੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਤੋਂ ਸੱਚ ਦਾ ਮਾਰਗ

(ਤੀਜਾ ਭਾਗ)

ਪਹਿਲਾ ਕਾਂਡ

[ਨੋਟ:--ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਅਠਵੇਂ ਕਾਂਡ ਦੇ " ਸੁਖਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ " ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੇਖ " ਸੰਤ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ " ਦੇ **ਝੂਠ-ਜਾਲ** ਦੀ ਸਾਚੀ-ਸਾਖੀ ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਿੱਸਾ }

੧

ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਵਰ ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਗਮਨ

ਗੁ:ਸਿੰਘ: ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਉਣ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ, **ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਮਨਮੋਹਣਾ ਮਹਲ,** ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹਵਾਈ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭ੍ਰਮ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ **ਸੱਚ** ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਉਸਾਰਨਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਪਕੜ ਹਜਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਉਣ ਨੂੰ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਢਿੱਲੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਬੁੱਧ ਨੇ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਧਰਮ ਚਲਾ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਚਿੜ ਕੇ ਹਿੰਦ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਹੀ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਗਿਆ । ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਚਤੁਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਧੁਰੋਂ ਆਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਦੇ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਭੈ ਸੰਤ ਸੂਰਮਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਚਾਤੁਰ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਖੋਟ ਰਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਅਰੰਭਿਆ । ਪਰ ਅਭੁੱਲ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਉਸ ਤੱਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਿੱਖੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਬੁਰਕਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਦਾ ਪੂਜਨੀਕ ਚੋਧਰੀ ਆ ਬਣਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਕਰ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਪਖੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਜੇਹਾ ਬਾਣ ਮਾਰਿਆ, ਜੋ ਐਨ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਬੈਠਿਆ । ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਫੋਕੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਆ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਭੁੱਲਦਾ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, **ਜਿਨਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ** ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ੨੦੦ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਖ਼ਰਚ ਕੇ ਕਢਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਘਾਤਕ ਸੰਸਕਾਰ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਵਿਚ, ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੁੰਦੇ ਗਏ । ਅੱਜ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਹੀ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਉਤੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਣਾ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦਾ ਅਸਰ ਏਨਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਉਸ ਸੁਹਿਰਦ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਸੇਧ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਖੀ ਭੇਸ ਵਾਲੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤੀ ਦੇ ਭਰਮ ਵਾਲੇ ਟੀਕੇ ਬੜੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੂਜਨੀਕ ਬਣ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥਕ-ਧਨ ਡਕਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਤਪੋਬਲ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਓਸੇ ਨੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ **ਗੋਵਿੰਦ** ਨਾਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਏਧਰ ਸਬਬ ਨਾਲ ਛੇਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਗੋਬਿੰਦ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਬਾਲਪਨ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਢੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਂ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਸੀ--**ਅਪਰੰਪਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਸੋਈ ਜੀਉ ॥** [੫੯੯]-੧੧ ਬਾਕੀ ਨੌ ਗੁਰੂ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਜੋਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਉਸ ਸਮੇ ਬਣਦੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਥਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਉਸ ਖ਼ਾਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸਿੱਖ-ਸੇਵਕ ਹੀ ਸਨ । ਫਿਰ ਛੇਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ (ਗੋਬਿੰਦ ਭਾਵ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ **ਜਨਮ ਤੋਂ ਅਥਵਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਧੁਰੋਂ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਮੰਨ ਕੇ, ਕੀ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?** ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾਂ, ਅੱਜ **ਪਾਪ ਬਣ ਚੁੱਕਾ** ਹੈ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਜੀ ਦੇ ਵਰ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਉਹ ਪਾਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਅਰਥ-ਹੀਣ ਸਮਝ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਣ ਦੀਂ ਸਖ਼ਤ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਾ ਜੀ ! ਅਗੇ ਚਲਣ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿਉ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਅਜੇਹੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ । ਆਉ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮਨ ਜੋੜੀਏ :---

ਸਲੋਕ ॥ ਮਾਇਆ ਡੋਲੈ ਬਹੁ ਬਿਧੀ ਮਨੁ ਲਪਟਿਓ ਤਿਹ ਸੰਗ ॥
ਮਾਗਨ ਤੇ ਜਿਹ ਤੁਮ ਰਖਹੁ ਸੁ ਨਾਨਕ ਨਾਮਹਿ ਰੰਗ ॥ ੧ ॥

੧- **ਪਉੜੀ ॥ ਮੰਮਾ ਮਾਗਨਹਾਰ ਇਆਨਾ ॥ ਦੇਨਹਾਰ ਦੇ ਰਹਿਓ ਸੁਜਾਨਾ ॥**

ਜੋ ਦੀਨੋ ਸੋ ਏਕਹਿ ਬਾਰ ॥ ਮਨ ਮੂਰਖ ਕਹ ਕਰਹਿ ਪੁਕਾਰ ॥
ਜਉ ਮਾਗਹਿ ਤਉ ਮਾਗਹਿ ਬੀਆ ॥ ਜਾ ਤੇ ਕੁਸਲ ਨ ਕਬਹੂ ਥੀਆ ॥
ਮਾਗਨਿ ਮਾਗ ਤ ਏਕਹਿ ਮਾਗ ॥ ਨਾਨਕ ਜਾ ਤੇ ਪਰਹਿ ਪਰਾਗ ॥ ੪੧ ॥[੨੫੮]

[ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਅਤੇ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ਬਦ ਸੂਚੀ ਦੇ ੩੨ ਨੰਬਰ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ]

੩- **ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਕਿਛੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਉਪਜਤ ਬਿਨੁ ਬਿਸਾਸ ਕਿਆ ਸੇਖਾਂ ॥**
ਪ੍ਰਭੂ ਤਿਆਗਿ ਆਨ ਜੋ ਚਾਹਤ ਤਾ ਕੈ ਮੁਖਿ ਲਾਗੈ ਕਾਲੇਖਾ ॥ ੧ ॥[੧੨੨੧]-੬੫-੮੮

[ਇਹੀ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸਤਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]

੪- **ਹਉ ਮਾਗਉ ਆਨ ਲਜਾਵਉ ॥ ਸਗਲ ਛਤ੍ਰਪਤਿ ਏਕੋ ਠਾਕੁਰੁ ਕਉਨੁ ਸਮਸਰਿ ਲਾਵਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**[੪੦੧]-੧-੧੨੧

[ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੰਬਰ ੮ ਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ]

੫- **ਮਾਂਗਉ ਰਾਮ ਤੇ ਸਭਿ ਥੋਕ ॥** ੧= ਮਨੁੱਖ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਦਿਆਂ ॥ ੨= (ਵਾਧੂ ਦੀ) ਖੇਚਲ ।
ਮਾਨੁਖ ਕਉ ਜਾਚਤ[੧] ਸ੍ਰਮੁ[੨] ਪਾਈਐ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਮੋਖ ॥ ੧ ॥ ਰਹਉ ॥[੬੮੨]-੧੯-੫੦

੬- **ਅਪਨਾ ਮੀਤੁ ਸੁਆਮੀ ਗਾਈਐ ॥ ਆਸ ਨ ਅਵਰ ਕਾਹੂ ਕੀ ਕੀਜੈ ਸੁਖਦਾਤਾ ਪ੍ਰਭੁ ਧਿਆਈਐ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**
ਸੂਖ ਮੰਗਲ ਕਲਿਆਣ ਜਿਸਹਿ ਘਰਿ ਤਿਸ ਹੀ ਸਰਣੀ ਪਾਈਐ ॥ ਤਿਸਹਿ ਤਿਆਗਿ ਮਾਨੁਖੁ ਜੇ ਸੇਵਹੁ,
ਤਉ ਲਾਜ ਲੋਨੁ ਹੋਇ ਜਾਈਐ ॥ ੧ ॥ ਏਕ ਓਟ ਪਕਰੀ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈਐ ॥
ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲਿਆ ਸਗਲ ਚੁਕੀ ਮੁਹਤਾਈਐ ॥ ੨ ॥[੧੨੧੪]-੨੬-੪੯

[ਇਹੀ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ੬ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]

ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਤੋ ਪੁੱਤ੍ਰ-ਰੂਪੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਅਤੇ ਫਿਰ--**ਵਿਣੁ ਤੁਧੁ ਹੋਰੁ ਜਿ ਮੰਗਣਾ ਸਿਰਿ ਦੁਖਾ ਕੈ ਦੁਖ ॥** (੯੫੮-ਵਾਰ-੩) ਫ਼ੁਰਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥ (ਪੱਤ੍ਰ ਪਦਾਰਥ) ਦੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ? ਅਜੇਹਾ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ । ਮੰਗਾਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹਨ--

(੧) ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਰਾਮਤੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ।

(੨) ਬਿਨਸ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਅਜੇਹੀ ਲੋੜ ਨੇਕ-ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਹੈ--**ਝੂਠਾ ਮੰਗਣ ਜੇ ਕੋਈ ਮਾਗੈ ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਮਰਤੇ ਘੜੀ ਨਾ ਲਾਗੈ ॥**[੧੦੯]-੪੩ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਝੂਠ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਭਰੋਸਾ, ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਬਿਨਸ ਜਾਏ **। ਸੋ ਪੁੱਤਰ-ਰੂਪ ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਮੰਗ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੇ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਟੇਕ ਸਦਾ ਵਿਅਰਥ ਜਾਨਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ--ਮਾਨੁਖ ਕੀ ਟੇਕ ਬ੍ਰਿਥੀ ਸਭੁ ਜਾਨੁ ॥ ਦੇਵਨ ਕਉ ਏਕੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥ ....੧ ॥** [੨੮੧\- ਅਸਟਪਦੀ-੧੪

(੩) ਪ੍ਰਭੂ ਕੋਲੋਂ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਹੈ--**ਦਾਸ ਅਪਨੇ ਕਉ ਦੀਜੈ ਦਾਨੁ ॥ ਕਬਹੂ ਨ ਵਿਸਰੈ, ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ॥** [੧੭੮]-੯--੭੮)

ਜ਼ਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰੋ ਪਿਆਰੇ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਗਤ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਹੁਕਮ-- **ਅਵਰ ਉਪਦੇਸੈ ਆਪਿ ਨ ਕਰੈ ॥ ਆਵਤ ਜਾਵਤ ਜਨਮੈ ਮਰੈ ॥**(ਸੁਖਮਨੀ--੫) ਦੀ ਆਪ ਹੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰ ਦੇਣੀ ਸੀ ? ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ--**ਮਤ ਕੋਈ ਜਾਣਹੁ ਅਵਰੁ ਕਛੁ, ਸਭ ਪ੍ਰਭ ਕੈ ਹਾਥਿ ॥**[੮੧੪]-੨੨ -ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਮੰਗਣ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਜਿਸ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ, ਜਿਸ ਅਨੂਪਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ -" ਗੋਬਿੰਦ-ਰੂਪ " ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਧਾ ਕਈ ਬਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਸਿਧਾਂਤ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ:--

੭- **ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਂਚੰਉ ਕੋਇ ॥**
ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥ [੬੬੦]-੧

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਘਾਲ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਨਾਨਕ ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਹੀ ਗੁਮਾਸ਼ਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਛਿਨ ਉਸ ਉਤੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹਾ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਭੰਡੀ-ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਨਹੀਂ ਝਿਜਕਦਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਵੀ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਦਾ ਭੰਡੀ-ਪਰਚਾਰ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਦੇ ਪੁੰਜ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਕੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਲਈ ਏਥੋਂ ਤਾਂਈ ਅਧੀਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਅਰਧੰਗਣੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੁੱਤਰ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ? ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਹੈ । ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨੀ ਪੰਥਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼-ਘਾਤ ਹੈ । ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਰਾਮ ਜੀ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਾਂ-ਅਸੀਸਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਬਣਾਈ ਆਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਖਿਆ ਸੀ ਉਸ (ਬਿੱਪ੍ਰ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਦਾਗ਼ ਕਿਉਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਸੀ ? ਸੋ ਹਰ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਧਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਉਸ ਪਰਚਾਰਕ ਜਾਂ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਸਮਝੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮੰਨੇ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਨੂੰ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਰ ਅਥਵਾ ਅਸੀਸ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਿ, ਖਿਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਪੁੰਜ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹਾ ਘੋਰ ਅਨਰਥ ਸੁਣ ਲੈਣਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਦੁਰਭਾਗ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਰਪਾ ਨਾਲ ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਚਨਾ ਦੇ ਉਲਟ

ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਮੰਗ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਸੀ ? (ਮਾਤਾ) ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗਣ ਲਈ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਦਰਸਾ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬਹੁਤੀ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਅਜੇਹੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਦਾਸ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀਓ ਪਾਣੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਏਡੇ ਨਿੱਘਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜੋ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਤਾ, ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦੱਤਾ ਸੀ । ਭਾਵ, ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਏਡੇ ਹੰਕਾਰੀ ਅਖਥਵਾ ਲਾ ਪਰਵਾਹ ਹੋ ਹੁੱਕੇ ਸਨ ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਪੁਰਾਣਾ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਰਗਾ ਝੂਠ ਦਾ ਰਲਾ ਪਾ ਕੇ ਅਸਮਾਨੀ ਚਮਕਦੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਣ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਨੀਚ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਵੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੇ ਥਾਂ ਸੱਤ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਉਪਜ ਹੀ ਹੈ । ਕਿਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰ ਸਕੇ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਅਭੁੱਲ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੱਲਣ ਦਿੱਤੀ । ਅਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਠੀਕਰੀ ਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਘੋੜੇ ਨੇ ਸੱਤ ਲਿਖਾ ਦਿੱਤੇ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਘੋੜਾ ਦਖ਼ਲ ਦਿੰਦਾ ਦਰਸਾ ਕੇ ਅਤੇ ਭਾਗ ਦੀ ਰੇਖਾ ਇਕ ਠੀਕਰੀ ਤੇ ਜਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਮਖ਼ੌਲ ਉਡਾਇਆ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਅਤੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਹੈ । ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਤੁਸਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਿਹਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜਿਹੇ ਗੁਰਮਾਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ । ਹੁਣ ਦਾਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਲੱਗੇ ਹੱਥ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਲੁਬਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖ਼ੀ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਵੀ ਪਾ ਦਿਉ ਜੀ ।

੨

ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਸਤੇ ਕੋਈ ਵਪਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ । ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਪਰਚਲਤ ਕਹਾਣੀ ਕਿ--ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਡੁੱਬ ਚੱਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪੰਜ ਸੌ (੫੦੦) ਮੋਹਰਾਂ ਭੇਟਾ ਕਰਨੀਆਂ ਸੁਖੀਆਂ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਢਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜਹਾਜ਼ ਬੰਨੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਖੇ ਜਦ ਸੁੱਖਣਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ੨੨ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖੇ । ਅਸਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ੫/੫ ਮੋਹਰਾਂ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ੫੦੦ ਮੋਹਰਾਂ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਾਈ ਤਾਂ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੋਠੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੱਲੂ ਫ਼ੇਰ ਕੇ ਆਖਿਆ, ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ ਗੁਰੂ ਲਾਧੋ ਰੇ -- ਇਸ ਗਾਥਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਾਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਰਾਏ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗਾਥਾ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਵੀ, ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਈਰਖਾ-ਵਾਦ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਖਣ ਸ਼ਾਹ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ--**(ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਹਲਮ ਦੇ ਟਾਂਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ । ਇਹ ਲੁਬਾਣਾ ਵਪਾਰੀ ਸਿੱਖ ਸੀ । ਅਠਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸ ਮਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਬਕਾਲੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਦੰਭੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਗੱਦੀਆਂ ਲਾ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਇਸ ਨੇ ਵਾਸਤਵ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਚੇਤ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਵਿਚ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਹਾਦੁਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹਨ, ਜਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬ ਕਾਲੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ।** ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਪੰਥ ਦੇ ਮਹਾਨ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਵੀ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ ਸੁਖਣਾ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ । ਜੇ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਘਟਣਾਂ ਵਾਪਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਣੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ । ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਹਰਰਾਇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਦੇਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਦਸਵੰਧ ਲੈ ਕੇ ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬੇ ਬਕਾਲੇ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ੨੨ ਮੰਜੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਬਿਰਾਜੇ ਵੇਖ ਕੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ ਇਹ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਦਸਵੰਧ ਮੰਗ ਲਵੇ ਗਾ ? **ਸੁਖਣਾ** ਦੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਲਈ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ । **ਦਸਵੰਧ** ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮਸੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਖ਼ਰਚਾਂ ਵਾਸਤੇ ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗ ਹੀ ਲੈਣਾ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਅਜੇਹੀ ਕਿਸੇ ਘਟਣਾ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਚੇਲੇ ਨੇ ਸੁਖਣਾ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਜਹਾਜ਼ ਡੁਬਦਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਨੂੰ ਦਾਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ ! ਬੜਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੀ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮੱਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਸ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਕਹਾਣੀ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ ਭਰਮ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਨਵੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ੮ ਵਜੇ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਤ ਦੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਏ। ਭਾ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿਚ ਉਚੇਚੀ ਸੁੱਚਮ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਲੰਗਰ ਵਿਚੋਂ ਪਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਸੀ ਸੋ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਰਤ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਲਈ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀ ਥਾਲੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਆਈ । ਭਾ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਧੇ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਪਰਤ ਆਇਆ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ :-

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਬਾਣੀ ਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਉਚੇਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ੰਕਾ ਇਹ ਉਪਜਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਉਚੇਚੀਆਂ ਚੁਣੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸਮੂਚੇ ਪੰਥ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ । ਨਿਆਰੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦਾ ਪੰਥ, ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥ ਕੋਲ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਅਧਕਾਰ ਤਦ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਵਿਚ ਹੈ । **ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਰਥਾਤ ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਦਿੱਤਾ**

ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਵਾਲਾ, ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦਾ ਮਿਲਵਾਂ ਹੁਕਮ ਵੀ ਰੱਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਜੋਗਾ ਹੀ ਹੈ ।**

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸ਼ੰਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਹੈ । ਇਹ ਪੱਖ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਕਿ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੇ ਪਦਾਰਥ ਅਥਵਾ ਫੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਾਲਾਸਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਮਨਮਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ । ਕੀ ਆਪ ਜੀ ਅਜੇਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-- ਸ਼ਬਦ ਰੀਕਾਰਡ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕੇ ਕਿ ਮੰਤ੍ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਅਥਵਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਣੇ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ ?

੩

ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਛੱਡ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾਂ

ਭਾ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਿਹਾ :-

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਬੁਝਣ ਲਈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਮਝੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲ ਲੈਣ ਦੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬਿਨਾਂ ਅਜੇਹੀ ਇਛਿਆ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਅਧੀਨ ਪਾਠ ਕਰਨ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸਫਲ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਾਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ--**ਪੜਿਐ ਨਾਹੀ ਭੇਦੁ, ਬੁਝਿਐ ਪਾਵਣਾ ॥** [੧੪੮] ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰੇ ਸਨ । ਬਾਕੀ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤੁਸਾਂ ਸੂਚੀ ਲੈ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ-ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਾਜਰੀ ਭਰ ਕੇ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣੇ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲੈਣੀ । ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਮਤ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ--**ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾ ਪੁਰਖ ਬੋਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਹਾਨੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਸੁ ਭਉ ਕਰੇ ਆਪਣਾ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥ ....੨੧ ॥** [੬੪੭] ਭਾਵ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ) ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਗਿਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਓਹੁ ਅਜੇਹੀ ਸਿਖਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਉ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ (ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ?) । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲੁਟ-ਨੀਤੀ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡ ਨਾਲ ਪਿਆ ਸੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾ ਦੇ ਮੰਤ੍ ਪਾਠ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ, ਸਿਖ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ :-

੮- **ਪੜਹਿ ਮਨਮੁਖ ਪਰੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨਾ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਬੂਝਹਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ ॥**
ਲੈ ਕੈ ਵਢੀ ਦੇਨਿ ਉਗਾਹੀ ਦੁਰਮਤਿ ਕਾ ਗਲਿ ਫਾਹਾ ਹੇ ॥ ੩ ॥
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣਾ ॥ ਵਾਦੁ ਵਖਾਣਹਿ ਤਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥
ਵਿਣੁ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤਤੁ ਨ ਪਾਈਐ ਸਚ ਸੂਚੇ ਸਚੁ ਰਾਹਾ ਹੇ ॥ ੪ ॥ [੧੦੩੨]-੬-੧੨

ਅਰਥ :- ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ (ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ (ਉਸ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ) ਜਾਚ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ । ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ (ਕਦਰ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਰਿਸ਼ਵਤਾਂ ਲੈ ਲੇ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਂਹੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਭੇੜੀ ਮਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ੩ ।

ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਪਰ ਨਿਰੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਤਕੜੇ ਪਾਠੀ ਹਾਂ) ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ (ਉਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਚੱਲੇ ਬਿਨਾਂ) ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ) ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਹੀ ਜੀਵਨ-ਰਸਤਾ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੪ ॥

੯- **ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਵਖਾਣਹਿ ਵੇਦੁ ॥ ਅੰਤਰਿ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਭੇਦੁ ॥**
ਗੁਰ ਬਿਨ ਸੋਝੀ ਬੂਝ ਨ ਹੋਇ ॥ ਸਾਚਾ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਸੋਇ ॥ ੪ ॥[੩੫੫]-੨੧

ਅਰਥ :- ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਸਿੱਖ ਡੇਰੇਦਾਰ ਦੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਮਾਣ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ) ਇਹ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ-ਪਦਾਰਥ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ (ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ) । ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ (ਨਿਰੇ ਪਾਠਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਚਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਣੀ ਹੈ ।

੧੦- **ਵਾਚਹਿ ਪੁਸਤਕ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨਾ ॥ ਇਕਿ ਬਹਿ ਸੁਨਹਿ ਸੁਨਾਵਹਿ ਕਾਨਾਂ ॥**
ਅਜਗਰ ਕਪਟੁ ਕਹਹੁ ਕਿਉ ਖੁਲੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤਤੁ ਨਾ ਪਾਇਆ ॥੧੧॥[੧੦੪੩]--੫-੨੨

ਅਰਥ:--(ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਅਥਵਾ ਭਾਈ) ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿਕ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਧੀਆਂ ਅਧੀਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਾਠ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਬਹਿ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਕਰੜਾ ਕਵਾੜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ । ੧੧ । (ਪਰ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪਾਠੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਘੱਟ-ਵਧ ਹੈ, ਬਸ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਬੇੜੇ ਬੱਨੇ ਲੱਗਦੇ ਜਾ ਰਿਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਤੇ ਚਲਣ ਦੇ ਥਾਂ ਉਲਟਾ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗਰਾਂ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ)

੧੧- **ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਰਰਹਿ ਵਖਿਆਣ ॥ ਨਾਦੀ ਬੇਦੀ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣ ॥**

ਪਾਖੰਡ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਮਨਿ ਕਪਟੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਤਿਨ ਕੈ ਰਮਈਆ ਨੇੜਿ ਨਾਹਿ ॥ ੨ ॥[੧੧੬੯]--੪

ਅਰਥ :- (ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ) ਸਿਮਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ) ਸਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਾਦ ਵਜਾ ਵਜਾ ਕੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੋਈ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪਖੰਡ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਮਾਇਆ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਡੇਰੇ ਚਲਾ ਕੇ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇ ਚੇਲੇ-ਸੇਵਾਦਾਰ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਾਲੀ) ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਖੋਟ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ । ੨ ।

੧੨- **ਪੰਡਿਤ ਵਾਚਹਿ ਪੋਥੀਆਂ, ਨਾ ਬੂਝਹਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਅਨ ਕਉ ਮਤੀ ਦੇ ਚਲਹਿ,**
ਮਾਇਆ ਕਾ ਵਾਪਾਰੁ ॥ ਕਥਨੀ ਝੂਠੀ ਜਗੁ ਭਵੈ ਰਹਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁ ਸਾਰੁ ॥ ੬ ॥[੫੬]--੫

ਅਰਥ :-ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ (ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੱਤਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਜਗਤ ਤੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਹ ਉੱਦਮ) ਮਾਇਆ ਕਮਾਉਂਣ ਲਈ ਵਪਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ (ਸਿਖ) ਜਗਤ ਝੂਠੀ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਝੂਠ-ਫ਼ਰੇਬ ਹੈ, ਤੇ ਬਾਹਰ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹਨ) । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਰੁਪੀ ਸ਼ਬਦ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣਾ) ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਹਿਣੀ ਹੈ । ੬ ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਕਮੇਟੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਾਠ ਬੁੱਕ ਕਰ ਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦਾ ਭੁੱਸ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ? ਲੱਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਪਰਚਾਰਕ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਹਰਲ-ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖੱਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਜਾ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ--

੧੩- **..ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਜਾਇ ਜਗੁ ਪ੍ਰਬੋਧੈ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਸੁਆਇ ॥**
ਇਤੁ ਕਮਾਣੈ ਸਦਾ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ, ਜੰਮੈ ਮਰੈ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ .. ੨ ॥[੫੧੨]-ਵਾ-੧੦

[ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲਾ ਪੂਰਾ ਸਲੋਕ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੂਜੇ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀ ਦੇ ੨੫ਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅੱਜ ਵਾਲੇ ਪਰਚਾਰਕ ਅਥਵਾ ਰਾਗੀ, ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਥਵਾ ਮੋਲਵੀ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । **ਅੰਤਰਿ ਬਿਖੁ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਾਧਾ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ ੨ ॥ [੧੯੪]** ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ, ਮਾਇਆ-ਬਿਖ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨਮਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪਰਚਾਰਕ, ਰਾਗੀ ਜਾਂ ਢਾਡੀ, ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ । ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਗਿਰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਏ । ਲਾਹੇਵੰਦ ਗਿਆਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪਾਠ ਅਥਵਾ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ (Teacher) ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਮੂਰਖ ਕਹਿਣਗੇ । ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇਗਾ । ਕਿਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਣੇ ਕਲਿਆਣ ਕਾਰੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉ । ਬਿਨਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਰੀਤ ਸੱਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਚਲਾਈ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਈ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਬੇ-ਅਰਥ ਦੀ ਰੀਤ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲੁਟ ਨੀਤੀ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਰਚੇ । ਪਰ ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਦਾ ਭੂਤ ਏਡੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸੁਆਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਜੇਹੇ ਪਖੰਡ-ਕਰਮ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ) ਉਸੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਾਲੇ ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਤੋਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਦੀ ਦਾ ਸਦਾ ਲਈ ਰਿਣੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਵੀ ਆ ਰਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬਿਨਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਜਾਂ ਸਹਿਜ ਆਦਿ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਜੋ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਗਿਲਾਨੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਦਾਸ ਦਾ ਰੋਮ ਰੋਮ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਨਾਵਾਦੀ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਸ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਨਾ ਹੋਵੋ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡਾ ਅਜੇਹਾ ਭਰਮ ਕੱਢਿਆ ਹੈ । ਤੁਸਾਂ ਕਿਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਜਿਥੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ (ਅ) ਭਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-- **ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਪਾਠੀ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਠੀ ਇਕੱਲਾ ਬਹਿ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੋਵੇ ।** ਇਸ ਹਦਾਇਤ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਪਰਚਲਤ ਪਾਠ ਪੰਥਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪਾਠ ਸੰਗਤ ਨੇ ਰਖਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਘਟੋ ਘੱਟ ੩੦ ਪੱਤਰੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਘੜੀ ਦੀ ਸੂਈ ਵੱਲ--ਕਿ ਕਦੋਂ ਨਵਾਂ ਪਾਠੀ ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

ਏਨੇ ਨੂੰ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਗਰਮ ਦੁਧ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਆ । ਦੋਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗੀਆਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਛਕਿਆ । ਫਿਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੋਹਿਲੇ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਵਾਰਤਾ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵੇਰੇ ੭ ਵਜੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਥ ਕੇ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਜਿਹਾ ਸੀ । ਦੁਧ ਫੜਾ ਕੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੜ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਬੱਤੀ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ।

੧੪- **ਜੇਤੇ ਜਤਨ ਕਰਤ ਤੇ ਡੂਬੇ, ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਨਹੀ ਤਾਰਿਓ ਰੇ ॥**
ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਤੇ ਬਹੁ ਸੰਜਮ, ਅਹੰਬੁਧਿ ਮਨੁ ਜਾਰਿਓ ਰੇ ॥ ੧ ॥[੩੩੫]-੧-੫-੫੬

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਪੰਜ ਸ਼ਬਦ ਅਸਾਂ ਰੀਕਾਰਡ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਕਰਮ-ਵਾਰ ਸੂਚੀ

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :-

ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਲਾ ** ੧ ** ।--

੬= [੨੪] ਸਿ:ਮ: ੧	੧੧੭/੧ ।	੭=[੬੦] ਸਿ:ਮ: ੧ ਅਸ	੪੧੭/੧ ।	੮= [੪੬੭] ਆ:ਮ: ੧ ਵਾ	੬੪੨/੩ ।	੯= [੧੦੦੮]ਮਾ:ਮ: ੧ ਅਸ	੪੫੯/੭ ।
੧੦=[੧੧੫੩]ਭੈ:ਮ: ੧	੩੯੪/੮ ।	੧੧=[੧੪੮] ਮਾ:ਮ: ੧	੮੬੯/੧ ।	੧੨=[੨੨੬] ਗਉ:ਮ: ੧	੩੮੧/੨ ।	੧੩=[੩੫੮] ਆ:ਮ: ੧	੬੨/੩ ।
੧੪=[੧੪੦]ਮਾ:ਮ: ੧ ਵਾ	੮੩੨/੧ ।	੧੫=[੪੩੨] ਆ:ਮ: ੧	੪੫੧/੩ ।	੧੬=[੪੭੦] ਆ:ਮ: ੧	੬੬੫/੩ ।	੧੭=[੪੬੭] ਆ:ਮ: ੧ ਵਾ	੬੪੨/੩ ।
੧੮=[੬੬੨] ਧਨ:ਮ: ੧	੧੨/੫ ।	੧੯=[੮੭੬] ਰਾ:ਮ: ੧	੪੪੨/੬ ।	੨੦=[੬੮੬] ਧਨ:ਮ: ੧	੧੨੮/੫ ।	੨੧=[੯੫] ਰਾ:ਮ: ੧ ਅਸ	੫੯੭/੬ ।
੨੨=[੧੦੧੨]ਮਾ:ਮ: ੧ ਅਸ	੪੭੭/੭ ।	੨੩=[੧੦੧੨]ਮਾ:ਮ: ੧	੪੮੧/੭ ।	੨੪=[੯੩੭]ਓ:ਮ: ੧	੮੩੩/੬ ।	੨੫=[੧੨੩੮]ਮਲਾ:ਮ: ੧	੩੨੧/੯ ।
੨੬=[੧੨੮੯]ਮਲਾ:ਮ: ੧ ਵ	੩੨੮/੯ ।	੨੭=੧੩੨੮]ਪ੍ਰ:ਮ: ੧	੫੪੧/੯ ।	੨੮=[੯੩੦]ਓ:ਮ: ੧	੭੮੬/੬ ।	੨੯=[੧੪] ਸਿ: ਮ: ੧	੧੭੩/੧ ।
੩੦=[੫੮]ਸਿ:ਮੱ: ੧ ਅਸਧ	੪੦੫/੧ ।	੩੧=[੧੪੮] ਮਾਝ:ਮ: ੧ ਵ	੮੬੯/੧ ।	੩੨=[੪੧੨] ਆ:ਮ: ੧ ਅਸ	੩੪੮/੩ ।	੩੩=[੪੭੧] ਆ:ਮ: ੧ ਵ	੬੭੦/੩ ।
੩੪=[੪੬੭] ਆ:ਮ: ੧ ਵਾਰ	੬੪੩/੬੪੪/੩--੩੨=[੧੨੩੭]ਸੰ: ੧ ਵਾ		੪੦/੯ ।	੩੬=[੧੩੩੨]ਪ੍ਰ:ਮ: ੧	੫੬੦/੯ ।		

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਮਹਲਾ ੩ ।--

੧= [੨੭] ਸਿ:ਮ: ੩	੨੪੨/੧ ।	੨= [੩੯] ਸਿ:ਮ: ੩	੩੦੪/੧ ।	੩= [੧੧੯] ਮਾ:ਮ: ੩ ਅਸ	੭੨੨/੧ ।	੪= [੩੦] ਸਿ:ਮ: ੩	੨੫੯/੧ ।
੫= [੩੨] ਸਿ:ਮ: ੩	੨੭੧/੧ ।	੬= [੬੮] ਸਿ:ਮ: ੩ ਅਸ	੪੫੬/੧ ।	੭= [੧੦੪੬]ਮਾ:ਮ: ੩ ਸੋ	੬੫੮/੭ ।	੮= [੩੩] ਸਿ:ਮ: ੩	੨੭੩/੧ ।
੯= [੬੬] ਸਿ:ਮ: ੩	੪੪੭/੧ ।	੧੦=[੬੮] ਸਿ:ਮ: ੩ ਅਸ	੪੫੪/੧ ।	੧੧=[੧੨੭] ਮਾ:ਮ: ੩ ਅਸ	੭੬੦/੧ ।	੧੨=[੧੨੭] ਮਾ:ਮ: ੩ ਅਸ	੭੬੩/੧ ।
੧੩=[੨੩੦] ਗਉ:ਮ: ੩	੪੦੭।/੨ ।	੧੪=[੪੩੯] ਆ:ਮ: ੩ ਛੰ	੪੯੧/੩ ।	੧੫=[੪੨੫] ਆ:ਮ: ੩ ਅਸ	੪੧੩/੩ ।	੧੬=[੪੩੫] ਆ:ਮ: ੩ ਪ	੪੭੦/੩ ।
੧੭=[੪੩੫] ਆ:ਮ: ੩ ਪ	੪੭੩/੩ ।	੧੮=[੪੯੩] ਗੂ:ਮ: ੩	੧੪/੪ ।	੧੯=[੫੧੩] ਗੂ:ਮ: ੩ ਵ	੧੧੬/੪ ।	੨੦=[੫੭੦] ਵਡ:ਮ: ੩	੩੭੯/੪ ।
੨੧=[੭੯੧] ਸੂ:ਮ: ੩ ਵ	੬੬੭/੫ ।	੨੨=[੯੪੮] ਰਾਮ:ਮ: ੩ ਵ	੯੩/੭ ।	੨੩=[੧੦੪੯] ਮਾ:ਮ: ੩ ਸੋ	੬੮੦/੭ ।	੨੪=[੯੦੯] ਰਾ:ਮ: ੩ ਸੋ	੬੨੧/੬ ।
੨੫=[੬੫੮] ਮਾ:ਮ: ੩ ਸੋ	੬੫੮/੭ ।	੨੬=[੧੧੩੧]ਭੈ:ਮ: ੩	੨੭੫/੮ ।	੨੭=[੧੨੩੩]ਸਾ:ਮ: ੩ ਅਸ	੧੧/੯ ।	੨੮=[੧੨੭੭]ਮਲਾ:ਮ: ੩ ਅ	੨੫੬/੯ ।
੨੯=[੧੦੮੯]ਮਾ:ਮ: ੩ ਵਾ	੨੦/੮ ।	੩੦=ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੋਮ: ੩(੩੭)੬੧੭/੧੦।		੩੧=[ਸਲੋਕਵਾਰਾਂਤੋਂਵਧੀਕ:ਮ: ੩ - ੬੪੦/੧੦-੩੨=[੧੨ਪੋ]ਸਾ:ਮ: ੩ ਵ			੧੦੯/੯
੩੩=[੬੫੦] ਸੋ:ਮੱ ੩ ਵਾ	੭੫੭/੪ ।						

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਲਾ ੪ ।--

੧= [੧੨੪੦]ਸਾ:ਮ: ੪ ਵਾ	੫੭/੯ ।	੨= [੬੪੭] ਸੋ:ਮ: ੪ ਵਾ	੭੦੦/੪ ।	੩= [੬੬੯] ਧਨਾ:ਮ: ੪	੪੫/੫ ।	੪= [੮੫] ਸਿ:ਮ: ੪ ਵਾ	੫੪੩/੧ ।
੫= [੮੬] ਸਿ:ਮ: ੪	੫੪੭/੧ ।	੬= [੧੨੨੯]ਸਾ:ਮ: ੪ ਵਾ	੮੧੯/੮ ।	੭=[੧੨੦੦]ਸਾ:ਮ: ੪	੬੬੮/੮ ।	੮= [੬੪੪] ਸੋ:ਮ: ੪ ਵਾ	੬੩੭/੪ ।
੯= [੧੨੪੨]ਸਾ:ਮ: ੪	੬੮/੯ ।	੧੦=[੧੨੪੬]ਸਾ:ਮ: ੪ ਵਾ	੯੦/੯ ।	੧੧=[੧੨੪੮]ਸਾ:ਮ: ੪	੯੯/੯ ।	੧੨=[੧੨੪੯]ਸਾ:ਮ: ੪ ਵਾ	੧੦੩/੯ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਲਾ ੫ ।-

੧= [੧੦੦੩]ਮਾ:ਮ: ੫	੪੨੮/੭ ।	੨= [੧੦੬੫]ਮਾ:ਮ: ੫	੭੭੨/੭ ।	੩= [੧੦੮੩]ਮਾ:ਮ: ੫ ਸੋ	੮੬੩/੭ ।	੪= [੧੨੨੯]ਸਾ:ਮ: ੫	੮੭੯/੮ ।
੫= [੨੧੬] ਗਉ:ਮ: ੫	੩੨੭/੨ ।	੬= [੨੫] ਗਉ:ਮ: ੫ ਬਾ	੫੧੨/੨ ।	੭= [੩੨੦] ਗਉ:ਮ: ੫	੮੩੫/੨ ।	੮= [੧੯੮] ਗਉ:ਮ: ੫	੨੩੫/੨ ।
੯= [੭੪੭] ਸੂ:ਮ: ੫	੪੪੩/੫ ।	੧੦=[੧੩੬੧]ਗਾਥਾ:ਮ: ੫	੬੬/੧੦ ।	੧੧=[੬੮੭] ਧਨਾ:ਮ: ੫	੧੩੨/੫ ।	੧੨=[੧੨੦੩]ਸਾ:ਮ: ੫	੬੮੧/੮ ।
੧੩=[੧੨੨੯]ਸਾ:ਮ: ੫	੮੧੯/੮ ।	੧੪=[੬੪੧] ਸੋ:ਮ: ੫	੭੧੮/੪ ।				

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਮਹਲਾ ੯ ।-

੧= [੨੨੦] ਗਉ:ਮ: ੯	੩੪੬/੨ ।

ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ।---

੧= [੬੬੫] ਸੋ: ਕਬੀਰ ਜੀ	੭੮੧/੪ ।	੨= [੮੫੫]ਬਿ:ਕਬੀਰ	੩੩੭/੬ ।	੩= [੬੫੫] ਸੋ: ਕਬੀਰਜੀ	੭੮੧/੪ ।	੪= [੧੧੦੨]ਮਾ:ਕਬਰਿਜੀ	੯੧/੮ ।
੫= [੧੩੬੬]ਸਲੋਕਕਬੀਰ	੧੬੯/੧੦।						

ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀਏ, ਸ਼ਇਦ ਇਹ ਗੁਰੂ-ਬਚਨ ਅੱਜ ਅਖੰਡਪਾਠੀ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਢੁੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ **?:--**

੧੫- ਪੰਡਿਤੁ ਪੜਿ ਪੜਿ ਊਚਾ ਕੂਕਦਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਪਿਆਰੁ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨ ਚੀਨਈ ਮਨਿ ਮੂਰਖੁ ਗਾਵਾਰੁ ॥ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਜਗਤੁ ਪਰਬੋਧਦਾ ਨਾ ਬੂਝੈ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਮਰਿ ਜੰਮੈ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ ੧ ॥[੮੬]-ਵਾਰ-੧੦

੪

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਰੀਤ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਆਈ

ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵੇਰੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਕਰਕੇ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸੰਘ ਨੇ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਠੀਕ ਸੱਤ ਵਜੇ ਆ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਈ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਹੁਣਾ ਨੇ ਸੁੱਖ ਅਨੰਦ ਪੁਛਣ ਵਾਲੀ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੋ ਪੁਛਿਆ---

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਨੇਂ ਵਜੇ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਦਾਸ ਪੰਜ ਵਜੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂਈ ਅੰਦਰ ਦੀ ਬੱਤੀ ਵੀ ਬੰਦ ਸੀ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਛੇ ਕੁ ਵਜੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫਿਰ ਅੱਜ ਤੁਸਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਤਦੇ ਹੀ ਖੁਸਰ-ਫੁਸਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਕੀ ਗੱਲ ? ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਨਾਮਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਦਾਸ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਕਿਉਂ ਕਰਾਏ ? ਪੁਆੜੇ ਏਥੇ ਵੀ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਹੀ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਥਵਾ ਸੁਖ ਆਸਣ ਕਰਨ ਦੀ

ਜਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਭਾ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ । ਬਸ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸੀ । ਕਾਰੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਾਸ ਦੀ ਦਿਲੀ ਇਛਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਆਉ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀਏ । ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਦਾਸ, ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਤ ਗਏ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਵਾਲੀ ਟੇਪ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣੀ ਸੀ । ਉਹ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ? ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਬਾਰ ਬਾਰ ਉਠ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ **ਆਖ਼ਰ ਅਜੇਹੇ ਪਾਠਾਂ ਵਾਲਾ ਰਿਵਾਜ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਆਇਆ ? ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਅੱਜ ਵਿਚਾਰੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ?**

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਦਾਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ ਏਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਤੋੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਸਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਹਲਾ ਅਖੱਰ **੧** ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਵਿਸਵਾਸ਼ ਵਾਲਿਆਂ ਭਗਵਾਨਾਂ ਦੀ ਮਨੌਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸੁੱਚਮ ਵਾਲੀ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰੀਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਹੋਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਾਨ-ਪੁੰਨ, ਥਿਤਾਂ ਵਾਰਾਂ, ਮੱਸਿਆ, ਪੁੰਨਿਆਂ, ਸੰਗਰਾਂਦ, ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ, ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ, ਵਰਾਂ ਸਰਾਪਾਂ, ਗਲ ਕੀ, ਜਨਮ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੋ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਬੇਅੰਤ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਰੀਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਵਾਦ ਹੀ ਹੈ । ਭਰਮਾ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਥਵਾ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਬਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਚਰਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਣ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਹੁਰੰਗੀ ਠੱਗੀ ਦਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ । ਰਾਤੀਂ ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣ ਕਰਨ ਸਮੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਾੜਾ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਣ ਰਹੇ ਅਜੇਹੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪੰਜਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭੱਨੀ ਤੋੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਅਮੋਘ ਬਾਣ ਦੀ ਕਰਮਾਤ ਨਾਲ ਗ਼ਰੀਬ ਵਾਹੀਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲੀਆ ਸਮਰਾਟ ਦੀ ਈਨ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਵੀ ਆਕੀ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਵੱਧ ਹੌਲ ਪੈ ਰਹੇ ਸਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬਾ ਹੋਇਆ ਸੀ---ਹਾਏ ! ਨਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਹ ਨਿਆਰੇ ਸਿੱਖ, ਕਿਤੇ ਬੁੱਧ-ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ ? ਹਾਏ ਮੇਰੇ ਇਸ ਇੰਦ੍ਰ-ਜਾਲ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਆਮਦਨ ਅਥਵਾ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਭ ਤਾ ਹੈ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ?

ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਅਥਵਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਈ ਰਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਘਾਤਕ ਰਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਲਈ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਿਰ-ਦਰਦੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਉਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬੜੀ ਦੂਰ ਜਾ ਬਰਾਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਛੇੜ ਛਾੜ ਕਰ ਸਕਣੀ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਰ-ਕੱਢਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾਈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਹਟਾਈ ਜਾ ਸਕੇ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਅਜੇਹਾ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ । ਜਦ ਮਰਯਾਦਾ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬਣ ਗਈ ਤਾਂ ਸਿਖੀ ਦੇ ਪੰਜੇ ਕਕਾਰ ਫਿਰ ਨਿਰਾ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਪੰਜਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦਾਲ ਨਾ ਗਲੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਿੱਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਨਿਆਰੇ-ਆਚਰਨ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਸਿਖੀ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਸੁਚੇਤ ਮਾਲੀ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ੧੭੦੮ ਵਿਚ, ਪੰਜ ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਕੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਰਮਧਾਮ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਏ । ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ, ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ, ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਈ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ । ਪੰਥ ਨੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਆਪਣੀ ਰਾਖੀ ਹੁਣ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ । ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਜਿਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਜਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਿੱਘ ਦੀ ਪਰਖ ਬੜੀ ਠੋਕ ਵਜਾ ਕੇ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਗੁਰੂ ਗੱਦੀ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲੀ ਨਿਭਾਉਂਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਪੰਥ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ, **ਬੀਰਬਲ, ਗੰਗੂ, ਸੁੱਚਾ ਨੰਦ ਆਦਿ ਦੀ ਅਕਰਿਤਘਣਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀ ਵੇਖ ਪਰਖ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਸੀ ।**

ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੰਗ ਦਿਲ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਨੂੰਨੀ ਸੀ । ਉਹ ਸਵਾਏ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਬਾਕੀ ਧਰਮਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਵੈਰੀ ਬਣ ਖਲੋਤਾ । ਪੰਥ ਦੇ ਸੂਰਮੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਾਲਮੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਸਿਰ-ਧੜ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਾ ਚੁੱਕੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ-ਘਾਟ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਜੰਗਲਾਂ ਅਥਵਾ ਮਰੂ-ਥੱਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦਾ ਘਰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕਾਠੀ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਜੰਗੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਪੰਥ ਬੁੱਢਾ-ਦਲ ਅਤੇ ਤਰੁਣਾ-ਦਲ , ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ।

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ੪੨੨ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ--**ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਬੁਢੇ ਦਲ ਦੀ ਰੀਤ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਬਣੇ, ਤਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਕਦੇ ਕਦੇ ਐਸਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਰ ਢਿੱਲ ਪੈਣ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਸਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੇਰ੍ਹਾਂ (੧੩) ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਬੁਢੇ ਦਲ ਤੋਂ ਤਰਣਾ ਦੱਲ ਨੇ ਰੀਤਿ ਅਪਣਾ ਲਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਰਿਵਾਜ ਪੈ ਗਿਆ ।ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤੰਤ੍ਰ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ**

ਦੱਸੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਵਾਂਗ ਅਖੰਡਪਾਠ ਇੱਕ ਮੰਤ੍ਰ-ਜਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ-ਦੀਵਾ, ਧੂਪ, ਕਲਸ ਅਥਾਪਨ, ਨਲੀਏਰ ਆਦਿਕ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੋਣ ਲੱਗਾ । ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਹ ਪਾਠ ਉਤੱਮ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਉਂਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀ ਲਿਖਤ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਸੀ ।

ਗਿ: ਸਿੰਘ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਹ **ਸਿਆਣਿਆਂ** ਦਾ ਟੋਲਾ ਹੈ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੀ ? ਬੁਢੇ ਦਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, (ਬੁੱਢਾ ਦਲ ਵਿਚ) ਮੋੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ ? ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਝਾਉ ।

ਗੁ:ਸਿੰਥ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਿਖ਼ਤ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਾਸ ਦਾ ਵੀ ਏਹੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ । ਦਾਸ ਨੇ ਫਿਰ ਸਾਰੀ ਰੁਚੀ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਜੋ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲ ਤਸਵੀਰ ਇਉਂ ਹੈ ।

ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਤਾੜ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਦਾਅ ਫੱਬਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ । ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈਆਂ । ਫਿਰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ, ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਔਖ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਨਿਪੁੰਨ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲਾ ਭੇਖ ਬਣਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੁੱਢੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਜਾਦੂ ਸੌਖਾ ਚਲਣਾ ਸੀ । ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪੂਰਾ, ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਾ ਇਹ **ਬਹੁਰੂਪੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ** (ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਸਮੇਤ) ਬੁੱਢੇ ਦਲ ਦਾ **ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ** ਆ ਬਣਿਆਂ । ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਥੇ ਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣਾਉਦਾ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੀ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਪਾਣ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ, ਬੜੇ ਰੌਚਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਬੁਢਾ ਦਲ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਕਰੀ ਰਖਦਾ ਸੀ । ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਗਏ ਜਥੇ ਪਿਛੋਂ, ਸਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਟੋਲਾ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਅਤੇ, ਵਹੀਰ ਦੀ ਸੁਰਤ ਰੱਖਦਾ । ਬਿਮਾਰਾਂ ਅਥਵਾ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਦਾ ਦੁਆ ਦਾਰੂ ਕਰਦਾ । ਅਜੇਹੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਦਿਲ ਮੋਹ ਲੈਣ ਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਭੇਖੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜੀ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਸਿਖ਼ਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ । ਕੁਟਲ-ਬੁੱਧੀ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ, ਦੂਜੇ ਦਲਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਖਿੱਲਰ ਗਿਆ । ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ।

ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਿਮਰਨਾ ਫੇਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਤਿਨਾਮ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਪ ਵਿਚ ਬੁਲ੍ਹ ਹਿਲਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਬਾਣੇ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਾਲਾ, **ਏਹੀ ਤਾਂ ਸੀ ਉਹ ਸਰਬ ਸਤਕਾਰਤ " ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ " ਅਤੇ " ਸਿਆਣਾ " ਜਿਸ ਨੇ ਬੁਢੇ ਦੱਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਤੇ ਫਿਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ?** ਮੂਹੋਂ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹੀ **ਕਪਟੀ** ਆਪਣੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ---**ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਤ ਕਪਟ ਕਮਾਵਹਿ ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਈ ॥** (੭੩੨) ਜਿਹੜਾ ਕਪਟੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਰਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾ ਸਕਿਆ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ **ਤੰਤ੍ਰ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਘਾਤਕ ਭਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ।** ਲੋਹਾ ਗਰਮ ਵੇਖ ਕੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਸੋਧ ਕੇ ਫੇਰਵੀਂ ਸੱਟ ਮਾਰੀ, ਕਿ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਫੇਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । **ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬੀਜ ਬੀਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।**

ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਰਗੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਲਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਕਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਯਤਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਅਤੇ ਘਾਤਕ ਕਾਰਾ ਇਹ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਥ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਅਥਵਾ ਸਹਿਜ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਉਸੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਰਾਸ ਕਰੀ ਰੱਖਣੇ ਹਨ ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਬਸ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਭਰਮ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸ ਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਹਨ । ਨਿਰਵਿਗਨਤਾ ਨਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਆਫਰੇ ਹੋਏ ਇਸ ਬਿੱਪਰ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ, ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਤੇ ਚੋਟ ਕਰਦਿਆਂ ਭਾਖਿਆ ਕੀਤੀ--" ਹੇ ਬਾਜਾਂ ਵਾਲੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀਓ ! ਇਹ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ਸਮੇ ਦੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ ਪੱਕਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਦਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਖੋਹ ਕੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਓਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ ਜਿਥੋਂ ੧੪੬੫ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਜਨੇਊ ਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਅੱਡੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਤੇ ਸੰਘ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਆਖਿਆ-- **ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੀ ੨੪੦ ਸਾਲ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਮਝ ਲਉ । ਇਨਕਲਾਬੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਗਿਆਨ, ਨੂੰ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਨੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪੈ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਧਰਮ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਨਿੱਘ ਮਾਣਿਆਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ।**

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਨਨਕਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ! ਤੇਰੇ ਅਦੁਤੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਹਿੰਦੂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਤੇਰੇ ਝੰਡੇ ਥੱਲੇ ਜਾ ਵੜਿਆ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ੨੪੦ ਸਾਲ ਦੀ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਅਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਕੱਖ ਕਦਰ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਅਨੂਪਮ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ (ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਜਾਈਂ ਵਾਲੀ) ਤੇਰੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਤਾੜਨਾ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਜਾਣਿਆਂ, ਏਡੇ ਅਮੋੜ, ਬੇਕਦਰੇ ਅਤੇ ਬੇਇਤਬਾਰੇ ਸਿਖ਼ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੈਂ ਵੀ ਕਿਵੇ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਦੋਬਾਰਾ ਮੇਰੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗਣ ਲਈ ਜਦ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਆਇਆ, ਇਸ ਵੱਡੇ ਅਕਿਰਤਘਣ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਵੀ ਫਿਰ ਬੇਇਤਬਾਰਾ ਹੀ ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦਿੱਤੀ ਉਹ ਨਾ ਘਰ ਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਘਾਟ ਉਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਲੱਭ ਸਕੇਗਾ । ਹਉਕਾ ਭਰ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ! ਮੈਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਆਪਣੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਚਸਕਾ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਮੰਦ ਭਾਗਾ ਤੈਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਗੁਆ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀਓ ! ਤੂੰ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਅਨੂਪਮ ਅਤੇ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ । ਤੇਰੀ ਤੁੱਲਣਾ ਦਾ ਰਹਿਬਰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਾ ਕਦੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਵੇਗਾ । ਹੇ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ! ਮੈਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰੀਂ । ਮੈ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਮੇਰਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਪੰਥਕ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋ ਨਿਕਲੀਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾ ਦਲੀਲ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਧਰਤੀ ਖਿਸਕਦੀ ਅਨਭਵ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ । ਪੰਥ ਦੇ ਭਵਿਖ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਤੁਸਾਂ ਜਿਹੜੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਲੂੰ ਲੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਟੇਪ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣੇ, ਦਾਸ ਆਪਣਾ ਧਰਮ

ਸਮਝੇਗਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪਾਠਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਦੇ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲਵਾਂਗਾ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜਿਨਾਂ ਪਰਚਾਰਾਂਗੇ ਉਨੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । ਦਾਸ ਗੋਚਰੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸੇਵਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ।

੫

ਡੇਰਾ ਵਾਦ ਅਥਵਾ ਸੰਤ-ਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਾਣਨਾ ਪਾ ਦਿਉ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗਲ ਕਿਵੇਂ ਏਡੀ ਧੁੰਮ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਆਲ ਹੋ ਕੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਨਾਲ ਉਹ ਚੌਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸੀ । ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਣ ਲਈ ਕੋਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਵਾਦ ਦਾ ਪੋਲ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੌਖ ਰਹੇਗੀ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਖੇਚਲ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਉ ।

(ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਰਤ ਆਇਆ)

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਹੀ ਅੱਜ ਤੜਕ-ਸਾਰ **ਇੱਕ ਬੀਬੀ**, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆ ਗਈ, ਤੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫ਼ਾਰਗ਼ ਹੀ ਸਨ । ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਲਈ ਰਾਤ ਦੇ ਹੀ ਉਤਾਵਲੇ ਸਨ ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਨਾਲ ਆ ਗਏ ਹਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਡੇਰਾ ਕਿਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋ ਚੱਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਰੌਣਕਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਈ ਪੰਦਰਾਂ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਭਾਗ ਲਾਏ ਹਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਦੋਂ ਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਕੋਈ ੬/੭ ਸਾਲ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋ ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਬੜਾ ਵਿਰਲੇ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਸੀ ਛੇ ਸੱਤਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਿਨਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਹੋਵੇਗੀ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਪੱਕਾ ਯਾਦ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਟਾ-ਸਟਾ ਵੀਹ-ਬਾਈ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਦਾਸ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਕੀ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਵੀ ਹੈ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਤਪ-ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਯੂ.ਪੀ ਵਾਲੇ ਡੇਰੇ ਦਾਸ ਕਦੇ ਗਿਆ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਇਹ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਏਡੇ ਉਤਾਵਲੇ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਜੀ:ਸਿਘ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਮਾਂ ਜੀ ਤਰਲੇ ਕਰਕੇ ਲਿਆਏ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਂ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਦੇ ਲੋਕ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਸੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੰਘ ਹੋ । ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਜਿਨਿਆਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਗਏ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ? ਕਿਨਿਆਂ ਸੰਤਾਨ ਹੀਣ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸੰਤਾਨ ਹੋਈ ਹੈ ?

ਜੀ:ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਝੂਠ ਮੈਂ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪਰ ਡੇਰੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਦਸਣੀ ਵੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖਿਮਾ ਹੀ ਕਰੋ । (ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਖਿਸਕਦਾ ਬਣਿਆਂ)

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀ ਪੁੱਤਰ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਜਨਮੇ ਸਨ ? ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਾਸ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਗੱਪ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਏਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦੋਬਾਰਾ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਨਾਲੋਂ ਏਥੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਬੜੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਬਾਣੇ ਵਾਲਾ ਨਿਤਨੇਮੀ ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸ਼ਿੰਘ ਵੀ ਝੂਠਾ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਲ ਨੰਗੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ? ਅਖੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਡੇਰਾ ਯੂ-ਪੀ ਵੀ ਹੈ । ਡੇਰੇ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁੱਝਾ ਭੇਤ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਇਸ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਰਖੀਂ !

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਏਦੂੰ ਵੱਧ ਮੰਦਾ ਭਾਣਾ ਹੋਰ ਕੀ ਵਰਤਣਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧ ਦਾ ਇਜ਼ਤ ਮਾਣ ਵੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਏਧਰ ਭੇਖੀ ਸਾਧ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋ ਕੇ ਪੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਆਉਭਗਤ ਸੈਕੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਗੋਲਿਆਂ ਅਤੇ ਵਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਸਮੇ ਘਰ ਲੈ ਆਂਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਟਹਿਲੂਏ ਸਾਧ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਉਚੇਚੀ ਸੰਤ-ਕੁਟੀਆ ਬਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚੇਚ ਵੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ । ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਅਨਰਥ ਅਤੇ ਪਾਪ ਦਾਸ ਦੇ ਹੀ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੰਦ-ਭਾਗਾ ਜਾਣਦਾ ਬੁੱਝਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਨੀਚ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਹੀ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਾਮਾਂ ਤੇ ਮਾਮੀ ਜੀ ਤਾਂ ਨਿਸ਼ਕਪਟ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਟਹਿਲੂਏ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸਤ-ਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ, ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅਥਵਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਡਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਅਤੇ ਝਗੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ ਵਾਧੂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਵੱਖਰੇ ਗੁਰੂ ਥਾਪ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਸਿੱਖ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਾਂਵੇਂ ਨਾ ਜਾਵੇ । ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੀ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਲਿਖ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਠੀਕ ਪਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕਸੂਰ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਚੁਕਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ ? ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚੇ ਰਹਿ ਕੇ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਪੰਥ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਆ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਇਹ ਸੰਤ ਟੋਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਏਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਸਿਰਫ਼ ਡੇਰੇਦਾਰ ਸੰਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਕੇ

ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੰਤ ਦੀ ਹੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਸਮਝ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਰਾਮਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਭੇਖੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪੁਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਝਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸੱਚ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਝੂਠ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਹੀ ਦੇਖ ਲਵੋ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਸਾਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ, **ਸੰਤ-ਕੁਟੀਆ** ਵਿਚ ਬਿਰਾਜੀ ਹੋਈ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਜਿੰਨੇ ਆਉਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਐਵੇਂ ਰਸਮ ਦੇ ਬੱਝੇ ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਖਿੱਚ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ, ਅਤੇ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਦਿਲ ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਸ ਪਖੰਡੀ ਟੋਲੇ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਡੰਡਾ ਚੁੱਕ ਲੈਣ, ਪਰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਮਾਮੀ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪੱਕੀ ਆਸ ਬੱਝ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਬਿਲਕੁੱਲ ਸੱਚ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ । ਇੱਕ ਹੋਰ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਹੁਣ ਝਿਜਕ ਅਨਭਵ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਸ਼ੰਕਾ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਇਛਿਆ ਵੀ ਬੜੀ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਝਿਜਕ ਛੱਡ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰੋ । ਦਾਸ ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਓਪਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਕਰੋ ਹੁਕਮ ।

੬
ਡੇਰਾ ਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਜੀ ਬੇਨਤੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਕਿ, ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ--ਡੇਰੇ ਵਾਦ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ-ਡੰਮ ਵਰੁਧ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਮੁਫ਼ਤ ਵੰਡੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਡੇਰੇ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੌਜੂ ਉਡਾ ਰਿਹੇ ਸਨ । ਤਰਕ ਇਹ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਲਾ--ਮਾਣਸ ਪੁਛੇ, ਕਿ ਜੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਡੇਰਾਵਾਦ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੁੱਠੇ ਪਾਉਣੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਵੇ ਆਪੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡ ਦੇਣ । ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਜਿਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਸੋਭਾ ਖੱਟ ਕੇ ਮੁੜਦੇ ਹਨ, ਅਖੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਦੋ ਅੱਖਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਨਿੰਦਕ ਬਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤਿ ਨੌਆਂ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦੀ ਸੀ ਉਹੀ ਜੋਤ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਗੋਂ ਦਾਸ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਹੀ ਸੀ । ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪੱਖ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ ! ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਤਰਕਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲੋਂ ਨਿਰਾ ਡੇਰਾ ਵਾਦ ਬੰਦ ਕਰਾ ਦੇਣ ਤੱਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਅਟਕ ਗਈ ? ਇਹ ਮੰਗ ਕਿਉ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪੱਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਾ ਕਰੇ । ਚੋਰੀ, ਠੱਗੀ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਕਤਲ ਆਦਿ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਰੱਬ ਬੰਦ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ? ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸਤ ਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਜਿਹੜੇ ਜੰਗਾਂ ਛੇੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਰਬ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਸਦਾ ਨੇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਜੰਮਦੇ । ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਪ ਹੁੰਦਾ ਨਾ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਥਤ ਭਾਰ ਦੇ ਦੁਖ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ-ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲ ਫ਼ਰਿਆਦੀ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ । ਫਿਰ ਨਾਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਆਵਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ । ਨਾ ਈਸਾ ਜੀ ਅਉਂਦੇ ਨਾ ਮੁਹੰਮਦ ਜੀ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ । ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਫਿਰ ਕਿਹੜੀ ਲੋੜ ਪੈਣੀ ਸੀ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਨੇਕੀ ਹੀ ਨੇਕੀ ਦਾ ਵਾਤਾ ਵਰਨ ਹੁੰਦਾ । ਨਾ ਦੁਖੀਆਂ ਦਾ ਰੋਣਾਂ ਨਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹਾਸੇ, ਨਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਅਤੇ ਨਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮੇਲੇ, ਨਾ ਝਗੜੇ ਨਾ ਸੁਲਾਹ, ਨਾ ਪੁਲਸ ਅਤੇ ਨਾ ਜੱਜ, ਗੱਲ ਕੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਡੋਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਰਾਜ ਹੁੰਦਾ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸਾ ਸਿੱਧੀ ਕਬਰਸਤਾਨ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਉਜਾੜ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਗ ਲਿਆ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਭਾਂਵੇਂ ਬੜਾ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਨਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਡੇਰਾਵਾਦ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ, ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਘੁੰਡੀ ਜ਼ਰਾ ਖੋਹਲ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰ ਦਿਉ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਈਏ ਕਿ, ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਕਈ ਭੁੱਲਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਹੈ ? ਅਥਵਾ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਵਾਂਗ ਅਕਾਲ ਪਰੁਖ ਵੀ **ਭੁੱਲੜ** ਹੀ ਹੈ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਜੀ ਅਜੇਹਾ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਪਾਪ ਹੈ । **ਭੁਲਣ ਅੰਦਰ ਸੱਭ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ**, ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਕਦੇ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ **ਪਤੇ** ਵਿਚ ਅਜੇ ਕਚਿਆਈ ਹੈ । ਤਦੇ ਹੀ ਤੁਸਾਂ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰੱਬੀ ਪਰਬੰਧ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਕੀ ਅਜੇਹਾ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲੜ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲੜ ਮੰਨੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਅਚਨਚੇਤ ਆ ਪਈ ਕਿਸੇ ਮੁਸੀਬਤ ਕਾਰਨ, ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰ ਰਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਰੱਬ ਨੂੰ ਏਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੀ ਲੱਭਾ ਸੀ ਕਹਿਰ ਢਾਉਣ ਨੂੰ । ਮੇਰਾ ਇਕੋ ਇਕ ਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆ ਰੱਬਾ, ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਆਦਿ, ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਤਾਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਆਖ਼ਰ ਏਸੇ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਧੱਕੇ ਜਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਦੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਵੱਲ ਤਾਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਿਤਨੇਮੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ ਪਰ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਜੀ ਵਰਗੇ ਸੂਝ ਵਾਨ ਨਿਤਨੇਮੀ ਦਾ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਕ ਹੋਣਾ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੋਲਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਉਨੀਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਅੰਤਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵੱਲ ਜੇ ਸਾਰੇ ਨਿਤ ਨੇਮੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸੱਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਵਖਰੀ ਕੋਈ ਭਾਵਣਾ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਆਉਣ ਹੀ ਨਾ ਦੇਣ । ਉਹ ਤੁਕਾਂ ਦਾਸ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ- **ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥**(੧੬--੧੯)

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਪੱਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣੀ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਸਾਰਾ ਭੇਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਦਿਉ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਦਾਸ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਵਲ ਧਿਆਨ ਹੀ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ । ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਜਹੜੀ ਤੁਕ ਬੋਲੀ ਸੀ ਉਸ
ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖੋ ਕਿ-**ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕੋਈ, ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਨ ਭੁਲੈ** --(੧੩੪੪) । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੁਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਾਦਰ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਅਭੁੱਲ ਹੈ । ਫਿਰ ਇੱਕ ਭੁੱਲੜ ਮਨੁੱਖ ਅਭੁੱਲ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਾਏ ?--**ਆਖਣ ਤਾ ਕਉ ਜਾਈਐ ਜੇ ਭੂਲੜਾ ਹੋਈ ॥ ਜੇ ਹੋਇ ਭੂਲਾ ਜਾਇ ਕਹੀਐ, ਆਪ ਕਰਤਾ ਕਿਉਂ ਭੁਲੈ** ॥ [੭੬੬] ਜਿਸ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਡੰਡਉਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਈਏ, ਫਿਰ ਉਸੇ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨਾ ਸਖ਼ਤ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ--**ਸਲਾਮੁ ਜਬਾਬੁ ਦੋਵੈ ਕਰੇ ਮੁੰਢਹੁ ਘੁਥਾ ਜਾਇ** ॥(੪੭੪) ਕਾਦਰ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ--**ਨਿੰਦਉ ਨਾਹੀ ਕਾਹੂ ਬਾਤੈ ਏਹੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਆ॥**[੬੧੧] ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹਰ ਕੰਮ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਪੂਰਾ ਹੈ--**ਪੂਰੇ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪੂਰਾ, ਘਟਿ ਵਧਿ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀਂ ॥**[੧੪੧੨] ਇਸ ਲਈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਕੰਮਾ ਵਿਚ ਦਰੁਸਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਖੋਟੀ ਝੱਖ ਮਾਰਨੀ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਆਉ ਹੁਣ ਵਿਚਰੀਏ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਫੁੱਲਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ ?ਜਾਂ ਅਜੇਹੇ ਠੱਗਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਰਕਤ ਕਿਉਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਿਯਮ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣੇ ਹੋਣਗੇ । ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :---

ੳ-- ਆਪਣੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਚਿਆ ਇੱਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਕ ਖੇਲ ਹੈ-- **ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ॥ ਸਭੁ ਖੇਲ ਤਮਾਸਾ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ- ॥** [੧੦੬੧] ਅਤੇ--**ਬਬੈ ਬਾਜੀ ਖੇਲਣ ਲਾਗਾ, ਚਉਪੜਿ ਕੀਤੇ ਚਾਰਿ ਜੁਗਾ ॥ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭ ਸਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪਾਸਾ ਢਾਲਣਿ ਆਪਿ ਲਗਾ ॥**[੪੩੪] ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਖੇਡ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਿਆ ਇਹ ਲੈਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਖੇਡ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਜਾਂ ਖੇਡ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਨਾਲ ਆਰਜ਼ੀ ਜਿਹਾ ਮੋਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਖੇਡ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਮੋਹ ਤੋੜ ਤਾੜ ਕੇ, ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਹੱਸਦਾ ਖੇਡਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਦਰਸ਼ਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਗਤ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲਈ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਆਏ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਮੋਹ ਤੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਘਰ (ਜਿਥੋ ਆਇਆ ਸੀ) ਵੱਲ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਪਰਤਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।--**ਨਟੂਐ ਸਾਂਗ ਬਣਾਇਆ, ਬਾਜੀ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਬਾਜੀ ਦੇਖੀਐ, ਉਝਰਤ ਨਹੀ ਬਾਰਾ ॥** [੪੨੨]

ਅ- ਖੇਡ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿੰਤੂ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਖਿਡਾਰੀ ਉਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੇਡ ਸਕਦਾ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਇਹ ਖੇਡ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਬੱਝੀ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਸਾਰ-ਰਚਨਾ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੁਜੇ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ-**ਹੁਕਮ**--**ਭਾਣਾ ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ ਦੋਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ** ॥(ਜਪ) **ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਉਪਾਇਓਨੁ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਕਾ ਮੂਲੁ ਰਚਾਇਆ** ॥[੫੦੯] **ਜੋ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ਸਭ ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ॥ ਹੁਕਮੁ ਬੂਝੈ ਸੋ ਸਚਿ ਸਮਾਣਾ ॥**[੧੯੩] **ਹਰਿ ਕੈ ਭਾਣੈ ਸਾਲਾਹੀਐ ਭਾਣੈ ਮੰਨਿਐ ਸੁਖੁ ਹੋਈ** ॥ [੩੯੫] ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬੁਝ ਅਥਵਾ **ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ** ਕਿਹਾ ਹੈ । **ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਏ ਰਾਹੁ** ॥(ਜਪੁ) **ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ, ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ** ॥(ਜਪੁ-)--ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਭਿੱਜੀ ਸੁਆਰਥੀ ਗੱਲ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ---**ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ, ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ** ॥(ਜਪ--੨) ਤੇ ਫਿਰ ਜਦ--**ਹਉਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾ ਦਰੁ ਸੂਝੈ ॥** [੪੬੬] ਭਾਵ, ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ।

ੲ- ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ, ਇਹ ਜੂਨ ਦੁਰਲੱਭ ਹੈ, ਏਸੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਲੀਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ--**ਧੰਨੁ ਸੁ ਮਾਣਸ ਦੇਹੀ ਪਾਈ, ਜਿਤੁ ਪ੍ਰਭਿ ਅਪਨੈ ਮੇਲਿ ਲੀਓ** ॥(੩੮੨) ਇਸ ਦੁਰਲੱਭ ਦੇਹ ਵਾਲੇ ਸਮੇ ਵਿਚ, ਭਾਵ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਮੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ--**ਤ੍ਰਿਗਦ ਜੋਨਿ ਅਚੇਤ, ਸੰਭਵ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਅਸੋਚ ॥ ਮਾਨੁਖਾ ਅਵਤਾਰ ਦੁਲਭ, ਤਿਹੀ ਸੰਗਤਿ ਪੋਚ** ॥(੪੮੬)

ਸ- ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਜਗਤ ਖੇਡ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਪੱਕਾ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਅਥਵਾ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਮਾੜੀ ਘਟਣਾ ਕਾਰਨ ਪਰਮਤਮਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ--**ਨਾਰਾਇਣ ਨਿੰਦਸਿ ਕਾਇ ਭੂਲੀ ਗਵਾਰੀ ॥ ਦੁਕ੍ਰਿਤੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਥਾਰੋ ਕਰਮੁ ਰੀ ॥** (੬੯੫) ਮਨੁੱਖ ਜਾਣਦਾ ਬੁੱਝਦਾ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ--**ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਜਾਨੈ ਸਭ ਬਾਤ, ਜਾਨਤ ਹੀ ਅਉਗਨੁ ਕਰੈ ॥**(੧੩੭੬) ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਇਹ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣਾ ਅੰਸ਼ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨੇਕ ਆਤਮਾਂ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜੇਹਾ ਉੱਤਮ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹਾ ਸਚਿਆਰ ਸਤਿਪੁਰਖ ਫਿਰ ਬੋਲ ਵੀ ਉਹੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ **ਸੱਚ** ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉਸਦਾ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮੁੱਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਮਾ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਾਲਤ
ਦੱਸਦਿਆਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ---**ਹਉ ਆਪਹੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ, ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਭੁ ਹੁਕਮਾਉ ਜੀਉ** ॥(੭੬੩) ਮਲੀਨ ਆਤਮਾ ਅਥਵਾਂ ਮੈਲੈ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਅੰਦਰ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਚਿਤਾਵਣੀ ਜਾਂ ਅਜੇਹਾ ਰੱਬੀ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਗੁਆ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਮਨੁੱਖ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ--ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨਦਾ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉ ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਨਾ ਰੁਕਿਆ । ਅਥਵਾ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਆਉਂਦੀ ਸੀ
ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਮਾੜਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਦਲੇ ਦਾ ਭੂਤ ਸੁਆਰ ਸੀ--ਹੁਣ ਪਛਤਾਇਆਂ ਕੀਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ
ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਉਥੇ ਅਜੇਹਾ ਨਿਯਮ ਵੀ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸਪੁੱਤਰ ਭਾਣੇ ਅਥਵਾ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕੇ--**ਜਿਨਿ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ਹਰੀ ਕੇਰਾ ਸੋਈ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਏ ॥** (੪੪੦) ਜੇ ਕੋਈ ਡੇਰੇ ਦਾਰ-ਸਾਧ ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਅਤੇ ਹਉਮੇ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ **ਸਾਧ-ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਉਤਰ ਕੇ,** ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਂਜ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਨੇ ਸਿਧਾ ਦਖ਼ਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਉਸ **ਸਚੇ** ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ **ਸੱਚੇ** ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ--ਅਤੇ ਉਸ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਗਇਆ ਇਸ ਦੇ ਆਚਰਨ (ਦੇ ਲੁਕਵੇਂ ਪੱਖ) ਦੇ **ਕੱਚ** ਅਤੇ **ਪੱਕ** ਦੀ ਪਰਖ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ--**ਕਰਮੀ ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ ॥**- - - -**ਕੱਚ ਪਕਾਈ ਓਥੈ ਪਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਗਇਆ ਜਾਪੈ ਜਾਇ** -- (ਜਪ--੩੪)

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਹ-- ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਾਂਗ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ । **ਤੁਮ ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੇਰੇ ॥**(ਸੁਖਮਨੀ) ਸਾਡੇ ਕੰਮਾ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਾ ਦੇਣਾ ਵੀ, ਚੰਗੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਹੀ ਧਰਮ (ਨਿਯਮ) ਹੈ । ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕੇ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ਉਹ ਆਪਣਾ ਕਿੱਤਾ ਲੱਭਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਲੋਕਾਰ **ਦਿਮਾਗ਼** ਅਤੇ ਉਚੇਚੀ ਦਾਤ **ਮਨ** ਦੇ ਕੇ (ਨੋਟ:--ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਕੋਲ **ਮਨ** ਨਹੀਂ ਹੈ । ਏਸੇ ਮਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਕਿਹਾ ਹੈ) ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਮ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਫਿਰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਡੇਰੇ ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਕਿਉਂ ਦੇਵੇ ? ਗੁਰਮ ਤ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਆਈਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਅਨੋਖੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਵਿਦਿਆ ਮਾਰਤੰਡ ਕੀ ਠੀਕ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ? ਕਿ ਜਾਂ ਇਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ ? ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਆਪ ਹੁਦਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਖੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰੜੀ ਮਾਰ ਪੈਣੀ ਹੈ--**ਪੜਿਆ ਅਤੈ ਓਮੀਆ ਵੀਚਾਰੁ ਅਗੈ ਵੀਚਾਰੀਐ ॥ ਮੁਹਿ ਚਲੈ ਸੁ ਅਗੈ ਮਾਰੀਐ**--(੪੬੯) (ਮੁਹਿ ਚਲੈ--ਆਪ ਹੁਦਰਾ, ਮਨਮੱਤੀਆ) ।

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੀ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਕੋਈ ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਮੰਦਾ ਫਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ । ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜੇਹਾ, ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਸਿਧ, ਸਾਧਿਕ, ਪੀਰ, ਫ਼ਕੀਰ ਅਦਿ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਾਣਾ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਿਯਮ ਬਦਲ ਸਕੇ । ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਿੱਕ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਤਿਪੁਰਖ ਅਥਵਾ ਗੁਰ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਂਵੇਂ ਤੱਤੀ ਲੋਹ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਬਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਾਣੇ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਅੱਗ ਨੂੰ ਠੰਡੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ । ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸਦਾ ਏਹੀ ਨਿਕਲੇਗਾ--**ਤੇਰਾ ਭਾਣਾ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ ।** ਉਂਜ ਅਜੇਹੇ ਸੱਚੇ ਸੰਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੈ ।

ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਜਿਸ ਪੱਕੇ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਗ੍ਰਭ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵਿਘਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਜੇਹੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਅਉਲਾਦ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਦਰ ਦੇ ਬਣੇ ਵਿਧਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੱਕੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਡਾਕਟਰ ਜਾਂ ਵੈਦ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵਿਗਨ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ) ਤਾਂ ਅਉਲਾਦ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਨੇ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਹਨ ਇਹ ਸੱਭ ਠੱਗੀ ਅਤੇ ਧੋਖੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਨ । ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਸ ਨਿਯਮ ਅਥਵਾ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਭਰੋਸਾ, ਸਵੈ-ਸਤਿਕਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਜ਼ਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰੋ ਜੇ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਾਧਾਂ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ, ਜਾਂ ਰੱਬ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਬੰਦਿਆਂ ਅਥਵਾ ਕਥਿਤ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਬੜੇ ਦੇਸ਼ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਓਥੋਂ ਦੀ ਜੰਤਾਂ ਤਾਂ ਭੁੱਖੀ ਮਰ ਗਈ ਹੁੰਦੀ । ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨ ਹੀਂ ਫਸਦੇ । ਕੀ ਉਹ ਬੇ-ਅਉਲਾਦ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੀ ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਜ਼ਾਲਮਾਂ, ਕਾਤਲਾਂ, ਠੱਗਾਂ, ਚੋਰਾਂ, ਦੇਸ਼ ਧਰੋਈਆਂ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਰਤ ਕੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਹੜੇ ਰੱਬ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੰਦਾ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕਿ ਸੇ ਉਚੇਚੇ ਅਥਵਾ ਕਰਮਾਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੁੱਖਾਂ ਮਰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ? ਪਰਮਾਤਮਾ ਏਡਾ ਨਿਰਵੈਰ, ਮਿਹਰਵਾਨ, ਕਿਰਪਾਲੂ ਅਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਏਕ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਸੱਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਇੱਕ ਤੇ ਸਾਵੀਂ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਥੱਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਕਦਾ ਹੈ- -**ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਦਇਆ ਨਿਧਿ, ਦੋਖਨ ਦੇਖਤ ਹੈ ਪਰ ਦੇਤ ਨ ਹਾਰ** ॥(ਤਵਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸਵੱਯੇ ਪਾ: ੧੦) ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਬੜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਨਰੋਏ ਗਿਆਨ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ । ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਦਾਨ ਭੁੱਲਣ ਗੋਚਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦੋ ਸ਼ੰਕੇ ਹੋਰ ਨਿਵਿਰਤ ਕਰ ਦਿਉ । **(੧)** ਕੀ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਅੱਡਰੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਵਜੂਦ ਯਕੀਨਨ ਹੈਗਾ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਸ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਾਮਰੇਡ ਨੇ ਇਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਕਥਨ ਸੀ, ਕਿ ਪਰਪਾਤਮਾਂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਣ ਦੀ ਗੱ ਲ, ਅਜੇਹਾ ਜੋ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਉੱਚੇ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਪਰਾਲਾ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਹਸਤੀ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੜੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅੱਡਰਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ---**ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ,ਪਾਤ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ ॥**-----ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਆਦਿ ਆਦਿ । **(੨)** ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਮਸਲਾ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਸ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਿਵੇਂ ਖਿੱਲਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਬਣਦੇ ਹਨ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜਿਹਾ ਸੂਝਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਜੇ ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਕਰਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਸਧਾਰਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਨਾਸਤਕ ਬਣ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਰੋਕ ਰਹਿ ਗਈ ? ਖਿਮਾ ਕਰਨਾ ਮੈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਰਿਹਾ, ਸਿਰਫ਼ ਪੰਥਕ ਲੀਡਰਾਂ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਤੇ ਰੋਣਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਨਹੀਂ ਖੋਹਲੇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਿਸਟੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਅੱਡਰੀ PHD ਤੱਕ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਜੇਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਅਥਵਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਪਦਵੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ । ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਹੈ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਣ ਸੰਬਧੀ ਕੋਈ ਚਿੱਠੀ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਦਵੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜੀਏ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ* । ਸੋ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਬੜੇ ਲੱਮੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਤੁਸਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪੁਛਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਪਰਾ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਦਾਸ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਰੀਕਾਰਡ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਤੋ ਇਉਂ ਅਨਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਏਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਰੱਬ ਹੈ ਵੀ ਸਹੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:--

੧੬-- **ਹੈ ਹੈ ਆਖਾਂ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ, ਕੋਟੀ ਹੂ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ॥ ਆਖੂੰ ਆਖਾਂ ਸਦਾ ਸਦਾ, ਕਹਿਣ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ ॥**
ਨਾ ਹਉ ਥਕਾਂ, ਨ ਠਾਕੀਆ, ਏਵਡ ਰਖਹਿ ਜੋਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਚਸਿਅਹੁ ਚੁਖ ਬਿੰਦ ਉਪਰਿ ਆਖਣੁ ਦੋਸੁ ॥ ੨ ॥

[੧੨੪੧]-ਵਾਰ-੧੦

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮੈਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਾਰ ਆਖਾਂ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਾਰੀ ਵਧੀਕ ਇਹੀ (ਕਿ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਚ ਮੁਚ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਅੱਡਰੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਵੀ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਵਾਲੀ) ਗੱਲ ਆਖਾਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਗੱਲ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਆਖਦਾ ਰਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਆਖਣ ਵਿਚ ਤ੍ਰੁੱਟ ਨਾਂ ਆਵੇ, (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਸੱਤਿਆ ਪਾ ਦੇਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਨਾਂ ਥੱਕਾਂ ਤੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰੋਕਿਆ ਰੁਕਾਂ ਹੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਤਨ ਤੇਰੀ ਰਤਾ ਭਰ ਸਿਫ਼ਤ ਦੇ ਹੀ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਕਿ ਏਦੂੰ ਵਧੀਕ ਸਿਫ਼ਤ ਮੈਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ੨ ।

ਬੜੇ ਵਜਦ ਜਿਹੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਉਚੇਰੀ ਸੁਰ ਵਿਚ--

ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸੰਸਾਰ ਹਭਾ ਹੂੰ ਬਾਹਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਕਾ ਪਾਤਿਸਾਹ ਦਿਸੈ ਜ਼ਾਹਰਾ ॥ ੪ ॥ [੩੯੭]-੩-੧੦੫

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਈ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲੀ ਜੋ ਅਜਹੇ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਹੈ । ਕਈ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕੀਤੇ ਸਨ ਪਰ ਪਤਾਂ ਨਹੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਤੇ ਚੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ । ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਥਾਹ ਭੰਡਾਰਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ?-**ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਉਦੇਸੀਐ ਜਿਨਿ੍ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਦਿਉ**--ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣ ਨਾਲ ਉਪਰੰਤ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । ਅਜੇਹੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੌਣ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਖਆ ਹੋਇਆ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਆਉ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ (ਭਾਵ, ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭੀਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾ ਸੰਤਾਂ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇ-ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਅੱਡਰੀ ਡਿੱਠ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਭੇਖੀ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੰਦੇ ਹਨ । ਖ਼ਾਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਰੱਖਣੀ ਵੀ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡਰੀ ਸਾਧਨਾ ਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਭਰਮਾਊ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇ ਕੇ ਸਰੋਤੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਡਰੇ ਭੇਖ ਨਾਲ ਵਰਾਂ ਸਰਾਪਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭਰਮ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਦ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧ, ਸੰਤ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇਦਾਰ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੋਕ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ, ਦਰਖ਼ਤਾਂ, ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਮੀਆਂ ਅਥਵਾ ਮਰ ਖਪ ਗਏ ਕਥਿਤ ਪੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਆਦਿ ਤੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਨ ਲੱਗੇ ਜ਼ਰਾ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਜੀਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਣੀ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਭੱਸ ਖੇਹ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਅਗਿਆਨੀ ਅਥਵਾ ਵਿਦਿਆ ਹੀਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਵੀ ਏਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਜੇਹੇ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਧਨਾਡ, ਅਥਵਾ ਵਪਾਰੀ ਅਤੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਉੱਚੇ ਮਰਤਬਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਵਰਤ ਰਹੇ ਏਸੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਦਾਸ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ, ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਉਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਵੀ
ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਬਣਦੇ ਹਨ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਥੋਂ ਤਾਂਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਤਲਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਤੁੱਲ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਸਤਤਿ (ਖ਼ੁਸ਼ਾਮਦ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ-- **ਮਾਣਸੁ ਬਪੁੜਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀ ਕਿਆ ਤਿਸ ਕਾ ਮੁਹਤਾਜਾ ॥** (੬੦੮) ਉਂਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ, ਕਿਸੇ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਧਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਵਿਰਣਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---

੧) ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਾਲਕ ਅਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਖਿਡਾਉਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਖਿਡਾਉਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਭਾਵੇਂ ਠੀਕਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖੇਡ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹਥਿਆਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ **ਪਦਾਰਥਕ**--**ਧਨ** ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੋਰੀ, ਠੱਗੀ ਅਥਵਾ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੇ **ਅਧਿਆਤਮਕ-ਧਨ** ਤੋਂ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਨਫਾ ਖੱਟਣ ਲਈ, ਖੁਸ਼ਾਮਦ, ਸੇਵਾ, ਭੇਟਾ, ਡੰਡੌਤਾਂ ਆਦਿ ਵਾਲੇ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ।

੨) ਭਾਂਵੇਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਦੌਲਤ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾ ਲਵੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦੀ । **ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੀ, ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ**-- (ਜਪੁ)

੩) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ* ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਪਰਮਾਰਥ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਅਧਿ-- ਆਤਮਕ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਸੁਆਰ ਲੈਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਵੀ ਬੜੇ ਡੂੰਘੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ।

੪) ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਤਾਉਂਣ ਵਾਲਾ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਮਨ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ **ਦੁਖਾਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ** ਅਥਵਾ **ਮੌਤ** ਦਾ ਭੈ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਡਰ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਾਰਨ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿਮਾਇਆ ਪਾਪਾਂ ਬਾਝਹੁੰ ਇਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੋਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਢੀ-ਖ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ ਹਾਕਮ ਵੀ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਥਿਤ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਲੁਕਵੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਠੱਗ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਵਸ਼ੇਸ਼ ਚੇਲੇ ਬਣਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨ ਜਿਨਾਂ ਵੱਧ ਡਰਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਵੱਧ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤੂਆਂ ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨੀਆਂ ਵੱਧ ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ--**ਅਪਰਾਧੀ ਦੂਣਾ ਨਿਵੈ**--(੪੭੦) ਅਤੇ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਬਹੁਤੀ ਲੁਕਾਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਬੇਸਬਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਧੱਕੇ ਖਵਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ
ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਦੇ ਭੇਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

[*Foot Note--ਗ਼ਲਤ ਅਤੇ ਠੀਕ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੁਸਤਕ ਚੌਥੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਅਤੇ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ-ਫਲ ਪ੍ਰਕਰਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ]

ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਏਹੀ ਮੁੱਖ-ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਜਿਧਰੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਓਧਰੇ ਹੀ ਉੱਠ ਭੱਜਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਿਸ ਥਾਉਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਦੇ ਸਰ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਮੰਨ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਜਿਸ ਭੇਖੀ-ਸਾਧ ਬਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣ ਗਈ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਭਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ **ਗੁਰੂ** ਅਤੇ **ਚੇਲਿਆਂ** ਦੀ ਇਕ ਕਥਾ ਹਿੰਦੂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ ਉਹ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਕਥਾ ਇਉਂ ਹੈ:--

ਇੱਕ ਮਹਾਤਮਾ ਡੇਰੇਦਾਰ, **ਸਵਾਮੀ ਅੱਘੜ ਨਾਥ ਜੀ** ਭਵਿਖ ਬਾਣੀ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਲਗਨ ਸੀ । ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਨੱਗਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਇਆ

ਕਰਦੇ ਸਨ । ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨਾ ਸਮੇਂ ਉਹ **ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ** ਸ਼ਬਦ ਬੜਾ ਵਰਤਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਮੂੰਹ-ਫੱਟ ਹਾਸ-ਰਸੀਆਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਉਪਨਾਮ ਹੀ **ਮੁਕਤੀ-ਦਾਤਾ** ਪਾ ਦਿੱਤ । ਜਿਵੇਂ ਏਥੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ--**ਚਿਟੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ**--ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕ **ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ** ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਬਚਨ ਕੁਦਰਤੀ ਸੱਚੇ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਖਿੱਲਰ ਗਈ ਅਤੇ ਮਖ਼ੌਲ ਨਾਲ ਰਖਿਆ ਉਪ-ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਬਣ ਗਿਆ । ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਦੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੀ ਔਕੜ ਅਨਭਵ ਕਰਕੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਧਨਾਢ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਨਸਲ ਦਾ ਕੀਮਤੀ, ਅਸੀਲ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਘੋੜਾ ਲਿਆ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ । ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਇਸ ਭੇਟ ਨਾਲ ਬੜਾ ਸੁਖ ਮਾਣਿਆ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਲਈ ਵਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ । ਨਵੀਂ ਉਮਰ ਦੇ ਉਸ ਘੋੜੇ ਦੀ ਚਾਲ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਮੋਹ ਲਿਆ । ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਬਾਂਕਾ** ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ***ਬਾਂਕੇ*** ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਨਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ । ਬਾਂਕਾ ਵੀ ਮਾਨੋ ਜਿਵੇਂ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਆ ਪਿਆ ਸੀ । ਡੇਰੇ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅੰਨ ਦਾਣੇ ਅਤੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਮੋਟਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੱਖਰ ਗਈ । ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮੋਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਹਿਣਕਦਾ ਅਤੇ ਖੌਰੂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ । ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਵਾਲੇ ਸੌਦਾਗਰਾਂ ਨੇ ਬਾਂਕੇ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਰਕਮ ਭੇਟਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਵੇਚਣਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਵੇਚਣ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਘੋੜੇ ਦੇ ਖ਼ਰੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦੇਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਵੀ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ । ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋਣਾ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਲਈ ਮੌਤ ਬਰਾਬਰ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੱਗਰ ਦੇ ਵੇਦਾਂਤ ਸਮਾਗਮ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਪਰਤਨ ਲਈ ਗਲ੍ਹੀ ਵਿਚ ਬੱਧੇ **ਬਾਂਕੇ** ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਆਏ ਤਾਂ ਘੋੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਮੂਧਾ ਹੋਇਆ ਰੱਸੇ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ । ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਇਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਝੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ **ਸੰਤ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤੇ ਦੀ ਜੈ** ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਵਾਲਾ ਰੱਸਾ ਲਾਹਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ **ਬਾਂਕੇ** ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ । ਅਗੋਂ ਉਸ ਓਪਰੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ--

" ਸੰਤ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਮੋੜ ਖ਼ਸਲਤਾਂ ਵਾਲਾ ਗਭਰੂ ਸਾਂ । ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ, ਮੈ ਇੱਕ ਦਿਨ **ਸ਼ਿਵਾਂ** ਦੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ **ਸਿੱਧ ਬਾਬਾ ਸ਼ਿਵ-ਨਾਥ** ਜੀ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਜਿਹੇ ਟੱਟੂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ, ਪਖੰਡੀ ਆਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਮਕਵੀਂ ਤੋਂਦ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰ ਬੈਠਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਜੂਨੇ ਪੈ ਜਾਣ ਦਾ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਬੜਾ ਡਰਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਰਹਿਮ ਦੀ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗੀ । ਮੇਰੇ ਤਰਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਛਤਾਵੇ ਤੇ ਸਿੱਧ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰਾਪ ਵਿਚ ਨਰਮਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ--ਤੂੰ **ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ** ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਬਣੇਂ ਗਾ । ਜਦੋਂ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਪੂਰੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਤਾਂ ਉਸੇ ਘੜੀ ਤੂੰ ਫ਼ੇਰ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਜਾਏਂ ਗਾ । ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅਚਨਚੇਤ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਮੇਰਾ ਦੂਜਾ ਜਨਮ ਘੋੜੀ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਹੋਇਆ । ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਵਾਕ ਸੱਚਾ ਹੋਣਾ ਸੀ ਮੈ ਵਿਕਦਾ ਵਕਾਂਦਾ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ । ਤੁਹਾਡੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੇਵਾ ਵਾਲਾ ਅੱਜ ਉਹ ਆਖ਼ਰੀ ਦਿਨ ਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਘੜੀ ਸੀ । ਮੇਰੇ ਭਾਗ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਗਾਏ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ । ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਇਸ ਨਿਮਾਣੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਜੂੰਨ ਵਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ । ਆਪ ਧੰਨ ਹੋ ਆਪ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਧੰਨ ਹੈ । "

ਏਨੀ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸਾਰ, ਨਾਲ ਖੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ--**ਸੰਤ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਦੀ ਜੈ**--ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕੀ ਵੀ ਆ ਜੁੜੇ । ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਭਾਣੇ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ ਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਘੋੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ:--ਸਵਾਮੀ ਬਾਬਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾਥ ਜੀ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ, **ਭੋਲੇ ਨਾਥ** ਜੀ ਦੇ **ਗੁਰੂ** ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੀ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ । ਸੋ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ? ਜਾਂ ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਿਧਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ?

ਮਨੁੱਖ (ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਢੈ ਕੇ, ਰੋਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਐ) ਹੇ ਮੇਰੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਸਵਾਮੀ ਜੀਓ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਿਥੇ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਹਾਂ ? ਬਾਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਾਂ ਗਾ । (ਹਟਕੋਰੇ ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਅਟਕ ਕੇ ਕਿਹਾ) ਉਂਜ ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਰਿਆਸਤ ਨਿਪਾਲ ਵਿਚ ਹੈ ਜੇ ਕੁਝ ਸਿਹਾਇਤਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਕਰ ਆਵਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜੀਊਂਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਭਾਂਪ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸੇਵਕ ਨੇ **੫੦੦ ਰੁਪਈਏ** ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ । ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਉਸ ਘੋੜੇ-ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਕਈ ਜਣੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਹੋ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਰਦਾ-ਬਣਦਾ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਘੋੜੇ-ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਵੀ ਟੇਕੀ ਜਾਣ । ਮਸਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਚਾ ਜ਼ਰਾ ਮੱਠਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਤੋ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਨੋਟਾਂ ਦੇ ਥੱਬੇ ਨੂੰ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਮਿਲੀ ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਅਲੋਕਾਰ ਘਟਣਾ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਾ ਦਿੱਤੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲਾ ਸਾਕਾ
ਲੋਕ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਦੇ ਸਨ ।

ਨਵਾ ਘੋੜਾ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਪਸੂਆਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਘੋੜਾ ਖ਼ਰੀਦਨ ਲਈ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ । ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਨਾਲ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜਾ ਚੁਰਾਇਆ ਸੀ (ਨਾਲ ਦੋ ਹਜਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਈਏ ਵੀ ਠੱਗ ਲਏ ਸਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੌਦਾਗਰਾਂ ਕੋਲੋ ਘੋੜੇ ਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਰਕਮ ਜਾ ਵੱਟੀ । ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਉਹ ਘੋੜਾ ਵਿਕਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸੇ ਮੰਡੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਘੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਬੱਝਾ ਆਪਣਾ **ਬਾਂਕਾ**, ਸਵਾਮੀ
ਜੀ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ । ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ **ਬਾਂਕਾ** ਵੀ ਖੌਰੂ ਪਾਉਂਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾਈ ਦੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਕਾਰਨ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਭਿਣਕ ਪੈ ਜਾਂਦੀ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਝੱਟ ਹੀ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚੋ ਖਿਸਕ ਆਏ । ਸੋਚਦੇ ਸਨ--ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਬਣੀ ਬੈਠਾ ਹਾਂ । ਜੇ ਕਿਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੰਤਰ-ਯਾਮਤਾ ਅਤੇ ਭਵਿਖ ਬਾਣੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡ ਕਾਰਨ ਮੇਰਾ ਕੀ ਬਣੇ ਗਾ ? **ਸਵਾਮੀ ਅਘੜ ਨਾਥ ਜੀ** ਬਦਨਾਮੀ ਤੋਂ ਏਨਾ ਘਾਬਰੇ ਕਿ ਰਾਤ ਰਾਤ ਹੀ ਸੱਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਰਦੁਆਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ । ਏਹੀ ਧਾਰ ਲਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਣ ਏਸੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਹੀ ਤਿਆਗਣੇ ਹਨ ---**ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ ॥** (ਸੁਖਮਨੀ)

ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਅਚਨਚੇਤ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ । ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਇਹ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਪਈ ਕਿ--, " ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਸਨ । ਕਿਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਗੱਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਤਾਰ ਸੁੱਟੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰ ਧਿਆਨ ਹੋ ਗਏ । ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜ਼ਰਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਧੰਨ ਸਨ ਸਆਮੀ ਜੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਅਪਰ ਅਪਾਰ ਸੀ । ਏਡਾ ਕਰਣੀ ਵਾਲਾ ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ ਬੜਾ
ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ "। ਫਿਰ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਮਨੁਖਾ ਜੂਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਪਰੀ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਬਣੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਕਮਾ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਸਹੁੰਆਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ--- ਸਹੁੰ ਦੇਵੀ ਦੀ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ

ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਹੂਰਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਲ ਹੀ ਖੜਾ ਸਾਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਘੋੜਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਿਣਕਿਆ, ਫਿਰ ਬੜਾ ਕੰਬਿਆ, ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਪਲ ਹੀ ਅਸਾਂ ਉਹੀ ਰੱਸਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਪਿਆ ਵੇਖ ਲਿਆ ।ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੂਰਖ-ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਝੂਠ ਬੁਲਾਏ । ਕਈਆਂ ਠੱਗਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸੰਤ ਅਤੇ ਸਾਧ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਬਾਬੇ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੀਰ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੇਹ ਧਾਰੀ ਭਗਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸੁਵਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਰ, ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਦੇ ਫੁੱਲ ਤਾਰਨ ਅਥਵਾ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਹਰਦੁਆਰ ਗਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਰਕ ਦਿੱਤੇ । **ਸਵਾਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਜੈ** ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਗੂੰਜਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਕਈ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕ ਵੀ ਆ ਜੁੜੇ । ਪੁਰਾਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਘੋੜਾ ਬਣ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੇ ਹਾਲ ਅਜੇਹੇ ਗੰਢ ਤੁਪ ਨਾਲ ਸੁਣਾਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ **ਸੁਆਮੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਜੈ** ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸਾਰੇ ਬਨਾਰਸ ਵਿਚ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਈ । ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ, ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਾ ਆਵੇ । ਨਵੇਂ ਚਾ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ-- **ਸੰਤ-ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਆਸ਼ਰਮ**--ਬਣਾ ਕਢਿਆ । ਪਾਲਕੀ ਮੰਗਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਵਾਜਿਆਂ ਗਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਜਾ ਕਰਾਇਆ । ਹਰ ਇੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਏਹੀ ਇਛਿਆ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਭੋਜਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੰਨ ਜਾਣ ਤੇ ਘੋੜੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਏ । ਜਿਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਘੋੜੇ ਤੋ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹੀ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ **ਦੇਵਤਾ** ਬਣ ਜਾਣਾਂ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੋਂ **ਦੇਵੀ** ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ **ਪਰੀ** ਬਣ ਜਾਂਣਾ ਕਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਿਠ ਭਲਾ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲਾ ਅਨੰਦ ਕਿਵੇਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਆਖ਼ਰ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਲਿਆ । ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਰਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ ਵਿੱਚ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਮੁਕਤ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕਰੇ ਗਾ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਾਲਕੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਗੱਲ ਕੀ, ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਅਜੇਹੀ ਚੱਲੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਵੀ ਹਰਦੁਆਰ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਸਾਰੇ **ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ** ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਡੇਰੇ ਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਖਿਲਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਵਧਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤੁਸਾਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ । ਆਸ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਚਾਂਨਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ । ਕਥਾ ਭਾਂਵੇ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਝੂਠੀ ਹੈ । ਪਰ ਥੁਹੜੇ ਬਹੁਤੇ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਨਾਲ, ਵਰਤਦਾ ਹਰ ਥਾਂ ਏਹੀ ਕੁੱਝ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਦੀ ਇਛਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਏਨਾ ਸਮਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਲਾ--ਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਰੱਜ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਦਿੱਲ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਪ ਦੀ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਰੇ ਪਰ ਸੰਸਾਰੀ ਬੰਧਨਾ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਛਾਹ ਵੇਲੇ (Break fast) ਦਾ ਸੱਦਾ ਆ ਗਿਆ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਫ਼ਤਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛੱਕ ਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮੰਗੀ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਅਥਵਾ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਮੁੜਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਂਜ ਭੋਗ ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ । ਪਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਹੀ ਤੇ ਪੁੱਜ ਸਕਣ ਵਲੋਂ ਦੱਸ ਕੇ,

ਫ਼ਤਹ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਰਸੋਈ-ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਮੀ ਜੀ ਨੂੰ ਫਤਹ ਬੁਲਾਉਣ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੜੇ ਪਆਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਦੀ ਤਕੀਦ ਕੀਤੀ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਭੇਜ ਦੇਵੇ ।

ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਕੋਲੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਕੇ ਜਦ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸੰਘ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਸਕੂਟਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਨ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਨੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੋਰਨ ਲਈ ਆ ਗਿਆ । ਸਕੂਟਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਤਿੰਨੇ ਸਤ-ਸੰਗੀ ਬਾਹਰ ਪੱਕੀ ਗਲ੍ਹੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਗੁਰੁਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੜਕੇ ਤੋ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਵੜੀ ਉਸ ਬੀਬੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਵੜੀ ? ਕੀ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਦੀ

ਪਤਨੀ ਹੈ ? ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਪਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਂਤਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ--

ਈ:ਸਿੰਘ ਇਹ ਬੀਬੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਜਵੰਧੇ ਪਿੰਡੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ, ਪ੍ਰੀਤੋ ਹੈ । ਬੜੀ ਪੰਕਾਰ ਜਨਾਨੀ ਹੈ । ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਪ੍ਰੇਮਣ ਅਤੇ ਭੇਤਣ ਹੈ । ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਜੀ (ਸ਼ਾਮੋ) ਨੂੰ ਏਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਕਾਰੇ ਤੇ ਆਈ ਹੈ, ਵੇਖੋ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ? ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਦਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਧਾਂ ਦਾ ਇਹ ਡੇਰਾ ਇੱਕ ਭੂਤ-ਖੇਲ ਬਣਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਘਰ ਬਾਰੇ ਹੁਣ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ । ਏਹੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਸਹਾਈ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਇਜ਼ੱਤ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣ ਲੈਣ ਅਤੇ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਪਾਣ-ਪੱਤ ਬਚਾਈ ਰਖਣ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਹੋਵੇਗੀ । ਉਂਵ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਜੋ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਾਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਪਟ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾ ਹੈ । ਮਾਮੀ ਜੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮੀ ਜੀ ਆਚਰਨ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਮਦਾਰੀ ਸਾਧ ਕੋਲੋਂ ਦਾਸ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਘਾਬਰਦਾ ਹੈ । ਆਖ਼ਰ ਮਾਮੀ ਜੀ ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਇੱਕ ਅਬਲਾ ਹੀ ਤਾਂ ਹਨ ? ਮੈਂ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਜੋ ਏਥੇ ਆਏ

ਨੂੰ ਦੋ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ । ਮੇਰਾ ਏਥੇ ਅਟਕਣਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕੁਟਲ-ਬੁੱਧੀ ਸਾਧ ਨੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ

ਮੇਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗ਼ਲਤ ਭਾਵਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਤੁਸਾਂ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਾ, ਕੋਈ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੀ ਗੰਭੀਰ ਗੱਲ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਦਾਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਪੁਚਾ ਦੇਣਾ ।

ਬਾਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ । ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸਾਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ । ਡੇਰੇ ਦਾ ਹੋਰ ਸੇਵਾਦਾਰ

ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਉਪਜੀ ਦਾਸ ਬਾਰੇ ਹਮਦਰਦੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਂ ਤਾੜ ਸਕੇ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਤਹ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰ ਤੋਰ ਲਿਆ ।

੭

ਪੂਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲ ਗਿਆ

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਅੱਜ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਬੜੀ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ । ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੈਠਕ ਵਿਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਇਉਂ ਗੱਲ ਤੋਰੀ --

ਸ਼ਾਮੋ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਅੱਜ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਨ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਦੁਖੀ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਅੱਗੇ ਸੈਂਕੜੇ ਵਾਰੀ ਕਾਕਾ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਮੁੜਦ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਹੈ ਕਮਲੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ! ਉਹ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਹੈ ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁੱਖ ਰਖੇ, ਸਿਆਣਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸ਼ਾਮੋ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾਰ ਜੀ । ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕੰਡਾ ਚੁੱਭਣ ਦੀ ਪੀੜ ਵੀ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਪੰਖੇਰੂ ਹੋ । ਏਥੇ ਉਸ ਦੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗੌਰੀ ਬਣੀ ਰਹੀ ਸਾਂ । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਭੋਲੀਏ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਤੇਰੇ ਲਾਗੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਕਲੀ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ?

ਸ਼ਾਮੋਂ ਉਸੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਆਸਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਹੈਂ ! ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਆਖਿਆ ? ਮੈਨੂੰ ਖੋਹਲ ਕੇ ਦੱਸ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਸ਼ਾਮੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਛੇੜ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਮਝਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਐਵੇਂ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਨੂੰ ਹੱਥ ਛੋਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿੱਧਰ ਦੀ ਆਖ਼ਰ ਆ ਗਈ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਤਾੜ ਕੇ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਹਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਝਾੜ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜੇਹੀ ਹਰਕਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰਾਨੀ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲੈਣੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਛੇੜਿਆ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰ ਵਧਦਾ ਹੀ ਗਿਆ ਹੈ । ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ । ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸੰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਾਮੋ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦੀ ਥਕਦੀ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਿਓ । ਕਿਤੇ ਕੀਤੀ ਕੱਤਰੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਪੈ ਜਾਏ ।----

ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ।

ਸੰਤ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿਆਂ ! ਬੜਾ ਉਖੜਿਆ ਉਖੜਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ?

ਝੰ:ਸਿੰਥ ਤੁਸੀ ਸੁਣੋਗੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀ ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦੁਖੀ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਕੀ ਹੋਇਆ । ਮੁੰਡਾ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਛ ਕਹਿ ਤੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ?

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਜੀ ! ਉਸ ਗਊ ਨੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਉਚੀ ਸਾਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ । ਉਹ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ, ਲਾਲ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਫਿਰ ਹੋਇਆ ਕੀ ਹੈ ?---ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਾਮੋ ਕੋਲੋ ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ । ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਗਰਜਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦਵਾ ਲਿਆ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਊਂਧੀ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਖ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ਕਾਇਤ ਪੁੱਜ ਗਈ ਹੈ । ਗੁੱਸੇ ਵਾਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜੇ ਰੋਸ ਜਿਹੇ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ--

ਸੰਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘਾ ! ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਇਤਬਾਰੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰਾ ਸੇਵਕ ਹੋ ਕੇ ਚੰਗੀ ਕਰਤੂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਤੇਰੇ ਕਾਰਨ ਡੇਰੇ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਖਿੱਲਰੇ ਤਾਂ ਕਿੱਡੇ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਭੁੱਖੇ ਮਰ ਜਾਈਏ ਪਰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੂੰ ਨਾ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਹੋਰ ਪਾਠੀ ਮੰਗਾ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪ ਏਥੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਹ । ਅਸਾਂ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਵਾਲਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹਰ ਹੀਲੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਭਾਂਵੇਂ ਸਾਡੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਆ ਬਣੇ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਹੱਥ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀਣਾ ।

ਟ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ, ਜੇ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਵਲੋ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਨੇ ਬੀਬੀ ਦੀ ਪਿੱਠ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਸ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀ ਹੈ । ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਨਾਲ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਏ ਤਾਂ ਭੈਣ ਭਰਾ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਅਤੇ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਖ਼ੈਰ ਭੈਣ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ । ਸਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਭਲਾ ਤੁਸੀਂ ਭੁੱਖੇ ਕਿਉਂ ਰਹੋ । ਸਬਬ ਨਾਲ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਜੀ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸੁੱਧੀ ਹੋ ਹੀ ਚੁਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਉਹ ਅਟਕ ਸਕਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਵੀ ਸੋਹਣਾ ਬਣਦਾ ਰਹੂ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਭੈਣ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਲੱਗਾ ਰਹੂ ।--- ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆਇਆ ।

ਸੰਤ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਜੀ ਕੀਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕੁਝ ਦਿਨ ਅਟਕ ਸਕਦੇ ਹੋ ?

ਪ੍ਰੀਤੋ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੋ ! ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਸੱਭ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹੈ । **ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸੱਭ ਸੌਂਪ ਗੁਰ ਕਉ ਹੁਕਮ ਮਨਿਐ ਪਾਈਐ**-- -ਆਪ ਜਿਹੇ ਸੰਤ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਬੜੀ ਕਰਮਾ ਵਾਲੀ ਹਾਂ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਜੋਗ ਸਮਝਿਆ ਹੈ । ਜਿਨੇ ਦਿਨ ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਲਾ ਕਰਾਂ ਗੀ ।

ਸੰਤ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਜੇ ਹੱਲ ਹੋਇਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮੂਹੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੁਤਰ ਪ੍ਰਪਤੀ ਵਾਲੀ ਭਾਵਣਾ ਮੁੜ ਏਡੀ ਪਰਬੱਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ । ਫਿਰ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਵਡੀ ਭੈਣ ਕਹਿੰਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਭੋਲਾ ਸਰਦਾਰ ਪਿਛਤਾਵੇ ਕਾਰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਮਰਨ ਕੰਢੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਸੋ] ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਝੱਟ ਸੰਤਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ, ਅਤੇ ਇਉਂ ਗਿੜਗੜਾਇਆ -- -

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਲਉ ! ਉਸ ਮੂਰਖ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦਾ ਸਿਰ ਹਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣ ਦਿਉ ਜੀ । (ਸਾਰੀ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਬਣਾਈ ਹੀ ਸੰਤ ਨੇ ਸੀ । ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਕਰ ਵਿਖਾਉਣ ਹੈ ਉਹ ਟਹਿਲ ਸਿਘ ਕੋਲੋਂ ਕਿਥੇ ਸਰਨਾ ਹੈ ?)

ਸੰਤ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਬੀਬੀਆਂ ਓਪਰੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਝੱਟ ਪਟ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਇਆ ਕਰਨ ਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਭਾਣੇ ਵਰਤ ਜਾਂਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗ਼ਲਤੀ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੈ । ਅਜੇ ਦੋ ਦਿਨ ਆਏ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਵਾਲਾ ਮਾਣ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾ ਬੈਠਾ । ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋਂ ਹੀ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਰਹੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ । ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਠੀਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਮਨਾਉ------

ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰੇ ਜਣੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਏ । (ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਉਂਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਿਖਵੇ ਦਾ ਬੰਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਠਰਦੀ ਹੈ)

ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧਾ ਬੈਠਕੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਾਜ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ । ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ---ਸੰਤ ਤਾਂ ਹਨ ਹੀ ਬੜੇ ਦਿਆਲੂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਭਰਮੀ ਸੁਭਾ ਨੇ ਕਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ । ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੱਢੀ ਅਤੇ ਸਕੀ ਭੈਣ ਸਮਝ ਕੇ ਭੈਣ ਭਰਾਂਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੱਥ ਲਾਇਆ ਸੀ---ਫਿਰ ਅੰਦਰ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦਾ ਅਸਰ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਬੂਲਿਆ ਸੀ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਵੜਨੋ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਏਥੇ ਰਹਿਣਾ ਮੰਨ ਗਈ ਹੈ, ਅਗੇ ਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਉਹ

ਤਿਆਰ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗੀ ।---- ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਲੋਂ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਕੀਤੇ ਭਰੋਸੇ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਮੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਸਕੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਛੇੜਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਅਤੇ ਚਲਾਕੀ ਸੀ । ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਦੁਖ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ।

ਹੁਣ ਪ੍ਰੀਤੋ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਉਹੀ ਸੰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਉਂਦੀ ਸੀ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮਿੱਲਦੇ ਅਨੇਕ ਫਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮਨ ਘੜਤ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ । ਸ਼ਾਮੋਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਸੁਣਦੀ ਰੱਜਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪਰ ਗੱਲਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਲੈ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤੋਂ ਗੱਲ ਟਾਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦ ਪ੍ਰੀਤੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਅਨੇਕ ਫਲਾਂ

ਵਾਲੀ ਚਰਚਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮੋ ਨੇ ਜ਼ਰਾ ਝਿੱਥੇ ਜਹੇ ਪੈ ਕੇ ਕਿਹਾ--

ਸ਼ਾਮੋ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ! ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਮਨੀ ਬੈਠੀ ਸਾਂ ਕਿ ਤੀਂਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ? ਏਹੋ ਝੋਰਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਆਏ ਭਗਵਾਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਾਉਂਣ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਸੱਧਰ ਕਦੇਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਮੈ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੈ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਹਰ ਵਾਰੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਹੀ

ਮੈਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਦੁੱਖੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਨਾ ?

ਪ੍ਰੀਤੋ ਭੈਣ ਸ਼ਾਮੋਂ ! ਮੈ ਸੌ ਵਾਰੀ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਤੂੰ ਨਾ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਹੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਤੋਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ? ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰਵਾਈ, ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਪਦਵੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ।

ਸ਼ਾਮੋਂ ਕੀ ਮੈਂ ਅੰਬਰਤ ਨਹੀਂ ਛਕ ਸਕਦੀ ? ਕੀ ਇਹ ਚੰਦਰੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀ ?

ਪ੍ਰੀਤੋ ਭੈਣਾ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਕਠਨ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਤੋਰ ਵੇਖਾਂ ਗੀ ।

ਸ਼ਾਮੋ (ਤਰਲਾ ਲੈ ਕੇ) ਬੀਬੀ ਭੈਣ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦੇਹ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਪਜੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਸੱਧਰ ਦਾ ਹਾਲ ਦਸਦਿਆਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਛੇੜੀ । ਪ੍ਰੀਤੋ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗ ਰਹੀ ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਬਿਹਬਲਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਖਿੜ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਡੂੰਘਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਕਾਰ ਖਿਡਾਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਇਉਂ ਸਮਝਾਇਆ --

ਸੰਤ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਪ੍ਰੀਤੀਏ ! ਸ਼ਾਮੋ ਬੜੀ ਅੱਥਰੀ ਵਛੇਰੀ ਹੈ । ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਕਾਠੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ । ਕਾਹਲ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਵਿਗੜ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ । ਤੂੰ ਅਜੇ ਤੇਲ ਪਾਈ ਰੱਖ ਜਦੋ ਤੀਲੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਠੀਕ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਆਪੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਲੰਘ ਗਏ । ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਭਾਲਦੀਆਂ ਸਨ । ਭੋਗ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਇਕੱਠ ਹੋ ਗਿਆ । ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਵੀ ਆਈ, ਪਰ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾ ਆਇਆ । ਭਾ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੱਲ ਕੇ ਭੋਗ ਦੇ ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਫਿਰ ਪੂਰਾ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ । ਫਿਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ, । ਕੁੰਭ ਨਰੇਲ, ਧੂਪ ਆਦਿ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪੂਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਫਿਰ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲਸ ਘਿਉ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ, ਥਾਲੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪ ਫੜੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਆਰਤੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਆਰਤੀ ਕੀਤੀ । ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁੱਖ ਵਾਕ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ, ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ, ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਡੇਰੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾ ਨੇ ਮਨੋਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ ਹੋਇਆ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫਲ ਦੱਸਣ ਤੇ ਹੀ ਸੀ ।--**ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਪਰਾਹੁਣਾ ਮੇਰੈ ਘਰਿ ਆਵਉ ॥ ਪਾਉ ਪਖਾਲਾ ਤਿਸ ਕੇ, ਮਨਿ ਤਨਿ ਨਿਤ ਭਾਵਉ ॥** (੩੧੮) ਇਹ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਕੇ ਸੰਤ ਪਰਾਹੁਣਿਆ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਨ, ਮਨ ਸਭ ਸੌਂਪ ਕੇ ਦਿਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਨੇਕ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਦੱਸੇ । ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਰਖਣ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ । ਅਤੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ, ਜਿਹੜੇ ਹੱਥ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਡੇ ਮੰਦ ਭਾਗੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਸਤਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਕਰਮਣ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਮ ਲਿਖਾਏ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਚਾਰ ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਣਾ ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਲਈ **ਸ਼ੁੱਧੀ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ** ਛਕਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਸਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧੀ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੂਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਂਗ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵੀ ਛੱਕ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਅਰਦਾਸੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਿਆ । ਸੰਗਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਟੁਟ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ । ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਸੰਤ-ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਜਾ ਆਸਣ ਜਮਾਇਆ ।

ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ । ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਦੀ ਗੱਲ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁੱਛਾਂ । ਤਿੰਨੇ ਜਣੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ । ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦਸਿਆ---

ਗਿਆਨ ਬੀਬੀ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹਟਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।

ਬੀਬੀ ਸੰਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਕੁਟੀਆ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰ ਇਹ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਕੀ ਰਚਾਈ ਗਈ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਤੁਸਾਂ ਭਾਸ਼ਨ ਸੁਣ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਚੇਚੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰਾ ਕੇ ਜੀਵ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰ ਲਈ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹੀ ਸੁਧੀ ਕਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ?

ਬੀਬੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਇਹ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਛਕਿਆ ਸੀ । ਉਥੇ ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਧੀ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ । ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਸੰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸ ਅੰਮਿਤਸਰੀਏ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਕਰਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਰੌਲਾ ਵਧਿਆ ਹੈ । ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਾਕਟਰੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭੇਤ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ । ਸੂਝ ਨਾਲ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲੈਣੀ । ਏਨੀ ਗੱਲ ਬੀਬੀ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪਾ ਕੇ ਫ਼ਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਝੱਟ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ । ਬੀਬੀ ਮਿਰਮਲ ਕੌਰ ਨੇ ਸਮਾ ਤਾੜ ਕੇ ਬੜੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਛੇੜੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਬੜਾ ਕੋਰਾ ਅਤੇ ਰੁੱਖਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ--

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਬੀਬੀ ਜੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ? ਅਗੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । (ਏਨੀ ਆਖ ਕੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਮਗਰੋਂ ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਪਰਤ ਗਈ ।)

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਸੋਈ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠੀਆਂ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ --

ਸ਼ਾਮੋ ਬੀਬੀ ਜੀ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਸੰਤਾ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਏਨਾ ਦੁਖੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਜੋਗੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਵਾਉਂਦੀ ?

ਪ੍ਰੀਤੋ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ! ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਅੱਜ ਫ਼ੇਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧੀ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰੜਾ ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਸਾਧਨਾ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਮੋਂ ਅਜੇ ਅਲ੍ਹੜ ਹੈ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਏਨੀ ਸਾਧਨਾ ਝੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ।

ਸ਼ਾਮੋ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰਾ ਸਕਦੀ ਸੈਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਘਾਟ ਹੈ ? ਮੈਂ ਏਨੇ ਜੋਗੀ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ? ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾ ਤੇ ਸਹੀ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ?

ਪ੍ਰੀਤੋ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੰਤ ਜੀ ਜਲ ਦੇ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਕੇ ਦਸਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਆ । ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਵੀ ਘੰਟੇ ਤੋ ਘੱਟ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀ । ਫਿਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਬੈਠਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਈ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਇੰਜ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਬੜਾ ਮਨ ਮਾਰ ਕੇ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਅੱਕ ਥੱਕ ਕੇ ਘਾਬਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਾਮੋਂ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਬਹਿਣਾ ਪੈ ਜਾਏ ਮੈਂ ਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਥੱਕਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਕਾਂ ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਸ਼ਾਮੋਂ ਤੂੰ ਏਦਾਂ ਕਰ ! ਵੀਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ । ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਫੇਰਾ ਮਾਰਨ ਜੋਗੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ।

ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੇ ਝੱਟ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜਾ ਕੀਤੀ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਇਸ ਘੜੀ ਨੂੰ ਤਰਸਦਾ ਸੀ । ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ--

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ ! ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ੋ । ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੇਵਕ ਬਣਾ ਲੈਣ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕਰ ਲਵੋ ਉਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੈ । ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਫ਼ੇਰਾ ਮਾਰਨ ਜੋਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਗੀ ।

ਸੰਤ ਭਾਈ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਬੜੀ ਕਠਨ ਹੈ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਤਾਂ ਝੱਟ ਕਾਹਲੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਗੇ ਵਿਚਾਰੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਫੱਕਾ ਮਾਰ ਲੈਣ ਲੱਗੀ ਸੀ । ਕਿਤੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਵਰ੍ਹ ਜਾਏ ?

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਖੋ ਜੀ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਦੀ ਹੈ । ਨਾਲੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਕਰੋ ਮਿਹਰ ਉਸ ਨਿਕਰਮਣ ਤੇ ! ਬਣਾ ਦਿਉ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਮਾ ਵਾਲੀ !

ਸੰਤ ਭਾਈ ! ਫਿਰ ਸਾਡਾ ਸੇਵਕ ਜਿਸ ਦੀ ਅਸਾਂ ਸ਼ੁੱਧੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਵੀ ਫ਼ਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਹੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਈ ਕਿ ਨਾ ?

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਸਤਿ ਹੈ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ! ਮੈਂ ਬੜਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਸ਼ਾਮੋ ਵਲੋਂ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਖਿਮਾ ਮੰਗੀ ਸੀ ਤੇ ਆ ਲਓ ਫਿਰ---‐

ਆਖ ਕੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪਿਆ ।----ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਠਾ ਕੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕੋਲ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ--

ਸੰਤ ਸਰਦਾਰ ਛੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮਿਹਰ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਨਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਸ਼ੁਧੀ ਦੀ ਵਿਧੀ ਅਸੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਰਖਣਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਨਾਮ ਗੁਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸ਼ੁਧੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵੀ ਪੂਰੀ ਗੁਪਤ ਹੈ । ਜੇ ਬੀਬੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਭਿਅੰਕਰ ਰੋਗ ਲਗ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪੁੱਤਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਫਿਰ ਭੁੱਲ ਜਾਉ । ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਧੀ ਕਰਨ ਤੋ ਡਰਦਾ ਹਾਂ ? ਅਸੀਂ ਏਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਜੀਅ ਦੀ ਕਿਤੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਾਸੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ । ਬਸ ਇਹੀ ਡਰ ਹੈ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਨਾ ਮਹਾਰਾਜ ! ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਲਈ ਭੇਜਾਂ ਗਾ ।

ਸੰਤ ਚੰਗਾ ਜਾਹ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਕੋਲੋਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝ ਲੈ ਤੇ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਧੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਗੀ ।

ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਚਰਨੀ ਹਥ ਲਾ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਫੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਝੱਟ ਚੌਂਕੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਜਾ ਦੱਸੀ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਸ ਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਸ (ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ) ਨਾਲ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਭਿਅੰਕਰ ਰੋਗ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਗੁਆ ਲੈਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੇ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ--

ਸ਼ਾਮੋ ਮੇਰੇ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ! ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਮੋ ਤੇ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ? ਮੈਂ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਂਵਾਂ ਪਰ ਅੰਦਰ ਹੋਈ ਸ਼ੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਦੀ ਹਵਾ ਨਾਂ ਕਿਤੇ ਕੱਢਾਂਗੀ ।

ਸ਼ਾਮੋ ਕੋਲੋਂ ਅਜੇਹੀ ਪੱਕੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਗੋ ਬਾਗ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਹੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਬਾਟਾ ਲੱਭੇ । ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਅਵੱਲ ਤਾਂ ਸੱਤਾਂ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੱਤਾਂ ਨਲਕਿਆਂ ਦਾ ਸੱਤੇ ਕੱਪ ਪਾਣੀ ਸ਼ਾਮ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਆਏ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਨ ਲਈ ਤੁਰ ਗਿਆ । ਮਗਰੋ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੱਠੇ ਦੇ ਦੋ ਕਛਹਿਰੇ ਸੀਣ ਲਈ ਕੱਪੜਾ ਲਿਆਵੇ । ਮਸ਼ੀਨ ਘਰੇ ਸੀ ਕਛਹਿਰੇ ਸੀਂਦਿਆਂ ਕਿਹੜਾ ਵਰ੍ਹਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ ? ਸ਼ਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਸ਼ੁੱਧੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ।ਸ਼ੁੱਧ ਹਿਰਦੇ ਵਾਲੀ ਭੋਲੀ-ਭਾਲੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੀ ਔਖਿਆਈ ਝੱਲਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਸੋ ਗੱਲੀਂ ਛਿੜ ਪਈ--

ਪ੍ਰੀਤੋ ਸ਼ਾਮੋ ਕੀ ਤੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਮਝਦੀ ਹੈਂ ?

ਸ਼ਾਮੋ (ਸ਼ੁਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਚਾ ਵਿਚ ਖੀਵੀ ਹੋਈ, ਭੋਲੀ ਸ਼ਾਮੋ ਬੋਲੀ) ਭੈਣ ਜੀ ਮੈਂ ਵਿਚਾਰੀ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਏਥੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ ਸਮਝਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਪੁਛਦੀ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਆਇਆ, ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਵੀਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਆ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨੇ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੇਚ ਦਾ ਚੋਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚਿੱਟਾ ਕੱਪੜਾ ਮੰਗਿਆ । ਸ਼ਾਮੋ ਝੱਟ ਅੰਦਰੋਂ ਚਿੱਟੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਚਾਦਰ ਕੱਢ ਲਿਆਈ । ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੋ ਦੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਦਾ ਚੋਲਾ ਵੀ ਸੀ ਲਿਆ ।

ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਤੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧੀ ਸੰਸਕਾਰ ਨਿਰਵਿਘਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਗਏ ।

ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੇ ਅੜਿਆ ਹੋਇਆ ਮੋਰਚਾ ਫ਼ਤਹ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾਉ ਅਤੇ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਹੱਸਦੀ ਗੁਟਕਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਪਰਤ ਗਈ । ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਰਲੇ ਜਾ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਰਸੋਈ ਘਰ ਵਿਚ ਮੋੜ ਲਿਆਇਆ । ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸ਼ਾਮੋ ਕੋਲ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ ਹੱਸਦੀ ਖੇਡਦੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਫਿਰਨ ਜੋਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ । ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਗੁੱਗੀ ਬਣੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਭਰਦੀ ਸੀ । ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਨਹਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਤਕੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਹਵਾ ਨਾ ਕੱਢੇ । ਸੰਤ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਲਈ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਲੱਗ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਨੇ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ । ਏਸੇ ਭਰਮ ਨੇ ਦੁਖਿਆਰੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਸਾਂਝਾ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ । ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਵੀ ਉਪਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਘੁਲਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਵਿਚਾਰੀ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ।

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਦੀ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਬੜੇ ਦੁਖੀ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਲਾਣ੍ਹਤਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਸ ਮੰਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਆਖ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਝੱਲੀ ਗਈ । ਇੱਕ ਸ਼ਾਮ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦ

ਸੰਗਤ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ । ਸੰਤ ਦੇ ਪਾਪ ਕੰਬ ਗਏ--

ਸੰਤ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਚਨਚੇਤ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜੇ ਹੋ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਣੀ ਹੈ ਸੰਤ ਜੀ ! ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਤੁਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਘਰ ਉਜਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਲੋਕ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸੰਤ (ਬੜਾ ਘਾਬਰਿਆ ਅਤੇ ਹਫ਼ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਇਉਂ ਹੌਂਕਿਆ) ਕਿਤੇ ਲੋਕੀਂ- - ਮੇਰਾ ਨਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਮੋ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ - - -?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਕੀ ਪਤਾ, ਆਖ਼ਰ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਰੂਪ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ । ਸਾਡੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਫਤਹਿ ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘਾ ! ਸਿਰਫ਼ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋਰ ਖਲੋ ਜਾਉ ਮੈਂ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਇਉ ।

ਈ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ, ਮੈ ਕਰੀਬ ਛੇ ਸਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਛਣ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੂਰਖ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਸੁਰਤ ਮਾਰੀ ਰੱਖੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੋਲੇ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਦਿੱਲ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਘੋਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਖ਼ੈਰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਨਾ ਹੋਏ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰੰ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆ ਮਿੱਲਣ ਅਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੀ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਛਲੀ ਗੱਲ ਛੱਡੋ । ਮੈ ਤੁਹਾਡਾ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹੈ । (ਸੰਤ ਨਿੱਘਰਦਾ ਜਾਂਦਾ, ਆਪਣੇ ਪਰਛਾਂਵੇਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ)

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹੀ ਸਿਧੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਗਏ ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਜਾ ਸੁਣਾਈ । ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਸ਼ੁੱਕਰ ਵਾਰ ਹੈ, ਐਤਵਾਰ ਦਸ ਵਜੇ ਭੋਗ ਪੈਵੇਗਾ । ਸੰਤਾ ਦੇ ਇਸ ਅਚਨਚੇਤ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਝੱਟ ਹੀ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ---

ਸੰਤ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ । ਸ਼ੁਭ ਮਹੂਰਤ ਹੈ । ਦਾਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਹੀ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਸੋ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਜਾਂ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਭੋਗ ਦੇ ਵਿਚ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਉ । ਬੱਸ ਜਾਉ ।

ਏਨੀ ਸੁਣ ਕੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਅਚਨਚੇਤ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪੱਤਨੀ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਕੋਲ ਗਿਆ --

ਝੰ:ਸਿੰਘ ਬੜੀ ਔਖ ਆ ਬਣੀ ਹੈ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਣ ਵਲੋ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਏਡੀ ਛੇਤੀ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗੇ ? ਸਾਕ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਕਿਵੇ ਭੇਜ ਸਕਾਂਗੇ ? ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇਂ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸ਼ੁੱਕਰ ਵਾਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰੱਖ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕੀ ਹਰਜ ਹੈ ?

ਸ਼ਾਮੋ ਤੁਸੀਂ ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਜੀ ਵੱਲ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਬੰਦਾ ਭੇਜ ਦਿਉ, ਆਪੇ ਸਾਰਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਾ ਲੈਣਗੇ । ਦਫ਼ਾ ਹੋਏ ਇਹ ਕੁਤੀੜ ਖ਼ਾਨਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਤਰੀਕ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ।

ਝੰ:ਸਿੰਘ (ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਹੈਂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕੁਤੀੜ ਖਾਨਾ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਈ । ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇਰੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ?

ਸ਼ਾਮੋ ਨੇ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਸ਼ੱਕ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਏਡੀ ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ । ਪਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਉਚੇਚੀ ਤਲਖ਼ੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸੰਪਟ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਉਂ ਕਿਹਾ:--

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸਾਂ ਇਸ ਸੰਪਢ-ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਲਾਰਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਜੇ ?

ਸੰਤ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਸਟਾਂਮ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦਾ ਫਿਰਾਂ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਤਾਂ ਜ਼ਬਾਨ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲਿਖਤੀ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮਿਆਂ ਨਾਲੋ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਸੰਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਨੀ ਸਿੱਖ ਹੋ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਨਹੀਂ ਫੱਬਦੀ ।

ਸੰਤ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਾਂ । ਖ਼ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਇਹ ਵਡੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਖੀ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ (ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਬੱਲੇ ਉਇ ਸੰਤੋ ! ਚੰਗਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਸਿਖੀ ਦਾ । ਬੜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋਏ ਹਨ- - - ਸੰਤ ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਅਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵੱਲ ਤੁਰ ਗਿਆ । ਪਾਠ ਤੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ।

ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਕੋਲ ਲਹੁਕੇ ਪੁੱਜ ਗਈ ਪਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਆਇਆ । ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ । ਮਾਮੀ ਜੀ ਦੀ ਮਾਂਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬੜਾ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਇਆ । ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਸੀ ਕਿ ਕਬੂਤਰੀ ਵਾਂਗ ਸਦਾ ਗੁਟਕਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਨਿਸ਼ਕਪਟ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੂੰ ਕੀ ਰੋਗ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਦ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ । ਅਜੇ ਜੱਕੋ ਤੱਕੇ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ । ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲੇ ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਥਰੂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਥੱਮਦੇ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਿਲਗੀਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੁਛਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਹਰ ਵਾਰ ਇਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਐਵੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲ ਲੇ ਵੈਰਾਗ ਵਗ ਤੁਰਿਆ ਹੈ । ਅੱਖੀਆਂ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਰ ਸਨ । ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ ਅਤੇ ਪਾਠ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਅੱਜ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਸੀ ਪੁੱਛ ਸਕੀ ।

ਸੰਗਤ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗ਼ੇਟ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਡਾਕਟਰ, **ਸ੍ਰੀ ਭਗਤ ਰਾਮ** ਸ਼ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰੋਂ ਆਇਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਇਆ । ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਜਾ ਪਾਈ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ---

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰ ਤੇ ਕਿਥੇ ਇਹ ਪੱਟੀ ਨੇੜੇ ਦਾ ਪਿੰਡ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਘਰ ਦੀ ਦੱਸ ਕਿਸ ਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ?

ਡਾਕਟਰ ਏਹੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਣੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਆ ਧਮਕੇ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਹਨ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇ ?

ਡਾਕਟਰ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਜਾਣੂੰ ਭਾਈ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਵੀਰਜ Test ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ । ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਾਠ ਅਰੰਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ੧੦੦ ਦਾ ਨੋਟ ਫ਼ੀਸ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਤੀਜਾ ਗ਼ਲਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੂਹ ਨਾ ਲੱਗੇ, ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ ਦਿਲ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਵੇ ਗਾ । ਕੱਲ੍ਹ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਅਤੇ ਉਚੇਚਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁਜਾ ਕਿ ਭੋਗ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵਾਂ । ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੈ । ਸੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਨਤੀਜਾ Positive ਸੀ ?

ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੇ Semen ਵਿਚ Sperm ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਤੁਸਾਂ ਫਿਰ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਡਾਕਟਰ ਉਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੈਸੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਹੁਣਾ ਦਾ ਮਨ ਦੁਖੀ ਨਾ ਕਰਾਂ । ਕਿਉਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਦਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਜੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਐਵੇਂ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਏਹੀ Test ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ---ਕਾਕਾ ਮੈ ਕੋਈ ਬਾਲ ਜੰਮਣਾ ਹੈ ? ਆਪਣੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਲਿਆ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਖ਼ੈਰ, ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਛਕਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭੋਗ ਸੁਣਨਾ ਹੈ ?

ਡਾਕਟਰ ਥੁਹੜੀ ਚਾਹ ਪਿਲਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ । ਬੜੀ ਠੰਡ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਂ ਤੁਰਿਆ ਸਾਂ । ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤਾਂ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਿਰੇ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਆਪ ਉਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ।

ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਨੂੰ ਤਰਨਤਾਰਨ ਹਲਕੇ ਦੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਦੋ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਹੋਏ ਸਨ । ਬੜਾ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਇਕਲੋਤੀ, ਖ਼ੁਬਸੂਰਤ, ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸੁਘੜ ਲੜਕੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਰਦੇ ਪੁਜਦੇ ਘਰ ਦੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਚਿਰ ਤੋਂ ਯਤਨ ਸ਼ੀਲ ਸੀ । ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੱਸ ਪਾਈ । ਜਦ ਘਰ ਘਾਟ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੋਹਿਆ ਗਿਆ । ਉਸਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤੀ ,ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ।

ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਪੁਲਸ ਚੌਕੀ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲਹੁਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਹਨ, ਪਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਜੇ ਕੋਈ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਫਿਰ ਵੀ ਮਨ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਭੋਗ ਤੇ ਚਲਾ ਚੱਲੇ ਹੋ, ਸਕਦਾ ਹੈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆਇਆ ਹੋਵੇ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਝੰਡੀ ਵਾਲੀ ਜੀਪ ਜਾ ਖੜੀ ਕੀਤੀ । ਚੌਕੀ ਕੈਰੋ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਅਤੇ ਠਾਣੇ ਸਰਹਾਲੀ ਦੇ SHO ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਪਤਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਗਰ ਆਉਣਾ ਹੀ ਸੀ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੇ ਸਤਿਾਕਰ ਨਾਲ ਫ਼ਤਹ ਬੁਲਾਈ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਹੈ । ਸਲੋਕ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੋ ਸ: ਕਰਮ ਸਿਘ ਸਿਧੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਲਈ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਭੋਗ ਦੇ ਪੈਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਖ਼ੁਸੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ

ਮਿਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਗੇ । ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪੰਜ ਜੈਕਾਰੇ ਛੱਡੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਭਗਤ ਰਾਮ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਉਠਾਇਆ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬੈਠਕੇ ਜਾ ਬੈਠੇ --

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡਾ ਟੈਸਟ ਝੂਠਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਤ ਦਾ ਬਚਨ ਝੂਠਾ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਕੀ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ?

ਡਾ: ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ । ਮੇਰਾ ਟੈਸਟ ਕਦੇ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਡਾਕਟਰ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉ । ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੁਟੇ ਨਾ ਜਾਈਏ । ਉਹ ਤਾਂ ਸੰਤ ਡੇਰੇ ਲਈ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕਈ ਕੜੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਬਣਵਾਈ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ।

ਡਾਕਟਰ ਭਗਤ ਰਾਮ ਨੇ ਝੱਟ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ । ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਬੂਹਾ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਬੂਹਾ ਖੁਲਾ ਕੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਿਆ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਏਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਾਕਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਤੇਰੀ ਦੇਵੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੁੱਚੇ ਨੇ । ਸੰਤ ਕੰਜਰ ਦੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਪਾਪੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਵੀ ਰੋਸ ਕਰ ਲਿਆ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ । ਫਿਰ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਸ:ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਛਿਆ --

ਕ:ਸਿੰ ਖਾਨਦਾਨ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਡਰ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੱਚ ਦੀ ਵੀ ਕਦੇ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਈ ਹੈ ? ਆਪੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਅਸਲੀਅਤ ਨੰਗੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਦੇਵਤਾ ਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਧਰੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਚੰਡਾਲ ਚੌਕੜੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪੰਗਾ ਲੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ? ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਏਹੋ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਉਨਾਂ ਹੀ ਬੁਰਾ ਹੈ ਜਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇਕੀ ਦਾ ਗਲ ਘੁਟਣਾ ਹੋਵੇ ।

ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਂਣ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਭੁੱਲ ਸਾਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਹੈ । ਦੁਖੀ ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਉਹ ਲੁਚੇ ਹੋਣ ਸਾਡੀ ਦੇਵੀ ਧੀ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ ? ਤਕੜੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਨੰਗੀ ਕਰੇ ।

ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਦੁਹੱਥੜਾਂ ਮਾਰਦਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੀ ਸਿਰ ਭੌਂ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਏਨੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾ ਜੁੜੇ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਸ਼ੇਰਨੀ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਦੁਖ ਦੀ ਵ੍ਰਿਥਿਆ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ । ਬੀਬੀ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹੜੀ ਅੱਖ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪਰਲ ਪਰਲ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੱਗ ਤੁਰਿਆ ? ਬੀਬੀ ਨੇ ਜਦ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੁੱਧੀ ਦੇ ਪਖੰਡ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਲੰਘ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਹੂ ਉੱਤਰ ਆਇਆ । ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਜਿੰਦਗੀ ਨਾਲੋਂ ਮੌਤ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਨਾਲੀ ਬੰਦੂਕ ਨੂੰ ਜਾ ਹੱਥ ਪਾਇਆ । ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋਂ ਨੇ ਤਰਲੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕੀਹ ਤੁਸੀਂ ਏਸੇ ਜਿਗਰੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਾਉ ? ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਅਥਵਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਸਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕੀਤਾ ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਧਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਜ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਘਰ ਲੈ ਚਲੀਏ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ SHO ਸਰਹਾਲੀ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਸਮੇਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੇਰੇ ਵਾਲੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੀ ਜਾਏ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਈਂ, ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ ਤਪ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ, ਸੰਤ ਦੀ ਵੈਨ ਅਤੇ ਕਾਰ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਚਨਚੇਤ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਭੋਗ ਛੇਤੀ ਪਾਉਣਾ ਪਿਆ ਹੈ । ਕੀਰਤਨ ਬੰਦ ਕਰਾ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਖ ਵਾਕ ਲਿਆ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੋਰ ਲੱਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਿ ਵਰਤਾਇਆ ਗਿਆ । ਏਨੇ ਵਿਚ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਸੁਖ ਆਸਨ ਕਰਕੇ ਕਮਰ-ਕੱਸਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਏ ।

ਡੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਾਲ ਸਨ । ਇਹ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਛੱਡ ਆਏ । ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਭ ਕੁਝ ਸੁਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਵੈਨ ਵਿਚ ਰਖਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸਰਹਾਲੀ ਠਾਣੇ ਦੇ ਠਾਣੇਦਾਰ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦ ਕੋਈ ਦਖ਼ਲ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸੰਤ-ਕੁਟੀਆ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਬਿਸਤਰੇ ਆਦਿ ਦੇ ਸਮੇਤ ਵੈਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਿਆ । ਭੇਟਾ ਕੀਤੇ ਸਮਾਨ ਬਾਰੇ, ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਰਾ ਚੜ੍ਹਤ-ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਦਿਆਂ, ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੈਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਵਾ ਲਿਆ । SHO ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਦਲੇਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਖਿਸਕ ਜਾਣ ਦੀ ਨਿਯਤ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ--ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਭਾ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ, ਅਤੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਜਦ ਦੋਹਾਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵੀ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੋਹਾ ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਲੈ ਲਈਆਂ ਅਤੇ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਿਉਂ ਪਰਤ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ

ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀ ਰੱਖ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਰਾਮ ਸੰਘ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਧੋਖਾਦੇਣ ਦਾ, ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਅਥਵਾ ਚੋਰੀ ਦਾ ਅਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲਿਖਾ ਦਿੱਤਾ । ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਸੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਂਵਾਂ ਨੱਥ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹੀ ਪੁਆ ਲਈ । ਘਰ ਦਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛੇ ਬਿਨਾ ਵੈਨ ਅਥਵਾ ਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਸਾਮਾਨ ਸਮੇਤ ਦੋਵੇਂ ਗੱਡੀਆਂ ਪੁਲਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲਈਆਂ । ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ --

ਕ:ਸਿੰਘ ਕਿਉ ਭਾਈ ਸੰਤਾ ! ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਕੀ ਵਾਪਰਨੀ ਹੈ ?

ਰਾ:ਸਿੰਘ (ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ) ਮਹਾਰਾਜ ਕਪਤਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੁਣ ਲੁਕਾ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਦਾ ਫਲ ਭੁਗਤਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ । ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਵਾਧੂ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੋਗੇ ਮੈ ਸੱਚ ਸੱਚ ਦੱਸੀ ਜਾਵਾਂ ਗਾ ।

ਕ:ਸਿੰਘ ਸੱਚ ਦੱਸ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਕਰ । ਸੱਚ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਲੱਭ ਹੀ ਲੈਣਾ ਹੈ । ਮੈ ਸਿਰਫ਼ ਹਾਲੀ ਏਹੀ ਪੁਛਣਾ ਸੀ ਕਿ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੇ ਜਾਂ ਸ:ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਹੁਣਾ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਝੂਠਾ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ?

ਰਾ:ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਸੱਭ ਸੱਚ ਹੈ । ਸੱਭ ਸੱਚ ਹੈ ਜੀ ! ਸਭ ਸੱਚ ਹੈ । ਸ਼ਾਇਦ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੁਕਾ ਭਾਂਵੇਂ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਉਂਜ ਜੋ ਤੁਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਈ ਜਿਨਾਂ ਵੀ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਕ:ਸਿਖ਼ਘ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਸੱਭ ਸੱਚ ਸਭ ਸੱਚ ਬਕੀ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਚੰਡਾਲ ਨੂੰ ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਉ ।

ਸਾਰੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚੋਂ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸ਼ੁੱਧੀ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਉਸ ਨੇ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੰਜੇ ਹੇਠਾਂ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸੰਤ ਚਾਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਗ਼ਸ਼ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ । ਪਰ ਪੁਰਾਣਾ ਵੈਲੀ ਸੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟ ਲਈਆਂ । ਸੁਰਤ ਸਾਂਭਦਿਆਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਚਾਦਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਅਫ਼ੀਮ ਦੀ ਡੱਬੀ ਕੱਢ ਕੇ ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿਤੀ । ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆਂ ਕਿ UP ਦੇ ਪੀਲੀ ਭੀਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਡੇਰਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਹੁਣਾ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੋਛੀ ਅਤੇ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ । ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੋਲ ਖੜੇ ਆਪਣੇ ਸੰਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ-- " ਬੁਥਾੜ ਢਿੱਲਾ ਕਰੀ ਖੜਾ ਇਹ ਨੀਚ ਅਜੇ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ "।

ਕਪਤਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ: ਬਾਵਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਹਾਲੀ ਲੈ ਗਏ । ਪੰਡੋਰੀ ਜਾ ਕੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਗਈ । ਦੋ ਕਿਲੋ ਅਫ਼ੀਮ ਦੇ ਨਾਲ ਦਸ ਮਰਲੇ ਪੋਸਤ ਬੀਜਿਆ ਵੀ ਫੜਿਆ ਗਿਆ । ਯੂ ਪੀ ਡੇਰੇ ਤੇ ਅਚਨ ਚੇਤ ਛਾਪਾ ਵੱਜਾ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਵੀ ਨਜੈਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਅਫ਼ੀਮ ਫੜੀ ਗਈ । ਉਸ ਅੱਡੇ ਨੂੰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਚਾਲਾਉਂਦਾ ਸੀ । ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਤਾਂ ਸੰਤਪੁਣੇ ਦੇ ਪਰਦੇ ਉਹਲੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਏਧਰ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਉਸ ਦੀ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਡੂੰਘੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਅਤੇ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਸ ਮਈ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪੀਲੀਭੀਤ ਦੇ ਠਾਣੇ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਇਹ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਈ ਕੇਸਾ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰੀ ਮੁਜਰਮ ਸੀ । ਉਸ ਪੁਲਸ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ, ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਸ: ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚਲੇ ਬੱਚੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ, ਬੀਬੀ ਸ਼ਾਮੋ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਾਕ ਸਬੰਧੀ ਤਸੱਲੀਆਂ ਕਰਾਉਦੇ ਸਨ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਲਹੂ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਲਣਗੇ ਪਰ ਸ਼ਾਮੋ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਗ਼ਮ ਬੈਠ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜਦੀ ਹੀ ਗਈ । ਗੁਰਿਦਆਲ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤਾ ਆਪਣੀ ਮਾਮੀ ਜੀ ਕੋਲ ਹੀ ਆ ਟਿਕਦਾ ਸੀ । ਡਾ: ਭਗਤ ਰਾਮ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਪਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਬੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤੀ ਮਾਂਦੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋਈ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚੰਡੀ ਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਸਪਤਾਲ ਲੈ ਗਏ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਬੱਚਾ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ । ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫ਼ਾਰਮ ਤੇ ਦਸਤਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਪਰੇਸ਼ਨ ਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ । ਸ਼ਾਮੋ ਬਚ ਗਈ ।

ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਬਣੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੀਬ ਸ਼ਾਮੋਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਤੇ ਦਰਦ ਭਰੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਕੈਦ ਸਖ਼ਤ ਅਤੇ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਏ ਜੁਰਮਾਨਾ ਭਰਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ, ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤੋ ਆਦਿ ਬਾਕੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਸਖ਼ਤ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ । ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੂ ਪੀ ਦੀ ਪੁਲਸ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ।

ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਏ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਥ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਸਿੱਖ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾ ਏਹੋ ਕਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸੰਤ ਏਡੇ ਨੀਚ ਕਰਮੀ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਿੱਖ ਕਿਡੇ ਕੁ ਚੰਗੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਬਾਣੇ ਦੇ ਜਿਥੇ ਬੜੇ ਗੁਣ ਹਨ ਉਥੇ ਸਿਖੀ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗੰਦੀ ਕਰਤੂਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਕਾਲਖ਼ ਮਲ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਭੇਖੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾ ਦਿਉ ਕਿ ਕੀਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੰਤ ਮਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਗੁ:ਸਿੰਘ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਤਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਸੰਤ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ--**ਰਾਮ ਸੰਤਿ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥** ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ?

ਗਿ:ਸਿੰਘ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨਾ ਜੀ ! ਇਸ ਭੇਖੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੰਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਾਂ । ਉਸ ਚੰਡਾਲ ਦੇ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਮੂਹੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਡੇਰੇ

ਦਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ।

ਗੁ:ਸਿੰਘ ' ਇੱਕੋ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਪੱਕਾ **ਭੇਖੀ** ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਇਹ **ਸੰਤ** ਅਖਵਏ, **ਭਾਂਵੇਂ** ਬਾਬਾ ਅਖਵਏ ਅਤੇ ਭਾਂਵੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਬੈਠੇ, ਗੱਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਇਹ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਕਦੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕੰਮ ਨਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਕਿਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਹਜਾਰ ਗੁਣਾ ਮਾੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਡੇਰਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੀ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁਟ ਕਰਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਮਾਇਕ ਲੁਟ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਂਣ ਦੀ, ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਅਥਵਾ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਚੇਲੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜੇਹਾ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਕਈਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਮਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਨੁਖਤਾ ਵਾਂਲੇ ਗੁਣ ਘਟਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਅਡਰਾ ਡੇਰਾ ਬਣਾਉਣਾ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੁਸਾਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵੀ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਡੇਰੇ ਦਾਰ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਮੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦੂਕਾਂ ਫੜ ਕੇ ਖ਼ਾਲਿਸਤਾਨ ਲਈ ਜੰਗ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ । ਕੀ ਖੱਟਿਆ ? ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਘਟਾਇਆ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦਾ ਪੰਥਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ, ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੁਲੀ, ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਵਾਧੂ ਦੀ ਝੱਲਣੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੋ ਨੇਕ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧ-ਡੇਰੇ ਦਾਰਾਂ ਨਾਲੋ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਛੱਡੋ, ਆਲਸੀਆਂ ਨਿਕੰਮਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸਾਧ-ਠੱਗ-ਟੋਲਾ ਪਲਦਾ ਹੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਲਹੂ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੇ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਚਲਾ ਕੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਰਕੀ ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ :--

੧੭- **ਗੁਰ ਤੇ ਮੁਹੁ ਫੇਰੇ ਜੇ ਕੋਈ, ਗੁਰ ਕਾ ਕਹਿਆ ਨ ਚਿਤਿ ਧਰੈ ॥**
ਕਰਿ ਆਚਾਰ ਬਹੁ ਸੰਪਉ ਸੰਚੈ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਸੁ ਨਰਕਿ ਪਰੈ ॥ ੪ ॥[੧੩੩੪]-੬

ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਸੁਆਰ ਕੇ ਬਿਖਿਆ-ਰੂਪ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ, ਭਾਵ ਸਬਦ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਅੱਕ ਤੋਂ ਚੰਦਨ ਬਾਣ ਜਾਵੇ -- " **ਬਿਖੁ ਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਏ ਗੁਰਮਤਿ ਬੁਧਿ ਪਾਈ ॥ ਅਕਹੁ ਪਰਮਲ ਭੜੇ ਅੰਤਰਿ ਵਾਸਨਾ ਵਸਾਈ ॥ ੫ ॥[੫੬੫]** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਲ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਪਾਰਸ ਬਣੇ, ਆਤੇ ਸਤਿਕਾਰਜੋਗ ਬਣ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਸ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸਾਂਭੇ । ਆਪ ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਗਣ ਦੇ ਸਿਵਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਲੇ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਤੋਰ ਸਕਦਾ:---

੧੮- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਤਾ ਪਾਰਸੁ ਹੋਵੈ ਪਾਰਸੁ ਹੋਇ ਤ ਪੂਜ ਕਰਾਏ ॥**
ਜੋ ਉਸੁ ਪੂਜੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ਦੀਖਿਆ ਦੇਵੈ ਸਾਚੁ ਬੁਝਾਏ ॥ ੨ ॥
ਵਿਣੁ ਪਾਰਸੈ ਪੂਜ ਨ ਹੋਵਈ ਵਿਣੁ ਮਨ ਪਰਚੈ ਅਵਰਾ ਸਮਝਾਏ ॥
ਗੁਰੂ ਸਦਾਏ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧਾ ਕਿਸੁ ਓਹੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ॥ ੩ ॥
[੪੯੧]-੫-੭

ਦੂਜਾ ਕਾਂਡ

੧

ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਗਾਥਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੇ ਭਰਮ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਅਸਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਸੀ । ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਅੱਡਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਭਰਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਨ । ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਿਓਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕੇਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ

ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਾਖ਼ਸ਼ਾਤ ਭਗਵਾਨ ਹੋ ਦਿੱਸੀਆਂ । ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਬਣੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀਂ ਕਲਮ ਤੋਂ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ:---

ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਪੱਥਰੋ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਕੋ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ । ਤਰਾਸ਼ੇ ਨਾ ਥੇ ਤੋ ਪੱਥਰ, ਔਰ ਜਬ ਤਰਾਸ਼ੇ, ਤੋ ਖ਼ੁਦਾ ਠਹਿਰੇ ।

ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਘੜ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਭਗਵਾਨ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਅਥਵਾ ਅਣਘੜਿਆ ਪੱਥਰ ਪੂਜਣ-ਜੋਗ ਨਾ ਬਣ ਕੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਪੱਥਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਰੰਗ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ, ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਿਆਂ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਵਾਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਕਥਨ ਪੂਰੇ ਸੱਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ **ਜੰਮੂ** ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਣੇ **ਰਘੂਨਾਥ ਮੰਦਰ** ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਓ ਤਾਂ ਓਥੇ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਕਈ ਬੈਰਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੰਮ-ਸੁ-ਲੰਮੀਆਂ ਬੈਰਕਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਓਡੇ ਹੀ ਲੰਮੇ ਥੜ੍ਹਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋਹਰੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਅਣਗਿਣਤ ਪੱਥਰ ਜੜੇ ਹੋਏ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵਡਾ ਹਰ ਇੱਕ ਪੱਥਰ, ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੱਧਾ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਅਥਵਾ ਠਾਕੁਰ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ-ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਕਈ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ **ਦਾ** ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ । ਜਿਸ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਅਸਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਪੱਕੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮਨੁੱਖ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅੱਜ ਸਾਂਇੰਸ ਦੇ ਜੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਾਇਕ-ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਲਿਖੇ ਅਥਵਾ ਬੋਲੇ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ, ਬੇਅੰਤ ਲੋਕ ਮਨ-ਇੱਛੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ, ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫ਼ਸੇ ਹੋਏ, ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਲੁੱਟੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸੁਖ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਣਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਹੈ:--

੧- ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਵਿਚ **ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ** ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਹੰਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਕੜ ਖਲੋਤਾ । ਸੂਰਜ ਘਾਬਰ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਪੁਚਾ ਸਕੇਗਾ । ਬੇ-ਬਸੀ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੂਰਜ ਦੀ ਦੁਖ ਭਰੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਖੀ **ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਜੀ** ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕੀਤੀ, ਕਿ, ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਹਡ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾਉਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਆਪਣਾ ਰਥ ਅਗੇ ਤੋਰ ਸਕੇ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਏਡੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਅੱਡੀ ਜਾ ਮਾਰੀ, ਕਿ ਉਹ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਪਹਾੜ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧੱਸ ਗਿਆ । ਅਗਸਤ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਨਾਲ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਉਚੇ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਗਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗਰਮੀ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਵਿਚਾਰੇ ਸੂਰਜ ਦੀ (ਹੰਕਾਰੀ ਪਹਾੜ ਤੋਂ) ਜਾਨ-ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋਈ ।

੨- ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਵਿਚਲੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਜਦ ਲੰਕਾ ਵਲ ਨੂੰ ਉਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ **ਮੈਨਾਕ** ਨਾਮੀ ਇਕ ਪਹਾੜ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਉਸ ਪਹਾੜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਆਪ ਜੀ (ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ) ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ ।

੩- ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਲੀਆਂ ਪਹਾੜ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਤਾਬਿਆ ਇੱਕ ਲੱਖ ਪਹਾੜ ਸੰਨ । ਇਸ ਪਹਾੜ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ **ਮੈਨਾ** ਅਥਵਾ **ਮੈਨਕਾ** ਸੀ । ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਦਾ ਇਕ ਲੜਕਾ **ਮੈਨਾਕ** ਪਹਾੜ ਸੀ । ਏਹੀ ਪਹਾੜ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਹਿਮਾਲੀਆ ਅਤੇ ਮੈਨਾ ਦੇ ਮਹਾਨ ਜੋੜੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਲੜਕੀਆਂ **ਉਮਾ** ਅਤੇ **ਗੰਗਾ** (-ਮਯਾ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਾਲੀ ਨਦੀ) ਸਨ । **ਉਮਾ** ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ **ਗਿਰਜਾ, ਪਾਰਬਤੀ, ਭਵਾਨੀ** ਆਦਿ ਹੈ । ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਦੀ ਏਹੀ ਬੇਟੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਧਰਮ ਪੱਤਨੀ ਬਣੀ ਅਤੇ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਅਖਵਾਈ । ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੱਥਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਪਾਰਬਤੀ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਰੀਰ (ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਰਬੱਤ) ਦੇ ਭਾਗ ਹਨ।

੪- ਨੇਪਾਲ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵਹਿੰਦੀ ਗ਼ੰਡਕਾ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਧਾਰੀਦਾਰ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ **ਵਿਸ਼ਨੂੰ** ਭਗਵਾਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਲਿਗਰਾਮ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਠਾਕਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਪੱਥਰ-ਠਾਕੁਰ ਜੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਾ ਦੇਣੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ, ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ, ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਪਰਤੱਖ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ---**ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ** ॥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ (ਕਿਸੇ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ) ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

੧- **ਨਾਵਹਿ ਧੋਵਹਿ ਪੂਜਹਿ ਸੈਲਾ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਰਾਤੇ ਮੈਲੋ ਮੈਲਾ ॥**
ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿ ਮਿਲੈ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਰਥਿ ॥ ਮੁਕਤਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਪਿ ਹਰਿ ਕਿਰਤਾਰਥਿ ॥ ੩ ॥[੯੦੪]-੪

ਅਰਥ :- (ਹੇ ਪਾਂਡੇ !) ਤੂੰ (ਤੀਰਥ ਆਦਿਕ ਤੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ (ਸਰੀਰ ਮਲ ਮਲ ਕੇ) ਧੋਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਪੱਥਰ (ਦੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ) ਪੂਜਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਮੈਲਾ ਹੈ । (ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ !) ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦਿਵਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ, (ਨਾਮ ਜਪ ਕ) ਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕੀਤਿਆਂ (ਜੀਵਨ-ਰਥ ਦਾ) ਰਥਵਾਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ ।

ਪੱਥਰ ਪੂਜਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਬਣਾਈ ਸਾਰੀ ਧਰਮ-ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਸਫ਼ਲ ਫ਼ੁਰਮਾਈ ਹੈ:--

੨- **ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥ ਮੁਖਿ ਝੂਠ ਬਿਭੂਖਣ ਸਾਰੰ ॥ ਤ੍ਰੈਪਾਲ ਤਿਹਾਲ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥ ਜੇ ਜਾਣਸਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਭਿ**

ਫੋਕਟ ਨਿਸਚਉ ਕਰਮੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਉ ਧਿਆਵੈ ॥ ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ੨ ॥[੪੭੦]-ਵਾਰ-੧੪

[ਨੋਟ--ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ " ਮਾਲਾ " ਨੂੰ " ਠੱਗੀ-ਵੇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ " ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਵਨ ਸਲੋਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੰਗਤੀਆਂ, ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਕਾਂਡ ਦੇ ੧੦ ਨੰਬਰ ਤੇ, ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ]

ਅਰਥ:--(ਪੰਡਿਤ ਵੇਦ ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਿਕ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੰਧਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਹੋਰਨਾ ਨਾਲ) ਚਰਚਾ ਛੇੜਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗਲੇ ਵਾਂਗ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੁਖੋਂ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਉਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੋਹਣਾ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਲਦਾ ਹੈ, (ਹਰ ਰੋਜ਼) ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ, ਗਲ ਵਿਚ ਮਾਲਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਂਉਂਦਾ ਹੈ, (ਸਦਾ) ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਸੰਧਿਆ ਕਰਨ ਵੇਲੇ) ਸਿਰ ਉਤੇ ਇੱਕ ਵਸਤਰ ਧਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਰੱਬ (ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ) ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ, ਇਹ ਸਭ ਕੰਮ ਫੋਕੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਮਨੁੱਖ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਿਮਰੇ--ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਰਸਤਾ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ, (ਪਰ) ਇਹ ਰਸਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ । ੨ ।

੩- ਪੂਜਿ ਸਿਲਾ ਤੀਰਥ ਬਨ ਵਾਸਾ ॥ ਭਰਮਤ ਡੋਲਤ ਭਏ ਉਦਾਸਾ ॥
ਮਨਿ ਮੈਲੈ ਸੂਚਾ ਕਿਉ ਹੋਇ ॥ ਸਾਚਿ ਮਿਲੈ ਪਾਵੈ ਪਤਿ ਸੋਇ ॥ ੬ ॥[੬੮੬]-੨

ਅਰਥ:--ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪੱਥਰ (ਅਥਵਾ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ) ਪੂਜਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਭਟਕਦਾ ਡੋਲਦਾ ਫਿਰਿਆ (ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਮਾ ਨੂੰ ਧਰਮ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ) ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮੈਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ, ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ (ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ) ਉਹ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਇਜ਼ਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੬ ।

੪- ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਪੂਜੀਐ ਭਾਈ ਕਿਆ ਮਾਗਉ ਕਿਆ ਦੇਹਿ ॥
ਪਾਹਣੁ ਨੀਰਿ ਪਖਾਲੀਐ ਭਾਈ ਜਲ ਮਹਿ ਬੂਡਹਿ ਤੇਹਿ ॥ ੬ ॥[੬੩੭]-ਅਸਟ--੪

[ਏਹੀ ਪੰਗਤੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ਬਦ-ਸੂਚੀ ਦੇ ੧੯ਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ]

੫- ਘਰਿ ਨਾਰਾਇਣੁ ਸਭਾ ਨਾਲਿ ॥ ਪੂਜ ਕਰੇ ਰਖੈ ਨਾਵਾਲਿ ॥ ਕੰਗੂ ਚੰਨਣੁ ਫੁਲ ਚੜਾਏ ॥
ਪੈਰੀ ਪੈ ਪੈ ਬਹੁਤੁ ਮਨਾਏ ॥ ਮਾਣੂਆ ਮੰਗਿ ਮੰਗਿ ਪੈਨ੍ਹੈ ਖਾਇ ॥ ਅੰਧੀ ਕੰਮੀ ਅੰਧ ਸਜਾਇ ॥
ਭੁਖਿਆ ਦੇਇ ਨ ਮਰਦਿਆ ਰਖੈ ॥ ਅੰਧਾ ਝਗੜਾ ਅੰਧੀ ਸਥੈ ॥ ੧ ॥[੧੨੪੦]-ਵਾਰ--੯

ਅਰਥ:--(ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਘਰ) ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਠਾਕੁਰਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਂਨ ਕਰਾਂਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੇਸਰ, ਚੰਦਨ ਤੇ ਫੁੱਲ (ਉਸ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਭੇਟਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਰੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਹੋਰਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਠਾਕੁਰ ਨੇ ਉਸਦਾ ਹੋਰ ਕੀਹ ਸਵਾਰਨਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਵੀ ਮੰਗ ਕੇ ਵਰਤਨ ਜੋਗਾ ਹੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮੰਗ਼ਤਾ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ (ਅਕਿਰਤਘਨ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਵੇਹਲੜ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ)।

[ਮੁਢਲਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਿਸ ਨੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪੂਜਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਖਲਾਰਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਗਿਆਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਖਚਰਾ (Shrewd) ਠੱਗ ਸੀ । ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੇੜ ਨਾਲ ਉਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਅਗਲੀਆਂ ਪੀਹੜੀਆਂ ਦੇ (ਉਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ **ਵੰਸ਼ਕ) ਬ੍ਰਾਹਮਣ** ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਦਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਪੱਥਰ-ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ,] ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕੀਤਿਆਂ (ਇਹੀ) ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਧਦੀ ਜਾਏ (ਮੂਰਖ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਮੂਰਤੀ) ਨਾ ਭੁਖੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਭੁੱਖੇ-ਮਰਦੇ ਨੂੰ) ਮਰਨੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । (ਫਿਰ ਵੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ) ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਾਲਾ ਇਹ ਲੰਮਾ ਗੇੜ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) ।

੬- ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਬਿਪ ਪੂਜਿ ਮਨਾਵਹੁ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ ॥ ਰਾਮਨਾਮੁ ਜਪਿ ਬੇੜਾ
ਬਾਂਧਹੁ ਦਇਆ ਕਰਹੁ ਦਇਆਲਾ ॥ ੧ ॥ ਕਾਹੇ ਕਲਰਾ ਸਿੰਚਹੁ ਜਨਮੁ ਗਵਾਵਹੁ ॥
ਕਾਚੀ ਢਹਗਿ ਦਿਵਾਲ ਕਾਹੇ ਗਚੁ ਲਾਵਹੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੧੧੭੦]--੧--੯

[* **Foot** Note : ਨੇਪਾਲ-ਧਰਤੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਗ੍ਰਾਮ (ਪਿੰਡ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਰੁੱਖ ਬਹੁਤ ਹਨ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲੋ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਨਦੀ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੰਡਕੀ ਹੈ । ਗੰਡਕੀ ਵਿਚੋਂ ਸਾਲਿਗ੍ਰਾਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਰਕੇ ਗੋਲ ਧਾਰੀਦਾਰ ਪੱਥਰ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੋਲ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਪੈ ਗਿਆ । **ਬ੍ਰਹਮਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ** ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਵਡੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਾਲਾ ਲੋਕ ਹੈ, ਜੋ ਬੈਕੁਠ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ ਉਸ ਨਾਮ ਗੋਲੋਕ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪਚਾਸ ਕ੍ਰੋੜ ਯੋਜਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਗੋਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਰਾਧਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੋਪੀਆਂ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮੇ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲੋਕ ਦੀ ਵਾਸੀ ਇਕ **ਤੁਲਸੀ** ਨਾਮ ਦੀ ਗੋਪੀ **ਰਾਧਾ** ਦੀ ਸਖੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਤੁਲਸੀ ਨਾਲ ਕ੍ਰੀੜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਧਾ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਰਾਧਾ ਨੇ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕੇ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰ । ਇਸ ਪਰ ਤੁਲਸੀ ਰਾਜਾ ਧਰਮਧ੍ਵਜ ਦੀ ਕੰਨਿਯਾਂ ਬਣੀ ਅਤੇ ਸੰਖਚੂੜ ਰਾਖਸ਼ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ । ਸੰਖਚੂੜ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿਤ ਸਕਦਾ । ਸੰਖਚੂੜ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਬੈਠਾ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰਕੇ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ । ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਲਛਮੀ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਪਿਆਰੀ ਰਹੇਂਗੀ । ਤੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਹੋਏ, ਜੋ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਬੂਟਾ ਬਣੀ । ਕਈ ਵੈਸ਼ਨਵ ਤੁਲਸੀ ਅਤੇ ਸਾਲਗ੍ਰਿਾਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬੜੀ ਧੂਮ ਧਾਮ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਕੰਠੀ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ । ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਪੂਜਨ ਕੱਤਕ ਵਦੀ ਅਮਾਵਸ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਥਿਤ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । **ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।**

ਅਰਥ :- (ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਕੇ) ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ (ਵਿਅਰਥ) ਗਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ (ਤੇਰਾ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਕਲਰਾਠੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਈ ਜਾਏ, ਕੱਲਰ ਵਿਚ ਫ਼ਸਲ ਨਹੀਂ ਉੱਗੇਗੀ) ਤੂੰ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਕੱਲਰ ਨੂੰ ਸਿੰਜ ਰਿਹਾ ਹੈਂ । (ਗਾਰੇ ਦੀ) ਕੱਚੀ ਕੰਧ (ਜ਼ਰੂਰ) ਢਹਿ ਜਾਇਗੀ (ਅੰਦਰਲੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਤੁਲਸੀ ਆਦਿਕ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਗਾਰੇ ਦੀ ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਉਤੇ) ਚੂਨੇ ਦਾ ਪਲਸਤਰ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਲਈ) ਇਹ ਬੇੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰੋ, (ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਤੇ ਆਖੋ) ਹੇ ਦਇਆ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਮੇਰੇ ਉਤੇ) ਦਇਆ ਕਰ (ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਹ) । ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਉਸ ਦਇਆਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ

ਪੂਜਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੋ, ਇਹੀ ਹੈ ਸਾਲਗ੍ਰਿਾਮ (ਦੀ ਪੂਜਾ) । ਨੇਕ ਆਚਰਨ ਬਣਾਓ, ਇਹ ਹੈ ਤੁਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ **। ੧ ।**

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਮੂਰਤੀ ਅਥਵਾ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥਹੀਣ ਕਹਿ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਵਾਏ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਅਤੇ ਬੇਦਾਗ਼ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਅਵੇਸਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਂਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੭- **ਕਰਮ ਕਰਤ ਬਧੇ ਅਹੰਮੇਵ ॥ ਮਿਲਿ ਪਾਥਰ ਕੀ ਕਰਹੀ ਸੇਵ ॥ ੩ ॥** [੩੨੪]--੬

ਅਰਥ:--ਮਨੁੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਉਪਜੀ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਪਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਲ ਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਅਰਥ ਹੈ ।੩।

੮- **ਕਬੀਰ ਠਾਕੁਰੁ ਪੂਜਹਿ ਮੋਲਿ ਲੇ ਮਨਹਠਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹਿ ॥**
ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਸ੍ਵਾਂਗੁ ਧਰਿ ਭੂਲੇ ਭਟਕਾ ਖਾਹਿ ॥ ੧੩੫ ॥ [੧੩੭੧}

ਅਰਥ:--ਹੇ ਕਬੀਰ ! ਜੋ ਲੋਕ ਠਾਕੁਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ (ਇਹ ਕਰਦਿਆਂ) ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਂਗ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਇਹ ਲੋਕ ਭਟਕਦੇ ਹਨ ।

੯- **ਕਬੀਰ ਪਾਹਨੁ[1] ਪਰਮੇਸੁਰੁ ਕੀਆ ਪੂਜੈ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥** ੧= ਪੱਥਰ, ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ।
ਇਸੁ ਭਰਵਾਸੇ ਜੋ ਰਹੇ ਬੂਡੇ ਕਾਲੀ ਧਾਰ[2] ॥ ੧੩੬ ॥ [੧੩੭੧] ੨= ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ।

ਅਰਥ:--ਹੇ ਕਬੀਰ ! (ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇਹ) ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਥ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪੂਜ ਕੇ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਸਮਝੋ (ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਥਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ)

੧੦- **ਕਬੀਰ ਕਾਗਦ ਕੀ ਓਬਰੀ[1] ਮਸੁ[2] ਕੇ ਕਰਮ ਕਪਾਟ[3] ॥** ੧=ਕੈਦਖ਼ਾਨੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ । ੨=ਸਿਆਹੀ ।
ਪਾਹਨ ਬੋਰੀ ਪਿਰਥਮੀ ਪੰਡਿਤ ਪਾੜੀ ਬਾਟ[4] ॥ ੧੩੭ ॥ [੧੩੭੧] ੩=ਕਿਵਾੜ । ੪= ਰਾਹੀ ਲੁੱਟਣੇ, ਡਾਕੇ ।

[ਇਹ ਸਲੋਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸੂਚੀ ਦੇ ਛੋਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]

੧੧- **ਪਾਤੀ ਤੋਰੈ ਮਾਲਿਨੀ ਪਾਤੀ ਪਾਤੀ ਜੀਉ ॥ ਜਿਸੁ ਪਾਹਨ ਕਉ ਪਾਤੀ ਤੋਰੈ ਸੋ ਪਾਹਨ ਨਿਰਜੀਉ ॥ ੧ ॥**- - - - -
ਪਾਖਾਨ ਗਢਿ ਕੈ ਮੂਰਤਿ ਕੀਨ੍ਹੀ ਦੇ ਕੈ ਛਾਤੀ ਪਾਉ ॥ ਜੇ ਏਹ ਮੂਰਤਿ ਸਾਚੀ ਹੈ, ਤਉ ਗੜ੍ਹਣਹਾਰੇ ਖਾਉ ॥੩॥[੪੭੯]-੧-੧੪

ਅਰਥ:--(ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਧਰਨ ਲਈ) ਮਾਲਣ ਪੱਤਰ ਤੋੜਦੀ ਹੈ, (ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਜਿੰਦ ਹੈ । ਜਿਸ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ (ਮਾਲਣ) ਪੱਤਰ ਤੋੜਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੱਥਰ (ਮੂਰਤੀ) ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੈ **। ੧ ।** (ਮੂਰਤੀ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੇ) ਪੱਥਰ ਘੜ ਕੇ, ਤੇ (ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਮੂਰਤੀ ਦੀ) ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਮੂਰਤੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੂਰਤੀ ਹੀ ਅਸਲ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਤਾਂ (ਇਸ ਨਿਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਖਾ ਜਾਂਦੀ । ੩ ।

ਇਕ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਠਾਕਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੂਜੇ ਪੱਥਰ ਪ੍ਰਤੀ ਘੋਰ ਅਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਵਤੀਰੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਮੁੱਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ :--

੧੨- **ਏਕੈ ਪਾਥਰ ਕੀਜੈ ਭਾਉ ॥ ਦੂਜੈ ਪਾਥਰ ਧਰੀਐ ਪਾਉ ॥**
ਜੇ ਓਹੁ ਦੇਉ ਤ ਓਹੁ ਭੀ ਦੇਵਾ ॥ ਕਹਿ ਨਾਮਦੇਉ ਹਮ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥ ੪ ॥ [੫੨੫]--੧

ਅਰਥ:--(ਕਿਆ ਅਜਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ) ਇੱਕ ਪੱਥਰ (ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ) ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਧਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਹ ਪੱਥਰ (ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਦੇਵਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਪੱਥਰ ਵੀ ਦੇਵਤਾ ਹੀ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਲਤਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨੈ, (ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਥਾਪ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ), ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ੪ ।

ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕਾਂ ਅਤੇ ਭੇਖੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਸਲ ਹਾਲਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ :--

੧੩- **ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਚਕ੍ਰ ਗਣੇਸੰ ॥ ਨਿਸਿ ਜਾਗਸਿ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਵੇਸੰ ॥**
ਪਗ ਨਾਚਸਿ ਚਿਤੁ ਅਕਰਮੰ ॥ ਏ ਲੰਪਟ ਨਾਚ ਅਧਰਮੰ ॥ ੩ ॥ [੧੩੫੧]--੧

ਅਰਥ :- ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ ! (ਤੂੰ ਸਿਲਾ ਪੂਜਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਗਣੇਸ਼ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਾਸਾਂ ਵਿਚ (ਭਗਤੀ ਵਜੋਂ) ਜਾਗਦਾ ਵੀ ਹੈਂ, ਉਥੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਨੱਚਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਚਿਤ ਮੰਦੇ ਕੰਮਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਲੰਪਟ ! ਇਹ ਨਾਚ ਕੋਈ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੩ ।

੧੪- **ਜੋ ਪਾਥਰ ਕਉ ਕਹਤੇ ਦੇਵ ॥ ਤਾ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਹੋਵੈ ਸੇਵ ॥ ਜੋ ਪਾਥਰ ਕੀ ਪਾਂਈ ਪਾਇ ॥ ਤਿਸ ਕੀ**
ਘਾਲ ਅਜਾਂਈ ਜਾਇ ॥ ੧ ॥ ਠਾਕੁਰੁ ਹਮਰਾ ਸਦ ਬੋਲੰਤਾ ॥ ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਦਾਨੁ ਦੇਤਾ ॥ ੧ ॥
ਰਹਾਉ ॥ ਅੰਤਰਿ ਦੇਉ ਨ ਜਾਨੈ ਅੰਧੁ ॥ ਭ੍ਰਮ ਕਾ ਮੋਹਿਆ ਪਾਵੈ ਫੰਧੁ ॥ ਨ ਪਾਥਰੁ ਬੋਲੈ ਨਾ ਕਿਛੁ ਦੇਇ ॥
ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਨਿਹਫਲ ਹੈ ਸੇਵ ॥ ੨ ॥ ਜੇ ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਚੰਦਨੁ ਚੜਾਵੈ ॥ ਉਸ ਤੇ ਕਹਹੁ ਕਵਨ ਫਲ
ਪਾਵੈ ॥ ਜੇ ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਬਿਸਟਾ ਮਾਹਿ ਰੁਲਾਈ ॥ ਤਾਂ ਮਿਰਤਕ ਕਾ ਕਿਆ ਘਟਿ ਜਾਈ ॥ ੩ ॥ [੧੧੬੦]-੪-੧੨

ਅਰਥ:--ਸਾਡਾ ਠਾਕਰ ਸਦਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਨੂੰ ਰੱਬ ਆਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪੱਥਰ (ਦੀ ਮੂਰਤੀ) ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਅਜਾਈਂ ਜਾਂਦੀ ਹੈ **। ੧ ।** ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਮੂਰਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ-ਵੱਸਦੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ, ਭਰਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਰ ਹੋਰ ਜਾਲ ਵਿਛਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਪੱਥਰ ਨਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੁਝ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, (ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਣ ਤੇ ਭੋਗ ਆਦਿਕ ਲਵਾਉਂਣ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ **।੨।** ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਰਗੜ ਕੇ ਲਾ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ (ਇਸ ਸੇਵਾ ਦਾ) ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਗੰਦ ਵਿਚ ਰੋਲ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।੩।

੧੫- **ਘਰ ਮਹਿ ਠਾਕੁਰੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਗਲ ਮਹਿ ਪਾਹਣੁ ਲੈ ਲਟਕਾਵੈ ॥ ੧ ॥ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਸਾਕਤੁ**
ਫਿਰਤਾ ॥ ਨੀਰੁ ਬਿਰੋਲੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰਤਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਿਸੁ ਪਾਹਣ ਕਉ ਠਾਕੁਰੁ ਕਹਤਾ ।
ਓਹੁ ਪਾਹਣੁ ਲੈ ਉਸ ਕਉ ਡੁਬਤਾ ॥੨॥ ਗੁਨਹਗਾਰ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀ ॥ ਪਾਹਣ ਨਾਵ ਨ ਪਾਰਗਿਰਾਮੀ ॥ ੩ ॥
ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਜਾਤਾ ॥ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਪੂਰਨ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ੪ ॥[੭੩੯]-੩--੯

ਅਰਥ:--ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । (ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ) ਪਾਣੀ ਹੀ ਰਿੜਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵਿਅਰਥ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ **।੧।ਰਹਾਉ।** ਸਾਕਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ-ਘਰ ਵਿਚ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਵਸਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਲਟਕਾਈ ਫਿਰਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** ਸਾਕਤ ਮਨੁੱਖ ਜਿਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਖਦਾ (ਸਮਝਦਾ) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੱਥਰ ਆਪਣੇ ਉਸ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਭੀ ਲੈ ਡੁਬਦਾ ਹੈ **।੨।** ਹੇ ਪਾਪੀ ! ਹੇ ਅਕਿਰਤਘਣ ! ਪੱਥਰ ਦੀ ਬੇੜੀ (ਨਦੀ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦੀ (ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾ ਸਕਦੀ) **। ੩ ।** ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਪਾਣੀ, ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਆਦਿ ਹਰ ਥਾਂ ਵੱਸਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ੪ ।

੧੬- **ਆਗੈ ਰਾਖਿਓ ਸਾਲਗਿਰਾਮੁ ॥ ਮਨੁ ਕੀਨੋ ਦਹਦਿਸ ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥**
ਤਿਲਕੁ ਚਰਾਵੈ ਪਾਈ ਪਾਇ ॥ ਲੋਕ ਪਚਾਰਾ ਅੰਧੁ ਕਮਾਇ ॥ ੨ ॥[੮੮੭-੮੮]--੬--੧੭

ਅਰਥ:- (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਸਾਲਗਿਰਾਮ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਟਿਕਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵ, ਮੱਥਾ ਰਗੜਦਾ ਹੈ । (ਆਤਮ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ) ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਿਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।੨।

੧੭- **ਕਾਹੇ ਕਉ ਪੂਜਤ ਪਾਹਨ ਕਉ ? ਕਛੁ ਪਾਹਨ ਮੈ ਪਰਮੇਸਰ ਨਾਹੀ ॥ ਤਾਹੀ ਕੋ ਪੂਜ ਪ੍ਰਭੂ ਕਰਿ ਕੈ,**
ਜਿਹ ਪੂਜਤ ਹੀ ਅਘ ਓਘ ਮਿਟਾਹੀ ॥ ਆਧਿ ਬਿਆਧਿ ਕੇ ਬੰਧਨ ਜੇਤਕ, ਨਾਮ ਕੇ ਲੇਤ ਸਭੈ ਛੁਟਿ
ਜਾਹੀ ॥ ਤਾਹੀ ਕੋ ਧਜਾਨੁ ਪ੍ਰਮਾਨ ਸਦਾ, ਇਨ ਫੋਕਟ ਧਰਮ, ਕਰੇ ਫਲੁ ਨਾਹੀ ॥ ੨੦॥

ਪਦ ਅਰਥ :- ਪਾਹਨ--ਪੱਥਰ, (ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ) । ਤਾਹੀ ਕੋ--ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ । ਅਘ--ਪਾਪ । ਓਘ--ਸਮੂਹ, ਕਈਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ । ਆਧਿ--ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ । ਜੇਤਕ--ਜਿੰਨੇ ਵੀ । ਪ੍ਰਮਾਨ--ਦਰੜ ਕਰ । ਫੋਕਟ - ਨਿਕੰਮੇ, ਅਰਥ-ਹੀਨ, ਨਿਸਫਲ ।

੧੮- **ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਭਯੋ ਫਲ ਹੀਨ, ਜੁ ਪੂਜਤ ਸਿਲਾ ਜੁਗਿ ਕੋਟ ਗਵਾਹੀ ॥ ਸਿਧ ਕਹਾ ਸਿਲ ਕੇ ਪਰਸੇ ?**
ਬਲ ਬ੍ਰਿਧ ਘਟੀ ਨਵ ਨਿਧ ਨ ਪਾਈ ॥ ਆਜ ਹੀ ਆਜੁ ਸਮੋ ਜੁ ਬਿਤਯੋ, ਨਹਿ ਕਾਜਿ ਸਰਯੋ ਕਛੁ ਲਾਜਿ
ਨ ਆਈ ॥ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵੰਤ ਭਜੋ ਨ ਅਰੇ ਜੜ ! ਐਸੇ ਹੀ ਐਸ ਸੁ ਬੈਸ ਗਵਾਈ ॥ ੨੧ ॥

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸਿਲਾ=ਪੱਥਰ (ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ) । ਕੋਟ=ਕਰੋੜਾਂ । ਜੁਗਿ ਕੋਟ=ਕਰੋੜਾਂ ਜੁਗ ਲੰਬੀ ਉਮਰ ਅਥਵਾ ਸਮਾਂ । ਸਿਧ=ਕਾਮਯਾਬੀ । ਪਰਸੇ=ਛੂਹਣ ਨਾਲ, ਸਪੱਰਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ (ਚਰਨ ਸਪਰਸ਼ ਕਰਨੇ) । ਬਲ ਬ੍ਰਿ=-ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਵਾਧਾ । ਨਵ ਨਿਧ=ਨੌ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ । ਆਜ ਹੀ ਆਜੁ=ਅੱਜ ਅੱਜ ਕਰਦਿਆਂ । ਸਮੋਂ ਜੁ ਬਿਤਯੋ-=ਉਮਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ । ਸਰਯੋ=ਸਫਲ ਹੋਇਆ । ਬੈਸ=ਉਮਰ ।

੧੯- **ਜੌ ਜੁਗ ਤੈ ਕਰਹੈ ਤਪਸਾ, ਕਛੁ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਸੰਨੁ ਨ ਪਾਹਨ ਕੈ ਹੈ ॥ ਹਾਥਿ ਉਠਾਇ ਭਲੀ ਬਿਧ ਸੋ,**
ਜੜਿ ਤੋਹਿ ਕਛੂ ਬਰਦਾਨੁ ਨ ਦੈ ਹੈ ॥ ਕਉਨ ਭਰੋਸ ਭਯਾ ਇਹ ਕੋ ? ਕਹੁ, ਭੀਰ ਪਰੀ ਨਹਿ
ਆਨਿ ਬਚੈ ਹੈ ॥ ਜਾਨੁ ਰੇ ਜਾਨੁ ! ਅਜਾਨ ਹਠੀ, ਇਹ ਫੋਕਟ ਧਰਮ ਸੁ ਭਰਮ ਗਵੈ ਹੈ ॥੨੨॥[ਸਵੈਯੇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦]

ਰਥ:--ਹੇ ਗਿਆਨ ਹੀਨ, ਮੂਰਖ ਤੇ ਜ਼ਿੱਦੀ ਮਨੁੱਖ ! ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਹੋਰ ਹੋਰ ਧਰਮਾ ਦੇ ਨਕੱਮੇ ਸਿਧਾਂਤ-ਤਪਸਿਆ ਨੂੰ ਅਪਨਾਈ ਰਖੇਂਗਾ, ਭਾਵ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਕੁਦਰਤੀ ਤੇ ਬੇਲੋੜੇ ਕਸ਼ਟ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇਂ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਹੀ ਪੱਥਰ (ਮੂਰਤੀ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇਂ, ਤਦ ਵੀ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੀਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਤਪਸਿਆ ਕੋਈ ਆਤਮਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਣਗੇ । ਹੇ ਮੂਰਖ ਤੇ ਮੰਦ-ਬੁੱਧੀ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਕ ! ਫਿਰ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਹੱਥ ਚੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਆਤਮਕ-ਦਾਤ ਵਰਦਾਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ । ਇਸ ਜੜ੍ਹ ਤੇ ਨਿਰਜਿੰਦ ਪੱਥਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਕਿਉਂ ਆਸ ਉਮੀਦ ਲਗਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ? ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਜਦ ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਆਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ । ਐ ਗਿਆਨ-ਹੀਨ ਅੜੀਅਲ ਤੇ ਜਿੱਦੀ ਬੰਦੇ, ਸਮਝ ਕਰ, ਕੁਝ ਹੋਸ਼ ਕਰ ਕਿ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਤੇ ਤਪਸਿਆ ਆਦਿਕ ਫੋਕਟ ਧਰਮ-ਕਰਮ, ਤੈਨੂੰ ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਭਟਕਾਉਣਗੇ ।

੨੦- **ਕਹਾ ਭਇਓ ਜੋ ਅਤਿ ਹਿਤ ਚਿਤ ਕਰ, ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਸਿਲਾ ਪੁਜਾਈ ॥ ਪਾਨ ਥਕੇ ਪਾਹਿਨ ਕਹ ਪਰਸਤ,**
ਕਛੁ ਕਰ ਸਿੱਧ ਨ ਆਈ ॥ ੧ ॥ ਅੱਛਤ ਧੂਪ ਦੀਪ ਅਰਪਤ ਹੇ, ਪਾਹਨ ਕਛੂ ਨ ਖੈ ਹੈ ॥ ਤਾ ਮੈ ਕਹਾਂ
ਸਿਧ ਹੈ, ਰੇ ਜੜ ! ਤੋਹਿ ਕਛੂ ਬਰ ਦੈ ਹੈ ॥ ੨ ॥ ਜੌ ਜਿਯ ਹੋਤ ਦੇਤ ਕਛੂ ਤੁਹਿ, ਕਰਿ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ
ਬਿਚਾਰ ॥ ਕੇਵਲ ਏਕ ਸਰਣ ਸੁਆਮੀ ਬਿਨ, ਯੌ ਨਹਿ ਕਤਹਿ ਉਧਾਰ ॥ ੩ ॥[ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ੧੦]

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨੁੱਖ ! ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਅਗੇ ਮੱਥੇ ਰਗੜਦਿਆਂ ਉਮਰ ਲੰਘ ਗਈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਈ । ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਕੋਲ ਧੂਪ ਆਦਿ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਧੁਖਾ ਕੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲਦਾ ਰਿਹਾ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸੁਆਦਲੇ ਭੋਜਨ ਪਦਾਰਥ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਲਵਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਪੱਥਰ ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਣਾ ਹੈ । ਹੇ ਮੂਰਖ ! ਇਸ ਨਿਰਜੀਵ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵਰ ਦੇ ਸਕੇ । ਜੇ ਇਹ ਜਾਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਹੀ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਬੇ-ਜਾਨ ਪੱਥਰ, ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਲੱਭਦਾ ਹੈਂ ? ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਕੁਝ ਫਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਮਨ, ਬਚਨ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੁੜ । ਉਸ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

੨੧- **ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਪੜੇ ਬਹੁਤੇ ਇਨ, ਭੇਦ ਕਛੂ ਤਿਨ ਕੋ ਨਹਿ ਪਾਯੋ ॥ ਪੂਜਤ ਠੌਰ ਅਨੇਕ ਫਿਰਿਜੋ,**
ਪਰ ਏਕ ਕਬੈ ਹੀਯ ਮੈਂ ਨ ਬਸਾਯੋ ॥ ਪਾਹਨ ਕੋ ਅਸਥਾਲਯ ਕੋ ਸਿਰ ਨਯਾਇ ਫਿਰਜੋ ਕਛੂ ਹਾਥ
ਨ ਆਯੋ ॥ ਰੇ ਮਨ ਮੂੜ ਅਗੂੜ ਪ੍ਰਭੂ ਤਜਿ, ਆਪਨ ਹੂੜ ਕਹਾਂ ਉਰਝਾਯੋ ॥ ੨੬ ॥

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਸਵੱਈਏ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ :-

ਇਸ ਸਵੱਈਏ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੱਤ (ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿਚਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਹੁਤ ਮੋਕਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜ਼ਿਦ-ਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੀਆਂ ਮਨੌਤਾਂ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਸਤਿਗੁਰ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਦ, ਕਤੇਬ ਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੈ ਤਅੱਸਬ ਅਰ ਜ਼ਿਦ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਰਤਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ । ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਐਸੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਮਿਥੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਪਵਿਤਰ ਪਾਕ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਆਪੇ ਮਿਥੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕੋ ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਬੰਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਸਮਝ ਕੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਰਾਖ ਜਾਂ ਅਸਥੀਆਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਉਤੇ ਬਣੀ ਨਿਰਾਰਥਕ ਮੜ੍ਹੀ ਅਗੇ ਝੁਕਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਇਹਨਾਂ ਅਵਿਵੇਕ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਬੁਧ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੂਰਖ ਮਨ, ਤੂੰ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀਆਂ ਜ਼ਿੱਦੀ ਮਨੌਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਉਲਝਿਆ ਪਿਆ ਹੈਂ ?

ਸਪੱਸ਼ਟ : (੧) ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪਠਨ-ਪਾਠ ਮਾਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ । **(੨)** ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕ ਪਵਿੱਤਰ ਮੰਨਕੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ । **(੩)** ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੁਧ ਬਾਤ ਹੈ ਭਾਂਵੇਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਣ ? **(੪)** ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੜ੍ਹੀ ਭੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ? **(੫)** ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਫੋਕਟ ਤੇ ਥੋਥੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਗੁਰ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੀਆਂ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀ ਦੀ ਅਥਵਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਮਾਲਕ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਤੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਤਰਲਾ ਹੈ ਕਿ ਔਝੜੇ ਪੈ ਰਿਹਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸ ਘਾਲਣਾ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਸਕੇ, ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਘਾਲੀ ਹੈ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਕੀ ਰੀਤ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਦਲਦਲ ਹੈ, ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੱਧਰ ਨਾਲ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਚੰਦਰੀ ਰੀਤ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਘਾਲਣਾ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਸਾਨੀ ਬਣ ਗਈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਅਨਮੋਲ ਰਤਨਾਂ ਰੂਪੀ ਗਿਆਨ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਦੀਵੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾ, ਸਾਂਭੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ।

ਕੀ ਅਸਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰੜੀਆਂ ਘਾਲਣਾ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਕਦਰ ਪਾਈ ? ਪੱਥਰ ਦੀ ਅਥਵਾ ਬੇ-ਜਾਨ ਬੁੱਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਜਾਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਿਕਾਣੇ ਦੀ ਇੱਕ ਨਿਸਫ਼ਲ ਖੇਚਲ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਖੇਚਲ, ਉਸ ਸਮੇਂ **ਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਘਿਣਾਵਣਾਂ ਪਾਪ** ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ **ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ** ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਬੇ-ਜਾਨ ਤੇ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੂਰਤੀ ਕੋਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹਨ । ਪਰ ਕਿਡੀ ਮੰਦਭਾਗੀ ਘੜੀ ਆ ਬਣੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮੰਦਰ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ (ਪੂਜਾ) ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵਡਾ ਦੁਖਦਾਈ ਭਾਣਾ ਇਹ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨਾ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਵਰਜਿਆ ਹੈ । ਅਸੀ ਅਜੇਹੇ ਨਿਆਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਪ-ਹੁਦਰੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਗ਼ੇ ਡੰਡੌਤਾਂ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਮੁਕਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਸਾਡੇ ਜਿਹੇ ਲੂਣ ਹਰਾਮੀਆਂ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ:--

੨੨- **ਪਉੜੀ ॥ ਇਕਨਾ ਮਰਣੁ ਨ ਚਿਤਿ ਆਸ ਘਣੇਰਿਆ ॥ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਨਿਤ ਕਿਸੈ ਨ ਕੇਰਿਆ ॥**
ਆਪਨੜੈ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਕਹਨਿ ਚੰਗੇਰਿਆ ॥ ਜਮ ਰਾਜੈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਮਨਮੁਖ ਹੇਰਿਆ ॥
ਮਨਮੁਖ ਲੂਣ ਹਾਰਾਮ, ਕਿਆ ਨ ਜਾਣਿਆ ॥ ਬਧੇ ਕਰਨਿ ਸਲਾਮ ਖਸਮ ਨ ਭਾਣਿਆ ॥[੧੪੩]ਵਾਰ-੧੧

ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਬਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਸਰ ਰਸੂਖ਼, ਅਤੇ ਜੰਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਸਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜਾਨ-ਲੇਵਾ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਚ ਦੇ ਢੰਡੋਰਚੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨਿਰਭੈਤਾ ਨਾਲ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਣਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਅਸਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ । ਓਸੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਅਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਘਰੀਂ ਰੱਖ ਕੇ, ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਘਾਲਣਾਂ ਦਾ ਅਸਾਂ ਸੋਹਣਾ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ?

ਸਿਖੀ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇ-ਦਾਰਾਂ ਨੇ, ਪੰਥਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਥਾਂ ਮਨ-ਮਤੀ (ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ) ਰੀਤ ਚਲਾ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਧੜੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਿਹੜੀ ਸਫਲਤਾ ਪਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਜੇ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਲੜ ਨਾ ਫੜਿਆ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੀ ਬਿੱਪ੍ਰ-ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯਤਨ **ਨਾਨਕ ਸਰੀਏ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਡੇਰਾ** ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤੁੱਲਣਾ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਵਡੀ ਸਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇੱਕ ਉਚੇਚੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਉਚੇਚੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਦੇਹ ਆਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇ ਟਿੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਾਸ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਖੇ, ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾਈਆਂ, ਹੀਟਰ-- Heater--ਆਦਿ ਦੇ ਪਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਜਤ ਲਈ ਭਾਂਡੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੌਜੂ ਉਡਾ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਉਲੂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਆਰਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ, ਰਾਗ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇਣੀ, ਭੋਗ

ਲਾਉਣੇ, ਗੱਲ ਕੀ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਦੇਵਤੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭਿਆ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਕੇ ਸਿਖੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ) ।

੨੩- **ਵਿਣੁ ਪਾਰਸੈ ਪੂਜ ਨ ਹੋਵਈ ਵਿਣੁ ਪਰਚੇ ਅਵਰਾ ਸਮਝਾਏ ॥**

ਗੁਰੂ ਸਦਾਏ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧਾ ਕਿਸੁ ਓਹੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ॥ ੩ ॥ [੪੯੧]-੫-੭

ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ, ਪਰ ਗੁਰੱਮਤਿ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ ਕੋਰੇ ਕਈ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੰਨ ਰਸ ਵਾਲੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਕੇ, ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੜੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਰਾਗੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਹੋਣ ਦੇ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਚਾਰ ਕਰੀ ਜਾਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੋਕਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ, ਕੋਈ ਸੂਝਵਾਨ ਸਿੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਆਮ ਜੰਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਨ ਵਿੱਚ ਰਾਗੀ ਬਾਜੀ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਕਈ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਸੁਰੀਲੇ ਗਲੇ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਅਸਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਗਾਉਂਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ-- **ਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨ**--ਜਾਂ, **ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸਿਉ ਲਾਇ ਧਿਆਨੁ**-- ਜਾਂ, **ਜੋ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ਪੂਜੇ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸੋ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵੈ**-- ਅਥਵਾ, **ਸਤਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ**--ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਮਨਮਤੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਪਰਚਾਰ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਘੱਟ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਥਵਾ ਗਾਉਣਾ ਪੈ ਵੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਚਲੰਤ ਧਾਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਗਾਇਨ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਭੋਗ ਪੈਂਦਿਆ ਹੀ ਸਰੋਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਰੌਣਕਾਂ ਲਾਉਣ । ਕੌਣ ਸਮਝਾਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ=ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਟੰਗਣ ਜਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨

ਮੂਰਤਿ, ਤਸਵੀਰ ਅਥਵਾ ਚਿਤ੍ਰ

ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਨ ਦੀ ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਨ ਦੀ ਜੋ ਦਲੇਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਵਿਰੁਧ ਅਜੇਹੀ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਉਲਟਾ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਖ਼ਾਸ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਅਸਥਾਪਨ ਕਰ ਲੈਣੀ, ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਕਰਨ ਵਰਗੀ ਦਲੇਰੀ ਭਰੀ ਅਵੱਗਿਆ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਏਜੰਟ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਸੰਤ-ਤਾਈ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੇਖ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਰੀਤ ਵੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਵੱਡੀ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ । ਏਡੀ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਸੇਧ (Direction) ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਟਲ ਹਰਕਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੀਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ **ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤੀ** ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੋਝਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਆਉ **ਮੂਰਤਿ** ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਸਮਝੀਏ:- ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ--**ਮੂਰਤਿ** ਅਤੇ **ਮੂਰਤ** । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ (ਤੱਤੇ ਨੂੰ - ਿ - ਸਿਹਾਰੀ ਵਾਲੇ) **ਮੂਰਤਿ** ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ--**ਹੋਂਦ, ਸੱਤਾ, ਦੇਹ, ਸਰੀਰ, ਮਨੁੱਖਾ ਹਸਤੀ,** ਕੀਤੇ ਹਨ, (ਭਾਵ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਮੂਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ, ਜਾਂ ਕੁਟਲਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ) । ਅਤੇ (- ਿ - ਸਿਹਾਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) **ਮੂਰਤ** ਲਫ਼ਜ਼ ਦੇ ਅਰਥ, **ਮਹੂਰਤ, ਚਸਾ, ਪਲ,** ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਰਤ ਕੇ ਨਾਨਕ ਸਰੀਏ ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਗੀ-ਪਰਚਾਰਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ । (ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੇ ਲਿਖੇ ਹਨ) :-

੨੪- **ਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਧਿਆਨੁ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮੰਤ੍ਰੁ ਮਨੁ ਮਾਨ ॥**

ਗੁਰ ਕੇ ਚਰਨ ਰਿਦੈ ਲੈ ਧਾਰਉ ॥ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰਉ ॥ ੧ ॥

ਮਤ ਕੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲੈ ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਕੋਇ ਨ ਉਤਰਸਿ ਪਾਰਿ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ [੮੬੪]-੫--੭

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ (ਇਹ ਗੱਲ) ਨਾਂ ਭੁੱਲ ਜਾਏ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕੇਗਾ **।੧। ਰਹਾਉ ।** (ਤਾਂਹੀਏਂ, ਹੇ ਭਾਈ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ (ਨੂੰ) ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ) ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਵਸਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਾਮ-ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ (ਸਭ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਤ੍ਰ) ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ **। ੧ ।**

੨੫- **ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸਿਉ ਲਾਇ ਧਿਆਨੁ ॥ ਈਹਾ ਊਹਾ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥ ੩ ॥**

ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਗੁਰ ਸਰਣੀ ਆਇਆ ॥ ਮਿਟੇ ਅੰਦੇਸੇ ਨਾਨਕ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ੪ ॥ [੧੯੨]-੬੧-੧੩੦

ਅਰਥ :- (ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੂਪ ਹੈ,) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ, ਤੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਆਦਰ

ਪਾਵੇਂ ਗਾ । ੩ । [ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਸਤੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਅਥਵਾ ਹਸਤੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਗਿਆਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ]

ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਿੰਤਾ-ਫਿਕਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ । ੪ । [ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਣਾ ਹੈ । ਨਿਰਾ ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ-ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਾਲਾ ਨਿਉਣਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ--ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸਬਦੁ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਹੈ]

੨੬- **ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚਿ ਵਡੀ ਵਡਿਆਈ ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਰਮਤ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥
ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਤਾਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਰਖ ਕਰਾਵੈ ॥
ਜੋ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ਪੂਜੇ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਸੋ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਵੈ ॥ [੩੦੩]-ਵਾਰ ੮(੧)

ਅਰਥ :- ਸਤਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਰਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮੁ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੁੱਚ ਤੇ ਸੰਜਮ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰਿ ਨਾਮ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਰਿ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਆਸਰਾ ਤੇ ਨਾਮ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਗੁਰੂ-ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਪੂਜਨ ਚਿਤ ਲਾ ਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਸਲ ਮੂਰਤਿ ਅਥਵਾ ਹਸਤੀ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਜੀਵ ਗਹੁ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਰ-ਲਿਖੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਉਹੀ ਫਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮਨ ਵਿਚ ਇਛਾ ਕਰੇ ।

੨੭- **ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਹਿਰਦੈ ਵਸਾਏ ॥ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋਈ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥**
ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ॥ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਜਮ ਤੇ ਕੈਸਾ ਡਰੈ ॥ ੪ ॥ [੬੬੧]-੨--੪

ਅਰਥ :- ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮਕ-ਸਰੂਪ (ਸ਼ਬਦ ਰੂਪੀ ਉਪਦੇਸ਼) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਮਨ-ਇੱਛਿਤ ਫਲ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਉਤੇ (ਇਤਨੀ) ਮੇਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਡਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ੪ ।

੨੮- **ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਚਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥**
ਦੂਖ ਦਰਦ ਬਿਨਸੈ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਗੁਰ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੈ ਬਸਾਇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ [[੧੨੬੮]-੪-੮-

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ ਕਰ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਬਦ (ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਦੁੱਖਾਂ ਕਲੇਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ! ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਰ ਅਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਰੀਤ ਛੱਡ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਧਰਮ ਕਰਮ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ ਕਿਵੇਂ ਨਾਸ ਹੋਣਗੇ, ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਹੋਵੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਆਵਾ-ਗਵਨ ਕਿਵੇਂ ਕਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ? ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ :-

੨੯- **ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਗੁਰ ਚਰਨਾ ॥ ਕਲਿਮਲ ਡਾਰਨ ਮਨਹਿ ਸਧਾਰਨ ਇਹ ਆਸਰ ਮੋਹਿ ਤਰਨਾ**
॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਸੇਵਾ ਬੰਦਨ ਇਹੈ ਟਹਲ ਮੋਹਿ ਕਰਨਾ ॥ ਬਿਗਸੈ ਮਨੁ
ਹੋਵੈ ਪਰਗਾਸਾ ਬਹੁਰਿ ਨ ਗਰਭੈ ਪਰਨਾ ॥ ੧ ॥ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਪਰਸਉ ਸੰਤਨ ਕੀ ਇਹੈ
ਧਿਆਨਾ ਧਰਨਾ ॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਠਾਕੁਰੁ ਨਾਨਕ ਕਉ ਪਰਿਓ ਸਾਧ ਕੀ ਸਰਨਾ ॥ ੨ ॥[੫੩੧]-੧੬

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਚਰਨਾ ਵਿਚ ਪਿਆਂ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨ ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹਾਂ **।੧।ਰਹਾਉ।** ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ--ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਦੇਵ-ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਚੰਦਨ ਆਦਿਕ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਦੇਵ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ । (ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਪਿਆਂ) ਮਨ ਖਿੜ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਈਦਾ **।੧।** ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਪਰਸਦਾ ਹਾਂ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਾਰਨਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਦੋਂ ਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਦਇਆਲ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ **।੨।**

੩੦- **ਸਤਿਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥ ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਸ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਉ ਜਲ ਕੀ ਸਫਲ ਦਰਸਨੁ ਕਦਿ ਪਾਂਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**[੧੨੦੨]--੧

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਮੈਂ (ਤਾਂ ਆਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਵੇਂ ਪਪੀਹੇ ਨੂੰ (ਸ੍ਵਾਂਤੀ ਨਛੱਤ੍ਰ ਦੀ ਵਰਖਾ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਤਿਵੇਂ ਮੇਰੇ) ਅੰਦਰ ਇਹ ਤਾਂਘ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਕਦੋਂ ਉਸ ਹਰੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਗਾ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

੩੧- **ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਸੁਨਿ ਆਇਓ ਗੁਰ ਤੇ ॥ ਮੋ ਕਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਬੁਝਾਇਓ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥....**
ਐਸਾ ਜੋਗੀ ਵਡਭਾਗੀ ਭੇਟੈ ਮਾਇਆ ਕੇ ਬੰਧਨ ਕਾਟੈ ॥
ਸੇਵਾ ਪੂਜ ਕਰਉ ਤਿਸੁ ਮੂਰਤਿ ਕੀ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸੁ ਪਗ ਚਾਟੈ ॥ ੫ ॥ [੨੦੮]-੧੧-੧੩੨

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਭੇਖ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਭਰਮ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਅਸਲ ਜੁਗਤ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਰਾਲੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਭਾਵ ਦੀ ਝਲਕ ਦਿਸ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਮੈਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੇ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਪ ਦੀ ਜਾਚ) ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਅਸਲ ਜੋਗ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ।੧।ਰਹਾਉ **।....**ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਉਸ ਨਿਰਾਲੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਉਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੂਪਰੇਖਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ

ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ । ਆਖ਼ਰੀ ਤੁਕ ਇਉਂ ਹੈ :-

(ਹੇ ਭਾਈ !) ਇਹੋ ਜਿਹੀ (ਜੁਗਤਿ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ) ਜੋਗੀ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਦੇ (ਮੋਹ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦੇਂਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ-ਦੇ-ਰੂਪ ਅਜੇਹੇ ਜੋਗੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਨਾਨਕ ਅਜੇਹੇ ਜੋਗੀ ਦੇ ਪੈਰ ਪਰਸਦਾ ਹੈ ।

(ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਜੁਗਤ ਸਮਝਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ--ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪੈਰ ਸੱਚ-ਮੁਚ ਹੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਚੱਟਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਡੂੰਘੀ ਭਾਵਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਲਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਣਾ । ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਮੁਚੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣੇ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈ ਹੈ ।) ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਗੋਚਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ--**ਚੱਕ੍ਰ, ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ ॥ ਰੂਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤ ਕਿਹ ॥** ਫਿਰ ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਚੇਚਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੋਟੋ, ਚਿਤ੍ਰ, ਤਸਵੀਰ ਅਥਵਾ ਮੂਰਤਿ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਜੇ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਅਰਥ ਤਸਵੀਰ ਸੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਲਿਖਦਿਆਂ " ਅਕਾਲ " ਦੀ ਕਿਸ ਮੂਰਤਿ (ਤਸਵੀਰ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਕਥਿਤ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕੋਲ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਕੋਈ ਉਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਨਿਰ-ਅਕਾਰ ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਅਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਜੂਦ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ **ਹਸਤੀ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਹੋਂਦ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਵਜੂਦ ਹੈ** । ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੀ ਸਮੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਗੰਧੀ ਇਕ ਰਸ ਵਿਆਪ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ **" ਮੂਰਤਿ " ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਂਦ, ਹਸਤੀ,** ਅਥਵਾ **ਵਜੂਦ,** ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਅਰਥ ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰ ਕਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਨਹੀਂ ਮਨਮਤਿ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਪਲਭਦ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਵ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ---ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਣਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਮੂਰਤਿ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਅਰਥ ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹਨ ?

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਕਿ---ਗੁਰੂ ਦੀ **ਮੂਰਤਿ** ਗੁਰੂ ਦੀ ਉਹ **ਹਸਤੀ** ਹੈ ਜਿਹੜੀ **" ਅਕਾਲ "** ਹੈ । ਜੋ ਮੌਤ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਓਸੇ ਅਕਾਲ ਅਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਰ ਬਾਰ **ਮੂਰਤਿ** ਲਿਖ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚਲੇ **' ਮੂਰਤਿ '** ਪਦ ਦੇ ਹੀ ਅਸਲ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਏ ਹਨ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਪਿਆਰਿਓ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ **ਸਦੀਵੀ ਹਸਤੀ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤਿ** ਨੂੰ ਹੀ ਸਦਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਉਸ **ਅਕਾਲ-ਮੂਰਤਿ** ਦਾ **ਨਾ ਫੋਟੋ, ਨਾ ਚਿੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ।**

ਇਸ ਉੱਤਰ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਉਲਝਣ ਹੋਰ ਵੀ ਉਲਝ ਗਈ । ਸੋ ਆਪਣਾ ਭਾਵ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੀੜੇ ਮਕੋੜਿਆਂ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਖੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਦਿ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ **ਦਿਸਦੇ** ਸਰੀਰ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਨਸ ਜਾਣ ਦੀ ਘੜੀ ਪਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ **ਮਨੁੱਖ** ਕੋਲ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਉਚੇਚਾ ਵਜੂਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਆ ਕੇ, ਭਾਂਵੇਂ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਾਈਂ **ਅਮਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।** ਉਹ ਵਜੂਦ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ **ਗਿਆਨ**, ਉਸ ਦਾ **ਨਿਆਰਾ ਆਚਰਨ** । ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਾਲ-ਰਹਿਤ ਮੂਰਤਿ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ **ਗਿਆਨ** ਉਸ ਦਾ **ਉਪਦੇਸ਼** ਉਸ ਦਾ **ਸ਼ਬਦ** ਸਦੀਵੀ **ਸੱਚ** ਹੈ, ਇਸ ਲਈ **ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਸਦਾ ਲਈ ਅਮਰ ਹੈ ।** ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ **ਸ਼ਬਦ** ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ **ਮੂਰਤਿ** ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਮੂਰਤਿ ਦਾ ਕੋਈ ਚੱਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੋਟੋ, ਤਸਵੀਰ ਅਤੇ ਚਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਇਸ **ਮੂਰਤਿ** ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ **ਸੰਪਟ,** ਮਨੁੱਖ ਦਾ **ਹਿਰਦਾ** ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਡਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਅਥਵਾ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲਟਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਲਛਣ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਮੂਰਤਿ ਪ੍ਰਤੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਕਲਮ-ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੋਹਿਤਵਾਦੀ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਭੇਖੀਆਂ ਤੋ ਬਚਿਆ ਰਹੇ । ਕਿਤੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾ ਮੰਨ ਬੈਠੇ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ-ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਂਗ ---**ਅਸਤਿ ਚਰਮ ਬਿਸਟਾ ਕੇ ਮੂੰਦੇ ਦੁਰਗੰਧ ਹੀ ਕੇ ਬੇਢੇ**-ਹੀ ਹੈ । ਭਾਵ, ਬਦਬੂ ਨਾਲ ਭਰੇ, ਹੱਡੀਆਂ, ਚਮੜੇ ਦੇ, ਨਾਸਵੰਤ ਸਰੀਰ-ਥੈਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਤੇ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਨਾ ਥਾਪ ਬੈਠਿਓ । ਗੁਰ-ਮੂਰਤਿ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:- ਵਾਰ ੩੨ ਪਉੜੀ ੨ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

੩੨- **ਦਿਸਟਿ ਦਰਸ ਲਿਵ ਸਾਵਧਾਨ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਚੇਤੰਨੁ ਸਿਆਣਾ ।**

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਮਨ ਬਚ ਕਰਮ ਕਰੇ ਮੇਲਾਣਾ ।
ਗੁਰ ਸਿਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਣਾ ਥੋੜਾ ਸਊਣਾ ਥੋੜਾ ਖਾਣਾ ।
ਪਰ ਤਨ ਪਰ ਧਨ ਪਰਹਰੈ ਪਰਨਿੰਦਾ ਸੁਣਿ ਮਨਿ ਸਰਮਾਣਾ ।
ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਮਸਰਿ ਪਰਵਾਣਾ ।
ਇਕ ਮਨਿ ਇਕੁ ਅਰਾਧਣਾ, ਦੁਤੀਆ ਨਾਸਤਿ ਭਾਵੈ ਭਾਣਾ ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਂਦੈ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣਾ ।੨।

ਭਾਵ-- ਗੁਰਸਿੱਖ ਨਿਤ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਲਿਵ ਵਿਚ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਵਿਖੇ ਚੇਤੰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸਨਾਨ ਦ੍ਰਿੜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਬਚਨ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਸਿੱਖ ਥੋੜਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਥੋੜਾ ਸਉਂਦਾ ਅਤੇ ਥੋੜਾ ਖਾਂਦਾ ਹੈ (**ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ**) । ਪਰਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪਰਾਈ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਸੁਣਨ ਥੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਧ-ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਸਿੱਖ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਾਣ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਾਵਾਸ਼ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੁਦਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ)।

੩

ਨਾਨਕ-ਸਰੀ ਡੇਰਾ-ਵਾਦ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੱਡਾ ?

ਨਾਨਕ-ਸਰ ਡੇਰੇ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਧੀ ਵਾਲਾ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਟਕਾ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸਦੇ ੧੧ ਸਫੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ--ਰਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਜੇ ਨਿਤ ਨੇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ । ਅਚਾਨਕ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੂਤ ਖੜਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਦੰਦ ਹਨ, ਛੋਟੇ ਦਰਖਤ ਜੇਡਾ ਅਕਾਰ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਇਉਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਦੀਵੇ ਜਗਦੇ ਹਨ । ਅਸਾਂ ਪੁਛਿਆ ਭਾਈ ਕੌਣ ਹੈਂ ? ਅਗੋਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ । ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੁਛਿਆ । ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਇੱਕ ਡੰਡਾ ਚਲਵਾਂ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਗਰਜਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਬੋਲਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ । ਜਦੋਂ ਡੰਡਾ ਲਗਿਆ ਤਾਂ ਬੋਲਿਆ, ਮੈਂ ਇਸ ਜੁਗ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਕਲਜੁਗ ਹਾਂ, ਅਗੋਂ ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ, ਘਰ ਬਾਰ ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕਾਂਤ ਆ ਬੈਠੇ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, ਕਲਜੁਗ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਲਟਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਆਂਉਂਦੀ ! ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਭਈ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਦੁਖ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਕੀ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਕਲੂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਮੈਂ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਝੂਟੇ ਦੇਣੇ ਹਨ । ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਥੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਉਥੋਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੀ ਐਸਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ । ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਹੁਣ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਵਜੋਂ ਕਿਹਾ - ਕਲਜੁਗ ! ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੈ । **ਦੱਸ ਜਾਮੇ ਪ੍ਰਗਟ ਤੇ ੭੪ ਜਾਮੇ ਸੰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ,** ਸਾਰੇ ਜੁਗ ਪਹਿਰਾ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਹੈ । ਸੋ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਹ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । (ਭਾਵ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ੭੩ ਜਾਮੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਚਿਰ ਕਲਜੁਗ ਦੀ ਉਮਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਪਹਿਰਾ ਰਹਿੰਣਾ ਹੈ) । ਇਹ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਬਹੁ-ਰੂਪੀਏ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਾ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ) ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਐਸਾ ਹੋਣ ਦਾ ਲਿਖਤੀ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੀ ਇਹ ਟੋਲਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ? ਕੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਹਲ ਕਦੇ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ ?

ਵਿਚਾਰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਸੇ ਗੁਟਕੇ ਵਿਚਲੀ ਉਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ । ਗੁਟਕੇ ਦੇ ੫੨ ਸਫੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰੀਏ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ--**ਜੇ ਕੁਤਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਕੁਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਖ਼ਿਆਲਾਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਡੌਲੇ ਫਰਕਣਗੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਛੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ।** (ਜਿਸ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਚੁਕੇ ਕਿਸੇ ਅੱਡਰੀ ਧਾਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਕੀ ਉਸ ਪੰਥ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਪੰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਸ ਕੇ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਘਾਤ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਅਜੇਹੇ ਬਹੁ-ਰੂਪੀਏ ਅਤੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਮੋੜੇਗਾ ?) ਕੁੱਤਿਆਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੋੜਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣੀ ਬੈਠਾ ਗੁਸਤਾਖ਼, ਸਿਵਾਏ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੇ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਗੇ ੫੩ ਸਫੇ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ--**ਸੋ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੋਟੋ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਹੈ, ਔਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।**(ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕ ਸਰੀਆਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਅਸਾਂ ਉੱਪਰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ।

ਕਲਿਜੁਗ--

ਆਉ ਹੁਣ ਉਸ ਕਲਿਜੁਗ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਤਵਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਈਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ਸੇਵਕੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ **ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾ**ਤ ਵਾਲਾ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ?

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਜਿਸ ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੁਰਮਾਨ ਵਿਚਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ :--

੩੩- **ਸੋਈ ਚੰਦੁ ਚੜਹਿ ਸੇ ਤਾਰੇ ਸੋਈ ਦਿਨੀਅਰੁ ਤਪਤ ਰਹੈ ॥ ਸਾ ਧਰਤੀ ਸੋ ਪਉਣੁ ਝੁਲਾਰੇ**
ਜੁਗ ਜੀਅ ਖੇਲੇ ਥਾਵ ਕੈਸੇ ॥ ੧ ॥ ਜੀਵਨ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ॥ ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਣਾ ਕਰਹਿ
ਧਿਙਾਣਾ ਕਲਿ ਲਖਣ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਿਤੈ ਦੇਸਿ ਨ ਆਇਆ ਸੁਣੀਐ ਤੀਰਥ
ਪਾਸਿ ਨ ਬੈਠਾ ॥ ਦਾਤਾ ਦਾਨੁ ਕਰੈ ਤਹ ਨਾਹੀ ਮਹਲ ਉਸਾਰਿ ਨ ਬੈਠਾ ॥ ੨ ॥ [੯੦੨]-ਅਸਟ--੧

ਅਰਥ:- (ਹੇ ਪੰਡਿਤ ! ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ) ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੂਰ ਕਰ (ਇਹ ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਕਲਿਜੁਗ ਹੈ । ਇਸ ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਜਰਵਾਣੇ ਲੋਕ ਕਮਜ਼ੋਰਾਂ ਉਤੇ) ਧੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ) ਇਹ ਧੱਕਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਖ਼ੁਦ-ਗ਼ਰਜ਼ੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਧੱਕਾ - ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਲਛਣ ਸਮਝ **। ੧ । ਰਹਾਉ** । (ਜਿਸ ਅਸਲ ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ) ਕਲਿਜੁਗ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ (ਖੇਡਾਂ) ਖੇਡਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੇਡ ਸਕਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਜੁਗ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦੁਆਪਰ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੀ ਸੂਰਜ ਚਮਕਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਹਵਾ ਝੁਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ੧ । (ਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ! ਅਜੇਹਾ ਕਿਸੇ ਦੈਂਤ ਜਾਂ ਭੂਤ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕਲਿਜੁਗ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਬਾਰੇ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਤੀਰਥ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਦਾਨੀ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਭੀ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ, ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਥਾਂ ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਲ ਉਸਾਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਅਡੱਰੇ ਵਜੂਦ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਝੂਠ ਅਥਵਾ ਭਰਮ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ) । ੨ ।

ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲਜੁਗਿ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕੋਈ ਦੈਂਤ ਹੈ, ਨਾ ਭੂਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਮੰਨਦੀ ਹੈ । ਸਮੇ ਨੂੰ ਦੈਂਤ ਜਾਂ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਨਾ ਦੇਣਾ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕੂਟਲਤਾ ਹੈ , ਡੇਰਾਵਾਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਨਾਨਕ ਸਰੀਏ ਗੁਟਕੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਕਲਿਜੁਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਮੇਂ, **ਬਾਬੇ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਲਜੁਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਮਨ-ਘੜਤ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ** । ਕਦੇ ਸਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੈਂਤ ਦੇ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ? ਅਜੇਹੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਾੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹੱਤਕ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤਿ ਬਣਾ ਦੇਣਾ, ਚਾਤੁਰ ਚੇਲਿਆਂ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅੱਡਰੇ ਡੇਰੇ ਸਾਜ ਕੇ ਗੱਦੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭੇਖੀ ਸਾਧ ਸੰਤ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਵਾਲੀ ਘਾਤਕ ਫੁੱਟ ਦਾ ਬੀ ਬੀਜ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲੋਂ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਕਥਿ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕੀਮਤ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ, ਸਿਖੀ ਦੀ ਮੌਤ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਰੰਗਣ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾ ਰਹੇ ਇਸ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਨੂੰ ਪੰਥ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨਣਾ ਆਤਮ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀਏ, ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀਏ ਅਥਵਾ ਨਾਮ-ਧਾਰੀਏ ਆਦਿ ਜਿਹੜੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਬਣੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ **ਸੰਖੀਆ** ਹੀ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ **ਜ਼ਹਿਰ ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ** ਹੈ । ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਇਸ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ-ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਮਨੁੱਖ-ਰੱਬ ਕੋਲ ਚੱਲਿਆ ਹੈ । ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜਾਏ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਜਾਏ । ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਸੁਣੇ । ਹਰ ਸਿੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਜੋ **ਸੰਤ ਬਾਣੇ** ਪਾ ਕੇ ਪੰਥ ਦਾ ਅੰਗ ਹੀ ਬਣੀ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਾਲਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ-ਹਾਰੇ ਪੂਜਨੀਕ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੱਕ **ਅਜੇਹਾ ਕੱਚਾ-ਪਾਰਾ ਅਥਵਾ**, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਘਾਤਕ ਜਹਿਰ (Slow Poisning) ਹੈ ਜੋ **ਅਛੋਪਲੇ ਹੀ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਘਾਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ** । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਹੁਕਮ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਡਾ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖਾਮੀ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਕੜੀ ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰਨਾ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਉਹੋ ਹੀ ਜੋਤਿ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ, ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚਰਦੀ ਮੰਨਣ ਦੇ ਭਰਮੀ ਅਜੇਹੇ ਸਿੱਖ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਨਣ ? ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਅਸਲ ਭਾਵਣਾ ਵਿਗਾੜਨਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਘੋਰ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਤੁੱਲ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਹਤਿਆਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ:-

੩੪- **ਜਿਨਾ ਗੁਰੁ ਗੋਪਿਆ[੧] ਆਪਣਾ ਤੇ ਨਰ ਬੁਰਿਆਰੀ ॥** ੧= ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ । ੨=ਵਡੇ ਪਾਪੀ । ੩=ਹਤਿਆਰੇ ।
ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਨਾ ਕਰਹੁ ਪਾਪਿਸਟ[੨] ਹਤਿਆਰੀ[੩] ॥ [੬੫੧]-ਵਾਰ--੨੩

ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਾਰੂ ਵਰਤ ਕੇ ਦੇਖ ਲਏ ਹਨ ਪਰ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ

ਹੈ---**ਅਵਖਧ ਸਭੇ ਕੀਤਿਅਨੁ, ਨਿੰਦਕ ਕਾ ਦਾਰੂ ਨਾਹਿ ॥**[੩੧੫] ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਪੰਥ ਦਾ ਆਗੂ ਜੇ ਨਾ ਜਾਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ, ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਨੇ ਹੱਥ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਮੂਰਤਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤਿ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਵੀ ਇਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਬਣਾਈ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹਰ-ਇੱਕ ਜੀਵ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਅੰਨ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ--**ਨਾਨਕ ਸੇ ਅਖੜੀਆ ਬਿਅੰਨਿ ਜਿਨੀ ਡਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ ॥ ੧ ॥**(੫੭੭) " **ਸਹਸੁ ਮੂਰਤਿ ਨਾਨਾ ਏਕੁ ਤੋਹੀ ॥**(ਸਹਿਲਾ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਜੋ " ਨਿਰਅਕਾਰ " ਹੈ ਉਸ ਅਗੰਮ, ਅਥਾਹ, ਅਗੋਚਰ, ਸਿਆਮ-ਸੁੰਦਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਬਣਾਈ ਮੂਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਲਿਆ ਵਾੜੋ :-

੩੫- **ਦਰੋਗੁ ਪੜਿ ਪੜਿ ਖੁਸੀ ਹੋਇ ਬੇਖਬਰ ਬਾਦੁ ਬਕਾਹਿ ॥**
ਹਕੁ ਸਚੁ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਿਆਨੇ ਸਿਆਮ ਮੂਰਤਿ ਨਾਹਿ ॥ ੨ ॥ [੭੨੭]-੧

ਅਰਥ :- ਬੇ ਸਮਝ ਲੋਕ (ਅਨ-ਮਤਾਂ ਦੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ) ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ (ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਝੂਠ ਹੈ, ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਪਰ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਂਣਦੇ ਕਿ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਰੱਬ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਸਦਾ ਹੈ, (ਨਾਹ ਉਹ ਵੱਖਰਾ ਸੱਤਵੇਂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ) ਨਾਹ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਹੀ ਹੈ । ੨ ।

੪

ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ

੩੬- **੧ ਓ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ।**

੩੭- **ਏਕਾ ਮੂਰਤਿ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥ ਤਿਥੈ ਨਿਬੜੈ ਸਾਚੁ ਨਿਆਉ ॥**
ਸਾਚੀ ਕਰਣੀ ਪਤਿ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਣੁ ॥ ੬ ॥ [੧੧੮੮]-੩

ਅਰਥ:- (ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਉਸੇ) ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਨਿਆਂ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਅਟੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਇੱਜ਼ਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਮਾਣ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਹ ਕਬੂਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੩੮- **ਤੇਰੀ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ ਬਹੁਤੁ ਰੂਪ ॥ ਕਿਸੁ ਪੂਜ ਚੜਾਵਉ ਦੇਉ ਧੂਪ ॥**
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਕਹਾ ਪਾਇ ॥ ਤੇਰਾ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸਾ ਕਹਉ ਰਾਇ ॥ ੨ ॥[੧੧੬੮]-੨

[ਇਹ ਪਾਵਨ ਤੁਕ ਬਸੰਤ ਰਾਗ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਪੂਰਾ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ੩੬ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ]

੩੯- **ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਨਿਧਾਨ ਅਮੋਲੇ ॥ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ ਅਥਾਹ ਅਤੋਲੇ ॥**
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭੌ ਮਨ ਸਿਮਰਤ ਠੰਢਾ ਥੀਵਾਂ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ [੯੯]--੯-੧੬

੪੦- **ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਰਿਦੈ ਧਾਰਹੁ ਧਿਆਨੁ ॥**
ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਲਾਭੁ ਨਾਨਕ ਬਸਤੁ ਇਹ ਪਰਵਾਨੁ ॥ ੨ ॥ [੧੧੨੧]-੩-੧੧

੪੧- **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ ਇਹੈ ਅਘਾਵਨ ਪਾਂਨ ਕਉ ॥**
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਤਨ ਕੀ ਠਾਹਰ ਨੀਕੀ ਧਿਆਨ ਕਉ ॥੧॥ [੧੨੦੮]--੧-੨੦

ਪਦ ਅਰਥ:- ਅੰਮ੍ਰਿਤ--ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ । ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੀਤਿ ਮਨੋਹਰ--ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ । ਅਘਾਵਨ--ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ । ਪਾਂਨ--ਪੀਣਾ । ਠਾਹਰ--ਥਾਂ । ਨੀਕੀ--ਸੋਹਣੀ । ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਧਿਆਨ ਕਉ--ਅਕਾਲ ਮੋਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਵਾਸਤੇ । ੧ ।

੪੨- **ਸਾਚੇ ਨਿਰਮਲ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਗੈ ॥**
ਸੂਰਤਿ ਮੂਰਤਿ ਆਦਿ ਅਨੂਪੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਜਾਚੈ ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ ॥ ੮ ॥ [੬੮੫]-੧

ਪਦ ਅਰਥ:- ਸੂਰਤਿ--ਸ਼ਕਲ । ਮੂਰਤਿ--ਹਸਤੀ, ਵਜੂਦ । ਹੋਂਦ । ਅਨੂਪ--ਜੋ ਉਪਮਾ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਸਾਚੁ ਸਰੂਪੁ--ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਟੱਲ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ।

੪੩- **ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾ ਕਦੇ ਮਰੈ ਨ ਜਾਇਆ । .... ੨ ॥**[੭੮]-੧

੪੪- **ਨਾਰੀ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਖੁ ਕਰਾਵੈ ਪੁਰਖਨ ਤੇ ਜੋ ਨਾਰੀ ॥**
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸਾਧੂ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ, ਤਿਸੁ ਮੂਰਤਿ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥ ੪ ॥[੧੨੫੨]--੨

ਅਰਥ :--- (ਪ੍ਰਭੂ) ਜ਼ਨਾਨੀ ਤੋਂ ਮਰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਰਦਾਂ (ਦੀ ਬਿੰਦ) ਤੋਂ ਜੋ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਕਬੀਰ ! ਆਖ--ਮੈਂ ਉਸ ਸੋਹਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ੪ ।

੪੫- **ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਮੋਹ ਬਸਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਬਿਸਰਾਈ ॥**
ਝੂਠਾ ਤਨੁ ਸਾਚਾ ਕਰਿ ਮਾਨਿਓ ਜਿਉ ਸੁਪਨਾ ਰੈਨਾਈ ॥ ੧ ॥ [੨੧੯]-੨

ਪਦ ਅਰਥ:- ਬਸਿ--ਵੱਸ ਵਿਚ । ਪ੍ਰਾਨੀ--ਜੀਵ । ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ--ਹਰੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਸਤੀ (ਜਿਸ ਪਰਮਤਮਾ ਦਾ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਹੀ ਨਹੀ ਉਸਦੀ ਮੂਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ?) । ਝੁਠਾ--ਨਾਸਵੰਤ । ਸਾਚਾ --ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ । ਰੈਨਾਈ--ਰਾਤ ।੧।

੫

ਨਿਰਅਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਨਗਿਣਤ ਸਰੂਪ

੪੬- **ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਜਿਸੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ ॥ ਬਨਵਾਲੀ ਚਕ੍ਰਪਾਣਿ ਦਰਸਿ ਅਨੂਪਿਆ ॥**

ਸਹਸ ਨੇਤ੍ਰ, ਮੂਰਤਿ ਹੈ ਸਹਸਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭ ਹੈ ਮੰਗਾ ॥ ੪ ॥[੧੦੮੨]-ਸੋਹਲੇ-੨--੧੧

ਇਸ ਪਾਵਨ ਗੁਰੁ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਅਜੁੱਧਿਆ ਦੇ ਕਥਿਤ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਉਸ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਨੇ, ਲੁੱਕ ਦੇ ਬਾਲੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ, ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨਿਤਾਣੇ ਸ਼ੂਦਰ ਦਾ ਸਿਰ ਜਾ ਲਾਹਿਆ ਸੀ ਜੋ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ-ਛੁਪ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਏਥੇ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ) ਜਿਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਬਨ-ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਸੀ, ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਰਮੇ ਹੋਏ ਉਸ ਰਾਮ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀ-ਮਾਨ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ, ਰੂਪ, ਰੰਗ, ਰੇਖ, ਭੇਖ, ਕੁੱਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਸਰਬ-ਨਿਵਾਸੀ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੪੭- **ਸਹਸ ਨੇਤ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਾਰੇ ॥**

ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਏਕੋ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕੁਰੁ ਪ੍ਰਭੁ ਏਕੋ ਗੁਰਮਤਿ ਤਾਰੇ ॥ ੩ ॥ [੯੮੦]-ਅਸਟ-੧

ਅਰਥ:--(ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ (ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ) ਅੱਖਾਂ ਹਨ, (ਫਿਰ ਵੀ) ਉਹ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ । ਉਹ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਅਣਗਿਣਤ) ਸਰੀਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਆਪ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ (ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ) ਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੩ ।

ਅਤੇ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ---

੪੮- **ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹੈ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ ॥**

ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ, ਨਨ ਏਕ ਪਦ, ਗੰਧ ਬਿਨੁ, ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ, ਇਹ ਚਲਤ ਮੋਹੀ ॥੨॥[੬੬੩]-੧-੭-੯

(ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਨ (ਪਰ ਨਿਰਅਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਅੱਖ ਨਹੀਂ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਪਣੀ) ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਪੈਰ ਹਨ, (ਪਰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ) ਤੇਰਾ ਇੱਕ ਵੀ ਪੈਰ ਨਹੀਂ । ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇਰੇ ਨੱਕ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਨੱਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਹੈਂ । ਤੇਰੇ ਅਜੇਹੇ ਕੌਤਕਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੨।

੬

ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ " ਹਰਿ-ਮੂਰਤਿ " ਹਨ

੪੯- **ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਹਰਿ ਕੀ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਜਿਸੁ ਹਿਰਦੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰਿ ॥**[੧੧੩੪]-੧-੫

ਅਰਥ:- ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ (ਗੁਰੂ-ਸੰਤ) ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮੂਰਤਿ ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੫੦- **ਸਾਚੇ ਭਾਵੈ ਤਿਸੁ ਵਡੀਆਏ ॥ ਕਉਨੁ ਸੁ ਦੂਜਾ ਤਿਸੁ ਸਮਝਾਏ ॥**

ਹਰਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ ਵਰਤੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਭਾਇਆ ॥੧੦॥[੧੦੪੩]-੫--੨੨

ਅਰਥ:- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਕੇ) ਇਜੱਤ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਸਕੇ । ਗੁਰੂ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਕੋ ਹੀ ਮੂਰਤਿ ਭਾਵ ਹਸਤੀ ਹੈ (**ਇਕੋ ਫ਼ੋਟੋ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ**) ਜੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੋ ਹਰੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੈ ।੧੦।

੫੧- **ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਨ ਵਿਸਰੇ ਸਫਲੁ ਮੂਰਤਿ**[੧] **ਗੁਰੁ ਆਪਿ ॥** ੧= ਸਾਰੇ ਫਲ ਦੇਣ ਜੋਗ ਸ਼ਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ।

ਗੁਰ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ ਆਠ ਪਹਰ ਤਿਸੁ ਜਾਪਿ ॥

ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾ ਪਾਈਐ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਗੁਣਤਾਸਿ ॥ ੩ ॥

ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਏਕੁ ਹੈ[੨] **ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥** ੨= ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ।

ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਸੇਈ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ ੪ ॥[੫੩]-੩੦-੧੦੦

੫੨- **ਜਾ ਕਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਇ ॥ ਤਿਸ ਕਾ ਅਮਰੁ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਇ ॥**

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਅਨੂਪੁ ॥ ਸਫਲ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰੁ ਤਿਸ ਕਾ ਰੂਪੁ ॥ ੨ ॥ [੧੧੫੨]-੪੩-੫੬

ਅਰਥ:--(ਜਗਤ ਵਿਚ) ਜਿਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੋਈ ਜੀਵ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪਰਮੇਸਰ (ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ) ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਸਾਰੇ ਮਨੋਰਥ ਪੂਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ ।

੫੩- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਦੇਉ ਪਰਤਖਿ ਹਰਿ ਮੂਰਤਿ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਚਨ ਸੁਣਾਵੈ ॥**

ਨਾਨਕ ਭਾਗ ਭਲੇ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕੇ ਜੋ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ ॥ ੫ ॥[੧੨੬੪]-੪

੭

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ-ਮੂਰਤਿ ?

ਅਸਾਂ ਪਿੱਛੇ ਅਕਾਲ ਭਾਵ ਸਮੇ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ " ਮੂਰਤਿ " ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ " ਮੂਰਤਿ ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਲੱਗੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੱਖ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਸਮਝ ਲੈਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ--

੫੪- **ਮਾਣਸ ਮੂਰਤਿ**[੧] **ਨਾਨਕੁ ਨਾਮੁ ॥ ਕਰਣੀ ਕੁਤਾ ਦਰਿ ਫੁਰਮਾਨੁ ॥** ੧= ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ।

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਜਾਣੈ ਮਿਹਮਾਨੁ ॥ ਤਾ ਕਿਛੁ ਦਰਗਹ ਪਾਵੈ ਮਾਨੁ ॥ ੪ ॥ [੩੫੦]-੪-

ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ (ਆਖਦਾ ਹੈ--ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਹੀ) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਨਾਮ-ਮਾਤ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਪਰ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁੱਤਾ ਹੈ ਜੋ (ਮਾਲਕ ਦੇ) ਦਰ ਤੇ (ਰੋਟੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ) ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਤਦੋਂ ਹੀ ਕੁਝ ਇੱਜ਼ਤ-ਮਾਣ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਪਰਾਹੁਣਾ ਸਮਝੇ (ਤੇ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਪਕੜ ਨਾ ਰੱਖੇ) । ੪ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਵਾਲਾ ਥਾਂ ਵੀ " **ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ** "(੪੬੩) ਅਤੇ " **ਆਪਿ ਸਤਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਸਤਿ** " (੨੯੪) ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅਕਾਲ ਦੀ ਹੀ ਮੂਰਤਿ ਸੀ ਪਰ ਕਰਮ-ਕਰਤੂਤ ਦੀ " ਆਜ਼ਾਦੀ " ਦੀ ਦੁਰ-ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ [**ਕਰਤੂਤਿ ਪਸੂ ਕੀ ਮਾਨਸਿ ਜਾਤਿ ॥**] ਨਾਲ ਆਪਣੀ " ਸਹਸ **ਮੂਰਤਿ** " ਵਾਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਵਿਗਾੜ ਲਈ । [" **ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੋਹੀ** "] ।

੫੫- **ਪੁੜੁ ਧਰਤੀ ਪੁੜੁ ਪਾਣੀ ਆਸਣੁ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਚਉਬਾਰਾ ॥**

ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਏਕਾ ਮੁਖਿ ਤੇਰੈ ਟਕਸਾਲਾ ॥ ੧ ॥ [੫੯੬]-੪-

ਅਰਥ:-ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇਰਾ ਚੁਬਾਰਾ ਹੈ, ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕੰਧਾਂ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਉਸ ਚੁਬਾਰੇ ਦਾ (ਹੇਠਲਾ) ਪੁੜ ਹੈ (ਫ਼ਰਸ਼ ਹੈ), ਆਕਾਸ਼ ਉਸ ਚੁਬਾਰੇ ਦਾ (ਉਪਰਲਾ) ਪੁੜ ਹੈ (ਛੱਤ ਹੈ) । ਇਸ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਦੇ ਜੀਆਂ ਜੰਤਾਂ) ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਘੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।੧।

੫੬- **ਮਾ ਕੀ ਰਕਤੁ ਪਿਤਾ ਬਿਦੁ ਧਾਰਾ ॥ ਮੂਰਤਿ**[੧] **ਸੂਰਤਿ**[੨] **ਕਰਿ ਆਪਾਰਾ ॥** ੧- ਸਰੀਰ । ੨- ਸ਼ਕਲ ।

ਜੋਤਿ ਦਾਤਿ ਜੇਤੀ ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂ ਕਰਤਾ ਸਭ ਠਾਈ ਹੇ ॥ ੪ ॥ [੧੦੨੨]-ਸੋਲਹੇ--੩

ਅਰਥ=ਹੇ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਤੇ ਪਿਉ ਦੇ ਵੀਰਜ ਦੀ ਬੂੰਦ ਨੂੰ ਰਲਾ ਕੇ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੁੱਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ । ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ ।

੫੭- **ਜੈਸਾ ਕਰੈ ਕਹਾਵੈ ਤੈਸਾ ਐਸੀ ਬਨੀ ਜਰੂਰਤਿ ॥**

ਹੋਵਹਿ ਲਿੰਙ ਝਿੰਙ ਨਹ ਹੋਵਹਿ ਐਸੀ ਕਹੀਐ ਸੂਰਤਿ ॥

ਜੋ ਓਸੁ ਇਛੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਕਹੀਐ ਮੂਰਤਿ ॥ ੨ ॥ [੧੨੪੫]-ਵਾਰ--੨੦

ਅਰਥ:-- ਐਸੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਜਿਸਮ ਮਨੁੱਖਾ ਜਿਸਮ ਅਖਵਾਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ, ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਰੋਏ ਅੰਗ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਗ ਝੜੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ । (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਉਹੀ ਹਸਤੀ ਮਨੁੱਖਾ-ਹਸਤੀ ਕਹੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਹੋਵੇ ਤੇ (ਇਸ ਤਾਂਘ-ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ-ਰੂਪ) ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ ।

੫੮- **ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਜਿਹ ਪਰਸੈ ਨਹੀ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥**

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨੁ ਰੇ ਮਨਾ ਸੋ ਮੂਰਤਿ ਭਗਵਾਨ ॥ ੧੩ ॥ [੧੪੨੭]

ਭਾਵ, ਲੋਭ ਮੋਹ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ, ਸੁਖ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦੁਖ ਆ ਪਏ, ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੁਕਰ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਗੁਰਮੁਖ, ਉੱਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੰਕਾਰੀ, ਲੋਭੀ ਅਥਵਾ ਵਿਕਾਰਾਂ-ਗ੍ਰਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਡਾ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ-ਮਾਣ ਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੈ । ਅਜੇਹਾ ਮਨੁੱਖ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਵੇਂ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਉਰਦੂ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਚੰਗੀ ਆਦਤ ਦੇ, ਉਸ ਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਸੀਂ ਬਰਦੇ ਹਾਂ, ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਹੀ ਸਲਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰ-ਮੂਰਤਿ ਭਾਂਵੇਂ ਕਿਡੀ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਆਰਦੀ । ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ:--

ਸੀਰਤ੧ ਕੇ ਹਮ ਗੁਲਾਮ ਹੈਂ ਸੂਰਤ ਹੁਈ ਤੋ ਕਿਆ ? ੧=ਸੁਭਾਅ, ਆਦਤ ।
ਸੁਰਖ਼ੋ ਸੁਫੈਦ ਮੱਟੀ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਹੁਈ ਤੋ ਕਿਆ ?

੫੯- **ਆਦਿ ਰੂਪ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨਿ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥**
ਨਾਮ ਠਾਮ ਨ ਜਾਤਿ ਜਾਕਰ, ਰੂਪ ਰੰਗ ਨ ਰੇਖ ॥ .....। ੭੯ ॥
ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਉਦਾਰ ਮੂਰਤਿ ਅਜੋਨਿ ਆਦਿ ਅਸੇਖ ॥ .....। ੮੦ ॥
ਲੋਕ ਚਉਦਹ ਕੇ ਬਿਖੈ ਜਗ ਜਾਪਹੀ ਜਿਹ ਜਾਪ ॥
ਆਦਿ ਦੇਵ ਅਨਾਦਿ ਮੂਰਤਿ ਥਾਪਿਓ ਸਭੈ ਜਿਹ ਥਾਪ ॥
ਪਰਮ ਰੂਪ ਪੁਨੀਤ ਮੂਰਤਿ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਅਪਾਰ ॥
ਸਰਬ ਬਿਸ੍ਵ ਰਚਿਓ ਸਯੰਭਵ ਗੜਨ ਭੰਜਨਹਾਰ ॥ ੮੩ ॥ (ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ)
ਕੇਵਲ ਕਾਲਈ ਕਰਤਾਰ ॥

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਆਦਿ ਅੰਤ ਅਨੰਤਿ ਮੂਰਤਿ ਗੜ੍ਹਨ ਭੰਜਨ ਹਾਰ ॥ (ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾ : ੧੦)

੮

ਮੂਰਤ (=ਮਹੂਰਤ, ਪਲ, ਚਸਾ)

ਆਓ ! ਹੁਣ ਤੱਤੇ ਨੂੰ ਸਿਆਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ " **ਮੂਰਤ** " ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਅਰਥ ਸਮਝ ਲਈਏ

੬੦- **ਪਹਰ ਮੂਰਤ ਪਲ ਗਾਵਤ ਗਾਵਤ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਵਖਾਨੀ ॥ ੧ ॥** [੪੦੪]-੬-੧੩੫

ਅਰਥ :- (ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਅੱਠੇ ਪਹਰ, ਪਲ ਪਲ, ਘੜੀ ਘੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਂਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ॥ ੧ ॥

੬੧- **ਧੰਨੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਜਿਤੁ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ॥ ਸਫਲੁ ਦਰਸਨੁ ਨੇਤ੍ਰ ਪੇਖਤ ਤਰਿਆ ॥**
ਧੰਨੁ ਮੂਰਤ ਚਸੇ ਪਲ ਘੜੀਆ ਧੰਨਿ ਸੁ ਓਇ ਸੰਜੋਗਾ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ [੯੯]--੧੦-੧੭

੬੨- **ਰੈਣਿ ਸੁਹਾਵੜੀ ਦਿਨਸੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ਜਪਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮੇਲਾ ॥**
ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਸਿਮਰਤ ਪਲ ਵੰਞਹਿ ਜੀਵਨ ਸਫਲੁ ਤਿਥਾਈ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ [੧੦੭]-੩੮-੪੫

੬੩- **ਸਾਸਿ ਸਾਸਿ ਨ ਘੜੀ ਵਿਸਰੈ ਪਲੁ ਮੂਰਤੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੇ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਜਿਉ ਪਿਆਸੇ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ॥ ੧ ॥ [੨੪੭]--ਛੰਤ--੧

੬੪- **ਸਿਮਰਹਿ ਘੜੀ ਮੂਰਤ ਪਲ ਨਿਮਖਾ ॥ ਸਿਮਰੈ ਕਾਲੁ ਅਕਾਲੁ ਸੁਚਿ ਸੋਚਾ ॥**
ਸਿਮਰਹਿ ਸਉਣ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੰਜੋਗਾ, ਅਲਖੁ ਨ ਲਖੀਐ ਇਕੁ ਖਿਨਾ ॥ ੭ ॥[੧੦੭੯]-ਸੋਲਹੇ-੧-੮

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਘੜੀ ਮਹੂਰਤ, ਪਲ, ਨਿਮਖ (ਆਦਿਕ ਸਮੇ ਦੀਆਂ ਵੰਡਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ-ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਲੰਘਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੌਤ (-ਕਾਲ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਨਮ (-ਅਕਾਲ) ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸੁੱਚ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਆ (-ਸੋਚ)--ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਰ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੰਜੋਗ ਆਦਿਕ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਜੋਤਿਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਸਰੂਪ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੭ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ " **ਮੂਰਤਿ** " ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ, ਪੂਜਣ ਜੋਗ ਠਾਕੁਰ-ਮੂਰਤੀ ਜਾਂ ਤਸਵੀਰ, ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ, ਅਥਵਾ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਦਿਸਦਾ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿਤ੍ਰ ਬਨਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਆਦਿ ਬਣਾਉਂਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਤਸਵੀਰਾ ਬਨਵਾਉਣ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਸੌਂਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਕੇਵਲ ਏਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ, (ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੰਗਲਾ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ **ਨਟਕ * ਰਾਚਾਇਆ** ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਸਰੀਰ ਉਸੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚਲੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਕਲਾ ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫਿਰ ਜਾਏ ਤਾਂ, ਕਲ੍ਹ ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਕਾਰ-ਜੋਗ ਪਿਤਾ ਸੀ, ਅਜੇ ਕੱਲ ਹੀ ਜਿਹੜਾ ਪੂਜਨੀਕ ਗੁਰੂ ਸੀ, ਅੱਜ ਉਹੀ ਪਾਗ਼ਲ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹਾਲਾਤ ਅਜੇਹੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਅਜੇ ਕਲ ਤੱਕ ਦੇ ਪਰਮ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ, ਅੱਜ ਪਾਗ਼ਲ-ਖਾਨੇ ਛੱਡਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਬਿਮਾਰ ਅਥਵਾ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਸਰੀਰ ਨੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਗਿਆਨ ਵੰਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਿਠੇ ਸੁਭਾ ਦੁਆਰਾ, ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਖਿਲਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਅਮਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਨੌ ਹੋਰ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਏਹ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਰੀਰ ਗੁਰੂ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕਿਸ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨੋਗੇ ? ਜੇ ਇੱਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਆਖੋਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਨੌਂ ਵਖੋ ਵੱਖਰੇ ਸਰੂਪ ਕਿਸ ਦੇ ਸਨ ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਗਿਆਨ-ਜੋਤਿ, ਜੋ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂ-ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਜੋਤਿ ਸੀ ਸਾਡਾ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ, ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਉਹੀ **ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨ-ਸੂਰਜ-ਰੂਪੀ " ਜੋਤਿ " ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ** ਦੇ ਅਨੂਪਮ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ । ਇਸ " ਨਿਆਰੀ ਜੋਤਿ " ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਿਨਸ ਚੁੱਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਨੀ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ-" **ਖਸਮੁ ਛੋਡਿ ਦੂਜੈ ਲਗੇ ਡੁਬੇ ਸੇ ਵਣਜਾਰਿਆ** "---ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ ।

[* FoootNote:--ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵਿਚਰਦਿਆ, ਬਾਬਾ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਥੁਹੜੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਤਿਗਰੂ ਨਾਨਕ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਅਦਭੁਤ ਕੌਤਕ ਵਰਤਾਇਆ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਤੁਰੇ । ਸੰਗਤਿ ਮਗਰੇ ਦੌੜੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਪੱਥਰ ਵੱਟੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ । ਲੋਕਾਂ ਜਾਤਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਹਿੱਲ ਗਿਆ । ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਵੀ ਸ਼ੂਕਦੇ ਆਉਂਦੇ ਵੱਟੇ ਕੋਲੋਂ ਰੁੱਖ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਬਚੇ । ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮੁੜ ਆਏ । ਪਰ ਜਿਸ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੋਤਿ-ਨਿਰੰਜਨੀ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਭਲਾ ਕਿਸੇ ਵੱਟੇ ਤੋਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਨਿਮਾਣੀ ਸੱਟ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ? ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਇਸ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਦੂਣਾ ਚੌਣਾ ਅਨੰਦ ਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਲਹਿਣਾ ਜੀ, ਭਲਾ ਪਿੱਛੇ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜਦੇ ?

ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਸਭ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ--" ਕਰਤਾਰ ਪੁਰੀਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਦੌੜ ਗਏ । ਵੱਟੇ ਵੱਜਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗਲੀਂ ਛੱਡ

ਪਰਤੀਆਂ " । ਅਜੇ ਰਾਤ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਅਰੰਭ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਨਿਕਲੀ --" ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਬਿਰਾਜੇ ਹਨ "। ਜਿਹੜੇ ਕਲ੍ਹ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦੇ ਤੱਕ ਅਤੀ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਲੋ ਲੱਗਦਿਆਂ ਹੀ " **ਮੁੜ ਪਰਤ ਆਉਣ** " ਵਾਲੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾਲ ਖਿੜ ਗੜੇ । ਵਹੀਰਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਕੱਲ ਸੁਣੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀ ਉਮੰਗ ਨਾਲ । ਦੀਵਾਨ ਖਿਚਾ-ਖਿੱਚ ਭਰ ਗਿਆ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਉੱਠੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਛਿਆ--" ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੱਜਣੋ ! ਕੱਲ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਛੱਡ ਮੁੜੇ ਸਾਓ ? ਬੜੇ ਦਿਲਾਸੇ ਨਾਲ ਫਿਰ ਏਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੋਹਰਾਇਆ, ਤਾਂ ਸਜਲ ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਗੁਰਸਿਖ ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾਈ, ਹੱਥ ਬੱਝੇ ਹੋਏ, ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਉਠਿਆ --" ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀਉ ਕੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦੀ । ਅਸਾਂ ਨਿਕਰਮਣਾ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ਼ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਹੈ "। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ--" ਕਿਉਂ ਭਾਈ ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ " । ਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤ--" ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਤੁਸੀਂ ਏਸੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦਾ ਰਹਿਣ ਲਈ ਛੱਡ ਮੁੜੇ ਸੀ । ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਉਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਹੈ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਲ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ । ਤੁਸੀ ਜੇ ਕੁਝ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ, ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ, ਉਸ ਸਿਖਿਆ ਦਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਜੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੋਰ ਸਰੀਰ ਵੀ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਿਸਦੇ ਰੂਪ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਨਾ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਗੱਲ ਨਾਲ, ਉਸ ਗਿਆਨ ਨਾਲ , ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਝਾਵਲੇ ਕਾਰਨ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਜਿੰਦ-ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਉ ਉਸ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੜ ਘੁੱਟ ਕੇ ਫੜਣ ਲਈ " ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਟਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ **ਨਾਟਕ** ਤੇ ਫਿਰ, ਮੱਕੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ' **ਮਹਿਰਾਬੇ ' ਵੱਲ ਪੈਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਾਟਕ** ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ **ਆਖ਼ਰੀ ਸੰਖੇਪ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕਲਿਆਨ-ਕਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾ ਤਿੱਤਾ ਸੀ ।** ਅਥਵਾ, ਦੇਹ, ਅਕਾਰ, ਮੂਰਤੀ, ਤਸਵੀ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪੈਣੋ ਵਰਜਿਆ ਸੀ]

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹਨ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਿਖੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੰਥ ਵਿਚ ਆ ਵੜੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਾਉਣੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਙਣਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਘੋਰ ਅਪਰਾਧ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਉਚੇਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਬੱਚੇ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕੇਹੋ ਜਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਜਣਕਾਰੀ ਕਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ । ਅਜੇਹੇ ਦੁੱਚਰ ਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛੋ, ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਔਲਾਦ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦੀ ? ਮੁਸਲਮਾਨ-ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪਤਾ ਹੈ । ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਜੀ ਦੀ ਕਾਗ਼ਜ਼ੀ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਂਉਂਦੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੱਮਦ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਏਧਰ ਸਿਖ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਧਰਮ ਵਲੋਂ ਲਗ-ਪਗ ਕੋਰੇ ਹਨ । ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਆਰਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਗੁਆ ਕੇ ਦੋਬਾਰਾ ਉਸ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੱਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ । ਆਪਣੇ ਪੈਗ਼ੰਬਰ ਅਥਵਾ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਪਰਚਾਰਨ ਦੀ ਲਗਨ ਕਾਰਨ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹਿਸੇ ਤੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ?

ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰਾਜ, ਸਾਡੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ ਕੁਝ ਬਣਾ ਸਕਿਆ ? ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮਝ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਪ੍ਰ-ਨਹਿਰੂ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਤਬਾਰ ਕਰਨਾ ਆਤਮ-ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਏਧਰ ਅਸਾਂ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਰੜੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਤਾੜਨਾ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜੀ ਸਮਝ ਕੇ ੧੯੪੭ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇ-ਪਰਤੀਤੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ--**ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇ ਭੁਲਿਆਂ ਵਿਆਪਨਿ ਸਭੇ ਰੋਗ**--ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸਾਡੀ ਮਰਯਾਦਾ, ਸਾਡਾ ਆਚਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਲਖ ਮੋਰਚੇ ਲਾ ਲਈਏ ਕਦੇ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਣਾ । ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਖਦੇ ਸਾਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਮਣੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ? ਪਿਛਲੇ ਸਿੰਘਾ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਆਰੇ ਬਣੀ ਫਿਰਨ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦਸਾਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਦਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਸਰੂਪ ਤੇ ਅਸਾਂ ਆਪ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੂਰਖ-ਸ਼ਰਧਾ ਅਧੀਨ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ । ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਬਣਾਉਣੀ, ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਣਾ, ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚਲੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲਈ ਅੱਡਰੇ ਅਤੇ ਬਹੁਮੁਲੇ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਚੇ ਪਤਿਸ਼ਾਹ ਵਾਸਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰੀਏ । ਉਸ ਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨਕਾਰੀ ਸਮਝਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋ ਦੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ-- **ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਮੋਹੁ ॥ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਭ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੋਹਿ ॥**(੮੦੧) ਬਾਹਰ ਦਿਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜ ਗਏ ਤਾਂ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਥੋਂ ? **ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸੰਗਿ ਨ ਗਇਓ ॥ ਸਾਕਤੁ ਮੂੜੁ ਲਗੇ ਪਚਿ ਮੁਇਓ ॥** (੨੪੧) । ਬਾਹਰੀ

ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਬਾਣਿਆਂ ਵਾਲੇ ਭੇਖੀ, ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੇ ਏਜੰਟ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬਾਹਰੀ ਦਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਅਟਕ ਜਾਣਾ ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ--**ਦਿਸਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ।।**(੮੦੮) ਕਿੰਨੇ ਸਰੂਪ ਬਿਰਧ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਸ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ? ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਬਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਗੁਰੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਆਦਿ ਤੋ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਨਾ ਬੁੱਢਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਤਾਂਈਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਜੁੜਨ ਦਾ ਅਰਥ ਪੀਹੜੇ ਦੇ ਪਾਵੇ ਫੜ ਕੇ ਘੁਟਣਾ, ਜਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਅਰੰਭ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਆਚਰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਥਵਾ ਕੰਧਾ ਨਾਲ ਟੰਗ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । **ਮੂਰਤੀ (ਅਕਾਰ) ਤਸਵੀਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ** । ਸਾਡਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਗ੍ਰਸੀ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੂਰਤਿ (ਹਸਤੀ) ਦਾ ਚਿਤ੍ਰ ਕੰਧ ਤੇ ਲਕੀਰਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਧ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ । ਪਰ ਅਸੀ ਚਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜੋ **ਭੀਤ** (ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਰੂਪੀ **ਕੰਧ)** ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜੇ ਰਹਾਂ ਗੇ । ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਕਾਮਲ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਸੁਆਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ :--

੬੫- **ਮਨ ਮਾਇਆ ਮੈ ਰਮਿ ਰਹਿਓ ਨਿਕਸਤ ਨਾਹਿਨ ਮੀਤ ।।**
ਨਾਨਕ ਮੂਰਤਿ ਚਿਤ੍ਰ ਜਿਉ ਛਾਡਿਤ ਨਾਹਿਨ ਭੀਤਿ ।। ੩੭ ।। [੧੪੨੮]

੯

ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ

ਕੈਨੈਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਐਡਮਿੰਟਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਮੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਇੱਕ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਪੈਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਨ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇਣ ਆਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਤੁਰ ਪਈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਕਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਫਲ ਕਹਿਣ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ " ਗੱਲ ਸਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਦਾਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗਯਾਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਨਿਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :--

ਪ੍ਰਧਾਨ- ਜੇ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਦੀ ਪੱਥਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ । ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਦਾ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਦਾਸ- ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾਉਣੀ ਲੋਚਦੇ ਹੋ ਜਿਹੋ ਜੇਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੁਆਰਾ (ਆਪ ਜੀ ਦੇ) ਧੰਨਾ ਭਗਤ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ **ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ** ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਆਰੇ ਮੋੜਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ-- **ਬਿੱਲ-ਕੁੱਲ ਠੀਕ-- ਜੇ ਕਿਤੇ ਰੱਬ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਵਰਗੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ?**

ਦਾਸ-- ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਰਧਾ **ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ** ਅਤੇ **ਪੱਥਰ** ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ, ਨਿਰੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਜਾਣ ਜੋਗ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਅਪਾਰ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ । ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ । ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਅੱਖ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਨਾਲ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ) ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਨ । ਪਰ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਦੋਖੀ, ਉਹੀ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਪੁਜਾਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਜੜ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਜਾਨ ਵੀ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਹ ਲਾਸਾਨੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰਮੁਖ ਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਧੰਨਾ ਭਗਤ ਜੀ ਪੱਥਰ ਪੂਜਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਅਥਵਾ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਪੱਥਰ-ਪੂਜਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਣ ਦਾ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਥ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕਦੇ ਥਾਂ ਨਾਂ ਪਾ ਸਕਦੀ ।

ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ--ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਚਾਰਕ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਏਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧੰਨਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਸਾਖੀ ਏਨੀ ਦੇਰ ਦੀ ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਪਰਚਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ? ਜੇ ਝੂਠੀ ਸੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਰਗੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਉਂ ਲਿਖੀ ?

ਬਚਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਉਹ (ਜਿੰਨਾ ਭੂਤਾਂ, ਪਰੀਆਂ, ਚਿੜੀ ਕਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ) ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ, ਪਰ ਪਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਰਚਲਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ? ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਬੜਾ ਨਿਪੁੰਨ । ਭੋਰਾ ਜਿੰਨੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਵੀ ਖ਼ਾਲੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਥਿਹਾਸ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਵਲ ਕੁਫ਼ਰ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰਿਆਂ ਹਿੰਦੂਆ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੂਜਿਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮੂੰਹ ਪਾੜ ਕੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ, ਨਵ-ਜਨਮੇ ਹਨੂੰਮਾਨ ਨੂੰ, ਅੱਜ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਜੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ, ਸਿਨਮੇ ਦੇ ਪਰਦੇ ਤੇ ਅਤੇ TV ਉਤੇ, ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂ ਕੁਫ਼ਰ ਮੰਨ: ਤੇ ਕਿਤਾ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਿਚ " ਬਜਰੰਗ-ਬਲੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈ-ਕਾਰ " ਕਰਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਲੰਮੇ ਸਮੇ ਤੋਂ ਬੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਆਖ਼ਰ ਇਕ ਦਿਨ ਸੱਚਾਈ ਉਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਣ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ । **ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ, ਆਖ਼ਰੀ ਤੁੱਕ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੱਸ ਕੇ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ) ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਝੂਠ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।** । 'ਕੀ ਦਾਸ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਸਿੰਘ ਜੀ- " ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਜੀ ! " ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਿਆਂ ਬਚਨਾ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਝਲਕ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ ।

ਦਾਸ-- ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਆਦਿ ਵਾਂਗ ਸ਼ਇਦ ਤੁਸਾਂ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਚਿਆ ਕਿ-- ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ਜੀ ਨੇ " ਆਸਾ ਰਾਗ " ਵਿਚ ਮੂਲ-ਮੰਤ੍ਰ ਲਿਖ ਕੇ--**ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤਾਂ ਕੀ**--ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਫਿਰ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ, ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ---**ਆਸਾ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਜੀ ਕੀ**---ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ--" **ਭ੍ਰਮਤ ਫਿਰਤ ਬਹੁ ਜਨਮ ਬਿਲਾਨੇ . . .** ਲਿਖ ਕੇ ਅਗਲਾ ਹੀ ਭਾਵ, ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਸ਼ਬਦ ਫਿਰ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਾੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਾਰ ਹੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਆ ਪਈ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਾਲਾ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :--

ਮਹਲਾ ੫ ॥

੬੬- **ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ, ਨਾਮਦੇਉ ਮਨੁ ਲੀਣਾ ॥ ਆਢ ਦਾਮ ਕੋ ਛੀਪਰੋ, ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**
ਬੁਨਨਾ ਤਨਨਾ ਤਿਆਗਿ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਚਰਨ ਕਬੀਰਾ ॥ ਨੀਚ ਕੁਲਾ ਜੋਲਾਹਰਾ ਭਇਓ ਗੁਨੀਯ ਗਹੀਰਾ ॥ ੧ ॥
ਰਵਿਦਾਸੁ ਢੁਵੰਤਾ ਢੋਰ ਨੀਤਿ ਤਿਨਿ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ ॥ ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥ ੨ ॥
ਸੈਨੁ ਨਾਈ ਬੁਤਕਾਰੀਆ ਓਹੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਸੁਨਿਆ ॥ ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਗਨਿਆ ॥ ੩ ॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿ ਕੈ ਜਾਟਰੋ ਉਠਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ ॥੪॥[੪੮੭]--੨

ਅਰਥ :- ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਉਸ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦੀ ਯਾਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ) **ਅੱਧੀ ਕੌਡੀ ਦਾ ਗ਼ਰੀਬ ਛੀਂਬਾ**, ਮਾਨੋ ਲਖਪਤੀ ਬਣ ਗਿਆ (ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਾ ਰਹੀ) । **੧ । ਰਹਾਉ** । (ਕੱਪੜਾ) ਉਣਨਾ (ਤਾਣਾ) ਤਣਨ (ਦੀ ਲਗਨ) ਛੱਡ ਕੇ ਕਬੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲਗਨ ਲਾ ਲਈ, **ਨੀਵੀਂ ਜਾਤਿ ਦਾ ਗ਼ਰੀਬ ਜੁਲਾਹਾ** ਸੀ, ਗੁਣਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਬਣ ਗਿਆ **। ੧ ।** ਰਵਿਦਾਸ (ਪਹਿਲਾਂ) **ਨਿੱਤ ਮੋਏ ਪਸ਼ੂ ਢੋਂਦਾ ਸੀ**, (ਪਰ ਜਦੋਂ) ਉਸ ਨੇ ਮਾਇਆ (ਦਾ ਮੋਹ) ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਉਘਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ **। ੨ ।** ਸੈਣ **(ਜਾਤਿ ਦਾ) ਦਾ ਨਾਈ** ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ **ਬੁਤੀਆਂ ਕੱਢਣ** (ਬੁਤੀਆਂ ਕਰਨ) ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਘਰ ਸੋਭਾ ਤੁਰੀ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸ ਪਿਆ ਤੇ ਉਹ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ **। ੩।**

ਆਖ਼ਰੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਸ ਸਿਧਾਂਤ ਵੱਲ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲਵੋ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਟੁਟਾ ਹੋਇਆ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਬਰਾਬਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ, ਜ਼ਾਤ ਗੋਤ ਦੇ ਭਰਮ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਧਾਂਤ ਦਾ । ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:----

੬੭- **ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤਿ ਕੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥ ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ**
ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ ॥ ੧ ॥ ਲੋਗਾ ਭਰਮਿ ਨਾ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ ॥ ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ
ਖਾਲਿਕੁ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਟੀ ਏਕੁ ਅਨੇਕ ਭਾਂਤਿ ਕਰਿ
ਸਾਜੀ ਸਾਜਨਹਾਰੈ ॥ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਮਾਟੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਨਾ ਕਛੁ ਪੋਚ ਕੁੰਭਾਰੈ ॥ ੨ ॥[੧੩੪੯]-੩

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਇੱਕੋ ਨੂਰ ਤੋਂ ਉਪਜੇ ਮਨੁਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਲਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਕਹਿਣੋ ਵਰਜ਼ਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਪਰ ਕੀ ਕਾਰੇਨ ਸੀ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਨੇ ਉਪੋ੍ਰਕਤ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਹੀ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਕੁਲ ਦਾ **ਗਰੀਬੜਾ ਛੀਂਬਾ** ਲਿਖਣਾ ਪਿਆ ? ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਤੁੱਕ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗਰੀਬ **ਜੁਲਾਹਾ** ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ **ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਢੋਣ ਵਾ**ਲਾ ਕਹਿ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਕਿੱਤੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕ **ਹੀਣੀ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਚੁਮਾਰਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਘਿਰਣਤ ਕੰਮ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ।** ਫਿਰ ਚੌਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸੈਣ ਜੀ ਨੂੰ **ਨਾਈ** ਅਤੇ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ **ਬੁਤੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ**, ਭਾਵ, ਨਿਖਿੱਧ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ, ਨਾਈ ਵਪਾਰੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਨਾਈ ਹੋਟਲਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਅਥਵਾ ਵਾਲ ਕੱਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹਨ, ਕਈਆਂ ਕੋਲ ਵਾਹੀ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹੈ । ਸੈਣ ਜੀ ਲਈ " ਬੁਤਕਾਰੀਆ ਨਾਈ " ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਪਈ ?

ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੰਤਮ ਤੁਕ ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਇਉਂ ਖੋਹਲਦੀ ਹੈ---ਇਹ ਬਿਧਿ ਸੁਨਿ ਕੇ ਜਾਟਰੋ ਉਠਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਤਖਿ ਗੁਸਾਈਆ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ " **(ਭਾਵ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ) ਸੁਣ ਕੇ ਧੰਨਾ ਜੱਟ ਵੀ ਉੱਠ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਾਖਿਸ਼ਾਤ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਗਿਆ । ੪ ।** ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਜੱਟ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕੰਮੀ-ਕਮੀਣ ਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਜਾ ਕੇ ਆਦਰ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜੱਟ ਹੋ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਉਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ? ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੇ ਅਥਵਾ ਸ਼ੁੱਧ-ਹੰਕਾਰ ਨੇ **ਜ਼ੱਟ** ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਭਾਵਣਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਦਿਸਿਆ ।

੬੮- **ਤਿਸੁ ਕੁਰਬਾਣੀ ਜਿਨਿ ਤੂੰ ਸੁਣਿਆ ॥ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਿਨਿ ਰਸਨਾ ਭਣਿਆ ॥**
ਵਾਰ ਵਾਰ ਜਾਈ ਤਿਸੁ ਵਿਟਹੁ ਜੋ ਮਨਿ ਤਨਿ ਤੁਧੁ ਆਰਾਧੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥[੧੦੨]-੨੦-੨੭

ਪੱਥਰ ਪੂਜਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ--

ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਣੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਚਾਰ ਢਿੱਲੇ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਪਰ, ਇਸ ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਏਡਾ ਅਸਰਦਾਰ ਪਰਚਾਰ ਹੋ ਸਕਣ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ? ---

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਤਿਗਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਅਰਥ ਦੀ ਖੇਚਲ ਦੱਸ ਕੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮੰਦਰੀਂ ਪਿਆ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ) ਭਗਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਫੋਕਾ ਭਰਮ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ । ਨ੍ਹਾ ਧੋ ਕੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਵਡਾ ਭਗਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਬੜਾ ਦੁਖਦਾਈ ਲੱਗਾ ਕਿ--"ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ---**ਨਾਵਹਿ ਧੋਵਹਿ ਪੂਜਹਿ ਸੈਲਾ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਰਾਤੇ ਮੈਲੋ ਮੈਲਾ ॥** (੯੦੪) " ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੀ ਚਲਾਈ " ਰੀਤ " (ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ) ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਮਲੇ ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਕਿਵੇਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਡਾਂਵਾਂਡੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਉਸ ਵਿਚ ਖੋਟ ਰਲਾ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਨ ਉਖੇੜ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨਾ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਪਿਆ । [ਉਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।]

ਫਿਰ ਜਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਧੰਨੇ ਜੱਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸਾਂਭ ਲਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਧੰਨੇ ਨੇ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲੋਂ ਠਾਕੁਰ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਥਰ-ਠਾਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ ਕੱਪੜੇ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਧੰਨੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਅਖੇ ਧੰਨੇ ਜੱਟ ਨੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਸ ਪੱਥਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਧੰਨੇ ਜਟ ਦੇ ਕਿਆਰੇ ਮੋੜੇ ਸਨ । ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਬਣਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ ਪਰਚਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ, " ਭਗਾਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੂਰ ਰਹੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਭਾਵਣਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਰੱਬ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹ । ਉਦਾਰਣ ਵਜੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਸਾਖ਼ਸ਼ਾਤ ਭਗਵਾਨ ਮਿਲ ਪਿਆ ਸੀ । ਤਦੇ ਹੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ, ਕਬੀਰਾ ਅਥਵਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਧੰਨੇ ਜਟ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਹੈ " ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਉਪਜ ਇਹ ਗਾਥਾ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਾਈਂ ਬੜੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਜੇਹੀ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚੀ ਮੰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ, ਅਰਥ-ਹੀਣ ਹੋ ਜਾਣੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਝੂਠੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਲੇ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰਕੇ ਅਸਲੀ ਬਾਣੀ ਇੱਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ ਤਾਂ, ਨਾਲ ਹੀ ਧੰਨੇ ਭਗਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੰਡਣਾਂ ਕਰ ਦੇਣੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਤੀ । ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰ-ਪੂਜ ਨਾ ਮੰਨ ਬੈਠੀਏ ।

ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪਰਚਾਰ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿਆਣੇ ਪਰਚਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਢਾਡੀ ਅਤੇ ਕੱਟੜ ਵਾਦੀ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਚਕਰੀ ਖਾ ਗਏ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪਰਧਾਨ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਅਟੱਲਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਪੰਚਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਥਵਾ ਸਾਰੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਉਣ ਸਮੇਂ, ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵਰਗਾ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪਰਚਾਰਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਸੀ ? ਦਸਵੀਂ ਵਾਰ ਦੀ ੧੩-ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਧੰਨਾ ਜੀ ਦੀ ਬਾਰੇ ਪਰਚਲਤ ਕੀਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਉਪਜ ਉਸ ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਆਖਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਆ ਹੈ--**ਭੋਲਾ ਭਾਉ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਾਵੈ**- ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾਈਆਂ, ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾਂ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਨਿਸ਼ਕਪਟ, ਸਰਲ ਅਤੇ ਬਾਲ-ਬੁੱਧ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਦੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਖੰਡਨ, ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ (ਗਧੇ ਨੂੰ ਡੰਡਾ ਅਤੇ ਰਾਕੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਵਾਲੇ) ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਅਤੇ ਉਚੇਚਾ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਉਹ ਪਰਮ ਜੋਤ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟੇ ਨੂਰ ਦਾ ਵਿਸਮਾਦੀ ਆਨੰਦ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ---**ਸੋ ਕਿਮ ਮਾਨਸ ਰੂਪ ਕਹਾਏ ॥ ਸਿਧ ਸਮਾਧ ਸਾਧ ਕਰ ਹਾਰੇ ਕਯੋਹੂੰ ਨ ਦੇਖਨ ਪਾਏ ॥** ਭਾਵ, ਜਿਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਕਦੇ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹ ਧਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੁਖਾ ਰੂਪ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਗੋਚਰ ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਭਲਾ ਅਖੀਆਂ ਨਾਲ ਕੌਣ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਹਾਰ-ਹੁੱਟ ਗਏ, ਪਰ ਸਰੀਰ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ । ਭਗਤ ਧੰਨੇ ਦੇ ਕਥਿਤ ਪੱਥਰ ਵਿਚੋਂ ਹਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਕਿਆਰੇ ਮੋੜਨ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਕੋਲ ਕੀ ਮੂੰਹ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ?

ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ । ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪਾਠ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਕਈ ਥਾਈਂ, ਅਜੇਹੇ ਸਲੋਕ ਮਿਲ

ਜਾਣਗੇ ਜਿਥੇ ਮਹਲਾ ੧, ੩, ੫ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਦੇ ਥਾਂ ਭਗਤ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੇਅੰਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਰੁਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾਇਆ, ਕੀ ਅਸੀ ਉਸ ਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਙਣਾ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਏ ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ, ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਘਰੀਂ ਲਿਆ ਟੰਗ਼ਣ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਸਮਝਣੀ, ਭੁੱਲ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਵਿਚਾਰ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆਏ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਂ ਤ੍ਰਿਸਾਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਕਿਰਤਘਣਤਾ ਹੈ :-

੬੯= **ਕੀਆ ਨ ਜਾਣੈ ਅਕਿਰਤਘਣ ਵਿਚਿ ਜੋਨੀ ਫਿਰਤੇ ॥**
ਸਭੇ ਧਿਰਾਂ ਨਿਖੁਟੀਅਸੁ ਹਿਰਿ ਲਈਅਸੁ ਧਰ ਤੇ ॥[੩੧੭]ਵਾਰ--੩੨

ਤੀਜਾ ਕਾਂਡ

੧

ਤੀਰਥ

ਤੀਰਥ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ:--ਜਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਈਏ । ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨ । ਜਿਥੇ ਧਰਮਭਾਵ ਨਾਲ ਲੋਕ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ । ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੇਕ ਪਵਿਤ੍ਰ ਥਾਂ ਤੀਰਥ ਮੰਨ ਰੱਖੇ ਹਨ । ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਪਰਸ਼ ਮਾਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਘਟਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾਂ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਪਰ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਮੁਕਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੨= ਧਰਮ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ । **੩=** ਉਪਾਯ, ਯਤਨ । **੪=** ਯੋਨ, ਭਗ । **੫= ਗੁਰੂ ।** ੬= ਅਗਨਿ । **੭= ਕਰਤਾਰ ।** ੮= ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਜਮਾਤ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੀਰਥ ਸ਼ਬਦ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । **੯=** ਅਤਿਥੀ, ਅਭਿਆਗਤ । **੧੦=** ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ । **੧੧=** ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਗ, ਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਤੀਰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ---ਮੰਤ੍ਰੀ, ਪਰੋਹਿਤ, ਯੁਵਰਾਜ, (ਟਿੱਕਾ), ਰਾਜਾ, ਡਿਹੁਡੀ ਵਾਲਾ, ਜ਼ਨਾਨਖ਼ਾਨੇ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ । ਜੇਲ੍ਹ ਦਾ ਦਾਰੋਗ਼ਾ, ਧਨ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਦੀਵਾਨ), ਕਾਨੂਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਕੋਤਵਾਲ, ਇਮਾਰਤਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ, ਸਭਾਪਤੀ, ਅਦਾਲਤੀ, ਜੰਗੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਅਸਫ਼ਸਰ, ਜੰਗਲ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ, ਸਰਹੱਦੀ ਅਫ਼ਸਰ, ਸੈਨਾਪਤੀ ਅਤੇ ਦੂਤ (ਵਕੀਲ) । **੧੨=** ਬੇਰੀ ਗੋਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ । **੧੩=** ਉੱਪਲ ਗੋਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇੱਕ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਯੋਧਾ ਸਿੱਖ ।

ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ, ਧਰਮਾਤਮਾ, ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੁਰਧਾਰਕ, ਅਥਵਾ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਦੇ **(ਇਤਿਹਾਸਕ)** ਜੀਵਨ-ਘਟਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ, ਤੀਰਥ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । **ਗੁਰਮਤ ਮਾਰਤੰਡ**--ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ' **ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ** " ਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ---

> ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੱਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ, ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਮਿਲ (ਅਮਲੀ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ) ਤਥਾ ਆਲਿਮ (ਵਿਦਵਾਨ) ਸੱਜਣਾ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਾਕਫ਼ੀਯਤ ਵਧਾਉਨ ਲਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗਤਿ ਮੰਨਣੀ ਅਵਿਦਿਯਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ, ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਿੱਖ-ਪ੍ਰਵਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ? (ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕੁਝ ਸਿਖ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਬਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਜੰਤਾ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਵੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਅਤੇ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦਾ ਹੈ । ਸੰਗਰਾਂਦਾਂ, ਮੱਸਿਆ, ਪੁੰਨਿਆਂ ਆਦਿ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਾਘੀ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਭਰਮ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਮੁਕਤਸਰ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ, ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ, ਬਹੁਤਾ ਚੇਲਾ ਉਹ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨ ਲੋਚਦਾ ਹੈ । ਯਾਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਉਚੇਚੇ ਸੇਵਾਦਾਰ (Guide) ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਾ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਪਏ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰ ਲਈਏ । ਜਦ ਅਸਾਂ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਥਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅਡੰਬਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲਿਖਣਢੰਗ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਤਦ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਕਾਈ ਨਹੀਂ ਖਾਣ ਲੱਗੇ--

੧- **ਤੀਰਥਿ ਭਰਮਸਿ ਬਿਆਧਿ ਨ ਜਾਵੈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥ ੪ ॥**[੯੦੬]-੬

੨

ਪ੍ਰੋਹਿਤਵਾਦੀ-ਤੀਰਥ ਵੀ ਦਾਨ-ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ?-

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ, ਅਸੀਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੀ ਬੁੱਝਦੀ ਹੈ । ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜੋੜ ਲੈਣ ਨਾਲ ਵੀ ਮਨ ਨੂੰ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਦਾ ਮਨ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਝਗੜੇ ਸਹੇੜਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਲਦਾ---**ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬਿਰਲੇ ਹੀ ਕੀ ਬੁਝੀ ਹੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਟਿ ਜੋਰੇ ਲਾਖ ਕ੍ਰੋਰੇ ਮਨੁ ਨ ਹੋਰੇ ॥ ਪਰੈ ਪਰੈ ਹੀ ਕਉ ਲੁਝੀ ਹੇ ॥ ੧ ॥**[੨੧੩]-੧ ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਚਿਤਵੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸੰਤੋਖ ਆਉਣ ਦੇ ਥਾਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਭੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਹੋਰ ਤੋਂ ਹੋਰ ਭੜਕਦੀ ਹੈ---**ਜਬ ਇਹੁ ਧਾਵੈ ਮਾਇਆ ਅਰਥੀ ॥ ਨਹ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ਨਹ ਤਿਸ ਲਾਥੀ ॥**[੨੩੫]-੧ ਸਾਡੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਵੀ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗਦੇ ਗਏ, ਹਰਾਮ ਖੋਰੀ ਵਾਲੀ ਇਸ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਹੱਦਾਂ ਬੰਨੇ ਟੱਪਦੀ ਚਲੀ ਗਈ ।

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਅਖਾਣ ਹੈ--Necessity is the mother of invention-- ਹਰ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਦੀ ਜਨਮ-ਦਾਤੀ, " ਲੋੜ " ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸੋਮਾ ਅਜੇਹੇ ਦਾਨੀ ਮਨੁੱਖ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਆਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨ ਦੇ ਵੱਟੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਭਰਮ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ **ਦਾਨੀ** ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ-ਫਲ ਵਿਚ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਫਿਰ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਬੜੇ ਬਿਖੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਆਵਾ ਜਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੱਖਣੇ ਸਨ । ਰਸਤਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਰਾਂ, ਠੱਗਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਆਦਮ-ਖੋਰ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਢੰਗ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਹਿੰਦੂ, (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ, ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸਿਆ ਹੋਵੇ) ਲੋੜੀਂਦਾ ਦਾਨ ਲੈ ਕੇ, ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁਜਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਇਹ ਆਉਣੀ ਅਜੇਹੀ ਯੋਜਨਾਂ-ਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਕਿ, ਕਿਸੇ ਦਿਨ, ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਨੀਆਂ-ਮਹਾਂਦਾਨੀਆਂ ਅਥਵਾ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਤੁਰੀਅ ਆ ਰਹੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ, ਘਟਣ ਦੇ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਵਾਧੇ ਹੀ ਪਈਆਂ ਰਹਿਣ ।

ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਤੀਖਣ-ਬੁੱਧੀ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸੁਖਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਯੰਤ੍ਰ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਕਿਹੜੀ ਔਖੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਜਿਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾਓਂਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਸਮਾ-ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰੀਮੋਟ ਕੰਟਰੋਲ-Remote Control--ਨਾਮੀ ਯੰਤ੍ਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਕਿਸੇ ਦੂਰ ਪਏ ਯੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਨਾਚ ਨਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਏਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਪੁਰਾਣਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਕਲਪਤ ਅਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ) **ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ** ਸਿਰਜ ਲਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ, ਇਹ " **ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ** ", ਦਾਨੀ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਖਿੱਚ ਪਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ " **ਅਦਭੁਤ ਚੁੰਬਕੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ** " **ਖਿੱਚ-ਪਾਊ-ਯੰਤ੍ਰ,** " ਹਨ । ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਬੈਠਾ ਇਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ

ਪ੍ਰੋਹਿਤ, ਦਾਨੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਦਭੁਤ ਯੋਜਨਾਂ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਇਹ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਭਰਮਾਂ-ਗ੍ਰਸੇ ਦਾਨੀ ਯਾਤਰੂਆਂ ਨੂੰ ਮਨ ਆਇਆ ਨਾਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਨਚਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜਿਵੇਂ ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੰਤ੍ਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਨੇਮ ਹਨ, ਤੀਰਥਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਨ ਭਾਉਂਦੇ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬੜੇ ਵਚਿੱਤਰ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਘੜ ਲਏ ਗਏ । ਵੇਦਾਂ ਆਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਪ-ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ--**ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਬੇਦੀਂ ਆਣੀ, ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਬੀਚਾਰੁ ।।**[੧੨੪੩] ਅਤੇ--**ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੇ ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਕਾ ਬੀਉ ।।**[੧੨੪੩] ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਜੋੜ ਲੈਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਢੰਗ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਵੱਸਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਮਿਥ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਦੁਰਾਂ ਕੀਤੀ ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਲਾਭ ਬਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਜੋ ਪੱਕਾ ਭਰਮ ਕਬੂਲ ਲਿਆ ਉਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--**੧)** ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ, **੨)** ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁੱਕ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ , **੩)** ਮਨ ਇਛੇ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ, **੪)** ਮਿਰਤਕ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਸਦਗਤੀ, **੫) ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਸੀਟਾਂ ਦਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਣਾ** । ਅਰਥਾਤ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ, ਮਰੇ ਬੰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ--**ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ**--ਬਣ ਗਿਆ ।

੨- ਤੀਰਥ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਿਛੁ ਲਾਹਾ ਮਿਲੈ ਦਿਹਾੜੀ ।।
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਮੇਕਾ ਘੜੀ ਸਮ੍ਹਾਲੀ ।। [੧੧੯੧]-੧-੮

੩
ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ, ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਬਿਲ-ਕੁਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ (ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ) ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਟੱਪ ਖਲੋਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਦਾ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਅਜੇਹੇ ਪੁੰਨ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ ਜੋ ਮਰਨ ਉਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । **ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ** ਹੈ, ਕਿ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ, ਪੁਰਾਤਨ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ " ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨਾਂ " ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਥਿਤ " ਪਵੱਤਰ ਨਦੀਆਂ " ਨੂੰ--

੧) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ " ਪਾਪਾਂ " ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ " ਪੁੰਨ-ਫਲਾਂ " ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਗੱਫੇ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੇ ,

੨) ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਡੇ ਵੀ ਘਿਣਾਵਣੇ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਮਰੇ ਹੋਣ, (ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸਭ) " ਪਿੱਤ੍ਰਾਂ " ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ?

੩) ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਕਿਹੜੀ ਖਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀਆਂ ਹੀ ਤੁਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ?

ਉਪ੍ਰੋਕ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਲਗਣੀ ਜਦ ਅਸਾਂ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਨੀਤੀ ਵਾਲੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਰਚੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਅਦਭੁਤ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਣ ਲਈ । ਕਿਉਂਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਲੁੱਟ-ਭਰਮ-ਜਾਲ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਤ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ । ਬੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਦਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ, ਨਦੀਆਂ, ਸਰੋਵਰਾਂ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਣਦੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਬਿਬੇਕਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੇਸ ਮਾਤਰ ਵੀ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਰਚੇਤਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਕਲਾ ਦੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਸਰ ਦਾ ਕਮਾਲ ਹੈ, ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕੋਰੇ ਝੂਠ ਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਲੋਕ (ਕਈ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਸਮੇਤ) ਉਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਪੂਜ ਰਹੇ ਹਨ । ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਭਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੁਲਾਂ ਸਮੇਤ ਮੋਖਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਯਕੀਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਖੱਜਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਦੁਲੱਭ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲਹੂ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਲੁਟਾਉਣ ਵਿਚ, **ਦਿਲੀ ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।** ਆਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਸੰਕੇਪ ਜਿਹੀ ਐਵੇ-ਪੰਖੀ-ਅੱਖ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲਈਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਦੀਆਂ, ਸਰੋਵਰਾਂ ਅਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਦਭੁਤ ਗ਼ੈਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ---

੪
ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀਆਂ

੧- ਗੰਗਾ ਨਦੀ-

ਜਨਮ ਗਾਥਾ:--ਇਸ ਕਥਿਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਾਲਮੀਕੀ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ--

ਹਿਮਾਲਯਾ ਪਰਬੱਤ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਸੁਮੇਰ ਦੀ ਕੰਨਿਆਂ) **ਮੇਨਕਾ** ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ **ਉਮਾਂ** ਅਤੇ **ਗੰਗਾ** ਦੋ ਅਤੀ ਸੁੰਦਰ ਕੰਨਿਆਂ **ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ।** ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਵਿਆਹ ਉਮਾ (ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਗਿਰਜਾ** ਅਥਵਾ **ਪਾਰਬਤੀ** ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਸ਼ਿਵ ਨੇ (ਅਪਣੀ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਅਧੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਮਝ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਵੀਰਯ **ਗੰਗਾ** ਵਿਚ ਵੀ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਗੰਗਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗਰਭ ਸਿੱਟ ਕੇ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ ।

ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਗੰਗਾ ਦੇ ਵੜਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਗਾਥਾ ਇਉਂ ਹੈ--ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਬਲ ਰਾਜੇ ਕੋਲੋਂ ਢਾਈ ਕਰਮਾ ਧਰਤੀ ਦਾਨ ਵਿਚ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਮਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇ ਜਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਪੈਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਆਪਣੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ । ਇਹੋ ਜਲ ਫਿਰ ਗੰਗਾ ਜਲ ਹੋਇਆ ਅਥਵਾ ਗੰਗਾ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ।

ਪਰ ਗੰਗਾ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਾਖੀ ਇਉਂ ਵੀ ਲਿਖੀ ਹੈ--ਸਰਸਵਤੀ, ਲਛਮੀ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀਆਂ ਘਰਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਿੰਨੇ (ਸੌਕਣਾਂ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂਭੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ । ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤੀ ਲੜਾਕੀ ਸੀ, ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਆਪ ਇਕੱਲੀ ਲਛਮੀ ਹੀ ਰਖੀ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਗੰਗਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਚਲੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਆ ਫਸੀ ਸੀ, ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ।

ਗੰਗਾ ਦਾ ਸੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ--

ਵਿਸ਼ਨੁਪੁਰਾਣ ਅੰਸੁ ੧ ਅਧਿਆਇ ੧੩ ਅਤੇ ਮਨਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਅਧਯਾਯਿ ੯ ਸ਼ਲੋਕ ੧੩੯ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਉਂ ਲਿਖੇ ਹਨ--ਜਿਹੜਾ ਪੁੰ ਨਾਮਕ ਨਰਕ ਤੋ ਬਚਾਵੇ । ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਨੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਇਹ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਿਖਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਗਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਦੀ ਗਾਥਾ ਲਿਖੀ ਹੈ।

ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਾਥਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ--ਸੂਰਯਵੰਸੀ **ਰਾਜਾ ਬਾਹੁ** ਅਜੁਧਿਆ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ **ਹੈਹਯਾਂ** ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਰਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ । ਰਾਜਾ **ਬਾਹੁ** ਆਪਣੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਬਣ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪਤਨੀ ਓਦੋਂ ਗਰਭ-ਵਤੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਸੌਂਕਣ ਨੇ ਸਾੜਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਗਰਭ ਅੰਦਰੇ ਰੁਕ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੱਚਾ ਪੂਰੇ ਸਤ ਸਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਏਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਰਾਜਾ **ਬਾਹੁ** ਮਰ ਗਿਆ । ਗਰਭਵਤੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੜਨਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ **ਔਰਵ** ਰਿਖੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਇਕ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਬਾਲਕ ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ । ਜਦ ਇਹ ਬਾਲਕ ਜਨਮਿਆਂ ਤਾਂ ਰਿਖੀ **ਔਰਵ** ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉ **ਸਗਰ** (ਭਾਵ, **ਸ--ਸਹਿਤ, ਗਰ-ਜ਼ਹਿਰ**) ਰਖਿਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਤ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੌਕਣ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਹਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਰਭ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਸੀ । { ਕਿਡਾ ਚਮਤਕਾਰੀ ਜ਼ਹਿਰ ਸੀ । ਨਾ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਮਾਤਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਈ । ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਗਾਥਾ ਕਲਾ ਅੱਗੇ ਨਾ ਟਿਕ ਸਕਿਆ । ੧੦ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨਿਯਮ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਸ ਅਦਭੁਤ ਜ਼ਹਿਰ ਨੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਪੂਰੇ ਸੱਤ ਸਾਲ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗਰਭ ਵਿਚ ਰੋਕੀ ਰੱਖ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਕੇ ਗਰਭ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ } ਏਡਾ ਝੂਠ ਸਿਰਫ਼ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਨੂੰ **ਕਲਿਆਨ ਕਾਰਨੀ**, ਸਰਬ ਫਲਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ, ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ । ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੇ ਇਸ ਕੁਫ਼ਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਖਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋ ਕਿੰਨੇ ਪਰਵਾਰ, ਇਸ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਹਰਿਦੁਆਰ, ਪ੍ਰਾਗਰਾਜ ਅਥਵਾ, ਵੈਸਨੋ ਦੇਵੀ ਆਦਿ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ }

ਜਦ " **ਸਗਰ** " ਨੇ ਜਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ- ਹੈਹਯਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਖਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਰਾਜ ਵਾਪਸ ਲਵੇਗਾ । **ਔਰਵ ਰਿਖੀ** ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਗਨ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਹੈਹਯਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਾਂਭ ਲਿਆ । ਸਗਰ ਨੇ **ਸ਼ਕ, ਯਵਨ, ਕਾਂਬੋਜ, ਪਾਰਦ** ਅਤੇ **ਪਹਲਵ** ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ਪਰ **ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਰਿਖੀ** ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਯਵਨ ਆਪਣਾਂ ਸਾਰਾ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਲੈਣ, **ਸ਼ੱਕ** ਉਪਰਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅੱਧਾ ਸਿਰ ਮੁਨਾਓਣ, **ਪਾਰਦ** ਲੰਬੇ ਕੇਸ ਰੱਖਣ **ਪਹਲਵ** ਲੰਬੀਆਂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਰੱਖਣ । (ਕਾਂਬੋਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ਾਇਦ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ)

ਸਗਰ ਨੇ ਦੋ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ **ਕਸ਼ਯਪ** ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ **ਸੁਮਿਤ** ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ **ਰਾਜਾ ਦਿਰਭ** ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ **ਕੇਸ਼ਿਨੀ** ਨਾਲ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ **ਰਾਜਾ ਸਗਰ** ਨੇ **ਔਰਵ ਰਿਖੀ** ਦੀ ਓਟ ਲਈ । ਔਰਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਤੇ ਇਕੋ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਦੇ ਘਰ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ (੬੦੦੦੦) ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੋਣਗੇ । ਕੇਸ਼ਿਨੀ ਨੇ ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਇਕੋ ਪੁੱਤ੍ਰ-**ਅਸਮੰਜਸ** ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੁਮਤਿ ਦੇ ਘਰ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਏ । ਅਸਮੰਜਸ ਵਡਾ ਕੁਕਰਮੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸਗਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਕੀ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ (੬੦੦੦੦) ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਐਸਾ ਉਪੱਦ੍ਰ ਮਚਾਇਆ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਖੀ ਕਪਿਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ । ਸਗਰ ਨੇ ਅਸ਼ਮੇਧ ਯੱਗ ਕੀਤਾ । ਘੋੜੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਨ ਪਰ ਤਦ ਵੀ ਇੰਦ੍ਰ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਘੋੜਾ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਪੁਚਾਇਆ ਗਿਆ । ਸਗਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਘੋੜਾ ਲੱਭਣ ਲਈ ਆਖਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਤਾਲ ਤੱਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਪੁਟ ਸੁਟਿਆ [ਉਹੀ ਟੋਆ ਸੱਗਰ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਸਾਗਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਅ । ਭਾਵ, ਅਜੋਕਾ ਸਮੁੰਦਰ] ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਘੋੜਾ ਤਾਂ ਘਾ ਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ **ਕਪਿਲ ਰਿਖੀ** ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਮਝ ਕੇ ਕਿ ਘੋੜੇ ਦਾ ਚੋਰ ਏਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਪਿਲ ਨੂੰ ਭੈ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਿਖੀ ਨੇ ਜਦ ਸਗਰ ਦੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਵਲ ਤੱਕਿਆ ਤਾਂ ਰਿਖੀ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਰਾਜ-ਕੁਮਾਰ **ਭਸਮ** ਹੋ ਗਏ ।

ਜਦ ਚਿਰ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਾ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸਗਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੋਤਾ **ਅੰਸ਼ਮਾਨ** ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਭੇਜਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚਿਆਂ ਦੀਆਂ **ਹੱਡੀਆਂ** ਕਪਿਲ ਪਾਸ ਢੇਰੀ ਹੋਈਆਂ ਵੇਖੀਆਂ । ਅੰਸ਼ਮਾਨ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਕਪਿਲ ਰਿਖੀ ਅਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗ-ਲੋਕ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ । ਕਪਿਲ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪੋਤ੍ਰਾ **ਗੰਗਾ ਜੀ** ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਲਿਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਅੰਸ਼ਮਾਨ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਸਗਰ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਯਗਯ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ । ਅੱਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ--- ਅੰਸ਼ਮਾਨ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ **ਦਲੀਪ** ਅਤੇ ਦਲੀਪ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ **ਭਗੀਰਥ** ਹੋਇਆ ।

ਹਰਿਵੰਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਸਗਰ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ **ਸੁਮਤਿ ਨੂੰ ਤੁੰਬਾ (ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਦੂ) ਜੰਮਿਆਂ** ਸੀ । ਤੁੰਬੇ ਵਿਚ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ (੬੦੦੦੦) ਬੀਜ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਗਰ ਨੇ ਘੀ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ੧੦ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਦੋੜਨ ਭੱਜਨ ਲੱਗ ਪਏ । (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਸਫ਼ਾ ੧੪੩) { ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇ-ਦਲੀਲੇ ਝੂਠ ਨੇ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਪੂਜਨੀਕ ਅਤੇ ਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਿੱਖ ਵੀ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦੀ ਰਸਮ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲ ਸਕਿਆ)

ਰਾਜਾ ਭਾਗੀਰਥ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆਇਆ ?

ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਗ੍ਰੰਥ ਅਨੁਸਾਰ -- **ਦਲੀਪ** ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਭਗੀਰਥ, ,ਅਜੁਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਡੇਰੇ **ਸਗਰ** ਦੇ ਸੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਜੋ ਕਪਿਲ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧ ਅਗਨਿ ਨਾਲ **ਭਸਮ** ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪੁਰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਹਿਮਾਲਯ ਦੇ **ਗੋਕਰਣ** (ਬੰਬਈ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ **ਕਰਵਾਰ** ਵਿਚ ਇੱਕ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਹੈ) ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਘੋਰ ਤਪ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾਇਆ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਕੀਤਾ । ਪਰ ਕਠਨਾਈ ਇਹ ਦੱਸੀ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਆਈ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਿਵ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਝੱਲ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰੋ ।

ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਤਪ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਵਾ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰੇਗਾ । ਜਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਗੰਗਾ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਭੇਜੀ ਤਦ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਟਾ ਜੂਟ ਇਤਨਾਂ ਫੈਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਾ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਨਿਕਲਨ ਦਾ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭਾ । ਅੰਤ ਭਗੀਰਥ ਨੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਜਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਗਾ ਕੱਢੀ । ਗੰਗਾ ਦੇ ਫਿਰ ਸੱਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਏ- ੧) **ਹ੍ਰੀਦਿਨੀ,** ੨) **ਪਾਵਿਨੀ** ਅਤੇ ੩) **ਨਲਿਨੀ** ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੂਰਬ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਵਹੇ, ੪) **ਵੰਕ,** ੫) **ਸੀਤਾ** ਅਤੇ ੬) **ਸਿੰਧ** ਨਾਮਕ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਵਹੇ । ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਭਗੀਰਥ ਦੇ ਰਥ ਪਿਛੇ ਤੁਰਿਆ । ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਭਗ਼ੀਰਥ ਦਾ ਰਥ ਗਿਆ ਪਿਛੇ ਹੀ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਹਿਣ ਲੱਗਾ । ਇਸੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਨਾਮ ਭਗੀਰਥੀ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਭਾਗੀਰਥ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਭਸਮ ਤਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਈ ।

ਹਰਿਵੰਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਗੰਗਾ **ਜਨ੍ਹ ਰਿਖੀ** ਨੂੰ ਪਤੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗਈ, ਪਰ ਜਨ੍ਹ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਹੋ ਕੇ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਨੇ ਜਦ ਜਨ੍ਹ ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ ਡੋਬਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਜਨ੍ਹ ਨੇ ਗੰਗਾ ਪੀ ਲਈ । ਫੇਰ ਰਿਖੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਜਨ੍ਹ ਨੇ ਗੰਗਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ । ਪਰ ਰਾਮਾਇਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੁਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਰਾਜਾ ਭਗੀਰਥ ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਵਾਸਤੇ ਗੰਗਾ-ਮਯਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਦ ਜਨ੍ਹ ਯਗਯ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਜਦ ਗੰਗਾ ਨੇ ਯਗਯਸ਼ਾਲਾ ਡੁਬੋ ਦਿੱਤੀ ਤਦ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਨ੍ਹ ਨੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰ ਲਿਆ । ਭਗੀਰਥੀ ਨੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਮਯਾ ਦੀ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੋ ਤਾਂ ਜਨ੍ਹ ਨੇ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਨ ਰਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਗੰਗਾ ਦਾ ਇੱਕ ਨਾਮ ਜਨ੍ਹਸੁਤਾ ਹੋਇਆ । [ਗੰਗਾ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ, **ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼** ਦੇ ਭਾਗਲਪੁਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਸੁਲਤਾਨ-ਗੰਜ (ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ) ਕੋਲ ਜਨ੍ਹ ਰਿਖੀ ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ ਹੈ ਜੋ ਵੀ ਇੱਕ ਤੀਰਥ-ਸਥਾਨ ਹੀ ਹੈ]

ਜੱਨ੍ਹ ਨੇ ਜਦ **ਗੰਗਾ ਨਦੀ** ਦੀ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾਂ ਪੂਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ (ਗੰਗਾ ਜੀ) ਨੇ ਸਾਂਤਨੂੰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾ ਲਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਾਣੀ (ਗੰਗਾ-ਜਲ) ਵਿਚ ਡੋਬ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ । ਅਠਵਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਹੋਇਆ । ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਗ਼ਾਥਾ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਜੰਤਾ ਨੇ ਟੀ ਵੀ ਤੇ ਵੇਖੀ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਵੀਡੀਉ ਰੀਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਗੰਗਾ ਦਾ ਇਹ ਸਾਕਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ।

ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦਾ ਭੂਗੋਲਕ ਇਤਿਹਾਸ [**ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ**]

ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਦੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪੱਖ ਇਉਂ ਹੈ:---ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੋ ੧੯੦ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਗੋਮੁਖ ਨਾਮਕ ਇਕ ਚਸ਼ਮਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ੧੩੯੦੦ ਫੁੱਟ ਹੈ, ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਉਸ ਚਸ਼ਮੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਜਲਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਹਰਦੁਆਰ ਕੋਲ ਪੁਜਣ ਤਾਂਈ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਨਦੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ੧੫੫੦ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਇਹ ਨਦੀ ਗੰਗਾ ਸਾਗਰ ਦੇ ਸੰਗਮ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ । (**ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ, ਤੀਰਥ ਕੋਟ ਗੰਗਾ**-- ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫)

ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਗੰਗਾ [ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫}

੨- ਫਲਗੂ ਨਦੀ

ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋਣੀ ਅੜ ਜਾਏ, ਤਾਂ ' ਫਲਗੂ " ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵੱਸਦੇ " ਗਯਾ ਤੀਰਥ " ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ (ਗਤੀ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਗਏ) ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਿਮਿਤ ਪਿੰਡ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬੜੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਵਾਯੁ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਤ੍ਰਿ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਵਿਚ ਇਸ " ਫਲਗੂ " ਨਦੀ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹਾਤਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

੩- ਜਮੁਨਾਂ ਨਦੀ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਮਿਸਤਰੀ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼੍ਵਕਰਮਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਗਾਥਾ ਦੀ ਝਲਕ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਉਸ ਅਦਭੁਤ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਦੋਬਾਰਾ ਯਾਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ । ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਵਿਸ਼ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਧੀ **ਸੰਜਨਾਂ** ਦਾ ਵਿਆਹ **ਸੂਰਜ** ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਘਾਬਰ ਗਈ । ਪਿਆਰੀ ਧੀ ਦਾ ਦੁੱਖ **ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾਂ** ਜੀ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ । ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਰਾਦ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਠਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਛਿੱਲ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਘਟ ਗਈ । (ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦਾ ਅਕਾਰ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਏਡੇ ਵਡੇ ਅਕਾਰ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਜਿਸ ਖ਼ਰਾਦ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ, ਉਹ ਖ਼ਰਾਦ ਕਿਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ? ਫਿਰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਅਠਵੇਂ ਭਾਗ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਲੱਭੀ ਹੋਵੇਗੀ ?) ਠੰਡਾ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਅੰਜਨਾਂ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਇੱਕ ਲੜਕੀ " **ਜਮੁਨਾਂ ਨਦੀ** ", ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਕਾ **ਜਮਰਾਜ,** ਅਥਵਾ **ਧਰਮਰਾਜ** ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜਮਨਾ (ਭਾਵ ਜਮ + ਨਹੀ) ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਜਮਾਂ ਕੋਲੋ ਡਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਮਰਾਜ ਆਪਣੇ ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੰਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਉਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਜਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗ਼ਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਖੇ, ਜਮੁਨਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮੁਰਲੀ ਮਨੋਹਰ ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗ਼ਈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਭਾ ਗਈ । ਸ਼ਾਦੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਢਿੱਲ ਨਾ ਲੱਗੀ । ਉਸ ਸੁਭਾਗ ਜੋੜੇ ਦੇ ੧੦ ਕਾਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ।(ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ)

ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੇ ਏਡੇ ਅਦਭੁਤ " **ਸੱਚ ?-ਝੂਠ** " ਦੇ ਆਸਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਜਮੁਨਾਂ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਅਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਦਾਤੀ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਉਂਜ ਇਹ ਨਦੀ ਟੇਹਰੀ (ਗੜਵਾਲ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਿਮਾਲਯਾ ਪਹਾੜ ਦੀ ੧੦੯੫੦ ਫ਼ੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ੮੬੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਯਾਗ ਪਾਸ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੪- ਸਰਸਵਤੀ (ਤ੍ਰਬੈਨੀ ਸੰਗਮ ਵਾਲੀ ਤੀਜੀ ਨਦੀ)--੧੬੪

ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਨਦੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਵਿਦਯਾ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਦੇਵੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- ਚਿੱਟਾ ਰੰਗ, ਅੰਗ ਸਜੀਲੇ, ਮਸਤਕ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ, ਹਥ ਵਿਚ ਵੀਣਾਂ, ਕਮਲ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ । ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਲੱਛਮੀ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਵਾਂਗ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸੀ । ਕਈ ਥਾਂਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਧੀ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਇਹ ਨਦੀ ਸਰਮੋਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਕਈ ਥਾਂਈ ਰੇਤੇ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘੱਗਰ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਨਦੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਜਮੁਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੰਗਾ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਅਰਥਾਤ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਸੌਕਣਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਰਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਹਿ ਸਕੀਆਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਉਂਜ ਹੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈਆਂ ।

੫- ਗੋਦਾਵਰੀ

ਬ੍ਰਹਮਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪਈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦੀ ਇਛਿਆ ਵਿਰੁਧ ਕਾਮ ਦੇ ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨਾਲ ਕਾਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਲਈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਓਸੇ ਵੇਲੇ ਪਰ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਵੀਰਯ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਉਸ

ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਬਾਲਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਪੁਤ੍ਰ ਸਮੇਤ ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪਾਸ ਆਈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ । ਪਤੀ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਤਪ ਅਤੇ ਯੋਗਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਪੁੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ । ਗੋਦਾਵਰੀ ਕਈਆਂ ਦਾ ਕਲਿਆਣ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਉਪ-ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੌਤਮ ਰਿਖੀ ਇਕ ਮੋਈ ਹੋਈ ਗਊ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜੀਊਂਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਜਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਗਾ ਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੋਦਾਵਰੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਈ ਉਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਗੌਮਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । **ਇਹ ਨਦੀ ਪੂਰਬੀ ਘਾਟਾਂ ਤੋਂ** ਤ੍ਰਿਅੰਬਕ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਦੱਖਣ ਦੀ ਇਹ ਨਦੀ ੮੯੮ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਡਿਗਦੀ ਹੈ । ਅਬਚਲ ਨਗਰ (ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ) ਏਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੈ ।

੬- ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ

ਨੈਪਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਸਪਤਗੰਡਕੀ ਪਹਾੜ ਵਿਚੋ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਟਨੇ ਕੋਲ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਪੂਜਣ ਜੋਗ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲਿਖੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਝੂਠ ਦੇ ਨਮੂੰਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:--

ੳ) ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਖੰਡ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ--**ਸੰਖਚੂੜ** ਨਾਮੀ ਇੱਕ ਦੈਂਤ ਨਾਲ **ਸ਼ਿਵ ਜੀ** ਦਾ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਪਿਆ । ਆਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੰਖਚੂੜ ਕੋਲ **ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਵਚ** ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ **ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਨਾ ਚਿਰ ਸੰਖਚੂੜ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣੀ** । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ **ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ** ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਸੰਖਚੂੜ ਕੋਲੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਵਚ ਠੱਗ ਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ **ਸੰਖਚੂੜ** ਦਾ ਭੇਸ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ **ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਜਾ ਕੀਤਾ** । ਅਸਲੀਯਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਣ ਤੇ **ਤੁਲਸੀ** ਨੇ **ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ** ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਥਰ ਬਣ ਜਾਏ ਅਤੇ ਆਪ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ । ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਰਲਾਪ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੰਖਚੂੜ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸੁਦਾਮਾਂ ਸੀ ਜੋ ਰਾਧਾ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਦੈਂਤ ਬਣਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਦੋਬਾਰਾ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਟਿਕਾਣੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ । **ਸਿਵ ਜੀ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨਾਲ ਤੁਲਸੀ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਬਣ ਕੇ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ** । ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਸਰਾਪ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਪਰਬਤ ਬਣ ਕੇ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਸਥਿਰ ਹੋਏ । ਉਸ ਪਰਬਤ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਟੁਕੜੇ ਗੰਡਕੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਉਹ **ਸ਼ਾਲਗਰਾਮ** ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ । ਸ਼ਾਲਗਿਰਾਮ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਤੁਲਸੀ ਪਤਰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਲਸੀ ਪਤਰ ਨੂੰ ਸਾਲਗਰਾਮ ਨਾਲੋਂ ਦੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬੜੇ ਦੁਖ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸ਼ੰਖ ਦਾ ਵਿਜੋਗ ਵੀ ਸਾਲਗਿਰਾਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਝੱਲਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਮਨ ਇਛੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਲਗਿਰਾਮ, ਸੰਖ ਅਤੇ ਤੁਲਸੀ-ਪੱਤਰ, ਤਿੰਨਾ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਅ) ਵਰਾਹ ਪੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਗੰਡਕੀ ਨੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਾ ਤਪ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਪੁੱਤ੍ਰ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਜਨਮ ਲੈ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਲਗਰਾਮ-ਰੂਪ ਪੱਥਰ ਹੋ ਕੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲਵਾਂ ਗਾ ।

ੲ) ਇਹ ਵੀ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕਨਪਟੀਆਂ (ਪੁੜਪੜੀਆਂ) ਤੋਂ ਪਸੀਨਾਂ ਨਿਕਲਿਆ ਇੱਕ ਚਿੱਟਾ ਦੂਜਾ ਕਾਲਾ । ਕਾਲੇ ਤੋਂ ਕਿਰਸ਼ਨਾਂ ਨਦੀ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਤੋਂ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਬਣੀ । (ਮ:ਕੋ: ੪੩੪)

ਸ) ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਹੀ ੫੮੮ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਤੁਲਸੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਗਾਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--ਬ੍ਰਹਮ-ਵੈਵਰਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਲੋਕ ਵਿਚ ਤੁਲਸੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸਖੀ ਸੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਕਲੋਲ ਕਰਦੇ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਧਾ ਨੇ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰੀਰ ਧਾਰਣ ਕਰ । ਇਸ ਤੇ ਤੁਲਸੀ ਰਾਜਾ ਧਰਮਧ੍ਵਜ ਦੀ ਕੰਨਿਯਾਂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਰਾਖਸ਼ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਗਈ । ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਊ, ਓਦੋਂ ਤੀਕ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕੇਗਾ । ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿੱਤ ਲਏ ਅਤੇ ਤਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣ ਗਿਆ , ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਮੰਗੀ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸ਼ੰਖਚੂੜ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕੀਤਾ । ਤੁਲਸੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੂੰ ਪੱਥਰ ਹੋ ਜਾ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਵਾਂਗ ਮੇਰੀ ਪਯਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੀ । ਤੇਰੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤੋਂ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਅਤੇ ਕੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ ਸ੍ਰਾਪ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਾਲਗਰਾਮ ਹੋਏ ਜੋ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਤੁਲਸੀ ਬੂਟਾ ਬਣੀ । ਵੈਸ਼ਨਵ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਲਗਿਰਾਮ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੁਲਸੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਆਪ ਹੀ ਭਾਂਤ ਭਾਂਤ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਨੂੰ ਝੂਠ ਦੀ ਉਪਜ ਸਿੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੂਜਨੀਕ ਬਣਾਉਣਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਮਾਇਆ ਠੱਗਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜਨ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇਂ ਹੋਏ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਧੋਖੇ ਬਾਜ਼, ਠੱਗ, ਕਾਮੀ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਿਲੱਜ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੈ ਅਥਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਣਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਤਦ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੱਬ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਲਪਣਾਂ ਦੀ ਉਪਜ, ਇੱਕ ਫ਼ਰਜ਼ੀ ਦੇਵਤਾ ਹੈ ।

੭- ਨਰਬਦਾ ਨਦੀ

ਪੁਰਾਣਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ ਨਰਮਦਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਨਦੀ ਅਮਰ-ਕੰਟਕਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਭੜੋਚ ਕੋਲ ਖੰਭਾਤ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਡਿਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਲੰਬਾਈ ੮੦੧ ਮੀਲ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਗੰਡਕਾ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਲਿਗਰਾਮ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਏਵੇਂ ਹੀ ਇਸ ਨਦੀ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਥਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ **ਮੇਕਲ ਰਿਖੀ** ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ **ਮੇਕਲਾ** ਅਥਵਾ **ਮੇਕਲਕੰਨਿਯਾਂ** ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਨਰਮਦਾ ਨੂੰ ਨਾਗਾਂ ਦੀ ਭੈਣ ਵੀ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਏਸੇ ਨੇ ਗੰਧਰਵਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਾਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ **ਪੁਰੁਕੁਤਸ** ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਪਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਾਗਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਰਮਦਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰੁਕੁਤਸ ਨਰਮਦਾ ਨਦੀ ਦਾ **ਪੁੱਤ੍ਰ** ਸੀ । ਪਰ ਹਰਵੰਸ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਨਰਮਦਾ ਨੂੰ **ਪੁਰੁਕੁਤਸ** ਦੀ **ਇਸਤ੍ਰੀ** ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਨਦੀ ਨੂੰ **ਰੇਵਾ** ਅਤੇ **ਪੂਰਵਗੰਗਾ** ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਨਰਮਦਾ **ਚੰਦ੍ਰਮੇਂ ਦੀ ਧੀ** ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ **ਇੰਦੁਜਾ** ਅਤੇ **ਸੋਮੋਦਭਵਾਂ** ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ ।

੮- ਕਾਵੇਰੀ ਨਦੀ

ਪਛਮੀਂ ਘਾਟ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦੱਖਣ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਇਹ ਨਦੀ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨਦੀ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਰਧ-ਗੰਗਾ ਵੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਕੰਦ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੁਵੇਰ ਰਿਖੀ ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਹੈ ਪਰ ਲੋਕ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਨਦੀ ਹੋ ਕੇ ਵਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਅਗਸਤ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਅਗਸਤ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਰਮ ਪੱਤ੍ਰ ਕਾਵੇਰੀ ਨਦੀ ਆਪਣੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਭਗਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ--ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਨਦੀ ਲੈਣ ਲਈ ਆਏ ਹਨ । ਅੱਗੋਂ ਭਗਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਇਅ ---" ਲੋਕ ਕਲਿਆਣ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਤਾ ਅਤੇ **ਤਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਰਮ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਾਵੇਰੀ ਨਦੀ** ਪਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ " । ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ

ਜੀ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ, ਬੜੀ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬਣੀ ਫੱਬੀ ਮੁਟਿਆਰ ਆ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਦੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਵੜਦੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਫਿਰ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਖਲੋਤੇ ਭਗਵਾਨ ਅਗਸਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਨਦੀ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਗਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਬੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ?

੯- ਚੰਬਲ ਨਦੀ

ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਦ੍ਰੋਣ ਪਰ੍ਵ ਦੇ ੬੭ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਦੀ ਰੰਤਿਦੇਵ ਦੇ ਯੱਗ ਵਿਚ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਾਂਈਆਂ ਦੇ ਚੰਮ ਵਿਚੋਂ ਵਗੇ ਲਹੂ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਇੰਦੌਰ ਰਾਜ ਦੇ ਜਨਪਾਵ ਪਰਬਤ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ੬੫੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਇਟਾਵੇ ਤੋਂ ੨੫ ਮੀਲ ਪਛਮ ਜਮਨਾ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ।

੧੦- ਸ਼ਿਪਰਾ ਨਦੀ

ਇਹ ਨਦੀ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਇਹ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਦੀ ਹੈ , ਇੰਦੌਰ, ਦੇਵਾਸ ਅਤੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ੧੨੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਚੰਬਲ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਲਹੂ ਤੋਂ ਉਪਜੀ ਮੰਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ **ਅਵੰਤੀ** ਵੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਗਰ **ਅਵੰਤੀ,** ਇਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ । ਅਵੰਤੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ **ਸਤ ਪੁਰੀਆਂ** ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ **ਵਿਸ਼ਾਲਾ** ਅਤੇ **ਉਜੈਨ** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੧੧- ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ

ਯੂ ਪੀ (U.P) ਵਿੱਚ **ਪੀਲੀਭੀਤ** ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਪੁਰ ਦੀ ਝੀਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਖੇੜੀ, ਲਖਨਊ, ਜੋਨਪੁਰ, ਆਦਿਕ ਵਿਚ੫੦੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸੈਦਪੁਰ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਗੰਗਾ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਉਂ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟੀ (ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਰਿਖੀ ਦੀ ਬੇਟੀ) ਵੀ ਹੈ ।

੧੨- ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਦਰਿਆ

ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਨੇੜੇ ਵਗਦੀ **ਵਰਣਾ ਨਦੀ, ਰੇਵਾ, ਨਦੀ, ਤੁੰਗਭਦ੍ਰਾ ਨਦੀ, ਪੰਪਾ ਨਦੀ** (ਜਿਥੇ ਰਾਮ ਜੀ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਆਦਿ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਐਵੇਂ ਵਣਗੀ ਮਾਤੇ ਇਹ ਹਾਲ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕੁਟਲ-ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀਰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਖਾਂ ਖੋਹਲ ਹੀ ਲੈਣ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਹੀ ਲਿਖੀ ਝੂਠ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ **U.P.** ਵਿਚ ਹੀ " **ਹੇਮਕੁੰਡ ਸਾਹਿਬ** " ਤੀਰਥ ਸਿਰਜ ਲਿਆ ਹੈ) ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣੀ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਏਨੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਬਹੁਤ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਨਦੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪੂਰਬੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਇਹ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ । ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਬਦਲ ਲੈਣ ਵਾਲਾ, ਨਿਤ ਦੇ ਹੜਾਂ ਕਾਰਨ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਗੁੱਸੇ ਖੋਰਾ ਦਰਿਆ, ਤਿਬੱਤ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਆਸਾਮ ਵਿਚ ੧੯੦੦ ਮੀਲ ਵਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਤਿੱਖੀ ਤੋਰ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਡੂੰਘਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਟੀਮਰ ਚਲਦੇ ਹਨ ।ਿ

ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰਦੇ ਕਸੇ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਚੇ ਦੀ ਸੱਚੀ ਕਾਰ ਦੀ ਉਪਜ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ । ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ, ਏਡੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਸੁਧਾ ਝੂਠ ਲਿਖਵਾਈ ਗਿਆ, ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਚ ਵੀ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ--

੩- **ਦੁਬਿਧਾ ਬਉਰੀ ਮਨੁ ਬਉਰਾਇਆ ॥ ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ॥**
ਲਪਟਿ ਰਹੀ ਫੁਨਿ ਬੰਧੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥
੧ ॥ ਨਾ ਮਨ ਮਰੈ ਨ ਮਾਇਆ ਮਰੈ ॥ ਜਿਨਿ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋਈ ਜਾਣੈ
ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰਿ ਭਉ ਸਾਗਰੁ ਤਰੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੧੩੪੨]-੧

੫

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆ

(ਸੱਚ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਵਿਅੰਗਮਈ ਲੇਖ)

ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਂਨਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ, ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ੩੫ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੀਹੜੀਆਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਪੋਰਹਿਤ ਰਹਿ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਅਮਰਾ ਪਦਵੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੀ ਭੇਂਟ ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ **ਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ** ਜੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਉਸੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗਰੁੜ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ ਗਰੁੜ-ਪੁਰਾਣ ਨਾਮਕ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਅਧਭੁਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਇਉਂ ਲਿਖੀ :--

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਰਦ ਜੀਓ ! ਅੱਜ-ਕਲ ਮੈਂ ਬੜੀ ਪਸ਼ੇਮਾਨੀ ਦੀ ਜੀਉਣੀ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਨਾਰਦ ਹੈਂ ! ਇਹ ਕੀ ? ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਬ੍ਰਾਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ? ਤੁਸੀ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਜੁੱਗਾਂ (ਸਤਿਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ ਤੇ ਦੁਆਪਰ) ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਉਪੱਦ੍ਰ ਅਤੇ ਪਾਪ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਦੋਂ ਦੀ ਕਈ ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਏਡੇ ਦਲਗੀਰ ਅਥਵਾ ਸ਼ੋਕਾਤੁਰ ਕਦੇ ਨਹੀ ਸੀ ਹੋਏ । ਹੁਣ ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਏਡਾ ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਕਲਜੁਗ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਖਸ਼ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿਰਫਿਰਾ ਦੈਂਤ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜਨ ਜੋਗਾ ਹੈ, ਨਾ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਣ ਜੋਗਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰਿਖੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੋਏ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਬਣ ਕੇ ਆਉਣਾ ਪਏ ਅਤੇ ਤੁਹਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਪਵੇ । ਨਾ ਹੀ ਅੱਜ ਰੱਬ (ਭਗਵਾਨ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ) ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਣਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਘਰਦੀ (ਸੀਤਾ ਜੀ) ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਜੋਗਾ ਹੀ ਹੈ । ਨਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਗਰਭ-ਵਾਤੀ, ਦੁਖਾਂ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਸਾਥਨ ਨੇਕ ਪੱਤਨੀ ਨੂੰ ਬਨਬਾਸ ਭੇਜ ਦੇਣ ਦੀ ਨਿਰਦਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਸਤ੍ਰੀ (ਦ੍ਰੋਪਦੀ) ਨੰਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਅੱਜ ਕਲ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਵੀ ਏਡੇ ਧੋਖੇ-ਬਾਜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼-ਘਾਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਧ੍ਰੋਹ ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰੋਣਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਫਿਰ

ਤੁਸੀਂ ਮਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ? ਕੀ ਘਬਰਾਹਟ ਹੈ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ? ਕਲਜੁਗ ਤੱਕ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਏਡੇ ਸਾਊ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੇ ਕਮੀਨੇ ਕੰਮ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ (ਬਲ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਠੱਗਦੇ, ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਰਾਜੇ ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ ਵਰਗੇ ਦਾ) ਰਾਜ ਭਾਗ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਨੀਲਾਮ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਫੂਕਣ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਕੇ ਨਿਦੋਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾ ਹੀ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਤੁਲਸੀ ਵਰਗੀਆਂ ਪਤੀ ਬਰਤਾ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਸਤ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਪਰਸਰਾਮ ਜਿਹਾ ਨਿਰਦਈ ਭਗਵਾਨ ਵੀ ਇਸ ਜੁੱਗ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸਰਬਨਾਸ ੨੧ ਵਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਫੁੰਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ । ਤੁਸੀਂ ਏਡੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸਮੇ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਘਾਬਰੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਨਰਥ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ, ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਬਿਰਧ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਅੱਜ ਏਡੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਕਿਸ ਗੱਲੋਂ ? ਅੱਜ ਵਰਗੇ ਵਧੀਆ ਜੁਗ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਏਡੇ ਦੁਖੀ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਹੋ ? ਜ਼ਰਾ ਖੋਹਲ ਕੇ ਸਮਝਾਉ । (ਨੋਟ:--ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਾਥਾਵਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ)

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਰਾਜ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਸਤਿ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਦੇ ਪੰਗੇ ਲੈਣੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੁਖੀ ਸਾਂ । ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀਓ ! ਇਸ ਖਚਰੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼-ਘਾਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪੇ ਹੀ ਇਹ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਜੋਗ ਵਿਚ ਪਾਗ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਿਆਸ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਨ ਲੱਗਾ ਸਾਂ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵਾਂ ਝੂਠ ਲਿਖਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਰਾਜ-ਪਰੋਹਿਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਕੱਲ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਰਾਦਰੀ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਸੁਣੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਏਡਾ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਮ੍ਰਿਤੂ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

ਨਾਰਦ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ! ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਏਡੀ ਦੁਖਦਾਈ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੈ ? ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਾਉ ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਵੇਖਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਏਡੀ ਸ਼ਰਮ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਕਰੜੇ ਦਿਲ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰਿਖੀ ਜਿਸ ਨੇ ਏਡੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਉਪੱਦ੍ਰ ਵਾਪਰਦੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀ ਵੇਖੇ ਸਨ ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਪਸ਼ੇਮਾਨੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ? ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ ਅਜੇਹਾ ਕੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਆਪ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ?

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਮੈਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਸੋ ਮੈਂ ਝੱਟ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਮਾਰਗ ਥਾਣੀ **ਕਰਾਚੀ** (ਅਜੋਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲੇ ਨੱਗਰ, **ਮਿਠਨਕੋਟ** (ਜਾਂ-ਮਿਥਨਕੋਟ) ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ (**ਸਤਲੁਜ, ਬਿਆਸ, ਰਾਵੀ, ਚਨਾਬ ਅਤੇ ਜੇਹਲਮ)** ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ **ਸਿੰਧ** ਅਥਵਾ **ਅਟਕ ਦਰਿਆ** ਦਾ ਮਾਨੋਂ ਭਰਤ-ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬੜਾ ਕਰੁਣਾ-ਜਨਕ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ । ਪੂਜਯ ਦੇਵਤਾ ਜੀਓ ! ਸਤਿਲੁਜ ਆਦਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਿਆ-ਰੂਪ ਪੰਜੇ ਪਾਂਡੋ, (ਯੁਧਿਸ਼ਟਰ, ਭੀਮ, ਅਰਜੁਨ, ਨਕੁਲ ਤੇ ਸਹਿਦੇਵ) ਜਦ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੀਰ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ-ਰੂਪ- **ਕਰਣ** ਨੂੰ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਮਿਲਣੀ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਸੀ । ਉਹ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰਾ ਅਖਰਾਂ ਨਾਲ ਦੱਸਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ, ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਵਿਚਾਰੇ ਕੁੰਤੀ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਸਮੇਤ, ਲਾਖ ਦੇ ਬਣੇ ਮਹਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਨੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਮਨਾਈ ਹੋਵੇਗੀ । ਅਤੀਅੰਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਤਿਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਤਾਂ ਵਗਦੇ ਅਥਰੂ ਸੁੱਕਣ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਆਉਣ । ਸਿੰਧ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਪੂੰਝੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਥਰੂਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ, ਤਾਂ ਸਤਲੁਜ ਬੋਲਿਆ--

ਸਤਲੁਜ ਵੱਡੇ ਭਾ ਜੀ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ! ਜਦ ਮੈਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੋ ਬਾਹਰਲੇ ਲਗ ਪਗ ਸਾਰੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਲਿੰਗ ਬਦਲੀ ਕਰਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਨਦੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੇ ਬੜਾ ਤਰਸ ਆਇਆ । ਅਖੇ ਵਿਚਾਰੀ **ਗੰਗਾ** ਅਜੇ ਕੁਆਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਰਖੇਲ ਬਣਾ ਲੈਣ ਲਈ ਬੜੀ ਕੋਝੀ ਛੇੜਖਾਨੀ ਕਰ ਮਾਰੀ । ਬਸ ਫਿਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਝਾਕਾ ਵੀ ਲਹਿ ਗਿਆ । ਚਲ ਸੋ ਚਲ, ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਕਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਕਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵਾੜੀ, ਕਦੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਰੰਨ ਬਣੀ ਤੇ ਕਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਰਖੇਲ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਘਰਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਫਸੀ ਤੜਫਦੀ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤੀ । ਫਿਰ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ੀ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੁੰਦੀ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਈ । ਆਖ਼ਰ ਵਿਚਾਰੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਸੁਣੀ ਗਈ । ਅਖੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ਾਂਤਨੂੰ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਖੱਜਲ ਖ਼ੁਆਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਮਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸ਼ਾਂਤਨੂੰ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੇ ਸਾਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੋਬ ਕੇ ਮਾਰ ਆਵੇ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਬੀ ਗੰਗਾ ਨੇ ਸੱਤ ਮਸੂਮਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ । ਅੰਤ ਅਠਵਾਂ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਜੰਮਿਆਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾ ਮਾਰ ਸਕੀ । ਪਰ ਭੀਸ਼ਮ ਵਿਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਾਣਾ ਦੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਕਈ ਦਿਨ ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਸੀਮੰਤ ਪੀੜ ਵਿਚ ਜੀਉਣਾ ਪਿਆ । ਹੋਰ ਦਰਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਈ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ । ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ੇਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਡਰਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ । ਪਰ ਜਦ ਗੁਆਂਢੀ ਦਰਿਆਂ ਘੱਗਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਰਸਵਤੀ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਰੰਨ, ਕਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਸੇ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਸੁਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਆਈ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਤੇ- - ਏ- - ਏ । ਏਨੀ ਆਖ ਕੇ ਸਤਲੁਜ ਫ਼ੇਰ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਸਿੰਧ ਨੇ ਫਿਰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਿਹਾ--

ਸਿੰਧ ਐਵੇਂ ਦਿੱਲ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀਦਾ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਪਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਡਰ ਕਿਸ ਦਾ ? ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਵਿਥਿਆ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ।

ਸਤਲੁਜ ਚੰਗਾ ਫਿਰ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ । ਤਿੱਬਤ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤਲਾ **ਮਾਨਸਰੋਵਰ** ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ **ਰਾਵਣਹ੍ਰਦ** ਤਲਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੁਲੂ, ਮੰਡੀ, ਬਿਲਾਸਪੁਰ, ਆਨੰਦਪੁਰ, ਰੋਪੜ ਵਲਦੀ ਵਿਹੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਜਮੁਨਾਂ ਗੁਦਾਵਰੀ ਆਦਿ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਮੈਂ ਕੰਨ ਖੜੇ ਕਰ ਲਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਸਤੱਦ੍ਰਵ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵਿਸ਼ਸ਼ਟ ਰਿਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਸਤਲੁਜ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣ ਲੱਗਾ ਤੇ ਇਸ ਸਤਲੁਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਹਿਣ ਹੀ ਸੌ (੧੦੦) ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮਰਨੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ । ਲੌ ਭਲਾ ਭਰਾ ਜੀ ! ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਹੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਹਿਣ ਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਕਰਕੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਵਿਚੋਂ ਕਦੋ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਧੱਕੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਲੋਟਣੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਵਲਨੂੰ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਦੌੜਾ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ । ਰੁੱਖ, ਲੱਕੜ ਮੋਹੜੀ, ਹੋਰ ਜੋ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆਇਆ ਮੈਂ ਰੋਹੜੀ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਭਲਾ ਏਨੀ ਸੁਰਤ ਕਿਥੇ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਵੇਗ ਵਿਚ ਆਇਆ ਮੈ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰ ਅੱਗੇ ਲਿਆ । ਰਿਖੀ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਭਾਂਵੇ ਕੋਈ ਰਾਖ਼ਸ਼ ਹੁੰਦਾ, ਜੇਹੜਾ ਮੇਰੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦਖ਼ਲ ਦਿੰਦਾ, ਉਸ ਨੇ ਕੱਖਾਂ ਕਾਂਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਣਾਂ ਸੀ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਰਿਖੀ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਣੀਏ । ਬ੍ਰਾਂਹਮਣਾ ਦੀ ਝੂਠੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗ ਗਈ ਕਿ ਆਈ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਵੀ । ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਤੀਵੀਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖ਼ਬਰੇ ਕੇਹੜੇ ਚੁਬਾਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇਣਾ ਹੈ ? ਮੈਂ ਫ਼ਿਕਰ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਸ਼ਹੁ ਸਾਗਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜਿਆ ਆਉਂਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਹਰੀਕੇ ਪੱਤਣ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਬਿਆਸ ਵੀਰ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਫੂਕ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ । ਬਿਆਸ ਭਰਾ ਜੀ ਦੀ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂਹੋਂ ਹੀ ਸੁਣੋ । (ਮ: ਕੋਸ਼ ੧੪੭)

ਬਿਆਸ ਭਰਾਉ ਮੈ ਕੁਲੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ **ਰੁਹਤਾਂਗ** ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਂਗੜਾ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਪੁਰ ਵਿਚਦੀ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਮੇਰੇ ਕੰਨੀ ਵੀ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਰਿਸ਼ੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਪਈ ਸੀ । ਅਖੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਸ਼ ਨਾਮਕ ਫੰਧੇ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੇਰੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ । ਅਖੇ, ਅੱਗੋਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪਾਸ਼-ਫਾਹੀ ਖੋਹਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ । ਅਖੇ, ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਬਿਆਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ **ਵਿਪਾਸ਼** ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । (ਮ:ਕੋ: ੮੯੦) । ਜ਼ਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ, ਭਲਾ

ਮੈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰਨ ਜੋਗਾ ਕਿਥੋਂ ਹੋਇਆ ? ਮੇਰੇ ਪਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਜੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਬੇ-ਆਸ ਕਿਉਂ ਹੋਣਾ ਸੀ ? ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਵਿਚਲੇ ਸੰਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜੱਗ ਜਾਣਦਾ ਹੈ । ਲੱਖਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜਭੋਗ ਖਾ ਕੇ ਮੋਟਾ ਹੋਇਆ ਅਜੇਹਾ ਰਿਸ਼ੀ, ਜੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸ਼ੇਰਾਂ (ਸੰਸਾਰਾਂ) ਨੇ ਸਗੋਂ ਖ਼ੂਬ ਸੁਆਦਾਂ ਨਾਲ ਛਕਣਾ ਸੀ । ਪਾਸ਼ ਖੋਹਲਣ ਵਾਲੀ ਨਿਰੀ ਗੱਪ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਝੂਠ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਭੈ ਬੈਠ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਗੰਗਾ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਞਾਣੇ ਹੀ ਨਾ ਜੰਮਣੇ ਪੈ ਜਾਣ । ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕਿੱਡਾ ਕੋਝਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਅਨਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ! ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਰਿਅਵਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ ਦਰਿਆਵਾਂ ਲਈ । ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਬਣਾਏ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਢੋਣ ਨੂੰ ਅਸੀਂ । ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੈਰ ਕਿਉਂ ਏਨਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ?

ਸਿੰਧ ਚਲੋਂ ਸਿਆਸੀ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ? ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਚਮਲਾਇਆ ਸੀ ? ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੇਲੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਧਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਲੁਟਿਆ ਸੀ ਉਨਾਂ ਧਨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ । ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਉਤੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਖ਼ੈਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਬਹੁਤਾ ਦੁੱਖ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਰਾਦਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਧੱਕੇ ਖੋਰੀ ਨਾਲ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਨਾਂ ਅਸੀਂ (ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆ) ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਜਾਏ ਸਾਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਅਸਾਂ ਕੋਈ ਗੋਦਾਵਰੀ ਵਾਂਗ ਤਪ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਨਾ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਲਹੂ ਦਾ ਬਣਿਆਂ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਨਾ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਮੁਨਾਂ ਵਾਂਗ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰੁੱਤ ਅਤੇ ਨਾਂ ਸਰਸਵਤੀ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਆਦਿ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਾਂ । ਨਾਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤਨੂੰ ਵਰਗੇ ਬੁੱਢੜੇ ਆਸ਼ਕ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਭਲਾ ਲਾਵਾਰਸ ਅਤੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੀ ਸਹੀ, ਪਰ ਯੂ ਪੀ, ਬਿਹਾਰ, ਮਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਥਵਾ ਮਹਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕਥਿਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਨ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਵੱਲ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲਈਏ । **ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਨਦੀਆਂ, ਕੀ** ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਵੱਸਦੇ, ਗਿਰਾਵਾਂ, ਨੱਗਰਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀ ਗੰਦ ਮੂਤ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ, (ਕਈ ਮਨੁਖਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ ਪੰਖੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਸੜੀਆਂ, ਕੀੜੇ ਪਏ ਸੜਾਂਦ ਮਾਰਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ, ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਮੱਛ, ਕੱਛ ਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਬੇਓੜਕਾ ਮਲਮੂਤ੍ਰ, ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ, ਸੁਖਾਂਵਾਂ ਤੇ ਅਨਸੁਖਾਂਵਾਂ ਭਾਰ ਚੁੱਕੀ ਕੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਲ ਨੂੰ ਛੌੜੇ ਨਹੀਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਿਤ ਪਾਵਨ-ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਤੀ, ਭਰਾ, ਪਿਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ, ਬੜੇ ਬਲੀ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਅਥਵਾ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਦੇ ਰੰਗਾ-ਰੰਗ ਦੇ ਨਾਚ ਗਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਖਿਲਾਰਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸੜਾਂਧ ਮਾਰਦੇ ਕੁੰਭੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਵਗਾਹ ਮਾਰਿਆ ? ਕਿੱਡੀ ਉਲਟੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਵੇਤਰਨੀ ਨਦੀ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਏਧਰ ਮਹਾਂਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਦੇਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੱਕਾ ਮਾਰ ਦੇ ਨਦੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਮਿਰਤ ਲੋਕ ਦੀ ਸੱਭ ਤੋਂ ਗੰਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਘੋਰ ਡੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ? ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਏਡੇ ਬਲੀ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥ ਵਾਰਸ, ਇਸ ਸੜਾਂਦ ਮਾਰਦੇ ਗੰਦ ਦੀ ਢੋਆ ਢੁਆਈ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਭਰੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਾਥਣਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । **ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਬੇਦਲੀਲੀ,** ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦੋਰੰਗੀ-ਚਾਲ ਵੱਲ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲਵੋ । ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੰਦ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਅਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਬਹੁਮੁਲੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਾਏ ਨੂੰ **ਸ਼ੂਦਰ ਅਤੇ ਭਿੱਟੜ** ਬਣਾ ਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਗੰਦ ਅਤੇ ਮੁਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਹੂੰਝ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਕਲਿਆਨ ਕਾਰੀ ਘੋਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । **ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੱਯਾ** ਬਣੀ ਬੈਠੀ, ਇਸ ਗੰਗਾ ਦੀ ਮੱਤ ਵੱਲ ਜ਼ਰਾ ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ । ਜੇ ਭਲਾ ਭਾਗੀਰਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਲੈ ਹੀ ਆਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹੋਇਆ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਆਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਮਾਰਦੀ ਉਡਾਰੀ ਤੇ ਜਾ ਵੜਦੀ ਮੁੜ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ । ਇਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਏਥੇ ਲੱਤਾਂ ਅੜਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ? ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ-ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਿਹੜੇ ਗੰਗਾ ਨੇ ਸੁਆਰਨੇ ਸਨ ? ਤੇ ਫਿਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕੋਣ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ ? ਜਦੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਨੱਸ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਕੁਮੰਡਲ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀ ਸੀ ਉਦੋਂ ਵੀ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦੀ **ਗਤੀ ਅਵਗਤੀ** ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਰੌਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਾਰੀ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਏਨਾਂ ਗੰਦ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਲਈ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਹਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖੀ **ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਕੋਲ ਗੰਗਾ ਦੀ ਇਸ ਮਾਂਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਰੋਣਾ ਰੋਇਆ ਸੀ** ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਯੋਜਨਾਂ ਬਣਵਾਈ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਕਈ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਵਿਚਾਰੀ ਗੰਗਾ ਅੱਜ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਰੁਲਦੀ ਹਟਕੋਰੇ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਧੋ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਕਤੀਵਾਨ ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਅੱਜ ਅਪਣੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਣ ਤੋਂ ਵੀ ਅਸਮੱਰਥ ਸਮਝੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਚਾਤੁਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਲੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਝੂਠੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਅਨ ਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਦਾ ਧਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲੁਟਿਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਦਰਿਆਂਵਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਯਤ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੋਣ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਤੇ..... (ਸਤਿਲੁਜ ਵਿਚੇ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ)--

ਸਤਲੁਜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਜ਼ਰਾ ਨੀਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲੋ । ਐਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਮੁਸੀਬਤ ਪੈ ਜਾਣੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਜੋਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ।

ਸਿੰਧ ਸਾਡਾ ਸ਼ਹੁ-ਸਾਗਰ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਅਸਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਨਾਂ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਖ਼ਸਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਅਡਰੀ ਪਛਾਣ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ? ਤੁਸਾਂ ਸੁਣਿਆਂ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ **ਅਧਰਮੀ ਧਰਮ-ਆਗੂ** ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰੱਬ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਵੀ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਲੁਜ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਧਾਰਮ-ਅਗੂ ਅਧਰਮੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜੇ । ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਜੇ ਮੂੰਹੋਂ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾ **' ਅਧਰਮੀ '** ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੇ ਹੋਰ ਭਲਾ ਅਧਰਮੀ ਵੀ ਕਦੇ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਸਿੰਧ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਸਿਆਣਾ ਦਰਿਆ ਏਨੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਤਾਂ ਧਰਮ ਆਗੂ ਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ' ਲੀਨ ' ਹੈ ਪਰ ਜਜਮਾਨਾ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਿਚ ਪਾਣੀ-ਸੰਗ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਲੀਨ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨਾ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਮਹੰਤ, ਗੱਦੀ-ਦਾਰ ਸਾਧ, ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬੈਰਾਗੀ, ਪੈਸ਼ਾ-ਵਰ ਧਰਮ ਉਪਦੇਸ਼ਕ, ਆਦਿ ਕੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਮ-ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਕਦੇ ਮਾਰ ਲੈਣੀ ਸੀ ਝਾਤੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵੱਲ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ ਆਪ ਪੱਕੇ ਅਧਰਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਖ਼ੈਰ ਛੱਡੋ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀ ਨੀਵੀਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ?

ਸਤਲੁਜ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ ! ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । **ਅਗਸਤ** ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਸਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੀ ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਡਕਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ । ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀਆਂ ਵੀਡੀਓ ਰੀਲਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਰਿਖੀ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀਂ ਪੀਂਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਅਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ।

ਸਿੰਧ ਬੜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਐ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਸਤਲੁਜਾ । ਪਤਾ ਹਈ, ਸਮੁੰਦਰ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਬਹੁਤੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੀ ਇਹ ਵਡੇ

ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਕਿੰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੁੱਕਾ ਥਾਂ ਮਾਨੋ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾ ਰਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਿਟੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੁਰ ਕੇ ਨਾ ਗਾਰਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਦੀ ਹੈ । ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਰਿਆਂ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਝੱਟ ਸਮਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਉਸ ਕਰਤੇ ਦੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਇੱਕ ਤੋਪਾ ਵੀ ਘੱਟ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਜੀਵ ਜੰਤ ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਵੇਲ ਮੱਛੀਆਂ, ਸ਼ਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਭਿਆਨਕ ਬਲਾਵਾਂ ਵੀ ਹਨ । ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਅਗਸਤ ਰਿਖੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੀਆਂ ਸਨ ? ਸਚਿਆਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਝੂਠੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਘਾਬਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਬੜਾ ਸਮਝਦਾਰ ਮੰਨੀ ਬੈਠਾ ਸਾਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਤੇ ਬੜੀ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਝੂਠ ਕੋਲੋਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੀ ਖ਼ਤਰਾ ?

ਸਤਲੁਜ ਭਾ ਜੀ ! ਐਵੇਂ ਸੁਣੀ ਸੁਣਾਂਈ ਗੱਲ ਮੈਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਬ੍ਾਹਮਣ-ਦੇਵਤਾ ਜੋ ਧਰਮ-ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵੀ ਹੈ, ਏਡਾ ਵੱਡਾ ਝੂਠਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਨਾਲੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਇੱਕ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਉ । ਗੰਗਾ ਦੀ ਸ਼ਫ਼ਾਈ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਸੀਂ ਮਖ਼ੌਲ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਆਖ਼ਰ ਰੰਨ ਹੀ ਹੋ ਨਿਕਲੀ ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਲੀ ਗੰਦਗੀ ਸਾਫ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ । ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਦਰਿਆ ਹੀ । ਫਿਰ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ।

ਸਿੰਧ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬ੍ਾਹਮਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੰਗਾ ਵਰਗੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਵੱਸਣ ਨੂੰ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਨੱਗਰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਆਬਾਦ ਹੋ ਗਏ । ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਗੰਦਗੀ ਉਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਆਖ਼ਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੀ ਕਰੇ ਵਿਚਾਰੀ ਗੰਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬ੍ਾਹਮਣੀ ਲਾਲਚ ਨੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਪ-ਨਾਸਕ ਅਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦਾ ਪਰਮਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਜੇ ਕਾਕਾ, ਤੁਸੀ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਖ਼ੈਰ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਬਾਕੀ ਨਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਣਾ ਦੇਣਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਗੰਦ ਦੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਣੀ ਸੀ ।

ਸਤਲੁਜ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਵੀ ਤਾਂ ਓਸੇ ਹੀ ਪਾਸੇ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਕੋਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆਂ ?

ਸਿੰਧ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਦਰਿਆ, ਹੈ ਤਾਂ, ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਮਨ ਚਾਹੇ ਤੀਰਥ ਉਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਵਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਬ੍ਾਹਮਣ ਵਰਗਾ ਦੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਾਸੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਰਿਆ ਵੀ ਉਸੇ ਕੁਖ ਦਾ ਜਨਮ ਹੈ ਜਿਸ ਕੁਖ ਦਾ ਮੈਂ ਹਾਂ । ਉਹ ਵੀ **ਤਿੱਬਤ** ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਵੀ ਤਿਬੱਤ ਹੀ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਲੰਬਾਈ ਵੀ ੧੯੦੦ ਮੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਵੀ ੧੯੦੦ ਮੀਲ ਹੀ ਲੰਮਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਢਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਢਾ ਲਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਦਤ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵੇਗ ਵੀ ਏਡਾ ਤਿੱਖਾ ਹੈ ਕਿ ਰਸਤਾ ਬਦਲਦਿਆਂ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ । ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਮੂਧਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ, ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਫੁਰਕਣ ਦਿੰਦਾ । ਝੂਠੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕਰਤਬ ਸੀ । ਪਰ ਜੇ ਕਿਤੇ ਬ੍ਾਹਮਣ, ਇਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਡਾ ਤੀਰਥ ਬਣਾ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਕਈ ਯਾਤਰੂ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖੇ ਝੂਠ ਦਾ ਪਾਜ ਉਘੜ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਅਥਵਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀ ਆਦਿ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਬਚਿਆ ਹੈ । ਆਉ ਹੁਣ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਸੁਣੀਏਂ--- ਵੀਰ ਜੇਹਲਮ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਸੁਣਾ । ਏਨੇ ਵਿਚ ਰਾਵੀ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ--ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਇੱਕ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਅਜੇਹਾ ਨਿੱਤਰਿਆ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੀ ਕਲਮ ਦੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਨਦੀ ਬਣਨੋਂ ਬਚਿਆ ਰਿਹਾ ।

ਜੇਹਲਮ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੋ, ਅਜੇ ਤਾਂਈ ਮੇਰੇ ਕੰਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ । ਮੈਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ **ਵੇਰੀਨਾਗ** ਆਦਿ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਬਾਰਾਮੂਲਾ, ਮੁਜੱਫ਼ਰਾਬਾਦ, ਕੋਹਾਲਾ, ਜੇਹਲਮ, ਗੁਜਰਾਤ, ਸ਼ਾਹਪੁਰ ਝੰਗ ਆਦਿ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ੪੫੦ ਮੀਲ ਦਾ ਪੈਂਡਾ ਕਰਕੇ **ਮਘਿਆਣੇ** ਕੋਲ ਚਨਾਬ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਿਆ ਸਾਂ । ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਸਦੇ ਖੇਡਦੇ ਦੂਜੇ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹੋਏ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਆ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਚਨਾਬ ਵੀਰ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਚਨਾਬ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਭਰਾਉ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ (ਰਿਗਵੇਦ ਆਦਿ) ਵਿਚ ਅ**ਸਿਕਨੀ** ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਝੂਠ ਦਾ ਥੱਬਾ ਗੰਢ ਕੇ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾਂ ਵਰਗੀ **ਮਾਂ** ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ । ਮੈਂ ਚੰਦ੍ਰਭਾਗ ਨਾਮਕ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹਾਂ । ਲਾਹੁਲ ਕੋਲੋਂ ਮੇਰੇ ਦੋ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਮੁਢ ਦੇ ਸੋਮੇ ਤੋਂ ੧੧੫ ਮੀਲ ਤੇ **ਤੰਦੀ** ਦੇ ਪਾਸ ਮੇਰੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਵਾਹ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਅਖਨੂਰ, ਕਿਸ਼ਤਵਾਰ ਅਤੇ ਚੰਬਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰ ਸਿਆਲਕੋਟ, ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਕੇ ਝੰਗ ਕੋਲੋਂ ਜੇਹਲਮ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਪਾਸ ਰਾਵੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨਾਲ ਏਥੇ (ਮਿੱਠਨਕੋਟ) ਵਿਖੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਿੰਧ ਨੂੰ) ਆ ਮਿਲਿਆ ਹਾਂ ।

ਰਾਵੀ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਵੀ ਭਰਾਉ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ (ਰਿਗਵੇਦ) ਵਿਚ **ਪਰੂਸਨੀ** ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਕੁਲੂ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਕੁਲੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚੰਬਾ, ਮਾਧੋਪੁਰ ਡੇਰਾਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਲਾਹੌਰ, ਮਿੰਟਗੁਮਰੀ, ਮੁਲਤਾਨ ਵਿਚ ੪੫੦ ਮੀਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਕੇ ਚਨਾਬ, ਜਿਹਲਿਮ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਿਆ । ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹਾਂ । ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਅੱਡੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ-ਨਦੀ ਨਹੀ ਬਣਿਆਂ ਅਤੇ ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹੇ ।

ਸਿੰਧ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਰਾਵੀ ! ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਪੁਤ੍ਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਸੀ, ਕਿ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਬੱਚਾ ਨਦੀ ਅਖਵਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚ ਰਿਹਾ । ਤੈਨੂੰ ਦਰਿਆ ਅਖਵਾਉਂਣ ਵਿਚ ਏਡੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਨਦੀ ਅਖਵਾਉਂਣ ਵਿਚ ਨਮੋਸ਼ੀ ਅਨਭਵ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? ਆਖ਼ਰ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।

ਰਾਵੀ ਭਰਾ ਜੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਲੂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਬੜੇ ਤਿੱਖੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਝੱਟ ਹੀ ਮਾਧੋਪੁਰ ਤੇ ਫਿਰ ਡੇਰਾਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਕੰਨੀ ਪੈਣੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਆ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਚਾਂਈ ਚਾਈ ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਫੇਰਦਾ ਹਾਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ " ਦਰਿਆ " ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਏਨਾਂ ਮਾਣ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਤੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਅਥਵਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ--ਦਰੀਆਉ- -**ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ, ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ**--(੧੬) ਕਿਹਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ, ਅਥਵਾ ਸੰਤਾਂ-ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਨੇ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦਰੀਆ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਯਾਦ ਹਨ ਉਹ ਸੁਣਾਂਉਂਦਾ ਹਾਂ:--

੧) **ਮਨ ਕਮੀਨ ਕਮਤਰੀਨ ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਖੁਦਾਇਆ ॥** (੧੨੯੧)

੨) **ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥** (੨੫)

੩) **ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ ॥** (੧੩੨੯)

੪) **ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੇ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥ ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥**(੧੪੬)

(੫) **ਸੰਤ ਸਭਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਉ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਨ੍ਹਾਵਣੁ ਨਾਨਕਾ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ॥੧੦॥**(੧੪੧੧) ਵਡੇ ਭਾ ਜੀ ! ਅਜੇਹੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੇ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਸਿੰਧ ਭਾਈ ਰਾਵੀ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਪਰ ਵੀਰਾ ਮੰਨਣਾ ਕਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਵੀ ਵਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ? ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੱਚ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਪਹਾੜ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ ਸਗੋਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹ ਸਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਫਸ਼ੀ ਰਹੀ, । ਨਿੱਤ ਹਰ ਪਾਸੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ ਆਉਣ ਦਾ ਭੋਰਾ ਵੀ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਭਦਾ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੱਚ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਗੰਗਾ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਲੀਲ੍ਹਾ ਖੇਡਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਕਾਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ, ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਪ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਵਾਜ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ--ਉਹੀ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭੀਸ਼ਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ--ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਉਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਨੱਖੀ ਮੁਟਿਆਰ,--ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਸ਼ਾਂਤਨੂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ ਆਈ ਹੋਵੇ--ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਕੇ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੂੜ੍ਹ ਗਿਆਨ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਦੇ ਨਾਲ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਗਾਉਂਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਯਾਤਰੂ ਕੋਲੋਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੰਗਣ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਮੁਨਾ ਸੂਰਜ ਦੀ ਬੇਟੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੋਦਾਵਰੀ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਲਾਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਮੈਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਦਲੀਲ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ? ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਨਾਂ ਮੰਨਣਗੇ ਕਿ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਕਲ ਬਣ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਯਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੋਣੀ ਹੈ ? ਜੇ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਔਖੇ ਸ਼ਲੋਕ ਬੋਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ?

ਸਿੰਧ ਭਾਈ ਤੇਰਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਚਲੋ ਠੀਕ ਹੀ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਜੇਹੜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ ?

ਰਾਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਵਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ ! ਕਿਹੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਜ ਤਾਂਈਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਦਾ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆਕਾਰ ਤਾਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨ ਕਾਰੀ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣੋ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟੇ । ਜੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲੁੱਟ ਕਾਰਨ ਖੱਜਲ ਹੋਣੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਿਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸਿਖੀ ਸੇਵਕੀ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਢੰਗ ਵਟਾ ਲਿਆ । ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਕੋਲ ਨਦੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਗਾੜਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝੂਠ ਲਿਖ ਕੇ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਸੁਰਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਈਏ । ਅੱਜ ਕਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨ ਕੇ ਹੇਮਕੁੰਡ ਦੇ ਰਸਤੇ ਯੂ ਪੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਆਮਦਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਨਾ ਮੂਰਖਤਾਈ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ? (ਕੁਝ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਸੂਝਵਾਨ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਖੜੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦੇ ਦਸਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹੇਮ ਕੁੰਡ ਦੀਆਂ ਬਰਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹਾ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਹਿ ਸਕੇ ? ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ! ਜੇਹੜੇ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਬਾਜ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਮਿਤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਏਨੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਬਾਜ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬਾਜ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਆ ਆਉਂਦੇ ? ਬਾਜ ਨੇ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ ? ਪਰ ਇਹ ਲਾਣਾ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਜ ਆ ਗਿਆ, ਬਾਜ ਆ ਗਿਆ, ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਬਾਜ ਆ ਗਿਆ, ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਢਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਨੀ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵੈਰੀਆਂ ਲਈ ਮਖੌਲ ਦਾ ਥਾਂ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਜੇ ਬਾਜ ਭੇਜ ਸਕਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਆਪ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਆਉਂਣੋ ਡਰਦੇ ਸਨ ? ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅੱਜ ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਸਿੱਖ । ਮੈਨੂੰ ਝੂਠਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਘੜਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕੋਲ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਮੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪ-ਨਾਸਕ ਤੀਰਥ ਥਾਪ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿੜੇ ਸਿੱਖ ੪੮ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਿਆਂ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਅੰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ, ਸਹਿਜ ਪਾਠਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਲੜੀਆਂ ਲਈ ਰੱਖ ਰਹੇ ਪੰਥ ਵਿਚੋ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਿੰਘ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣੇ ਹਨ ? ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਰਗਾ ਮਿੱਠਾ ਤਾਂ ਕੀ ਬਣਨਾ ਸੀ, ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਕ੍ਰੋਧ ਤੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ ਹੀ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ । ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਪਾਣੀ ਤੇ ਹੀ ਅਸਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ? ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਛੱਡੋ ਪਾਠ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ? ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਉਹੀ ਪਾਠ, ਪਾਠੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ? ਪਾਠੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਕੁ ਦੀ ਜਿੰਗਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਮਈ ਬਣੀ ਹੈ ? ਫਿਰ ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਘੜੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣ ਗਿਆ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ? ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਰੱਬ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਇੱਕ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਦੁਖਭੰਜਣੀ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਪਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੁੱਕੀ ਬੇਰੀ ਦੇ ਥਾਂ ਨਵੀਂ ਬੇਰੀ ਲਾ ਕੇ ਝੂਠ ਦਾ ਝੰਡਾ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਬਣਾਈ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀ ਅੱਜ ਦੇ ਉਹੀ ਭਰਮੀ ਅਤੇ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਸਿੱਖ, ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਿੰਤੂ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ?

ਸਿੰਧ ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਲੂਵਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਖ ਫ਼ੌਜ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਤਿਖੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕੀ ਉਸੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਅੱਜ ਏਥੋਂ ਤਾਂਈਂ ਨਿੱਘਰ ਗਏ ਹਨ ? ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ । ਤਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਣੇ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਸਾਧ, ਗ੍ਰੰਥੀ, ਜਥੇਦਾਰ, ਰਾਗੀ-ਢਾਡੀ, ਪਰਚਾਰਕ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਵਾਂਗ ਮਾਇਆ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਬਣ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਰੰਗ ਚਾੜ ਚਾੜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਦੂਲੇ ਪੰਥ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿਚ ਛੁਰੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਰਾਵੀ ! ਤੇਰਾ ਧਨਾਵਦ । ਬੜਾ ਕੁਝ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਤੇਰੇ ਬਚਨਾ ਤੋਂ ।

ਸਤਲੁਜ ਰਾਵੀ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਕਪਾਟ ਖੋਹਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦ ਬਾਜ ਦੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਰੌਲਾ ਸੁਣਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਡੀਕਦਿਆਂ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ, ਦੁਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਗਿਆ ਕੋਈ ਅਵਤਾਰ, ਕੋਈ ਵਡੇ ਤੋ ਵਡਾ ਜਪੀ ਤਪੀ, ਕੋਈ ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਆਦਿ ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ, ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਾਜ ਕਿਵੇਂ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਰਹੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਨੇਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ? ਆਪਣੇ ਬਾਜ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੁਆਰਦੇ ਹਨ ? ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਢਾਲੇ ਪਿਆ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਰਾਵੀ ਭਰਾਉ ਸਤਲੁਜ ਨੇ ਬੜੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਯਾਦ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ (ਸੁਰਗਵਾਸ) ਹੋ ਗਿਆ ਉਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ । ਫਿਰ ਵਿਚਾਰੀ

ਗੰਗਾ ਨੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਵੇਂ ਪਰਤਨਾਂ ਸੀ ? ਰਾਮਾਇਣ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸੁਰਗਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਪਉੜੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਰਿਖੀ ਦਾ, ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਜਾਂ ਅਰਜਨੁ ਜੇਹੇ ਜੋਧੇ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਰਿਆ ਦਾ, ਦਿੱਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਝੱਟ ਸੁਰਗ ਵਾਸ ਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬੁੱਤਾ ਸਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਦਗੜ ਦਗੜ ਕਦੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ (ਦੇਵਤੇ, ਦੇਵੀਆਂ, ਨਦੀਆਂ) ਧਰਤੀ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਛੱਡਣਾਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ ਰਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਵੀਰ ਸਤਲੁਜਾ ! ਯਾਰ ਤੂੰ ਨਿਰੀ ਬਾਜ ਬਾਰੇ ਕੱਚੀ ਜਹੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਅੱਖੀ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾ ।

ਸਤਲੁਜ ਭਰਾਵਾ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਦੋਂ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਠ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਮੇਰਾ ਹੀ ਇੱਕ ਵਹਿਣ ਜਿਸ ਨੂੰ **ਸਰਸਾ ਨਦੀ** ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਔਕੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਮੈਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵੱਲ ਕਦੇ ਝਾਕਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲੇ ਦਾ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਮਾਰਿਆ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਯਾਰੋ, ਅੱਜ ਦੇ ਚੜਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਾਪੀ ਤੋਂ ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਰਨ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਪਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਨਿਰਮੂਲ ਭਰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਅਲੋਕਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ ਨੂੰ ਨਿਆਰੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਸਿਖ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਇਹੀ ਸਿੱਖ ਬੇਪੀਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਮਾਰਿਆ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਾਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਛਡੋ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਬੇਮੁੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਰਾਵੀ ਹਉਕਾ ਲੈ ਕੇ---ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਭਰਾਉ ! ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਖ ਪੁੱਠੇ ਰਾਹ ਪੈਂਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਨਿਆਰੇ ਤੇ ਸਰਬਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਹਾਂਨ ਗੁਰੂ, ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਨਾ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਸਿਖੀ ਕਿਤੇ ਵਿਰਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣੀ ਸੀ । ਇਸ ਤੋ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਦੁਖਦਾਈ ਭਾਣਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਦੁਖਦਾਈ ਭਾਣਾ ਹੈ ਘਾਤਕ ਵੈਰੀ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਖ਼ਤਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਿਆਨਕ ਹੈ, ਜਥੇਦਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਗਿਣਤੀ ਉਸੇ ਅਸਰਾਲ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ, ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ।

ਸਿੰਧ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਏਡਾ ਭਿਆਨਕ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸਗੋਂ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਰਾਵੀ ਭਰਾ ਜੀਉ ! ਉਹ ਭਿਆਨਕ ਅਸਰਾਲ, ਅਥਵਾ ਅਜਗਰ ਹੈ ਸਿਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ--**ਸੰਤ ਸਮਾਜ**--ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਥਵਾ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਏਜੰਟ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ ਹੱਥ ਠੋਕਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲਾ ਹਿੰਦੂ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਸ ਚੇਲੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ (**ਮੁਖਿ ਝੂਠ ਬਿਭੂਖਣ ਸਾਰੰ**) ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਰਤ ਚੁੱਕੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ । ਪੰਥ ਦੀ ਲੀਡਰੀ ਵੀ ਲਗ-ਪਗ ਉਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਬਾਗ-ਡੋਰ ਸਾਂਭੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਧਰਮ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋੜਾ ਦੇਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਮਿਹਰ ਕਰੇ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜਥਦੇਦਰ ਨੂੰ ਸਰਤ ਸਾਂਭਣ ਜੋਗਾ ਬਣਾਦੇਵੇ ।

ਸਿੰਧ (ਡੂੰਘਾ ਹਉਕਾ ਲੈ ਕੇ) ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਊ ਭਰਾਵਾ ! ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਸਿਵਾਏ ਸਿਖੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੇ । ਖ਼ੈਰ, ਬੜਾ ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਭਰਾਉ, ਰੱਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਹੁਸਾਗਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰੇ । ਅਰਦਾਸ ਕਰੀਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿੱਖ ਲਏ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ--**ਸੰਤ-ਸਮਾਜ**--ਨੂੰ ਰੱਬ ਸਾਂਭੇ । ਚਲੋ ਛੱਡੋ ਲੰਮਾ ਸਾਰਾ ਗੱਜਵਾਂ ਜੈਕਾਰਾ ਤੇ ਪਾਉ ਚਾਲੇ ।

ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਨੇ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਗਲ ਬਾਤ ਸੁਣ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਣੇ ਤੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਗਿਲਾਨੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਨੀਯਮਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੇ ਅਸਾਂ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਝੂਠ ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਅਸਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਰਖਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲੁੱਟ ਨੀਤੀ ਦਾ ਮੈਂ ਵੀ ਪੂਰਾ ਭਾਈਵਾਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਧਰੋਹ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣ ਕੇ ਇੱਕ ਸੁਆਸ ਲੈਣਾ ਵੀ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸੁਣਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੀ ਮੈਂ ਸੁਆਸ ਚਾਲੂ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਇਸ ਪਾਪੀ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾ !

ਏਨੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਬਿਰਧ ਰਿਸ਼ੀ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਦੇ ਹੱਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਲੋਥ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਗੋਲੋਕ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਿਆ । ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਖਿਡਾਉਂਣ ਬਣ ਕੇ ਚੁਗਲੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੇ ਮਗਰੇ ਹੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਏ ।

੪- **ਹਰਿ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਇਕੁ ਤੂੰ ਤੂੰ ਜਾਣਹਿ ਭੇਤੁ ॥ ਜੋ ਕੀਚੈ ਸੋ ਹਰਿ ਜਾਣਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਹਰਿ ਚੇਤੁ ॥**
ਸੋ ਡਰੈ ਜਿ ਪਾਪ ਕਮਾਵਦਾ ਧਰਮੀ ਵਿਗਸੇਤੁ ॥ ਤੂੰ ਸਚਾ ਆਪਿ ਨਿਆਉ ਸਚੁ ਤਾ ਡਰੀਐ ਕੇਤੁ ॥
ਜਿਨਾ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸੇ ਸਚਿ ਰਲੇਤੁ ॥ ੫ ॥ [੮੪]

੬
ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਵਾਦੀ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸਰੋਵਰ

ਬ੍ਰਾਂਹਮਣ ਦੀ ਬਣਾਈ ਯੋਜਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣੇ ਕੁਝ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਕਰਾਮਤੀ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦਾ (ਵਣਗੀ ਮਾਤ੍ਰ) ਹਾਲ:--

੧- **ਹਰਿਦੁਆਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ--**

ਯੂ ਪੀ (United Province)ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ ਵਿਚ **ਕਨਖਲ** ਦੇ ਨੇੜੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਘਾਟ ਦਾ ਨਾਮ **ਹਰਦੁਆਰ** ਅਥਵਾ **ਬ੍ਰਹਮ-ਕੁੰਡ** ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇੱਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼, ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ

(ਹੱਡੀਆਂ) ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਵਾਸਾ, ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਧਰਮਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਵੱਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਫੁੱਲ ਹਰਿਦੁਆਰ ਦੇ ਘਾਟ ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਰਵਾਰ ਉਸ ਘਾਟ ਤੇ ਆ ਵੱਸੇ । ਘਾਟ ਦਾ ਨਾਂ ਹਰਦੁਆਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬਿੱਪ੍ਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਣਤੀ ਵਾਲੇ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਹਰਦੁਆਰ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ । ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤੱਦ ਹੀ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇ ਕੋਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਖ਼ਾਸ ਵੇਦ-ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਗੰਗਾ-ਜਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਵਾਏ । ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਅਥਵਾ ਮੁਰਦੇ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਆਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਭਾਂਵੇ ਕੋਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਤੋਂ ਫੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇੜਲੇ ਥਾਂਉਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਕੁੰਡ ਘਾਟ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਹੋਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਯਾਤਰੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਂਹਮਣ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਦੱਛਣਾ ਭੇਟਾ ਕਰੇ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਇਹ ਲੁੱਟ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਯਾਤਰੂ ਮਸਾਂ ਆਪਣੇ ਤਨ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਹੀ ਬਚਾ ਕੇ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧੀ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਲਈ ਸਵਰਗ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਲੁਟੇ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨਭਵ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਵਧਨੀ ਸੀ । ਸੋ ਫੁੱਲ ਤਾਰਨ ਲਈ ਪੁਜੱਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਵੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਾਸੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵੀ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਉੱਚੇ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ।

੨- **ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ**-

ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਦੀ **ਗੰਗਾ** ਦੇ ਖੱਬੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆਬਾਦ, **U.P** ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ **ਕਾਂਸ਼ੀ** ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੱਗਰ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਾਣਕ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਭਾਵ ਵੈਦਕ ਕਾਲ ਦੀ) ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਾਂਨ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਮੱਤ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ, **ਸ਼ਿਵ ਜੀ** ਦੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਅਦੁਭੁੱਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜੇ ਹੈ । ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਂ **ਮੁਹੰਮਦਾਬਾਦ** ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੰਦਰ **ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਵਰ ਨਾਥ** ਨੂੰ ਢਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮਸੀਤ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ **ਕ੍ਰਵੱਤ,** ਭਾਵ ਆਰਾ ਰਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਚੀਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਨਿਰਦਈ ਰਸਮ ਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਪਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵਰਗੀ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਅਜੇਹੀ ਅਸਰਦਾਰ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਰਾ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤਾਂਈਂ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਦੁਖਾਂ ਤੋਂ **ਮੁਕਤਿ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ** । ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਆਰਾ **ਪ੍ਰਯਾਗ** ਵਿਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਦਿਵਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਅੱਜ ਵੀ ਮਾਇਆ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਫ਼ਲਾ ਕਰ ਅਕਦੇ ਹਨ ।

ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਗਾਥਾ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾ--

ਜਿਵੇਂ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਬ੍ਰਹਮਲੋਕ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਡਿਗ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਗਣ ਜੋਗ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ), ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਵੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਹੀ ਹਨ । ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ--ਉਤ੍ਰਧ--ਅਠਵਾਂ ਖੰਡ ਤੇਤੀਵਾਂ ਅਧਿਆਇ--ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ:-- ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ--ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਭਲਿਆਈ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਝੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਸੋ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ **ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ** ਤੋਂ **ਕਾਸ਼ੀ** ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ **ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ** (--ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ **ਲਿੰਗ** ਦਾ ਇੱਕ ਨਾਂ ਹੈ) ਨੂੰ ਉਸ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ (ਭਾਵ, ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਣੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਦਰ ਵਿਚਲਾ **ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ,** ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਸ਼ਿਵ-ਲਿੰਗ-ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ **ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਮੰਦਰ** ਹੀ ਹੈ) । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ--ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਸੁਣ ਕੇ **ਅਸਾਂ**, (ਭਾਵ, ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ) **ਵਿਸ਼ਨੂੰ** ਜੀ, **ਦੇਵਤਿਆਂ** ਤੇ ਹੋਰ **ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ** ਨੇ ਰਲ ਕੇ **ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ** ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਣਾ ਸਹਿਤ ਸਭ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਸਭ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ । ਵਿਸ਼ਵਾਨਾਥ ਅਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦੇ ਕੌਤਕ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ **ਮਣਿਕਰਣਿਕਾ ਤੀਰਥ ਐਸਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਮਨੋਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ**। **ਜਦੋਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ** ਤਾਂ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਰਤ ਗਈ ਸੀ, ਆਦਿ ਆਦਿ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਝੂਠ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਖਵਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਕਈ ਮੰਦਰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਣਵਾ ਲਏ ਅਤੇ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਂਸ਼ੀ ਪੁਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਦੇਵੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਈ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾ ਝੂਠ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਂਣ ਆਏ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਲੋਕ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਕੇ, ਲੁਟੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰ ਕੇ ਸੱਚ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵਾਲੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪੁਜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਯਤਨ-ਸ਼ੀਲ ਰਹੇ । ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਪਾਂਧਿਆਂ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੰਤਾ ਦੇ ਸੇਵਾ ਦਾਰ ਬਣਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ । ਜਿਵੇ ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿਖੇ ਪਿਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਭਰਮੀਆਂ ਦਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮ ਵਲ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਸੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਗੁਰੂ ਜੀ) ਦਾ ਸੁਟਿਆ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹੀ ਸੁੱਕ ਰਹੀ ਫ਼ਸਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਤਾਂਹ ਸੂਰਜ ਵਲ ਨੂੰ ਸੁਟਿਆਂ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਕ੍ਰੋੜਾ ਮੀਲ ਦੂਰ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਲੇ ਕਥਿਤ ਪਿੱਤ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਾਂਸ਼ੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਏਥੇ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਜਾਮਿਆਂ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪਧਾਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੋ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਹਨ:--

(ੳ) ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ **ਲਕਸਾ ਮਹਾਲ** ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸੁਣਾ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਗੋਪਾਲ ਨਾਮੀ ਪਾਂਡੇ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਉਤਮ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

(ਅ) ਮੁਹੱਲਾ **ਆਸ਼ਭੈਰੋ** ਵਿੱਚ--**ਵੱਡੀ ਸੰਗਤਿ**--ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਾਹਾਦੁਰ (ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੭੨੨ ਵਿਚ ਪਧਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ੧੩ ਦਿਨ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪਟਨੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਂਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਥਾਂ ਠਹਿਰੇ ਸਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਦਾ **ਚੋਲਾ** ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦਸਿੰਘ ਜੀ **ਦੇ ਜੋੜੇ** ਏਥੇ ਬੜੇ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੋਹ ਸੁਦੀ ੭, ਅੱਸੂ ਵਦੀ ੧੦ ਅਤੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਦਿਨ ਏਥੇ ਮੇਲੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਥਾਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਰੇਂਦ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ੧੯੧੧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਧਨ ਖਰਚ ਕੇ **ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਲ** ਬਣਵਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਲਈ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ।

(ੲ) **ਜਗਤ ਗੰਜ** ਵਿਚ--**ਛੋਟੀ ਸੰਗਤਿ**--ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੈ । ਏਥੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦੁਰ ਜੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ ।

(ਸ) ਕਾਂਸ਼ੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੋਹ, ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਛੋਟੇ ਮਿਹਰਾਜਪੁਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਸੋਲਾਂ ਵਿਘੇ ਦਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ਼ ਹੈ । ਇਸ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਧਾਰੇ ਸਨ । ਇਹ ਥਾਂ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ **ਅਹਰੋਰਾ** ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਤੇ ਹੈ । ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬ ਚਾਲੀ ਥਾਂ ਹਨ । (ਅਗਲੇ ਸਫ਼ਿਆਂ ਤੇ ਨਿਰਮਲਾ ਪੰਥ ਬਾਰੇ--**ਨਿਰਮਲਾ ਪੰਥ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ**--ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਅੱਡਰੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)

੩- **ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਸ੍ਰੋਵਰ**--

ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਵਖੋ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :--

(ੳ) ਮਹਾਂਨਕੋਸ਼ ਦੇ ੨੯੫ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਪਦਮਪੁਰਾਣ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਂਭੈਰਵ (ਸ਼ਿਵ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਦੀ ਉਂਗਲ ਦੇ ਨਹੁੰ ਨਾਲ ਅਭਿਮਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਲਿਆ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਕਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ, ਮਹਾਂਭੈਰਵ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚਿਮਟ ਗਿਆ । ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਦ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕਪਾਲਮੋਚਨ ਤਲਾਬ ਤੇ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਕਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲੋਂ ਲੱਥਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਬਣਿਆਂ ।

(ਅ) ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ **ਔਸ਼ਨਸ ਤੀਰਥ** ਦਾ ਨਾਉਂ **ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ** ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੁਆਰਾ ਵੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਦੈਂਤ ਦਾ ਸਿਰ **ਮਹੋਦਰ ਰਿਖੀ** ਦੀ ਟੰਗ ਨਾਲ ਚਿਮਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨ੍ਹਤੇ ਨਾ ਉਤਰਿਆ । ਇਸ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਤਾਲ ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਸਿਰ ਟੰਗ ਨਾਲੋਂ ਲੱਥਾ ਸੀ । ਇਹ ਥਾਂ **ਜਗਾਧਰੀ** ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੋਹ ਉੱਤਰ, **ਸਢੌਰੇ** ਪਾਸ **ਅੰਬਾਲੇ** ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੭੪੨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਏਥੇ ਪਧਾਰੇ ਸਨ । ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ੨੫੦ ਵਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹੈ ।

(ੲ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ ਦੀ ਪੰਜਵੀਂ ਪੋਥੀ ਦੇ ੧੭੭ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚਲੇ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕ---**ਅਨਿਕ ਪਾਤਿਕ ਹਰਤਾ, ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਨਾਥੁ ਰੀ, ਤੀਰਥਿ ਤੀਰਥਿ ਭ੍ਰਮਤਾ, ਲਹੈ ਨ ਪਾਰੁ ਰੀ ॥ ਕਰਮ ਕਰਿ ਕਪਾਲੁ ਮਫੀਟਸਿ ਰੀ ॥ ੪ ॥** [੬੯੫]-੧ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਿੰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਸਰਸ੍ਵਤੀ* ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ ਨਾਲ ਭੈਭੀਤ ਹੋਈ ਉਸ ਦੀ ਧੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ ਹੋ ਗਈ । ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਦੀ ਖੋਪਰੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚੰਬੜ ਗਈ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਕਈ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰ ਹਟੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਂਲ ਖੋਪਰੀ ਹੱਥ ਨਾਲੋਂ ਨਾਂ ਲੱਥੀ । ਆਖ਼ਰ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਖੋਪਰੀ ਕੋਲੋਂ ਛੁੱਟਾ । ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਤੀਰਥ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪੁੰਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਬਣਿਆਂ । >>>>>(Foot Note:--ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਸ੍ਵਤੀ, ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਨ । ਪਰ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸੌਕਣਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾ ਬਣੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲੜਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸਰਸਵਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ, ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਪਰ ਏਥੇ ਉਹੀ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਥਾਂ ਪੁਤ੍ਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ)

(ਸ) ਏਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਿਵਪੁਰਾਣ ਦੇ ਉਤਰਾਰਧ-ਸਤਵਾਂ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਅਧਿਆਇ ਤੇਰ੍ਹਵੇਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ- " ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਗਲ ਬਾਤ ਸਮੇਂ ਇਕ ਜੋਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੀ-- ਨੀਲ-ਕੋਹਿਤ ਵਰਣ, ਚੰਦਰ ਭਾਲ, ਹਥ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ, ਸਰਪਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਪਾਈ ਖੜਾ ਸੀ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਮੂੰਹ ਥਾਣੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹੋ ਹੋ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੀਆਂ ਭਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੇ ਰੋਣ ਕਰਕੇ ਅਸਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ **ਰੁਦਰ** ਰਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਨਾਮ ਰਖੇ ਸਨ । ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਖਿਆ ਕਰਾਂਗੇ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਕਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਉਸ ਮਨੁੱਖ-ਰੂਪੀ ਰੂਪ ਦਾ ਨਾਮ **ਭੈਰਵ** ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕਾਲ ਵੀ ਡਰੇਗਾ । ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਹੋਣਗੇ । ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸੁਣ--**ਪਦਮਸਤੁ** ਜੋ **ਬ੍ਰਹਮਾਂ** ਹੈ, ਉਹ ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੱਤ ਦੇਹ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ ਸ਼ਤਰੂ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਹ । **ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਨਗਰੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਸੁਆਮੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ** । ਤੂੰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਤਵਾਲ ਬਣ । ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰੇਗੀ । ਤੂੰ ਓਥੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਕਰੀਂ ਤੇ ਉਥੇ ਵਸਦੇ ਪਾਪੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਤ ਮਾਰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੀਂ । ਤੇਰਾ ਤੇਜ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕੇਗਾ---ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ **ਕਾਲ ਭੈਰਵ** ਬੜਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਵੇਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖਬੀ ਉਂਗਲੀ ਦੇ ਨੌਂਹ ਨਾਲ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾਈ । ਦੇਵਤੇ, ਰਿਸ਼ੀ ਮੁਨੀ ਸਭ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਸਾਰੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਗਏ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕਾਲ ਭੈਰਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਬੜੀ ਸਮਝ ਨਾਲ ਕਰੋ । **ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਚਾਹੇ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ ।** ਤੈਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ **ਲਈ ਕਾਯਾਪਲ ਬਰਤ ਧਾਰਨ** ਕਰੋ । ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਉਸ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਹੋਇਆ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰ । ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ** ਰਖਿਆ । ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਬੜਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ । ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ

ਕਿ **ਕਾਂਸ਼ੀ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਹੈ**। ਭੈਰਵ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮੁੜਕੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ, ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਉਸਦਾ ਪਿੱਛਾ ਨਾ ਛੱਡੀਂ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਉਪਾ ਕਰੇ। ਬ੍ਰਹਮਹਤਿਆ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅੰਤਰਧਿਆਨ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਲ ਭੈਰਵ ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਕੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦਾ ਫਿਰਿਆ। ਆਖ਼ਰ ਜਦ **ਕਾਂਸ਼ੀ** ਵਿਚ ਬਣੇ **ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ** ਤੇ ਪੁਜਾ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਹਤਿਆ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਛਡਿਆ।

ਇਹ ਨਵੀਂ ਤਰਜ਼ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਅਤੇ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਉਤੱਮ-ਤਾਈ ਵਾਲਾ ਭਰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ?

੪- **ਗਯਾ**

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਅਜੀਬ ਗਾਥਾ ਘੜ ਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਵਾਯੂ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਇੱਕ " **ਗਯ** " ਨਾਮੀ ਅਸੁਰ (=ਦੈਂਤ) ਦੀ ਗਾਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ। " ਇਕ ਵਾਰੀ ਇਹ ਦੈਂਤ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ ਘੋਰ ਤਪ ਕਰਨ ਬੈਠ ਗਿਆ। " ਗਯਾਸੁਰ " ਨੇ **ਅਜੇਹਾ ਤਪ ਕੀਤਾ** ਜਿਸ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂ ਰੀਝ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਤਪੱਸਿਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਦੋਹਾਂ ਭਗਵਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ " **ਗਯ** " ਨੇ ਵਰ ਮੰਗ ਲਿਆ ਕਿ, " ਜੋ ਮੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਉਹ ਬੈਕੁੰਠ ਜਾਵੇ "। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ। ' **ਗਯਾਸੁਰ** ' ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਫਿਰਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਵਡੀ ਦੇਹ ਨੂੰ (**ਜੋ ੧੨੫ ਯੋਜਨ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ੬੦ ਯੋਜਨ ਚੌੜੀ ਸੀ।** [ਜਾਮਨੂੰ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਜਿੱਡੇ ਜਾਮਨੂੰ ਲੱਗਣ ਜਿਹੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੈਂਤ ਦਾ ਏਡਾ ਵਡਾ ਸਰੀਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਬਨਾਉਂਣ ਦੀ ਧੁਨ ਵਿਚ, ਪੁਰੋਹਿਤ ਜੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੁਫ਼ਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਝਿਜਕਦੇ] ਏਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਰੀਰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਅਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਥੋਹੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ-ਰਾਜ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਾ ਸੁਣਾਈ। ਇਸ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ **ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਭੇਸ ਧਾਰ ਕੇ** " **ਗਯ** " ਤੋਂ ਦਾਨ ਜਾ ਮੰਗਿਆ। ਜਦ ' ਗਯ ' ਨੇ ਇਛਿਆ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ " ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਸਾਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਹ "। ਉਸ ਭੋਲਾ ਅਸੁਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਚਟਾਨ ਹੇਠ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ " **ਗਯ** " ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਦੱਬਿਆ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਭਰਵਾਏਗਾ ਉਹ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰੇਗਾ। **ਗਯ** ਦੈਂਤ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਉਂ " **ਗਯਾ** " ਪੈ ਗਿਆ। ਸੋ ਜਿੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣੋ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ " ਗਯਾ " ਰਾਹੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬੈਕੁੰਠੀਂ ਜਾ ਵੜਦੇ ਹਨ।

੫- **ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਹਉ ਭਇਆ ਉਦਾਸੁ ॥ ਤੀਰਥ ਬਡਾ ਕਿ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ॥ ੩ ॥** [੩੩੧]-੪੨

੫- **ਮਥੁਰਾ**

ਮਧਪੁਰੀ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵ੍ਰਜਭੂਮੀ ਵਿਚ ਮਥੁਰਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ, ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਗਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਏਥੇ ਹੀ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਨੁਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਇੱਕ ਦੈਂਤ **ਮਧੁ** ਨਾਮੀ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ " ਮਧੁਪੁਰੀ ' ਹੋਇਆ। ਜਦ ' **ਮਧ** ' ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਵਣ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸ਼ਤ੍ਰਘਨ ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਹਰ ਦਾ ਨਾਮ " ਮਧੁਰਾ " ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਫਿਰ **ਮਥੁਰਾ** ਬਣ ਗਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੇ ਰਮਜ਼ਾਨ ਸਨ ਹਿਜਰੀ ੧੦੮੦ (ਸਨ ੧੬੬੯) ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੁਰੀ ਦਾ ਨਾਮ " ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ " ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ " ਕੇਸ਼ਵਦੇਵ " ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਢਾ ਕੇ ਮਸੀਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

੬- **ਅਜੁਧਯਾ**

ਯੂ ਪੀ ਵਿਚ ਫ਼ੈਜ਼ਾਬਾਦ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਸਰਜੂ (ਸਰਯੂ) ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੌਸ਼ਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰੀ, ਜੋ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਥਿ ਤੌਰ ਤੇ ਰਾਮਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਇਸੇ ਥਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਚਿਰ ਤੱਕ ਰਾਜਧਾਨੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਵੇਵਸਤ ਮਨੁ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। (ਨਾਟ:--ਇਸ ਖ਼ਿਆਲੀ " ਮਨੁ " ਦਾ ਹਾਲ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ]

੭- **ਜਗੰਨਾਥ ਪੁਰੀ**

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਦੀ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਮੂਰਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਗੰਨਾਥ ਹੈ ਜੋ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਰਿਆਸਤ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਕਟਕ ਜਿੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ " **ਪੁਰੀ** " ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਗੰਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਦੇ ਬੁੱਤ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਯਾਤ੍ਰੀ ਬਾਹਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਜਨ। ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਰਥਯਾਤ੍ਰਾ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਰਥਯਾਤ੍ਰਾ ਹਾੜ ਸੁਦੀ ੨ ਨੂੰ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇ ਜਗੰਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ) ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਰਥ ਵਿਚ ਬੈਠਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ੧੬ ਪਹੀਏ ਦਾ ੪੮ ਫ਼ੁੱਟ ਉੱਚਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਗਤ ਇਸ ਰਥ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ। ਜਗੰਨਾਥ ਦੇ ਰਥ ਨਾਲ ਦੋ ਰਥ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਲਰਾਮ ਦਾ ੧੪ ਪਹੀਏ ਦਾ ੪੪ ਫ਼ੁਟ ਉੱਚਾ ਭਦ੍ਰਾ (ਕੇਕਯ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਠਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਰਾਣੀ) ਦਾ ੧੨ ਪਹੀਏ ਦਾ ੪੩ ਫ਼ੁਟ ਉੱਚਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਮਵਾਰ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਰਥ ਦੇ ਪਹੀਏ ਹੇਠ ਆ

ਕੇ ਮਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਹੋਣੀ ਮੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਦੇ ਸਨ ।

ਸਕੰਦਦਦਦਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਜਗੰਨਾਥ ਦੀ ਬਾਬਤ ਇੱਕ ਅਨੋਖੀ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ " ਜਰ " ਨੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਇੱਕ ਬਿਰਛ ਦੇ ਥੱਲੇ ਹੀ ਪਿਆ ਪਿਆ ਸੜ ਗਿਆ । ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੇ ਅਸਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦ੍ਰਯੁਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਗੰਨਾਥ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਤ ਬਣਾ ਕੇ ਉਹ ਅਸਥੀਆਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨ ਕਰੇ । ਇੰਦ੍ਰਯਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮੰਨ ਕੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮਿਸਰੀ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਬੁਤ ਬਣਾਉਣਾ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਬੁੱਤ ਵੇਖ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਉਥੇ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ । ੧੫ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਰਾਜਾ ਬੇਸਬਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਕਰਮਾ ਪਾਸ ਜਾ ਪੁੱਜਾ । ਵਿਸ਼ਕਰਮਾ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਗੰਨਾਥ ਦਾ ਬੁੱਤ ਬਿਨਾ ਹੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ । ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰਯੁਮਨ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਬੁੱਤ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸਜਾ ਕੇ ਜਗਤਮਾਨਯ ਥਾਪਿਆ ।

ਪਰ (ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਝੁਠਲਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗੰਨਾਥ ਦਾ ਮੰਦਿਰ ਆਦਿ ਰਾਜਾ ਅਨੰਤਵਰਮਾ ਨੇ ਬਣਵਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਨ ੧੦੭੬ ਤੋਂ ਸਨ ੧੧੪੭ ਤੀਕ ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

੮- ਦ੍ਵਾਦਸ (੧੨) ਜੋਤੀ ਲਿੰਗ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣੇ ੧੨ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ--

ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਆਦਿ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪਾਉਣ ਲਈ, ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਕਹਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਉਤ੍ਰਾਰਧ--ਖੰਡ--੭--ਅਧਿਆਇ--੫੮ ਸਫ਼ਾ ੫੨੭ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ--ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਅਵਤਾਰ ਜੋ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੌਤਕ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਗਏ । ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਹਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਹੋਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਕਰਕੇ ਜੰਤਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੧) **ਸੋਮਨਾਥ**:--ਜਦੋਂ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸੋਮਨਾਥ ਨਾਮ ਧਾਰ ਕੇ ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਅਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ । ਉਥੇ ਹੀ ਇੱਕ **ਚੰਦ੍ਰਕੁੰਡ** ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । >>>>>

[Foot Note::---* ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਵਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਏਸੇ ਸੋਮਨਾਥ ਲਿੰਗ ਦੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਸੰਨ ੧੦੨੪ ਵਿਚ ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਨੇ ਲੁਟਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਮੰਦਰ ਸੌਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਹੈ । ਬੰਬਈ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਠੀਵਾੜ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਜੂਨਾਗੜ੍ਹ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਨੱਗਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾ **ਪ੍ਰਭਾਸ਼** ਅਥਵਾ **ਵੇਰਾਵਲ ਪੱਤਨ** ਹੈ । ਇਸੇ ਥਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਰੂਪੀ ਕਥਿਤ ਅਵਤਾਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਸੋਮਨਾਥ** ਹੈ । ਸੋਮਨਾਥ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪੰਜ ਗਜ਼ ਉੱਚੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਵੀ ਸੀ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਨੇ ਤੋੜ ਕੇ ਚਾਰ ਟੋਟੇ ਕੀਤੇ ਸਨ । ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗ਼ਜ਼ਨੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮਸਜਿਦ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਟੋਟਾ ਕਚਹਿਰੀ ਘਰ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਟੁਕੜੇ ਪੌੜੀ ਵਿਚ ਜੜਨ ਲਈ ਮੱਕੇ ਅਤੇ ਮਦੀਨੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਜੜੇ ਹੋਏ ੫੬ ਥਮਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੌ ਮਣ ਦਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਜ਼ੰਜੀਰ ਛੱਤ ਨਾਲ ਲਟਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੰਟਾ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਰਾਮ ਜਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਤੱਕ ਸੀ । ਸੱਭ ਕੁਝ ਲੁਟ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕਿਸੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਜਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਨੇ ਮਹਿਮੂਦ ਦੇ ਧੱਕੇ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮੀ ਕਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਚਾ ਸਾਹ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆ]

੨) **ਮਲਿਕਾਰਜੁਨ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ**---ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਉਥੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸਕੰਦ ਲਈ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ੍ਰਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੩) **ਮਹਾਂਕਾਲ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ**--ਉਜੈਨ--(ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਾਲਵਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ) ਵਿਚ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **ਦੂਸ਼ਨ ਦੈਂਤ** ਨੂੰ ਸਾੜਕੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਂਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੬੩੪ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਕਾਲਿਕਾ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਵਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵੀਰਯ ਅਗਨਿ ਵਿਚ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੋ ਬੂੰਦਾਂ ਬਾਹਰ ਡਿੱਗ ਪਈਆਂ । ਇੱਕ ਬੂੰਦ ਤੋਂ ਮਹਾਂਕਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਭ੍ਰਿੰਗੁ * ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ । (ਮਹਾਂ ਕਾਲ ਰਖਵਾਰ ਹਮਾਰੋ--ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਵਤਾਰ--ਅਤੇ---**ਗਯਾਨ ਹੂੰ ਕੇ ਗਯਾਤਾ ਮਹਾਂ ਬੁਧਿਤਾ ਕੇ ਦਾਤਾ ਦੇਵ, ਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਮਹਾਕਾਲ ਹੂੰ ਕੇ ਕਾਲ ਹੈਂ** --ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)

[* Foot Note:--ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ੮ ਵਿਚ ਮਹਾਂਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੬੨੯ ਸਫ਼ੇ ਦਾ ਨੋਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਭ੍ਰਿਗੁ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਵੀਰਯ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਦਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਜੋੜ ਤੋੜ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸੱਚ ਨੂੰ ਝੂਠ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆਂ ਝੱਟ ਹੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਨਮ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।]

੪) **ਓਂਕਾਰਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ**--ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਚੌਥੇ ਅਵਤਾਰ **ਓਂਕਾਰ** ਜੀ ਨੇ ਵਿੰਧ੍ਯ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੋ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਓਸੇ ਪ੍ਰਬਤ ਪਰ ਸਥਿਤ ਹੋਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

੫) **ਕੇਦਾਰੇਸ਼ਵਰ ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ**--ਜੋ ਨਰਨਾਰਾਇਣ ਹਨ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਬਤ ਤੇ ਕੇਦਾਰ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਾਪੀ ਵੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਭਰਤਖੰਡ ਦੇ ਸੁਆਮੀ ਹਨ । ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੩੪੭ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਕੇਦਾਰਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ---ਇਹ ਤੀਰਥ ਰਿਆਸਤ ਗੜ੍ਹਵਾਲ (**ਯੂ ਪੀ**) ਵਿਚ ਰੁਦ੍ਰ ਹਿਮਾਲੇ ਦੀ ਬਰਫ਼ਾਨੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਚੋਟੀ ਹੇਠ ਇੱਕ ਟਿੱਲੇ ਉਤੇ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਉਚਾਈ ੧੧੭੫੩ ਫ਼ੁੱਟ ਹੈ । ਏਥੇ ਸਦਾਸ਼ਿਵ ਦਾ ਮੰਦਰ ਹੈ । ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਂਡਵਾਂ ਤੋਂ ਹਾਰ ਖਾਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਝੋਟਾ ਬਣ ਕੇ ਭੱਜੇ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਆਏ । ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰ ਦਾ ਬਣਿਆ ਝੋਟੇ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਤੀਰਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਪਹਾੜ ਵਿਚ ਧਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਸੋ ਧੜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ **ਬਾਹਾਂ** ਦੀ ਪੂਜਾ **ਤੁੰਗਨਾਥ** ਤੇ **ਮੂੰਹ** ਦੀ ਪੂਜਾ **ਰੁਦ੍ਰਨਾਥ** ਤੇ **ਨਾਭੀ** ਦੀ ਪੂਜਾ **ਮਧਯਮੇਸ਼ਵਰ** ਤੇ, ਅਤੇ **ਜਟਾਂ** ਦੀ ਪੂਜਾ **ਕਲਪੇਸ਼ਵਰ** ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਹ ਪੰਜ ਕਿਦਾਰੇ ਹਨ ਪਰ ਸ਼ਿਵਾਂ ਲਿੰਗ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਪਾਰਬਤੀ-ਯੋਨੀ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਮੰਦਰ ਬੇਅੰਤ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਹਨ । ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਾਪ ਨਾਸਕ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਭਰਮੀਆਂ ਨੇ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਖ਼ਿਆਲ ਜਾਨਣੇ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੋਇਆ:--

੧- **ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਕੇਲ ਕੇਦਾਰਾ ॥ ਕਾਸੀ ਕਾਂਤੀ ਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ॥**
ਗੰਗਾ ਸਾਗਰੁ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮੁ ਅਠਸਠਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਈ ਹੇ ॥ ੯ ॥{੧੦੨੨}-ਸੋਹਲੇ-੨

ਅਰਥ:--ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ, ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ, ਕੇਦਾਰਾ, ਕਾਂਤੀ, ਦੁਆਰਕਾ ਪੁਰੀ, ਸਾਗਰ ਗੰਗਾ, ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਆਦਿਕ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਉਸ ਕਰਤਾਰ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਭਾਵ, ਉਸ ਅਪਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਕਲਿਆਨ ਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਰਨਾਂ ਹੈ, ਪੂਜਾ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ)

੬) **ਭੀਮਸ਼ੰਕ੍ਰ ਅਵਤਾਰ ਜੀ**---ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਲਈ ਭੀਮ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ । ਇਹ ਵੀ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਥਿਤ ਹਨ । (ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਕਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ)

੭) **ਵਿਸ਼ੇਵੇਸ਼ਵਰ ਅਵਤਾਰ ਜੀ**---ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ (ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ) ਹੋਏ ਇਹ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੮) **ਤ੍ਰਿਯੰਬਕ ਅਵਤਾਰ**---ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੌਤਮੀ ਦੇ ਉਧਾਰ ਲਈ ਅਵਤਾਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੌਤਮੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਜਯੋਤੀਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਭ ਪਾਪ ਕਲੇਸ਼ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੯) **ਵੈਦਯਨਾਥ ਅਵਤਾਰ ਜੀ**---ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਬੈਜਨਾਥ ਵੀ ਹੈ । ਇਹ ਚਿਤਾਭੂਮੀ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੇਅੰਤ ਹੈ । ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਰਾਵਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਨੱਗਰ **ਬੈਜਨਾਥ, U.P** ਦੇ ਜਿਲ੍ਹੇ **ਅਲਮੋਰ** ਵਿਚ ਹੈ ।

੧੦) **ਨਾਗੇਸ਼ ਅਵਤਾਰ ਜੀ**---ਜੋ ਦਾਰੁਕ ਬਨ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । [ਦਾਰੁਕ ਅਥਵਾ ਦਾਰੂ ਬਨ ਵਿਚ ਵਰਤਾਇਆ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਉਹ ਅਸ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਆਚਰਨ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੰਦਾ ਸਾਕਾ---ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ੩੬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ ।]

੧੧- **ਰਾਮਨਾਥ ਅਵਤਾਰ**---ਅਥਵਾ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਸੇਤੁਬੰਧ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਲਿੰਗ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਜਲ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ।(ਦੱਖਣ ਦੇ **ਪਾਮ-ਬਨ ਦ੍ਵੀਪ** ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮੰਦਰ ੧੦੦ ਫੁੱਟ ਉੱਚਾ ਹੈ । ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਹੈ । ਮੰਦਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਸ ਦੀ ਬਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮੇਸ਼ਵਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ)

੧੨- **ਘੁਮੇਸ਼ਵ੍ਰ ਅਵਤਾਰ**-----ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ--ਦਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੇਵਗਿਰੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ **ਸੁਧਰਮਾ** ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਮ **ਘੁਸਮਾ** ਸੀ । ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੁਤਰ ਜਨਮਿਆਂ । ਪਹਿਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਘੁਸਮਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਹੋਇਆ । ਘੁਸਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਸਥਿਤ ਹੋ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ **ਘੁਮੇਸ਼ਵਰ** ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ । ਜੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਜਯੋਤੀ ਲਿੰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸਭ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਨਘੜਤ ਕੁਫ਼ਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਓਸੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਅਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਦੱਸਦਾ ਹੈ । ਸਾਰਾ ਝੂਠ-ਪਾਪ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦਾਤੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਹੀ ਮੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ।

੭

ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਘੜੀ ਹੋਈ ਅਦਭੁਤ ਗਾਥਾ

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਇਕ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਕਾਮ ਵਾਸਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਂ ਅਧੀਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਨ ਘੜਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ । ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---**ਦੱਕਸ਼** ਨਾਮੀ ਇੱਕ ਪਰਜਾਪਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਰਿਗ ਵੇਦ ਅਥਵਾ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ **ਦੱਕਸ਼** ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਅੰਗੂਠੇ ਵਿਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਖੱਬੇ ਅੰਗੂਠੇ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਪਈ ਸੀ । ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਕਸ਼ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਮਾਨਸ ਪੁਤ੍ਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ **ਮਨੁ ਭਗਵਾਨ** ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ **ਪ੍ਰਸੂਤਿ** ਸੀ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਦਕਸ਼ ਪਰਜਾਪਤਿ **ਪ੍ਰਚੇਤਾ** ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹੈ । ਪਰ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਦਕਸ਼ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਧੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਧਰਮਰਾਜ ਨੂੰ, ਤੇਰਾਂ (੧੩) ਮਰੀਚ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ **ਕਸ਼ਯਪ** ਨੂੰ, ਸਤਾਈ (੨੭) **ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ** ਨੂੰ ਅਤੇ ਇੱਕ (**ਸਤੀ)** ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਸੀ । ਕੁੱਲ ੪੧ ਧੀਆਂ । (ਨੋਟ:-ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ੧੬੧੦੮ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਕੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ? ਸੱਚ ਕਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ?)

ਦਕਸ਼ ਨੇ ਜੱਗ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਪਰ ਸਤੀ ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਨਾ ਭੇਜਿਆ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸੱਦਿਆਂ ਜਾਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਸਤੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਗ ਵਿਚ ਚਲੀ ਗਈ । ਉਥੇ ਸਤੀ ਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਜਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜੱਗਕੁੰਡ ਵਿਚ ਡਿਗਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਜਗ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦਕਸ਼ (ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ) ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਬੱਕਰੇ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਮੋਹ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘਰਦੀ ਸਤੀ ਦੀ ਲੋਥ ਅਗਨਿ ਕੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁਕ ਕੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਬਿਨਾਂ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਦੇ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰੇ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਲੋਥ ਦੀ ਮੰਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਲੋਥ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਸਤੀ ਦੇ ਅੰਗ ਡਿੱਗੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪੁਵਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਬਣ ਗਏ । ਜਿਵੇਂ ਜਿਥੇ ਜੀਭ ਡਿੱਗੀ ਮਿਥ ਲਈ ਉਹ ਜਵਾਲਾਮੁਖੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਨੇਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਿਥ ਕੇ ਨੈਣਾਂਦੇਵੀ, ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ, ਛਾਤੀਆਂ, ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਂਈ ਡਿਗਿਆ ਮਿਥ ਕੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਲਏ । **ਤੰਤ੍ਰਚੂੜਾਮਣਿ** ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤੀ ਦੇ ਅੰਗ **੫੧** ਥਾਂ ਡਿੱਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ--**ਦੇਵੀ-ਪੀਠ**--ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । { ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗ (ਲਿੰਗ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਕਰਾ ਲੈਣ ਦੇ ਸਫ਼ਲ ਤਜਰਬੇ ਮਗਰੋਂ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਬਤੀ

ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੀ ਜਿਹੜੇ ਅੰਗ ਸਾਰੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਢੱਕ ਕੇ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੇ ਇਸ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਪਰਵਾਹ ਨਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸੜ ਮਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਲੋਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਕੀ ਫਿਰ ਵਾਲੀ ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਹਰਕਤ ਸਵਾਏ ਪਾਗ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਮਹਾਂ ਕਾਮੀ ਦੇ, ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹਨਾਂ ਸ਼ਿਵ-ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਬੜਾ ਘਟੀਆ ਠੱਠਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਭਗਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਾਲੀ ਪਾਰਬਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸ਼ਿਵ-ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨੇ ਸੁਰਗਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭਰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਕੋਰਾ ਝੂਠ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਬਣਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵਾਧੇ ਪਈਆਂ ਰਹੀਆਂ ।

੯- ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤ੍ਰ, ਅਥਵਾ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰ

ਇਸ ਪ੍ਰਸਿਧ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਰਕਬਾ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਅੰਬਾਲਾ ਅਤੇ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਘੱਘਰ ਨਦੀ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਹੈ । ਇਸ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ **੩੬੫ ਤੀਰਥ** (ਪੂਰੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਜਿੱਨੇ ?) ਲਿਖੇ ਹਨ । ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।(ਮ:ਕੋ: ੩੪੨) । ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਲਯ ਪਰਵ ਦੇ ਤਰਵਿੰਜਵੇਂ (੫੩) ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ--**ਕੁਰੁ**--ਰਾਜਰਿਖੀ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਆ ਸੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤ੍ਰ** ਹੋਇਆ । ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਜਗ ਲਈ ਧਰਤੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਆਪ ਹੱਲ ਵਾਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੈਦਾਨ ਜੰਗਾਂ ਯੁਧਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪੰਜਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਗਾਥਾ ਵਿਚਲੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਜੋਧਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਏਸੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜੰਗ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤ੍ਰ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੀ ਹੈ ।

ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤ੍ਰ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਗਾਥਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ **ਮਧੁ** ਅਤੇ **ਕੈਟਭ** ਦੈਂਤ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਝ ਸਾਰੇ ਜਲ ਤੇ ਫੈਲ ਗਈ । ਪਰ ੪੮ ਕੋਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਚੌਕੜੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਮਿੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕੁਰੁਕਸ਼ੇਤ੍ਰ ਦੀ ਭੂਮੀ ਪਰਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ । (ਦੋਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਡੇ ਬਲਵਾਨ ਲਿਖਿਅ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਗਰੋਂ ਮਸਾ ਹੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਮਾਰੇ ਸਨ । ਏਡੇ ਘੋਰ ਯੁਧ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਚੌਕੜੀ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰ ਲਈ ਜਿਸ ਨੇ ੭੨ ਵਰਗ ਮੀਲ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਵਗ ਰਹੀ ਮਿਝ ਨਾ ਡਿੱਗਣ ਦਿੱਤੀ ? ਫਿਰ ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਏਹੀ ਥਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਮਿਝ ਡਿਗਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ, ਪਰਮਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਤਾਂ ਗੰਗਾ-ਜਲ, ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ ਅਥਵਾ ਕਪਾਲ ਮੋਚਨ ਆਦਿ ਜਿਹੇ ਕਈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਬਚੀ ਰਹੀ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਤਸੱਲੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਉੱਤਰ ਏਹੀ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕਲਪਣਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਇੱਕ ਮਿਥਿਆ-ਕਾਰ ਹੈ)

ਮਹਾਂਭਾਰਤ, ਅਥਵਾ ਕਾਲਿਕਾ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਹਨ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਜਦ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਮੈਲ ਤੋਂ **ਮਧੁ** ਅਤੇ **ਕੈਟਭ** ਦੋ ਭਿਆਨਕ ਦੈਂਤ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਉੱਗੇ ਕੰਵਲ ਦੀ ਨਾਲੀ ਤੋਂ ਜਨਮੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੈਂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਲਪਕੇ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਹ ਝੱਟ ਹੀ ਦੈਂਤਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ਦੋਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲਿਆ । ਮਧ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨਾਮ **ਮਧਸੂਦਨ** ਪਿਆ ।

ਹਰਿਵੰਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ ਕਿ ਮਧੁ ਅਤੇ ਕੈਟਭ ਦੀ ਮਿੱਝ ਜਿਹੜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਿਥਿਵੀ ਬਣੀ ਅਤੇ ਏਸੇ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਮ **ਮੇਦਿਨੀ** ਵੀ ਹੈ । T.V. ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀ ਵੀਡੀਉ (Video)ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਮਧ ਕੈਟਭ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਹੋਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਫਿਲਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਭਬੀਖਣ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਤੇ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਲਈ ਲਲਕਾਰ ਰਹੇ ਰਾਵਣ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਂ ਬਲੀ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ (ਅਤੀਕਾਇ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕਰਣ) ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ **ਕੈਟਭ** ਅਤੇ **ਮਧੁ** ਦੈਂਤ ਸਨ । ਭਬੀਖਣ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ **ਕੈਟਭ** ਅਤੇ **ਮਧ** ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਲਈ ਜਾ ਲਲਕਾਰਿਆ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੁਦੱਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਮਾਰਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾਂ ਵਿਗੜਿਆ । ਫਿਰ ਦੋਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਉਲਟਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ । ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਮੌਤ ਦਾ ਢੰਗ ਪੁੱਛ ਲਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੋਇਆ ਢੰਗ ਵਰਤ ਕੇ ਜਦ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ **ਮਧ** ਦੀ ਮਿਝ ਤੋਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਮ **ਮੇਦਨੀ** ਪਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਗਾਥਾ ਦੀਆਂ ਵੀਡੀਉ ਰੀਲਾਂ ਵਿਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨਾ ਹੀ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਕਿਸੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਥਨ ਹੈ ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੯੪੭ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਹੀ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ **ਮਧੁ** ਅਤੇ **ਕੈਟਭੁ** (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ) **ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਣੇ ਸਨ ।** ਮਹਾਂਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਏਸੇ ਲੇਖ ਦਾ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ---**ਏਕ ਸ੍ਰਵਣ ਤੇ ਮੈਲ ਨਿਕਾਰਾ । ਤਾਂ ਤੇ ਮਧੁ ਕੈਟਭ ਤਨ ਧਾਰਾ ।**(ਵਿਚਿਤ੍ਰ) ਮਹਾਂਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਤੁਕ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਪਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੀ **ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ** ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ--

ਸ੍ਰਵਣ ਮੈਲ ਤੇ ਅਸੁਰ ਪ੍ਰੈਕਾਸ਼ਤ । ਚੰਦ ਸੂਰ ਜਨੁ ਦੁਤੀਯ ਪ੍ਰਭਾਸਤ ।

ਮਾਯਾ ਤਜਤ ਬਿਸਨੁ ਕਹੁ ਤਬ ਹੀ । ਕਰਤ ਉਪਾਧਿ ਅਸੁਰ ਮਿਲਿ ਜਬ ਹੀ । ੫ ।
ਤਿਨ ਸੋਂ ਕਰਤ ਬਿਸਨੁ ਘਮਸਾਨਾ । ਬਰਖ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਚ ਪਰਮਾਨਾ ।
ਕਾਲਪੁਰਖ ਜਬ ਹੋਤ ਸਹਾਈ । ਦੁਹੂੰਅਨਿ ਹਨਤ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਜਾਈ । ੬ । *

ਪਦ ਅਰਥ:--ਸ੍ਰਵਣ ਮੈਲ--ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ--ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ, ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭਾਵਸਤ--ਚਮਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ (ਦੈਂਤ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸਨ) । ਮਾਯਾ--ਜੋਗ ਤੰਤ੍ਰ, ਉਂਘਲਾਹਟ ਰੂਪ ਭਵਾਨੀ, ਨੀਂਦ ਦੇਵੀ । ਉਪਾਧਿ--ਉਪਾਧੀ, ਖ਼ਰੂਦ, ਸ਼ਰਾਰਤ । ਘਮਸਾਨਾ--ਘੋਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਭਾਰਾ ਜੰਗ । ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਚ ਪਰਮਾਨਾ--ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤੱਕ ।

{ * Foot Note:- ਜੇ ਕਲਗੀ ਧਰ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗਰੰਥ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾ ਦੀ ਮੈਲ ਦੀ ਉਪਜ ਦੱਸ ਕੇ ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਦੇਂਤਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨਾ ਦੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਨਾ ਲਿਖਦੇ । ਅਜੇਹੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਅਭੁੱਲ ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਿਥਿਆਕਾਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਲਮ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਹੈ । ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚਲਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵੈਰੀ ਹਨ }

ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਦੈਂਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ ਫਿਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ ਆਖ਼ਰ **ਕਾਲ ਪੁਰਖ** ਭਾਵ **ਸ਼ਿਵ ਜੀ** ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਸਕਿਆ । **ਕਾਲ ਪੁਰਖ** (ਭਾਵ ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਸਭ ਥਾਂ ਹੈ, ਭਾਵ, **ਸ਼ਿਵ** । ਪ੍ਰਿਰਾਣਾਂ ਅਥਵਾ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । ਸਮੁੰਦਰ ਤੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਸਮੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੀ ਸਥਾਪਣਾ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪੁਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਾਲ ਮੌਤ ਨੂੰ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ--**ਕਾਲ ਕੇ ਫਾਸਿ ਸਕਤ ਸਰੁ ਸਾਂਧਿਆ ॥** (ਆਸਾ ਮ: ੫) ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ **ਪਰਮਾਤਮਾਂ** ਅਥਵਾ **ਸਤਿ** ਨੂੰ **ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ** ਜਾਂ **ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ** ਲਿਖਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਮੇ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੀ ਹਸਤੀ ਜੋ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ **ਕਾਲ ਪੁਰਖ** ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ)

ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ --ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਆਪ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਖਤ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਈ ਤਾਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਹੋ ਗਿਆ । ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕੋਹ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸ੍ਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਅਸੱਤ, ਕੀ ਕਦੇ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸੰਬਧਤ ਹਿੱਸਾ, ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੈ । ਮੇਦਨੀ ਅਥਵਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸੰਬਧ ਵਿਚ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ:--

ਕਾਲ ਕੇਤ ਦੂਸਰ ਭੂਅ ਭਇਓ ॥ ਕ੍ਰੂਰਬਰਸ ਤੀਸਰ ਜਗ ਠਯੋ ॥
ਕਾਲਧੁਜ ਚਤੁਰ ਨਿਰਪ ਸੋਹੈ ॥ ਜਿਹ ਤੇ ਭਇਓ ਜਗਤ ਸਭ ਕੋ ਹੈ ॥ ੧੧ ॥

ਅਰਥ:--(ਉਸ ਤੋਂ) ਦੂਜਾ (ਭੂਅ-) ਰਾਜਾ ਕਾਲਕੇਤ ਹੋਇਆ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਤੀਜਾ (ਰਾਜਾ) 'ਕ੍ਰੂਰਬਰਸ' ਬਣਿਆ ਹੈ । ਕਾਲਧੁਜ ਚੌਥਾ ਰਾਜਾ ਸੋਭਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਜਗਤ ਦਾ (ਬਹੁਤ ਕੁਝ) ਬਣਿਆਂ ਹੈ ॥ ੧ ॥ ਪੰਡਿਤ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ :--ਕਾਲਧੁਜ--ਪੁਰਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ (ਸ਼ਿਵ-ਸ਼ਕਤੀ) ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਸਰੂਪ ਵੈਰਾਟ ਰੂਪ-ਜਿਸਨੂੰ " ਕਾਲਪੁਰਖ" ਤੇ ਮਹਾਂ ਵਿਸ਼ਨੁ" ਤੇ ਹਿਰਣਯ ਗਰਭ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।]

ਸਹਸਰਾਛ ਜਾਕੇ ਸੁਭ ਸੋਹੈਂ ॥ ਸਹਸ ਪਾਦ ਜਾਕੈ ਤਨਿ ਮੋ ਹੈਂ ॥
ਸੇਖ ਨਾਗ ਪਰ ਸੋਇਬੋ ਕਰੈ ॥ ਜਗ ਤਹਿ ਸੇਖ ਸਾਇ ਉਚਰੈ ॥ ੧੨ ॥

ਅਰਥ:--ਜਿਸਦੇ (ਸਰੀਰ ਉਤੇ) ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੋਭਦੀਆਂ ਹਨ । ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੈਰ ਹਨ । ਜੋ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਉਤੇ ਸੈਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਗਤ " ਸੇਖਸਾਈ " ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ॥ ੧੨ ॥ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ:--ਰਾਛ--ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅੱਖਾਂ । ਪਾਦ--ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੈਰ (ਚਰਨ) । ਤਨਿ--ਸਰੀਰ ਵਿਚ, ਜਿਸਮ ਸੰਗ । ਸੋਇਬੋ--ਸਉਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੌਂਦਾ-ਵਿਰਾਜਦਾ ਹੈ । ਜਗ--ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ । ਸੇਖ--(ੳ) ਸੇਖ ਨਾਗ ਦਾ ਸਾਂਈ (ਮਾਲਕ) (ਅ) ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਉੱਤੇ ਸੌਣ ਵਾਲਾ । ੧੨]

ਹੁਣ ਇਹ ੧੩ਵੀ ਚੌਪਈ ਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ ?:--

ਏਕ ਸ੍ਰਵਣ ਤੇ ਮੈਲ ਨਿਕਾਰਾ ॥ ਤਾਤੇ ਮਧੁ ਕੀਟਭ ਤਨ ਧਾਰਾ ॥
ਦੁਤੀਯ ਕਾਨ ਤੇ ਮੈਲੁ ਨਿਕਾਰੀ ॥ ਤਾਤੇ ਭਈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ॥ ੧੩ ॥

ਅਰਥ:--(ਉਸ ਸੇਖ ਸਾਈ ਨੇ) ਇਕ ਕੰਨ ਤੋ ਮੈਲ ਕਢੀ । ਉਸ ਮੈਲ ਤੋਂ ਮਧੁ ਤੇ ਕੈਟਭ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਦੂਜੇ ਕੰਨ ਵਿਚੋਂ ਮੈਲ ਕੱਢੀਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ॥ ੧੩ ॥

ਤਿਨ ਕੋ ਕਾਲ ਬਹੁਰ ਬਧ ਕਰਾ ॥ ਤਿਨ ਕੋ ਮੇਦ ਸਮੁੰਦ ਮੋ ਪਰਾ ॥
ਚਿਕਨਤਾਸ ਜਲ ਪਰ ਤਿਰ ਰਹੀ ॥ ਮੇਧਾ ਨਾਮ, ਤਬਹਿ ਤੇ ਕਹੀ ॥ ੧੪ ॥

ਅਰਥ:--ਫਿਰ " ਕਾਲ " ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੇਦ ਚਰਬੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ । ਉਸ ਚਿਕਨਤਾ (ਥਿੰਧਿਆਈ) ਸਮੁੰਦਰ ਉਪਰ ਤਰਦੀ ਰਹੀ । ਤਦ ਤੋ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦਾ) ਨਾਮ " ਮੇਧਾ " ਕਹੀਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਬੀ ਜੋ ਪਾਣੀ ਉਪਰ ਤਰਦੀ ਰਹੀ ਓਹੀ ਧਰਤੀ ਬਣ ਗਈ) ।

ਭਾਵ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਸਵੈ ਵਿਰੋਧੀ ਮੋੜ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਯਾਰ੍ਹਵੀ ਚੌਪਈ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਓਅੰਕਾਰ (ਭਾਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸ਼ਨ ਮਹੇਸ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ) ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਖਿਲਾਰਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ੧੨ਵੀਂ ਚੋਪਈ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲਾ (ਮੂੰਹਾਂ, ਫੰਨ੍ਹਾਂ ਅਥਵਾ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ? ਜੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸਵੈ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖਿਣੀਆਂ ਵੀ ਡਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਕਲਮ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਦੋ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦੇ ਇੱਕ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਮਧੁ ਕੀਟਭ ਦੈਂਤ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਬਣ ਗਈ । ਫਿਰ ਦੈਂਤਾਂ ਦਾ ਮੇਧਾ ਡਿਗ ਕੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਤਰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਸੇ ਤੋਂ ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮੇਧਨੀ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਹੀ **ਬਿਸਨੁ ਅਵਤਾਰ** ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ--

ਸ੍ਰਵਣ ਮੈਲ ਤੇ ਅਸੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ । ਚੰਦ ਸੂਰ ਜਨੁ ਦੁਤੀਯ ਪ੍ਰਭਾਸਤ ।
ਮਾਯਾ ਤਜਤ ਬਿਸਨੁ ਕਹੁ ਤਬ ਹੀ । ਕਰਤ ਉਪਾਧਿ ਅਸੁਰ ਮਿਲਿ ਜਬ ਹੀ । ੫ ।
ਤਿਨ ਸੌਂ ਕਰਤ ਬਿਸਨੁ ਘਮਸਾਨਾ । ਬਰਖ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਚ ਪਰਮਾਨਾ ।
ਕਾਲਪੁਰਖ ਜਬ ਹੋਤ ਸਹਾਈ । ਦੁਹੂੰਅਨਿ ਹਨਤ ਕ੍ਰੋਧ ਉਪਜਾਈ । ੬ ।

ਪਦ ਅਰਥ:--ਸ੍ਰਵਣ ਮੈਲ--ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ । ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ--ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ, ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭਾਵਸਤ--ਚਮਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ (ਦੈਂਤ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦੇ ਸਨ) । ਮਾਯਾ--ਜੋਗ ਤੰਤ੍ਰ, ਉਂਘਲਾਹਟ ਰੂਪ ਭਵਾਨੀ, ਨੀਂਦ ਦੇਵੀ । ਉਪਾਧਿ--ਉਪਾਧੀ, ਖ਼ਰੂਦ, ਸ਼ਰਾਰਤ । ਘਮਸਾਨਾ--ਘੋਰ ਸੰਗ੍ਰਾਮ, ਭਾਰਾ ਜੰਗ । ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਚ ਪਰਮਾਨਾ--ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤੱਕ ।

ਉਪ੍ਰੋਕਤ (੧੦ਵੀਂ ਚੌਪਈ ਵਾਲਾ) ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜਾ " ਕਾਲ ਸੈਣ " ਕਿੱਧਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੇਖ ਸਾਈਂ ਦੇ ਕੰਨ ਦੇ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਣੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ (ਅਤੇ ਕੈਟਭ ਦੇ ਮਧੇ ਤੋਂ ਬਣੀ ਮੇਧਨੀ) ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਰੱਬ ਜੀ ਤਾਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੈਂਤ ਬਣਾਏ ਸਨ । ਪਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਫਿਰ ਇਹ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਖ਼ਰੂਦ ਮਚਾਇਆ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤੱਕ ਘਮਸਾਨ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਕਾਲਪੁਖ ਜੀ (" ਕਾਲ " ਅਤੇ " ਅਕਾਲ " ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਲਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ । ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ " ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲੇਗਾ) ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਦੈਂਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ।

ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਵਿਚਲੇ ਅਸੱਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹੇਮਕੁੰਡ ਤੀਰਥ ਬਣਾ ਲਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਝੂਠੀ ਗਾਥਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਤੀਰਥ ਬਣਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਵੀ ਬੇਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

੧੦- ਨੈਮਿਸ਼ਰਿਣਯ ਤੀਰਥ

ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਤੇ **ਸ਼ੌਨਕ** ਆਦਿ ਅਠਾਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਸ੍ਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਜਗ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਿਖੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਕੇ ਕਹਿਣ ਤੇ **ਸੂਤ** ਨਾਮੀ ਰਿਖੀ ਨੇ ਉਸ ਵਾਰਤਾ ਲਾਪ ਦਾ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ **ਗਰੁੜ** ਅਤੇ **ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ** ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਸੀ । ਮ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਵਾ ਸਕਣ ਦੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਵਾਲਾ **ਗਰੁੜ ਪੁਰਾਣ** ਉਸ ਵਾਰਾਲਪ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਜਗ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਵੈਰਾਹ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਏਥੇ **ਗੌਰਮੁਖ** ਨਾਮਕ ਰਿਖੀ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਸੇਨਾਂ ਇਕ ਨਿਮਿਸ਼ (ਨਿਮਖ) ਵਿਚ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਨੈਮਿਸ਼ਾਰਣਯ ਹੋਇਆ ਸੀ ।(ਮ:ਕੋ: ੭੨੧) ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੀਰਥ ਵੀ **U.P** ਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿਲੇ **ਸੀਤਾਪੁਰ** ਵਿੱਚ ਹੈ । ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਏਥੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਜੰਗਲ ਸੀ ।

੧੧- ਬਦਰਿਕਾਸ਼੍ਰਮ ਅਥਵਾ ਬਦਰੀ ਨਾਥ

ਗੜਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਲਕਨੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਨਦੀ ਦੇਵਪ੍ਰਯਾਗ ਪਾਸ, ਲਛਮਨ ਝੂਲੇ ਤੋਂ ਚਾਲੀ ਮੀਲ ਉੱਪਰ ਭਾਗੀਰਥੀ (ਗੰਗਾ) ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਗੰਗਾ ਆ ਕੇ ਸਿਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੀ ਸੀ ਇਹ ਉਹੀ ਨਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਅਲਕਨੰਦਾ ਨਦੀ ਦੇ ਪੱਛਮੀ ਕਿਨਾਰੇ (ਗੜ੍ਹਵਾਲ ਦੇ ਇਲਾਕੇ) ਤੇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਮੰਦਿਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਿਮਾਲਯਾ ਪਹਾੜ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ੧੦੪੦੦ ਫ਼ੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ **ਨਰਨਾਰਾਯਣ ਭਗਵਾਨ** ਦੇ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ । ਇਸ ਤੀਰਥ ਦਾ ਨਾਮ **ਬਦਰਿਕਾਸ਼ਰਮ** ਹੈ ਪਰ ਇਹ **ਬਦਰੀਨਾਥ** ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । **ਪਦਮ ਪੁਰਾਣ** ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਨਾਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭ੍ਰਿਗੁਤੰਗ ਨਾਮਕ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਇੱਕ ਬਦਰੀ (ਬੇਰੀ) ਦਾ ਬਿਰਛ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਰਿਕਾਸ਼੍ਰਮ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰਿਆਸਤ ਟੇਹਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ । ਮੰਦਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਨੂੰ ਰਾਵਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤੀਰਥ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਮੇ ਪੁਜਾਰੀ ਰਾਵਲ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

੧੨- ਨਾਸਿਕ ਤੀਰਥ

ਦੱਖਨ ਦੇ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਸਿਕ ਹੈ । ਉਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬੰਬਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹਾਤੇ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੱਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ **ਨਾਸਿਕ** ਹੈ । ਇਹ ਨੱਗਰ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ੧੦੭ ਮੀਲ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਨੇੜਿਉਂ ਗੋਦਾਵਰੀ ਨਦੀ ਨਿੱਕਲਦੀ ਹੈ । ਨਾਸਿਕ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੰਦਰ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ ਬੜੀ ਧੂੰਮਧਾਂਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਛਮਣ ਨੇ ਜਿਸ ਪੰਚਵਟੀ ਵਿਚ **ਸਰੂਪ ਨਖਾ** ਦਾ ਨੱਕ ਵਢਿਆ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ) ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨਾਸਿਕ ਦੇ ਨਾਲ ਗੋਦਾਂਵਰੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਹੈ । ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੀਰਥ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਮਨ ਇਛੇ ਸਭ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਜਿਵੇਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਤੋਂ ਬੇਅੰਤ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?)

੧੩- ਪ੍ਰਯਾਗ ਰਾਜ ਤੀਰਥ

U.P ਵਿਚ ਹੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਸੰਗਮ ਦਾ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । (ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ) ਏਥੇ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਨਦੀ ਦਾ ਗੁਪਤ ਸੰਗਮ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ **ਸੰਖਾਸੁਰ** ਨਾਮੀ ਭਿਆਨਕ ਦੈਂਤ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੇਦ ਚੁਰਾ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ ਤਾਂ ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥ ਤੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਏਸੇ ਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਦਸ **ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਜਗ** ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਪ੍ਰਯਾਗ-ਰਾਜ** ਹੋਇਆ । ਤੀਰਥ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ **ਪ੍ਰਯਾਗ** ਪੈ ਗਿਆ । ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਅਲਾਹਬਾਦ** ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਦਾਨੀ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਚੀਰ ਕੇ ਦੋ ਫਾੜ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਰਵੱਤ (ਆਰਾ) ਏਥੇ ਵੀ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ--**ਅਰਧ ਸਰੀਰ ਕਟਾਈਐ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ॥** (ਸ੍ਰੀ:ਅਸਟ:ਮ: ੧) । ਪਰ ਇਸ ਆਰੇ ਤੋ ਇਲਾਵਾ ਏਥੇ ਇਕ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਬੋਹੜ ਦਾ ਰੁੱਖ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ **ਅਖਸ਼ਯਵਟ** ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਭਰਮ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਇਸ ਰੁੱਖ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਚੁੰਘਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਤ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਰੁਖ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ ਉਹ ਮੁਕਤ ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ ਸਨ । ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਇਸ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਕਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬੋਹੜ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹੋਰ ਲਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਧਾਨ ਇਹ ਪਾਂਡੇ ਅੱਜ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤੀਰਥ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਲਿਖੀ ਹੈ । **ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ** ਨੇ **ਰਾਮ ਚਰਿਤ੍ਰ ਮਾਨਸ** ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਅਯੁਧਿਆ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਬਨਬਾਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇ ਦਾ ਹਾਲ ਲਿਖਦਿਆਂ ਇਸ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । (ਬੰਦੇ ਖਾਣੇ) ਬੋਹੜ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---

ਤਿਹਿ ਦਿਨ ਭਯਉ ਬਿਟਪ ਤਰ ਬਾਸੂ । ਲਛਨ ਸਖਾ ਸਭ ਕੀਨ ਸੁਪਾਸੂ ।
ਪ੍ਰਾਤ ਪ੍ਰਤਕ੍ਰਿਤ ਕਰਿ ਰਘਰਾਈ । ਤੀਰਥ ਰਾਜੁ ਦੀਖ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਈ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਬੋਹੜ ਦੇ ਬ੍ਰਿਛ ਹੇਠਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ । ਲਛਮਨ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਦ **ਰਾਜਾ ਗੁਹ** ਨੇ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਉਠੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਨਿਤ ਕਰਮ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਯਾਗ ਤੀਰਥ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ।

ਸਚਿਵ ਸਤਯ ਸਰਧਾ ਪ੍ਰਿਯ ਨਾਰੀ । ਮਾਧਵ ਸਰਿਸ ਮੀਤੁ ਹਿਤਕਾਰੀ ।
ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਭਰਾ ਭੰਡਾਰੂ । ਪੁੰਨਯ ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੇਸ ਅਤਿ ਦਾਰੂ ।

ਉਸ ਤੀਰਥ-ਰਾਜ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਤਯ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ । ਮਾਧਵ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਜੀ ਮਿਤੱਰ ਹਨ । ਉਸ (ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ ਤੀਰਥ) ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਚਾਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਪੁੰਨ ਅਸਥਾਨ (ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰ ਦੀ ਥਾਂ) ਉਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜ ਹੈ ।

ਛੇਤ੍ਰ ਅਗਮ ਗੜ੍ਹ ਗੜ੍ਹ ਸੁਹਾਵਾ । ਸੁਪਹਿੰ ਨਹਿੰ ਪ੍ਰਤਿਪਛਯਨ ਪਾਵਾ ।
ਸੇਨ ਸਕਲ ਤੀਰਥ ਬਰ ਬੀਰਾ । ਕਲੁਸ਼ ਅਨੀਕ ਦਲਨ ਰਨਧੀਰਾ ।

ਉਸ ਦਾ ਖੇਤਰ ਅਗਮ, ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਕਿਲੇ ਬੰਦ ਹੈ । ਵੈਰੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ (ਦੁਖੀ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । (ਬਾਕੀ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਉਸ (ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ) ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸੈਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ।

ਸੰਗਮ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਸੁਠਿ ਸੋਹਾ । ਛਤ੍ਰ ਅਖਯਵਟ ਮੁਨਿ ਮਨ ਮੋਹਾ ।
ਚੰਵਰ ਜਮੁਨ ਅਰੁ ਗੰਗ ਤਰੰਗਾ । ਦੇਖਿ ਹੋਹਿ ਦੁਖ ਦਾਰਿਦ ਭੰਗਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਸੁਹਾਵਣਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ । ਮੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ **ਅਖਿਆਵਟ** (ਭਾਵ, ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੋਹੜ ਦਾ ਦਰੱਖਤ) ਛਤਰ ਹੈ । ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਚਵਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦਲਿਦਰ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਦੋਹਿਰਾ--ਸੇਵਹਿ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸਾਧੁ ਸੁਚਿ, ਪਾਵਹਿੰ ਸਭ ਮਨ ਕਾਮ । ਬੰਦੀ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਗਨ, ਕਹਹਿੰ ਬਿਮਲ ਗੁਨ ਗ੍ਰਾਮ । ੧੦੬ ।

ਪੁੰਨ ਆਤਮਾਵਾਂ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਸਾਧੂ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਬੰਦੀ ਗਣ ਵਾਂਗ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ, ਵੇਦ ਆਦਿ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਯਾਗ-ਰਾਜ ਤੀਰਥ ਦੀ ਮਹਿੰਮਾਂ ਕਰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ)

ਕਹਿ ਸਿਯ ਲਛਨਹਿ ਸਖਹਿ ਸੁਨਾਈ । ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੀਰਥ ਰਾਜ ਬਡਾਈ ।
ਕਰਿ ਪ੍ਰਨਾਮੁ ਦੇਖਤ ਬਨ ਬਾਗਾ । ਕਹਿਤ ਮਹਾਤਮ ਅਤਿ ਅਨੁਰਾਗਾ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿਤਰ ਮੁਖ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਰਾਜ (ਪ੍ਰਯਾਗ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਕਥਾ ਸੀਤਾ, ਲਛਮਨ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਗੁਹ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ।

ਏਹ ਬਿਧਿ ਆਇ ਬਿਲੋਕੀ ਬੇਨੀ । ਸੁਮ੍ਰਿਤ ਸਕਲ ਸੁਮੰਗਲ ਦੇਨੀ ।
ਮੁਦਤਿ ਨਹਾਇ ਕੀਨਿ ਸ਼ਿਵ ਸੇਵਾ । ਪੂਜਿ ਜਥਾ ਬਿਧਿ ਤੀਰਥ ਦੇਵਾ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਤੇ ਤਿਰਬੈਣੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ । ਉਹ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਜਿਹੜੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ । ਵਿਧੀ ਪੂਰਬਕ ਤੀਰਥ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਹਿ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਨੂੰ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਭਟਕਦੇ ਦਰਸਾਉਣ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਪਣੀ ਕਿਸ ਯੋਜਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ? ਜ਼ਰਾ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾਂ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਤੀਰਥ ਅਥਵਾ ਬੋਹੜ ਦਾ ਰੁੱਖ ਵਡਾ ਸੀ । ਰਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲੋ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹਨ

ਕਿ ਹਰੀ ਦਾ ਭਗਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰਥ ਵਡੇ ਹਨ--**ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਹਉ ਭਇਆ ਉਦਾਸੁ ॥ ਤੀਰਥੁ ਬਡਾ, ਕਿ ਹਰਿ ਕਾ ਦਾਸੁ ॥੩॥**[੩੩੧]-੪੨ ਪਰ ਬ੍ਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖਣ ਢੰਗ ਨੇ ਤਾਂ (ਰਾਮ ਰੂਪ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਬੜੀ ਉਚੀ ਥਾਂ ਜਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਨਾਨਕ ਚੀਨੈ ਆਪਿ ਕਉ ਸੋ ਅਪਰ ਅਪਾਰ॥[੨੨੯]---ਆਉ, ਜ਼ਰਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਵੇਖੀਏ । ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ (ਭਾਂਵੇਂ ਝੂਠ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਸਹੀ ਪਰ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ (ਰਾਮ ਰੂਪ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਧਰ ਜਿਸ ਪਰਮ-ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਦੀ ਸਿਰਜਣਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਕਹਿ ਕੇ ਚੌਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਣਾਏ ਸਨ, ਨਿਰੋਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਰਨ, ਓਸੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੋਰਚਾ ਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀ ਬਰੂਦ ਦੇ ਢੇਰ ਇਕੱਠ੍ਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਅਸਾਂ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਙਣਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਸਿਖੀ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਸਦਾ ਤੋਂ ਕਾਹਲੀ ਪੈਂਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਰਾਗ ਅਲਾਪਣ ਵਾਲਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਲਈ ਅਜੇਹਾ ਬਹਾਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਪਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਜੀਅ ਆਈ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹਰੀ ਮੰਦਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੜਾਂਦ ਮਾਰਦੇ ਢੇਰ ਉਸਾਰ ਸਕਣ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਰਮ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਬਣਾਏ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ੧੯੭੩ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ੀ ਬੇਰੀ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਏਹ ਝੂਠਾ ਭਰਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਰੀ ਕਥਿਤ ਰਜਨੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਾਲੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਹੀ ਹੈ । ਸੋ ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਦੋਹਰੇ ਝੂਠ (੧-ਨਕਲੀ, ੨-ਬੇਰੀ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਈ ਜਾਣ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬ੍ਾਹਮਣੀ ਝੂਠ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਝਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਗੋਲਿਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਨਾਲੋਂ ਸੱਜਣ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਫੁੱਲ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਪੀੜ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੮

ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ ਅਤੇ ੧੪ ਰਤਨ

ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ੧੨ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਭ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮੇਲੇ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਘੱਟ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੇਲਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਚੌਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਚਾਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਇਹ ਹਨ:--

(੧) **ਹਰਿਦੁਆਰ** (U.P) । (੨) **ਪ੍ਰਯਾਗ** (U.P)। (੩) **ਨਾਸਿਕ** (ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਬੰਬਈ ਨੇੜੇ) । (੪) **ਉਜੈਨ** (ਗਵਾਲੀਅਰ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉੱਪਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ।

ਕੁੰਭ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਲਸ, ਗਾਗਰ ਜਾਂ ਘੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਲ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ । **ਕੁੰਭੇ ਬਧਾ ਜਲ ਰਹੈ, ਜਲ ਬਿਨ ਕੁੰਭ ਨ ਹੋਇ।** (ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧) ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਮੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ੧੨ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਮੇਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁੰਭ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆ ?:-

ਸਕੰਦਪੁਰਾਣ, ਭਾਗਵਤ ਅਥਵਾ ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾ ਲਈ । ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਮਿਲ ਕੇ ਮੰਦਰਗਿਰੀ ਅਥਵਾ ਮੰਦਰਾਚਲ ਪਹਾੜ (ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਲੈ ਆਏ । ਉਸ ਪਹਾੜ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਬਣਾ ਲਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਅਥਵਾ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦਾ ਨੇਤ੍ਰਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਨਾਗ ਦੇ ਸਿਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਦੇਵੇ ਪੂਛਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ । (ਹੇਠਲੇ ਪਾਸਿਉਂ ਤਾਂ ਪਹਾੜ ਬੜੇ ਚੌੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਮਨੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਮਧਾਣੀ ਬਣਾਉਣ ਸਮੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਮੂਧਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ) ਸੋ ਅਜੇ ਥੁਹੜੇ ਹੀ ਰਗੜੇ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਪਹਾੜ-ਮਧਾਣੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧਸਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ । (ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਪੀੜ ਕਾਰਨ) ਪ੍ਰਿਥਿਵੀ ਨੇ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਧਰਤੀ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਸੁਣ ਕੇ ਝੱਟ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਲਈ **ਕੱਛੂ ਅਵਤਾਰ** ਧਾਰ ਲਿਆ । **ਵੇਦ ਵਿਆਸ** ਰਿਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਕਛੂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਪਿੱਠ, ਇੱਕ ਲੱਖ ਯੋਜਨ ਅਰਥਾਤ ਚਾਰ ਕੋਹ, ਭਾਵ ਛੇ ਲਖ (੬੦੦੦੦੦) ਮੀਲ ਸੀ * । >>>>> [Foot Note:-- ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਪੰਜੀ ਹਜ਼ਾਰ (੨੫੦੦੦) ਮੀਲ ਹੈ । ਛੇ ਲੱਖ ਮੀਲ ਲੰਮੀ ਚੌੜੀ ਪਿੱਠ ਵਾਲਾ ਕਛੂ, ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਸਕਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਜੇਹਾ ਕਛੂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਰੂਪ ਗੋਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਲੈ ਕੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਤੋਂ ਵਾਂਜੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਪ੍ਰੋਹਤ ਨੇ ਜਿਵੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰੀ ਵਾਲੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਥਾਲੀ ਜਿੰਨਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕਿਤਾਬੀ ਨਾਚ ਨਚਾਏ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਗੋਲ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚਪਟੀ (ਫ਼ਲਾਅਤ) ਜਾਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨੂੰ ਛੇ ਲੱਖ ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਸਮਝ ਕੇ ਜੀਅ ਆਈ ਗੱਪ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ । ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਜੜਾਂ ਤੋਂ ਉਖੇੜ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕੀ । ਸੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਥਨ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਸਾਕਾ ਮਨਘੜਤ ਹੈ]

<<<<ਕਛੂ ਅਵਤਾਰ ਜੀ ਨੇ ਪਹਾੜ-ਮਧਾਣੀ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਦੇ ਉਤੇ ਰਖਾ ਲਈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖੀ ਕੀਤਾ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਚੱਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ੧੪ ਰਤਨ ਨਿਕਲ ਪਏ । (ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ, ਇਹ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਰਤਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਤਰ ਪਏ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਟੀ ਦੀ ਲੱਸੀ ਉਤੇ ਮੱਖਣ ਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰਗੜਿਆਂ ਦੀ ਪੀੜ ਨਾਲ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇਵਤੇ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਬਾਹਰ ਵਗਾਹ ਮਾਰੇ ਸਨ । ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ ਕਿ ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਗੜਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚਲੇ ਮਛ, ਕਛ ਆਦਿ ਲੱਖਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ਸੀ ?)

੬- **ਮਨ ਅੰਧੁਲਾ ਅੰਧੁਲੀ ਮਤਿ ਲਾਗੈ ॥**

ਗੁਰ ਕਰਣੀ ਬਿਨੁ ਭਰਮੁ ਨ ਭਾਗੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੧੧੯੦]-੬

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੯
ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਮਿਲੇ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

੧- **ਲਕਸ਼ਮੀ**--ਹਥ ਵਿਚ ਕਮਲ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੀ ਦੇਵੀ, ਕਾਮ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਮਾਤਾ । ਇਸ ਮਹਾਨ ਦੇਵੀ ਨੂੰ **ਇੰਦਰਾ** ਅਤੇ **ਜਲਨਿਧਾ** ਕਰਕੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । (ਕਿ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਨ ਦੌਲਤ ਵਿਭਾਗ ਕਿਸ ਦੇਵੀ ਕੋਲ ਸੀ ਅਥਵਾ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਮਹਾਂਨ ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦਾ ਸ਼ੁਗਲ ਕੀ ਸੀ ? ਇਸ ਸ਼ੰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੌਣ ਕਰੇ ?)

੨- **ਕੌਸ਼ਤਭ-ਮਣੀ** । ੩- **ਕਲਪ ਬਿਰਛ** ਅਰਥਾਤ ਕਲਪਣਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੁੱਖ । ੪- **ਸਾਰੰਗ** ਅਰਥਾਤ ਧਨੁਸ਼ ।

੫- **ਪਾਂਚ ਜੰਨਯ ਸ਼ੰਖ** । ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਂਚਜਨਯ ਨਾਮਕ ਦੈਂਤ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸੰਦੀਪਨ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲੈ ਵੜਿਆ ਸੀ । ਸੰਦੀਪਨ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੱਛਣਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਲਈ । ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਪਾਂਚਜਮਯ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦੈਂਤ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਸ਼ੰਖ ਵੀ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਸ਼ੰਖ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਜੰਗਾਂ ਯੁਧਾਂ ਸਮੇਂ ਵਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ । [ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਪਾਠਕ ਕਰ ਲਵੇ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜੀ ਮੰਨਣ ਜੋਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਸ਼ੰਖ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਪਾਂਚਜਨਯ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਹੱਥ ਲੱਗਾ ਸੀ ? ਕਿ ਜਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਮਿਥਿਆ ਕਾਰ ਹੀ ਹੈ ?]

੬- **ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ** । ਭਾਵ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਊ । ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੩੨੦ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਇਸ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਕੱਕਸ਼ ਦੀ ਕੰਨਿਆਂ ਸੁਰਭ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਸ਼ਯਪ ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਤੋਂ ਰੋਹਣੀ ਜਨਮੀ । ਰੋਹਨੀ ਦਾ ਪਤੀ ਸੂਰਸੈਨਵ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਦੇ ਵੀਰਯ ਅਤੇ ਰੋਹਣੀ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਂਮਧੇਨ ਗਊ ਜਨਮੀ ਸੀ । ਇਸ ਗਊ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਬੇਤਾਲ (ਭੂਤ) ਇਸ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਿਆ ।ਅਤੇ ਬੈਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਾਮਧੇਨ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਕੱਦ ਦਾ ਬੈਲ ਜਨਮਿਆਂ । ਏਹੀ ਬੈਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਬਣਿਆਂ ।

੭- **ਐਰਾਵਤ ਹਾਥੀ** । ਅਖੇ, ਇਸ ਹਾਥੀ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਦੰਦ ਦੋ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾਰ ਸਨ ।

੮- **ਰੰਭਾ ਅਪਸਰਾ** । ਇਸ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਬੜੀ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਅਪੱਛਰਾ ਕੁਬੇਰ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ) ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ **ਨਲਕੁਬੇਰ** ਪਾਸ ਸ਼ੰਗਾਰ ਕਰਕੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਲੰਕਾ ਪਤੀ **ਰਾਵਣ** ਮਿਲ ਪਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਾਸਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਂਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਰੰਭਾ ਨੇ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਤੇ ਧੱਕਾ ਕਰੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਸਿਰ ਪਾਟ ਜਾਵੇਗਾ । ਅਖੇ ਏਸੇ ਡਰ ਤੋਂ ਰਾਵਣ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨਾਲ ਵਾਧੂ ਛੇੜਖਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ । (ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੋਢੇ ਤੇ ਰੱਖ ਤੁਰਨਾਂ, ਕੀ ਘੱਟ ਛੇੜਖ਼ਾਨੀ ਸੀ ?)

੯- **ਕਾਲਕੂਟ** (ਜ਼ਹਿਰ) । ੧੦= **ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ** (ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਟੱਲ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਦੀ ਲੋ ਘਟਣ ਵਧਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੂਜ ਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਘਟਣ ਵਧਨ ਦੀ ਡਿਠ ਵਾਲਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ?)

੧੧- **ਉਚੇ ਸਰਵਾ ਘੋੜਾ** । ਸਰਵ-ਕੰਨ ਅਰਥਾ ਲੰਮੇ ਕੰਨਾ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ । ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘੋੜੇ ਦਾ ਰੰਗ ਚਿੱਟਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦਰ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਉਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਹਿਣਕਣ ਵਾਲਾ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸੱਤ ਮੂੰਹਾਂ ਅਰਥਤ ਸੱਤਾਂ ਮੂੰਹਾਂ ਵਾਂਲਾ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਰਥ ਵਿਚ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

੧੨- **ਧਨੰਤਰਿ**--ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੈਦ ਸੀ । ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਸੇ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਆਯਰਵੇਦ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

੧੩- **ਸੁਰਾ**--ਸ਼ਰਾਬ । ਸ਼ਾਇਦ ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾ ਸਕਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾਂ ਅਧੀਨ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ੧੪ ਰਤਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ? ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ--ਇਸ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹਿਣਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਤੇਰਵਾਂ ਰਤਨ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ । ਸ਼ਰਾਬ ਤਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੀ ਸੀ, ਆਦਿ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਣਾ ਸਕਣ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਬਹਾਨਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਉੱਦਮ, ਕੀ ਬੜਾ ਸਲਾਹੁਣ ਜੋਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ? ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਹੀ ਲਾਲਸਾ ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ੩੩ ਵਿਚ, ਪੁਰਾਣਾ, ਰਾਮਾਇਣ, ਵਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਅਥਵਾ ਮਹਾਂਨ ਕੋਸ਼ ਆਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ, ਭਗਵਤੀ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਘੜੇ ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁਖਣਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਅਰਜੁਨ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਅਫ਼ੀਮ ਆਦਿ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧਤੂਰਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਭੰਗੜ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਭੈਰਵ ਅਥਵਾ ਕਾਲੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਮਹਾਂ-ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਸ਼ੋਕੀਨ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ

ਇਉਂ ਹੈ--**ਸੁਰਸਰੀ ਸਲਲ ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਰੁਨੀ ਰੇ, ਸੰਤ ਜਨ ਕਰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਨੰ ॥** (੧੨੯੩-੧) ਭਾਂਵੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਜਲ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬਣਾਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸੰਤ ਜਨ ਇਸ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ, ਬਿੱਪਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।

੧੪- **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕੁੰਭ**---ਭਾਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਘੜਾ । ਸਕੰਧਪੁਰਾਣ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਘੜਾ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇੰਦਰ ਨੇ ਘੜੇ ਨੂੰ ਝਟ-ਪਟ ਸ੍ਵਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪੁਚਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ--**ਜਯੰਤ**--ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਜਯੰਤ ਘੜਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ--**ਸ਼ੁਕ੍ਰ**--ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਘੜਾ ਖੋਹ ਲੈਣ । ਇਸ ਤੋਂ ਦੈਂਤਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ੧੨ ਸਾਲ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ੧੨ ਦਿਨ) ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਘੜੇ ਦੀ ਇਸ ਖੁਹਾ ਖਾਹੀ ਕਾਰਨ ਘੜੇ ਵਿਚਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਰਤੀ ਤੇ ਚੌਹਾਂ ਥਾਵਾਂ-- **ਹਰਿਦੁਆਰ, ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ, ਨਾਸਿਕ ਅਤੇ ਉਜੈਨ**–ਤੇ ਡਿਗਿਆ । [ਬੜੀ ਵਚਿਤ੍ਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਹੀ ਡਿੱਗਾ ਜਿੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਅਤੇ ਜਿਸ **ਯੂ ਪੀ** ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਜੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਦੋ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣੇ ਲਿਖੇ ਸਨ ਅੰਮ੍ਰਿਰਤ ਵੀ ਉਸੇ **ਯੂ ਪੀ** ਦੇ **ਦੋ ਤੀਰਥਾਂ** ਤੇ ਹੀ ਡਿੱਗਾ । ਫਿਰ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਬਰਖ਼ੁਰਦਾਰੀ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨਾਲ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਕਰਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੋਪੇ ਠੀਕ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਡੇਗਣ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਵੀ ਸਦਕੇ ਜਾਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ) ਡਿਗਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਪਣੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਲਿਆ] ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਹਰ ੧੨ ਸਾਲਾਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮੇਲਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਲੇ ਨੂੰ **ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਯਾਤਰੂ ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ (ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫੱਲ, ਕਿਸੇ ਔਖੀ ਘੜੀ ਤੇ ਵਰਤਨ ਲਈ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੀਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫੱਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਥਵਾ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਆਇਆ ਮਨੁੱਖ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਧੋਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਸਗੋਂ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਜਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਝਾਕੇ ਲਾਹ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਘਿਨਾਵਣੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਇਸ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਲੋਕ ਵੱਧ ਦੁਖ ਸਹੇੜ ਰਹੇ ਹਨ:--

੭- **ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾਂ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਕਹਹਿ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ॥**
ਬਹੁਰਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਇ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜਮਪੁਰਿ ਬਾਂਧਿ ਖਰੇ ਕਾਲੰਕ ॥ ੨ ॥[੧੩੪੮]-ਅਸਟ-੨

੧੦

ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ

(ੳ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ = ੧=ਕੌਸ਼ਤਭ ਨਾਮੇ ਮਣੀ, ੨=ਲਖਮੀ, ੩=ਕਲਪਬ੍ਰਿਛ,ਅਥਵਾ ਪਾਰਜਾਤ ਰੁਖ ੪=ਪਾਂਜਨਯ ਸ਼ੰਖ, ੫=ਸਰੰਗ (ਧਨੁਖ) ।

(ਅ) ਦੇਵ ਰਾਜ ਇੰਦਰ = ੧= ਕਾਮਧੇਨੁ (ਗਊ), ੨= ਰੰਭਾ (ਅਪੱਛਰਾਂ) ੩= ਐਰਾਵਤ ਹਾਥੀ ।

(ੲ) ਮਹਾਂਦੇਵ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ)= ੧=ਕਾਲਖੂਟ (ਜ਼ਹਿਰ), ੨=ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ।

(ਸ) ਸੂਰਜ = ਉਚ ਸ਼ਰਵਾ ਘੋੜਾ ਭਾਵ ਉਚੇ ਕੰਨਾ ਵਾਲਾ ਘੋੜਾ । [ਅਗ਼ੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਰਜ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰ ਲਈਏ]

ਸੂਰਜ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹਾਲ:--ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹਾਥੀ ਦਾ ਸਿਰ ਲਾ ਕੇ ਗਣੇਸ਼ ਦੇਵਤਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵੱਡੇ ਕਦ ਵਾਲੇ ਹਾਥੀ-ਮਨੁੱਖ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਸਵਾਰੀ ਇੱਕ **ਚੂਹੇ** ਦੀ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਘਟੀਆ ਮਸਖ਼ਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਅੱਗ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰੱਥ ਦੇ ਕੇ ਅੱਗੇ ਇੱਕ ਘੋੜਾ ਜੋ ਦਿੱਤਾ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੀ ਗਾਥਾ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਜਨਮ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਵਚਿਤ੍ਰ ਹੈ । **ਮਾਰਕੰਡੇਯ** ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਬੁਧ ਗ੍ਰਹ ਦੇ ਸ੍ਰਾਪ ਨਾਲ **ਅਦਿਤੀ** (**ਦਛ** ਅਥਵਾ **ਦਕਸ਼** ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਅਤੇ **ਕਸ਼ਯਪ** ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਦਾਤੀ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਇਹ ਜਨਮ-ਕਥਾ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ) ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਦਾ ਪਿੰਡ ਗਲ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਸ਼ਯਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਮੋਏ ਹੋਏ ਆਂਡੇ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਪਰ ਬੁਧ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿਸਾ ਮੁਰਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਵਿਸ਼੍ਵਕਰਮਾ ਦੀ ਧੀ **ਸੰਜਣਾ** ਦਾ ਜਦ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਬਾਰੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਖਰਾਦ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਉਸ ਮੁਰਦਾ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਛਿਲ ਕੇ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੰਮਜ਼ੋਰ ਆਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਖਰਾਦ ਤੋਂ ਛਲਾਈ ਕਰਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸੂਰਜ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਲੋ ਦੇ ਸਕਣ ਲਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵਾਂਰੀ ਵਾਸਤੇ ਰਥ ਅਤੇ ਘੋੜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । **ਜਮੁਨਾਂ ਨਦੀ** ਅਤੇ **ਜਮਰਾਜ** ਵਿਸ਼੍ਵਕਰਮਾਂ ਦੇ ਦੋਹਤੇ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਧੀ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹਨ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲਿਖੀ ਇਹ ਗਾਥਾ ਵੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਕਥਾ ਬਣ ਗਈ । ਅਤੇ ਉਹੀ ਸੂਰਜ ਰਾਜਾ ਕੁੰਤੀਭੋਜ ਦੇ ਮਹਿਲੀਂ ਜਾ ਵੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ (ਗੋਦ ਲਈ) ਕੁਆਰੀ ਧੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ **ਕੁੰਤੀ** ਨੂੰ ਗ਼ਰਭ ਵਤੀ ਕਰ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਤੀਜੀ ਔਲਾਦ **ਕਰਣ** ਸੀ ।

ਜਿਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਭਗਾਵਾਨ ਰਾਮ-ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਘਰਦੀ ਨੂੰ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਰਾਮ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰੋਂਦਾ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਦੇ **ਕਛੂ,** ਕਦੇ **ਮੱਛੀ** ਅਤੇ ਕਦੇ **ਸੂਰ** ਬਣਾ ਕੇ ਬੜੇ ਹਾਸੋਹੀਣੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਜਾਂ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਰਾਦ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਛਿਲਵਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਾਈ ਧੀ ਦਾ ਸਤ ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਦਰਸਾ ਦੇਣਾ ਕਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਸੀ ।

(ਹ) ਦੇਵਤੇ= ਅੰਮ੍ਰਿਤ । **(ਕ) ਦੈਂਤਾਂ** ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਸੁਰਾ (ਸ਼ਰਾਬ) ਆਈ ।

(ਖ) ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ---ਇਹ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਕੀਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਜਿਹੜਾ ਸਮੁੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਪਹਾੜ ਦੀ ਮਧਾਣੀ ਨਾਲ ਰਿੜਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ

ਸਗੋਂ ਦੁੱਧ ਸੀ । ਭੂਗੋਲਕ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਕਿਸ ਦੁੱਧ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੂਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ । ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਲਈਏ ਕਿ ਦੁੱਧ, ਘਿਉ, ਸ਼ਹਿਦ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਮੁੰਦਰ **ਸੱਤ** ਹਨ । ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਮੁਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ--**ਸਤ ਸਮੁੰਦ ਉਲੰਘਿਆ ਦੀਪ ਸਤ ਇਕ ਦੀਪਕ ਬਲਿਆ ।** (ਵਾ-੭-ਪਉ--੭) ਡ: ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਕੀ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ---(ਗੁਰਮੁਖ) ਸੱਤਾਂ ਸਮੁੰਦ੍ਰਾਂ [੧--ਖਾਰੀ, ੨--ਖੀਰ, ੩--ਦੁਧਿ, ੪--ਮਧੁ (ਸ਼ਹਿਦ), ੫--ਇੱਖ (ਗੰਨੇ) ਦਾ ਰਸ, ੬--ਜਲ, ੭-ਘ੍ਰਿਤ (ਘਉ)] ਨੂੰ ਟੱਪ ਗਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਨਾਵਟੀ ਢਕੌਂਸਲਿਆਂ ਦੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ), ਸੱਤਾਂ ਦੀਪਾਂ (ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ) ਵਿਖੇ (ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਮੁਖ ਕਰਨੀ ਦਾ) ਇਕ (ਗਿਆਨ ਉਜਿਯਾਰੇ ਦਾ) ਦੀਵਾ ਬਲ ਪਿਆ ਹੈ ।---**ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨਾਲ** ਨੱਥੇ ਹੋਏ--**ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ**--ਕਾਵ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਸ਼ਰਾਬ ਅਫ਼ੀਮ ਆਦਿ ਦੇ ਨਸਿਆਂ ਵਿਚ ਮਦਹੋਸ਼ ਹੋਏ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲੋ ਮੂਰਖ ਆਦਿ ਕਹਿੰਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿ ਉਸ (ਬ੍ਰਹਮਾਂ) ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਅਠਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ* ?>>>>>>>>>

(Footnote:- ਕ੍ਰਿਸ਼ ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਅਰਜੁਨ ਦਾ ਇਹ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਏਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ਨੰ: ੫੧ (ਕੌੜਾ ਸੱਚ) ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)

<<<<<<<<ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦੁਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਭਗਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ੧੪ ਰਤਨ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਾਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਕਥਿਤ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚਲੇ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਰਤਨਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਵਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

ਖੀਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਵਿਰੋਲਿਕੈ, ਕਢਿ ਰਤਨ ਚਉਦਹ ਵੰਡਿ ਲੀਤੇ ।
ਮਣੀ ਲਕਮੀ ਪਾਰਜਾਤ ਸੰਖੁ ਸਾਰੰਗ ਧਣਖੁ, ਬਿਸਨ ਵਸਿ ਕੀਤੇ ।
ਕਾਮਧੇਣੁ ਤੇ ਅਪਛਰਾਂ, ਐਰਾਪਤਿ ਇੰਦ੍ਰਾਸਿਣ ਸੀਤੇ ।
ਕਾਲਕੂਟ ਤੇ ਅਰਧ ਚੰਦੁ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਮਸਤਕਿ ਧਰਿ ਲੀਤੇ ।
ਘੋੜਾ ਮਿਲਿਆ ਸੂਰਜੈ, ਮਦੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਰੀਤੇ ।
ਕਰੇ ਧਨੰਤਤਰੁ ਵੈਦਗੀ ਡਸਿਆ ਤੱਛੱਕ ਮਤਿ ਬਿਪਰੀਤੇ ।
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਅਮੋਲਕਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਨਿਧਿ ਅਗਣੀਤੇ ।
ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਸਚੁ ਪਰੀਤੇ ॥ ੨੩ ॥ (ਵਾਰ ੨੬ ਪਉੜੀ ੨੩)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਪਹਿਲਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਛੇਵੀਂ ਤੁਕ ਵਿਚ ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ ਦੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਘਾਤ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਰਤਨ-ਵੈਦ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰੇ, ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਉਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਇਉਂ ਦਾ ਹੈ--ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਪੋਤ੍ਰੇ ਅਤੇ ਅਭੀਮਨਯੂੰ (- ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਉੱਤਰਾ) ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਪ੍ਰੀਖਸ਼ਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾ ਕੇ, ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਉਸ ਤਾਈ ਪੁੱਜ ਕੇ, **ਤੱਛਕ** ਨਾਮੀ ਨਾਗ ਨੇ ਡੱਸ ਲਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਡੱਸੇ ਦਾ ਅਮੋਘ ਦਾਰੂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਵੈਦ-ਰਤਨ, ਧਨੰਤ੍ਰ ਕੋਲ ਹੀ ਸੀ । ਰਾਜੇ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀਆਂ ਨੇ ਝੱਟ ਪਟ ਧਨੰਤ੍ਰ ਕੋਲ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੀ ਝੱਟ ਪਟ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਪਰ ਉਸ ਤੱਛਕ ਨਾਗ ਨੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਵੈਦ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮੁੜ ਆਇਆ । ਰਤਨ-ਵੈਦ ਦੀ ਇਸ ਬੇਈਮਾਨੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼-ਘਾਤ ਕਾਰਨ ਬੜੇ ਧਰਮੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ।

ਆਖ਼ਰੀ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਇੱਕ ਅਜੇਹੇ (ਖੀਰ ਰੂਪੀ) ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅਮੋਲਕ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਾਲ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਜੇਹੀ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖ ਦੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਰਤਨਾ ਜਵਾਹਰਾਂ ਅਤੇ ਮਾਣਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ--**ਮਤਿ ਵਿਚ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ॥** (੬) ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਭਰੋਸਾ ਹਟਾ ਕੇ ਨਿਰਮੂਲ ਕਥਾ ਕਾਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕਬੂਲ ਲੈਣਾਂ ਅਸਿੱਖੀ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਗਿਆਤਾ, ਪੂਰਨ ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿਦਕੀ ਸਿੱਖ ਸਨ । ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਇੱਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਿਖ ਸਕਦੇ । ਪਿਆਰਾਂ ਲੱਦੇ ਮਿੱਠ ਬੋਲੜੇ ਸੱਜਣ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੇਵਕ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਅਨਭਵੀ ਗੁਰਮੁੱਖ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੁਆਮੀ ਵਾਂਗ ਮਿੱਠਬੋਲੇ ਸਨ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਥਿਤ ਧਾਰਮਿਕ-ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖੀ ਕਰਨਾਂ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਪਰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਉਹੀ ਢੰਗ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਪਰਚਲਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪੱਖ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਗਾਥਾ ਵਿਚਲੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਉਤੱਮ ਹੋ ਦਿਸਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਦੁਖਾਇਆਂ ਪੁਰਾਣਕ ਗਾਥਾ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਤਮ ਹੋ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਕ ਗਾਥਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਬਦ ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸਿੱਖ ਪਰਚਾਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਮੰਨ ਕੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣਕ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਵਿਚਲੇ ਗੁਰਮਤਿ ਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਆ ਵੜਨ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਵਡਾ ਕਰਨ ਹੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖੀ ਸੀ । ਮਾਰੂ ਰਾਗ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀ ਦਾ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਜਿਸ ਵਿਚ--**ਖੀਰ ਸਮੁਦਰ**--ਨਹੀਂ ਸਗੋ--**ਖਾਰ ਸਮੁਦ੍**--ਲਿਖ ਕੇ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਹ ਇਸ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਪੁਰਾਣਕ ਗਾਥਾ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਮਹਾਂਵਾਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ--

੮- **ਖਾਰ ਸਮੁਦ੍ ਢੰਢੋਲੀਐ ਇਕੁ ਮਣੀਆ ਪਾਵੈ ॥ ਦੁਇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਸੁਹਾਵਣਾ ਮਾਟੀ ਤਿਸੁ ਖਾਵੈ ॥**
ਗੁਰ ਸਾਗਰੁ ਸਤਿ ਸੇਵੀਐ ਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੬ ॥[੧੦੧੨]-ਅਸਟ-੬

ਇਸ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਿੰ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਂਗ ਲਗ-ਪਗ ਇਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ:---(ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਬੜੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਨਿਕਲੇ, ਭਲਾ) ਜੇ ਖਾਰਾ (ਭਾਵ, ਦੁਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ, ਉਹ ਤਾਂ ਦੁਧ ਵਾਂਗ **ਮਿੱਠਾ** ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੰਦਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਖਾਰਾ ਹੈ) ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਰਤਨ ਵੀ ਕੱਢ ਲਵੇ (ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਮੱਲ ਮਾਰ ਲਈ ? ਆਖ਼ਰ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥ, ਰਤਨ ਆਦਿ) ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਅੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟੀ ਖਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ਵਾਰ ਵਿਚ, ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਪੁਰਾਣਕ ਗਾਥਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵੀ ਪੁਰਣਾ ਵਿਚਲੀ ਗਾਥਾ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਪਉੜੀ ਦੀ ਛੇਵੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ ਦੀ ਕੁਟਲਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਇਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਆਉ ਹਰ ਸਤਰ ਵਿਚ ਸਮੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰਮ ਵਾਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ:--

੧- ਪਾਣੀ ਦੇ ਥਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਅਜੇਹਾ ਸਮੁੰਦਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਥਾਂ ਦੁੱਧ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ । ਫਿਰ ਇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੀ ? ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ? ਕੀ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਾੜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ?

੨- ਧਨ ਦੌਲਤ ਦੀ ਦੇਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ (ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੇਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਪੱਤਨੀਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਫਿਰ ਕੀ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਕੁਆਰੇ ਹੀ ਸਨ ?

੩- ਸ਼ਿਵ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਸਿਵਾ, ਹੋਰ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਤੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਰਮੇ ਹੋਏ ਰਾਮ ਹਨ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੱਤਨੀ ਵੀ ਉਸੇ ਖਰਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਿਸਤ੍ਰਾ ਹੈ ? ਫਿਰ ਜਦ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਅਥਵਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ **ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ** ਅਤੇ **ਵਰਾਹ ਅਵਤਾਰ** ਧਾਰ ਕੇ ਬੁੱਤਾ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪਿਆਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇੱਕਠੀ ਕਰਕੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਪਹਾੜ--ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਰਗੜਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰੱਥ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਪਈ ?

੪- ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਆਪ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ? ਜੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕਰਤਾ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਤਨ ਕਿਸ ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਉਚੇਚੇ ਲੋੜ ਆ ਪਈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕਛੂ ਬਣ ਕੇ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਅਥਾਹ ਗਾਰੇ ਵਿਚ ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਪੈ ਕੇ ਮੰਦੀ ਹਾਲੀਂ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਪਹਾੜ-ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਰਗੜੇ ਸਹਿਣੇ ਪਏ ? ਅਜੇਹਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਬੜੇ ਲਾਲਚੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ-ਅੱਗ ਨਾਲ ਸੜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਜਦ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਨਿੱਘਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਕਿਹੜਾ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ? **14** ਰਤਾਂ ਵਿਚੋਂ **5** ਆਪ ਹੀ ਸਾਂਭ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਤੇ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਬੇਅਸੂਲਾ ਦਰਸਾ ਕੇ, ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ? ਫਿਰ ਅਜੇਹੇ ਲਾਲਚੀ, ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਮਾਇਆ-ਮੋਹ ਗ੍ਰਸੇ ਰੱਬ ਨੂੰ, **ਨਿਰੰਜਨ** ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ? ਕੀਹ ਅਜੇਹਾ ਕੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਲਹਾਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ?

ਤੀਸਰੀ ਚੌਥੀ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀ ਸਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਹੀ ਵੇਰਵਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਉਂ ਹੈ:--

੧- ਕੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ (ਕਥਿਤ) ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਜਾਣ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਦੇ ਔਖੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪੈਣੋਂ ਬਚਾਈ ਰਖਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ? ਕਿ ਜਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਤਨ ਗ੍ਰਿਹਣ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ? ਐਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਰਤਨ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਆਖ਼ਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ ?

੨- ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਰਮੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜਿਹੇ ਭਗਵਾਨ, ਮਹਾਂਕਾਲ ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਅਥਵਾ ਸਾਰੇ ਤੇਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਜੇਹੀ ਕਿਹੜੀ ਪਰਮ-ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਰਤਨ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸੇ ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਲੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਜੀ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਨੋ ਕੰਨ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ? ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਚੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਰਤਨ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਗ਼ੈਬੀ ਸਕਤੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਚਲਾਕੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨਂ ਨਾਂ ਵੇਖ ਸਕੇ ? ਉਸ ਭੇਤ ਭਰੀ ਪਰਮ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਅਨੋਖੀ ਸਕੀਮ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਸਿਵਾਏ ਰੇੜਕਾ ਪਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਜਿਵੇ ਚੁਰਾਏ ਹੋਏ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਧਾਲੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਨੂੰ **ਮੱਛ ਅਵਤਾਰ** ਅਤੇ **ਵਰਾਹ ਅਵਤਾਰ** ਹੋ ਕੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ?

੩- ਇਹ ਦੂਜ ਵਾਲਾ ਚੰਦ ਕੀ ਉਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਘਟਦਾ ਵਧਦਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੋਣਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ। ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਸੀ ?

੪- ਸੁਆਸਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵ, (੧) ਦੋ ਦੇਵੀਆਂ, (੨) ਹਾਥੀ, (੩) ਘੋੜਾ (੪) ਹਾਥੀ ਅਤੇ (੫) ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ, ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਚਾਈ ਰਖਿਆ ? ਕੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਮਹੱਲ ਸਨ ਜਿਥੇ ਅਜੇਹੇ ਜੀਵ ਬਚੇ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ ? ਅਜੇਹਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਕੀਤਾ ? ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤੇ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸਿਵ ਜੀ, ਇੰਦਰ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਆਂ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ ?

੫= ਰਥ ਨੂੰ ਖਿਚਣ ਲਈ ਸਤਮੂਹਾਂ ਘੋੜਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੂਰਜ ਭਗਵਾਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ? ਕੀ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਅਥਾਹ ਗਰਮੀ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ? ਕੀ ਸੂਰਜ ਵਿਚਲੀ ਗਰਮੀ ਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਭੁੰਨ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਰੱਥ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਸਾੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ?

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੯- **ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਸੂਰੁ ਨਿਸਿ ਮਿਟਿਆ ਅੰਧਿਆਰਾ ॥ ਅਗਿਆਨੁ ਮਿਟਿਆ ਗੁਰ ਰਤਨਿ ਅਪਾਰਾ ॥**
ਤਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਰਤਨੁ ਅਤਿ ਭਾਰੀ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈ ਹੇ ॥ ੧੦ ॥[੧੦੬੯]-੧

੧੧

ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲਿ ਪਾਡੇ ਸਚੁ ਕਹੀਐ ॥

ਗੁਰੂਬਾਣੀ:---ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਪੱਕੇ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਦਾ, ਜਾਂ ਉਸ ਕਥਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਇਕ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੧੪ ਰਤਨ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਨਿਰਮੂਲ ਗਾਥਾ ਦਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਬੜਾ ਅਸਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਬਿੱਪ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਭਾਵ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ । ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੀ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਤੋਂ ਜੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਂਣੀ ਸੌਖਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਚ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਨਾਂ ਦੁਖੇ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ ਅਸਰ ਵੀ ਹਟਦਾ ਜਾਏ । ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ, ਸਦੀਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ **ਅਸਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ** ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਣ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿਕਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਪੁਰਾਣਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ-ਮਾਤ੍ਰ ਜਿਕਰ ਤੋਂ, ਪੁਰਾਣਕ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਚਾਈ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੁੰਦੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਣਾ, ਭੁੱਲ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਨ-ਮਤਿ ਹੈ । ਕਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਰਿੜਕਣੇ ਦਾ ਅਥਵਾ ਬਿਲੋਵਨੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਿਆਂ ਸਦੀਵੀ (ਆਤਮਕ--) ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ (ਨਾਮ--) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉੱਪਰ ਲਿਖੀ ੧੪ ਰਤਨਾਂ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਦੇ ਸੂਖ਼ਸ਼ਮ ਜਿਹੇ ਹਵਾਲੇ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਅਥਵਾ ਉਹ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲੋਵਨਾਂ, ਅਥਵਾ ਮਥਨਾਂ (ਰਿੜਕਣਾ) ਲਫ਼ਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:---

੧੦- **ਮੇਰੇ ਰਾਮ, ਐਸਾ ਖੀਰੁ ਬਿਲੋਈਐ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮਨੂਆ**
ਅਸਥਿਰੁ ਰਾਖਹੁ ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਓਈਐ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੩੩੨]--੨-੪੬

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਦੁਧ ਦੇ ਕਥਿਤ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕ ਕੇ, ਲੜਾਈਆਂ ਝਗੜਿਆਂ ਦੇ ਮੂਲ, ਨਾਸਵੰਤ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਕੀ ਲੈਣਾ) । ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਦੇ ਕੇ ਮੇਰਾ ਮਨ (ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਅਡੋਲ ਕਰ ਦੇਹ । ਤਾਂ ਜੋ (ਅਸਲੀ) ਦੁਧ ਰਿੜਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ (ਭਾਵ, ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਫ਼ਲ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ) ਤੇ, ਇਸ ਤ੍ਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਭਾਵ ਜੇ ਤੈਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਪਿੱਛੇ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਅਡੋਲ ਰੱਖੇਂ) ਤਦ ਹੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੧੧- **ਸੋ ਟਿਕਾ, ਸੋ ਬੈਹਣਾ, ਸੋਈ ਦੀਬਾਣੁ ॥ ਪਿਯੂ ਦਾਦੇ ਜੇਵਿਹਾ, ਪੋਤਾ ਪਰਵਾਣੁ ॥ ਜਿਨਿ ਬਾਸਕੁ ਨੇਤ੍ਰੈ ਘਤਿਆ,**
ਕਰਿ ਨੇਹੀ ਤਾਣੁ ॥ ਜਿਨਿ ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿਆ, ਕਰਿ ਮੇਰੁ ਮਧਾਣੁ ॥ ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁ ਕੀਤੋਨੁ
ਚਾਨਣੁ ॥ ਘੋੜਾ ਕੀਤੋ ਸਹਜ ਦਾ, ਜਤੁ ਕੀਓ ਪਲਾਣੁ ॥ ਧਣਖੁ ਚੜਾਇਓ ਸਤ ਦਾ ਜਸ ਹੰਦਾ ਬਾਣੁ ॥ ਕਲਿ
ਵਿਚਿ ਧੂ ਅੰਧਾਰੁ ਸਾ, ਚੜਿਆ ਰੈ ਭਾਣੁ ॥ ਸਤਹੁ ਖੇਤੁ ਜਮਾਇਓ, ਸਤਹੁ ਛਾਵਾਣੁ ॥[੯੬੮]-ਵਾਰ ਸਤਾ ਬਲਵੰਡ

ਅਰਥ:--ਪੋਤਰਾ-ਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ) ਮੰਨਿਆ-ਪ੍ਰਮੰਨਿਆ ਗੁਰੂ ਹੈ, (ਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਵੀ ਉਹੀ ਨੂਰ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਉਹੀ ਤਖ਼ਤ ਹੈ, ਉਹੀ ਦਰਬਾਰ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਵੀ ਆਤਮਕ ਬਲ ਨੂੰ ਨੇਹਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮਨ-ਰੂਪ ਨਾਗ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਚੀ ਸੁਰਤਿ-ਰੂਪ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਮਧਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਰਿੜਕਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸ਼ਬਦ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣ-ਰੂਪੀ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ) ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਘੋੜਾ ਬਣਾਇਆ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਾਠੀ ਬਣਾਇਆ, ਸੁਚੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਧਣਖ ਕੱਸਿਆ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਤੀਰ ਪਕੜਿਆ । ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘੁਪ ਹਨੇਰਾ ਸੀ । (ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ, ਮਾਨੋਂ) ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਲਾ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤ (ਭਾਵ, ਉਚੇ ਆਚਰਣ) ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਜੜੀ ਖੇਤੀ ਮੁੜ ਜਮਾਈ ਤੇ ਸਤ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ । --੬ ।

੧੨- **ਹਰਿ ਕਾ ਬਿਲੋਵਨਾ ਬਿਲੋਵਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥ ਸਹਜਿ ਬਿਲੋਵਹੁ ਜੈਸੇ ਤਤੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**
ਤਨੁ ਕਰਿ ਮਟੁਕੀ ਮਨ ਮਾਹਿ ਬਿਲੋਈ ॥ ਇਸੁ ਮਟੁਕੀ ਮਹਿ ਸਬਦੁ ਸੰਜੋਈ ॥ ੨ ॥
ਹਰਿ ਕਾ ਬਿਲੋਵਨਾ ਮਨ ਕਾ ਬੀਚਾਰਾ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪਾਵੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਾ ॥ ੩ ॥
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਜੇ ਮੀਰਾ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਗਿ ਉਤਰੇ ਤੀਰਾ ॥ ੪ ॥[੪੭੮]-੧-੧੦

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ! ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਉੱਦਮ ਦਾ ਤੱਤ ਹਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ਰਹੇ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਬਣ ਸਕੇ) **।੧। ਰਹਾਉ ।** ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਾਟੀ ਬਣਾਓ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਜੋਤ ਲੱਭਣੀ ਹੈ--ਜਿਵੇਂ ਮੱਖਣ ਚਾਟੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਮਨ ਨੂੰ ਭਟਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖੋ--ਇਹ ਮਧਾਣੀ ਬਣਾਓ, ਇਸ ਸਰੀਰ-ਰੂਪੀ ਚਾਟੀ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਜਾਗ ਲਾਓ (ਜੋ ਸਿਮਰਨ-ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਤੱਤ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ **। ੨ ।** ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ-ਰੂਪ ਰਿੜਕਣ ਦਾ ਆਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **। ੩ ।** ਹੇ ਕਬੀਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ) ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਜਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ੪ ।

੧੩- **ਹੋਰਿਓ ਗੰਗ ਵਹਾਈਐ, ਦੁਨਿਆਈ ਆਖੈ ਕਿ ਕਿਓਨ ॥**
ਨਾਨਕ ਈਸਰਿ ਜਗ ਨਾਥਿ, ਉਚਹਦੀ ਵੈਣੁ, ਵਿਰਿਕਿਓਨੁ ॥

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਮਾਧਾਣਾ ਪਰਬਤੁ ਕਰਿ ਨੇਤ੍ਰਿ ਬਸਕੁ, ਸਬਦਿ ਰਿੜਕਿਓਨੁ ॥
ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਨਿਕਾਲਿਅਨੁ, ਕਰਿ ਆਵਾਗਉਣੁ ਚਿਲਕਿਓਨੁ ॥....੪ ॥ [੯੬੭] ਵਾਰ--੪

ਅਰਥ:--ਦੁਨੀਆ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਹੱਦ ਦਾ ਉੱਚਾ ਬਚਨ ਬੋਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵਲੋਂ ਹੀ ਗੰਗਾ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ ਨੇ ਕੀਹ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ? ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸੁਰਤਿ ਨੂੰ ਮਧਾਣੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਮਨ-ਰੂਪ ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਨੂੰ ਨੇਤ੍ਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲੇ (ਭਾਵ, ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ) ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਰੇੜਕਾ ਪਾਇਆ (ਭਾਵ, ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਰੂਪ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ (ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢੇ ਸਨ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । [ਨੋਟ:- ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਮਹਾਨ ਬਾਣੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਧੁਰਾ, ਜਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਾਰਅੰਸ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਚੌਦਾਂ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ-(-੧-ਓ --ਸਤਿ--ਨਾਮ--ਕਰਤਾ--ਪੁਰਖ--ਨਿਰਭਉ--ਨਿਰਵੈਰ--ਅਕਾਲ--ਮੂਰਤਿ--ਅਜੂਨੀ--ਸੈਭੰ--ਗੁਰ--ਪ੍ਰਸਾਦਿ--) ਨੂੰ ਹੀ ੧੪ ਰਤਨ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਾਸ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ।

ਦੁਧ ਤੋਂ ਬਣੇ ਦਹੀਂ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਦੇ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨ:--

੧੪- **ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਧੂਪੁ ਦੇਵਹੁ ਤਉ ਦੂਧੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ ॥ ਦੂਧ ਕਰਮ ਫੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ, ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ ॥ ੧ ॥ ਜਪਹੁ ਤ ਏਕੋ ਨਾਮਾ ॥ ਅਵਰਿ ਨਿਰਾਫਲ ਕਾਮਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇਹੁ ਮਨੁ ਈਟੀ ਹਾਥਿ ਕਰਹੁ ਫੁਨਿ ਨੇਤ੍ਰਉ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ॥ ਰਸਨਾ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਤਬ ਮਥੀਐ ਇਨ ਬਿਧਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਵਹੁ ॥ ੨ ॥**[੭੨੮]-੧

ਅਰਥ:--ਰਾਹਾਂਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਜਪੋ (ਸਿਮਰਨ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦੇ) ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਕਰਮਕਾਂਡੀ) ਉੱਦਮ ਵਿਆਰਥ ਹਨ **। ੧ । ਰਹਾਉ** । (ਮੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਜੇ ਭਾਈ !) ਤੁਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਂਡਾ ਧੋ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਧੂਪ ਦੇ ਕੇ ਤਦੋਂ ਦੁਧ ਲੈਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਫਿਰ ਜਾਗ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਮਾਂਉਂਦੇ ਹੋ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕੋ--ਇਹ ਇਸ ਹਿਰਦੇ-ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਧੂਪ ਦਿਉ । ਤਦੋਂ ਦੁੱਧ ਲੈਣ ਜਾਵੋ । ਰੋਜ਼ਾਂਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਦੁੱਧ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੀ ਰੱਖਣੀ, ਰੋਜ਼ਾਨਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਵਿਚ ਜਾਗ ਲਾਉਣੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੁੜੀ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਉਠੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦੁੱਧ ਜਮਾਵੋ (ਭਾਵ, ਜੁੜੀ ਸੁਰਤਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ ਜੇਹੀ ਰਹੇਗੀ **। ੧ ।** (ਦੁਧ ਰਿੜਕਣ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀ ਨੇਤ੍ਰੇ ਦੀਆਂ ਈਟੀਆਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜਦੇ ਹੋ) ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰੋ । ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮਨ-ਰੂਪ ਈਟੀਆਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੋ । ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਮਨ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨ ਪਾਏ--ਇਹ ਨੇਤ੍ਰਾ ਹੈ । ਜੀਭ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਾਪ ਜਪੋਗੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ਾਨਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ-ਰੂਪ ਦੁੱਧ ਰਿੜਕੀਂਦਾ ਰਹੇਗਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾਂ ਕਿਰਤ-ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੋਗੇ । ੨ ।

੧੫- **ਪਰਪੰਚੁ ਛੋਡਿ ਸਹਸ ਘਰਿ ਬੈਸਹੁ ਝੂਠਾ ਕਹਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥**
ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਹੁ ਨਵੈ ਨਿਧਿ ਪਾਵਹੁ ਇਨ ਬਿਧਿ ਤਤੁ ਬਿਲੋਈ ॥ ੨ ॥{੮੮੩]-੨

ਅਥਵਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:--

੧੬- **ਕਾਇ ਜਪਹੁ ਰੇ ਕਾਇ ਤਪਹੁ ਰੇ, ਕਾਇ ਬਿਲੋਵਹੁ ਪਾਣੀ ॥**
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ, ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥ ੩ ॥[੫੨੬]--੧

ਸਤਿਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਤਮ ਅਡੋਲਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਦਾ ਰੇੜਕਾ ਪਾਉਣਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਵਿਚ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ :--

੧੭- **ਤਿਤੁ ਜਾਇ ਬਹਹੁ ਸਤਸੰਗਤੀ ਜਿਥੈ ਹਰਿ ਕਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬਿਲੋਈਐ ॥**
ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੇਹੁ ਹਰਿ ਤਤੁ ਨ ਖੋਈਐ ॥ [੫੮੭]-ਵਾਰ-੪

੧੮- **ਜਾ ਕੇ ਨਿਗਮ ਦੂਧ ਕੇ ਠਾਟਾ ॥ ਸਮੁੰਦੁ ਬਿਲੋਵਨ ਕਉ ਮਾਟਾ ॥**
ਤਾ ਕੀ ਹੋਹੁ ਬਿਲੋਵਨਹਾਰੀ ॥ ਕਿਉ ਮੇਟੈਗੋ ਛਾਛਿ ਤੁਹਾਰੀ ॥ ੧ ॥ [੬੫੫]-੫

੧੯- **ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਸਾਕਤੁ ਫਿਰਤਾ ॥ ਨੀਰੁ ਬਿਰੋਲੈ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰਤਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥**[੭੩੯]--੩-੯

[ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਪੰਗਤੀ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਏਸੇ ਭਾਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਸੂਚੀ ਦੇ ੧੫ਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ]

ਰਿੜਕਣ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:--

੨੦- **ਪਾਪੀ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਏ ਹਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਥਨਿ ਮਾਧਾਣੀਆ ਤਿਉ ਮਥੇ ਧ੍ਰਮਰਾਇ ॥ ੯ ॥**
ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸਾਜਨਾ ਜਨਮ ਪਦਾਰਥੁ ਜੀਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਧਰਮ ਐਸੇ ਚਵਹਿ ਕੀਤੇ ਭਵਨੁ ਪੁਨੀਤ ॥੧੦॥[੧੪੨੫]

੧੨

ਪਾਂਚ-ਜਨਯ ਸੰਖ

ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ **ਸੰਖ** ਏਡਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਕਸ਼ਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਪਰੀ, ਰੰਭਾ ਲੈ ਲੈਣ ਦੇ ਥਾਂ **ਸੰਖ** ਨੂੰ ਝੱਟ ਹਥ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਰੂਪ **ਵਿਸ਼ਨੂੰ** ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਬੜੇ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਗਰੋਂ **ਪਾਂਚਜਨਯ ਦੈਂਤ** ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ **ਸੰਖ** ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । **ਵਿਸ਼ਨੂੰ-ਮੂਰਤੀ** ਸੰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਣਾਉਣੀ ਬ੍ਰਾਮਣ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਸੰਖ ਨੂੰ

ਅਗੰਮ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਅਗੋਚਰ, ਅਵਿਅਕਤੀ, ਨਿਅਕਾਰ, ਨਿਰਾ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ, ਪਰਮ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੇਲੇ ਲਈ ਸੰਖ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਧੂਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਚੰਡਕਾ ਦੇਵੀ ਦੀਆਂ ਅੱਠ ਬਾਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ ਸੰਖ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਿੱਪ੍ਰ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੀ ਸੰਖ ਨਾਲ ਸੀ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਮੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ (ਸੰਖ) ਦਾ ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਣਾ ਪਿਆ :----

੨੧- **ਸੰਖ ਚਕ੍ਰ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਬਿਰਾਜਿਤ, ਦੇਖ ਪ੍ਰਤਾਪੁ ਜਮੁ ਡਰਿਓ ॥**
ਨਿਰਭਉ ਭਏ ਰਾਮ ਬਲ ਗਰਜਿਤ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਸੰਤਾਪ ਹਿਰਿਓ ॥ ੨ ॥ [੧੧੦੫]-੧

ਪਰ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਸੰਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ, ਹੇ ਸੰਖ ! ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚੋੜੇ ਦੇ ਦੁਖੋਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਧਾਂਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਹੇਂਗਾ :---

੨੨- **ਕਬੀਰ ਰੈਨਾਇਰ ਬਿਛੋਰਿਆ ਰਹੁ ਰੇ ਸੰਖ ਮਝੂਰਿ ॥**
ਦੇਵਲ ਦੇਵਲ ਧਾਹੜੀ ਦੇਸਹਿ ਉਗਵਤ ਸੂਰ ॥ ੧੨੬ ॥ [੧੩੭੧]

ਇਸ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਤੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾ ਰਹੇ ਹਨੈ:--- ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੋਂ ਨਾ ਵਿੱਛੜੀਂ । ਜੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਆਕਤੀ ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖ ਲਈ ਤਾਂ ਸਦਾ ਦੁਖੀ ਰਹੇਂਗਾ ਅਤੇ ਦਰ ਦਰ ਤੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹੇਂਗਾ--**ਤੁਧਹੁ ਭੁਲੇ ਸਿ ਜਮਿ ਜਮਿ ਮਰਦੇ, ਤਿਨ ਕਦੇ ਨ ਚੁਕਨਿ ਹਾਵੇ ॥** [੯੬੧]

੧੩

੧੪ ਰਤਨ-ਰੂਪ ਮਾਇਆ

ਜੇ ਧਨੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹਕੀਮ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ (ਧਨੰਤ੍ਰ ਵੈਦ ਕਥਿਤ ਰਤਨ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਕਲਪਬ੍ਰਿਛ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ, ਮਣੀ ਆਦਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਸਾਰੇ ਰਤਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਹੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪ ਹਨ । ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਮਾਂਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਖੱਜਲ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਅਗਿਆਨੀ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਅਜੇਹੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰੰਜਨ (ਭਾਵ, ਪਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ) ਆਖਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭਗਵਾਨ, ਮਹਾਂ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਭੋਲੇ ਨਾਥ, ਅਤੇ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਖੱਜਲ ਹੁੰਦੇ ਲੜਦੇ ਝਗੜੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਚੁਗ਼ਲੀਆਂ ਕਰਦੇ, ਦਰਸਾਏ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਿੰਦੂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਪਿਛੇ ਖੱਜਲ ਹੁੰਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਏ ਗੁਜ਼ਰੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ--**ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਮੂਰਤਿ ਤ੍ਰਿਗੁਣਿ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ॥੧੬॥**(੯੦੯)-੨ (ਤ੍ਰੈਗੁਣ ਦਾ ਅਰਥ ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ, ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ)---**ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ, ਵਿਚਿ ਹਉਮੈ ਕਾਰ ਕਮਾਈ ॥ ਜਿਨਿ ਕੀਏ ਤਿਸਹਿ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਪੁੜੇ ਹਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ੨ ॥** (੭੩੫)-੩-੧੪ ਮਾਇਆ ਦੀ ਖਾਤਰ ਖੱਜਲ ਖ਼ੁਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ--- **ਮਾਇਆ ਕਾਰਨਿ ਧਾਵਹੀ ਮੂਰਖ ਲੋਗ ਅਜਾਨ ॥** (੧੪੨੭) ਕਥਿਤ ਰਤਨਾਂ ਮਗਰ ਖੱਜਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣਕ ਭਗਵਾਨ ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਏ ? ਕੀ ਇਹ ਮਨੁਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਜਾ ਪਏ ?

ਆਪਣੇ ਗਲ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਅਥਵਾ ਆਪਣੀ ਡਿੱਠ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਭੇਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਮਣੀ ਕੱਢਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਾਲ **ਕਛੂ** ਬਣਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਗ੍ਰਸਿਆ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬ੍ਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਮਖ਼ੌਲ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਮਇਆ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਕਛੂ ਬਣ ਕੇ, ਮੂਧੇ ਮੂੰਹ ਰੇਤ ਵਿਚ ਧਸ ਕੇ ਪਿੱਠ ਤੇ ਪਹਾੜ ਮਾਧਾਣੀ ਦੇ ਰਗੜੇ ਝੱਲ ਕੇ " ਭਗਵਾਨ-ਪਦਵੀ " ਦੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਜੱਖਣਾ ਪੁੱਟ ਮਾਰੀ । ਲੋਭ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਅਜੇਹੀ ਨੀਵੀਂ ਹਾਲਤ ਤਾਈਂ ਡਿਗ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਬਾਰੇ, ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਬਣੇ ? ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਈਏ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਢੰਗ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤ ਤੋਂ ਕਿ, ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹਿ ਗਈ, ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਮਾਇਆ ਗ੍ਰਸੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਧਨ-ਭਾਗ ਮੰਨੀ ਗਏ । ਚਲੋ ਸਾਨੂੰ ਕੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਜਾਨਣ ।

ਆਉ ਅਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਤਨਾ ਅਤੇ ਮਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਏ :--

੨੩- **ਰਤਨ ਜਵੇਹਰ ਮਾਣਕਾ ਹਭੇ ਮਣੀ ਮਥੰਨਿ ॥ ਨਾਨਕ ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਭਾਣਿਆ ਸਚੈ ਦਰਿ ਸੋਹੰਨਿ ॥੨ ॥** [੧੨੮੪]-ਵਾਰ--੧੪

ਅਰਥ:--ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੋ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰੇ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੋਭਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਰ ਸ਼ੰਗਾਰ ਦੀ ਅਥਵਾ ਮਣੀਆਂ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਰਤਨ ਹਵਾਹਰ ਮੋਤੀ ਤੇ ਮਣੀਆਂ ਹਨ (ਭਾਵ, ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਨੂਰ ਹੀ ਨੂਰ ਹੈ) ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਮਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ । [ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਜੇਹੀ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਥਨ ਵਾਲੀ) ਪ੍ਰਾਤਿਰਤਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਜੋੜਨੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ]। ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਮਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮਣੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਿਸੇ ਮਣੀ ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਏ ?:--

੨੪- **ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਕਰੁਣਾਮਏ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥ ਜਾ ਕੈ ਸਿਮਰਣਿ ਸੁਖ ਭਏ ॥ ੧ ॥**

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ॥ ਸੁਨਤ ਜਸੋ ਕੋਟਿ ਅਘ ਖਏ ॥ ੨ ॥ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਪ੍ਰਭ ਮਇਆ ਧਾਰਿ ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲਏ ॥ ੩ ॥ [੨੧੨]-੧੩-੧੫੧

ਅਰਥ:--ਹੇ ਤਰਸ-ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਹੀ ਐਸਾ ਰਤਨ ਹੈਂ ਜੋ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਤਵੀਆਂ ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਹੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ! ਤੂੰ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ (ਤੂੰ ਐਸਾ ਹੈਂ) ਜਿਸ ਦੀ ਸਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **। ੧ ।** ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ! ਤੇਰੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਅਕਲ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **। ੨ ।** ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ--ਜਿਸ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉਤੇ ਤੂੰ ਤਰਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ੩ ।

੧੪

ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਥਵਾ ਬਾਸਕ ਨਾਗ, ਕਲਪ-ਰੁਖ, ਕਾਮਧੇਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ:- ਮਧਾਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਪਹਾੜ ਤਾਂ ਕਈ ਭਾਰਤ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਅਥਵਾ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦਾ ਨੇਤ੍ਰਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ (ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਉਸ ਨਾਗ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ । ਕਲਪਣਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਇਸ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਨਾਗ ਬਾਰੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ----ਇਸ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ (੧੦੦੦) ਸਿਰ ਹਨ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਾਂ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਹਰ ਇਕ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਭਗਵਾਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ) ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਜੀਭ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਂਈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਨੀ-ਧਰ ਅਰਥਾਤ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੈਲ ਨੇ ਸਿੰਗਾਂ ਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਅਜੋਕੇ ਵਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅਸਮਾਨੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗੋਲਾ ਹੈ ਜੋ ੨੪ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗਿਰਦ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਕੇ, ਗਰਮੀ, **ਪਤਝੜ, ਸਰਦੀ** ਅਤੇ **ਬਹਾਰ** ਜਿਹੇ ਸੁਹਾਵਣੇ ਮੌਸਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਵਗਿਆਨ ਨੇ ਬਲਦ ਅਥਵਾ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਵਾਲੀਆਂ ਬ੍ਰਹਮਣੀ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮੂਲ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਏਹੀ ਭਰਮ ਪੱਕਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਇੱਕ ਵਡੇ ਧੌਲ (ਬੈਲ) ਦੇ ਸਿੰਗਾਂ ਤੇ ਖਲੋਤੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਬੌਲਦ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸਿੰਗ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਡੋਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਭੁਚਾਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ--ਜਦ ਕਦੀ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ-ਰਾਜ ਉਬਾਸੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਭੁਚਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਇੱਕ ਕਲਪ ਅਥਵਾ, ੪ ਅਰਬ ਬੱਤੀ ਕ੍ਰੋੜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ (੪੩੨੦੦੦੦੦੦੦ ਸਾਲ) ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਗ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਅਗਨਿ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕ (ਮ੍ਰਿਤੂ ਲੋਕ, ਪਤਾਲ ਲੋਕ, ਸੁਰਗ ਲੋਕ, ਗੋਲੋਕ, ਦੇਵ ਲੋਕ, ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਆਦਿ) ਭਸਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨਾਗ ਦਾ ਰੂਪ ਇਉਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ--ਊਦਾ ਰੰਗ, ਗਲ ਵਿਚ ਚਿੱਟੀ ਮਾਲਾ, ਇੱਕ ਹਥ ਵਿਚ ਹਲ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਚੱਟੂ, । ਇਸ ਨੂੰ ਅਨੰਤ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਨਾਂ --**ਅਨੰਤਸ਼ੀਕਸ਼ੀ**--ਹੈ ਏਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਸੁਕਿ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨੂੰ ਕਸ਼ਯਪ ਅਤੇ ਕਦ੍ਰੂ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਰਾਮ ਦੇ ਭਰਾ ਲਛਮਣ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਭਰਾ ਬਲਰਾਮ ਨੂੰ ਏਸੇ ਨਾਗ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਕੁੰਜ ਨੂੰ--**ਮਣਿਦ੍ਵੀਪ**--ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ **ਮਣਿਭਿੱਤਿ** ਜਾਂ **ਮਣਿਮੰਡਪ** ਆਖਦੇ ਹਨ । (ਮ:ਕ:੨੨੬) (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਧੜ ਤੇ ਹਾਥੀ ਦਾ ਸਿਰ ਫ਼ਿਟ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਨਾਗ ਦੇ ਧੜ ਨਾਲ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੂਣ ਮਸਾਲੇ ਬਰੀਕ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ **ਚੱਟੂ** ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਸੰਦ-**ਹੱਲ**-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਬਲਰਾਮ ਨੇ ਤਾਂ ਹੱਲ ਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਨ ਵਲਾ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ) ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂਈ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਮੂੰਹ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕਈ ਕਈ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਨਾਮ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਉਚਾਰਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁਝ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਸਕ ਨਾਗ ਅਥਵਾ ਸ਼ੇਸ਼ ਨਾਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ---

੨੫- **ਸਨਕ ਸਨੰਦ ਮਹੇਸ ਸਮਾਨਾ ॥ ਸੇਖਨਾਗਿ ਤੇਰੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥ ੧ ॥ ਸੰਤਸੰਗਤਿ ਰਾਮੁ**
ਰਿਦੈ ਬਸਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਨੂਮਾਨ ਸਰਿ ਗਰੁੜ ਸਮਾਨਾਂ ॥ ਸੁਰਪਤਿ ਨਰਪਤਿ ਨਹੀ
ਗੁਨ ਜਾਨਾਂ ॥ ੨ ॥ ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਅਰੁ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥ ਕਮਲਾਪਤਿ ਕਵਲਾ ਨਹੀ ਜਾਨਾਂ ॥ ੩ ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਈ ॥ ੪ ॥ [੬੯੧]-੧

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹਾਂ **॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! (ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ) ਸਨਕ, ਸਨੰਦ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ ਤੇਰਾ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਭਗਤ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੀ (ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ) ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ **। ੧ ।** (ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ) ਹਨੂੰਮਾਨ ਵਰਗੇ ਨੇ, (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ) ਗਰੁੜ ਵਰਗਿਆਂ ਨੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦਰ ਨੇ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ **। ੨ ।** ਚਾਰ ਵੇਦ, (ਅਠਾਰਾਂ) ਪੁਰਾਣ--(ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਮਨੂੰ ਤੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ) ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਲਛਮੀ ਨੇ ਵੀ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ **। ੩ ।** ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ (ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਭਟਕਦੇ ਰਹੇ) ਇੱਕ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ, ਜੋ (ਗੁਰੂ-ਸੰਤ) ਦੀ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਪਰਮ ਭਗਤ ਅਤੇ ਪਰਮ ਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁਤਰਾਂ ਦਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦਾ, ਰਾਮ ਭਗਤ ਹਨੂੰਮਾਨ, ਗਰੁੜ ਆਦਿ, ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕਥਿਤ ਭਗਵਾਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਭਟਕਣਾ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਅਗਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਮਹਾਦੇਵਾਂ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੁਰਗਾ ਨਾਮੀ ਦੇਵੀਆਂ ਦਾ, ਕ੍ਰੋੜਾ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਅਥਵਾ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਹੀ ਬਾਸਕ ਨਾਗਾਂ ਆਦਿਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ, ਨਾਲ ਕਦੇ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪਰਮ-ਸਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਾਮਨਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੱਥ ਬਧੀ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹਨ ਅਥਵਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਵਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਨਾਸਵੰਤ ਅਤੇ ਤੁਛ-ਮਾਤ੍ਰ ਹਨ :--

੨੬- **ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਜਾ ਕੈ ਪਰਗਾਸ ॥ ਕੋਟਿ ਮਹਾਦੇਵ ਅਰੁ ਕਬਿਲਾਸ ॥ ਦੁਰਗਾ ਕੋਟਿ ਜਾ ਕੈ ਮਰਦਨੁ ਕਰੈ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਟਿ ਬੇਦ ਉਚਰੈ ॥ ੧ ॥ ਜਉ ਜਾਚਉ, ਤਉ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ॥ ਆਨ ਦੇਵ ਸਿਉ ਨਾਹੀ ਕਾਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਟਿ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਕਰਹਿ ਚਰਾਕ ॥ ਸੁਰ ਤੇਤੀਸ ਉਜੇਵਹਿ ਪਾਕ ॥ ਨਵ ਗ੍ਰਹ ਕੋਟਿ ਠਾਢੇ ਦਰਬਾਰ ॥ ਧਰਮ ਕੋਟਿ ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰਤਿਹਾਰ ॥ ੨ ॥ ਪਵਨ ਕੋਟਿ ਚਉਬਾਰੇ ਫਿਰਹਿ ॥ ਬਾਸਕ ਕੋਟਿ ਸੇਜ ਬਿਸਥਰਹਿ ॥ ਸਮੁੰਦ ਕੋਟਿ ਜਾ ਕੇ ਪਾਨੀਹਾਰ ॥ ਰੋਮਾਵਲਿ ਕੋਟਿ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ ॥ ੩ ॥** [੧੧੬੨]-੨-੧੮

[ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਇਸ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ]

੨੭- **ਸੇਵੀਲੇ ਗੋਪਾਲ ਰਾਇ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨ ॥ ਭਗਤਿ ਦਾਨੁ ਦੀਜੈ ਜਾਚਹਿ ਸੰਤ ਜਨ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥....ਜਾ ਚੈ ਘਰਿ ਕੂਰਮਾ ਪਾਲੁ, ਸਹਸ੍ਰਫਨੀ ਬਾਸਕੁ ਸੇਜ ਵਾਲੂਆ ॥ ਅਠਾਰਹ ਭਾਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਮਾਲਣੀ, ਛਿਨਵੈ ਕਰੋੜੀ ਮੇਘਮਾਲਾ ਪਾਣੀਹਾਰੀਆ ॥ ਨਖ ਪ੍ਰਸੇਵ ਜਾ ਚੈ ਸੁਰਸਰੀ ॥ ਸਪਤ ਸਮੁੰਦ ਜਾਂ ਚੈ ਘੜਥਲੀ ॥ ਏਤੇ ਜੀਅ ਜਾਂ ਚੈ ਵਰਤਣੀ ॥ ਸੁੋ ਐਸਾ ਰਾਜਾ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਧਣੀ ॥ ੪ ॥**[੧੨੯੨]---੧

ਪਦਅਰਥ:--ਸੇਵੀਲੈ=ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆ ਹੈ ।, ਗੋਪਾਲ=[ਗੋ-ਧਰਤੀ। ਪਾਲ=ਪਾਲਣਹਾਰ] ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਅਕੁਲ=ਅ+ਕੁਲ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਕੁਲ ਨਹੀਂ । ਨਿਰੰਜਨ-=ਨਰ+ਅੰਜਨ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ । ਦੀਜ=ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਹ । ਜਾਚਹਿ=ਂਗਦੇ ਹਨ । ੧ । ਰਹਾਉ । - - - -

ਕੂਰਮਾ--ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਤਾਰ, ਕੱਛੂ-ਕੁੰਮਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਾੜ-ਮਧਾਣੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਿੱਠ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧਸਣੋਂ ਥੰਮ੍ਹ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਪਾਲੁ=ਲੰਘ । ਸਹਸ੍ਰ ਫਨੀ=ਜ਼ਾਰਾਂ ਫਣਾਂ ਵਾਲਾ । ਵਾਲੂਆ=ਣੀਆਂ । ਪਾਣੀਹਾਰੀਆ=ਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੇ । ਨਖ=ਹੁ । ਪ੍ਰਸੇਵ--ਪਸੀਨਾ । ਨਖ ਪ੍ਰਸੇਵ-ਨਹੁੰਆਂ ਦਾ ਪਸੀਨਾ । ਜਾ ਚ=ਜਿਸ ਦੇ ਘਰਿ । ਸੁਰਸਰੀ=ਗਾਂਗਾ (ਗੰਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਹੁਆਂ ਦਾ ਪਸੀਨਾਂ ਹੈ) । ਸਪਤ=ਸੱਤ । ਘੜਥਲੀ--ਘੜਵੰਜੀ । ਵਰਤਣੀ--ਬਰਤਨ, ਭਾਂਡੇ । ੪ ।

ਪਾਰਜਾਤ ਰੁਖ ਅਥਵਾ ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਅਤੇ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ--

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਜਾਤ ਰੁੱਖ ਅਥਵਾ ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ । ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੇ ਕਲਪ ਬਿਰਖ, ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਅਥਵਾ ਚਿੰਤਾਮਣਿ ਸਭ ਕੁਝ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ ਮੰਨ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਜੁਗੋ-ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਹਨ ਉਸ (ਮਹਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪਾਰਜਾਤ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

੨੮- **ਗੁਰ ਤੀਰਥੁ, ਗੁਰ ਪਾਰਜਾਤੁ, ਗੁਰੁ ਮਨਸਾ ਪੂਰਣਹਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੇਇ ਉਧਰੈ ਸਭੁ ਸੰਸਾਰੁ ॥ ਗੁਰੁ ਸਮਰਥੁ, ਗੁਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰੁ, ਗੁਰ ਊਚਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਗਮ ਹੈ ਕਿਆ ਕਥੈ ਕਥਨਹਾਰੁ ॥੩॥**[੫੨]-੨੯

ਅਗਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰਜਾਤ ਰੁਖ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

੨੯- **ਪਾਰਜਾਤੁ ਘਰਿ ਆਗਨਿ ਮੇਰੈ ਪੁਹਪ ਪਤ੍ਰ ਤਤੁ ਡਾਲਾ ॥**

ਸਰਬ ਜੋਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਸੰਭੂ ਛੋਡਹੁ ਬਹੁਤੁ ਜੰਜਾਲਾ ॥ ੩ ॥ [੫੦੩]-੧

ਅਰਥ:--(ਇਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜਿਸ ਪਾਰਜਾਤ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਫੁੱਲ ਪੱਤਰ ਡਾਲੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪਸਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਜੋਤਿ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਹੈ, ਉਹ (ਸਰਬ-ਇੱਛਾ-ਪੂਰਕ) ਪਾਰਜਾਤ (-ਪ੍ਰਭੂ) ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ-ਆਂਗਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਜੰਜਾਲ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ) । (ਹੇ ਭਾਈ ! ਤੁਸੀ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਾਇਆ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਜੰਜਾਲ ਛੱਡ ਸਕੋਗੇ । ੩ ।

੩੦- **ਭਾਈ ਰੇ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਰੇਣ ॥ ਸੰਤ ਸਭਾ ਗੁਰੁ ਪਾਈਐ ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥੁ ਧੇਣੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** [੧੮]-੧੨

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਸੰਤ (ਗੁਰੂ) ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣ । ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ (ਸਤਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜੋ ਮਾਨੋਂ ਕਾਮਧੇਨ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ ਉਹ ਹਰਿਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ।੧। ਰਹਾਉ ।

੩੧- **ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ ॥ ਕਾਮਧੇਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥**

ਸਭ ਤੇ ਊਤਮ ਹਰਿ ਕੀ ਕਥਾ ॥ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਦਰਦ ਦੁਖ ਲਥਾ ॥---੮ ॥ [੨੬੫}- ਅਸਟ-੨

੩੨- **ਪਾਰਜਾਤੁ ਲੋੜਹਿ ਮਨ ਪਿਆਰੇ ॥ ਕਾਮਧੇਨੁ ਸੋਹੀ ਦਰਬਾਰੇ ॥**

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸੇਵਾ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਨਾਮੁ ਕਮਾਇ ਰਸਾਇਣਾ ॥ ੬ ॥ [੧੦੭੮]-ਸੋਹਲੇ-੨-੭

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪਿਆਰੇ ਮਨ ! ਜੇ ਤੂੰ (ਸੁਰਗ ਦਾ) ਪਾਰਜਾਤ ਰੁੱਖ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਮਧੇਨ ਗਊ ਤੇਰੇ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਸੋਭ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆ ਰਹੁ, ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ, (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਕੇ) ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ, ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਰੇ ਰਸਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ । ੬ ।

੩੩- **ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੁਰਿ ਤਰੁ ਚਿੰਤਾਮਨਿ, ਕਾਮਧੇਨ ਬਸਿ ਜਾ ਕੇ ਰੇ ॥ ਚਾਰਿ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਮਹਾ ਸਿਧਿ, ਨਵਨਿਧਿ ਕਰ ਤਲ ਤਾ ਕੈ ॥ ੧ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨ ਜਪਸਿ ਰਸਨਾ ॥ ਅਵਰ ਸਭ ਛਾਡਿ ਬਚਨ ਰਚਨਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥**

[੧੧੦੬]-੨-੧੫

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪਦ ਅਰਥ:--ਸੁਰ ਤਰ--ਸੁਰਗ ਦੇ ਰੁੱਖ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ--ਮੰਦਾਰ, ਪਾਰਿਜਾਤਿ, ਸੰਤਾਨ, ਕਲਪ ਰੁੱਖ, ਹਰਿਚੰਦਨ । (ਇੱਕ ਤਾਂ ਕਲਪ ਅਤੇ ਪਾਰਜਾਤ ਦੋ ਹੋਗਏ । ਕਲਪ ਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ) । ਚਿੰਤਾਮਨਿ--ਉਹ ਮਣੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਨ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚਿਵਨੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਰ ਤਲ--ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ । ਤਾ ਕੈ--ਉਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ।

੧੫

ਸਮੁੰਦਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਦੀਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੋ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਗ੍ਰਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ) ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਇੱਕ ਦਮ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇ ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ (ਪਾਣੀ ਅਥਵਾ ਜਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਔਸ਼ਦੀ ਆਦਿ) ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਦੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਰੀਰ, ਦੇਹ, ਕਾਇਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਹਿਬ ਕੇਵਲ ਹਰੀ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਕ-ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ--ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ " ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ " ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ । ਏਥੇ ਵਣਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਮਹਾਂਵਾਕ ਲਿਖੇ ਹਨ:---

੩੪- **ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਰਵਿ ਸਸਿ ਗਹਨੈ ਦੇਉ ਰੇ ॥**
ਸੁਰਤਿ ਪਿਆਲ ਸੁਧਾ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਏਹ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪੇਉ ਰੇ ॥ ੩ ॥[੯੬੯]-੧

ਅਰਥ:--ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਆਪਣੀ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਿਆਲਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ (ਨਾਮ-)ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਭ ਰਸਾਂ ਤੋ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਰਸ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬਦਲੇ ਮੈਂ (ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਨੇਮ, ਸੁੱਚ, ਸੰਜਮ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਚਾੜ੍ਹਨੇ ਤੇ ਉਤਾਰਨੇ (ਆਦਿ ਕਰਮ ਧਰਮ)--ਇਹ ਕੁਝ ਗਿਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ (ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹਨ) । ੩ ।

੩੫- **ਬੇਦ ਬਾਦ ਸਭਿ ਆਖਿ ਵਖਾਣਹਿ ॥ ਨ ਅੰਤਰੁ ਭੀਜੈ ਨ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ ॥**
ਪੁੰਨੁ ਪਾਪੁ ਸਭੁ ਬੇਦਿ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਗੁਰਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ਹੈ ॥ ੧੫ ॥ [੧੦੫੦]-੧੧-

ਅਰਥ:--ਸਾਰੇ (ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ)) ਵੇਦ (ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀਆਂ ਚਰਚਾ ਉਚਾਰ ਕੇ (ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਾ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ) ਹਿਰਦਾ ਭਿੱਜਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਕਦਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਵੇਦ ਨੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ-ਜਲ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਪੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ੧੫ ।

ਇਹ ਦੋ ਗੁਰੂ-ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚਲੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਦੱਸ ਕੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨੂੰ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਕਥਿਤ ਸਮੁੰਦਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਤੱਥ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਥਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਾਂ ਨਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਦੇ ਹੋ ਹੀ ਸਕਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਏਧਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹਰ ਸ਼ਬਦ, (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਬਚਨ) ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ:--

੩੬- **ਗੁਰ ਰਸਨਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਬੋਲਦੀ ਹਰਿਨਾਮਿ ਸੁਹਾਵੀ ॥**
ਜਿਨ ਸੁਣਿ ਸਿਖਾ ਗੁਰੁ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨਾ ਭੁਖ ਸਭ ਜਾਵੀ ॥ ੧੮ ॥ [੭੨੬]-੨

ਅਰਥ:--ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ (ਜੀਭ) ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ ਹਰਿ-ਨਾਮ (ਉਚਾਰਨ) ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ (ਗੁਰੂ-ਰਸਨਾ ਭਾਵ, ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੀ ਸੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਪੱਤਰਾ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ। ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼) ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ (ਮਾਇਆ ਦੀ) ਸਾਰੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ੧੮]

੩੭- **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਗੁਣ ਸੰਤ ਬੋਲਤੇ ਸੁਨਿ ਮਨਹਿ ਪੀਲਾਵਉ ॥**
ਉਆ ਰਸ ਮਹਿ ਸਾਂਤਿ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਹੋਇ ਬਿਖੈ ਜਲਨ ਬੁਝਾਵਉ ॥ ੨ ॥ [੮੧੩]-੨੧-੫੧ ।

ਅਰਥ:--ਸੰਤ (-ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜੋ ਗੁਣ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ (ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ (ਸਮਝ ਕੇ) ਮੈ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ (ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿ) ਪਿਲਾਇਆ ਕਰਾਂ, (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ) ਉਸ ਸੁਆਦ ਵਿਚ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ (ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਤੋਂ) ਰਜੇਵਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, (ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ) ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੜਨ ਬੁਝਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ (ਇਹ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ) । ੨ ।

੩੮- **ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹਰਿ ਨਾਮ ॥ ਪੀਵਤ ਅਮਰ ਭਏ ਨਿਹਕਾਮ ॥**
ਤਨੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲੁ ਅਗਨਿ ਨਿਵਾਰੀ ॥ ਅਨਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟੇ ਸੰਸਾਰੀ ॥ ੨ ॥ [੮੮੬]-੩-੧੪ ॥

ਅਰਥ:--ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ (ਨੂਰ) ਮੈਲ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਸ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅਟੱਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਨ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ) ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਨੰਦ-ਭਰਪੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮਣੇ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਂਦੇ ਰਹੀਏ । ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਲੋਕ ਸੁਖੀਆ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । **ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਚੇਲੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ**

ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ ? ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਨਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਹੈ ।

੧੬

ਸੂਰਜ-ਗ੍ਰਹਣ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਘੜੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ ਅਰੰਭ ਹੋਈ ੧੨ ਸਾਲ ਵਾਲੀ ਜੰਗ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਣੀ ਆਵਤਾਰ (ਭਾਵ, ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਰੂਪ) ਧਾਰ ਕੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਜਾਦੂ ਚਲਾ ਲਿਆ ॥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਸੁਰਾ (ਸ਼ਰਾਬ) ਦੋ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ **ਮੋਹਨੀ ਅਵਤਾਰ** (ਭਾਵ ਰੱਬ) ਨੂੰ ਸਾਲਸ ਮੰਨ ਲਿਆ । ਮੋਹਨੀ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਪੰਜ ਰਤਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਂਭ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਝਗੜੇ ਦੇ ਮੁੱਢ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਕੀਤੀ । ਜੇ ਦੇਵਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟੀਆ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਵਾਲੀ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ? ਫਿਰ ਸੱਚੇ ਰੱਬ ਦੀ ਕਾਰ ਵੀ ਸੱਚੀ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਅੱਧੋ ਅੱਧ ਕਰ ਦੇਣੇ ਬਣਦੇ ਸਨ । ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਵਡਿਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਵੰਡ ਵਾਲੇ ਸਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:----

੩੯- **ਰਤਨ ਉਪਾਇ ਧਰੇ ਖੀਰ ਮਥਿਆ ਹੋਰਿ ਭਖਲਾਏ ਜਿ ਅਸੀ ਕੀਆ ॥**
ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਛਪੈ ਕਿਉ ਛਪਿਆ ਏਕੀ ਏਕੀ ਵੰਡਿ ਦੀਆ ॥ ੪ ॥ [੩੫੦]--੭

ਪ੍ਰਿੰ:ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ--(ਪੁਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ) ਖੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਿਆ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਕੱਢੇ, (ਵੰਡਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ) ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਇਹ ਰਤਨ ਅਸਾਂ ਕੱਢੇ ਹਨ, (ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਉਹ ਰਤਨ ਵੰਡੇ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਨਿਰੇ ਰਤਨ ਵੰਡਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਵਡਿਆਈ ਬਣ ਗਈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰਚੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚੋਂ ਥਾਂ ਥਾਂ ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ) ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ (ਪ੍ਰਤੱਖ ਉਸ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਕੁਦਰਤਿ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ੪ । ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਇਸ ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਹੋਂਦ ਨੂੰ, ਨਿਰਮੂਲ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਹੀ ਹੱਥ ਲੱਗੇ ਉਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੇਵਤੇ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ । ਏਧਰੋਂ ਦੈਂਤਾਂ ਵਿਚੋਂ **ਵਿਪ੍ਰਚਿੱਤ** ਨਾਮੀ ਦੈਂਤ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਸਨ ਅਤੇ ਧੜ ਮੱਛੀ ਦੀ ਪੂਛ ਵਰਗਾ ਸੀ, (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਰੀਸੇ) ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਵਟਾ ਕੇ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਸਾਰੇ ਭਗਵਾਨਾਂ (ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ, ਤ੍ਰੈਕਾਲ ਦਰਸੀ ਨਾਰਦ ਆਦਿ) ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਘੱਟਾ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਅਦਭੁਤ ਦੈਂਤ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੇ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ । ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਸਮਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਮਧਾਣੀ ਦੀ ਭੂਮਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਗੇੜੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵਿਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਸੀ) ਉਸ ਦੈਂਤ-ਜਾਏ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਚੁਗਲੀ ਲਾਈ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਥਨ ਵਿਚ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਔਖਿਆਈ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਕ੍ਰੋਧ ਆ ਗਿਆ । ਨਾਲੇ ਉਹ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਦੈਂਤ, ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਸਨ । ਸੋ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੈਂਤ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਅਸਤ੍ਰ ਮਾਰਿਆ, ਕਿ ਦੋ ਬਾਹਾਂ ਸਮੇਤ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਦਾ ਅਜੀਬ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖੋ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਸਤਾਖ਼ ਦੈਤ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅੱਗੇ ਉਹ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਬੱਸ ਹੋ ਗਏ । ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹਲਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ਰਮਸਾਰੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਗਏ । ਦੈਂਤ ਦੇ ਧੜ ਤੋਂ ਕੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਰ ਰਾਵਣ ਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਸਿਰ ਵਾਂਗ * ਦੋਬਾਰ ਨਾਂ ਜੁੜਿਆ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਦੈਤ ਤੋਂ ਦੋ ਦੈਂਤ ਬਣ ਗਏ । ਸਿਰ ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਬਿਨਾਂ ਧਿੜ ਤੋਂ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੈਂਤ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਨਿਰਜੀਵ ਲੋਥ ਬਣਾਇਆ ਸੀ) ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਗ, ਬਿਨਾਂ ਬਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰ ਤੋਂ, ਇੱਕ ਅੱਡਰਾ ਦੈਂਤ ਬਣਿਆਂ ਰਿਹਾ । ਭਾਵ ਇੱਕ ਦੇ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਦੋ ਦੈਂਤ ਬਣ ਗਏ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ।

ਜ਼ਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨਿਨ ਭਗਤ ਕੀ ਝੂਠੇ ਨਾ ਪੈ ਗਏ ? ਭਲਾ ਜੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਤ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ--" ਇੱਕ ਦੇ ਦੋ ਦੈਂਤ ਕਰ ਦੇਣੇ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਹੀ ਸੀ " । ਤਦ ਫਿਰ ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਨੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੱਸਆ ਕਿ ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੈਂਤ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ " । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ । ਉਲਟਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਦੇ ਥਾਂ ਦੋ ਦੈਂਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ । ਚੰਗਾ ਨਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ? ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾ ਕੱਖ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸਭ ਪੂਜਣ ਜੋਗ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ਹਿਰਦਾ ਦੁਖੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿੱਖ ਮੋਹਣੀ ਅਵਤਾਰ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪੂਜਨੀਕ ਗ੍ਰੰਥ ਕਹਿ ਕੇ ਬੜੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਵਾੜੀ ਜਾਣ ਲਈ

ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਝੂਠ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

*[ਫ਼ੋਤ ਨੋਤੇ:--ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀਆਂ ਵੀਡੀਓ ਰੀਲਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ, ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰਾਵਣ ਨੇ ਏਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਆਪਣੀ ਧੰਨੀ ਵਿਚ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਦ ਰਾਮ-ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸਿਰ ਕਟਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੜ ਉਸ ਦੀ ਧੌਣ ਨਾਲ ਆ ਜੁੜਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸ ਵਾਰੀ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸਿਰ ਕਟਿਆ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਭਬੀਖਣ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਮੱਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਾਵਣ ਦੀ ਧੁੰਨੀ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁੱਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾਂ, ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਰਾਵਣ ਦਾ ਸਿਰ ਉਸ ਦੇ ਧੜ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾਂ । ਸੋ ਰਾਮ-ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਧੰਨੀ ਵਿਚ ਤੀਰ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕੁੰਡ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਗਈ]

ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਦੈਂਤ ਦਾ ਨਾਮ **ਰਾਹੂ** ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਾਮ **ਕੇਤੂ** ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । **ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਦੈਂਤ (ਰਾਹੂ ਤੇ ਕੇਤੂ) ਆਪਣਾ ਪੁਰਾਣਾ ਵੈਰ** (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕੋਲ ਚੁਗ਼ਲੀ ਲਾਉਂਣ ਵਾਲਾ) **ਚਿਤਾਰ ਕੇ ਕਦੇ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸੂਰਜ** ਨੂੰ **ਗ੍ਰਸਦੇ,** ਹਨ । ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਦ ਗ੍ਰਿਹਣ ਅਥਵਾ ਸੂਰਜ-ਗ੍ਰਿਹਣ ਪੈ ਗਿਆ ।

ਰਾਹੂ ਅਤੇ ਕੇਤੂ ਦੋਹਾਂ ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਦੁਖਦਾਈ ਦਰਸਾ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਦੈਂਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੂਰਜ ਅਥਵਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਦੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਪੁੰਨ ਖੱਟਣ ਦਾ ਨਿਰਮੂਲ ਭਰਮ ਪਾ ਕੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਮਾਠਦੇ ਹਨ । ਕੁਰੋਕਸ਼ੇਤ੍ਰ ਤੇ ਲਗਦਾ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੇਲਾ, ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ । ਲੱਖਾਂ ਯਾਤਰੂ ਇਸ ਦਿਨ ਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਬਣੇ ੩੬੫ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਭਰਮ ਕਾਰਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਲਈ ਤਕੜੀ ਲੁਟ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿਛੋਂ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ ਵੀ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿੰਣ ਤੇ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਲੇ ਦੇ ਦਿਨ ਜੇਬ ਕੁਤਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਘਿਉ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੌਹਾਂ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਸਾਲ ਭਰ ਦਾ ਖ਼ਰਚਾ ਉਗ੍ਰਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਗ੍ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਰਮ--

ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਸਮੇ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਭੈੜੇ ਗ੍ਰਹਿਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਵਾਪਰੀ ਅਸ਼ੁੱਧੀ ਅਥਵਾ ਭਿੱਟ ਦੇ ਭਰਮ ਅਧੀਨ, ਕਈ ਭਰਮੀ ਲੋਕ ਖਾਣ ਪੀਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਭਿੱਟ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਹੁਤ ਫਲ-ਦਾਇਕ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੇ ਉਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਚੇਚਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਭਿੱਟ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ---

੪੦- **ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਮਜਨੁ ਕਰਿ ਸੂਚੇ ॥ ਕੋਟਿ ਗ੍ਰਹਣ ਪੁੰਨ ਫਲ ਮੂਚੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**[੧੯੭]੯੬-੧੫੫

ਅਰਥ:--ਪਰਾਮਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ (--ਤੀਰਥ) ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੁੱਚੇ (ਸੁਚੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । (ਨਾਮ-ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣਾਂ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗਣ ਬਾਰੇ ਨਿਰਮੂਲ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬੋਲੇ ਝੂਠ ਦੁਆਰਾ ਪਾਏ ਭਰਮ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ, ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਭਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਸਾਂਇਸ ਦੇ ਇਸ ਜੁੱਗ ਵਿਚ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਸਮੇਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਚਾਈ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ, ਵਿਧਾਤੇ ਦੇ ਬਣਾਏ ਅਟੱਲ ਨੇਮ ਅਧੀਨ, ਨਿਛੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਅਥਵਾ ਘੁੰਮਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਬੱਝੀ **ਗਤੀ** ਦੇ ਕਾਰਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗਦੇ ਤੇ ਹਟਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਚਾਲ ਦੇ ਸੂਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤੇ ਹੋਏ **ਸੂਰਜ, ਚੰਦ** ਅਤੇ **ਧਰਤੀ** ਜਿਸ ਘੜੀ ਇੱਕ ਸੇਧ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ **ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗਦਾ ਹੈ** । ਜਦ ਧਰਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੀ ਛਾਂ, ਚੰਦ ਉਤੇ ਜਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਚਾਲ ਦੀ ਗਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੀ ਛਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਚੰਦ ਤੇ ਪੈਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਪੂਰੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਘੇਰਦੀ ਹੋਈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਲਨੂੰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ **ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਗ੍ਰਹਣ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦਿਸਣੋ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ **ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਨੇ ਇਸ ਸਚਾਈ ਦਾ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਿਆ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਾਲਾ ਅਸਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਕਲਾ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇੱਕ ਦੈਂਤ ਦਾ ਧੌਣ ਅਤੇ ਬਾਹਾਂ ਸਮੇਤ, ਸਿਰ-ਮੂੰਹ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੂਰਜ ਅਥਵਾ ਚੰਦ੍ਰਮੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇ ਨਿਗਲ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਦੂਜੇ ਦੈਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸਿਰ ਅਤੇ ਬਾਂਹਾਂ ਹੀ ਹਨ । ਉਹ ਚੰਦ ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਵਾੜਦਾ ਹੈ ?

ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਲਪਣਾਂ ਦੀ ਉਪਜ **ਰਾਹੂ** ਅਤੇ **ਕੇਤੂ** ਕਥਿਤ ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਫਲਾਂ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣ ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੪੧- **ਮ: ੧ ॥ ਜੇ ਦੇਹੈ ਦੁਖੁ ਲਾਈਐ, ਪਾਪ ਗਰਹ ਦੁਇ ਰਾਹੁ ॥ ਰਤੁ ਪੀਣੇ ਰਾਜੇ ਸਿਰੈ ਉਪਰਿ**
ਰਖੀਅਹਿ, ਏਵੈ ਜਾਪੈ ਭਾਉ ॥ ਭੀ ਤੂੰਹੈ ਸਾਲਾਹਣਾ, ਆਖਣ ਲਹੈ ਨ ਚਾਉ ॥ ੩ ॥[੧੪੨]-ਵਾਰ- ੯

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਲੱਗ ਜਾਏ, ਦੋਵੇਂ ਮਨਹੂਸ ਗ੍ਰਹਿ **ਰਾਹੂ** ਅਤੇ **ਕੇਤੂ** (ਮੇਰੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਣ), ਜ਼ਾਲਮ ਰਾਜੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੋਣ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਪਿਆਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਪਰਗਟ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਘਾਬਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਨਾ ਦਿਆਂ) ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਾਂ, ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਚਾਉ ਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਏ । ੩ ।

੪੨- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਗਿਆਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਪੂਜਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੀ ਅਵਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ॥**
ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਨਾਮੁ ਰਤਨ ਧਨੁ ਪਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਹੇ ॥ ੩ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਜੋ ਦੂਜੈ ਲਾਗੈ ॥ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਭ੍ਰਮਿ ਮਰਹਿ ਅਭਾਗੇ ॥

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੀ ਫਿਰਿ ਗਤਿ ਹੋਵੈ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਹਿ ਸਰਣਾਈ ਹੇ ॥ ੪ ॥ [੧੦੬੯]-ਸੋਲਹੇ-੧

੧੭

ਪ੍ਰੋਹਿਤਵਾਦੀ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ?

ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਆਏ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਾਪਾਂ ਗ੍ਰਸੀ ਧਰਤੀ ਸਿਰਫ਼ ਯੂ ਪੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਸੀ। ਓਥੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ। ਦਖਣੀ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਅਥਵਾ ਦੇਸ਼ੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਗਏ। ਜੇ ਰਾਵਣ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਲੰਕਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਜਣਾ। ਬਨਵਾਸ ਸਮੇ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲਾ ਥਾਂ ਵੀ ਉਹੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਿਖੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਆਉਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਲੀਲ੍ਹਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੌਤਕਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ U.P. ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਅਰਥਾਤ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅਵਤਾਰ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਤੱਕ ਦਾ ਪੂਰਾ ਦੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਕੀ **U.P.** ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੁਗ ਵਿਚ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਪਾਪ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਕਿ ਜਾਂ ਇਹ ਅਵਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭੇਜਦਾ ਸੀ ? ਬਾਕੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਜਾਣ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰਫਲ ਦਾ ਪੱਕਾ ਥਹੁ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਉਂਜ ਹੀ ਅਸੰਭਵ।

ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, (ਬੱਦਲ) ਸੂਰਜ, ਪਹਾੜ, ਸਮੁੰਦਰ, ਅੱਗ ਆਦਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰੱਬੀ ਸੌਗਾਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਵੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਵਤੇ ਥਾਪ ਕੇ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾ ਲਈ। ਰੱਬੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਖ਼ਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਰਮ ਹੀ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਂਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਭਾਵ, ਸਨਮਾਨ ਜੋਗ ਭਗਵਾਨ, ਦੇਵੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਵਤੇ (ਸੀਤਾ-ਰਾਮ ਜੀ, ਰਾਧਾ-ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ--ਬ੍ਰਹਮਾਂ, ਲਕਸ਼ਮੀ--ਵਿਸ਼ਨੂ-ਲਕਸ਼ਮੀ, ਪਾਰਬਤੀ, ਗਿਰਜਾ, ਜਗਦੰਬੇ, ਦੁਰਗਾ, ਭਵਾਨੀ, ਕਾਲੀ--ਸ਼ਿਵ ਜੀ, ਅਥਵਾ ਸਚੀ (ਇੰਦ੍ਰਾਣੀ)--ਇੰਦ੍ਰ ਆਦਿ) ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸਥਾਤਪਤ ਹੋਏ ਹੀ ਵੇਖੇ ਹਨ। ਜੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨਾਂ ਨੂੰ (ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੁਆਰਾ) ਮੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਦਰਸਾਇਆ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਯੂ ਪੀ, ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟ੍ਰ, ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਣਗੇ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਥਾਹ ਡੂੰਘਾਈ ਵਾਲੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣੇ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ, **ਇੰਦ੍ਰ-ਲੋਕ, ਸੁਰਗ-ਲੋਕ, ਨਰਕ--ਲੋਕ, ਪਿਤ੍ਰ-ਲੋਕ, ਜਮ-ਲੋਕ, ਗੋ-ਲੋਕ, ਬ੍ਰਹਮ-ਲੋਕ, ਸ਼ਿਵ ਪੁਰੀ,** ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਭ ਸਕਣਾ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਠੀਕ ਟੋਹ ਲਾ ਸਕਣੀ ਅੱਜ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੰਤ੍ਰ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ) ਵਿਚ ਹੀ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਅਥਵਾ ਕੇਲ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਨੂੰਮਾਨ ਜੀ ਜਿਹੜੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲੋਂ ਲੱਖਾਂ ਗੁਣਾ ਵੱਡੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਕਿਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਗਲ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ (Milky Way) ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਰਤ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਜਿਹੜੇ ਰਾਤ ਰਾਤ ਲੰਕਾਂ ਤੋਂ ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਤਾਂਈ ਦੋ ਫੇਰੇ ਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਅੰਬਾਲੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਆਏ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖੇ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਧ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਬਜਰੰਗ ਬਲੀ ਜੀ, ਹੋਰ ਭਗਵਾਨਾਂ ਅਥਵਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰ, ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਇਹ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ ਕਿ **ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਕਦੇ ਜਲੰਧਰ ਤੱਕ ਵੀ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ ਹੋਵੇ।**

ਫਿਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਕੇਵਲ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ। ਰਾਮਾਇਣ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅਗਸਤ ਨਾਮੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਿਲਗੂ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ ਵੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਆਦਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ (ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ) ਉਚਾਰਨ ਹਾਰੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਸਤਿਕਾਰਤ ਅਵਤਾਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਕੀ ਆਉਣੀ ਸੀ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਤਾ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣੀ ਤਾਂ ਉਂਜ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੱਤਕ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਏਧਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ, ਬਲੋਚਸਤਾਨ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ, ਈਰਾਨ, ਅਰਬ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼, ਰੂਸ, ਤਿੱਬਤ, ਚੀਨ, ਨੀਪਾਲ, ਸਿੱਕਮ, ਭੂਟਾਂਨ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਦਿ-ਸੱਚ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ। ਏਹੀ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦਕ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ (ਕਥਿਤ) ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੁਲਾਈਆਂ ਹੀ ਬੋਲਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤ੍ਰ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਣਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਭਾਰਤ ਵਾਸੀ ਸੂਦਰ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਭਗਵਾਨਾਂ, ਅਥਵਾ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨੀ ਹੀ ਘਿਰਣਾ ਸੀ ਜਿੰਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੀ। ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਵਿਚ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਾਮ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਸੂਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾਂ ਸੀ। ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਅਥਵਾ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਆਂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਘੜੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਾਰਨ, ਆਸਮਾਨੀ ਵੱਸਦਿਆਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ **੧੨ ਸਾਲੀ** ਜੰਗ ਸਮੇ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਪੱਖ ਪਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੈਵੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਵਿਖਾਇਆ, ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈਰਾਨੀ ਜਨਕ ਹੈ। ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਕੇ ਜੂਝ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਨੇ, ਘੜੇ ਵਿਚੋਂ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਡਿੱਗਣ ਦਿੱਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ

ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਘੋਸ਼ਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਵਿਚਾਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਜੰਗ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਅਸਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਇਹ ਛਿੱਟੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ (ਜਾਪਾਨ, ਲੰਕਾ, ਚੀਨ, ਅਮਰੀਕਾ ਆਦਿ) ਵਿਚ ਜਾਂ ਫਿਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਲਾਹੌਰ ਪਿਸ਼ਾਵਰ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਇਲਾਕੇ) ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਡਿੱਗ ਸਕੇ ? ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਯੁੱਧ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਫਿਰ, **ਹਰਿਦੁਆਰ** ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਮੀਲ ਦੂਰ **ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ** (**U.P.**) ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ **ਨਾਸਿਕ** ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਹਟਵੇਂ ਗਵਾਲੀਅਰ ਰਾਜ ਦੇ **ਉਜੈਨ** ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਪਏ ? ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਲਰਵੀਂ ਥਾਂਈ ਡਿਗ ਰਹੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਛਟਿਆਂ ਦਾਂ ਪਤਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕਿਵੇ ਲਗ਼ਾ ? ਕੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਛੱਟੇ ਡਿਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪੱਖ-ਪਾਤ ਏਥੇ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇਵਤਾ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਸਮਾਨੋਂ ਉਤਰੇ ਦਰਿਆ, ਸਰੋਵਰ, ਮੰਦਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੱਕ-ਵਾਗੇ ਹੀ ਹਨ । ਕਰਨਾਲ ਤੋ ਲੈ ਕੇ ਪਿਸ਼ਾਵਰ, ਬਲੋਚਸਤਾਨ, ਸਿੰਧ, ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬੇ (ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ) ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਗਦਾ ਦਰਿਆ ਹੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀ ਬਣਿਆ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਤੋਂ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਰੁਚੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਆਉ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਪੱਖ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਵੇਖੀਏ ।

ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਦੂਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਆਦਿ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਂ ਦੇ ਕਮਾਲ ਅੱਗੇ, ਡੰਡੌਤਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, **ਆਦਿ ਬਿੱਪ੍ਰ,** ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ, ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਮ ਬਣਾ ਸਕਣ ਦੀ ਯੁਕਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਸੀ ਕਿ ਝੂਠੀ ਗੱਲ ਘੜ ਸਕਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (**ਮੁਖਿ ਝੂਠ ਬਿਭੂਖਣ ਸਾਰੰ ॥** [੪੭੦]-੧੪ ਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਲੂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਧਰਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਝੂਠ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, (ਅਗਿਆਨੀ-) ਮਨੁੱਖ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੇ, ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । **ਆਦਿ-ਬ੍ਰਾਹਮਣ** ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਝੂਠ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਮੰਦਰਾਂ ਅਥਵਾ ਤੀਰਥ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਉਥੇ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਦੇ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੁਸਨ ਵੀ ਆ ਜੁੜਨਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁਧੀ ਨੇ ਤਾੜ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਬਣਾ ਲੈਣੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੋਣਗੇ ਜਿਥੋਂ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਦਿਨ, ਅਫ਼ਗ਼ਾਨੀ, ਦੁਰਾਨੀ ਅਤੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੁਟੇਰੇ ਆ ਵੜਦੇ ਸਨ । ਬਿੱਪਰ ਜੀ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਲਈ ਅਜੇਹੀ ਥਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਥੇ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਅਜੇਹੇ ਸਾਊ ਅਤੇ ਅਣਖ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਢੂੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੀ ਕਾਮ-ਲੀਲ੍ਹਾ ਨੂੰ ਦੇਵ ਲੀਲ੍ਹਾ ਸਮਝ ਕੇ ਪੂਜਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਸਕਣ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਜਿਗਰ ਦੀਆਂ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਣੱਖੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਪੱਥਰ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ੨੧ ਕੁਲਾਂ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦੀ ਮੰਨ ਲੈਣ । ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ, ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹਵਸ ਪੂਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਤਕੜੀਆਂ ਖੁਲਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ । ਬੜੀਆਂ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਅਸ਼ਲੀਲ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਾਲੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਗੁਪਤ ਅੰਗਾ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਅਤੇ ਨਿੱਖਰਵੀਆਂ ਅਸ਼ਲੀਲ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਮੰਦਰ ਜੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਬਣਾਉਣੇ ਸਨ । ਫਿਰ ਕਾਂਮ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਸੀ ਜਿਥੇ ਜਵਾਨ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮ ਕ੍ਰੀੜਾ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਆਸਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੱਖਣੀਆਂ ਸਨ ।

ਸੋ ਅਜੇਹਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਵੇਦਾਂ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਤੱਕ, ਅਥਵ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਦੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲ੍ਹਾ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਸਥਾਨ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆ ਨਾਲ ਨੱਥ ਦਿੱਤੇ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਣੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਦੀਆਂ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ । ਸੋ ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਾਣੀਆਂ ਘੜ ਕੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੇ ਹੀ ਨੱਥੀ ਕਰਨੋ ਨਾ ਭੁਲਿਆ । ਸਾਰਾ ਕੁਫ਼ਰ ਧਰਮ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ । ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਵਿਦਿਆਂ* ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰੱਖੇ>>>>> (* Foot Note:---ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਪੜਾਉਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਅਧਿਕਾਰ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਮੰਨੂਸਿਮਿਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੁਆਰ,' ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਏਸੇ ਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਜੰਤਾ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ) <<<<<< ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਝੂਠ ਦੇ ਅਗੇ ਡੰਡੌਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਆਖ਼ਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਝੂਠ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚ ਬਣ ਗਿਆ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਨੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਏ । ਚਾਤੁਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਬਾਦ ਕਰਨਾਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਅਜੇਹੇ ਵਾਰੇ ਨਿਆਰੇ ਹੋਏ ਕਿ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਹੀ ਗਈਆਂ । ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅੰਗ, ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਨੇ ਇਸ ਪੁਰਾਣਕ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਲਈ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮੰਦਰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਣਾ ਲਏ ਪਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਕੁਫ਼ਰ ਦਾ ਟੀਕਾ ਏਨਾਂ ਅਸਰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਸੂਝਵਾਨ ਆਰੀਆ-ਸਮਾਜੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਝੂਠ-ਗੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਕਿੰਗ੍ਰਾ ਵੀ ਨਾ ਉਖਾੜ ਸਕੇ ।

ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੀ ਹਿੰਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਰਹਿਬਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਦੁਤੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਆ ਰਹੇ **ਲਹੂ -ਪੀਣੇ ਗੁਰੂ**, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਮ ਜਾਲ ਤਾਰ ਤਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਬਦਲੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਸੜ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਉਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਲੂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮਿਥਹਾਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾ ਕੇ ਗੁਰੂ

ਨਾਨਕ ਦੇ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਫੱਟੜ ਕਰ ਦਿਆਂ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਅਸਥਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਕਰਵਾਈ । ਸ਼ਿੱਖ ਵਿਚ ਵੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਦੁਖਭੰਜਣੀ ਬੇਰੀ ਮਰ ਕੇ ਫਿਰ ਜੀਉਂਦੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਬੇੜੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪਾਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਪਹਾੜ ਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਗਾਥਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਨਾਇਕ ਪਾਂਡੋ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ (ਕਥਿਤ) ਜੋਗ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘੋਸ਼ਤ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਕਾਲ (ਸ਼ਿਵ) ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੇਮ ਕੁੰਡ ਤੀਰਥ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਚੇਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਬ੍ਰਾਮਣੀ ਪੱਖ ਪਾਤ ਦਾ ਅਦੁਤੀ ਚਮਤਕਾਰ--ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਪੱਖ-ਪਾਤੀ ਹੀ ਹਨ ।

ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਜੋਗ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀਓ ! ਆਓ ਆਪਣੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰਦੇਵ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣੀਏ ਅਤੇ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾ ਕੇ ਮੁੜ ਨਿਆਰੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਅਤੇ ਨਿਆਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੀਏ । ਏਹੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਨ ਦਾ ਠੀਕ ਰਾਹ, ਅਤੇ ਏਹੀ ਹੈ ਉਹ ਸੇਵਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਨਿਹਕਾਮੀ ਹੋ ਕੇ ਸੁਆਮੀ ਵਾਲੇ ਬਣਨਾ ਹੈ---**ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ ॥ ਤਿਸ ਕੋ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤ ਸੁਆਮੀ ॥**

੪੩- **ਖੋਜੀ ਲਧਮੁ ਖੋਜੁ ਛਡੀਆ ਉਜਾੜਿ ॥**
ਤੈ ਸਹਿ ਦਿਤੀ ਵਾੜਿ ਨਾਨਕ ਖੇਤੁ ਨ ਛਿਜਈ ॥ ੨ ॥[੫੨੧]-ਵਾਰ--੧੨

ਚੌਥਾ ਕਾਂਡ

੧

ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ---ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ (ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਂ ਘੜਨ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ) ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਸਤੀ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਕਲੇਜਾ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਚੇਲਾ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੇ ਗੁਰੂ-ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । **ਹੇਮ ਕੁੰਡ ਤੀਰਥ ਦੇ** ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਇਤਿਹਾਸ ਬੇਦਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਣਾ ਨਾਲ ਦੂਰ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਿਨ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤਾ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਅੱਡਰਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ-ਕੇ-ਲਾਲ ਦਾ ਇਹ ਹੇਮਕੁੰਡ ਸਾਹਿਬ ਵੀ, ਨਿਰੋਲ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ, ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਨਿਆਰਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਕੇਵਲ ਕੁਟਲ-ਨੀਤ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸੀ ਯੋਜਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਏ ਭਰਮ ਨੇ ਹੀ ਬਣਵਾਏ ਹਨ ।

ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਲਈ ਜਾਣਾ--

ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਜੀਵਨੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੁਆਰਥੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਗੁਣਾ ਦੀ ਸਾਰ ਜਾਨਣ ਵਾਂਲੇ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਨੂੰ ਉਹ ਅਸਥਾਨ, (ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਦੇ) ਆਤਮਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਬਣਿਆਂ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦਗੀ ਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਲਾ ਗਏ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਨਾਲ, ਜਿੰਨਾ ਬਹੁਤਾ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ, ਉਨੀ ਹੀ ਵੱਧ ਇਛਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਥਾਂ ਦੇ ਵੇਖਣ ਦੀ । ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮੁਬਾਰਕ ਕਦਮ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਣਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖੀਆਂ ਤੇ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਲੋਚਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਧੂੜ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ । ਅਜੇਹੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਡੋਰੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਅਰਸ਼ੀ ਛੁਹ ਨਾਲ ਧੰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪਾਵਨ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ ਸਮੇਂ, ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਪੈਂਦੀ ਠੰਢ ਵਿਚ ਬੀਤਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ, ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਧੂ ਕੇ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ।

ਰੱਬੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਾਸੀ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਰੱਬ-ਰੂਪ ਮਹਾਂਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਬਿਰਹਾ ਕੁੱਠਾ ਹਿਰਦਾ ਇਉਂ ਦੀਆਂ ਪੁਕਾਰਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:--

੧- **ਮਾਈ ਮੋਰੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਰਾਮੁ ਬਤਾਵਹੁ ਰੀ ਮਾਈ ॥ ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕਉ ਜੈਸੇ ਕਰਹਲੁ ਬੇਲਿ ਰੀਝਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਹਮਰਾ ਮਨੁ ਬੈਰਾਗ ਬਿਰਕਤੁ ਭਇਓ ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਮੀਤ ਕੈ ਤਾਈ ॥ ਜੈਸੇ ਅਲਿ ਕਮਲਾ ਬਿਨੁ ਰਹਿ ਨ ਸਕੈ ਤੈਸੇ ਮੋਹਿ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਰਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਾਖੁ ਸਰਣਿ ਜਗਦੀਸੁਰ ਪਿਆਰੇ ਮੋਹਿ ਸਰਧਾ ਪੂਰਿ ਹਰਿ ਗੁਸਾਈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਕੈ ਮਨਿ ਅਨਦੁ ਹੋਤ ਹੈ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਨਿਮਖ ਦਿਖਾਈ ॥ ੨ ॥**[੩੬੯]-੩੯-੧੩-੧੫

ਪਦ ਅਰਥ:--ਰੀ ਮਾਈ--ਹੇ ਮਾਂ । ਕਰਹਲ--ਊਠ ਦਾ ਬੱਚਾ । ਰੀਝਾਈ--ਰੀਝਦਾ ਹੈ, ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । **੧** । ਰਹਾਉ । ਬੈਰਾਗ--ਵੈਰਾਗਨ । ਬਿਰਕਤੁ--ਉਦਾਸ, ਉਪਰਾਮ । ਕੈ ਤਾਈ--ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ । ਅਲਿ--ਭੌਰਾ । ਕਮਲਾ--ਕਮਲ, ਕੌਲ ਫੁੱਲ । ਮੋਹਿ--ਮੈਥੋਂ । **੧** । ਜਗਦੀਸੁਰ--ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਈਸ਼ਰ । ਮੋਹਿ ਸਰਧਾ--ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਮੇਰੀ ਕਾਮਨਾ । ਗੁਸਾਈ--ਹੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਖ਼ਸਮ । ਕੈ ਮਨਿ--ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ । ਨਿਮਖ--ਅੱਖ ਝਮਕਣ ਜਿਤਨਾ ਸਮਾ । ਦਿਖਾਈ--ਵਿਖਾਲ । ੨ ।

ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਲੁਠਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਪਲ ਪਲ ਇਹੀ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ--**ਜਿਸੁ ਪਿਆਰੇ ਸਿਉ ਨੇਹੁ, ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਮਰਿ ਚਲੀਐ ॥ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਣੁ ਸੰਸਾਰਿ ਤਾ ਕੈ ਪਾਛੈ ਜੀਵਣਾ ॥ ੨ ॥** [੮੩]-ਵਾਰ-੩ । ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਕੇਵਲ ਅਜੇਹੀ ਭਾਵਣਾ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਛਿਆ ਵਾਲੇ, ਸੁਖਣਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਥਵਾ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਭਰਮੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਖਾਵਾ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਯਾਤਰਾ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਸਮਝਣ ਵਾਲਿਆ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਥਮ ਬਾਣੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਣੇ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ--**ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ, ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ, ਵਿਣੁ ਭਾਣੇ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ ॥** (੬) ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਸਿੱਕ ਨਾਲ, ਉਸ ਦੀ ਜਨਮ-ਭੂਮੀ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀ ਕਰਮ-ਭੂਮੀ ਤੇ ਜਾਣਾ, ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਭਾਅ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣਾਂ, ਵਿਅਰਥ ਦਾ ਅਡੰਬਰ ਹੈ । ਸਤਿਗਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਤਦ ਹੀ ਜਾਂਵਾਂ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਨੂੰ ਭਾਅ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵਾਂ । ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਬਣ ਆਉਣੀ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣਨੀਂ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜਨੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਚੁਭੀ ਲਾਉਣੀ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ---**ਸੁਣਿਐ, ਅਠਸਠਿ ਕਾ ਇਸਨਾਨੁ** ॥ ਫਿਰ ੨੧ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ--**ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ, ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ ॥** ਅਰਥਾਤ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਜੀਵਾਂ ਤੇ (ਨੱਕ ਤੇ ਪੱਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀਂ ਫਿਰਨ ਵਾਲੀ ਫੋਕੀ ਭਰਮੀ) ਦਇਆ, ਹਥੋਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦਾਨ ਆਦਿਕ, ਕਥਿਤ ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਐਵੇਂ ਤਿਲ ਕੁ ਜਿੰਨਾ (ਦੁਨਿਆਵੀ) ਮਾਣ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਬਸ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੌਰਦਾ । ਭਾਵ, ਅਜੇਹੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਅਰਥ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸੱਚੇ ਤੀਰਥ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ--**ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ, ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥ ਅੰਤਰਗਤਿ, ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ ॥**ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਗੁਆ ਕੇ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਪੱਕੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹਾ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹਿਰਦਾ, ਮਾਨੋਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ--ਘਰ ਦੇ ਇਸ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ, ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ । ਏਹੀ ਇੱਕ ਅਜੇਹਾ ਤੀਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹੀ ਹੈ ਉਹ **ਨਾਮ-ਰੰਗ,** ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ, ਪਾਪਾਂ ਨਾਲ ਮਲੀਨ ਹੋਈ ਮਤਿ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।--**ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥** (੨੦)

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵੇਦ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਢੋਲ ਏਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਖੜਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ, ਬਹੁਤੀ ਲੁਕਾਈ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਅਸਰ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਕਬੂਲ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਤਦੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ--

੨- **ਮਾਂਦਲੁ ਬੇਦਿ ਸਿ ਬਾਜਣੋ ਘਣੋ ਧੜੀਐ ਜੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿ ਤੂ ਬੀਜਉ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ੨ ॥ [੧੦੯੧]-ਵਾਰ-੧੪

ਅਰਥ:--ਘਣਾ ਧੜਾ (ਭਾਵ, ਬਹੁਤੀ ਲੁਕਾਈ) ਤੱਕਦੀ ਹੈ ਉਸ ਢੋਲ ਨੂੰ (ਜੋ ਢੋਲ) ਵੇਦ ਨੇ ਵਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਰਸਤਾ, ਤੀਰਥ, ਯਾਤ੍ਰਾ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ, ਹੋਮ ਜੱਗ ਆਦਿ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ! ਤੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੨ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, ਵੇਦਕ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣੇ, ਅਥਵਾ ਪੁਰਾਣਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚਲੇ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬਣਾਏ ਤੀਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੀਆਂ ਕਥਿਤ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਚੁੱਕਾ ਸੀ । ਭਰਮ ਜਾਲ ਦੇ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਜੁਲੇ ਵਿਚ ਫ਼ਸੀ ਹੋਈ ਜੰਤਾ ਆਪਣੀ ਲਹੂ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਅਥਵਾ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । ਘਿਨਾਵਣੇ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾ ਕੇ ਲੁੱਟ-ਖਾਣਾਂ ਨਿਰਦਈ ਧਾਰਮਿਕ-ਆਗੂ ਇਹ ਬਿੱਪ੍ਰ, ਹਿੰਦੂ-ਜਗਤ ਦਾ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ--**ਕਬੀਰ, ਬਾਮਨੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜਗਤ ਕਾ**--(੧੩੭੭) ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਹਿੰਦੂ-ਜਗਤ ਦਾ ਪੂਜਯ ਦੇਵਤਾ ਸੀ । ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤੇ ਏਸੇ ਮੂਲ-ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਕਲਮ ਦੀ ਉਪਜ ਹਨ ।

ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫਸੇ, ਇਸ ਮਨ-ਮੋਹਣੇ ਇੰਦ੍ਰ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਅਗਿਆਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰਾ ਲੈਣੀ, ਬੜੀ ਕਠਣ ਪ੍ਰਤਿਗਯਾ ਸੀ ।

ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਮਨੁੱਖਾ-ਮਨ ਦੀ ਹਰਿਚੰਦੌਰੀ ਅਥਵਾ ਗੰਧਰਬ-ਨਗਰੀ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਸਤਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਇਸ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਭਰਮ-ਗ੍ਰਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿਆਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਣਾ ਸੀ । ਹਰ ਸੰਭਵ ਸ਼ੰਕੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਦੇ ਕਈ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਰਚੇ । ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਕਥਿਤ ਕਰਾਮਾਤੀ ਭਰਮ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਘਾਲਣਾਂ ਘਾਂਲੀ, ਆਉ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ:---

੨

ਅਜੇਹੀ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਵਿਅਰਥ ਦੀ ਖੇਚਲ

੩- **ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਅਰੁ ਧਰਨੀ ਭ੍ਰਮਤਾ, ਆਗੈ ਠਉਰ ਨ ਪਾਵੈ ॥**
ਊਹਾ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਓਹੁ ਲੋਗਨ ਹੀ ਪਤੀਆਵੈ ॥ ੨ ॥[੨੧੬]-੬-੧੬੪

ਅਰਥ:--ਜੋਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਟਨ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ । ਅਜੇਹਾ ਤਿਆਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ) ਨਿਸਚਾ ਕਰਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੪- **ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਜੇ ਤੀਰਥ ਨਾਵੈ, ਤਿਸੁ ਬੈਕੁੰਠ ਨ ਜਾਨਾਂ ॥ ਲੋਕ ਪਤੀਣੇ ਕਛੂ ਨ ਹੋਵੈ, ਨਾਹੀ ਰਾਮੁ ਅਯਾਨਾ ॥ ੧ ॥ ਪੂਜਹੁ ਰਾਮੁ ਏਕੁ ਹੀ ਦੇਵਾ ॥ ਸਾਚਾ ਨਾਵਣੁ, ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਲ ਕੈ ਮਜਨਿ ਜੇ ਗਤਿ ਹੋਵੈ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਮੇਂਡੁਕ ਨਾਵਹਿ ॥ ਜੈਸੇ ਮੇਂਡੁਕ ਤੈਸੇ ਓਇ ਨਰ, ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਆਵਹਿ ॥ ੨ ॥ ਮਨਹੁ ਕਠੋਰੁ ਮਰੈ ਬਾਨਾਰਸਿ ਨਰਕੁ ਨ ਬਾਂਚਿਆ ਜਾਈ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਮਰੈ ਹਾੜੰਬੈ, ਤ ਸਗਲੀ ਸੈਨ ਤਰਾਈ ॥ ੩ ॥ ਦਿਨਸੁ ਨ ਰੈਨਿ ਬੇਦੁ ਨਹੀ ਸਾਸਤ੍ਰ, ਤਹਾ ਬਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਨਰ ਤਿਸਹਿ ਧਿਆਵਹੁ, ਬਾਵਰਿਆ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ੪ ॥**[੪੮੪]-੪-੩੭

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ (ਵੀ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਤੇ) ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਨ੍ਹਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੁਰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਅਪੜਨਾ, (ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਭਗਤ ਹੈ, ਪਰ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਤੀਜਿਆਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਜੋ ਹਰੇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) ਅਵਾਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ **। ੧ ।** ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੁਰਨਾ ਹੀ ਅਸਲ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ਸੋ ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇਵ ਦਾ ਹੀ ਭਜਨ ਕਰੋ **। ੧ । ਰਹਾਉ** । ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁਭੀਆਂ ਲਾਇਆਂ ਜੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਡੱਡੂ ਸਦਾ ਨ੍ਹਉਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਡੱਡੂ ਹਨ ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝੋ, (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਹ) ਸਦਾ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ **। ੨ ।** ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗੇ, ਪਰ ਮਨੋਂ ਰਹੇ ਕਠੋਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਗਤ ਮਗਹਰ ਦੀ ਸ੍ਰਾਪੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾ ਮਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ ।

੫- **ਕਹਾ ਭਇਓ ਤੀਰਥ ਬ੍ਰਤ ਕੀਏ ਰਾਮ ਸਰਨਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥**
ਜੋਗ ਜਗ ਨਿਹਫਲ ਤਿਹ ਮਾਨਉ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਜਸੁ ਬਿਸਰਾਵੈ ॥ ੧ ॥[੮੩੦]-੨

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜੋ-ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਜੱਗ (ਆਦਿਕ ਕਰਮ ਸਭ) ਵਿਅਰਥ ਹਨ (ਭਾਵ, ਸਿਵਾਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦੇ ਬਾਕੀ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਉੱਦਮ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹਨ) । ੧ ।

੬- **ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਨ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਬੂਝੈ ਬਾਹਰਿ ਪੂਅਰ ਤਾਪੈ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵੀ ਕਿਉ ਕਰਿ ਚੀਨਸਿ ਆਪੈ ॥ ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਨਰਕ ਨਿਵਾਸੀ ਅੰਤਰਿ ਆਤਮ ਜਾਪੈ ॥**
ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਚਹਿ ਕਿਉ ਮਲੁ ਧੋਪੈ ਪਾਪੈ ॥ ੩ ॥[੧੦੧੩]-੭

ਅਰਥ:--(ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਿਆਗੀ ਬਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮਨ ਵਿਚ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੀ (ਬਲਦੀ) ਅੱਗ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬੁੱਝਦੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬਾਹਰ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ (ਫਿਰ ਇਹ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਛਾਣੇ ? ਉਂਵ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਝਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਉਹ ਕਿਰਤੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਿਆ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਨਰਕੀ ਜੀਵਨ ਬਿਤੀਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਭੌਂ ਕੇ ਵੀ (ਮਨਮੁਖ ਤਿਆਗੀ) ਖ਼ੁਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ) ਵੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਕਿਵੇਂ ਧੁਪ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਭਾਵ, ਸਾਰੇ ੬੮ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣੇ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਹਨ) । ੩ ।

੭- **ਜਿਸੁ ਜੀਉ ਅੰਤਰੁ ਮੈਲਾ ਹੋਇ ॥ ਤੀਰਥ ਭਵੈ ਦਿਸੰਤਰ ਲੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ॥ ਤਉ ਭਵਜਲ ਕੇ ਤੂਟਸਿ ਬੰਧ ॥ ੫ ॥ [੧੧੬੯]-੪

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ (ਮਨ-ਆਤਮਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ) ਮੈਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵੇਂ) ਜਗਤ ਦੇ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ (ਵਿਰਕਤ ਰਹਿਣ ਲਏ) ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ) । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ । ੫ ।

੮- **ਹੋਮ ਜਗ ਜਪ ਤਪ ਸਭਿ ਸੰਜਮ ਤਟਿ ਤੀਰਥਿ ਨਹੀ ਪਾਇਆ ॥**
ਮਿਟਿਆ ਆਪੁ ਪਏ ਸਰਣਾਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਨਕ ਜਗਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥ ੪ ॥[੧੧੩੯]੧-੧੪

ਅਰਥ:--ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਹੋਮ, ਜਗ, ਜਪ-ਤਪ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ, ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ, ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ (ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਾ ਕੇ ਜਗਤ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੪ ।

੯- **ਤੀਰਥਿ ਭਰਮੈ ਰੋਗੁ ਨ ਛੂਟਸਿ ਪੜਿਆ ਬਾਦੁ ਬਿਬਾਦੁ ਭਇਆ ॥**
ਦੁਬਿਧਾ ਰੋਗੁ ਸੁ ਅਧਿਕ ਵਡੇਰਾ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮੁਹਤਾਜੁ ਭਇਆ ॥ ੮ ॥[੧੧੫੩]--੧

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਮਿਟਦਾ, ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ । ਉਸ ਨੂੰ ਝਗੜੇ ਬਹਿਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ (ਹਉਮੈ-ਰੋਗ) ਚੰਬੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਦੀ ਝਾਕ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰਾ ਰੋਗ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੁਥਾਜ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੮ ।

੧੦- **ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਤੀਰਥ ਭਰਮੀਜੈ ॥ ਮਨੁ ਨਹੀ ਸੂਚਾ**
ਕਿਆ ਸੋਚ ਕਰੀਜੈ ॥ ਕਿਰਤੁ ਪਇਆ ਦੋਸੁ ਕਾ ਕਉ ਦੀਜੈ ॥ ੫ ॥ [੯੦੫]--੫

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਮੈਲ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ (ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਲਈ) ਭੌਂਦੇ ਫਿਰਨਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਸੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਤੀਰਥ-) ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (ਪਰ) ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ (ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਵਲ ਹੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ੫ ।

੧੧- **ਸਾਸਤ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਬੇਦ ਚਾਰਿ ਮੁਖਾਗਰ ਬਿਚਰੇ ॥ ਤਪੇ ਤਪੀਸਰ ਜੋਗੀਆ ਤੀਰਥਿ ਗਵਨੁ ਕਰੇ ॥**
ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਤੇ ਦੁਗੁਣੇ ਪੂਜਾ ਕਰਤਾ ਨਾਇ ॥ ਰੰਗੁ ਨ ਲਗੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤਾ ਸਰਪਰ ਨਰਕੇ ਜਾਇ ॥ ੫ ॥[੭੦]-੧-੨੬

ਅਰਥ:--ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਉਚਾਰ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ, ਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹਰੇਕ ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੰਨੇ-ਪਰਮੰਨੇ ਛੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦੂਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਨਿੱਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰਦਾ ਹੈ । ੫ ।

੧੨- **ਨਾ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੋਗੀ ਕੀਤੈ ਰੋਜਿ ॥**
ਨ ਭੀਜੈ ਰੂਪੀਂ ਮਾਲੀ ਰੰਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਤੀਰਥਿ ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਦਾਤੀ ਕੀਤੈ ਪੁੰਨਿ ॥
ਨਾ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆ ਸੁੰਨਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਭੇੜਿ ਮਰਹਿ ਭਿੜਿ ਸੂਰ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਕੇਤੇ ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ ॥
ਲੇਖਾ ਲਿਖੀਐ ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭੀਜੈ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੨ ॥[੧੨੩੭]-ਵਾਰ-੧

ਅਰਥ:---ਰਾਗ ਗਾਣ ਨਾਲ, ਨਾਦ ਵਜਾਉਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਵੇਦ ਆਦਿ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਸਮਾਧੀ ਲਾਇਆਂ ਗਿਆਨ-ਚਰਚਾ ਕੀਤਿਆਂ ਜਾਂ ਜੋਗ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਕੀਤਿਆਂ । ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਤੁਠਦਾ ਹੈ ਨਿਤ ਸੋਗ ਕੀਤਿਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਸਰਾਵਗ ਸ੍ਰੇਵੜੇ ਕਰਦੇ ਹਨ), ਰੂਪ, ਮਾਲ-ਧਨ ਤੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਜੀਵ ਉਤੇ) ਖ਼ੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਭਿੱਜਦਾ ਹੈ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਜਾਂ ਨੰਗੇ ਭਵਿਆਂ । ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਿਆਂ ਵੀ ਰੱਬ ਰੀਝਦਾ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਬਾਹਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁੰਨ-ਮੁੰਨ ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਸੀਜਦਾ ।

੩

ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈ --

ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ--**ਅਨੇਕ ਤੀਰਥ ਜੇ ਜਤਨ ਕਰੈ, ਤਾ ਅੰਤਰ ਕੀ ਹਉਮੈ ਕਦੇ ਨ ਜਾਇ ।।(**੪੯੧)-੪-੬ । ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡਰਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਆ ਘੇਰਦਾ ਹੈ :--

੧੩- **ਇਹੁ ਮਨੁ ਮੈਲਾ ਇਕੁ ਨ ਧਿਆਏ ॥ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਲਾਗੀ ਬਹੁ ਦੂਜੈ ਭਾਏ ॥**
ਤਟਿ ਤੀਰਥਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਭਵੈ ਅਹੰਕਾਰੀ ਹੋਰੁ ਵਧੇਰੈ ਹਉਮੈ ਮਲੁ ਲਾਵਣਿਆ ॥੩ ॥ [੧੧੬]--੧੧-੧੨

ਅਰਥ:-(ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ) ਇਹ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦਾ । ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਂਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮੈਲ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭੌਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਧੀਕ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵਧੇਰੀ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ ।

੧੪- **ਤੀਰਥਿ ਜਾਉ ਤ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ॥ ਪੰਡਿਤ ਪੂਛਉ ਤ ਮਾਇਆ ਰਾਤੇ ॥ ੧ ॥** [੩੮੫]--੫੮

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਯਾਤਰੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਭਾਵ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਹੈ) । ੧ ।

੧੫- **ਹਉਮੈ ਮੈਲਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਨਿਤ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵੈ ਨ ਜਾਇ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥**
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਭੇਟੇ ਜਮੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰਾ ॥ ੩ ॥ [੨੩੦]-੩

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਇਹ ਜਗਤ (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨੁੱਖ) ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਲੀਨ (-ਮਨ) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । (ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਦਾ) ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਇਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਆਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

੧੬- **ਤਪਸੀ ਕਰਿ ਕੈ ਦੇਹੀ ਸਾਧੀ ਮਨੂਆ ਦਹ ਦਿਸ ਧਾਨਾ ॥**
ਬ੍ਰਹਮਚਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਚਜੁ ਕੀਨਾ ਹਿਰਦੈ ਭਇਆ ਗੁਮਾਨਾ ॥
ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਇ ਕੈ ਤੀਰਥਿ ਭ੍ਰਮਿਓ, ਉਸੁ ਮਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਿਗਾਨਾ ॥ ੨ ॥ [੧੦੦੩]--੬--੧੫

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਪੰਡਿਤ !) ਕੋਈ ਤਪਸ੍ਵੀ ਤਪ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮਨ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਦੌੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ ਰੋਕਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣ ਕੇ ਹਰੇਕ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਭੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕ੍ਰੋਧ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।੨।

੧੭- **ਜਗਿ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਲੁ ਲਾਗੀ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ॥**
ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਧੋਤੀ ਕਿਵੈ ਨ ਉਤਰੈ, ਜੇ ਸਉ ਤੀਰਥ ਨਾਇ ॥. . . . ੧ ॥ [੩੯]--੩੧-੬੪

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਅਰਥ:--ਜਗਤ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਦਾ ਦੁੱਖ ਹੀ ਸਹਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਗਤ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਚੰਬੜੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸੌ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤਿਆਂ ਮਨ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।

੪

ਪਾਪ-ਨਾਸਕ ਤੀਰਥ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪਾਪ-ਕਰਮੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ

੧੮- **ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾਂ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਕਹਹਿ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ॥**
ਬਹੁਰਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਇ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਾਂਧਿ ਖਰੇ ਕਾਲੰਕ ॥ ੨ ॥[੧੩੪੮]-੨

ਅਰਥ:--ਮਨੁੱਖ ਕਾਮਾਦਿਕ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਕਿਸੇ (ਪਾਪ-ਨਾਸਕ) ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਲਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਝਾਕੇ ਲਾਹ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਹੀ ਪਾਪ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਮਰਾਜ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ) ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਪੜਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । **੨ ॥**

[ਏਹੀ ਪਾਨ ਪੰਗਤੀ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਲੇਖ ਵਿਚ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਨੰਬਰ ੭ ਹੈ]

ਵੱਧ ਤੋਂ ਵਾਧ ਮਾਇਆ ਠੱਗ ਸਕਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰਮ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸਗੋਂ, ਲੱਖਾਂ ਪੁੰਨ-ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਨਿਰਮੂਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਚਰਨ ਤੇ ਬੜਾ ਮੰਦਾ ਅਸਰ ਪਾਇਆ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ, ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਂਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਗੋਂ ਔਖੀ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਣ ਲਈ, ਪੁੰਨ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਉਸ ਕੋਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਝਾਕੇ ਲਾਹ ਕੇ, ਵੱਧ ਘਿਣਾਵਣੇ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੀਤਥਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੱਧ ਚੁਭੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇੱਕ ਪਾਪੀ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੋਰ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਆਚਰਨ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਨਿਤਾਣਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਭਰਮੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾ-ਆਵਰਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀ ਕਰ ਸਕਣਾ ਸੀ ? ਜਰਵਾਣੇ-ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਖ਼ਬਰ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਸਨ ਅਤੇ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀਂ ਪੁਚਾਉਂਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਖੋਟੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੀਤਾ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ:--

੧੯- **ਨਾਵਣ ਚਲੇ ਤੀਰਥੀ ਮਨਿ ਖੋਟੈ ਤਨਿ ਚੋਰ ॥ ਇਕੁ ਭਾਉ ਲਥੀ ਨਾਤਿਆ ਦੁਇ ਭਾ ਚੜੀਅਸੁ ਹੋਰ ॥**
ਬਾਹਰਿ ਧੋਤੀ ਤੂਮੜੀ ਅੰਦਰ ਵਿਸੁ ਨਿਕੋਰ ॥ ਸਾਧ ਭਲੇ ਅਣ ਨਾਤਿਆ ਚੋਰ ਸਿ ਚੋਰਾ ਚੋਰ ॥੨॥[੭੮੯]-ਵਾਰ--੧੨

ਅਰਥ:--ਜੇ ਖੋਟੇ ਮਨ ਨਾਲ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਤੁਰ ਪਏ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਾਂਮਾਦਿਕ ਚੋਰ ਵੀ ਟਿਕੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਨ੍ਹਾਉਂਣ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ (ਭਾਵ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ) ਮੈਲ ਤਾਂ ਲਹਿ ਗਈ ਪਰ (ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਆਦਿਕ ਬਦੀਆਂ ਦੀ) ਦੂਣੀ ਮੈਲ ਹੋਰ ਚੜ੍ਹ ਗਈ, (ਤੁੰਮੀ ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ) ਤੁੰਮੀ ਬਾਹਰੋਂ ਤਾਂ ਧੋਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰੋਲ ਵਿੱਸ (ਭਾਵ, ਕੌੜੱਤਣ) ਟਿਕੀ ਰਹੀ ।

ਖੋਟੇ ਮਨ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਤੁੰਮੀ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਲਹੁਕੀ ਭਾਵ ਕੌੜੀ ਤੂੰਬੀ ਤੁੱਲ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਤੁੰਮੀ ਅਤੇ ਤੂੰਬੜੀ ਦੀ ਕੋੜਿਤਣ ਧੋਤਿਆਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਪਾਪੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਆਰ ਸਕਦੇ--**ਲਉਕੀ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨ੍ਹਾਈ ॥ ਕਉਰਾਪਨੁ ਤਊ ਨ ਜਾਈ ॥ ੨ ॥** [੬੫੬]--੮

੫

ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗਣ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਕਾਰੀ ਮੰਨਣਾ ਇੱਕ ਭਰਮ ?

੨੦- **ਕਬੀਰ ਗੰਗਾ ਤੀਰ ਜੁ ਘਰੁ ਕਰਹਿ, ਪੀਵਹਿ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰੁ ॥**
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਨ ਮੁਕਤਿ ਹੋਇ, ਇਉ ਕਹਿ ਰਮੇ ਕਬੀਰ ॥ ੫੪ ॥[੧੩੬੭]

ਅਰਥ:---ਹੇ ਕਬੀਰ ! ਜੇ ਤੂੰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉਤੇ (ਰਹਿਣ ਲਈ) ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾ ਲਏਂ, ਤੇ (ਗੰਗਾ ਦਾ) (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਪਾਣੀ ਪੀਂਦਾ ਰਹੇਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਕਬੀਰ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ੫੪ ।

੨੧- **ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਦੇਹ ਛੁਟੈ ॥ ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ਨ ਮਨ ਤੇ ਹੁਟੈ ॥**
ਸੋਚ ਕਰੈ ਦਿਨਸੁ ਅਰੁ ਰਾਤਿ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਤਨਤੇ ਜਾਤਿ ॥ ... ੩ ॥ [੨੬੫]-ਅਸਟ-੩

ਅਰਥ:--(ਕਈ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ) ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲਾ ਛੱਡਿਆ ਜਾਏ, (ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ) ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ । ਮਨੁੱਖ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਭਾਵ, ਸਦਾ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਸਰੀਰ ਧੋਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ।

ਭਾਵ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਵਸੇਬਾ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਅਥਵਾ ਸਦਾ ਗੰਗਾ ਦਾ ਪਵਿਤੱਰ ਪਾਣੀ ਵਰਤਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਉਤੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪਰਮਾਰਥਕ ਲਾਭ ਅਥਵਾ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਭ ਕੁੱਛ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਸਭ ਅਡੰਬਰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੬
ਗੰਭੀਰ ਭੁਲੇਖਾ

ਕਈ ਉਪਦੇਸ਼ਕ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਠੀਕ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਟਪਲਾ ਖਾ ਕੇ) ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਦੱਸ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ, (ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੇ ਏਜੰਟ) ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ, ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਾੜਨ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :--

੨੨- **ਨਾਵਣੁ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸੁ ਭਇਆ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੀ ਅਗਿਆਨੁ ਅੰਧੇਰੁ ਗਇਆ ॥ ਗੁਰ ਦਰਸੁ ਪਾਇਆ ਅਗਿਆਨੁ ਗਵਾਇਆ ਅੰਤਰਿ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਗਾਸੀ ॥ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖ ਖਿਨ ਮਹਿ ਬਿਨਸੇ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥ ਹਰਿ ਆਪਿ ਕਰਤੈ ਪੁਰਬੁ ਕੀਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੁਲਖੇਤਿ ਨਾਵਣਿ ਗਇਆ ॥ ਨਾਵਣੁ ਪੁਰਬੁ ਅਭੀਚੁ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦਰਸੁ ਭਇਆ ॥ ੧ ॥** [੧੧੧੬]-ਛੰਤ-੪-੧੦

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਇਹ ਗੁਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਤੀਰਥ--ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵੰਸਤੇ ਅਭੀਚ ਨਛੱਤ੍ਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਲੋਂ ਬੇਸਮਝੀ ਵਾਲਾ ਹਨੇਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ! (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਿਆ, (ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਅਗਿਆਨ (--ਹਨੇਰਾ) ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, (ਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ) ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਦਾ ਮਿਲਾਪ) ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਮਰਨ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ । ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਅਭੀਚ ਪਰੁਬ ਦੇ) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਸਮੇ ਤੇ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਤੇ ਗਏ, ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਆਪ ਗੁਰੂ ਦੇ ਜਾਣ ਦੇ ਇਸ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਉਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਪਵਿਤੱਰ ਦਿਹਾੜਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ, (ਇਹ ਗੁਰ-ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ) ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਅਭੀਚ ਨਛੱਤ੍ਰ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ । ੧ ।

੨੩- ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਮੰਤਵ, ਅਗਲੇ ਛੰਤ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:----

ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਿ ਚਲੇ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਸਿਖਾ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਬਣੀ ਖਿਨੁ ਖਿਨੁ ਨਿਮਖ ਵਿਖਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਬਣੀ ਪ੍ਰਭ ਕੇਰੀ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਵੇਖਣਿ ਆਇਆ ॥ ਜਿਨ ਦਰਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਗੁਰੂ ਕੀਆ ਤਿਨ ਆਪਿ ਹਰਿ ਮੇਲਾਇਆ ॥ ਤੀਰਥ ਉਦਮੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਆ ਸਭ ਲੋਕ ਉਧਰਣ ਅਰਥਾ ॥ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਿ ਚਲੇ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿ ਸਿਖਾ ॥ ੨ ॥ [੧੧੧੬]-ਛੰਤ--੪-੧੦

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ (ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ) ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਲੰਮੇ ਪੈਂਡੇ ਵਿਚ ਗਏ । ਹਰੇਕ ਖਿਨ, ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ, ਕਦਮ ਕਦਮ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । (ਉਸ ਸਾਰੇ ਪੈਂਡੇ ਵਿਚ) ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਉੱਦਮ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਲੁਕਾਈ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ ਸੀ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਵਡਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਜੋੜ ਲਿਆ (ਭਾਵ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । (ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ) ਸਾਰੀ ਲੁਕਾਈ ਨੂੰ (ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਾਲੇ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਏ ਰਹਿਣ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੱਖ ਉਸ ਲੰਮੇ ਪੈਂਡੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ । ੨ ।

ਸੋ ਅਜੇਹਾ ਸੋਚਣਾ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ, ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ, ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਸਦਾ ਪੁਜਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਥੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣਦਾ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

ਬਾਬਾ ਆਇਆ ਤੀਰਥੈ, ਤੀਰਥਿ ਪੁਰਬਿ ਸਭੇ ਫਿਰਿ ਦੇਖੈ ।
ਪੂਰਬ ਧਰਮਿ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਰਿ, ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਬਿਨੁ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੈ ।
ਭਾਉ ਨ ਬ੍ਰਹਮੈ ਲਿਖਿਆ, ਚਾਰਿ ਬੇਦ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਪੜ੍ਹਿ ਪੇਖੈ ।
ਢੂੰਡੀ ਸਗਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਤਿਜੁਗਿ ਆਦਿ ਦੁਆਪਰਿ ਤ੍ਰੇਤੈ ।
ਕਲਿਜੁਗਿ ਧੁੰਧੂਕਾਰੁ ਹੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਭੇਖੈ ।
ਭੇਖੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਪਾਈਐ ਆਪ ਗਵਾਏ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੈ ।
ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਨੁ ਅਵਰਨ ਹੋਇ ਨਿਵਿ ਚਲਣਾ ਗੁਰ ਸਿਖਿ ਵਿਸੇਖੈ ।
ਤਾ ਕਿਛੁ ਘਾਲਿ ਪਵੈ ਦਰਿ ਲੇਖੈ । ੨੫ । [ਵਾਰ ੧ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ]

ਪਉੜੀ ਦਾ ਭਾਵ--ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਆਏ ਤਾਂ ਓਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੋਕੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਫ਼ਸੇ ਡਿੱਠਾ । ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੁੰਞ ਪਾਈ । ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦੇ ਜਿਸ ਲੇਖ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਡਿਠਾ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਉ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਤੋਂ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਭੇਖੀਆਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ । (ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਜਨਮ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਕਿ ਹਉਮੈ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਘਾਲ ਵੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਸੋ ਅਜੇਹਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗਏ ਸਨ ।

ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦੂਸਰਾ ਪਾਵਨ ਗੁਰੁ-ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :---

੨੪- **ਮਨ ਕੀ ਮਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ਰਹੀ ॥**

ਨਾ ਹਰਿ ਭਜੇ ਨ ਤੀਰਥ ਸੇਵੇ ਚੋਟੀ ਕਾਲਿ ਗਹੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੬੩੧]-੨

ਪਿਛਲੇ " ਤੀਰਥ " ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਤੀਰਥ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ੧੩ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚੋਂ, **ਪੰਜਵਾਂ** ਅਰਥ, **ਗੁਰੂ** ਹੈ ਅਤੇ **ਸਤਵਾਂ ਅਰਥ ਕਰਤਾਰ** ਹੈ । ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਤੀਰਥ ਦੇ ਉਹੀ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਤੀਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਰੁਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣਗੇ । ਕਈ ਅਗਿਆਨੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਗ਼ਲਤ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਜੇਹੀ ਭੁੱਲ ਕਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਉਂ ਕਰਨਾਂ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਤੀਰਥ ਦਾ ਅਰਥ ਗੁਰੂ-ਸੰਤ ਅਥਵਾ ਕਰਤਾਰ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਅਰਥਾ ਵਾਲੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਆਉ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਉਪਰਲੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ:----

੭

ਸੰਤ-ਭਗਤ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖਿ " ਤੀਰਥ " ?

੨੫- **ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਤੀਰਥ ਸੇ ਨਿਰਮਲ ਦੁਖੁ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥**
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੇ ਚਰਨ ਪਖਾਲੈ ਜਿਨਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਾਚਾ ਭਾਇਆ ॥ ੮ ॥ [੧੩੪੫]-੭

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਧੋਂਦਾ ਹਾਂ । ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਉਹ ਬੰਦੇ **ਅਸਲੀ ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਹਨ,** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਉਮੈ ਦਾ ਦੁਖ ਹਉਮੈ ਦੀ ਮੈਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਧੋ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।੮।

੨੬= **ਸੰਤ ਜਨਾ ਮਿਲੁ ਸੰਗਤੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤੀਰਥੁ ਹੋਇ ॥**
ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨਾ ਗੁਰ ਦਰਸੁ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥ [੫੯੭]-੭

ਅਰਥ:---(ਹੇ ਮਨਬ !) ਸੰਤ ਜਨਾਂ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਅਸਲ ਤੀਰਥ(--ਇਸ਼ਨਾਨ) ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ (ਆਤਮਕ) ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੮

ਅਠ-ਸਠਿ ਮਜਨੁ ਚਰਨਹ ਧੂਰੀ ॥

੨੭- **ਐਸੋ ਦਾਸੁ ਮਿਲੈ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਦੁਖੁ ਵਿਸਰੈ ਪਾਵੈ ਸਚੁ ਸੋਈ ॥ ੧ ॥**
ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਭਈ ਮਤਿ ਪੂਰੀ ॥ ਅਠ ਸਠਿ ਮਜਨੁ ਚਰਨਹ ਧੂਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੨੨੪]-੮

ਅਰਥ:--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਦਾਸ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ (ਗੁਰਮੁਖਿ) ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ ।੧। (ਹਰੀ ਦੇ ਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਤਮਕ) ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਕਲ ਪੂਰੀ (ਸੂਝ ਵਾਲੀ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ।

ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀ Video ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਅਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਦਾ ਜਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਮੈਲ) ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਥਣਾਂ, ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:----

੨੮- **ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ, ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ ॥ ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਪਰੇ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਹਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਧੂਰਿ ਗਵਾਈ ॥ ੧ ॥ ਤੀਰਥਿ ਅਠਸਠਿ ਮਜਨੁ ਨਾਈ ॥ ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੀ ਧੂਰਿ ਪਰੀ ਉਡਿ ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਭ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਾਹਰਨਵੀ ਤਪੈ ਭਾਗੀਰਥਿ ਆਣੀ ਕੇਦਾਰੁ ਥਾਪਿਓ ਮਹਸਾਈ ॥ ਕਾਂਸੀ ਕ੍ਰਿਸਨੁ ਚਰਾਵਤ ਗਾਊ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਜਨ ਸੋਭਾ ਪਾਈ ॥ ੨ ॥ ਜਿਤਨੇ ਤੀਰਥ ਦੇਵੀ ਥਾਪੇ ਸਭਿ ਤਿਤਨੇ ਲੋਚਹਿ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਗੁਰ ਸਾਧੂ ਲੈ ਤਿਸ ਕੀ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ ॥ ੩ ॥ ਜਿਤਨੀ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਤੁਮਰੀ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ ਸਭ ਤਿਤਨੀ ਲੋਚੈ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ ॥ ਨਾਨਕ ਲਿਲਾਟਿ ਹੋਵੈ ਜਿਸੁ ਲਿਖਿਆ ਤਿਸੁ ਸਾਧੂ ਧੂਰਿ ਦੇ ਹਰਿ ਪਾਰਿ ਲੰਘਾਈ ॥ ੪ ॥**[੧੨੬੩]--੨

ਅਰਥ:---(ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ) ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਆਤਮਕ--ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ--) ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਉੱਡ ਕੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਉਹ ਧੂੜ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ । ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ (ਆਦਿਕ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀਆਂ) ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । (ਇਹ ਨਦੀਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਹੋਏ ਜੀਵ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਚੁਭੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੈਲ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) (ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਅਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਥਾਂ ਗੰਗਾ ਆਦਿ ਨਦੀਆਂ ਆਪ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਨੂੰ ਲੂੱਛ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਇਹ ਕਥਿਤ ਪਾਵਨ ਨਦੀਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਡੀ ਉਹ ਮੈਲ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੧ ।

ਗੰਗਾ ਨੂੰ (ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ) ਭਾਗੀਰਥੀ ਤਪੇ ਨੇ (ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਲਿਆਂਦਾ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਕੇਦਾਰਾ ਤੀਰਥ (ਜਿਥੇ ਪਹਾੜ ਉੱਕਰ ਕੇ ਸ਼ਿਵ-ਝੋਟੇ ਦੀ ਪਿੱਠ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਕਰਣ ੨੦ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ) ਅਸਥਾਪਣ ਕੀਤਾ, ਕਾਂਸ਼ੀ (ਸ਼ਿਵਾਂ ਦੀ ਨਗਰੀ), (ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਜਿਥੇ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਗਾਈਆਂ ਚਾਰਦਾ ਰਿਹਾ--ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । (ਭਾਵ, ਇਹ ਕਥਿਤ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਹਨ) **।੨।** ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ (ਮੰਨੇ ਗਏ) ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੀ ਤਾਂਘ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਸਾਧੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬਣੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹਨ, ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਭਗਤ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹਨ)। ੩ । ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਜਿਤਨੀ ਵੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂਘ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੁ-ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਫੁਰਮਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:---

੨੯- **ਜਨ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜਾ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਮਹਿਮਾ ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਤੀਰਥ ਕੋਟਿ ਗੰਗਾ ॥**
ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਕੀਓ ਮਜਨੁ ਨਾਨਕ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਹਰੇ ਕਲੰਗਾ ॥ ੨ ॥[੮੨੮]-੪-੧੨੦

ਅਰਥ:--ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੇਵਕ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਦਾਗ਼-ਹੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੇਵਕ ਦੇ ਚਰਨ ਗੰਗਾ ਜਿਹੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹਨ । (ਭਾਵ, ਵਿਚਾਰੀ ਇਕੱਲੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਹਸਤੀ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ? ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਗੰਗਾ ਆਦਿ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ) । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ) ਨਿਮਰਤਾ, ਸਹਿਣ-ਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)

੯

ਗੁਰੂ ਤੀਰਥ

੩੦- **ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਸੁਆਮੀ ਪਰਮੇਸੁਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਸਖਾ ਅਗਿਆਨ ਭੰਜਨੁ ਗੁਰਦੇਵ ਬੰਧਿਪ ਸਹੋਦਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੈ ਗੁਰਦੇਵ ਮੰਤੁ ਨਿਰੋਧਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਸਾਂਤਿ ਸਤਿ ਬੁਧਿ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰਦੇਵ ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਪਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਤੀਰਥੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਮਜਨੁ ਅਪਰੰਪਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਕਰਤਾ ਸਭਿ ਪਾਪ ਹਰਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਪਤਿਤ ਪਵਿਤ ਕਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਗੁਰਦੇਵ ਮੰਤੁ ਹਰਿ ਜਪਿ ਉਧਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਭ ਮੇਲਿ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਹਮ ਮੂੜ ਪਾਪੀ ਜਿਤੁ ਲਗਿ ਤਰਾ ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਗੁਰਦੇਵ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਮਸਕਾਰਾ ॥ ੧ ॥** [੨੫੦]ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ--੧

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਹੀ ਮਾਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਪਿਉ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਹੀ ਆਤਮਕ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ), ਗੁਰ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਹਨੇਰਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ (ਤੋੜ ਨਿਭਣ ਵਾਲਾ) ਸੰਬੰਧੀ ਤੇ ਭਰਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ (ਅਸਲੀ) ਦਾਤਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਰ (ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਆਦਿਕ) ਗਵਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੱਚ ਅਤੇ ਅਕਲ ਦਾ ਸਰੂਪ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਐਸਾ ਪਾਰਸ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਛੋਹ ਪਾਰਸ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਗੁਰੂ **(ਸੱਚਾ) ਤੀਰਥ** ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ (-ਜਲ) ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲੋਂ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ (ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਜਗਤ ਬਣਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼-ਦਾਤਾ) ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹਰਿਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਜਪ ਕੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮਿਹਰ ਕਰ, ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੇਹ, (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬਖ਼ਸ਼) ਤਾ ਜੋ ਅਸੀ ਪਾਪੀ ਉਸ (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਤਰ ਜਾਈਏ । ਗੁਰੂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਹਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੂੰ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ੧ ।

੩੧- **ਹਉ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੀ ਆਪਣਾ ਇਕ ਮਨਿ ਇਕ ਚਿਤਿ ਭਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਨ ਕਾਮਨਾ**
ਤੀਰਥੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਇ ਬੁਝਾਇ ॥ ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਵਰੁ ਪਾਵਣਾ ਜੋ ਇਛੈ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਇ ॥
ਨਾਉ ਧਿਆਈਐ ਨਾਉ ਮੰਗੀਐ ਨਾਮੇ ਸਹਜਿ ਸਮਾਇ ॥ ੧ ॥[੨੬]-੧-੩੪

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਇਕਾਗਰ ਮਨ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਇੱਛਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ **ਤੀਰਥ** ਹੈ (ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਆਪ ਸਮਝਾਏ । (ਭਾਵ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਅਜੇਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਹੋਈ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ) । (ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਮਨ-ਇੱਛਤ ਮੰਗ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਇੱਛਾ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਫਲ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਪਰ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੩੨= **ਜਿਸ ਦੈ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਹੈ ਸੋ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਸਚੁ ਅਲਾਏ ॥ ਓਹੁ ਹਰਿ ਮਾਰਗਿ ਆਪਿ ਚਲਦਾ ਹੋਰਨਾ ਨੋ ਹਰਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ॥ ਜੇ ਅਗੈ ਤੀਰਥੁ ਹੋਇ ਤਾ ਮਲੁ ਲਹੈ ਛਪੜਿ ਨਾਤੈ ਸਗਵੀ ਮਲੁ ਲਾਏ ॥ ਤੀਰਥੁ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥ ਓਹੁ ਆਪਿ ਛੁਟਾ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ ਦੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛਡਾਏ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੈ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਏ ॥ ੨ ॥** [੧੪੦]-ਵਾਰ-੫

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੱਚ-ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦਾ ਧ੍ਰਵਾ ਬੱਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਉਸ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਸੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਤੇ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਆਪ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ (ਜਗਯਾਸੂ ਨੂੰ ਢੂੰਡ ਕਰਦਿਆਂ) ਅੱਗੋਂ (ਅੰਦਰ ਸੱਚੇ ਦੇ ਵਾਸ ਵਾਲਾ ਸੱਚਾ) **ਤੀਰਥ (-ਰੂਪ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)** ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਸ (ਜਗਯਾਸੂ ਦੀ ਵਿਕਾਰ-ਰੂਪੀ) ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਪਰ ਜੇ ਅੱਗੋਂ) ਛੱਪੜ (ਰੂਪੀ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਭੇਖੀ ਅਤੇ ਮਨ ਦਾ ਮੈਲਾ ਸਾਧ-ਗੁਰੂ ਟੱਕਰ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ) ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਉਲਟੀ ਹੋਰ ਮੈਲ ਲੱਗੇਗੀ । ਤੀਰਥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹਰੀ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਕੁਟੰਬ ਸਮੇਤ ਮੁਕਤਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਦੇਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਮੁਕਤਿ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਦਾਸ ਨਾਨਕ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਹੈ ਆਪ ਜਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੧੦

ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ

੩੩- **ਸਚਾ ਤੀਰਥੁ ਜਿਤੁ ਸਤ ਸਰਿ ਨਾਵਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ**
ਦਿਖਾਏ ਤਿਤੁ ਨਾਤੈ ਮਲੁ ਜਾਏ ॥ ਸਚਾ ਸਬਦੁ ਸਚਾ ਹੈ ਨਿਰਮਲੁ ਨਾ ਮਲੁ ਲਗੈ ਨ ਲਾਏ ॥
ਸਚੀ ਸਿਫਤਿ ਸਚੀ ਸਾਲਾਹ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ॥ ੫ ॥ [੭੫੩]--ਅਸਟ-੧

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਅਰਥ:--ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਇਹ ਸੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸੱਚੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ (ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਨੂੰ) ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ (ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ-ਤੀਰਥ) ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । (ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਤੀਰਥ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੫ ।

੩੪- **ਸਗਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਸਬਦਿ ਵਸੇ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ਦੂਖ ਪਰਾਛਤ ਕਾਲ ਨਸੇ ॥ ੪ ॥ [੧੩੩੨]-੧੬

ਅਰਥ:---ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ, (ਬਾਹਰਲੀ) ਸੁੱਚ, (ਬਾਹਰਲੇ) ਸੰਜਮ, ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ--ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ) । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖ-ਕਲੇਸ਼, ਪਾਪ ਤੇ ਮੌਤ ਆਦਿਕ ਦੇ ਡਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ ।

੧੧

ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਸਰਬ-ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੀਰਥ ਹੈ

੩੫- **ਤੀਰਥੁ ਹਮਰਾ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** [੧੧੪੨]-੧੨-੨੫

ਅਰਥ:--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਡਾ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਇਹ ਨਿਚੋੜ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੩੬- **ਤੇਰੇ ਸਠਿ ਸੰਬਤ ਸਭਿ ਤੀਰਥਾ ॥ ਤੇਰਾ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਪਰਮੇਸਰਾ ॥**
ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਅਵਿਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਣੀਐ ॥ ਅਣਜਾਣਤ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ ॥ ੩ ॥ [੧੧੬੮]--੨

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰਾ ਸੱਚਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੇ ਸੱਠ ਸਾਲ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਦੀਆਂ ਕਥਿਤ ਬੀਸੀਆਂ) ਹਨ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਹਨ । ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ--ਇਹ ਗੱਲ ਜਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਹ (ਭੇਤ) ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ (ਤੇਰੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਕੇ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

੩੭- **ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਚਰਨ ਮਨ ਮਾਹਿ ਧਿਆਨੁ ॥ ਸਗਲ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ੧ ॥**
ਹਰਿ ਦਿਨੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥ ਕੋਟਿ ਜਨਮ ਕੀ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੧੯੫]-੭੭-੧੪੬

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ !) ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਿਆ ਕਰ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ । (ਹੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ !) ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ । (ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ) ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ੧ ।

ਆਉ, ਹੁਣ ਫਿਰ ਉਸ ਗੁਰੂ-ਵਾਕ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਈਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ--[**ਮਨ ਕੀ ਮਨ - - ਚੋਟੀ ਕਾਲਿ ਗਹੀ]** ਪਿਛੇ ਕੀਤੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਭਿੱਜੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ, ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਨੂੰ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਤੀਰਥ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਣੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ) ਤੀਰਥ ਨੂੰ, ਪਾਪ ਨਾਸ਼ਕ ਜਾਂ ਫਲ-ਦਾਇਕ ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ । ਸੋ ਉਪਰਲੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਆਲਸੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਰਸਾਈ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਅੱਜ ਕੱਲ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਮੌਤ ਨੇ ਆ ਘੇਰਿਆ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਆਤਮ-) ਤੀਰਥ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਸ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੇ (ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ) ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਉਹ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਹੈ ---

੩੮- **ਜਾ ਕਉ ਮਹਲੁ ਹਜੂਰਿ ਦੂਜੇ ਨਿਵੈ ਕਿਸੁ ॥ ਦਰਿ ਦਰਵਾਣੀ ਨਾਹਿ ਮੂਲੇ ਪੁਛ ਤਿਸੁ ॥**
ਛੁਟੈ ਤਾ ਕੈ ਬੋਲਿ ਸਾਹਿਬ ਨਦਰਿ ਜਿਸੁ ॥ ੩ ॥ [੭੨੯]-੩-੫

੧੨

ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੀਰਥ ?

੩੯- **ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ, ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥ ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ, ਮਲਿ ਨਾਉ ॥** (ਜਪੁ-੨੧)

ਅਰਥ:---(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ) ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਵਿਚ) ਪਤੀਜ ਗਿਆ, (ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ) ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪਿਆਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਮਾਨੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰਲੈ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੱਸ ਰਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਲੱਭ ਲਿਆ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਉਸ ਤੀਰਥ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਆਤਮਾਂ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ--ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸ)

੪੦- **ਸਚੁ ਤਾਂ ਪਰੁ ਜਾਣੀਐ ਜਾ ਆਤਮ ਤੀਰਥਿ ਕਰੇ ਨਿਵਾਸੁ ॥**
ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੋ ਪੁਛਿ ਕੈ ਬਹਿ ਰਹੈ ਕਰੇ ਨਿਵਾਸੁ ॥- - ੨ ॥ [੪੬੮]-ਵਾਰ-੧੦

ਅਰਥ:--ਉਸ ਧੁਰ-ਅੰਦਰਲੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਤਦੋਂ ਹੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੇ ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਟਿਕੇ, ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਰਹੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਸਦਾ ਨਿਵਾਸ ਰੱਖੇ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੪੧- **ਇਹੁ ਮਨੁ ਕਾਸੀ ਸਭਿ ਤੀਰਥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ॥**
ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਤਿਸੁ ਸੰਗਿ ਰਹਹਿ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ੪ ॥[੪੯੧]-੬-੮

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ) ਸੂਝ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ (ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੈ, ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਹੈ ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਵੱਸਦੇ ਹਨ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਇਹ ਮਨ ਹੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਹੈ । ੪ ।

੪੨- **ਮਾਘਿ ਪੁਨੀਤ ਭਈ ਤੀਰਥੁ ਅੰਤਰਿ ਜਾਨਿਆ ॥ ਸਾਜਨ ਸਹਜਿ ਮਿਲੇ ਗੁਣ ਗਹਿ ਅੰਕਿ ਸਮਾਨਿਆ ॥ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੁਣ ਅੰਕੇ ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਭ ਬੰਕੇ ਤੁਧੁ ਭਾਵਾ ਸਰਿ ਨਾਵਾ ॥ ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਤਹ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ ਸਮਾਵਾ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਪੂਜਾ, ਪਰਮੇਸੁਰ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਮਾਘਿ ਮਹਾਰਸੁ, ਹਰਿ ਜਪਿ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ॥ ੧੫ ॥**[੧੧੦੯]

ਅਰਥ:--ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ (ਲੋਕ ਪ੍ਰਯਾਗ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਪਰ) ਜਿਸ ਜੀਵ ਨੇ ਆਪਣੇ **ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੀਰਥ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ** । ਜੋ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਜਣ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਸੋਹਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੇ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾ ਕੇ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਵਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ । ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਹੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਤਿੰਨਾਂ (ਕਥਿਤ ਪਵਿਤ੍ਰ) ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ-ਥਾਂ, ਤ੍ਰਿਬੈਣੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਮੈਂ ਸੱਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਮਾਏ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ ਉਸ ਨੇ (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਦਾਨ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਲਈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਦੇ ਥਾਂ) ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਂ ਰਸ ਪੀ ਲਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਅਠਾਹਠ ਹੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ।

੪੩- **ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਆਨੰਤਾ, ਗੀਤ ਕਬਿਤ ਨ ਗਾਵਉਗੋ ॥ ਅਖੰਡ ਮੰਡਲ ਨਿਰੰਕਾਰ ਮਹਿ, ਅਨਹਦ ਬੇਨੁ ਬਜਾਵਉਗੋ ॥੧ ॥ ਬੈਰਾਗੀ ਰਾਮਹਿ ਗਾਵਉਗੋ ॥ ਸਬਦਿ ਅਤੀਤ ਅਨਾਹਦਿ ਰਾਤਾ ਆਕੁਲ ਕੈ ਘਰਿ ਜਾਉਗੋ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਅਉਰੁ ਸੁਖਮਨਾ, ਪਉਨੈ ਬੰਧਿ ਰਹਾਉਗੋ ॥ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੁਇ ਸਮ ਕਰਿ ਰਾਖਉ, ਬ੍ਰਹਮ ਜੋਤਿ ਮਿਲਿ ਜਾਉਗੋ ॥ ੨ ॥ ਤੀਰਥ ਦੇਖਿ ਨ ਜਲ ਮਹਿ ਪੈਸਉ ਜੀਅ ਜੰਤ ਨ ਸਤਾਵਉਗੋ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਏ ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਨ੍ਹਾਉਗੋ ॥ ੩ ॥**[੯੭੨]--੨

ਅਰਥ:---(ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮੈ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਅਥਵਾ, ਵਿਰਕਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਰਬ-ਕੁਲ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਗਿਆ ਹਾਂ । **੧ । ਰਹਾਉ** । ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਪੁਰਾਨ ਆਦਿਕ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਥਾਜੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ) ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਟਿਕਾਣੇ ਵਾਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ (ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ) ਇੱਕ ਰਸ ਬੰਸਰੀ ਵਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ **। ੧ ।** (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ) ਚੰਚਲ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ (ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ--ਇਹੀ ਮੇਰਾ ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਹੈ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਖੱਬੀ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਸੁਰ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਨੇ ਉਤਾਰਨੇ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬੇ-ਲੋੜਾ ਹੈ) । ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਬੈਠਾ ਹਾਂ । ੨ ।

ਹੁਣ ਨਾਂ ਮੈਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁਭੀ ਲਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰੇ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਸੋ ਮੈਂ **ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ (ਆਤਮ-ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ** । ੩ ।

੧੩
ਗੁਰ-ਗਿਆਨ-ਰੂਪੀ ਤੀਰਥ

੪੪- **ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ ॥ ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਸਾਚਾ ਥਾਨੁ ਤੀਰਥੁ ਦਸ ਪੁਰਬ ਸਦਾ ਦਸਾਹਰਾ ॥ ਹਉ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਕਾ ਸਦਾ ਜਾਚਉ, ਦੇਹੁ ਪ੍ਰਭ ਧਰਣੀਧਰਾ ॥ ਸੰਸਾਰੁ ਰੋਗੀ ਨਾਮੁ ਦਰੂ ਮੈਲੁ ਲਾਗੈ ਸਚ ਬਿਨਾ ॥ ਗੁਰ ਵਾਕੁ ਨਿਰਮਲੁ ਸਦਾ ਚਾਨਣੁ ਨਿਤ ਸਾਚੁ ਤੀਰਥੁ ਮਜਨਾ ॥ ੧ ॥**[੬੮੭]-ਛੰਤ-੧

ਅਰਥ:---ਮੈ ਵੀ ਤੀਰਥ ਉਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ (ਪਰ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ) ਨਾਮ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕਾਉਣਾ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤੀਰਥ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਇਹ ਗਿਆਨ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦਸ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦਿਹਾੜੇ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮੁਨਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ । (ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ--) ਹੇ ਧਰਣੀ ਧਰ (ਹੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੇਹ । ਜਗਤ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗੀ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਗਾਂ ਦਾ) ਇਲਾਜ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਹੀ ਨਿੱਤ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੀਰਥ ਹੈ, ਇਹੀ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ੧ ।

੪੫- **ਸਤਿਗੁਰਿ ਸੇਵਿਐ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥ ਚਿੰਤਾ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵਈ ਅਚਿੰਤੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਤੀਰਥੁ ਗਿਆਨੁ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਿ ਦੀਆ ਬੁਝਾਇ ॥ ਮੈਲੁ ਗਈ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ॥ ਸਜਣ ਮਿਲੇ ਸਜਣਾ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਭਾਇ ॥ ਘਰ ਹੀ ਪਰਚਾ ਪਾਇਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਜਮਕਾਲੁ ਨ ਛੋਡਈ ਲੈ ਜਾਸੀ ਪਤਿ ਗਵਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਸੇ ਉਬਰੇ ਸਚੇ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ੨ ॥**[੫੮੭]-ਵਾਰ-੪

ਅਰਥ:---ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਸਦਾ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਰਨ ਤੱਕ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ **ਗਿਆਨ (--ਰੂਪ) ਤੀਰਥ** ਹੈ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਤੀਰਥ ਦੀ ਸਮਝ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਤਸੰਗੀ (ਸੱਜਣ) ਸਤਸੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜ ਕੇ) ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਆਹਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪਖੰਡ ਕੀਤਿਆਂ ਮੌਤ ਦਾ ਸਹਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ, (ਪਖੰਡ ਦੇ ਆਸਰੇ ਬਣਾਈ) ਇਜੱਤ ਮਿਟਾ ਕੇ (ਭਾਵ, ਪਖੰਡ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ

ਕਰਕੇ) ਮੌਤ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ (ਮੌਤ ਦੇ ਇਸ ਸਹਿਮ ਤੋਂ) ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨।

੪੬- **ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਮਹਾ ਰਸੁ ਸਾਰਾ ॥ ਤੀਰਥ ਮਜਨੁ ਗੁਰ ਵੀਚਾਰਾ ॥**
ਅੰਤਰਿ ਪੂਜਾ ਥਾਨੁ ਮੁਰਾਰਾ ॥ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਵਣਹਾਰਾ ॥ ੫ ॥[੪੧੧]--੧

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਬਣ ਗਈ ਹੈ) ਜੋ ਸਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਰਸ ਪੀ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।੫।

ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੁਝ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---

੧= [੨੭੫]-੧੦ ੨= [੬੫੬]--੮	੩= [੪੯੫]--੧ (੩)	੪= [੬੫੦]-ਵਾਰ-੨੧	੫= [੭੧੮]-੨	੬= [੬੯੯]-੫-੧੧	
੭= [੭੩੦]-੫-੭	੮= [੭੩੦]-੧-੮	੯= [੭੪੭]-੩-੫੦	੧੦=[੪੬੭]-ਵਾਰ--੯	੧੧=[੮੭੫]-੨-੯	੧੨=[੯੦੭]--੫
੧੩=[੮੩੦]-੨	੧੪=[੮੯੦]-੧੩-੨੪	੧੫=[੯੦੨]-੧	੧੬=[੧੦੧੧]-ਵਾਰ-੧੦	੧੭=[੧੦੧੨]-੬ (੮)	੧੮=[੧੦੧੨]--੭ (੩)
੧੯=[੧੦੨੪]--੫ (੧੪)	੨੦=[੧੧੦੪੨]-੫-੨੨ (੧੩)	੨੧=[੧੧੨੩]-੧ (੩)	੨੨=[੧੧੨੭]=੭-੮ (੩)	੨੩=[੧੧੩੬=[-੩ (੨)	੨੪=[੧੧੩੮-੧-੧੪ (੪)
੨੫=[੧੧੫੩]-੧ (੮)	੨੬=[੧੧੬੮]-੨ (੩)	੨੭=[੧੧੬੯]-੪ (੫)	੨੮=[੧੧੯੦]-੧-੮ (੮)	੨੯=[੯੪੮]-ਵਾਰ-੫	੩੦=[੧੩੨੫]=੩ (੭)
੩੧=[੧੪੯]-ਵਾਰ-੨੬	੩੨=[੪੭]=੧੫-੮੫ (੩)	੩੩=[੪੮]-੧੬-੮੬ (੩)	੩੪=[੮੭]-ਵਾਰ-੧੨	੩੫=[੧੪੦]-ਵਾਰ-੫	੩੬=[੧੫੩]-੮ (੩)
੩੭=[੧੫੩]-੮ (੩)	੩੮=[੧੯੫]-੭੭-੧੪੬ (੧)	੩੯=[੧੮੪]-੨੬-੯੫ (੩)	੪੦=[੨੮੨]-ਅਸਤ-੧	੪੧=[੨੫੨]--੨	੪੨=[੩੩੧]-੪੨
੪੩=[੩੭੭]-੨੫ (੨)	੪੪=[੫੧੮]-ਵਾਰ-੪	੪੫=[੬੫੨]-ਵਾਰ-੨੬	੪੬=[੭੩੩]-੧-੮ (੪)	੪੭=[੭੬੬]-੨-੫ (੫)	੪੮=[੭੮੪]ਛੰਤ- (੩)
੪੯=[੧੪੭]-ਵਾਰ-੨੦	੫੦=[੮੨੮]-੪-੧੨੦ (੨)	੫੧=[੮੭੯]-੧੦ (੩)	੫੨=[੮੯੦]-੧੪-੨੫ (੩)	੫੩=[੧੦੦੮]-੧ (੨)	੫੪=[੧੦੩੦]-੪-੧੦ (੫)
੫੫=[੧੧੨੨]-੭-੧੫ (੧)	੫੬=[੧੧੩੪]-੨ (੩)	੫੭=[੧੨੮੬]-ਵਾਰ-੧੮	੫੮=[੧੩੨੮]-੬ (੧)	੫੯=[੧੪੧੧]-੧੦	੬੦=[੧੨੮੫]-ਵਾਰ-੧੬
੬੧=[੬੦੫]--੩ (੨)	੬੨=[੯੩੮]-ਸਿਧਗੋਸਟ-੭	੬੩=[੯੬੮]--੧ (੩)	੬੪=[੧੧੩੯]--੨-੫ (੧)	੬੫=[੧੧੪੯]-੩੨-੪੫	੬੬=[੧੧੫੬]-੨-੫ (੫)
੬੭=[੧੧੫੯]-੩ (੨)	੬੮=[੧੧੯੫]--੧ (੨)	੬੯=[੧੪੧੭]--੩੭ਵ	੭੦[੧੪੨੮]--੪੬	੭੧=[੩੨੧]-ਵਾਰ-੧੯	੭੨=[੩੩੬]-੬-੪੭
੭੩=[੩੫੩]--੧੫ (੪)	੭੪=[੪੮੧]-੪-੬	੭੫=[੬੪੪]-ਵਾਰ-੬	੭੬=[੬੫੬]-੮	੭੭=[੧੧੯੮]--੧ (੨)	੭੮=[੧੨੫੫]--੩ (੨)
੭੯=[੧੩੭੧]-੧੩੭	੮੦=[੧੩੯੨]-੧੮-੧੯	੮੧=[੬੬੯]-੫-੧੧	੮੨=[੭੬੬]-੨-੫ (੫)	੮੩=[੧੩੧੪]--ਵਾਰ-੮	੮੪=[੬੯੫]--੧ (੩)
੮੫=[੮੩੦]-੨ (੧)	੮੬=[੧੩੪੫]--੭	੮੭=[੫੨]-੨੯ (੩)	੮੮=[੪੩੭]-੨ (੩)		

ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭਰਮ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਘਾਲਣਾਂ ਭਰੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤੀਰਥ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹਾ ਭਰਮੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਹੇ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖਤਾ ਹੈ । ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲ ਲੈਣਾ ਹੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਮੁਕਤ-ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ :--

੪੭- **ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਸਚੁ ਸਬਦੁ ਕਮਾਵਹੁ ॥ ਥਿਰੁ ਘਰਿ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਪਾਵਹੁ ॥ ੨ ॥**[੩੮੬]-੧੧-੬੨

੧੪

ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਅਰਥ--ਮੈਲ ਉਤਾਰਨੀ, ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਸਰੀਰ ਧੋਣਾ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਰੋਗਤਾ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਬਿਬੇਕ-ਬੁਧਿ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਹੈ । ਗੰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਘਿਰਣਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਸਦਾ ਗੰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰੇ ਸੂਝਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਜ਼ਤ ਘਟਦੀ ਹੈ । ਜਦ ਕਿ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰੇ ਸਹਿਜ ਹੀ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਆਮ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉੱਦਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਇਕਾਗਰਤਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਸਿਖੀ ਦੀ ਰਹਿਤ-ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਅਤੇ ਦਾਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ **ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ** ਅਤੇ **ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਨ** ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੀ ਮਿਲੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ (ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੇ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦਾ, ਅਥਵਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਅਥਵਾ ਸੂਖਸ਼ਮ ਹੰਕਾਰ ਬਣਿਆ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਦੇ ਨਿਤਨੇਮੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ, ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ " ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਬੇਕ ਗਿਆਨ " ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋ, ਵਿਚ ਏਹੀ ਸੂਖ਼ਸ਼ਮ ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਿਰਫ਼ ਪਿੰਡਾ ਧੋ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਸੁੱਚਮ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਰੂਹਾਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨੇਮ ਨਾਲ ਰੋਜ਼ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ । ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ, ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਥਵਾ ਕਈ ਸਾਲ, ਸਮਾਧੀ ਅਸਥਿਤ ਰਹੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਸਿੱਧ, ਜੋਗੀ ਅਤੇ ਫ਼ਕੀਰ ਆਦਿ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹੱਠ-ਕਰਮ ਬੜੇ ਥਾਂਈਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ, ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਚਿਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਧਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਸਮੇਂ ਆਏ ਸਨ, ਜਦ ਸਿੱਘਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਕਈ ਮਹੀਨੇ, ਪੀਣ ਲਈ ਵੀ ਰਜਵਾਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਸਕਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ । ਪਰ ਫ਼ਿਰ ਵੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਦੇ ਨਿਤ ਨੇਮ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਖੜੇ । ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹਿਰਦੇ ਪਿਚਲੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਫਲ ਹੈ । ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਸੁਚੱਮ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚਲੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਬਿਰਹੋਂ ਦਾ ਕੀ ਨਾਤਾ ? ਇਸ਼ਕ ਕੀ ਜਾਣੇ ਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਅਤੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਗਦੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ? ਪਿਆਰ ਕੀ ਜਾਣੇ ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ, ਭੁੱਖ ਤ੍ਰੇਹ ਦੀ ਪੀੜ ਨੂੰ ?

ਸੋ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਨੇਮ ਨਾਲ (ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਿਰਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਹੀ, ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ । ਧਰਮੀ ਬਣ ਸਕਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਢਾਲ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਨ੍ਹਾਉਣਾ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਉੱਦਮ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉੱਦਮ ਹੈ । ਪਰ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਦਾ ਉੱਦਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਲਿਆਂ ਦੀ ਹੱਦ ਟੱਪ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੁਤੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਤੜਕੇ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਧਰਮੀ ਬਣ ਲਈ ਬੰਦਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਾਂ ਸੂਝ-ਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਅਥਵਾ ਸੁਚੱਜਤਾ ਹੈ--**ਨਾਵਨਿ ਸਦਾ ਸੁਜਾਣੀ ॥** (੧੫੦) ਆਉ, ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ, ਸਮਰਥ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਂਨ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰੀਏ:---

੪੮- **ਸਤਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਨ ਮੰਨਿਓ ਸਬਦਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥**
ਇਸ਼ਨਾਨੁ ਦਾਨੁ ਜੇਤਾ ਕਰਹਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਰੁ ॥ - ੫ ॥ [੩੪]-੨੦-੫੩

ਅਰਥ:--ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ, ਜਿਨੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼) ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਸੁਆਰਿਆ) ਉਹ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਆਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

੪੯- **ਵਸਤ੍ਰ ਪਖਾਲਿ ਪਖਾਲੇ ਕਾਇਆ, ਆਪੇ ਸੰਜਮਿ ਹੋਵੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲੁ ਲਗੀ ਨਹੀ ਜਾਣੈ, ਬਾਹਰਹੁ ਮਲਿ ਮਲਿ ਧੋਵੈ ॥**
ਅੰਧਾ ਭੂਲਿ ਪਇਆ ਜਮ ਜਾਲੇ ॥ ਵਸਤੁ ਪਰਾਈ ਅਪੁਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਦੁਖੁ ਘਾਲੇ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ
ਹਉਮੈ ਤੁਟੈ ਤਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਨਾਮੁ ਜਪੇ ਨਾਮੋ ਆਰਾਧੇ, ਨਾਮੇ ਸੁਖਿ ਸਮਾਵੈ ॥ ੨ ॥[੧੩੯]-ਵਾਰ--੪

ਅਰਥ:--(ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨਿੱਤ) ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਧੋਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਸਰੀਰ ਸੁੱਚੇ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ) ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਪਸ੍ਵੀ ਬਣ ਬੈਠਦਾ ਹੈ (ਪਰ) ਮਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਮੈਲ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, (ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਤੋਂ) ਖੁੰਝ ਕੇ ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਾਈ ਵਸਤ (ਸਰੀਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਆਦਿਕਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ(ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਚਲ ਕੇ) ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮ ਹੀ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸੁਖ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੫੦- **ਸੰਧਿਆ ਪ੍ਰਾਤ ਇਸਨਾਨ ਕਰਾਹੀ ॥ ਜਿਉ ਭਏ ਦਾਦੁਰ ਪਾਨੀ ਮਾਹੀ ॥ ੧ ॥** [੩੨੪]--੫

ਪਦਅਰਥ:--ਸੰਧਿਆ--ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ । ਪ੍ਰਾਤ--ਸਵੇਰੇ । ਕਰਾਹੀ--ਕਰਹੀ, ਕਰਦੇ ਹਨ । ਭਏ--ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਦਾਦੁਰ--ਡੱਡੂ । ਮਾਹੀ--ਵਿਚ ।

ਅਰਥ:---(ਜੋ ਮਨੁੱਖ) ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ, ਉਹ ਇਉਂ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੱਡੂ ਵੱਸ ਰਹੇ ਹਨ । ੧ ।

੫੧- **ਕਹਾ ਉਡੀਸੇ ਮਜਨੁ ਕੀਆ, ਕਿਆ ਮਸੀਤਿ ਸਿਰੁ ਨਾਂਏਂ ॥**
ਦਿਲ ਮਹਿ ਕਪਟੁ, ਨਿਵਾਜ ਗੁਜਾਰੈ, ਕਿਆ ਹਜ ਕਾਬੈ ਜਾਏਂ ॥ ੪ ॥[੧੩੪੯]--੩

ਅਰਥ:--(ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਫ਼ਰੇਬ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਂ ਉੜੀਸੇ ਵਿਚਲੇ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੈ, ਨਾਂ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕਾਬੇ ਦਾ ਹਜ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੈ । ੪ ।

੫੨- **ਨਿਤੁ ਪ੍ਰਤਿ ਇਸਨਾਨੁ ਸਰੀਰੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਕਰਮ ਮੁਖਿ ਖੀਰੰ ॥**
ਰਿਦੈ ਛੁਰੀ ਸੰਧਿਆਨੀ ॥ ਪਰ ਦਰਬੁ ਹਿਰਨ ਕੀ ਬਾਨੀ ॥ ੨ ॥ [੧੩੫੧]--੧

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਵਿਸ਼ਈ ਮਨੁੱਖ !) ਤੂੰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਂਦਾਂ ਹੈਂ, ਦੋ ਧੋਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈਂ, ਤੇ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਦੂਧਾਧਾਰੀ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਛੁਰੀ ਕੱਸ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਠੱਗਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ (ਅਜੇਹੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਤੇ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ) । ੨ ।

੫੩- **ਪਹਿਰੈ ਬਾਗਾ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ ਚੋਆ ਚੰਦਨ ਲਾਏ ॥**
ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਹੀ ਚੀਨਿਆ ਜਿਉ ਹਸਤੀ ਨਾਵਾਏ ॥ ੩ ॥[੨੧੩]-੧੪-੧੫੨

ਅਰਥ:--(ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ) ਮਨੁੱਖ ਨ੍ਹਾ ਧੋ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦਾ ਹੈ, ਅਤਰ ਤੇ ਚੰਦਨ ਆਦਿਕ (ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ) ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸਭ ਉੱਦਮ ਇਉਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇ ਕੋਈ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਨਵ੍ਹਾਂਉਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਨ੍ਹਾਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਹਾਥੀ ਆਪਣੇ ਉਤੇ ਘੱਟਾ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ), (ਭਾਵ, ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ)

੫੪- **ਪੂਜਾ ਤਿਲਕ ਕਰਤ ਇਸਨਾਨਾ ॥ ਛੁਰੀ ਕਾਢਿ ਲੇਵੈ ਹਥਿ ਦਾਨਾ ॥ ੨ ॥**[੨੦੧]--੧੦੭

[ਏਹੀ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਮਾਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਤੀਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਨੌਵੇਂ ਲੇਖ ਦੇ ੨੨ ਨੰਬਰ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ**]**

ਅੱਜ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਦਾਹੜੀ-ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਡੇਰੇਦਾਰ, ਭਾੜੇ ਤੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਖੰਡ-ਪਾਠੀ, ਪਰਚਾਰਕ ਅਥਵਾ ਰਾਗੀ-ਢਾਡੀ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਬਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ-ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਲਈ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖੀ-

ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੇ ਇਹ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਵੀ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ) ਲੁੱਟਣਹਾਰੇ ਠੱਗ-ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਹੀ ਹਨ । **ਅੰਤਰਿ ਬਿਖੁ ਮੁਖਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਾਧਾ ਚੋਟਾ ਖਾਵੈ ॥ ੨ ॥ [੧੯੪]** ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਬਿਖ-ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਰੂਪੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕੇ ਉਹ ਜਮਾਂ-ਦੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਬੱਝੇ ਸੱਟਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਆਤਮਕ ਰੋਗਾਂ ਕਾਰਨ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਚਿਟ-ਕੱਪੜੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਅਥਵਾ ਅਖੰਡ-ਪਠ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਲੁਟੇਰੇ ਅਤੇ ਨਿਰਦਈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ ।

੫੫- **ਖਟੁ ਸਾਸਤ ਬਿਚਰਤ ਮੁਖਿ ਗਿਆਨਾ ॥ ਪੂਜਾ ਤਿਲਕੁ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨਾ ॥**
ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਸਨ ਚਉਰਾਸੀਹ ਇਨ ਮਹਿ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥{੯੮}-੫-੧੨

ਅਰਥ:--ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । (ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਦਾ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਕਥਾਵਾਚਕ) ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ , ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਚੌਰਾਸੀ ਆਸਣ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ । ੨ । (ਜਿਵੇਂ ਸਮੱਗ੍ਰੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਚੇਚੀ ਸੁੱਚਮ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹਨ)।

੫੬- **ਦੇਹੀ ਧੋਇ ਨ ਉਤਰੈ ਮੈਲੁ ॥ ਹਉਮੈ ਬਿਆਪੈ ਦੁਬਿਧਾ ਫੈਲੁ ॥**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਅਉਖਧੁ ਜੋ ਜਨੁ ਖਾਇ ॥ ਤਾ ਕਾ ਰੋਗੁ ਸਗਲ ਮਿਟਿ ਜਾਇ ॥ ੩ ॥{੮੯੩}-੨੨-੩੩

ਅਰਥ:--ਨਿਰਾ ਸਰੀਰ ਧੋਣ ਨਾਲ ਅਥਵਾ ਨੇਮ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਆਪਣਾ ਦਬਾਅ ਪਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, (ਕਿ ਮੈਂ ਬੜਾ ਧਰਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ) । ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਹੋਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਪੱਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖ ਪਖੰਡੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਵਾਈ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੩ ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੀ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਚੇਚੀ ਸੁੱਚਮ ਅਥਵਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਲਈ ਜਾਂ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਦੇ ਭਰਮ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨੇ, ਮਨ ਮੱਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੧੫

ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਆਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਈ ਸਬਦ ਰਚੇ ਹਨ । ਉਪਰਲੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਉਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਸਗੋਂ ਅਜੇਹੇ ਨਿਤ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਡੱਡੂ ਤੁੱਲ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ । ਆਉ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇਂ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੀਏ :--

੫੭- **ਕੋਟਿ ਮਜਨ ਕੀਨੋ ਇਸਨਾਨ ॥ ਲਾਖ ਅਰਬ ਖਰਬ ਦੀਨੋ ਦਾਨੁ ॥**
ਜਾ ਮਨਿ ਵਸਿਓ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥ {੨੦੨}-੧੧੧

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮਾਨੋਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਵਿਚ ਚੁਭੀਆਂ ਲਾ ਲਈਆਂ, ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਾਰੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਏ ਉਸੇ ਨੇ ਮਾਨੋਂ ਅਰਬਾਂ ਖਰਬਾਂ ਰੁਪਏ (ਭਾਵ, ਅਣਗਿਣਤ ਰੁਪਏ) ਦਾਨ ਕਰ ਲਏ ।

੫੮- **ਗੰਗ ਬਨਾਰਸਿ ਸਿਫਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ਨਾਵੈ ਆਤਮ ਰਾਉ ॥**
ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਤਾਂ ਥੀਐ ਜਾਂ ਅਹਿਨਿਸਿ ਲਾਗੈ ਭਾਉ ॥ ੩ ॥ [੩੫੮]-੨-੩੨

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਮੇਰਾ ਆਤਮਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ਹੀ ਤਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣਿਆਂ ਰਹੇ । ੩ ।

੫੯- **ਗੁਰਮਤਿ ਸਤਿ ਸਰਿ ਹਰਿ ਜਲਿ ਨਾਇਆ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਸਭੁ ਦੁਰਤੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ੪ ॥**[੩੬੨]-੫-੪੪

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਤਸੰਗ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਨੇ ਭੈੜੀ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਾਰਾ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ । ੪ ।

੬੦- **ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ॥ ਪ੍ਰਭਿ ਪੂਰੀ ਲੋਚ ਹਮਾਰੀ ॥**
ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਆਏ ॥ ਅਨਦ ਮੰਗਲ ਸੁਖ ਪਾਏ ॥ ੧ ॥ [੬੨੧]-੩-੫੩

ਅਰਥ:---ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਂਘ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ । ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ, ਆਤਮਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ, ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ । ੧ ।

੬੧- **ਕਦਿ ਪਾਵਉ ਸਾਧ ਸੰਗੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਆਨੰਦੁ ਗਿਆਨੁ ਅੰਜਨਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਇਸ਼ਨਾਨੈ ॥ ੪ ॥**[੬੮੭]-੧-੩

ਅਰਥ:--(ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਏਹੀ ਤਾਂਘ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਕਦੋਂ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)--ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂ, (ਉਸ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ-ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੁਰਮੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੱਵਿਤ੍ਰ ਕਰ ਲਏ । ੪ ।

ਗੰਗਾ ਦੇ ਜਲ ਦੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾ ਵਿਚ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ । ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀ ਵੀਡੀਉ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦੇ ਮੂਹੋਂ

ਅਖਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੰਗਾ ਮਯਾ ਦਾ ਜਲ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਗੰਗਾ ਜਲ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੇ । ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਗੰਗਾ ਜਲ ਕੇਵਲ ਗੋਬਿੰਦ-ਨਾਮ ਹੈ:----

੬੨- **ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ॥**
ਜੋ ਸਿਮਰੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਵੈ ਪੀਵਤ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੋਨਿ ਭ੍ਰਮਾਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੧੧੩੭]-੮

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰ-ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਅਸਲ ਗੰਗਾ-ਜਲ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਨਾਮ ਜਲ ਗੰਗਾ-ਜਲ ਨੂੰ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੁੜ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੬੩- **ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਨਾਵੈ ਸੋਈ ਜਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਫਿਰਿ ਮੈਲਾ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਈ ॥**
ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭੁ ਜਗੁ ਹੈ ਮੈਲਾ, ਦੂਜੈ ਭਰਮਿ ਪਤਿ ਖੋਈ ॥ ੨ ॥ [੧੨੩੪]--੩

ਅਰਥ:---ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ (-ਜਲ) ਵਿਚ (ਆਤਮਕ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁੜ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਮੈਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੬੪- **ਸਚੁ ਸੰਜਮੁ ਕਰਣੀ ਕਾਰਾਂ, ਨਾਵਣੁ ਨਾਉ ਜਪੇਹੀ ॥**
ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਊਤਮ ਸੇਈ ਜਿ ਪਾਪਾਂ ਪੰਦਿ ਨ ਦੇਹੀ ॥ ੧ ॥ [੯੧]-ਵਾਰ-੨੦

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸੱਚ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤਿ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਵਾਲੀ ਪੰਦਿ ਭਾਵ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

੬੫- **ਪੂਰਾ ਮਾਰਗੁ ਪੂਰਾ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪੂਰਾ ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ॥ ੧ ॥** [੧੧੮]-੪੫-੧੧੪

ਅਰਥ:--(ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਉੱਦਮ ਉਕਾਈ-ਹੀਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਹੀ ਅਸਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ **ਯਥਾ--" ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਿ ਵਸੈ ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥"** [੧੪੬]

੬੬- **ਸਭੇ ਵੇਲਾ ਵਖਤ ਸਭਿ, ਜੇ ਅਠੀ ਭਉ ਹੋਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਸਚਾ ਨਾਵਣੁ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥[੧੪੬]ਵਾਰ-੧੭

ਅਰਥ:--(ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਉਠਦਿਆਂ ਹੀ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ) ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਡਰ ਅਦਬ (ਮਨ ਵਿਚ) ਟਿਕ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵੇਲੇ ਵਕਤਾਂ ਵਿਚ (ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਸਕਦਾ ਹੈ) । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮਾਲਕ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਦਾ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧ ।

ਉਪਰਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ-ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੇਵਲ ਆਤਮਾ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

੧੫

ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ, ਦਾਨ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਕੁੜ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਲੈਣੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ--**ਨਾਮ**--**ਦਾਨ**--**ਇਸ਼ਨਾਨ**--ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਈ ਹੈ :---

੬੭- **ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਗੁਰ ਪਹਿ ਆਇਆ ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸ਼ਨਾਨੁ ਦਿੜਾਇਆ ॥**
ਸਭੁ ਮੁਕਤੁ ਹੋਆ ਸੈਸਾਰੜਾ ਨਾਨਕ ਸਚੀ ਬੇੜੀ ਚਾੜਿ ਜ਼ੀਉ ॥ ੧੧ ॥ [੭੪]-ਅਸਟ-੨--੨੯

ਅਰਥ:--ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋ ਬਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਮੁਕਤੁ)--ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਨਾਮ) ਸਿਮਰਨਾਂ, ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ (ਦਾਨ), ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉਣਾ (ਇਸ਼ਨਾਨ)--ਇਹੀ ਹੈ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਰਾਹ । ੧੧ ।

੬੮- **ਦੁਆਦਸੀ ਦਾਨੁ ਨਾਮੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਤਜਿ ਮਾਨੁ ॥**[੨੯੯]-ਥਿਤੀ--੧੨

ਬਾਹਰਵੀਂ ਥਿਤ । ਖ਼ਲਕਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ (ਦਾਨ), ਮਨ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਸਾਉ ਤੇ ਜੀਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖੋ (ਇਸ਼ਨਾਨ) । ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ (ਨਾਮ)।

੬੯- **ਇਕਿ ਗਿਰਹੀ ਸੇਵਕ ਸਾਧਿਕਾ ਗੁਰਮਤੀ ਲਾਗੇ ॥**
ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਦ੍ਰਿੜੁ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਸੁ ਜਾਗੇ ॥ ੭ ॥ [੪੧੯]--੧੪

ਪਦਅਰਥ:--ਗਿਰਹੀ--ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ । ਸਧਿਕਾ--(ਸੇਵਾ ਦੇ) ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ । ਦਾਨ--ਸੇਵਾ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ (ਜਿਸ ਨੇ ਧਨ ਦੌਲਤ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਪੜਿਆ ਉਹ **ਦਾਨ** ਦਾ ਅਰਥ, ਝੱਟ ਪੱਟ, ਮਾਇਆ ਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ) । ਇਸ਼ਨਾਨ--ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ, ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਨ । ਜਾਗੇ--ਮਾਇਆ ਦੇ ਹਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸੁਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ । ੭ ।

ਅਰਥ:--ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਸੇਵਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਮਤਿ ਉਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣਾ ਆਚਰਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਲਿਆਂ ਵਲੋਂ) ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭ ।

੭੦- **ਮਾਇ ਬਾਪ ਕੋ ਬੇਟਾ ਨੀਕਾ ਸਸੁਰੈ ਚਤੁਰੁ ਜਵਾਈ ॥ ਬਾਲ ਕੰਨਿਆ ਕੌ ਬਾਪੁ ਪਿਆਰਾ ਭਾਈ ਕੌ ਅਤਿ ਭਾਈ ॥**
ਹੁਕਮੁ ਭਇਆ ਬਾਹਰੁ ਘਰੁ ਛੋਡਿਆ ਖਿਨ ਮਹਿ ਭਈ ਪਰਾਈ ॥ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਨ ਮਨਮੁਖਿ,

ਤਿਤੁ ਤਨਿ ਧੂੜਿ ਧੁਮਾਈ ॥ ੧ ॥ [੫੯੬]--੩

ਅਰਥ:--ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਕਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਕਦੇ ਸਹੁਰੇ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਜਵਾਈ ਸੀ, ਕਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰਾ ਪਿਉ ਸੀ, ਅਤੇ ਭਰਾ ਦਾ ਬੜਾ ਸਨੇਹੀ ਭਰਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਬਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਇਕ ਪਲਕ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਓਪਰਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੀ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਨਾ **ਨਾਮ** ਜਪਿਆ, ਨਾ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਚਰਨ ਬਣਾਇਆ **(ਇਸ਼ਨਾਨ)** । ਇਸ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਖੇਹ-ਖ਼ੁਆਰੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ । ੧ ।

੭੧- **ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਨ ਕੀਓ ਇਕ ਨਿਮਖ ਨ ਕੀਰਤਿ ਗਾਇਓ ॥**

ਨਾਨਾ ਝੂਠਿ ਲਾਇ ਮਨੁ ਤੋਖਿਓ ਨਹ ਬੂਝਿਓ ਅਪਨਾਇਓ ॥ ੩ ॥ [੭੧੨]--੧--੩

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮਨ ! (ਮਾਇਆ ਦੇ ਸੁਆਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਮਨੁੱਖ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਦਾ, ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੀਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਇਕ ਪਲ ਭਰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨਾਸਵੰਤ (ਜਗਤ) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ । ੩ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ, ਪਿੰਡਾ ਧੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਅਥਵਾ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਜੇ--**ਦਾਨ**-- ਦਾ ਅਰਥ-- **ਮਾਇਆ ਦਾਨ**-- ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਸ ਪੱਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਬੜੀ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਪੁਰਾਣਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਵੀ ਉਸੇ ਦਾਨ-ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ--**ਇਸ਼ਨਾਨ**--ਦਾ ਅਰਥ ਜੇ--**ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਸਫ਼ਾਈ**--ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਸ ਪਾਵਨ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਪਰਲੇ ਕਈ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸੋਝੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਰਨ ਵਿਚ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਲਿਆਉਣਾਂ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

(੧) **ਨਾਮ**---ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਨ ਟਿਕਾਈ ਰੱਖਣਾ, ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਭੈ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾਂ ।--**ਮੁਖ ਕੀ ਬਾਤ ਸਗਲ ਸਿਉ ਕਰਤਾ ॥ ਜੀਅ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਧਰਤਾ ॥** (੩੮੪)-੩-੫੪

(੨) **ਦਾਨ**---ਗ਼ਰੀਬ ਲੋੜਵੰਦਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਮਾਂ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਗਵਾਉਂਣਾ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਵੰਡਣਾ ਅਥਵਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣੀ, ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝਦਿਆਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ--**ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ ॥** (ਸੁਖਮਨੀ)

(੩) **ਇਸ਼ਨਾਨ**--ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣੀ, ਆਪਣੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਰੱਖਣਾ--**ਸੋ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਜਿਤੁ ਮੈਲੁ ਨ ਲਾਗੈ ॥** (੧੯੯)-੯੬

ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਮਨਮੁਖਤਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨ ਦੀ ਭੁੱਲ ਹੈ।

੭੨- **ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਤਜਾਰੀ ॥ ਦ੍ਰਿੜੁ ਨਾਮ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ਸੁਚਾਰੀ ॥ ੩ ॥** [੭੪੦]-੧੨-੧੮

੧੭

ਗੁਰਮਤਿ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਝਮੇਲਾ

ਉਪਰਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਇਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਆਤਮਕ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਗ੍ਰਾਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਜੋਗੀ ਲੋੜ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਦੱਸ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਡੇਰੇਦਾਰ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਲੈ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਗੁਰੂ-ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ:--

੭੩- **ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗਾ ॥**

ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਲਾਥੇ ਪ੍ਰਭ ਸਰਣੀ ਪ੍ਰਗਟੇ ਭਲੇ ਸੰਜੋਗਾ ॥ ੧ ॥

ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ----

ਪ੍ਰਭ ਬਾਣੀ ਸਬਦੁ ਸੁਭਾਖਿਆ ॥ ਗਾਵਹੁ ਸੁਣਹੁ ਪੜਹੁ ਨਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੂ ਰਾਖਿਆ ॥ [੬੧੧]-੧੧

ਇਸ ਗੁਰੂ-ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ--(ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਨਰੋਏ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਕਿਉਂਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ (ਜਵਿਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਚੰਗੇ ਅਵਸਰ ਉਘੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ੰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :--

ੳ) ਜਦ ਕਿ ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵਕਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਤ ਕਿਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲੱਗੇ ? ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਹੈ--**ਜੇ ਵੇਲਾ ਵਖਤੁ ਵੀਚਾਰੀਐ ਤਾਂ ਕਿਤੁ ਵੇਲਾ ਭਗਤਿ ਹੋਇ ॥** (੩੫) ਅਤੇ--- **ਸਾ ਵੇਲਾ ਪਰਵਾਣ ਜਿਤੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭੇਟਿਆ ॥** (੫੨੦) ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਹੈ ।

ਅ) ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਮਨ੍ਹਾਂ ਹੈ ? ਅਤੇ ਜੇ ਬੀਮਾਰਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅੱਡਰੀ

ਛੋਟ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਰਬ-ਸਾਂਝਾ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ ?

ੲ) ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦਾ ਰੋਗ ਕੱਟਣ ਵਾਲਾ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਫੁਰਮਾਇਆ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅਮੋਘ ਦਾਰੂ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ--**ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ।** (੨੭੪)--ਜਿਹੜਾ ਰੋਗ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਪਾਅ ਨਾਲ ਨਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ--**ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ ॥** (੨੮੮) ---**ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਏ ਸਭੁ ਦੁਖੁ ਜਾਇ ॥** (੧੮੪) -- **ਬਿਘਨ ਬਿਨਾਸਨ, ਸਭਿ ਦੁਖ ਨਾਸਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ॥** (੬੨੨]

ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਥਾਂਈ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਉਲੰਙਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਅਜੇਹਾ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਜੇ ਇਉਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਇਸਨਾਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ।

ਅਗਲੇ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਊ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਾਇਆ ਉਗਰਾਹੁਣ ਲਈ ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਠੱਗ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਇਉਂ ਹੈ :--

੭੪- **ਉਠਿ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹੁ ਪਰਭਾਤੇ ਸੋਏ ਹਰਿ ਆਰਾਧੇ ॥**
ਬਿਖੜੇ ਦਾਉ ਲੰਘਾਵੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਖ ਸਹਜ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਤੇ ॥ ੩ ॥ [੧੧੮੫]-੧-੧੯

ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੇ ਠੀਕ ਅਰਥ ਇਉਂ ਹਨ:--

ਅਰਥ:--ਸਵੇਰੇ ਤੜਕੇ ਉਠ ਕੇ (ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, (ਭਾਵ, ਨਾਮ-ਜਲ ਵਿਚ ਚੁਭੀ ਲਾਉ, ਡੂੰਘੀ ਸੁਰਤ ਜੋੜੋ) ਸੁਤੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹੋ (ਭਾਵ, ਜੇ ਉਠਣ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੌਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਯਾਦ ਨਿਰੰਤਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕੀ ਰਹੇ--- **ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥ ੨੧੩ ॥**) ਤਾਂ ਨੀਂਦ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) । (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਪਿਆਰਾ ਗੁਰੂ (ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਔਖੇ ਦਾਅ ਤੋਂ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਅਡੋਲਤਾ ਦੇ ਸੁਖ-ਆਨੰਦ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਿਹੰਦੇ ਹਨ । ੩ ।

੭੫- **ਕਹੈ ਪ੍ਰਭੁ ਅਵਰੁ ਅਵਰੁ ਕਿਛ ਕੀਜੈ ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਸੀਗਾਰੁ ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ ॥**
ਕੀਓ ਸੀਗਾਰੁ ਮਿਲਣ ਕੈ ਤਾਈ ਪ੍ਰਭੁ ਲੀਓ ਸੁਹਾਗਨਿ ਥੂਕ ਮੁਖਿ ਪਈਆ ॥ ੭ ॥[੮੩੬]--੫

੧੮

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਨਾਨ

(ੳ) ਧੂੜੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ-

੭੬- **ਮਾਘਿ ਮਜਨੁ ਸੰਗਿ ਸਾਧੂਆ, ਧੂੜੀ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ॥**
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ਸੁਣਿ ਸਭਨਾ ਨੋ ਕਰਿ ਦਾਨੁ ॥ [੧੩੫]-ਬਾਰਾਂ ਮਾਂਹ--੧੨

ਅਰਥ:--ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ (ਮਾਘੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲੋਕ ਪ੍ਰਯਾਗ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾਂ ਬੜਾ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਹੇ ਭਾਈ !) ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ, (ਏਹੀ ਹੈ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ) ਇਸ਼ਨਾਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ (ਅਰਥਾਤ, ਨਿਮ੍ਰਤਾ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਕਰ, ਉਥੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਸੁਣ, ਹੋਰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਵੰਡ ।

੭੭- **ਜਾ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲ ਨਾ ਬਿਆਪੈ ਮਾਇਆ ॥ ਕੋਟ ਅਘਾ ਗਏ ਨਾਸ ਹਰਿ ਇਕੁ ਧਿਆਇਆ ॥**
ਨਿਰਮਲ ਭਏ ਸਰੀਰ ਜਨ ਧੂਰੀ ਨਾਇਆ ॥ ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਸੰਤੋਖ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥
ਤਰੇ ਕੁਟੰਬ ਸੰਗਿ ਲੋਗ ਕੁਲ ਸਬਾਇਆ ॥ [੭੧੦]-ਵਾਰ-੧੮

ਅਰਥ:---ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੇਹਰਬਾਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ । ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਿਆਂ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ ਸਰੀਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ-ਸੰਤ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਲਾਂ ਤਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ੧੮ ।

੭੮- **ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਾਧ ਧੂਰਿ ਮੁਖਿ ਪਰੀ ॥ ਇਸਨਾਨੁ ਕੀਓ ਅਠਸਠਿ ਸੁਰਸਰੀ ॥ ੩ ॥**[੧੧੩੪]-੨

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਮਾਨੋ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਸੁਰਸਰੀ (ਗੰਗਾ) ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ । ੩ ।

੭੯- **ਸੰਤ ਰੇਨੁ ਨਿਤਿ ਮਜਨੁ ਕਰੈ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਹਰੈ ॥ ੧ ॥**[੧੩੦੦]-੨-੧੩

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ-ਧੂੜ (ਰੇਨੁ) ਵਿਚ ਸਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੮੦- **ਧੂੜੀ ਮਜਨੁ ਸਾਧ ਖੇ, ਸਾਈ ਥੀਏ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ॥ ਲਧੇ ਹਭੇ ਥੋਕੜੇ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਧਨੁ ਮਾਲੁ ॥ ੧ ॥**[੮੦]-ਛੰਤ-੩

ਅਰਥ:--ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਤੇ) ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਰਪਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਕਰਨਾ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿਨਾਮ ਧਨ ਅਥਵਾ ਹਰਿਨਾਮ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧ ।

(ਅ) ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਤੀਰਥ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ

੮੧- **ਉਲਟੀ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨ ਮਿਲਾਵਉ ॥ ਬਿਨੁ ਜਲ ਸੰਗਮ, ਮਨ ਮਹਿ ਨ੍ਹਾਵਉ ॥**
ਲੋਚਾ ਸਮਸਰਿ ਇਹੁ ਬਿਉਹਾਰਾ ॥ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਿ ਕਿਆ ਅਵਰਿ ਬੀਚਾਰਾ ॥ ੩ ॥[੩੨੭]-੧੮

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮੈਂ ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ (ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ),

(ਇਸ ਉੱਦਮ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਉਸ ਮਨ-ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ-ਸੰਗਮ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ (ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਵਾਲਾ) ਜਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਸਭ ਨੂੰ) ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ--ਏਹ ਮੇਰੀ ਵਰਤਣ ਹੈ । ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹੀ । ੩ ।

੮੨- **ਅੰਤਰਿ ਨਾਵਣੁ ਸਾਚ ਪਛਾਣੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕੀ ਗਤਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਣੈ ॥**
ਸਾਚ ਸਬਦ ਬਿਨੁ ਮਹਲੁ ਨ ਪਛਾਣੈ ॥ ੩ ॥[੪੧੪]-੭

ਅਰਥ:--ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਲਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਵਿਚ (ਤੀਰਥ)--) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕੋਈ ਮਨੱਖ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ੩ ।

੮੩- **ਸਪਤਮੀ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰੀਰਿ ॥ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ ਭਰੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰਿ ॥ ਮਜਨੁ ਸੀਲੁ ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਾਵੈ ਸਭਿ ਪਾਰਿ ॥ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਉ ਭਾਇ ॥ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੈ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥ ੯ ॥**[੮੩੯]-ਥਿਤੀ-੯

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸੰਤੋਖ (ਪਲ੍ਹਰਦੇ) ਹਨ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰੇ, ਮਨ ਅਤੇ ਬੁਧੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ (ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ) ਪਵਿਤ੍ਰ-ਆਚਰਨ-ਰੂਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ,, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ (ਭਾਵ, ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ, ਮਨ ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਭ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਦਾ -ਥਿਰ ਨਾਮ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ (ਜੀਵਨ-ਸਫਰ ਵਿਚ) ਰਾਹਦਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹਦਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ (ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਿਕਾਰਾਂ ਆਦਿਕ ਦੀ ਕੋਈ) ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ੯ ।

੮੪- **ਬੰਧਚਿ ਬੰਧਨੁ ਪਾਇਆ ॥ ਮੁਕਤੈ ਗੁਰਿ ਅਨਲੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥**
ਜਬ ਨਖ ਸਿਖ ਇਹੁ ਮਨੁ ਚੀਨ੍ਹਾ ॥ ਤਬ ਅੰਤਰਿ ਮਜਨੁ ਕੀਨਾ ॥ ੧ ॥[੬੭੧]-੧-੧੦

ਅਰਥ:--(ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ) ਮੁਕਤ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਰੋਕ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ੧ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਜਾਂ ਭਗਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ । ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ 'ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਚ-ਆਚਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ, ਹੀ **ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਇਸ਼ਨਾਨ** ਹੈ ।

੧੯

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ

ਪੰਥਕ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋਲੋਂ ਸਿਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਿਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ, ਰਹਿਤ ਦਾਨ, ਬਿਬੇਕ ਦਾਨ, ਵਿਸਾਹ ਦਾਨ, ਭਰੋਸਾ ਦਾਨ, ਦਾਨਾਂ ਸਿਰ ਦਾਨ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ--**ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ**--ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ, ਪੰਥਕ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਜਲ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਜਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਿਹੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਵੋਰ ਵਿਚ ਕਰਨਾਂ ਹੈ ? ਏਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਜਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਦੱਸ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ, ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਅਥਵਾ ਹੋਰ ਆਸਾ ਉਮੀਦਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸੁਣੀ ਹੈ । ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਨਮਤਿ ਵਰਤ ਸਕਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ । ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤ ਸਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਖੁਲ੍ਹ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋ ਕੇ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਜੀ) ਨੇਕੀ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ--ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ--ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ--ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚਲੇ ਬਾਕੀ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਚੇਚੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ:---

੧= ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਭੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨= ਰਾਮ ਸਰ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਵੀ ।

੩= ਬਿਬੇਕ ਸਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਬਿਬੇਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਿਬੇਕੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਟਿਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

੪= ਸੰਤੋਖ ਸਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਉਮਾਹ ਜਾਗਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਤੋਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਝੋਂ ਰੱਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (**ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ**)-- ਗਉੜੀ ਮ: ੫--(੨੭੯-੨)

੫= ਕੌਲ ਸਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚੇਟਕ ਲਗਦੀ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ (ਜੀ) ਬੀਬੀ ਕੌਲਾਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੜਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸਨ, ਤੇ ਇਹ ਸਰੋਵਰ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੈ), ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਤਮ--ਖੇੜੇ ਦਾ ਉਮਾਹ ਜਾਗਦਾ (ਉਰਧ ਕਮਲ ਬਿਗਸਦਾ) [ਪੁਸਤਕ--ਅਰਦਾਸ-ਸਫ਼ਾ-੨੫੩-]

ਇਸ ਮਨ-ਮੱਤਿ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਥਵਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿਰੁਧ ਕਦੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ।

ਏਧਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੜੇ ਪਵਿੱਤ੍ਰ, ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਬੜਾ ਪੱਕਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਪਰਲੋਕ ਸੁਧਾਰ ਦੇਣ ਦੀ

ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਲੋਕ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੰਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ-ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬੰਦਨਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਦ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਤੀਰਥ-ਯਾਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਕਰਦੇ, ਹਾਜ਼ਰਾ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ, ਅਸਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਹੋਰ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ । ਫਿਰ ਕੀ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੀਰਥ ਆਪ ਸਿਰਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਘਟਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਰੌਣਕ ਆਪਣੇ ਸਿਰਜੇ, ਚਸ਼ਮਿਆਂ (ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ, ਰੋਹਤਾਸ, ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲਾਹੌਰ ਆਦਿ) ਸ੍ਰੋਵਰਾਂ, ਖੂਹਾਂ, ਬਾਉਲੀਆਂ ਆਦਿ ਤੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਜਾਵੇਂ ? ਕੀ ਇਉਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾਵੇ ਕਿ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ (ਜੀ) ਨੇ ਆਪ ਅਜੇਹੇ ਤੀਰਥ ਥਾਪ ਲਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਰੱਬੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਆ ਬਿਰਾਜੀਆਂ ਸਨ ? ਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ਼ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੀ ? ਕੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਜੋ ਕੁਝ ਮੂਹੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਲਿਖਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ? ਕੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਡਰਾਮਾਂ ਹੀ ਸੀ ? ਕੀ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਚਸ਼ਮਿਆਂ, ਸਰੋਵਰਾਂ, ਬਾਉਲੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਂਨ ਨੂੰ ਫਲ ਦਾਇਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਘੋਰ ਬੇਅਦਬੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ? ਕੀ ਪੰਥ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਕਿਸੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਜਾਂ ਅਸਾਂ ਕਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ?

ਆਪਣੇ ਨਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਨਿਆਰੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਕੋਈ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਣੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ, ਅਜੇਹੀ ਸੋਚ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇਣੀ ਵੀ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਪਾਪ ਹੈ, ਘੋਰ ਅਪਰਾਧ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਹੀ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਬ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਲ-ਭੰਡਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਸ਼ੂਦਰ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦਲੇਰੀ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਜਲ ਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਉੱਚ-ਜ਼ਾਤੀਆਂ ਠਾਕੁਰ, ਖੱਤ੍ਰੀ ਜਾਂ ਅਥਵਾ ਸੁਚਾ-ਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਸੋ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਹ ਸਾਂਝੇ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਬਾਉਲੀਆਂ ਆਦਿ, ਛੂਤ-ਛਾਤ ਦੇ ਭੂਤ ਦੇ ਬੁਥਾੜ ਤੇ ਬੜੀ ਕਰਾਰੀ ਚਪੇੜ ਸੀ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਲ ਭੰਡਾਰ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਅਤੇ ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੜਾ ਅਸਰਦਾਇਕ ਸਾਧਨ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਸਨ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਨੱਮਤੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨਾਂ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਛਾਣ ਭੁਲ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਨ-ਮੁਖਤਾਈ ਹੈ---**ਸੇ ਮਨਮੁਖ ਜੋ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ ॥** (੧੦੫੪)

ਪੰਥਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਭਾਂਵੇਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨੀ ਭੁੱਲੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਨੇ, ਮੰਗ ਦੇ ਆਪਣੀ ਵਿਉਂਤ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਘੜ ਲਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਘਾਲਣਾਂ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ । ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੱਸਿਆ, ਪੁੰਨਿਆਂ, ਸੰਗ੍ਰਾਂਦਾ ਆਦਿ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਹੀ ਗਈਆਂ ।

ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕੀ ਦੋਸ਼ ? ਰਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣੀਏ--**ਰਾਮ, ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਵਾਰੇ**--ਕਿ ਹੇ ਰਾਮ ! ਸਾਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾ, ਅਤੇ ਫਿਰ---**ਬਿਖਿਆ ਮੂਲ ਜਾਇਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵਹੁ**---ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਏਹੀ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਜੇ ਮਾਇਆ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਵਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟਾਂਵੇ ਗੁਰਮੁਖ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹੀ ਭਰੋਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਨਿਸਫ਼ਲ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੁਖਦਾਈ ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਬੜੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ--

੨੦

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਤੁੰਗ, ਗੁਮਟਾਲਾ ਅਤੇ ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ । ੧੬੨੧ ਵਿਚ (ਗੁਰੂ) ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਹਿਬ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚਲੀ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲ ਖੁਦਵਾਇਆ ਸੀ । ਫਿਰ ੧੬੩੧ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਏਥ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਬੱਧਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕਾ **ਚੱਕ ਰਖਿਆ** । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਤਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਡੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਅਤੇ ੧੬੩੮ ਵਿਚ ਨੱਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ ਰਖਿਆ । ੧੬੪੩ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ੧ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ (ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਣੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ, **ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਹਾਂਨ ਸਾਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ** ਦਾ **ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,** ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ-ਕੰਵਲਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ-ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਜਿਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਐਨ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਬਿਰਾਜਿਆ ਸੀ ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਹੀ ਰੱਖ

ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਇਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਨਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੋ ਗਿਆ । [ਭਾਵ, ਸੰਨ ੧੬੦੪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਹੀ ਅਜੋਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰ ਸੀ]

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ।--**ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਏਕੁ ਹੈ, ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਹਿ ॥** [੧੨੩੮]-ਵਾਰ-੪ । ਕਿਸੇ ਨਾਸਵੰਤ ਅਥਵਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ । ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲੱਗਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੁਟਲਤਾ ਹੈ । ਆਉ ਹੁਣ ਰਾਮਦਾਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰ ਲਈਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਰ ਲਿਖੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਾਂ :---

੮੫- **ਸੇਵਹੁ ਸਤਿਗੁਰ ਸਮੁੰਦੁ ਅਥਾਹਾ ॥ ਪਾਵਹੁ ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਧਨੁ ਲਾਹਾ ॥**
ਬਿਖਿਆ ਮਲੁ ਜਾਇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਾਵਹੁ ਗੁਰ ਸਰ ਸੰਤੋਖ ਪਾਇਆ ॥ ੮ ॥ [੧੦੪੩]-੫

ਅਰਥ:--ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਥਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਰਤਨ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ), ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ-ਰਤਨ ਨਾਮ-ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋਗੇ । ਏਹੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲਾਭ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਮੈਲ ਮਨ ਤੋਂ ਧੁਪ ਜਾਏਗੀ ਅਥਵਾ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਸੰਤੋਖ-ਜਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ੮ ।

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ, ਭਾਵ ਸੰਮਤ ੧੫੯੬ ਤੋ ਪਹਿਲਾਂ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਪਤਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚਲੇ ਕਈ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਿਗਬ ਨੂੰ ਹਰ ਸਮੇ ਕਰਮਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਬ ਉੱਚਤਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਮੰਨਣ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਡੇਰੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਅਥਵਾ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਨਾਮ--**ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ**--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਿਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ--ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਚੌਥੇ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਸਮੇ, ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਨੱਗਰ ਵਸਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਹੋਵੇਗਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਇਹ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਥਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਂਕਾਂਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੜਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇਮ ਕੁੰਡ ਤੇ ਤਪੱਸਿਆ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਅਜੇਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਹੈ* । ਕੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹਹਿੰਦਾ ਸੀ ?>>>>>>>

[* Foot Note:--ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੰ: ੨੩--**ਰਾਮਾਇਣ ਕਥਾ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ** ।ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੰ: ੫੧--**ਕੌੜਾ ਸੱਚ**-- ਪੜ੍ਹੋ । ਦੋਹੀਂ ਥਾਂਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਨੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦੇਣੀਆਂ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹਨ]

<<<<<<ਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਹੀ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਚੋਥੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦਾ **ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ** ਅਤੇ ਫ਼ਿਰ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਸਮੇਂ **ਰਾਮਦਾਸਪੁਰਾ** ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਰਖਿਆ ? ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਅਰੰਭ ਸੰਮਤ ੧੬੨੧ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ੧੬੪੫ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਿਨ (ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ੧ ੧੬੬੧) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਫਿਰ ਨੱਗਰ ਦਾ ਨਾਮ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇ ਕਾਰਨ **ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰੇ** ਤੋਂ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਤੋ ਇਹ ਸ਼ੰਕੇ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ:--

ੳ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ੧੬੨੧ ਵਿਚ ਤਾਲ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਾਂ ਰਖਿਆ ?

ਅ) ਕੀ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਵਾਗ ਹੀ ਇਹ ਡਰਾਮਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ?

ੲ) ਕੀ ਸੱਚ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ?

ਸ) ਕੀ---**ਜਿਨ੍ ਮਨਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ, ਸੇ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ ॥** (੪੮੮)-੧--ਜਿਹੇ ਪੱਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹਾ ਸੋਚਣਾ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਣੀ ਇਕ ਝਮੇਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਅਤੇ **ਮਹਾਨ ਕਰਾਮਾਤ** ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

੨੧= ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

੮੬- **ਰਾਮ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵਾਰੇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਗਿਆਨੁ ਮਜਨੁ ਹੈ ਨੀਕੋ,**

ਮਿਲਿ ਕਲਮਲ ਪਾਪ ਉਤਾਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੯੮੧]-੩

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਹਰੀ ! ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੇ ਸਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਵਿਕਾਰ ਲਾਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਸੋਹਣਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੮੭- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਵਡਭਾਗੀ ਨਾਵਹਿ ਆਇ ॥ ਉਨ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੀ ਮੈਲੁ ਉਤਰੈ**
ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਉਤਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ੪ ॥[੪੦]-੨-੬੬

ਅਰਥ:--ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦਾ ਰੂਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤੀਰਥ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਡਭਾਗੀਆਂ ਦੀ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜ ਕੇ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੪ ।

੮੮- **ਹਉ ਵਾਰੀ ਜੀਉ ਵਾਰੀ ਗੁਰ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵਣਿਆ ॥** ੧-- ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕੁੰਡ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੰਰਿਤ ਜਲ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ।
ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ[੧] **ਸਾਚਾ ਮਨੁ ਨਾਵੈ ਮੈਲੁ ਚੁਕਾਵਣਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**[੧੧੩]-੭-੮

ਅਰਥ:--ਮੈਂ ਸਦਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਕੁਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਚਿੱਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਲ ਦਾ ਕੁੰਡ ਹੈ, ਉਹ ਕੁੰਭ ਸਾਚਾ ਹੈ ਭਾਵ, ਉਹ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੮੯- **ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਜੋ ਇਛੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਅਮਰੁ ਹੈ,**
ਹਿਰਦੈ ਮੰਨਿ ਵਸਾਏ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੈ ਜਿਸ ਨੋ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਏ ॥ ੭ ॥[੧੦੧੧]-੫

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਗੁਰੂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਰੋਵਰ ਹੈ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ) ਹੈ । ਸੇਵਕ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਫਲ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸੇਵਕ ਆਪਣੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ । ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਸੇਵਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਨਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਸਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੭ ।

੯੦- **ਹਮ ਮੈਲੁ ਭਰੇ ਦੁਹਚਾਰੀਆ ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਅੰਗੀ ਅੰਙੁ ॥**
ਗੁਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਵਲਾਇਆ ਸਭਿ ਲਾਥੇ ਕਿਲਵਿਖ ਪੰਙੁ ॥ ੩ ॥[੭੩੨]--੩

ਪਦਅਰਥ:--ਦੁਹ ਚਾਰੀਆ=ਮੰਦ-ਕਰਮੀ । ਅੰਗੀ=ਹੇ ਅੰਗੀ ! ਹੇ ਅੰਗ-ਪਾਲ ! ਅੰਙੁ=ਅੰਗ, ਪੱਖ । ਗੁਰਿ=ਗੁਰੂ ਨੇ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ=ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਲ । ਸਰਿ=ਸਰ ਵਿਚ, ਤਾਲਾਬ ਵਿਚ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ=ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਜਲ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ । ਨਵਲਾਇਆ=(ਆਤਮਕ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਪੰਙੁ=ਪੰਕੁ, ਚਿੱਕੜ ।

੯੧- **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਊਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ ॥**
ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਵਡੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨ੍ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਮਨੁ ਧੋਹੈ ॥ ੪ ॥[੪੯੩]-੨

੨੨

ਹਰਿ-ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰ ਹੈ

੯੨- **ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਹਰਿ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਰਿ ਸਹਜੇ ਜਾਤਾ ॥**
ਅੰਦਰਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝੀ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਤਾ ॥--੬ ॥ [੫੧੦]-ਵਾਰ-੬

ਅਰਥ:--ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੌਖਾ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

੯੩- **ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਤੇ ਪੂਰਾ ਪਾਏ ॥ ਹਿਰਦੈ ਸਬਦੁ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ ॥**
ਅੰਤਰੁ ਨਿਰਮਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰਿ ਨਾਏ ॥ ਸਦਾ ਸੂਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਏ ॥ ੨ ॥[੩੬੩]-੯-੪੮

ਅਰਥ:--ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਹ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਲਈ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੨੩= ਕਾਇਆ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ

੯੪- **ਸਬਦਿ ਮਰੈ ਸੋਈ ਜਨ ਪੂਰਾ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਏ ਸੂਰਾ ॥**
ਕਾਇਆ ਅੰਦਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਾਚਾ ਮਨੁ ਪੀਵੈ ਭਾਇ ਸੁਭਾਈ ਹੇ ॥ ੪ ॥ [੧੦੪੬]-ਸੋਲਹੇ--੩

ਅਰਥ:--ਸੂਰਮੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਆਖ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲ ਕੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾ ਦਾ ਉਹ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਪੂਰਨ ਹੈ । ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਦਾ ਸਰੋਵਰ, ਚਸ਼ਮਾਂ ਅਥਵਾ ਕੁੰਡ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਨਾਮ-ਜਲ ਪੀਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ, ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਭਰੇ ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ, ਇੱਟਾਂ ਗਾਰੇ ਦੇ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਸਵੰਤ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ** । ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਿਚਾਰ

ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਮਹਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਹਨ ਏਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਹਨ । ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਾ ਬਿਰਾਜਦੇ ਹਨ ਉਹੀ ਥਾਂ ਬੈਕੁੰਠ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਹਰੀ ਨਾਮ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਸਰੋਵਰ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ । ਜਿਵੇਂ ਨਾਨਕ, ਗੋਬਿੰਦ, ਅਮਰਦਾਸ ਕਈਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ? ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਮੰਗ ਵੀ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਨਾਮ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਹੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ।

੯੫- **ਭਾਂਡਾ ਧੋਵੈ ਕਉਣੁ ਜਿ ਕਚਾ ਸਾਜਿਆ ॥ ਧਾਤੂ ਪੰਜਿ ਰਲਾਇ ਕੂੜਾ ਪਾਜਿਆ ॥**
ਭਾਂਡਾ ਆਣਗੁ ਰਾਸਿ ਜਾਂ ਤਿਸੁ ਭਾਵਸੀ ॥ ਪਰਮ ਜੋਤਿ ਜਾਗਾਇ ਵਾਜਾ ਵਾਵਸੀ ॥ ੧੪ ॥[੧੪੧੧]

ਪੰਜਵਾਂ ਕਾਂਡ

ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ?

੧

ਜਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ?

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬੜਾ ਸਖ਼ਤ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਸਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਜਾਣ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਨਿਆਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਸਕਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਔਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣੀ । ਸੋ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਰੀਤ ਚਲਵਾ ਲਈ । ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਾਣੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਿਥਿਆ ਅਸਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਅਰੰਭ ਹੋਈ ਗਾਥਾ ਹਥ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਭਾਗ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਅੰਤ ਤਕ ਪੂਰੀ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਸਲ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਰਲੇ ਪਾਏ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਨਿਆਰੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਲਗ-ਪਗ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਗਿਆ ।

ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਅਥਵਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ । ੩੩ ਕ੍ਰੋੜ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਬੜਾ ਦੁਖਦਾਈ ਸੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਖੋਰਾ ਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਚਾਹੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਵੇਖੀ । ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਬਿੱਪ੍ਰ ਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । (ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਗਾਥਾ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ) ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਲ ਦਾ ਅਤੇ ਰੁਖਾਂ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ-ਘਰਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵਡਾ ਫਲ ਦਾਇਕ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕਰਮ ਘੋਸ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ, (ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਈਏ, ਅਥਵਾ ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਧ ਡੇਰੇ-ਦਾਰਾਂ) ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਖਵਾ ਲਏ । ਫਿਰ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦੁਆਰਾ, ਗਿਆਨ ਹੀਣ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹੀ ਮਨਮਤੀ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਂਣੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਭੈਣਾ ਅਤੇ ਕਈ ਭਾਈ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਤਰਨ-ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਆਦਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੁਹੱਤਤਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ, ਅਥਵਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਖਣਾ ਓਵੇਂ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਜਿਵੇਂ, ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਤੋਂ, ਗੁੱਗੇ ਦੀ ਵਰਮੀ ਤੋਂ, ਕਬਰਾਂ ਤੋਂ ਅਥਵਾ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਜਗਾਹ ਆਦਿ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁਟਲਤਾ ਦੀ ਦੇਣ ਮੱਸਿਆ, ਪੁੰਨਿਆਂ ਅਥਵਾ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਆਦਿ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਜਿਵੇਂ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ । ਗੱਲ ਕੀ--**ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ ॥** ਭਾਵ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠ ਕਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਸਚੁ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅਥਵਾ ਸੱਚ ਦੇ ਗਿਆਨ (ਗੁਰਬਾਣੀ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਆਏ ਸੱਚ ਦੇ ਢੰਡੋਰਚੀ ਸੱਚ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ (ਗੁਰੂ) ਘਰ ਤੋਂ ਹੀ " ਜਲ " ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ । ਆਉ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਤੱਤ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸੁਹਿਰਦ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ--

ਅਸੀਂ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਰਥ ਭਰੂਪਰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਲਾਈਨਾਂ ਚੁਣ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਸਾਡੀ ਬਦਨਾਮੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਉਸ ਸੱਜਣ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ-

ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਵਰਤੀਏ ਤਾਂ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ (ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ) ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੀ ਇਹ ਗੁਸਤਾਖੀ ਸਾਡੀ ਆਤਮਕ-ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਢੀਠਤਾਈ ਨੇ, ਅਥਵਾ ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ ਮੰਦੇ-ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਮਤਿ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਉਸ **ਗੁਨਾਹ** ਨੂੰ **ਪੁੰਨ**, ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਜੇਹੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਂਜ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਅਸੀਂ ਬੇਅੰਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਚਲਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚਲੇ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਵਿਚਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਝੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾ ਲੈਣ:--

ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਮ: ੧, ਬਾਣੀ ਦਾ ਸੋਲਕ ਨੰ: ੨੭ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ।

੧- **ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਜਹਰੁ ਕਹਰੁ ਸਵਾ ਪਹਰੁ ॥ ੨੭ ॥**[੧੪੧੨]

ਭਾਵ ਅਰਥ:--ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ (ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਲਈ) ਜ਼ਹਰੁ ਕਹਰੁ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, (ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਨਿੱਤ ਸਵੇਰੇ ਰੱਬੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਥਾਂ) ਸਵਾ ਪਹਿਰ (ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੱਕ ਮਾਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਉਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਈ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਿੰਦੂਆਂ ਉਤੇ ਵੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ) ਕਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਰੱਬ ਨੂੰ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਅਜੇਹੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਾਹੌਰ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕਸਾਬ ਖ਼ਾਨਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਹਮਦਰਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਵੀ ਤੇਰਾ ਭਗਤ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਤਮਕ-ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਝੁਲਸ ਰਹੇ ਲਾਹੌਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਤੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੀਤਲ ਛੱਟੇ ਮਾਰੇ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇਛਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ:--

੨- **ਮ: ੩ ॥ ਲਾਹੌਰ ਸਹਰੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਿਫ਼ਤੀ ਦਾ ਘਰੁ ॥ ੨੮ ॥** [੧੪੧੨]

ਭਾਵ ਅਰਥ:--ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਲੌਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਰਾ ਵਿਭਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਮੰਦ ਕਰਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਭਾਵ, ਇਹ ਹੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ **ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ** ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਵਿਭਚਾਰੀ ਬਣੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਥੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸੋ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ । ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਸਲ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਰਥ ਹੀਣ ਅਤੇ ਫੋਕੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਹੈ । ਅਜੇਹਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਊ ਕਾਰਾ ਮੁੰਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ।

੩- **ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਉਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥ ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥ ਫਿਰ ਚੜੈ ਦਿਵਸੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਵੈ ਬਹਦਿਆਂ ਉਠਦਿਆਂ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਜੋ ਸਾਸਿ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੋ ਗੁਰਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਮਨ ਭਾਵੈ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਦਇਆਲੁ ਹੋਵੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰਸਿਖ ਕੀ ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥ ੨ ॥**[੩੦੫]-ਵਾਰ-੧੧

ਇਸ ਗੁਰ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

(ੳ) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਸਵੇਰੇ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਠੰਡੇ ਜਾਂ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(ਅ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਉਦਮ ਕਰੇ (ਉਦਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ ਤੰਦਰੁਸਤ ਸਰੀਰ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਜਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈਣਾ ਬਾਹਰੀ ਸਵੱਛਤਾ ਅਥਵਾ ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਲਈ ਲਾਭ-ਦਾਇਕ ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ) ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜੇ ਸ਼ਰਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣ ਸਕਦੇ । ਇਹ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦ ਚੌਥੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੋਕੇ **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ** ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕਾ ਚੱਕ ਆਪ ਹੀ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਨਾਮ-ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

(ੲ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਏ । ਕੋਈ ਸੁਆਸ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰਾ ਨਾਂ ਆਵੇ । ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ-ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰੀ ਰੱਖੇ । ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਵਿਸਾਰੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਏਸੇ ਯਤਨ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਅਥਵਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨੇ । ਅਰਥਾਤ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਜਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

(ਸ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਦਾ ਕਿ ਜੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੁਣਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

(ਹ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ---ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ (ਉਪੱਰ ਲਿਖੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। **ਨਾਮ ਦਾਨ ਇਸ਼ਨਾਨ** ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਨਾਤੇ---ਇਸ ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਾਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਕੁੰਡ ਅਤੇ ਮਨੋਕਾਮਨਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪਰਚਾਰਕ, ਇਸ ਤੁਕ --**ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਤੇ ॥ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ ॥** ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਕੱਟੇ ਜਾਣਗੇ। ਅਜੇਹੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਨਿਰਾ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭਰਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਤੇ ਵਡਮੁੱਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ, ਜਿਸ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ--**ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਕਹਹਿ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ॥ ਬਹੁਰਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਇ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜਮਪੁਰ ਬਾਂਧਿ ਖਰੇ ਕਾਲੰਕ ॥ ੨ ॥**[੧੩੪੮] ਜਿਹੜਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ-ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿੱਪ੍ਰ ਰੀਤੀ ਵਾਲੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣੀ ਵਡੀ ਮੂੜ੍ਹਤਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਵਡਾ ਕੁਕਰਮ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਆਉ ਪਹਿਲਾਂ **ਰਾਮਦਾਸ** ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝ ਲਈਏ।

ਰਾਮਦਾਸ--ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੧੦੩੫ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੱਦੀ-ਨਸ਼ੀਨਾਂ ਲਈ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ **ਰਾਮਦਾਸ** ਨਾਮ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਲੇ " ਰਾਮਦਾਸ " ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ---

੪- **ਹਰਿ ਆਰਾਧਿ ਨ ਜਾਨਾ ਰੇ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਕਰਤਾ ਰੇ ॥**
ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੬੧੨]--੨--੧੩

ਅਰਥ:- ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਜਾਚ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ (ਤਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ) ਹਰੀ-ਹਰੀ ਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਗ਼ਲ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ, ਹਰ ਥਾਂ) ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਰਾਮਦਾਸ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ (ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਲਾਜ ਰੱਖ, ਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਅਥਵਾ ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਹ)। ਰਹਾਉ।

੫- **ਮੋ ਕਉ ਕੋਇ ਨਾ ਜਾਨਤ, ਕਹੀਅਤ ਦਾਸੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥ ਏਹਾ ਓਟ ਆਧਾਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**[੧੦੦੫]-੬-੨੨

ਅਰਥ:--ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਤੇਰਾ ਸਹਾਰਾ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਦਾਸ (ਰਾਮਦਾਸ) ਅਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਰਹਾਉ।

ਰਾਮਦਾਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਕਦਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੰਤ-ਸਾਧ ਦੀ ਲੋਕ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਦੇ ਨਿਜੀ ਸੇਵਕ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਜਾ-ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ, ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਕਈ ਚਲਾਕ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਰਾਮਦਾਸ ਨਾਮ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਅਥਵਾ ਭਗਤੀਏ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੱਕਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਘਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਾਚ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਭਜਨ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਦੱਸਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਇਆ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹ ਲੋਕ ਕਈ ਹੋਰ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

੬- **ਘੂੰਘਰ ਬਾਧਿ ਭਏ ਰਾਮਦਾਸਾ, ਰੋਟੀਅਨ ਕੇ ਓਪਾਵਾ ॥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਕਰਮ ਖਟ ਕੀਨੇ, ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਦਿਖਾਵਾ ॥**
ਗੀਤ ਨਾਦ ਮੁਖਿ ਰਾਗ ਅਲਾਪੇ ਮਨਿ ਨਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਵਾ ॥ ੩ ॥ [੧੦੦੩]--੬-੧੫

ਅਰਥ:--ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਘਰੂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਬਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਰੋਟੀਆਂ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਹੀ ਢੰਗ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਵਰਤ ਨੇਮ ਆਦਿਕ ਅਤੇ ਛੇ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ) ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪਹਿਰਾਵਾ ਵਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ,, (ਕਈ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ) ਜੋ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਤਾਂ ਭਜਨਾਂ ਦੇ ਗੀਤ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਦੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ੩।

ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਸੀ ਜੋ ਨ੍ਰਿਤਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਸਦਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੭- **ਜੋਗੀ ਜਤੀ ਬੈਸਨੋ ਰਾਮਦਾਸ ॥ ਮਿਤਿ ਨਾਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਅਬਿਨਾਸ ॥੨ ॥** [੮੬੭]-੧੫-੧੭

ਅਰਥ:--ਜੋਗੀ ਜਤੀ, ਵੈਸਨਵ ਸਾਧੂ, (ਨਿਰਤ-ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਬੈਰਾਗੀ ਭਗਤ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ੨। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਰਾਮਦਾਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

(ਸਿਵਾਏ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸਤੇ ਬਲਵੰਡ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ " **ਨਾਨਕ** " ਨਾਮ ਵਰਤਨ ਤਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ-ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਘੋਰ ਬੇਅਦਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਉ ਇਸ ਤੁਕ ਵਾਲਾ ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਠੀਕ ਅਰਥ ਸਾਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ:--

੮- **ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਤੇ ॥ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ ॥ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨਾ ॥**
ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕੀਨੇ ਦਾਨਾ ॥ ੧ ॥ ਸਭਿ ਕੁਸਲ ਖੇਮ ਪ੍ਰਭਿ ਧਾਰੇ ॥ ਸਹੀ ਸਲਾਮਤਿ ਸਭਿ ਥੋਕ ਉਬਾਰੇ,
ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਲੁ ਲਾਥੀ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਇਓ ਸਾਥੀ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ॥ ੨ ॥[੬੨੫]--੧ -੬੫

ਪਦਅਰਥ:---ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ--ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸਰੋਵਰ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਨਾਮ ਜਲ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲਦਾ ਹੈ । ਨਾਤੇ--ਨ੍ਹਾਤੇ । ਕਮਾਤੇ--ਕਮਾਏ ਹੋਏ, ਕੀਤੇ ਹੋਏ । ਕਰਿ--ਕਰ ਕੇ । ਗੁਰਿ--ਗੁਰੂ ਨੇ । ਦਾਨਾ--ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ **। ੧ ।** ਸਭਿ--ਸਾਰੇ ॥ ਕੁਸਲ ਖੇਮ--ਸੁਖ ਆਨੰਦ । ਪ੍ਰਭਿ--ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ । ਸਭਿ ਥੋਕ--ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ । ਉਬਾਰੇ--ਬਚਾ ਲਏ । ਬੀਚਾਰੇ--ਬੀਚਾਰਿ, ਵਿਚਾਰ ਕੇ, ਸੋਚ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ **। ਰਹਾਉ ।** ਸਾਧ ਸੰਗਿ--ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ । ਮਲੁ--ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ । ਸਾਥੀ--ਸਹਾਈ । ਪੁਰਖ--ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ । ੨ ।

ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੋਚ-ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਟਿਕਾ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲ ਕੇ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਬਚਾ ਲਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ । ਰਹਾਉ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਮਨੁਖਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਲੋਕ ਸੁਖੀਆ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਸੁਹੇਲਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਣੀ ।

ਅਰਥ:---ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ) ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਲਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਹਰਿ-ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਆਤਮਕ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਸ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੧ । ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਨਾਮ ਜਲ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਵਾਲੇ ਰਾਮ-ਦਾਸ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲਿਆ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਮੁੱਢ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ । ੨ ।

ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਸੁਆਰਥੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤੁਕ ਦੇ ਆਪਣੀ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮੀ ਬਣਾਉਣਾ ਵਡੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਕੁਟਲਤਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਤੁਕ ਤੋਂ ਨਿਸਚਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਵੀ ਮਨਮੱਤੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :--

੯- **ਡਿਠੇ ਸਭੇ ਥਾਵ ਨਹੀ ਤੁਧੁ ਜੇਹਿਆ ॥ ਬਧੋਹੁ ਪੁਰਖਿ ਬਿਧਾਤੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ ॥ ਵਸਦੀ ਸਘਨ ਅਪਾਰ,**
ਅਨੂਪ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ॥ ਹਰਿਹਾਂ ਨਾਨਕ ਕਸਮਲ ਜਾਹਿ ਨਾਇਐ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰ ॥ ੧੦ ॥[੧੩੬੨]-੧੦

ਅਰਥ:--ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਹੈ---ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ! (ਹੇ ਸਤਸੰਗ ! ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਆਤਮਕ) ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਿਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ! (ਹੇ ਗੁਰਮਖਾਂ ਦੇ ਸਤਿਸੰਗ ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਉਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ) ਵੱਸੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਘਣੀ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਹੈ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਹੈ । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ (ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਇਹ) ਸ਼ਹਿਰ ! ਮੈਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਵੇਖ ਲਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਸਿਆ । ਹੇ ਰਾਮ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ! (ਹੇ ਸਤਸੰਗਤ !) ਤੇਰੀ ਨੀਂਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ (ਉਸ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸਦਾ ਸੋਹਣਾ ਹੀ ਦਿੱਸਦਾ ਰਹੁ । ੧੦ ।

ਜਿਥੇ ਅਜੇਹੇ ਸੰਤ-ਗੁਰਮਖ ਜਨ ਮਿਲ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕੁੰਠ ਨਗਰ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ--**ਬੈਕੁੰਠ ਨਗਰੁ ਜਹਾ ਸੰਤ ਵਾਸਾ ॥ ਪ੍ਰਭ ਚਰਣ ਕਮਲ ਰਿਦ ਮਾਹਿ ਨਿਵਾਸਾ ॥** (੭੪੨)-੨੧-੨੭ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚੇਚੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਵਾਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਤੀਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਮਹਾਨ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਅਤੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ, ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸੋਮਾਂ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ ਦੁਰਾਚਾਰੀਆਂ, ਮਨਮਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੰਕਾਰੀ ਆਦਮ-ਖ਼ੋਰਾਂ ਦੇ ਜੱਫੇ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਡਰਾਉਣਾਂ ਨਰਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਉਸ ਧਰਮ-ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਰਾਚਾਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾਇਆ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਰਥ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਦੁਰਾਚਾਰ ਦਾ ਅੱਡਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਾਹੀ ਆਨ ਬਾਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਦੁਤੀ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੀ ਨਿਆਰੀ ਕੌਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਸੰਤ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਇਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੇ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਨਿਆਰਾ ਰਹੇਗਾ ਇਸ ਨੂੰ ਲੋਕ ਦਾ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮਿਲਿਆ ਰਹੇਗਾ ---**ਜਬ ਲਗ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈਂ ਸਾਰਾ** ॥ ਪਰ ਅਸਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਕਦਰ ਨਾ ਪਾਈ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਗੁਆ ਲਿਆ । ਅਸਾਂ ਅਸਲ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾ ਲਈ । ਕੁਲਾਂ ਤਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਜਲ ਦਾ ਸਰ ਸਮਝ ਲਿਆ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਜਲ ਅਥਵਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣ ਗਏ । ਛੂਤ ਛਾਤ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਝੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨਬ ਵਾਲੇ ਤੀਰਥ-ਸਰੋਵਰ ਮੰਨ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁਟਲਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ।

੧੦- **ਸੰਤਹੁ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰੁ ਨੀਕਾ ॥**
ਜੋ ਆਵੈ ਸੋ ਕੁਲੁ ਤਰਾਵੈ ਉਧਾਰੁ ਹੋਆ ਹੈ ਜੀ ਕਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੬੨੩]

੨

ਦੂਜਾ ਝੂਠ, ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ

ਦੁੱਖ-ਭੰਜਨੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ--ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਤੁਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਥੋਂ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ

ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ, ਕੋਈ ਰੁੱਖ, ਜਲ, ਕੋਈ ਅਸਥਾਨ ਜਾਂ ਅਖੀਆਂ ਨਾਂਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪਦਾਰਥ, ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕਦੇ ਅਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ--**ਦੁਖ ਭੰਜਨ**-ਅਥਵਾ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਰੂ, ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:---

੧) **ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਜੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ । ਆਠ ਪਹਰ ਆਰਾਧੀਐ ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ॥੧॥**[੨੧੮]-੨-੧੭੦

੨) **ਰੋਗ ਸੋਗ ਸਭਿ ਦੋਖ ਬਿਨਸਹਿ ਜਪਤ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥..੩ ॥** [੨੪੯]-੩

੩) **ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥ ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥--੫ ॥**[੨੭੪]ਅਸਟ-੯

੪) **ਅਨਿਕ ਉਪਾਵੀ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਰੋਗੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿ ਅਵਖਧੁ ਲਾਇ ॥--੨ ॥**[੨੮੮]ਅਸਟ-੧੯

੫= **ਸਗਲ ਦੂਖ ਕਾ ਹੋਵਤ ਨਾਸੁ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੁਨਤਾਸੁ ॥ ੫ ॥**[੨੯੦]-ਅਸਟ--੨੦

ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਕ-ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਹੀ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ:--

੧) **ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਭੋਜਨੁ ਨਿਤ ਭੁੰਚਹੁ ਸਰਬ ਵੇਲਾ ਮੁਖਿ ਪਾਵਹੁ ॥**
ਜਰਾ ਮਰਾ ਤਾਪੁ ਸਭੁ ਨਾਠਾ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਨਿਤ ਗਾਵਹੁ ॥ ੩ ॥ [੬੧੧]-੧੧

੨) **ਬੰਧਨ ਕਾਟਿ ਸੇਵਕ ਕਰਿ ਰਾਖੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਨੀ ਰਸਨਾ ਚਾਖੇ ॥ ੩ ।**[੩੯੫]-੬-੧੦੦

੩) **ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਰਸਨ ਨਿਤ ਜਾਪੈ ॥ ਰੋਗ ਰੂਪ ਮਾਇਆ ਨ ਬਿਆਪੈ ॥ ੪ ।**[੭੬੦]-੧-੨

੪) **ਅਉਖਧੁ ਨਾਮੁ ਨਿਰਮਲ ਜਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪਾਈਐ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੀ ॥ ੪ ॥**[੬੧੬]-੧੭-੨੮

੫) **ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਸੋ ਜੀਵੈ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਵੈ ॥ ੨ ॥**[੨੦੦]-੧੦੩-੧੭੨

ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਦਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਿਰਤਾਜ, ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਦੇ ਹੀ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁੱਖ-ਭੰਜਨ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਤ੍ਰੈਕਾਲ-ਦਰਸ਼ੀ ਮਹਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹਾ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਬੇਰੀ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੇ **ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ** ਬਣ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦਾ ਝੰਡਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਸੇ ਛਪੜੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਸਨ ?

ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਲਈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਰਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਕਾਂ ਚਿੜੀ ਦੀ ਬਾਤ ਵਾਂਗ ਇਹ ਕਹਣੀ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ । ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਵੱਧ ਮਨੋਰੰਜਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਭਰਮਾਊ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ । ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਦੇ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਸੱਚੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਖੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਾਥਾ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । ਸੰਖੇਪ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਅਦਭੁਤ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---ਪੱਟੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੰਕਾਰੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਧਨਾਢ ਸਾਹੂਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸਤ ਬਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛੋਟੀ ਬੱਚੀ ਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਏਡਾ ਗੁੱਸਾ ਖਾਧਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੋਹੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ । ਬੀਬੀ ਨੇ ਉਸ ਕੋਹੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਿਆ ਆਤੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਉਣ ਲਈ ਪਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕੀ, ਪਿੰਡੋ ਪਿੰਡ ਮੰਗਦੀ ਫਿਰੀ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਤੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਇੱਕ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਛਪੜੀ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਰੋਟੀਆਂ ਮੰਗਣ ਲਈ ਚਲੇ ਗਈ । ਪਿਛੋਂ ਕੋੜ੍ਹੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਉਸ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਹੰਸ ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਉਡ ਰਹੇ ਸਨ । ਕੋਹੜੇ ਨੇ ਵੀ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰਿੜ੍ਹ-ਖੁੜ੍ਹ ਕੇ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਹੱਥ ਦੀ ਚੀਚੀ ਉਂਗਲੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਡੁਬਣ ਦਿਤੀ । ਬਾਕੀ ਸਰੀਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬਣ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ਹੋ ਗਿਆ । ਰਜਨੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਛੈਲ-ਛਬੀਲੇ ਗਭਰੂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੋਹੜੀ ਪਤੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਉਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਤੀ ਨੇ ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਅਤੇ ਕਈ ਸੌਂਹਾਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਪਰ ਉਸ ਪਤੀ-ਬਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁਘੜ ਨਾਰੀ ਦੀ ਏਡੀ ਮਤ ਮਾਰੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਵਜੂਦ ਦੀ ਅਸਲੀਯਤ ਨੂੰ ਨਾ ਪਛਾਣ ਸਕੀ । ਪਤੀ ਨੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਕੋਹੜ ਵਾਲੀ ਆਪਣੀ ਚੀਚੀ ਉਂਗਲੀ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜੋ ਵੀ ਨਵੀਂ ਨਰੋਈ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਰਜਨੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਈ ਅਤੇ ਅਕਲ ਦੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮੁਗਧ ਗਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਚੀਕ ਚਹਾੜਾ ਪਾਈ ਗਈ । ਰਜਨੀ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕ ਆ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗਲ ਸੁਣ ਕੇ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਕਿ ਏਥੇ ਬੜਾ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਬਣੇਗਾ ।

ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਸਚਾਈ ਬਾਰੇ ਪੜਚੋਲੀਆ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

੧) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਤੀ-ਬਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਦੋ ਸਾਖੀਆਂ ਵੀ ਬੜੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਵੀ ਮੱਲੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ:---

(ੳ) ਇਕ ਪਤੀ-ਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਖੂਹ ਵਿਚੋ ਬਾਲਟੀਆਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਸੀ । ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਤੋਂ ਦੋ ਘੁਟ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਮੰਗਿਆ । ਪਰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਉਣ ਦੇ ਥਾਂ ਉਹ ਬੀਬੀ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡੋਲ੍ਹੀ ਗਈ । ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਅਰਥ ਪਾਣੀ ਡੋਹਲੀ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਬੀਬੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਮੀਲ ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਬੀਬੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(ਅ) ਜਦ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਾਰ-ਸੇਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਬੀਬੀ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਮੇਂ ਉਹ ਬੀਬੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ । ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਬੀਬੀ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਪਰ ਉਹ ਸਦਾ ਚੁੱਪ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ । ਅਖੇ ਆਖ਼ਰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ । ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪੁਛਣ ਤੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੀਬੀ ਆਪਣੇ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੰਘੂੜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਆਪ ਰੋਜ਼ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਦੂਰ **ਕਾਬਲ** ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਏਥੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਪੁਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੰਘੂੜੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਸੰਕਿਆਂ ਦਾ ਕਰਮਵਾਰ ਵੇਰਵਾ:--

(੧) ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੀਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਆਚਰਨ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਇੱਕ ਤਰਫੀ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਤੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣਾ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਪਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ । ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਹਨ ਕਿ ਪਤੀ ਭਾਵੇ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਲੁੱਚਾ ਅਤੇ ਗੰਵਾਰ ਹੋਵੇ ਪਤਨੀ ਲਈ ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਪਤਨੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਹੀ ਸੁਆਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਗ੍ਰਿਹਸ਼ਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੁਭਾ ਦਾ ਜੋੜ ਮਿਲਣਾ ਬੜਾ ਵਿਰਲਾ ਹੈ । ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁਟਲਤਾ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਝੂਠ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਰਲਾ ਹੈ।

(੨) ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਦੂਰ ਪਏ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਅਤੇ ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਉਹ ਬੀਬੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀ ਸੀ ? ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਕਰਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ੁਰਾਕ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਅਥਵਾ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਭੁੱਖ ਦੀ ਮਾਰ ਕਦੇ ਨਾ ਪੈਂਦੀ । ਸੋ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਮੁਢੋਂ ਝੂਠ ਦੀ ਉਪਜ ਹੀ ਹੈ ।

ਰਜਨੀ ਅਤੇ ਕੋਹੜੇ ਪਤੀ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚਲੇ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪਰਖ---

੧) ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀਆਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇ-ਦਾਰ ਸਾਧ-ਸੰਤ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਖੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਕਿ ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ (ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਿਤ ਪਤੀ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ, ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ) ਨੂੰ ਪਤੀ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਿਲ ਸਕੀਆਂ ? ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਤੇ ਰਹੀਆਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕਣ ਜੋਗੀ ਸੂਝ ਵੀ ਕਿਸ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ? ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਜਨੀ ਆਪਣੇ ਰਜਵਾੜੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਫਿਰ ਕਹਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਰ ਛਿਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸਿਆਣੀ ਸੀ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਨਵਾਂ ਨਿਰੋਇਆ ਹ ਕੇ ਰਜਨੀ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਛਾਣਿਆਂ ? ਸ੍ਰ਼ੀ ਬੇ-ਪਛਾਣ ਸੀ ਤਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤਾਂ ਉਹੀ ਸੀ । ਅਜੇਹਾ ਸਾਕਾ ਕਿਸੇ ਗ਼ਰੀਬ ਘਰ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਵਾਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਵਾਪਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਝੱਟ ਪਛਾਣ ਲਵੇਗੀ । ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੨) ਕੀ ਇਹ ਵੀ ਅਣਹੋਣੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕੁਦਿਆ ਜਦ ਕੋਹੜੇ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਛਪੜੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਆ ਟਿਕੀ ਸੀ ? ਕੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਾਂ ਹੰਸ ਨਾ ਬਣਆਂ ਹਊ ਜੋ ਇਹ ਕਰਮਾਤੀ ਛਪੜੀ ਵਾਲੀ ਬੇਰੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਰਹੀ ? ਆਖ਼ਰ ਇਹ ਥਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਰੀਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਥੇ ਮੀਲਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਹੀ ਜੰਗਲ ਸੀ । ਅਜੇਹੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਛਪੜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਦਿੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣੀ । ਏਥੇ ਵੀ ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਵਾਲੀ ਹੀ ਘਾਟ ਹੈ । ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕਮੀ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ? ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਲਾਂ ਸਹਿਤ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦਾ ਐਲਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸੋ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਦਿਮਾਗ਼ ਦੀ ਹੀ ਉਪਜ ਹੈ ।

੩) ਰਜਨੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਪਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਰਜਨੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਕੋਹੜ ਦੀ ਭਿਅੰਕਰ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ--**ਸਿਫ਼ਤੀ ਦਾ ਘਰ**--ਦੇ ੬੩ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ।

੪) ਸਿਰਫ਼ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਉਡਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋ ਕੋਹੜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਏਡਾ ਬੇ-ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਅਤੇ ਪਤੀ-ਭਗਤਨੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਭੁੱਲ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਚੀਚੀ ਉਂਗਲੀ ਉਸ ਕਰਾਮਾਤੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਡੁੱਬਣ ਦਿੱਤੀ ?

੫) ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦਾਸ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਪੱਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਕਿਸੇ ਰਜਵਾੜੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਧਨਾਢ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਪੱਟੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੋਟੀ ਧੀ ਨੂੰ ਕੋਹੜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ।

੬) ਕੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ---

ੳ) ਜਿਸ ਛਪੜੀ ਦੇ ਕਥਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ ਸਨ,

ਅ) ਜਿਥੋਂ ਕੋਹੜੇ ਦਾ ਨਿਰਾ ਕੋਹੜ ਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਕੋਹੜ ਕਾਰਨ ਝੜ ਚੁੱਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਗ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਲਈ ਵੀ ਬੇਪਛਾਣ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਚੇਚੀ ਚਰਚਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ,

ੲ) ਫਿਰ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਅਜੇਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵਾਲੀ ਛਪੜੀ ਦਾ ਪਤਾ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਨਿਪੁੰਨ ਲਿਖਾਰੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇ? । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪੁਟਵਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੀ ੪੭ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜੇਹੀ ਕਿਸੇ ਬੇਰੀ ਜਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛਪੜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵਾਰ ਦੀਆਂ ਉਹ ਲਾਈਨਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:--

ਦਿਚੈ ਪੁਰਬਿ ਦੇਵਣਾ ਜਿਸ ਦੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੈ ਘਰਿ ਆਵੈ ।
ਬੈਠਾ ਸੋਢੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਰਾਮਦਾਸੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਾਵੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪੂਰਨੁ ਤਾਲੁ ਖਟਾਇਆ[੧] **ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚਿ ਜੋਤਿ ਜਗਾਵੈ** । ੧--ਤਲਾ ਪੁਟਵਾਇਆ ।

ਜੇ ਅਜੇਹੀ ਕੋਈ ਛਪੜੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ।

੭) ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਅਰਥਾਤ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਕਿਸੇ ਛਪੜੀ ਜਾਂ ਬੇਰੀ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ । ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ--ਅਸ਼ਟ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ--ਦੇ ੧੯੩ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:--
ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕਵੀ (ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ) ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ:-

ਸੁਨ ਹੇ ਸੌਮ ! ਬਸਨ ਹਿਤ ਥਾਨ । ਗ੍ਰਾਮ ਬਸਾਵਹੁ ਪਿਖਿ ਕਰਿ ਆਨ ।
ਸਨੇ ਸਨੇ ਨਿਜ ਪਾਇ ਟਿਕਾਵਹੁ । ਬਹੁਰ ਕਰਹੁ ਪੁਰਿ ਮਹਾਂ ਬਸਾਵਹੁ ॥ ੨ ॥
ਜਿਮਿ ਖਡੂਰ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਕੈ । ਪਾਛੈ ਆਨ ਬਸੇ ਹਮ ਟਰਿਕੈ ।
ਇਮਿ ਨੀਕੀ ਨਿਜ ਰਿਦੈ ਬਿਚਾਰਹੁ । ਬਸਨੁ ਹੇਤੁ ਥਲ ਜਾਇ ਨਿਹਾਰਹੁ ॥ ੩ ॥
ਅਹੈ ਪਰਗਨਾ ਤੁਮਰੇ ਪਾਸ । ਥਲ ਆਛੋ ਪਿਖਿ ਕਰਹੁ ਅਵਾਸੁ ।

(ਅਗੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਪੈਰ ਟਿਕਾ ਕੇ ਨਗਰ ਵਸਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ)

ਗ੍ਰਾਮ ਤੁੰਗ ਤੇ ਅਹੈ ਉਰੇਰੇ । ਗਿਵਾਲੀ ਤੇ ਲਖਹੁ ਪਰੇਰੇ ।
ਹੈ ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ ਜਿਸ ਨਾਮੂ । ਤਿਸ ਤੇ ਪਸਚਮ ਜਿਸ ਅਭਿਰਾਮੂ ।
ਤਹਾਂ ਜਾਇ ਕਰ ਗ੍ਰਾਮ ਬਸਾਵਹੁ । ਸੁੰਦਰ ਅਪਣੇ ਸਦਨ ਬਨਵਹੁ ॥ ੩ ॥
ਜਿਤਿਕ ਦਰਬ ਲਾਗੈ ਸਿਯ ਥਾਨੁ । ਸੋ ਸਭਿ ਲੇਹੁ ਬ੍ਰਿਧ ਤੇ ਪਾਨੁ ।
ਜਬਹਿ ਸਦਨ ਤਹਿ ਲੇਹੁ ਚਿਨਾਇ । ਤਿਸੁ ਤੇ ਪੂਰਬ ਦਿਸ਼ ਤਬ ਜਾਇ ।
ਤਹਾਂ ਬੈਠਿ ਤੀਰਥ ਬਨਵਾਵਹੁ । ਚਾਰਹੁ ਦਿਸ ਤੇ ਭਲੇ ਬਨਾਵਹੁ । (ਸੂ:ਪ੍ਰ)

ਸੁਲਤਾਨ ਵਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ ਦੀ ਮੋੜ੍ਹੀ ਗੱਡੀ ਗਈ । ਕਵੀ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- - --- - -

ਗਾਢੋ ਮੋੜ੍ਹਾ ਗਾਡ ਕਰਯੋ ਹੈ । ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ ਧਰਯੋ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਬਣਵਾਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਦਿਲ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਪਰਤ ਆਏ । ਕੁਝ ਸਮੇ ਪਿਛੋਂ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚੱਕ ਜਾ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਐਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ:--

ਜਹਿ ਪੁਰਬ ਤੁਮ ਸਰ ਖਿਨਵਾਯੋ । ਚਾਰ ਕੋਨ ਕੰ ਬਯੋਂਤ ਬਨਾਯੋ ।
ਸਰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਮ ਤਿਸੁ ਰਾਖੋ । ਅਬਿ ਤਿਸ ਕਰਿਬੋ ਨਹਿਂ ਅਭਿਲਾਖੋ ।
ਤਿਸ ਤੇ ਉਰੇ ਨੰਮ੍ਰਿ ਥਲ ਜਹਾਂ । ਦੂਸਰ ਤਾਲ ਖਨਾਵੋ ਤਹਾਂ ॥ ੩ ॥
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮ ਧਰੀਜੈ । ਜਾਇ ਕਿਤਿਕ ਖਨਵਾਵਨ ਕੀਜੈ ।
ਸਮੇਂ ਪਾਇ ਪਾਕੋ ਹੁਇ ਸਾਰੋ । ਪ੍ਰਥਮ ਜਾਇ ਉੱਦਮ ਤੁਮ ਧਾਰੋ ॥ ੪ ॥

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੀਵੀ ਥਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਥੇ ਸਰੋਵਰ ਪੁਟਿਆ ਜਾਣਾਂ ਸੀ । ਅਤੇ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਰੋਵਰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਕਥਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛਪੜੀ ਦਾ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਛਪੜੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ? ਕਵੀ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜੇ ਇਸ ਦੁਖਭੰਜਨੀਂ ਬੇਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਏਥੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਮਤ ੧੯੮੦ ਤੱਕ ਵੀ ਇਸ ਬੇਰੀ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਿੱਲਰੀ । ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਪੁਟਵਾਈ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਸਮੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਵੀ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ :---

ਏਕ ਨਿਸਾ ਬਸ ਕਰਿ ਉਠਿ ਭੋਰ । ਕਰਿ ਸ਼ਨਾਨ ਗੇ ਪੂਰਬ ਓਰ ।
ਬ੍ਰਿਧ ਕੋ ਸੰਗ ਲਏ ਚਲਿ ਆਏ । ਸਤਿਗੁਰ ਜਿਸ ਦਿਸ਼ ਪਤੇ ਬਤਾਏ ॥ ੬ ॥[ਰਜਨੀ ਦੇ ਕੋਹੜੇ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ
ਬਹੁ ਬਦਰੀ ਥਲ ਬਯਾਪਤ ਹੇਰਾ । ਅਹੈ ਨੰਮਿ ਜਲ ਥਿਰੈ ਘਨੇਰਾ । ਦੱਸੇ ਪਤੇ ਅਨੁਸਰ ਥਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਹੋਈ]
ਇਤ ਉਤ ਫਿਰ ਕਰਿ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕੀਨਾ । ਪਤਾ ਦੀਨ ਸੋ ਨੀਕੇ ਚੀਨਾ ॥ ੭ ॥
ਬ੍ਰਿਧ ਕੇ ਸੰਮਤਿ ਹੋਇ ਸੁ ਟੋਰਾ । ਸੋ ਥਲ ਪਿਖਤਿ ਫਿਰੇ ਚਹੁ ਉਰਾ ।
ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਿਸ਼ਚੇ ਕਰ ਆਛੇ । ਗੁਰ ਬਰ ਤੇ ਸਿਰਜਨ ਪਰ ਬਾਂਛੇ ॥ ੮ ॥
ਕਰੀ ਠੀਕਿ ਤਿਸੁ ਦਿਨੁ ਫਿਰਿ ਸਾਰੇ । ਧਰੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਛੁ ਗ੍ਰਾਮ ਪਧਾਰੇ ।
ਪਠੇ ਸਿਖਯ ਲੈਬੇ ਮਿਸ਼ਟਾਨ । ਅਰ ਮਜੂਰ ਗਨਿ ਲੇਨਿ ਮਹਾਨ ॥ ੯ ॥ ਆ ਗਏ]
ਭਈ ਪ੍ਰਭਾਤਿ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਿ ਭਲੇ । ਲੇ ਨਰ ਟੋਲ ਤਿਸਿ ਦਿਸ਼ ਚਲੇ ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਆਦਿਕ ਲੇ ਨਾਇ । ਕਰਿ ਅਰਦਾਸ ਸੀਸ ਨਿਹੁਰਾਇ ॥ ੧੦ ॥

ਬ੍ਰਿਧ ਬਚ ਤੇ ਲੇ ਖਨਨੀ ਹਾਥ । ਟਕ ਲਾਇਸ ਚਿਤਵਤਿ ਗੁਰ ਨਾਥ ।
ਸਭਿ ਮੇਂ ਬਾਂਟ ਦੀਓ ਮਿਸ਼ਟਾਨ । ਲਗੇ ਖਨਨ ਸਗਰੇ ਤਿਸ ਥਾਨ । ੧੧ ।

ਪੂਰੀ ਖੋਜ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਥਾਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ । ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਏ ਗਏ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਮਾਲਕ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਬੁਢਾ ਜੀ ਨੇ ਟੱਕ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮਿੱਠਾ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ । ਏਨੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਪੁਟਾਈ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹਾਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਥਿਤ ਰਜਨੀ ਵਾਲੇ ਅਦਭੁਤ ਸਾਕੇ ਬਾਰੇ ਦੋ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਕਿਵੇਂ ਭੁੱਲ ਸਕਦੇ ਸਨ । (ਨੋਟ:--ਗੁਰਪਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋ ਥਾਂ ਜੇ ਇਹ ਸਾਖੀ ਲਿਖੀ ਹੋਵੇ ਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ੫ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਅਪਣੀ ਕਾਵ-ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਆਸਰੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕੈਥਲ ਭਾਈ ਉਦਯ ਸਿੰਘ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । (** Foot Note:-- ਪੜ੍ਹੋ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ--ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ (**ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ**) ।

੩

ਕਾਗਉ ਹੋਇ ਨ ਊਜਲ ......॥

ਕਾਲਾ ਕਾਂ ਚਿੱਟਾ ਹੋ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੱਦ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਤੀਸਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਨਿਰੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬੇੜੀ ਬਣਾ ਕੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦਰਿਆ ਆਦਿ ਦੇ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ, ਭਾਵ ਲੋਹੇ ਦੀ ਬੇੜੀ ਪਾਣੀ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਤਰ ਸਕਦੀ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਾਲਾ ਕਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਚਿੱਟਾ-ਹੰਸ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ । ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ:--**ਕਾਗਉ ਹੋਇ ਨ ਊਜਲਾ ਲੋਹੇ ਨਾਵ ਨ ਪਾਰੁ ॥** [੧੦੮੯]-ਵਾਰ--੧੦

ਮਾਇਆ ਉਗ੍ਰਾਹਣ ਲਈ ਬਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਅਥਵਾ ਡੇਰੇਦਾਰ, ਬੜੇ ਭਰਮਾਊ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਰਜਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਸੁਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਤੁਕ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾਂ ਸੁਰੀਲੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਂਉਂਦੇ ਹਨ :---**ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਊਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ ॥ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਵਡੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨ੍ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਮਲੁ ਧੋਹੈ ॥** ॥ ਇਸ ਤੁਕ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਸੱਚੀ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇ । ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਪਤਾਹਕ ਰਸਾਲੇ--**ਲੋਕ ਦਰਸ਼ਨ**--ਦੇ ਐਡੀਟਰ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ--**ਸਿਫ਼ਤੀ ਦਾ ਘਰ**-- ਦੇ ੬੩ ਸਫ਼ੇ ਤੇ--**ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਕੌਤਕ**--ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਦਿਆ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਏਹੀ ਤੁਕ ਵਰਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਅਸਲੀਯਤ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ । ਪਰ ਜਦ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਲਵਾਈ ਜਾਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨ ਲਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਅਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਲੈਣ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਆਉ, ਅਸੀਂ ਗੂਜਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, (ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ) ਦੇ ਉਸ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ :----

੧੨- **ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਿਲਿ ਸਤਸੰਗਤਿ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਮੋਹੈ ॥ ਜਪਿ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਧਿਆਈਐ ਸਭ ਕਉ ਦਾਨੁ ਦੇਇ ਪ੍ਰਭੁ ਓਹੈ ॥ ੧ ॥ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਜਨਾ ਮੋ ਕਉ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੋਵਿੰਦੁ ਮਨੁ ਮੋਹੈ ॥ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਗੋਵਿੰਦ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਮਿਲਿ ਗੁਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜਨੁ ਸੋਹੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਕਉਲਾ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਲਾਗੈ ਪਗਿ ਓਹੈ ॥ ਜਨ ਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਆਧਾਰਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਸੋਹੈ ॥ ੨ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਭਾਗਹੀਨ ਮਤਿ ਫੀਕੇ ਨਾਮੁ ਸੁਨਤ ਆਵੈ ਮਨਿ ਰੋਹੈ ॥ ਕਊਆ ਕਾਗ ਕਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਸੁ ਪਾਈਐ ਤ੍ਰਿਪਤੈ ਵਿਸਟਾ ਖਾਇ ਮੁਖਿ ਗੋਹੈ ॥ ੩ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਤਿਵਾਦੀ ਜਿਤੁ ਨਾਤੈ ਕਊਆ ਹੰਸੁ ਹੋਹੈ ॥ ਨਾਨਕ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਵਡੇ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਨ੍ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਰਿਦੈ ਮਲੁ ਧੋਹੈ ॥ ੪ ॥** [੪੯੨]-੨

ਅਰਥ:---ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ, ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:---ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵੋ ! ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲ ਪਿਆ ਹੈ, ਗੋਬਿੰਦ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਗੁਰ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਕੇ) ਮਨੁੱਖ ਸੋਹਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਜਲ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੧ । ਰਾਹਾਉ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੋਵਿੰਦ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵਸਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੋਵਿੰਦ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਧਿਆਨ ਧਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਉਹੀ ਗੋਵਿੰਦ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਲਛਮੀ (ਮਾਇਆ) ਉਸ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਆ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਿਧੀ-ਸਿਧੀ ਉਸੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਆ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਹਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ ।

ਭੈੜੀ ਮਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਬਦਕਿਸਮਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਵੀ ਹੌਲੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਕ੍ਰੋਧ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । (ਅਜੇਹੇ ਮਨਮਤੀਏ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ) ਕਾਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸੁਆਦਲੇ ਭੋਜਨ ਰੱਖੀਏ (ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ ਦੇ ਥਾਂ) ਉਹ ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਕੇ, ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਭਾਵ, ਭੈੜੀ ਮਤ ਵਾਲੇ ਮਨਮਤੀਏ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਓਵੇਂ ਹੀ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਗੰਦਗੀ ਖਾਣ ਵਿਚ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ

ਮਾਣਦਾ ਹੈ) । ੩ ।

ਆਖਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ--ਸਦਾ ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਲ ਦਾ ਸਰੋਵਰ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਹੈ । ਉਸ ਗੁਰੂ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਤਿਆਂ (ਆਤਮਕ ਚੁੱਭੀ ਲਾਇਆਂ, ਸਦਾ ਗੰਦਗੀ ਖਾਣ ਵਾਲਾ) ਕਾਂ ਵੀ (ਭਾਵ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆਂ ਕਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਅਥਵਾ ਸਦਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੰਦ ਵਿਚ ਖੁਸ਼-ਰਹਿਣਾ ਮਨੁੱਖ ਵੀ) ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਹਰਿਨਾਮ-ਮੋਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਧਨ ਹਨ, ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਂਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਵਿਸ਼ਟਾ ਖਾਣੇ ਇਸ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਚਿੱਟਾ ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਣਾਂ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਫ਼ਤਵਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂ ਸੁੱਚਾ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਭਾਵ, ਕਾਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਗੰਦਾ ਹੈ:---

੧੩- **ਝੂਠੇ ਕਉ ਨਾਹੀ ਪਤਿ ਨਾਉ ॥ ਕਬਹੁ ਨ ਸੂਚਾ ਕਾਲਾ ਕਾਉ ॥ ਪਿੰਜਰਿ ਪੰਖੀ ਬੰਧਿਆ ਕੋਇ ॥ ਛੇਰੀਂ ਭਰਮੈ, ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ਤਉ ਛੂਟੈ ਜਾ ਖਸਮੁ ਛਡਾਏ ॥ ਗੁਰਮਤਿ ਮੇਲੇ ਭਗਤਿ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥ ੭ ॥** [੮੩੯]-ਥਿਤੀ-੭

ਅਰਥ:--(ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਚੁੰਜਾ ਪਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਾਲਾ ਕਾਂ ਜਿਵੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝੂਠੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ) ਇੱਜ਼ਤ-ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਲਾ ਅਥਵਾ ਗੰਦਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਕੋਈ ਪੰਛੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਪਿੰਜਰੇ ਦੀਆਂ ਵਿਰਲਾਂ ਵਿਚ (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਪਿਆ ਭਟਕੇ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਜਰੇ ਦੀ) ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਉਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰੇ । (ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੋਏ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਖ਼ਲਾਸੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) । ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਵਿਚ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ-ਕਰਨੇ ਓਵੇਂ ਹੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਿਆ ਪੰਛੀ ਛੇਰੀਂ ਭਰਮਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਐਵੇ ਵਿਅਰਥ ਦੀਆਂ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਤੇ ਗੰਦੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਦੀ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ) ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੈੜੇ ਜੀਵ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕਾਂ, ਕਊਏ ਅਥਵਾ ਕਾਗ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:---

੧੪- **ਜਗੁ ਕਊਆ ਮੁਖਿ ਚੁੰਚ ਗਿਆਨੁ ॥ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਝੂਠੁ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥**
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪਾਜੁ ਲਹਗੁ ਨਿਦਾਨਿ ॥ ੧ ॥ [੮੩੨]--੩

ਅਰਥ:--ਮਾਇਆ-ਵੇੜ੍ਹਿਆ ਮਨੁੱਖ ਕਾਂ (ਵਾਂਗ ਲੌਂ ਲੌਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ), ਨਿਰਾ ਮੂੰਹੋਂ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸੂਝ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਕਾਂ ਵਰਗੀ ਗੰਦੀ ਹੈ) । ਚੁੰਚ-ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਭ, ਝੂਠ ਅਥਵਾ ਹੰਕਾਰ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਪੋਲ ਆਖ਼ਰ ਉਘੱੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੪

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਕਾਗਉਂ ਹੰਸ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ?

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਬਗਲੇ ਵਰਗੇ ਪਖੰਡੀ ਮਨ ਵਾਲਾ ਅਥਵਾ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਦਾ ਗੰਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵੀ, ਗੁਰਮੁੱਖ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਤਦ ਹੀ), ਜੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਕਿਸੇ ਬੇਰੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਜਲ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਂਣ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਭਰਮ ਹੈ :---

੧੫- **ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ, ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇਇ ॥ ੨ ॥**[੯੧]-ਵਾਰ-੨੦

ਥੋਹੜੇ ਜਿਹੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਏਹੀ ਸਲੋਕ ਫਿਰ ੧੩੮੪ ਅੰਕ ਤੇ ਵੀ ਹੈ ---

ਕਿਆ ਹੰਸੁ ਕਿਆ ਬਗੁਲਾ, ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਧਰੇ ॥ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਨਾਨਕਾ, ਕਾਗਹੁ ਹੰਸੁ ਕਰੇ ॥[੧੩੮੪]-੧੨੪

ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਕਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮੁਖ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਲੋਕ ਦੋ ਵਾਰ ਉਚਾਰਿਆ । ਸਰੀਰ ਦਾ ਕੋਹੜ ਹਟਾ ਸਕਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਿਸੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਧ, ਸਾਠਕ, ਰੱਬ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ, ਤ੍ਰੈਕਾਲ-ਦਰਸ਼ੀ, ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ, ਪੀਰ ਪੈਗੰਬਰ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਵਾਲੇ ਪਸ਼ੂ-ਪਾਲਕ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੇ ਖੋਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਪਰਚਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ **ਕਾਂ** ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ **ਮੁਰਦਾਰ, ਵਿਸ਼ਟਾ** ਅਥਵਾ ਦੁਰੰਧਿਤ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕਰ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਪਰ ਝੂਠ ਦਾ ਸੱਚ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇੱਕ **ਕਾਂ** ਨੂੰ ਉਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਵਿਦਵਾਨ-ਭਗਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੰਖੀ-ਰਾਜ ਗਰੁੜ-ਭਗਵਾਨ ਵੀ **ਕਾਂ ਕੋਲੋਂ** ਭਗਤੀ ਕਾ ਮਾਰਗ ਸਿੱਖਦਾ ਦਰਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਂ ਅਪਣੀ ਯੋਗ-ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਗਰੁੜ ਨੂੰ ਚਤਰ-ਭੁਜੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਗੰਦਗੀ ਵਿਚ ਵਾੜੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ **ਕਾਲਾ ਕਾਂ** ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੀ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਵੜਦਾ ਅਤੇ **ਕਾਂ** ਤੋਂ **ਹੰਸ** ਬਣਦਾ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਾਲੇ **ਕਾਂ** ਤੋਂ **ਹੰਸ** ਬਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਨੇਮਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਕੌਤਕ ਨੂੰ, ਗੁਰਮਤਿ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ । ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਹੀ ਸ਼ੰਗਾਰ ਹਨ । ਗੁਰਮਤਿ ਕੇਵਲ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦੀ ਹੈ--**ਮਿਲੁ ਜਗਦੀਸ ਮਿਲਨ ਕੀ ਬਰੀਆ ॥ ਚਿਰੰਕਾਲ ਇਹ ਦੇਹ ਸੰਜਰੀਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** [੧੭੬]-੩-੭੨ ਅਥਵਾ---**ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥**(ਰਹਿਰਾਸ) ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੧੬- **ਬਗੁਲਾ ਕਾਗ ਨੀਚ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਾਇ ਕਰੰਗ ਬਿਖੁ ਮੁਖਿ ਲਾਈਐ ॥**
ਨਾਨਕ ਮੇਲਿ ਮੇਲਿ ਪ੍ਰਭ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਹੰਸੁ ਕਰਾਈਐ ॥ ੪ ॥ [੮੮੧]-੪

ਅਰਥ:--ਬਗੁਲਾ ਅਤੇ ਕਾਂ ਨੀਚ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਾਂ ਭਲਾ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਵੜੇ) । ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ (ਉਚੇਚਾ ਪੁਜ ਕੇ) ਮੁਰਦਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਮੂੰਹ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਕੁਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਅਰਦਾਸ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲਾਈ ਰੱਖ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਕਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲੇ, ਅਥਵਾ ਬਗੁਲੇ ਵਰਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਘਤੀ ਚਿਟ ਕੱਪੜੀਏ-ਭਗਤ ਤੋਂ ਹੰਸ (ਗੁਰਮੁਖ) ਬਣ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । (ਕਿਸੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਥਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛਪੜੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਤਿਆਂ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂ ਹੰਸ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਂ ਵਰਗੇ ਮਨ ਵਾਲਾ ਅਥਵਾ ਕੋਈ ਬਗੁਲਾ-ਭਗਤ ਹੀ ਹੰਸ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਕਾਲੇ ਮਨ ਵਾਲੇ ਮਨਮੁੱਖ ਨੂੰ ਹੰਸ, ਭਾਵ, ਗੁਰਮੁਖ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਭਾਂਵੇ ਸਰੀਰ ਪਿੰਜਰ ਅਥਵਾ ਕਰੰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਣੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਸ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਨਿਰਦਈ ਕਾਂ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਜਰ ਅਥਵਾ ਕਰੰਗ ਤੇ ਵੀ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ :----

੧੭- **ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸੁਕਾ, ਪਿੰਜਰੁ ਥੀਆ, ਤਲੀਆਂ ਖੂੰਡਹਿ ਕਾਗ ॥ ਅਜੈ ਸੁ ਰਬੁ ਨ ਬਾਹੁੜਿਓ, ਦੇਖੁ ਬੰਦੇ ਕੇ ਭਾਗ ॥ ੯੦ ॥**
ਕਾਗਾ ਕਰੰਗ ਢੰਢੋਲਿਆ, ਸਗਲਾ ਖਾਇਆ ਮਾਸੁ ॥ ਏ ਦੁਇ ਨੈਨਾ ਮਤਿ ਛੁਹਉ, ਪਿਰ ਦੇਖਨ ਕੀ ਆਸ ॥ ੯੧ ॥[੧੩੮੨]

ਅਰਥ:--(ਹੇ ਫਰੀਦ ! (ਇਹ ਭੌਂਕਾ) ਸਰੀਰ (ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਪੈ ਕੇ) ਡਾਢਾ ਮਾੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । (ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ) ਕਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਠੂੰਗੇ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਦੁਨੀਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ) । ਵੇਖੋ, (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ) ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ (ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਭੋਗ ਭੋਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਤਿਆ ਵੀ ਗਵਾ ਬੈਠਾ ਹੈ) ਰੱਬ ਇਸ ਤੇ ਤੁੱਠਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ, ਇਸ ਦੀ ਝਾਕ ਮਿਟੀ ਨਹੀਂ । **੯੦ ।** ਕਾਂ ਨੇ ਪਿੰਜਰ ਵੀ ਫੋਲ ਮਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ, ਸਾਰਾ ਮਾਸ ਖਾ ਲਿਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਦਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰ ਇਸ ਅੱਤ ਲਿੱਸੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਭਾਂ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਭੌਂਕੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੱਤਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਈ ਹੈ) ਰੱਬ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਮੇਰੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਟਿਕੀ ਰਹੇ । ੯੧ ।

੧੮- **ਕਾਗਾ ਚੂੰਡਿ ਨ ਪਿੰਜਰਾ, ਬਸੈ ਤ ਉਡਰਿ ਜਾਹਿ ॥ ਜਿਤੁ ਪਿੰਜਰੈ ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਵਸੈ, ਮਾਸੁ ਨ ਤਿਦੂ ਖਾਹਿ ॥ ੯੨ ॥**

ਅਰਥ:--ਹੇ ਕਾਂ (ਮੇਰਾ ਪਿੰਜਰ ਨਾਹ ਠੂੰਗ, ਜੇ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਉੱਡ ਜਾਹ, ਜਿਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਮਾਸ ਨਾ ਖਾਹ, (ਭਾਵ, ਹੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਚਸਕੇ ! ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚੋਭਾਂ ਲਾਉਂਣੀਆਂ ਛੱਡ ਦੇਹ, ਤਰਸ ਕਰ, ਤੇ ਜਾਹ, ਖ਼ਲਾਸੀ ਕਰ । ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਵਿਸ਼ੇ-ਭੋਗਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰ) । ੯੨ ।

੧੯- **ਸਰਵਰ ਹੰਸ ਧੁਰੇ ਹੀ ਮੇਲਾ ਖਸਮੈ ਏਵੈ ਭਾਣਾ ॥ ਸਰਵਰ ਅੰਦਰਿ ਹੀਰਾ ਮੋਤੀ ਸੋ ਹੰਸਾ ਕਾ ਖਾਣਾ ॥ ਬਗੁਲਾ ਕਾਗੁ ਨ ਰਹਈ ਸਰਵਰਿ, ਜੇ ਹੋਵੈ ਅਤਿ ਸਿਆਣਾ ॥ ਓਨਾ ਰਿਜਕੁ ਨ ਪਇਓ ਓਥੈ ਓਨ੍ ਹੋਰੋ ਖਾਣਾ ॥ ਸਚਿ ਕਮਾਣੈ ਸਚੋ ਪਾਈਐ ਕੂੜੈ ਕੂੜਾ ਮਾਣਾ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੌ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ੍ਾ ਧੁਰੇ ਪੈਯਾ ਪਰਵਣਾ ॥੧ ॥** [੯੫੬]-ਵਾਰ-੨੧

ਅਰਥ:--(ਗੁਰੂ-) ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ (ਗੁਰਮੁਖ) ਹੰਸ ਦਾ ਜੋੜ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਚਲਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਏਹੀ ਗਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਹੰਸਾਂ (ਗੁਰਮੁਖਾਂ) ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ-ਰੂਪ) ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਹੈ ਜੋ (ਗੁਰੂ--) ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ । ਕਾਂ ਤੇ ਬਗੁਲਾ (ਮਨੁੱਖ) ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਓਥੇ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ, (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਨ੍ਹਾਂ (ਕਾਂ ਤੇ ਬਗੁਲੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ) ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਵੱਖਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਭਾਵ, ਚੁਗਲੀ ਨਿੰਦਿਆ, ਬਦਖ਼ੋਈ ਆਦਿ ਜਿਹਾ ਗੰਦ ਤੇ ਮੁਰਦਾਰ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਹੈ) । ਜੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ-ਰੂਪ ਕਮਾਈ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੂੜ ਦੀ ਖੱਟੀ ਦਾ ਮਾਣ ਕੂੜ ਹੀ ਹੈ । (ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਕੀ ਵਸ ?) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹਾ ਮਹਾਨ (-ਸਰੋਵਰ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ ।੧।

੨੦- **ਕਲਰ ਕੇਰੀ ਛਪੜੀ ਕਊਆ ਮਲਿ ਮਲਿ ਨਾਇ ॥ ਮਨੁ ਤਨੁ ਮੈਲਾ ਅਵਗੁਣੀ ਚਿੰਜੁ ਭਰੀ ਗੰਧੀ ਆਇ ॥ ਸਰਵਰੁ ਹੰਸਿ ਨ ਜਾਣਿਆ ਕਾਗ ਕੁਪੰਖੀ ਸੰਗਿ ॥ ਸਾਕਤ ਸਿਉ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਬੂਝਹੁ ਗਿਆਨੀ ਰੰਗਿ ॥**[੧੪੧੧]-੧੦

ਅਰਥ:--(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਨਾਲ) ਕਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਲੇ ਹੋਏ ਮਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕੱਲਰ ਦੀ ਛੱਪੜੀ ਵਿਚ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ) ਮਨ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਕਾਲਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਂ ਦੀ ਚੁੰਝ ਭਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਵਿਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਭੈੜੇ ਪੰਛੀ ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਜੀਵ-) ਹੰਸ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਸਮਝੀ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰੀਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਟਿੱਕ ਕੇ ਜੀਵਨ ਰਾਹ ਨੂੰ ਸਮਝ ।

੨੧- **ਜਿਹ ਸਿਰਿ ਰਚਿ ਰਚਿ ਬਾਧਤ ਪਾਗ ॥ ਸੋ ਸਿਰੁ ਚੁੰਚ ਸਵਾਰਹਿ ਕਾਗ ॥ ੧ ॥**[੩੩੦]--੩੫

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਸਿਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਵਾਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਆਉਣ ਤੇ ਉਸ ਸਿਰ ਨੂੰ ਕਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਨਾਲ ਸਵਾਰਦੇ ਹਨ । ੧ ।

੫
ਹੋਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ " ਕਾਉਂ " ?

(ੳ) ਉਜਾੜੀਂ ਭਟਕਣਾ--

੨੨- **ਸਬਦੁ ਵਿਸਾਰਨਿ ਤਿਨਾ ਠਉਰੁ ਨ ਠਾਉ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਜਿਉ ਸੁੰਞੈਂ ਘਰਿ ਕਾਉ ॥ .. ੫ ॥**[੧੨੩]--੨੨-੨੩

੨੩- **ਮਨਮੁਖ ਮਨੁ ਤਨੁ ਅੰਧੁ ਹੈ ਤਿਸ ਨਉ ਠਉਰ ਨ ਠਾਉ ॥ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭਉਦਾ ਫਿਰੈ ਜਿਉ ਸੁੰਞੈਂ ਘਰਿ ਕਾਉ ॥**
ਗੁਰਮਤੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਸਬਦਿ ਮਿਲੈ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ ੨ ॥ [੩੦]--੧੦-੪੩

੨੪- **ਕੋਟਿ ਬਿਘਨ ਤਿਸੁ ਲਾਗਤੇ ਜਿਸ ਨੋ ਵਿਸਰੈ ਨਾਉ ॥**

ਨਾਨਕ ਅਨਦਿਨੁ ਬਿਲਪਤੇ ਜਿਉਂ ਸੁੰਞੈ ਘਰਿ ਕਾਉ ॥ ੧ ॥ [੫੨੨-]-ਵਾਰ--੧੫

(ਅ) ਪਆਰੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬਣੀ ਮਨ ਦੀ ਬਿਹਬਲਤਾ-

੨੫- **ਪੰਥੁ ਨਿਹਾਰੈ ਕਾਮਨੀ, ਲੋਚਨ ਭਰੀ ਲੇ ਉਸਾਸਾ ॥ ਉਰ ਨ ਭੀਜੈ, ਪਗੁ ਨ ਖਿਸੈ, ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਕੀ ਆਸਾ ॥ ੧ ॥**
ਉਡਹੁ ਨ, ਕਾਗਾ ਕਾਰੇ ॥ ਬੇਗਿ ਮਿਲੀਜੈ, ਅਪਨੇ ਰਾਮ ਪਿਆਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੩੩੭]-੧-੧੪

ਅਰਥ:--(ਜਿਵੇਂ ਪਰਦੇਸ ਗਏ ਪਤੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਉਸ ਦਾ) ਰਾਹ ਤੱਕਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਭੇ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ, (ਰਾਹ ਤੱਕਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ) ਦਿਲ ਰੱਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਪੈਰ ਖਿਸਕਦਾ ਨਹੀਂ (ਭਾਵ, ਖਲੋਤੀ ਥਕਦੀ ਨਹੀਂ), (ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਬਿਰਹੀ ਜੀਊੜੇ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੧ । (ਵਿਛੁੜੀ ਬਿਹਬਲ ਨਾਰ ਵਾਂਗ ਜਿਵੇਂ-ਇਸਤਰੀ ਆਖਦੀ ਹੈ) ਹੇ ਕਾਲੇ ਕਾਂ ! ਉੱਡ, ਮੈਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਵਾਂ ਉੱਡ, ਭਲਾ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਮਿਲ ਪਵਾਂ । ੧। ਰਹਾਉ ।

੨੬- **ਕਾਗ਼ ਉਡਾਵਤ ਭੁਜਾ ਪਿਰਾਨੀ ॥ ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਇਹ ਕਥਾ ਸਿਰਾਨੀ ॥ ੪ ॥**[੭੯੨]-੨

ਪਦਅਰਥ:--ਕਾਗ ਉਡਾਵਤ--(ਉਡੀਕ ਵਿਚ) ਕਾਂ ਉਡਾਉਂਦਿਆਂ । ਭੁਜਾ--ਬਾਂਹ । ਪ੍ਰਿਰਾਨੀ--ਥੱਕ ਗਈ । ਕਥਾ--ਉਮਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ (ਭਾਵ, ਉਮਰ) । ਸਿਰਾਨੀ--ਮੁੱਕ ਚੱਲੀ ਹੈ । ੪ ।

ਅਰਥ:--ਕਬੀਰ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ--(ਹੇ ਪਤੀ-ਪ੍ਰਭੂ ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਆ ਮਿਲ, ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ) ਕਾਂ ਉਡਾਉਂਦਿਆਂ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਵੀ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈ, (ਤੇ ਉਧਰੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੀ) ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਮੁੱਕਣ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ॥ ੪ ॥

ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਉਪਜ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ । ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਂ ਦੂਜੇ ਕਈ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਚਲਾਕ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਂ ਚਿੱਟਾ ਹੰਸ ਨਾ ਕਦੇ ਬਣਿਆਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਕਦੇ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਕਾਂ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੜਨ ਦਿੰਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ । ਫਸਲਾਂ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਕਾਂਵਾ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਰੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਜਦ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋ ਕਾਂ ਹੀ ਉਸ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਬੇਸੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਂ ਉਸ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਾਂ ਕਾਂ ਦਾ ਰੌਲਾ ਪਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਕਾਂ ਦੀ ਇਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਣ ਦਿੰਦੀ ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਅਥਵਾ ਚਿੱਟਾ ਹੰਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ । ਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਹੰਸ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਪੰਛੀ ਹੈ । ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਅਜੇਹਾ ਜੀਵ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੀ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਪਸੂ ਪੰਖੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ । ਸੋ ਰਜਨੀ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ ਰਜਨੀ ਦੇ ਕੋਹੜੇ ਪਤੀ ਨੇ ਅਜੇਹੇ ਕਾਂ ਵੇਖੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਛਪੜੀ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਹੰਸ ਬਣ ਕੇ ਉੱਡ ਰਹੇ ਸਨ । ਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਸੁਭਾਅ ਕਾਦਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਾਂ ਬਾਰੇ ਅਜੇਹੀ ਕਹਾਣੀ ਸੱਚੀ ਮੰਨ ਲੈਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਕਾਲਖ ਲਾਉਣ ਤੁੱਲ ਹੈ ।

੬
ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ

ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪਦਾਰਥ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾਂ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੇ ਹੇਠ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘੱਟਦਾ ਵਧਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ੈ ਨਾਲ ਮੋਹ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾ ਲੈਣੀ, ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ--- **ਦ੍ਰਿਟਿਮਾਨ ਸਭੁ ਬਿਨਸੀਐ, ਕਿਆ ਲਗਹਿ ਗਵਾਰ ॥** [੮੦੮]-੨--੩੧ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਝੂਠ ਹੈ, ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ--- **ਦ੍ਰਿਸਟਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥**[੧੦੮੩]-੨-੧੧ । ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਣ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸਹੂਲਤ ਰਹੇਗੀ, ਸੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਹੇਗੀ:---

੨੭- **ਨਦਰੀ ਆਵਦਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਬਿਨਸੈ ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥**
ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲਿ ਤੇਰੀ ਭਾਵਨੀ ਲਾਗੈ ਤਾ ਇਹ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥ ੭ ॥ [੬੦੮]--੧

ਅਰਥ:-(ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ) ਅਖੀਂ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ । (ਇਸ ਦਾ ਮੋਹ ਜਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਚਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖ । ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਤਦੋਂ ਹੀ ਪਏਗੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਤੇਰੀ ਪੱਕੀ ਸਰਧਾ ਬਣੇਗੀ । ੭ ।

੨੮- **ਨਦਰੀ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਸਿਉ ਮੋਹੁ ॥ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਭ ਅਬਿਨਾਸੀ ਤੋਹਿ ॥**
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੋਹਿ ਮਾਰਗਿ ਪਾਵਹੁ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੈ ਅੰਚਲਿ ਲਾਵਹੁ ॥ ੧ ॥[੮੦੧]-੧ ਮਾਰਗ--(ਸਿਧੇ) ਰਸਤੇ । ਅੰਚਲਿ-ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ।

ਅਰਥ:--ਹੇ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਸਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਹ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਤੂੰ ਜੋ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਦਿਸ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੋਰ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਧ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦੇ ।੧।

੨੯- **ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿਸੁ ਜਾਦੇ ਬਿਲਮ ਨ ਹੋਈ ॥**
ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਸੁ ਨਿਹਚਲੁ ਹੋਈ ॥ ੬ ॥[੧੦੮੮]

ਅਰਥ:--ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆੜੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ਜੋ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰੋ ਜੋ ਅਜੇਹੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲ ਹੈ) । ਕਿਉਂਕਿ ਅਟੱਲ ਹਸਤੀ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ, ਅਪਣੀ ਮਤਿ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਇਸ ਮਤਿ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ

ਅਡੋਲ ਚਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੩੦- **ਮੇਰੇ ਮਨ, ਸਤਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਲਾਗੁ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਵਿਣਸਣਾ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗੁ ॥ ੧ ॥ਰਹਾਉ ॥**[੫੦]-੨੧-੯੧

ਅਰਥ:--ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹੁ । ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨਾਂ ਛੱਡ ਦੇ ਤੇ (ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਤਿਆਗ , ਕਿਉਂਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਭ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ (ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਣੀ) । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੩੧- **ਨਦਰੀ ਆਵਦਾ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ, ਵੇਖਹੁ ਕੋ ਵਿਉਪਾਇ ॥ ਸਤਿਗੁਰਿ ਸਚੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ, ਸਚਿ ਰਹਹੁ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਬਦੀ ਸਚੁ ਹੈ ਕਰਮੀ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ ੨ ॥ [੮੪]-ਵਾਰ-੫

ਅਰਥ:--ਬੇਸ਼ਕ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ, ਜੋ ਕੁਝ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨਾਲ) ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ (ਇਸੇ ਕਰਕੇ) ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਨਾਲ ਨਿਭਣ-ਜੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਜੋੜੀ ਰੱਖੋ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚਾ ਹਰੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ੨ ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਖੋ ਉਹਲੇ ਕਰਕੇ ਮਨਮੱਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨੂੰ ਅਥਵਾ ਬੇਰੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਦੀ ਨਿਵਿਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਬੈਠੀਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕਿਵੇਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਖੀਆਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਸਕੀਏ । ਵੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਮੰਨ ਪਤੀਜਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਝੂਠ ਹੈ । ਝੂਠ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਾਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

੩੨- **ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਉਪਜੈ ਨਹੀ ਆਸਾ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਹੋਇ ਬਿਨਾਸਾ ॥**
ਬਰਨ ਸਹਿਤ ਜੋ ਜਾਪੈ ਨਾਮੁ ॥ ਸੋ ਜੋਗੀ ਕੇਵਲ ਨਿਹਕਾਮੁ ॥ ੧ ॥ [੧੧੬੭]-੧

ਅਰਥ:--(ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ) ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਤਾਂਘ ਨਹੀਂ ਉਪਜਦੀ (ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਮੋਹ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਉਹੀ ਅਸਲ ਜੋਗੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕਾਮਨਾ-ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ) । ੧ ।

ਧਰਤੀ ਤੇ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਦੇਵ-ਮੰਦਰ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਤੀਰਥ, ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀ, ਸਰੋਵਰ ਆਦਿ ਦੇ ਟਿਕੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੋਇਆ ਜਦ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਮਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ, ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ:--

੩੩- **ਧਰਤਿ ਆਕਾਸੁ ਪਾਤਾਲੁ ਹੈ ਚੰਦੁ ਸੂਰੁ ਬਿਨਾਸੀ ॥ ਬਾਦਿਸਾਹ ਸਾਹ ਉਮਰਾਵ ਖਾਨ ਢਾਹਿ ਡੇਰੇ ਜਾਸੀ ॥**
ਰੰਗ ਤੁੰਗ ਗਰੀਬ ਮਸਤ ਸਭੁ ਲੋਕੁ ਸਿਧਾਸੀ ॥ ਕਾਜੀ ਸੇਖ ਮਸਾਇਕਾ ਸਭੇ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥
ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ ਅਉਲੀਏ ਕੋ ਥਿਰੁ ਨ ਰਹਾਸੀ ॥ ਰੋਜਾ ਬਾਗ ਨਿਵਾਜ ਕਤੇਬ ਵਿਣੁ ਬੁਝੇ ਸਭ ਜਾਸੀ ॥
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਮੇਦਨੀ ਸਭ ਆਵੈ ਜਾਸੀ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ ਖੁਦਾਇ ਏਕੁ, ਖੁਦਾਇ ਬੰਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥੧੭॥[੧੧੦੦]

ਪਦ-ਅਰਥ:--ਬਿਨਾਸ-ਨਾਸਵੰਤ । ਉਮਰਾਵ=ਅਮੀਰ ਬੰਦੇ । ਖਾਨ=ਖ਼ਾਨ, ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ । ਢਾਹਿ=ਢਹਿ ਕੇ, ਛੱਡ ਕੇ । ਰੰਗ=ਰੰਕ, ਕੰਗਾਲ । ਤੁੰਗ=ਉੱਚੇ, ਧਨਾਢ । ਮਸਤ=ਹੰਕਾਰੀ, ਮਾਇਆ ਮੱਤੇ । ਸਿਧਾਸੀ=ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ । ਮਸਾਇਕ=ਸ਼ੇਖ਼ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ । ਅਉਲੀਆ=-ਵਲੀ ਲੋਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ, ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਬੜੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ । ਮੇਦਨੀ=ਧਰਤੀ । ਨਿਹਚਲੁ=ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਵਾਲਾ । ੧੭ ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਵਤਾਰ, ਪੈਗੰਬਰ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੱਬ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲੇ, ਜਾਂ ਵਲੀ-ਅੱਲਾ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਫਿਰ ਵੀ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨਗੇ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤਾਂ ਹਸਤੀ ਹੀ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਜੋ ਲੱਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਣੇ ਆ ਰਹੇ ਧਰਤੀ, ਆਕਾਸ਼, ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਆਦਿ ਸਭ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਬੜੇ ਬੜੇ ਰਾਜੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ, ਪੀਰ, ਫਕੀਰ ਅਤੇ ਰੱਬ ਬਣੇ ਹੋਏ ਇਹ ਅਉਲੀਆ, ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਏਥੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ, ਅਥਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੱਬ ਮੰਨ ਲੈਣਾ, ਵਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਟੱਲ ਹਸਤੀ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਹੈ । ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਟੱਲ ਹਸਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਕੋਈ ਨ ਕੋਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੰਗ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ (ਡੇਰੇਦਾਰ-ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾਂ) ਆਦਿ ਨੂੰ ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੇ ਮੰਨ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਨ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਆ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਿਤਆਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰਾਂ ਹੈ:--

੩੪- **ਤਟ ਤੀਰਥ ਦੇਵ ਦੇਵਾਲਿਆ ਕੇਦਾਰੁ ਮਥੁਰਾ ਕਾਸੀ ॥ ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਾ ਦੇਵਤੇ ਸਣੁ ਇੰਦ੍ਰੈ ਜਾਸੀ ॥**
ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬੇਦ ਚਾਰਿ ਖਟੁ, ਦਰਸ ਸਮਾਸੀ ॥ ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਗੀਤ ਕਵਿਤ ਕਵਤੇ ਭੀ ਜਾਸੀ ॥
ਪੋਥੀ ਪੰਡਿਤ ਗੀਤ ਕਵਿਤ ਕਵਤੇ ਭੀ ਜਾਸੀ ॥ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀਆ ਸਭਿ ਕਾਲੈ ਵਾਸੀ ॥
ਮੁਨਿ ਜੋਗੀ ਦਿਗੰਬਰਾ ਜਮੈ ਸਣੁ ਜਾਸੀ ॥ ਜੋ ਦੀਸੈ ਸੋ ਵਿਣਸਣਾ ਸਭ ਬਿਨਸਿ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਥਿਰੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੋ ਸੇਵਕੁ ਥਿਰੁ ਹੋਸੀ ॥ ੧੮ ॥ [੧੧੦੦]-ਵਾਰ ੧੮

ਅਰਥ:--ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਮੰਦਰ, ਕੇਦਾਰਾ, ਮਥੁਰਾ ਕਾਂਸ਼ੀ ਆਦਿਕ ਤੀਰਥ, ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ, ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਵੀ--ਆਖ਼ਰ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਚਾਰ ਵੇਦ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ

ਆਦਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ (ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ) ਤੇ ਛਿਆਂ ਭੇਖਾਂ ਦੇ ਸਾਧੂ ਵੀ ਅੰਤ ਨੂੰ ਚੱਲ ਜਾਣਗੇ । ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਗੀਤਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਵੀ ਜਗਤ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਜਾਣਗੇ । ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਨਿਆਸੀ--ਇਹ ਸਾਰੇ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ । ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾਵਣ ਵਾਲੇ, ਜੋਗੀ, ਨਾਂਗੇ, ਜਮਦੂਤ--ਇਹ ਵੀ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ, ਜਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣਾਂ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਭਗਤ ਵੀ ਜੰਮਣ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧੮ ।

ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣੰ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕਈ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਉਂ ਹੈ:---

੧= [੮੪]-੧(੧) ।	੨= [੨੨੯]-ਅਸ-੧(੬) ।	੩=[੨੩੭]ਅਸਟ-੧(੧ਤੋਂ ੪ ।	੪= [੨੪੧]੧-੧੩(੨) ।	੫= [੨੬੮]-੩(੧੩) ।	੬= [੨੮੮]ਅਸਟ-੧੯(੫) ।
੭= [੬੧੪]-੯-੨੦ ।	੮= [੭੧੮]-੧-੩੧ ।	੯= [੭੨੬]-੨(੧) ।	੧੦=[੮੦੮]-੧-੩੧(੪) ।	੧੧=[੮੮੮]-੮-੧੯(੨) ।	੧੨=[੯੦੦]-੪੪-੫੫(੧) ।
੧੩=[੯੦੧]-੨-੬੦(੨) ।	੧੪=[੯੩੬]ਓਅੰ(੪੩)	੧੫=[੧੦੮੩]-੨-੧੧(੧੮)	੧੬=[੧੨੦੪]-੬(੩) ।	੧੭=[੧੨੩੦]-੬(੧) ।	੧੮=[੧੨੫੦]-ਵਾਰ-੩੩ ।
੧੯=[੨੫੩]-੧੫ ।	੨੦=[੨੫੭]-੩੩ ।	੨੧=[੨੧੪]-੧-੧੫੮(੩) ।	੨੨=[੨੨੭]ਅਸਟ-੧੪(੫ਤੋਂ੯)	੨੩=[੨੨੦]-੯-੨੫੧(੧) ।	੨੪=[੧੮੭]-੩੭-੧੦੬(੧ਤੋਂ੪) ।
੨੫=[੧੦੯੮]ਵਾਰ-੫ ।	੨੬=[੪੦੫]-੧-੩੬(੧) ।	੨੭=[੭੧੫]-੧-੧੬ ।	੨੮=[੧੨੩੬]-੨ ।	੨੯=[੧੨੫੮]-੨ ।	੩੦=[੧੨੭੩]-ਅਸਟ-੨(੪) ।
੩੧=[੬੨]-੧੫ ।	੩੨=[੫੦]-੨੧-੧੯ ।	੩੩=[੭੨੩]-੧(ਰਹਾਉ) ।	੩੪=[੨੯]-੭-੪੦(੩) ।	੩੫=[੫੩੦]-੧੧(ਰਹਾਓ)	੩੬=[੨੧੯]-੨(੨) ।
੩੭=[੭੦੩]-੩(ਰਹਾਉ)	੩੮=[੭੦੯]-ਵਾਰ-੧੪ ।	੩੯=[੭੫੫]-੧-੩ ।	੪੦=[੭੮੫]-ਵਾਰ-੩ ।	੪੧=[੮੦੦]-੧-੧੦-੧੭ ।	੪੨=[੬੧]-੧੩ (੨) ।
੪੩=[੨੯]-੭-੪੦(੩) ।	੪੪=[੨੩੭]-੪ ।	੪੫=[੨੯੭]-੫ ।	੪੬=[੨੯੭]-੫ ।	੪੭=[੫੩੦]-੧੧ ।	੪੮=[੬੦੮]-੧ ।
੪੯=[੮੫੬]-੬(੧) ।	੫੦=[੮੬੧]-੫ (੨) ।	੫੧=[੧੦੨੦]-੧ (੧੩)	੫੨=[੧੧੮੬]-੩ ।	੫੩=[੬੪]-੧੭ ।	੫੪=[੧੪੨]-ਵਰਿ-੯ (੪) ।
੫੫=[੨੧੩]-੧੪-੧੫੨ ।	੫੬=[੩੧੯]-੪ (੨)	੫੭=[੧੦੭੭]-੨-੭ (੧) ।	੫੮=[੧੦੮੯]-ਵਾਰ-੧੩ (੧)	੫੯=[੧੨੧੫]-੩੫-੫੮(੧) ।	੬੦=[੧੨੨੯]-੧-੧੩੦(੧) ।

੩੫- **ਜਗ ਰਚਨਾ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ ਜਾਨਿ ਲੇਹੁ ਰੇ ਮੀਤ ॥**
ਕਹਿ ਨਾਨਕ ਥਿਰੁ ਨਾ ਰਹੈ ਜਿਉ ਬਾਲੂ ਕੀ ਭੀਤਿ ॥ ੪੯ ॥ (੧੪੨੯)

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਗਤ ਰਚਨਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠ ਹੈ, ਮਿਥਿਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਨਾਸਵੰਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ (ਕੋਈ ਕੋਠਾ ਛੱਤਣ ਲਈ) ਰੇਤ ਦੀ ਕੰਧ ਬਣਾ ਲਈ ਹੋਵੇ । ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ ਅਥਵਾ ਝੂਠ ਹਨ । ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾਂ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ । ਦਿਸਦੇ ਸਰੀਰ ਜਾਂ ਅਕਾਰ ਸਭ ਨਾਸਵੰਤ ਹਨ । ਕਿਸੇ ਅਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲੈਣਾ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਹੈ, ਛਲਾਵਾ ਹੈ, ਭਰਮ ਹੈ, ਮੂਰਖਤਾਈ ਹੈ ਅਥਵਾ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਦਸੋਂ ਹੀ ਪੰਜਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਨਾਸਵੰਤ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹੈ ਉਹੀ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਦਿਸਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਵਪਾਰੀ ਸੱਜਣ ਮਾਇਆ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਾਲ, ਛੋਟਾ ਵੱਡਾ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੰਥ ਕਿੰਤੂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਦਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਰੂਪ ਬਿਰਧ ਹੋ ਕੇ ਬਿਨਸ ਰਹੇ ਹਨ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪੀ ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜੋ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਸਰਬ-ਥਾਨੀ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਕਾਲੀ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਲਗ ਮਾਤ੍ਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖੀ ਲਈ ਪੂਰਨ-ਮੌਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ, ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸੱਚ ਦੇ ਅਦੁਤੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ:---

੭

ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਸੁੱਕ ਗਈ ?

ਜਦੋਂ ਦੀ ਹੋਸ਼ ਸੰਭਲੀ ਹੈ ਮਰਦ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੋਣੇ (ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ) ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵਾਲੀ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਸਾਂ । ਪਰ ਬੀਬੀਆਂ ਪੋਣੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਾਲੀ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਆਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਕਿ ਅਸਲੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ । ਏਹੀ ਸੋਚ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਦੋਹਾਂ ਬੇਰੀਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਹੀ ਬੀਬੀ ਰਜਨੀ ਦੇ ਕੋਹੜੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਸਾਕਾ ਵਰਤਾਇਆ ਹੋਵੇ ?

ਸੋਢੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹੀਏ ਨੇ ਪੁਸਤਕ--**ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ**--ਲਿਖੀ ਹੈ । ਲਗ-ਪਗ ਅਧੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀਆਂ । ਉਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ੨੫੯ ਸਫ਼ੇ ਤੋਂ ੨੬੧ ਸਫ਼ੇ ਤਈਂ ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਉਮਰ ਕੈਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ---ਕਾਹਲਾਂ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ੪੫ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਉਮਰ ਕੈਦ ਹੋ ਗਈ । ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਥ ਪੈਰ ਹਿਲਣੋਂ ਹਟ ਗਏ । ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਅਸਾਧ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਟੱਕਰ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ P.G.I ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ । ਪਰ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਏਹੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਇਸਨਾਨ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ੧੨ ਅਕਤੂਬਰ ੧੯੭੩ ਨੂੰ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਤੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ । ਉਦੋਂ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਇੱਕ ਫ਼ੁੱਟ ਜਲ ਸੀ । ਕਈ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਲਾਹਿਆ ਤੇ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਜਲ ਵਿਚ ਲੇਟ ਗਿਆ । ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਵਾਗੂ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਖੂਨ ਦਾ ਦੌਰਾ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਪਿਛੋਂ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ

ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਡੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਬਿਨਾ ਸਹਾਰੇ ਤੇ ਕੀਤੀ । ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਠ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਬੜਾ ਉਛਾਲਿਆ ਸੀ । ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁਲ ਭੁਲਾ ਗਈ ਸੀ । ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਕਿਤੇ ਨਾ ਰੜਕਿਆ । ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਕਰਮਾਤ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਕਾਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜੀ ਹਠ-ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਵਰਤ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੂਬ ਉਲੂ ਬਣਾਇਆ ।

ਸੱਚ ਮੁਚ ਹੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਸੀ । ਪੋਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜਿਸ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਕਾਹਲਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਬੇਰੀ ਨੇ ਕਈ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਬੇਰੀ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ ਜਲ ਨੂੰ ਪਾਨ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਉਹ **ਕਰਾਮਾਤੀ ਬੇਰੀ ਕਾਲ੍ਹਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਗਰੋਂ ਸੁੱਕ ਮੁੱਕ ਗਈ** । ਝੂਠ ਦੀ ਇੱਕ ਲੱਤ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ । ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣਿਆ ਫੋਕਾ ਭਰਮ ਲੋਕਾਂ ਦਿਆਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਅਥਵਾ ਟੌਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ, **ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅੱਡਾ ਚਲਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਬੇਰੀ ਦਾ** ਤਾਜ਼ਾ ਬੂਟਾ ਲਿਆ ਗੱਡਿਆ । ਅਤੇ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਯਾਤਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ ਦੁਖ ਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਤੇ ਦੁਖ-ਰੋਗ ਦੂਰ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੋਣੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਬੇਰੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿਵੇਂ ਗ਼ਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੰਨ ੧੯੩੧ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ ਲਾਈ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਨਵੀਂ ਬੇਰੀ ਪੰਥ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਆਪ ਲਾਈ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਕਿ--**ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ**--ਉਸ ਬੇਰੀ ਦੇ ਸੁੱਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਸੱਚ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ । ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਦਾ ਉਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਭਿਜੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੰਸ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਜਨੀ ਦੇ ਪਤੀ ਦਾ ਕੋਹੜ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਉਹ ਕਰਾਮਾਤੀ ਬੇਰੀ ਆਪ ਸੁੱਕ ਕੇ ਬਾਲਣ ਬਣ ਗਈ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਅਤੇ ਭਰਮੀਂ ਬਣਾਈ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਬ-ਉੱਚਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਸੀ । ਬੇਰੀ ਦੇ ਸੁੱਕ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੀਂ ਬੇਰੀ ਲਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੋਤਕ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ--ਅੱਜ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਬਿੱਪ੍ਰ-ਮਹੰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ **ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਵਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜੀ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਚੋਧਰ ਦਾ ਪੰਜਾ ਪੱਕਾ ਕਰੀ ਰੱਖਣਾ ਚ**ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

੨) ਜੇ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਮਤ ਸਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਇਹ ਸੱਚ ਵੀ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਸਰੋਵਰ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਬੇਰੀ ਹੇਠਲੀ ਕਥਿਤ ਛਪੜੀ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਲਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਤਦ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨੂੰ ਖੇਰੂੰ ਖੇਰੂੰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਗਿਆਨੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ-ਸਿਫ਼ਤੀ ਦਾ ਘਰ--ਦੇ ੧੫੩ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ੧੭੬੨ ਵਿਚ ਜਦ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਿਖ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਤਕੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਖੁਰਾ ਖੋਜ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬੜਾ ਤਕੜਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ । ਅਹਿਮਦ-ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਰੂਦ ਨਾਲ ਉਡਾ ਕੇ ਮਲਬੇ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅੱਗੇ ੧੫੬ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਮਲਬਾ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਸਟਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੰਦ ਅਤੇ ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗਾਈਆਂ ਅਦਿ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਪੂਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਥਾਂ ਰੜਾ ਮੈਦਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਜਦ ਬੇਰੀ ਹੇਠਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੀ ਉਸ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਦੁੱਖ ਭੰਜਨੀ ਬਣੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਗ ਕੱਟ ਰਹੀ ਸੀ ? ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂ ਹੀ ਕਥਿਤ ਛਪੜੀ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਿਹਾ ਸੀ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਬੇਰੀ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ ।

ਅਤੇ ਫਿਰ ੧੯੮੪ ਵਿਚ ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬੇਅੰਤ ਮਨੁੱਖੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੜਾਂਦ ਨਾਲ ਸਖ਼ਤ ਬਦਬੂਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਘਲੂਘਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵਾਲੀ ਸਾਖ਼ੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਜਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣੀ ਸੱਚ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ।

੩) ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਣੇ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਰਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲਾ ਪੱਥਰ ਲਾ ਕੇ ਅਗਿਆਨੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਪੂਜਾ ਦਾ ਥਾਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਉਚੇਚੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਵਾਲਾ ਮੰਨ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਸ ਤੇ ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਭੇਟਾ ਵਜੋਂ ਰੱਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਪੱਥਰ ਤੇ ਪੈਰ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਨ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੱਭ ਕੁਝ ਸੂਖ਼ਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਝੂਠ ਦੀ ਪੂਜਾ ਹੈ । ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਬਣਨਾ ਅਥਵਾ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੈ ।

੪) ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਝ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਅੱਗੇ ਛਪੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿਠੀ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ।

੩੬- **ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ ਕਿਸੁ ਆਰਾਧੀ ਜੋ ਦਿਸਟੈ ਸੋ ਗਾਛੈ ॥**
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਸਰਨੀ ਪਰੀਐ ਚਰਣ ਰੇਨੁ ਮਨੁ ਬਾਛੈ ॥੧॥
ਜੁਗਤਿ ਨ ਜਾਨਾ ਗੁਨੁ ਨਹੀ ਕੋਈ ਮਹਾ ਦੁਤਰੁ ਮਾਇ ਆਛੈ ॥
ਆਇ ਪਇਓ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਤਉ ਉਤਰੀ ਸਗਲ ਦੁਰਾਛੈ ॥੨॥[੫੩੩]-੨-੨੮

(ਨੋਟ:- ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਨਮੋਹਣਾ ਰੂਪ ਹੈ । ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ੬੪--**ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਇਤਿਹਾਸ**--। ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਸਿੰਘ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ

ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਆਤਮਕ ਬਲ ਨਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਮਗਰ ਪਿਆ ਬੰਦਾ ਹੰਕਾਰੀ, ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਤੋ ਸੱਖਣਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਲੂ ਬਣਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਉਹ ਵਹਿਣ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ---

੩੭- **ਸਬਰ ਏਹੁ ਸੁਆਉ, ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਦਿੜੁ ਕਰਹਿ ॥**
ਵਧਿ ਥੀਵਹਿ ਦਰੀਆਉ, ਟੁਟਿ ਨ ਥੀਵਹਿ ਵਾਹੜਾ ॥ ੧੧੭ ॥ [੧੩੮੪]

੮

ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ ....॥

ਬੜੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਵੀ ਜਦੋਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਥਵਾ ਰਾਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਸੂਝ-ਬੂਝ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਇੱਕ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਦਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ੨੬ ਹੈ) ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀਆਂ ਟੇਪਾਂ (Cassettes) ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਬਦ ਬੜੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ਲੈ ਵਿਚ ਗਾਂਵਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰਦਿਆਂ-- **ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ**--ਦੇ ਮਨਮੱਤੀ (ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਲੇ) ਅਰਥ, ਪਾਣੀ ਦੀ ਨਦੀ ਅਥਵਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਦਰਿਆ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਹੈ:--

੩੮- **ਸਲੋਕ ਮਃ ੨ ॥ ਅਠੀ ਪਹਰੀ ਅਠ ਖੰਡ ਨਾਵਾ ਖੰਡੁ ਸਰੀਰੁ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਏਕੁ, ਭਾਲਹਿ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰੁ ॥ ਕਰਮਵੰਤੀ ਸਾਲਾਹਿਆ, ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਗੁਰੁ ਪੀਰੁ ॥ ਚਉਥੈ ਪਹਰਿ ਸਬਾਹ ਕੈ, ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ ॥ ਤਿਨਾ ਦਰੀਆਵਾ ਸਿਉ ਦੋਸਤੀ, ਮਨਿ ਮੁਖਿ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥ ਓਥੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਵੰਡੀਐ, ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਪਸਾਉ ॥ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਕਸੀਐ, ਵੰਨੀ ਚੜੈ ਚੜਾਉ ॥ ਜੇ ਹੋਵੈ ਨਦਰ ਸਰਾਫ ਕੀ, ਬਹੁੜਿ ਨ ਪਾਈ ਤਾਉ ॥ ਸਤੀ ਪਹਰੀ ਸਤੁ ਭਲਾ, ਬਹੀਐ ਪੜਿਆ ਪਾਸਿ ॥ ਓਥੈ ਪਾਪੁ ਪੁੰਨੁ ਬੀਚਾਰੀਐ, ਕੂੜੈ ਘਟੈ ਰਾਸਿ ॥ ਓਥੈ ਖੋਟੇ ਸਟੀਅਹਿ, ਖਰੇ ਕੀਚਹਿ ਸਾਬਾਸਿ ॥ ਬੋਲਣੁ ਫਾਦਲੁ ਨਾਨਕਾ, ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਖਸਮੈ ਪਾਸਿ ॥ ੧ ॥** [੧੪੬]-ਵਾਰ-੧੮

ਅਰਥ:--ਜੇ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਥਿਤ ੯ ਖੰਡਾਂ ਵਿਚੋ) ਨੌਵਾਂ ਖੰਡ ਮਨੁੱਖਾ-ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ (ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਧਰਤੀ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਅੱਠ ਖੰਡੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ) ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਧਾਰ ਕੇ (ਨਾਵੇਂ ਖੰਡ ਸਰੀਰ) ਵਿਚ ਨਉ ਨਿਧਿ ਨਾਮ ਲੱਭਦੇ ਹਨ, ਅਥਾਹ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ । ਸਵੇਰ ਦੇ ਚਉਥੇ ਪਹਿਰ (ਭਾਵ ਤੜਕ ਸਾਰ) ਉੱਚੀ ਸੁਰਤਿ ਵਾਲੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਇਸ ਨਉ-ਨਿਧਿ ਨਾਮ ਲਈ) ਚਾਉ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਵੇਲੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵੱਸਦਾ ਹੈ । ਓਥੇ (ਸਤਿਸੰਗ ਵਿਚ) ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । (ਜਿਵੇਂ ਤਾਉ ਦੇ ਦੇ ਕੇ) ਸੋਨੇ (ਨੂੰ ਕੱਸ ਲਾਈਦੀ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕੱਸ ਲਾਈਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸੋਹਣਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਸਰਾਫ਼-(ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਤਪਾਣ (ਭਾਵ, ਹੋਰ ਘਾਲਾਂ) ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ । (ਅਠਵਾਂ ਪਹਿਰ ਤੜਕੇ ਦਾ ਵੇਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤ ਦੇ ਬਾਕੀ) ਸੱਤ ਵੀ ਚੰਗਾ ਆਚਰਨ (ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ) । ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਝੂਠ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਘਟਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਖੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਥੇ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਾਪਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਗਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਉਹ ਖ਼ਸਮ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਬਣੇ ਪੱਕੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) । ੧ ।

ਭੁਲੇਖੇ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿ ਕੇ, ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਅਰਥ ਸਮਝ ਸਕਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ-ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਦਰਿਆ, ਸਰੋਵਰ, ਸਾਗਰ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:--

੯

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਰਿਆਉ

੩੯- **ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਸਭ ਤੁਝ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥**
ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ॥ ਵਿਜੋਗਿ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜਿਆ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲੁ ॥ ੨ ॥ [੩੬੫]-੧-੫੩

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਮਾਨੋਂ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਵ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਨੋਂ, ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ । ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਤੇਰੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਖੇਡ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਲੇਖ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਤੈਥੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਪਰ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਜੋਗਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ਨਾਲ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੪੦- **ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ, ਮੈ ਮਛੁਲੀ ਕੈਸੇ ਅੰਤੁ ਲਹਾ ॥**

ਜਹ ਜਹ ਦੇਖਾ, ਤਹ ਤਹ ਤੂ ਹੈ, ਤੁਝ ਤੇ ਨਿਕਸੀ ਫੂਟਿ ਮਰਾ ॥ ੧ ॥ [੨੫]-੩੧

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਇੱਕ ਦਰਿਆ ਸਮਾਨ ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਇੱਕ ਮੱਛੀ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਅਖੀਰਲਾ ਬੰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੀ । ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਨਿਤ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ । (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੀ ਮੱਛੀ ਜਿੱਧਰ ਜਾਵੇ ਦਰਿਆ ਹੀ ਦਰਿਆ ਵੇਖਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮੈਂ ਜਿਧਰ ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ਉਧਰ ਉਧਰ ਤੈਨੂੰ ਹੀ *ਵੇਖਦੀ ਹਾਂ ।* ਜੈ ਮੈਂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੜਫ਼ ਮਰਦੀ ਹਾਂ । (ਭਾਵ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਹੈ)।

੪੧- **ਅਸਮਾਨ ਮਿਾਨੇ, ਲਹੰਗ ਦਰੀਆ, ਗੁਸਲ ਕਰਦਨ ਬੂਦ ॥**
ਕਰਿ ਫਕਰੁ ਦਾਇਮ ਲਾਇ ਚਸਮੇ, ਜਹ ਤਹਾ ਮਉਜੂਦੁ ॥ ੩ ॥[੭੨੭]-੧

ਅਰਥ:--(ਇਸਲਾਮੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਰੱਬ ਨੂੰ ਸਤਵੇਂ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਬੈਠਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਹੇ ਭਾਈ !) ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਰੂਪ ਦਰਿਆ ਤੇ (ਤੇਰੇ) ਅੰਤਹਕਰਨ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਸੋ, ਉਸ ਦੀ ਸਦਾ ਬੰਦਗੀ ਕਰ (ਇਹ ਭਗਤੀ ਦੀ) ਐਨਕ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ੩ ।

੪੨- **ਦਰੀਆਉ ਤੂ ਦਿੰਹਦ ਤੂ ਬਿਸਆਰ ਤੂ ਧਨੀ ॥ ਦੇਹਿ ਲੇਹਿ ਏਕੁ ਤੂੰ ਦਿਗਰ ਕੋ ਨਹੀ ॥ ੨ ॥**[੭੨੭]-੧-੨

ਅਰਥ--ਤੂੰ (ਰਹਿਮਤਾਂ ਦਾ) ਦਰਿਆ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਜੋ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਐਸਾ ਨਹੀਂ (ਜੋ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ, ਇਹ ਵਰਾਂ ਤੇ ਸਰਾਪਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦਾ ਜਾਲ ਖਿਲਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਕਥਿਤ ਸਾਧ ਸੰਤ, ਫ਼ਕੀਰ ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਨਿਰੇ ਠੱਗ ਹਨ, (ਸਿਵਾਏ ਭਰਮਾਊ ਗੱਲਾਂ ਦੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪੱਲੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਾਡੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਣੇ ਅਟੱਲ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰਾ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ)

੪੩- **ਚਿਲਿਮਿਲਿ ਬਿਸੀਆਰ ਦੁਨੀਆ ਫਾਨੀ ॥ ਕਾਲੂਬਿ ਅਕਲ ਮਨ ਗੋਰ ਨ ਮਾਨੀ ॥**
ਮਨ ਕਮੀਨ ਕਮਤਰੀਨ ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਖੁਦਾਇਆ ॥ ਏਕੁ ਚੀਜੁ ਮੁਝੈ ਦੇਹਿ ਅਵਰ
ਜਹਰ ਚੀਜ ਨ ਭਾਇਆ ॥ ਪੁਰਾਬ ਖਾਮ ਕੂਜੈ ਹਿਕਮਤਿ ਖੁਦਾਇਆ ॥ ਮਨ ਤੁਆਨਾ
ਤੂ, ਕੁਦਰਤੀ ਆਇਆ ॥ ਸਗ ਨਾਨਕ ਦੀਬਾਨ ਮਸਤਾਨਾ ਨਿਤ ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ ॥ ੨ ॥[੧੨੯੧]-ਵਾਰ-੨੭

ਪਦ ਅਰਥ:–ਚਿਲਿਮਿਲਿ=ਬਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ । ਬਿਸੀਆਰ=ਬਹੁਤ । ਫਾਨੀ=ਫ਼ਾਨੀ, ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ । ਕਾਲੂਬ ਅਕਲ=ਅਕਲ ਦਾ ਕਾਲਬ, ਅਕਲ ਦਾ ਪੁਤਲਾ, ਭਾਵ, ਮੂਰਖ । ਮਨ=ਮੈਂ । ਗੋਰ=ਕਬਰ, (ਭਾਵ, ਮੌਤ) । ਕਮਤਰੀਨ=ਮਾੜਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾੜਾ । ਪੁਰਾਬ= ਪੁਰ+ਆਬ, ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਖਾਮ=ਖ਼ਾਮ, ਕੱਚਾ । ਕੂਜੇ=ਕੂਜ਼ਾ, ਕੁੱਜਾ, ਪਿਆਲਾ । ਖੁਦਾਇਆ=ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ, ਹੇ ਵਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ! ਤੁਆਨਾ=ਤਾਕਤਵਰ । ਤੁਆਨਾ ਤੂ=ਤੂ ਬਲਵਾਨ ਹੈ । ਮਨ ਕੁਦਰਤੀ ਆਇਆ=ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਨਾਲ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਮਸਤਾਨਾ=ਮਸਤ । ਚੜੈ ਸਵਾਇਆ=ਵਧਦੀ ਰਹੇ । ੨ ।

ਅਰਥ:--ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਵਾਂਗ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚਮਕ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਹੈ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਜਿਸ ਚਮਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਮੂਰਖ ਨੇ ਮੌਤ ਦਾ ਚੇਤਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਕਮੀਨਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ ! ਤੂੰ (ਰਹਿਮਤ ਦਾ, ਸਖ਼ਾਵਤ ਦਾ, ਤੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਦਾ) ਦਰਿਆ ਹੈਂ, ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦੇਹ, ਹੋਰ ਚੀਜਾਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਵਰਗੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ।

ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ ! (ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ) ਕੱਚਾ ਕੂਜ਼ਾ (ਪਿਆਲਾ) ਹੈ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰੀ (ਅਜਬ) ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ, (ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ !) ਤੂ ਤੁਆਨਾ (ਬਲਵਾਨ) ਹੈਂ, ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਨਾਲ (ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹਾਂ । ਹੇ ਖ਼ੁਦਾ ! ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਸਤਾਨਾ ਹੈ (ਮਿਹਰ ਕਰ, ਇਹ ਮਸਤੀ) ਨਿੱਤ ਵਧਦੀ ਰਹੇ (ਕਿਉਂਕਿ) ਦੁਨੀਆ ਅੱਗ (ਵਾਂਗ) ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਠੰਢ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਮੇਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਲੀਨਤਾ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ:---

{ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤ]--ਵਾਰ ੨੪

ਰਹਿੰਦੇ ਗੁਰੁ **ਦਰੀਆਉ** ਵਿਚਿ ਮੀਨ ਕੁਲੀਨ ਹੇਤੁ ਨਿਰਬਾਣੀ । ਦਰਸਨੁ ਦੇਖਿ ਪਤੰਗ ਜਿਉ ਜੋਤੀ ਅੰਦਰਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣੀ ।
ਸਬਦੁ ਸੁਰਤਿ ਲਿਵ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਭੀੜ ਪਈ ਚਿਤਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਣੀ । ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਿਲਿ ਭਵਰ ਜਿਉ, ਸੁਖ ਸੰਪਟ ਵਿਚਿ ਰੈਣ ਵਿਹਾਣੀ ।
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸ ਨ ਵਿਸਰੈ, ਬਾਬੀਹਾ ਜਿਉ ਆਖ ਵਖਾਣੀ । ਗੁਰਮੁਖ ਸੁਖ ਫਲੁ ਪਿਰਮ ਰਸੁ ਸਹਜ ਸਮਾਧਿ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਾਣੀ ।
ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਵਿਟਹੁ ਕੁਬਾਣੀ ॥ ੨੩ ॥

ਅਰਥ:---ਨਿਰਵਾਨ (ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸਦਾ ਸਥਿਰ ਦਰਿਆ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਵਿਚ ਗੁਰੂ (ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ) ਮੱਛੀ (ਦੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣ) ਵਾਂਗੂ ਲੀਨ ਹੋਏ । (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ (ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ) ਜੋਤ ਜੋਤੀ (ਅਕਾਲ ਪਰਖ) ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ । (ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਤਸੀਹਿਆਂ ਦੀ ਡਾਢੀ) ਭੀੜ ਪਈ (ਔਕੜ ਬਣੀ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ, ਮ੍ਰਿਗ (ਜਿਵੇਂ ਫੜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਘੰਡੇ ਹੇੜੇ ਦੇ ਨਾਦ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ) ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਦੀ ਲਿਵ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹੇ । (ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਬੜੀ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਹ) ਰਾਤ ਵੀ ਭਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਰਹਿਕੇ ਮਾਨੋ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਡੱਬੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਬੀਤੀ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ, ਸਹਜਾਨੰਦ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ) । (ਨਿਰੇ ਆਪ ਹੀ ਆਤਮ ਸੁਖ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ) ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭੁਲਿਆ (ਅੰਤਮ ਸੁਆਸਾਂ ਤਕ ਵੀ) ਬਾਬੀਹੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਗੁਰਮੁਖ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ, ਸੁਖ ਰੂਪੀ ਫਲ, ਸਹਜ ਸਮਾਧ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਹੀ ਜਾਣੀ ਸੀ । ਮੈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੋਂ ਕੁਬਾਨ ਹਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਚਰਜ ਕਰਣੀ ਸੀ) । ੨੩ ।

ਭਾਵ, ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਡੋਲੇ ਨਹੀਂ, ਦੁਖ ਕਲੇਸ਼ ਝੱਲੇ ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਜੁੜੇ ਰਹੇ । ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵੱਧ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੰਚਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸੀ । ਆਪ ਆਪਣੀ ਨਿਜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰੜੀ ਭੀੜ ਆ ਪਈ ਤੇ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲੇ ਤਦ ਵੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਂਈਂ ਸੱਚੇ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਨੂੰ ਪਧਾਰੇ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਗਾਹੀ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਤੀ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਣੇਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਉਚੇ ਸੁਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਭੁੱਲੇ ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਰੀਆਉ

੪੪- **ਗੁਰੁ ਪਉੜੀ, ਬੇੜੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੁ ਤੁਲਹਾ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥ ਗੁਰੁ ਸਰੁ ਸਾਗਰੁ ਬੋਹਿਥੋ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ॥**
ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਊਜਲੀ ਸਤਸਰਿ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ॥ ੩ ॥ [੧੭]-੯

ਅਰਥ:--ਉਸ (ਹਰਿ-ਮੰਦਰ-ਕਿਲ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰੂ ਪਉੜੀ ਹੈ, (ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਣ ਵਾਸਤੇ) ਗੁਰੂ ਬੇੜੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ (ਦੇਣ ਵਾਲੇ) ਗੁਰੂ ਹੀ ਤੁਲਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਰੋਵਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਤੀਰਥ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਰੀਆ ਹੈ । ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਤਿ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ) ਮਨੁੱਖ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਮਾਨਸਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ੩ ।

੪੫- **ਗੁਰੁ ਦਰੀਆਉ ਸਦਾ ਜਲੁ ਨਿਰਮਲੁ ਮਿਲਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਹਰੈ ॥**
ਸਤਿਗੁਰਿ ਪਾਇਐ ਪੂਰਾ ਨਾਵਣੁ ਪਸੂ ਪਰੇਤਹੁ ਦੇਵ ਕਰੈ ॥ ੨ ॥ [੧੩੨੯]-੬

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈ । ਉਸ ਗੁਰੂ-ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇੱਕ ਐਸਾ ਨਿਰਮਲ ਜਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਜਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਖੋਟੀ ਮਤ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪਏ ਤਾਂ (ਉਸ ਗੁਰੂ-ਦਰਿਆ ਵਿਚੇ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਆਤਮਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅਜੇਹਾ) ਸਫ਼ਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ, ਕਿ ਜੋ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰੇਤਾਂ ਤੋਂ ਦੇਵਤੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੪੬- **ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਭਰਪੂਰੁ ਰਿਦੈ, ਉਚਰੈ ਕਰਤਾਰੈ ॥**
ਗੁਰੁ ਗਉਹਰੁ ਦਰੀਆਉ, ਪਲਕ ਡੁਬੰਤ੍ਹ ਤਾਰੈ ॥---੩ ॥ [੧੩੯੫]-੧੭

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੰਭੀਰ ਹੈ, ਦਿਲ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈ, ਡੁਬਦੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਲ ਵਿਚ ਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

੪੭- **ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਮਨਿ ਵਸੈ, ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਹ ਖੋਵੈ ॥ ਗੁਰੁ ਨਵਨਿਧਿ ਦਰੀਆਉ, ਜਨਮ ਹਮ ਕਾਲਖ ਧੋਵੈ ॥- -੧੦ ॥**[੧੩੯੨]

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸੁਖ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜਨਮ-ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਕਾਲਖ ਧੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

੪੮- **ਸੰਤ ਸਭਾ ਜੈਕਾਰੁ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਕਰਮ ਕਮਾਉ ॥**
ਨਿਰਮਲੁ ਨ੍ਹਾਵਣੁ ਨਾਨਕਾ ਗੁਰੁ ਤੀਰਥੁ ਦਰੀਆਉ ॥੧੦ ॥ [੧੪੧੧]

ਅਰਥ:--ਸਤਿ(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੀ ਜੈਕਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰ (ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਤੀਤਥ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਰੀਆਉ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜਲ ਵਿਚ ਚੁਭੀ ਮਾਰੋ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉ । ੧੦ ।

੧੦

ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ ਦਰੀਆਉ, ਦਿਲ ਦਰਿਆ, ਸੰਸਾਰ ਦਰਿਆ

੪੯- **ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥ ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥**[੩]-੧੬

ਅਰਥ:--ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸ ਹੁਕਮ ਨਾਲ (ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ) ਲੱਖਾਂ ਦਰਿਆ ਬਣ ਗਏ । ਭਾਵ, ਕਈਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੂਪੀ ਦਰਿਆ ਚਲ ਪਿਆ, ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ।

ਦਿਲ ਦਰਿਆ

੫੦- **ਹਕੁ ਹਲਾਲੁ ਬਖੋਰਹੁ ਖਾਣਾ ॥ ਦਿਲ ਦਰੀਆਉ ਧੋਵਹੁ ਮੈਲਾਣਾ ॥**
ਪੀਰੁ ਪਛਾਣੈ ਭਿਸਤੀ ਸੋਈ ਅਜਰਾਈਲੁ ਨ ਦੋਜ ਠਰਾ ॥ ੧੧ ॥ [੧੦੮੪]-ਸੋਲਹੇ--੩-੧੨

ਅਰਥ:--ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ! ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਿਆ ਕਰ--ਇਹ ਹੈ ਹਲਾਲ, ਇਹ ਖਾਣਾ ਖਾਇਆ ਕਰ । (ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਵਿਤਕਰੇ ਕੱਢ ਕੇ) ਦਿਲ ਨੂੰ ਦਰਿਆ ਬਣਾਉਂਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਇਆ ਕਰ । ਹੇ ਅੱਲਾ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਰਗਾਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜ਼ਰਾਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਜ਼ਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟਦਾ । ੧੧ ।

ਸੰਸਾਰ ਦਰਿਆ

੫੧- **ਕਿਆ ਸੋਵਹਿ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਗਾਫਲ ਗਹਿਲਿਆ ॥ ਕਿਤੀ ਇਤੁ ਦਰੀਆਇ ਵੰਞਨ੍ਹਿ ਵਹਦਿਆ ॥ ੧ ॥**[੩੯੮]--੮-੧੧੦

ਪਦਅਰਥ:--ਕਿਆ ਸੋਵਹਿ--ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਵਿਸਾਰਿ--ਭੁਲਾ ਕੇ । ਗਾਫਲ--ਹੇ ਗ਼ਾਫ਼ਲ, । ਗਹਿਲਿਆ---ਹੇ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਬੰਦੇ ! ਕਿਤੀ--ਕਿਤਨੇ ਹੀ, ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵ । ਇਤੁ--ਇਸ ਵਿਚ । ਦਰੀਆਇ--ਸੰਸਾਰ--ਦਰਿਆ ਵਿਚ ।ਵੰਞਨ੍ਹਿ--ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਵਹਿਦਿਆ--ਰੜ੍ਹਦੇ । ੧ ।

ਅਰਥ:--ਹੇ ਗ਼ਾਫ਼ਲ ਮਨ ! ਹੇ ਬੇ-ਪਰਵਾਹ ਮਨ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁੱਲਾ ਕੇ ਕਿਉਂ (ਮਾਇਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚ) ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ? ਵੇਖ, ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜੀਵ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨਦੀ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੧ ।

ਵਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਹੋਣਾ

੫੨- **ਸਬਰੁ ਏਹੁ ਸੁਆਉ, ਜੇ ਤੂੰ ਬੰਦਾ ਦਿੜੁ ਕਰਹਿ ॥**
ਵਧਿ ਥੀਵਹਿ ਦਰੀਆਉ, ਟੁਟਿ ਨ ਥੀਵਹਿ ਵਾਹੜਾ ॥ ੧੧੭ ॥ [੧੩੮੪]

ਅਰਥ:---ਹੇ ਬੰਦੇ ! ਇਹ ਸਬਰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੂੰ ਸਬਰ ਨੂੰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪੱਕਾ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਹੋ ਜਾਂਵੇਂਗਾ, ਪਰ ਘਟ ਕੇ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਵਹਿਣ ਨਹੀਂ ਬਣੇਂਗਾ (ਭਾਵ, ਸਬਰ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਇਆਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਵਧ ਕੇ ਦਰਿਆ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਵਾਸਤੇ ਪਿਆਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਇਗਾ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਤੰਗ-ਦਿਲੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਇਗੀ) । ੧੧੭ ।

੧੧

ਨਦੀ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ

੫੩- **ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ, ਮੁਰਗਾਈ ਨੈ ਸਾਣੇ ॥**
ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ, ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ ॥ --੫ ॥[੯੩੮]ਸਿਧ ਗੋਸਟ।

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ (ਉਗਿਆ ਹੋਇਆ) ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਤਰਦੀ ਮੁਰਗਾਈ, ਜਾਂ ਮਰੁਗਾਬੀ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਖੰਭ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦੇ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਗੁਰੂ ਦੇ (ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ-) ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਰਤਿ ਜੋੜੇ ਕੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰ ਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ।

੫੪- **ਨਦੀਆ ਹੋਵਹਿ ਧੇਣਵਾ, ਸੁੰਮ ਹੋਵਹਿ ਦੁਧੁ ਘੀਉ ॥ ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਸਕਰ ਹੋਵੈ, ਖੁਸੀ ਕਰੇ ਨਿਤ ਜੀਉ ॥**
ਪਰਬਤੁ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਹੋਵੈ, ਹੀਰੇ ਲਾਲ ਜੜਾਉ ॥ ਭੀ ਤੂੰ ਹੈ ਸਾਲਾਹਣਾ, ਆਖਣ ਲਹੈ ਨ ਚਾਉ ॥ ੧ ॥[੧੪੨]-ਵਾਰ--੯

ਅਰਥ:--ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁਧ ਦਾ ਦਰਿਆ ਵਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਗਾਈਆਂ ਬਣ ਜਾਣ, (ਪਾਣੀ ਦੇ) ਚਸ਼ਮੇ ਦੁੱਧ ਤੇ ਘਿਉ ਬਣ ਜਾਣ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ੱਕਰ ਬਣ ਜਾਏ, (ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਨਿੱਤ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵੀ ਅਨਭਵ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਹੀਰੇ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਨਾਲ ਜੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੋਨੇ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਪਹਾੜ ਬਣ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਵੀ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਾਂ ਤੇ) ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਾਂ, ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮੇਰਾ ਚਾਉ ਮੁੱਕ ਨਾ ਜਾਏ। ੧।

੫੫- **ਫਰੀਦਾ ਮਉਤੈ ਦਾ ਬੰਨਾ ਏਵੈ ਦਿਸੈ ਜਿਉ ਦਰੀਆਵੈ ਢਾਹਾ ॥ ਅਗੈ ਦੋਜਕੁ ਤਪਿਆ**
ਸੁਣੀਐ ਹੂਲ ਪਵੈ ਕਾਹਾਹਾ ॥ ਇਕਨਾ ਨੋ ਸਭ ਸੋਝੀ ਆਈ, ਇਕਿ ਫਿਰਦੇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ॥
ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤਿਆ ਦੁਨੀ ਵਿਚਿ, ਸੇ ਦਰਗਹ ਓਗਾਹਾ ॥ ੯੮ ॥[੧੩੮੩]

ਅਰਥ:--ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਕੰਢਾ ਹੈ (ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਵੇਗ ਨਾਲ ਢਹਿ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ-ਰੂਪ ਨਦੀ ਦਾ ਕੰਢਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਜੀਵ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਡਿਗਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ)। ਮੌਤ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ (ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ) ਤਪੇ ਹੋਏ ਨਰਕ ਸੁਣੀਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਹਾਕਾਰ ਤੇ ਰੌਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ (ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਹੈ (ਕਿ ਇਥੇ ਕਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨੀ ਹੈ, ਪਰ) ਕਈ ਬੇਪਰਵਾਹ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਹੜੇ ਅਮਲ ਏਥੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗਵਾਹ ਬਣਦੇ ਹਨ। ੯੮।

੫੬- **ਫਰੀਦਾ ਦਰੀਆਵੈ ਕੰਨੈ ਬਗੁਲਾ, ਬੈਠਾ ਕੇਲ ਕਰੇ ॥ ਕੇਲ ਕਰੇਦੇ ਹੰਝ ਨੋ, ਅਚਿੰਤੇ ਬਾਜ ਪਏ ॥**
ਬਾਜ ਪਏ ਤਿਸੁ ਰਬ ਦੇ ਕੇਲਾਂ ਵਿਸਰੀਆਂ ॥ ਜੋ ਮਨਿ ਚਿਤਿ ਨ ਚੇਤੇ ਸਨਿ, ਸੋ ਗਾਲੀ ਰਬ ਕੀਆਂ ॥ ੯੯ ॥[੧੩੮੩]

ਅਰਥ:--ਹੇ ਫ਼ਰੀਦਾ ! (ਬੰਦਾ ਜਗਤ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੈ, ਜਦੋਂ) ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਬਗੁਲਾ ਕਲੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਉਸ) ਹੰਸ (ਵਰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਕਲੋਲਾਂ ਕਰਦੇ ਬਗੁਲੇ) ਨੂੰ ਅਚਨ-ਚੇਤ ਬਾਜ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਕਲੋਲ ਕਰਨੇ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਏਹੀ ਹਾਲ ਮੌਤ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਬੰਦੇ ਦੇ ਕਦੇ ਮਨ ਚਿਤ-ਚੇਤੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਬ ਨੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ੯੯।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ-ਰੂਪੀ-ਦਰਿਆ

੫੭- **ਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦੁ ਨਦੀ ਸਭ ਸਿਖੀ ਨਾਤੈ ਜਿਤੁ ਵਡਿਆਈ ॥**
ਨਾਨਕ ਜੇ ਸਿਰਖੁਥੇ ਨਾਵਨਿ ਨਾਹੀ, ਤਾ ਸਤ ਚਟੇ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ॥ ੧ ॥[੧੫੦]-ਵਾਰ-੨੬

ਅਰਥ:--ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਨੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਮਾਨੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਗੁਰੂ-ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਨ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ(ਭਾਵ, ਸੁਰਤਿ ਜੋੜਨ ਨਾਲ) ਵਡਿਆਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਇਹ ਸਿਰ-ਖੁਥੇ ਇਸ ਨਾਮ ਜਲ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਨਿਰੀ ਮੂੰਹ-ਕਾਲਖ ਹੀ ਖੱਟਦੇ ਹਨ। ੧।

੧੨

ਗੁਰਮਤਿ-ਸਾਗਰ-ਸਮੁੰਦਰ

ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਵਾਲੇ ਬਿੱਪ੍ਰੀ ਭਰਮ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅੱਡਰੀ ਮਹਿਮਾਂ ਹੈ। ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਲਪਣਾ ਦੇ ਸੱਤ ਸਮੁਦਰਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਿੰਡੇ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਂਨ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਅਤੇ ਉਕਾਈ ਰਹਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੀ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤੀ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਆਉ, ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰ ਸਕਣ ਜੋਗੇ ਬਣੀਏ:--

੫੮- **ਤੂ ਠਾਕੁਰੋ ਬੈਰਾਗਰੋ ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥ ਤੂੰ ਸਾਗਰੋ ਰਤਨਾਗਰੋ ਹਉ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ਰਾਮ ॥**
ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੂ ਵਡ ਦਾਣਾ ਕਰਿ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਸਾਂਈ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ਸਾ ਮਤਿ ਦੀਜੈ ਆਠ ਪਹਰ
ਤੁਧੁ ਧਿਆਈ ॥ ਗਰਬੁ ਨ ਕੀਜੈ ਰੇਣ ਹੋਵੀਜੈ ਤਾ ਗਤਿ ਜੀਅਰੇ ਤੇਰੀ ॥ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਨਕ ਕਾ ਠਾਕੁਰੁ
ਮੈ ਜੇਹੀ ਘਣ ਚੇਰੀ ਰਾਮ ॥੧॥[੭੭੯]-੧-੪

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ! ਤੂੰ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ, ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਮਾਇਆ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਮੇਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ। ਹੇ ਰਾਮ ! ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈਂ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕ ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਤੂੰ ਵਡਾ ਸਿਆਣਾ ਹੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ। ਕਿਪਾ ਕਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹੀ ਸਮਝ ਬਖ਼ਸ਼ ਕਿ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਰਹਾਂ। ਹੇ ਜਿੰਦੇ ! ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਸਭ ਦੇ ਚਰਨਾ ਦੀ ਧੂੜ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਤੇਰੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਬਣ ਸਕੇਗੀ। ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ---ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਜਿਹੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ। ੧।

੫੯- **...ਮੋਹਿ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੁਖ ਸਾਗਰ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਮਨੁ ਜਾਗਾ ॥**

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਨੀ ਚਰਣ ਕਮਲ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥ ੪ ॥[੭੮੧]-ਛੰਤ-੩-੬

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ! ਹੇ ਸੁਖਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ! (ਤੇਰੀ ਹੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ) ਮੈਂ ਗੁਣ-ਹੀਨ ਦਾ ਮਨ ਸੰਤ (ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਸੰਗਤਿ (ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿਚੋਂ) ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ---ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ।

੬੦- **ਤੁਮ ਹਰਿ ਸਰਵਰ ਅਤਿ ਅਗਾਹ ਹਮ ਲਹਿ ਨ ਸਕਹਿ ਅੰਤੁ ਮਾਤੀ ॥**

ਤੂ ਪਰੈ ਪਰੈ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਮਿਤਿ ਜਾਨਉ ਆਪਨ ਗਾਤੀ ॥ ੨ ॥[੬੬੮]-੫

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ (ਅਨਮੋਲ ਗੁਣਾਂ ਦਾ) ਬੜਾ ਹੀ ਡੂੰਘਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ, ਅਸੀ ਤੇਰੀ ਡੂੰਘਾਈ ਦਾ ਅੰਤ ਰਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦੇ । ਤੂੰ ਪਰੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ ਹੈਂ । ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਤੂੰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਵਡਾ ਹੈਂ--ਇਹ ਭੇਤ ਤੂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ । ੨ ।

੧੩

ਗੁਰ ਸਾਗਰ

੬੧- **ਗੁਰੁ ਸਾਇਰੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਚੁ ਸੋਇ ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਹੋਇ ॥**

ਸੋ ਬੂਝੈ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੇਵ ਕਰਾਏ ॥ ੧ ॥[੩੬੩]--੧੦-੪੯

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਗੁਣਾ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਉਸ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਵਡੀ ਕਿਸਮਤ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਭੇਤ ਨੂੰ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਿ ਸਮਝਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੬੨- **ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੋ ਰਤਨਾਗਰੁ ਤਿਤੁ ਰਤਨ ਘਨੇਰੇ ਰਾਮ ॥**

ਕਰਿ ਮਜਨੋ ਸਪਤ ਸਰੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ॥..੩॥[੪੩੬]-੨

ਅਰਥ:---ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਰਤਨਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ (ਸੁਚੱਜੀ-ਜੀਵਨ-ਸਿਖਿਆ ਦੇ), ਅਨੇਕ ਰਤਨ ਹਨ । ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜੇ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ, ਮਨ ਤੇ ਬੁਧੀ ਸਮੇਤ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਇਗਾ ।

੬੩- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਜਗ ਅੰਤਰਿ ਹੋਰਥੈ ਸੁਖੁ ਨਾਹੀ ॥**

ਹਉਮੈ ਜਗਤੁ ਦੁਖਿ ਰੋਗਿ ਵਿਆਪਿਆ ਮਰਿ ਜਨਮੈ ਰੋਵੈ ਧਾਹੀ ॥ ੧ ॥[੬੦੩]-੧੦

ਅਰਥ:--ਜਗਤ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸੁਖ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜਗਤ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਰੋਗ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੰਮਦਾ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦਾ ਹੈ, ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੬੪- **ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੰਤ ਚੁਗਹਿ ਨਹੀ ਦੂਰੇ ॥**

ਹਰਿ ਰਸੁ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ॥ ਸਰਵਰ ਮਹਿ ਹੰਸੁ ਪ੍ਰਾਨਪਤਿ ਪਾਵੈ ॥ ੧ ॥[੬੮੫]-੧

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਇੱਕ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੱਖ ਉਸ ਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹੰਸ ਮੋਤੀ ਚੁਗਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮੇਹਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ-ਹੰਸ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਰਸ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਦੇ ਹਨ । (ਗੁਰਸਿੱਖ) ਹੰਸ ਗੁਰੂ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਿੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੬੫- **ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਗੁਣ ਨਾਮ ਕਾ ਮੈ ਤਿਸੁ ਦੇਖਣ ਕਾ ਚਾਉ ॥**

ਹਉ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵਊ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥ ੬ ॥[੭੫੯]-੧-੨-੧੧

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ,, ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਉਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂਘ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਘੜੀ ਵੀ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦਾ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੬ ।

੧੪

ਸਰੀਰੁ ਸਮੁੰਦਰ

੬੬- **ਰਤਨਾ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਬਹੁ ਸਾਗਰੁ ਭਰਿਆ ਰਾਮ ॥ ਬਾਣੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਤਿਨ੍ ਹਥਿ ਚੜਿਆ ਰਾਮ ॥**

ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਾਗੇ ਤਿਨ੍ ਹਥਿ ਚੜਿਆ ਨਿਰਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਅਪਾਰਾ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਤੋਲਕੁ ਪਾਇਆ

ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ਸਮੁੰਦੁ ਵਿਰੋਲਿ ਸਰੀਰੁ ਹਮ ਦੇਖਿਆ ਇਕ ਵਸਤੁ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਈ ॥

ਗੁਰ ਗੋਵਿੰਦੁ ਗੁੋਵਿੰਦੁ ਗੁਰੂ ਹੈ ਨਾਨਕ ਭੇਦੁ ਨ ਭਾਈ ॥ ੪ ॥[੪੪੨]-੧-੮

ਅਰਥ:--(ਇਹ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ, ਮਾਨੋ ਇੱਕ) ਸਮੁੰਦਰ (ਹੈ, ਜੋ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸ੍ਰੈਸ਼ਟ ਗੁਣਾਂ-ਰੂਪ) ਅਨੇਕਾਂ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਕਾ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ । ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਤਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਉਹ ਨਾਮ-ਰਤਨ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕੀਮਤਿ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇਰਾ ਉਹ ਨਾਮ-ਰਤਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ (ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ-ਰੂਪ) ਸੋਹਣਾਂ ਕੀਮਤੀ ਪਦਾਰਥ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ੪ ।

੧੫

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਖਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰ

੬੭- ਖਾਰ ਸਮੁਦ੍ ਢੰਢੋਲੀਐ ਇਕੁ ਮਣੀਆ ਪਾਵੈ ॥ ਦੁਇ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ਸੁਹਾਵਣਾ ਮਾਟੀ ਤਿਸੁ ਖਾਵੈ ॥
ਗੁਰੁ ਸਾਗਰੁ ਸਤਿ ਸੇਵੀਐ ਦੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ੬ ॥ [੧੦੧੨]-੬

(ਨੋਟ--ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕ ਕੇ ੧੪ ਰਤਨ ਕੱਢਣ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਲਿਖਦਿਆਂ ਇਸ ਪਾਵਨ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ।

੧੬

ਗੁਰਮਤਿ-ਸਰੋਵਰ

ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਆਉ ਹੁਣ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਵਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰੇ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਸੁਆਰਨ ਜੋਗੇ ਬਣੀਏ :--

ਪ੍ਰਭੂ-ਸਰੋਵਰ

੬੮- ਹਰਿ ਚਰਣ ਸਰੋਵਰ ਤਹ ਕਰਹੁ ਨਿਵਾਸੁ ਮਨਾ ॥
ਕਰਿ ਮਜਨੁ ਹਰਿ ਸਰੇ ਸਭਿ ਕਿਲਬਿਖ ਨਾਸੁ ਮਨਾ ॥ - - ੧ ॥ [੫੪੪]-ਛੰਤ-੨-੫

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸਰੋਵਰ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਟਿਕਿਆ ਰਹੁ । ਹੇ ਮਨ ! ਪਰਮਾਤਮਾ (ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ) ਦੇ ਤਾਲਾਬ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਏਗਾ ।

੬੯- ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਨਕੁ ਬੇਨਤੀ ਤੂ ਸਰਵਰੁ ਤੂ ਹੰਸੁ ॥ ਕਉਲੁ ਤੂ ਹੈ ਕਵੀਆ ਤੂ ਹੈ ਆਪੇ ਵੇਖਿ ਵਿਗਸੁ ॥ ੪ ॥ [੨੩]-੨੫

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਨਾਨਕ (ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ) ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੀਦਾਰ ਦੇਹ) ਤੂੰ ਹੀ ਸਰੋਵਰ ਹੈਂ ਤੂੰ ਹੀ ਸਰੋਵਰ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੰਸ ਹੈਂ । ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਖਿੜਨ ਵਾਲਾ ਕੌਲ ਫੁੱਲ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ ਤੇ ਚੰਦ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ ਖਿੜਨ ਵਾਲੀ ਕੰਮੀ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ (ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ ਹੀ ਹੈਂ । ੪ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਜਾਣ ਕੇ ਸਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਹਿਰਦਾ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਭਿੱਜਾ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ ।

੧੭

ਗੁਰੂ ਸਰੋਵਰ

੭੦- ਮਨ ਰੇ, ਹਉਮੈ ਛੋਡਿ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਸੇਵਿ ਤੂ, ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹ ਮਾਨੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੨੧]-੧੯

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! (ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ ਦਾ) ਹੰਕਾਰ ਛੱਡ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਉ ਜੋ (ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਸਰੋਵਰ ਹੈ । (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਹਾਸਲ ਕਰੇਂਗਾ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੭੧- ਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਮਾਨ ਸਰੋਵਰੁ ਹੈ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਖ ਲਹੰਨ੍ਹਿ ॥
ਸੇਵਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਜਿਆ ਸੇ ਹੰਸੁਲੇ ਨਾਮੁ ਲਹੰਨਿ ॥ ੨ ॥ [੭੫੭]-ਅਸਟ-੨-੪-੯

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਸਰ ਹੈ, ਮਾਨ ਸਰੋਵਰ ਹੈ । ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਸੋਹਣੇ ਹੰਸ (-ਗੁਰਸਿਖ ਉਸ ਗੁਰੂ-ਮਾਨ-ਸਰੋਵਰ ਵਿਚੋਂ) ਨਾਮ (-ਮੋਤੀ) ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੨ ।

੭੨- ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਸੋ ਪਾਵੈ ॥ ਸਿਖ ਹੰਸ ਸਰਵਰਿ ਇਕਠੇ ਹੋਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਕੈ ਹੁਕਮਾਵੈ ॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਮਾਣਕ ਸਰਵਰਿ ਭਰਪੂਰੇ, ਖਾਇ ਖਰਚਿ ਰਹੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ॥ ਸਰਵਰ ਹੰਸੁ ਦੂਰਿ ਨ ਹੋਈ ਕਰਤੇ ਏਵੈ ਭਾਵੈ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ, ਜਿਸ ਦੈ ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਧੁਰਿ ਲਿਖਿਆ, ਸੋ ਸਿਖੁ ਗੁਰੂ ਪਹਿ ਆਵੈ ॥ ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੰਬ ਸਭਿ ਤਾਰੇ ਸਭਾ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛਡਾਵੈ ॥ ੧ ॥ [੯੬੦]-ਵਾਰ--੭

ਅਰਥ:--ਸਤਿਗੁਰੁ (ਮਾਨੋ) ਇਕ ਸਰੋਵਰ ਹੈ ਜੋ ਰਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਭਾਗ ਹੋਣ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸਿੱਖ-ਹੰਸ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ-ਰੂਪ) ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਰੂਪ) ਹੀਰੇ-ਮੋਤੀ ਨਕਾ-ਨਕ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਸਿੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵਰਤਦੇ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦੇ ਹਨ ਇਹ ਹੀਰੇ-ਮੋਤੀ ਮੁਕਦੇ ਨਹੀਂ । ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਇਉਂ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ-ਹੰਸ ਗੁਰੂ-ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਧੁਰੋਂ ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖ ਹੋਵੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਆ ਕੇ) ਉਹ ਆਪ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਸਨਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੭੩- ਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਹਮ ਹੰਸ ਪਿਆਰੇ ॥ ਸਾਗਰ ਮਹਿ ਰਤਨ ਲਾਲ ਬਹੁ ਸਾਰੇ ॥
ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਹੀਰਾ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵਤ ਮਨੁ ਤਨੁ ਭੀਨਾ ਹੇ ॥ ੨ ॥[੧੦੨੭]-੨-੮

ਪਦ ਰਥ:-ਹਸ ਪਿਆਰੇ--ਪਿਆਰੇ ਹੰਸ । ਸਾਗਰ--ਸਮੁੰਦਰ । ਮੋਤੀ ਮਾਣਕ ਹੀਰਾ--ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦ । ਭੀਨਾ--ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

੭੪- ਬਾਘੁ ਮਰੈ ਮਨੁ ਮਾਰੀਐ ਜਿਸੁ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਖਿਆ ਹੋਇ ॥ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ਹਰਿ ਮਿਲੈ
ਬਹੁੜਿ ਨ ਮਰਣਾ ਹੋਇ ॥ ਕੀਚੜਿ ਹਾਥੁ ਨ ਬੂਡਈ ਏਕਾ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿ ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਬਰੇ ਗੁਰੁ ਸਰਵਰੁ ਸਚੀ ਪਾਲਿ ॥ ੮ ॥ [੧੪੧੦]

ਅਰਥ:-- ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਘਿਆੜ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਹਥ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਡੁੱਬਦਾ (ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦਾ) । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਡੁਬਣੋਂ) ਬਚ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਾਮ ਦਾ ਸਰੋਵਰ ਹੈ,, ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਦਾ ਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਹੈ, (ਜੋ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਲਿੱਬੜਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ) । ੮ ।

੧੮

ਗੁਰੂ "ਸੰਤੋਖ ਸਰ "

ਜਿਸ ਸੰਤੋਖ ਸਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਫਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਰੋਵਰ ਕਿਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਉਸ ਸੰਤੋਖ ਸਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤ੍ਰ ਉਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਉ, ਆਪਣੇ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਉਸ ਸੰਤੋਖ ਸਰ ਦਾ ਪਤਾ ਪੁਛੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੁਭਾ ਬਣਾ ਲੈਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜੀਏ:--

੭੫- **ਜਿਨ ਕਉ ਤੁਮ੍ ਹਰਿ ਮੇਲਹੁ ਸੁਆਮੀ, ਤੇ ਨ੍ਾਏ ਸੰਤੋਖ ਗੁਰ ਸਰਾ ॥**
ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਈ ਹਰਿ ਭਜਿਆ, ਜਨ ਨਾਨਕ ਪਾਰਿ ਪਰਾ ॥ ੪ ॥ [੭੯੯]-੩

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਸੰਤੋਖ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਹ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿਤ੍ਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਜੇਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਟੀ ਮਤ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੪ ।

੭੬- **ਜਿਨ ਕਉ ਲਿਖਤੁ ਲਿਖੇ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਤੇ ਗੁਰ ਸੰਤੋਖਸਰਿ ਨਾਤੇ ॥**
ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਈ ਸਭ ਤਿਨ ਕੀ ਜੋ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ॥ ੩ ॥[੧੬੯]-੨-੧੬-੫੪

ਅਰਥ:--ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਭਗਤੀ ਦਾ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ-ਰੂਪ ਸੰਤੋਖਸਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ) । ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੈੜੀ ਮਤਿ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ ।

੧੯

ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਵੀ ਸੰਤੋਖ-ਸਰ ?

ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਢਾਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੂੜ ਦੀ ਪਾਲ ਡੇਗ ਲਈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਰੀਰ-ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਝਲਕਾਰਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ, ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸਾਗਰ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ? ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਵੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਕੀ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਸਾਗਰ ਹੈ ? ਆਉ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮਤਿ ਲਈਏ:---

੭੭- **ਸਪਤਮੀ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰੀਰਿ ॥ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦ ਭਰੇ ਨਿਰਮਲ ਨੀਰਿ ॥ ਮਜਨੁ ਸੀਲੁ ਸਚੁ ਰਿਦੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥**
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਪਾਵੈ ਸਭਿ ਪਾਰਿ ॥ ਮਨਿ ਸਾਚਾ ਮੁਖਿ ਸਾਚਉ ਭਾਇ ॥ ਸਚੁ ਨੀਸਾਣੈ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥੯॥[੮੩੯]

[ਇਸ ਪਾਵਨ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਏਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਚੌਥੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ੯੩ ਨੰਬਰ ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜੀ]

ਗੁਰਮਤਿ ਤਾਲ (ਤਲਾਬ, ਸਰੋਵਰ)

੭੮- **ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ॥ ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਤਨੁ ਜਾਲਿ ਜਿਨਿ ਜਲਿਐ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥**
ਪਉਦੀ ਜਾਇ ਪਰਾਲਿ ਪਿਛੈ ਹਥੁ ਨ ਅੰਬੜੈ ਤਿਤੁ ਨਿਵੰਧੈ ਤਾਲਿ ॥੧ ॥ [੭੮੯]-ਵਾਰ-੧੧

ਅਰਥ:--ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਤ੍ਰਿਸਨਾਂ-ਅੱਗ ਵਿਚ) ਸੜੇ ਹੋਏ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ । ਹੈ, ਸੋ (ਅਜੇਹੇ) ਸਰੀਰ ਦੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਦੇਹ । ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਗਿਰਾਵਟ ਵਿਚ ਆਏ ਇਸ ਹਿਰਦੇ-ਤਲਾਬ ਵਿਚ (ਪਾਪਾਂ) ਦੀ) ਪਰਾਲੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ (ਇਸ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ) ਫਿਰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਜਾਇਗੀ ।

੭੯- **ਜਿਸ ਕਾ ਕਾਰਜੁ ਤਿਨ ਹੀ ਕੀਆ ਮਾਣਸੁ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਭਗਤ ਸੋਹਨਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ**
ਸਦਾ ਕਰਹਿ ਜੈਕਾਰਾ ਰਾਮ ॥ ਗੁਣ ਗਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਅਨਦ ਉਪਜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਸੰਗਿ ਬਨੀ ॥ ਜਿਨਿ
ਉਦਮੁ ਕੀਆ ਤਾਲ ਕੇਰਾ ਤਿਸ ਕੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਪੁੰਨ ਕਿਰਿਆ ਮਹਾ
ਨਿਰਮਲ ਚਾਰਾ ॥ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਅਧਾਰਾ ॥ ੩ ॥ [੭੮੪]-ਛੰਤ--੭-੧੦

ਪਦਅਰਥ:--ਜਿਸ ਕਾ--ਜਿਸਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ । ਕਾਰਜ--ਕੰਮ, ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਂਣ ਦਾ ਕੰਮ । ਤਿਨ ਹੀ--ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਹੀ । ਜੈਕਾਰਾ--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ । ਤਾਲ ਕੇਰਾ--(ਹਿਰਦੇ-) ਤਾਲ (ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਜਲੁ ਭਰਨ) ਦਾ । ਕੇਰਾ--ਦਾ । ਬਨੀ--ਪ੍ਰੀਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਉਪਮਾਂ--ਵਡਿਆਈ । ਕਿਆ ਗਨੀ--ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਠਸਠਿ--ਅਠਾਹਠ । ਚਾਰਾ--ਸੁੰਦਰ । ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ--ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨਾ । ਬਿਰਦੁ--ਮੁਢ ਕਦੀਮਾ ਦਾ ਸੁਭਉ । ਸਬਦ ਅਧਾਰਾ--(ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ । ੩ ।

ਅਰਥ:--ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ--ਇਹ) ਕੰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਸਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੋਈ

ਸਪਰਥਾ ਨਹੀਂ । ਉਸ ਮਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਭਗਤ ਉਸ ਹਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਬਣਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ-ਤਾਲ ਵਿਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਲ ਭਰਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਸਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ-ਜਲ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਸ ਸੰਤ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਡੇ ਵਡੇ ਪਵਿਤੱਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਪੁੰਨ-ਕਰਮ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇ ਕੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਵਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦੇਣਾ--ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਦੀਮਾ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੩ ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਉਪਦੇਸ਼ਕ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਛੰਤ ਵਿਚ ਆਏ **ਤਾਲ** (ਸ੍ਰੋਵਰ) ਦੇ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਜਲ-ਸ੍ਰੋਵਰ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ । ਸਮਝਾਇਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਲਵਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸੀ, ਮਨੁਖਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਏਡਾ ਵਡਾ ਕੰਮ ਕਿਥੋਂ ਕਰਨਾ ਸੀ ? ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਅਨੂਪਮ ਤਾਲ ਦੀ ਪੁਟਵਾਈ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਦਿ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲਾ ਅਜੇਹਾ ਘੋਰ ਪਾਪ, ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਜੇ ਤਾਂ ਭੋਲੇ ਭਾ ਨਿਰੋਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ, ਇਸ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਦੇ ਭਾਗੀ ਕੇਵਲ ਸਟੇਜ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸੱਜਣ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਜੇਹੀ ਨਿੰਦਿਆ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੋਵੇਂ--**ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਡੋਬੰਨਿ ॥ ੫ ॥**[੭੫੫] । ਉਜ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੰਡਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ-ਭਾਵ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬੱਜਰ ਅਪਰਾਧ ਹੈ । ਕੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ ਏਡੀ ਕਰੜੀ ਘਾਲਣਾ ਨਾਲ ਸਿਰਜੇ ਪੰਥ ਨੇ ਇਸ ਪਰਕਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ ? ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਖੁਨਾਮੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ।

੮੦- **ਮਤ ਭੂਲਹੁ ਮਾਨੁਖ ਜਨ ਮਾਇਆ ਭਰਮਾਇਆ ॥**
ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਪਤਿ ਰਾਖਸੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭਿ ਪਹਿਰਾਇਆ ॥ ੪ ॥[੮੧੨]-੧੬-੪੬

ਛੇਵਾਂ ਕਾਂਡ

੧

ਕਰਮ ਕਾਂਡ

ਕਰਮ= (੧) ਕਦਮ, ਤਿੰਨ ਹਥ ਲੰਬਾਈ। (ਇੱਕ ਗ਼ਮਾਊਂ, ਏਕੜ ਅਥਵਾ ਕਿੱਲਾ ਚੌਰਸ ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਬਾਹੀਆਂ ੩੬, ੩੬ ਅਤੇ ੪੦, ੪੦ ਕਰਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

(੨) ਕੰਮ ਜੋ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ--" ਕਰਮ ਕਰਤ ਹੋਵੈ ਨਿਹਕਰਮ " ਵੈਦਕ ਕਾਲ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ " ਕਰਮ " ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ।

(ੳ) ਕ੍ਰਿਯਾਮਾਨ, ਜੋ ਕਰਮ ਅਸੀਂ ਹੁੰਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ,

(ਅ) ਪ੍ਰਾਰਬਧ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ,

(ੲ) ਸੰਚਿਤ, ਉਹ ਕਰਮ ਜੋ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਭੋਗਿਆ।

ਕਾਂਡ= ਭਾਗ, ਹਿੱਸਾ, ਵਿਭਾਗ, ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਦਾ ਵਿਭਾਗ। ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ, ਅਧਿਆਇ ਅਥਵਾ ' ਬਾਬ '। (੨) ਸ਼ਾਤ੍ਰ ਦਾ ਉਹ ਕਾਂਡ (ਭਾਗ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰਮ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਲਾਹੇ ਵੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਰਜਤ ਹਨ। ਕਿਸ ਕਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਰਮ ਕਿਸ ਕਿਸ ਸਮੇਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਕੁਝ ਕਰਮ ਕੇਵਲ ਮੋਖਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੋਖਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਨਾ ਕਰੇ, ਜਿਵੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਯੱਗ ਆਦਿ। ਪਰ ਵੇਦਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਆਦਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ, ਕਈ ਕਰਮ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣਾ ਥਾਂ ਗੁਆ ਬੈਠਦਾ ਹੈ। ਵਰਣ ਆਸਰਮ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੇ, ਮੁੰਡਨ ਤੇ, ਜਨੇਊ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਮੇ, ਠਾਕਾ, ਕੁੜਮਾਈ, ਵਿਆਹ, ਮੁਕਲਾਵਾ, ਅਥਵਾ ਗਰਭ ਧਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਮਿਥੇ ਲੱਕ-ਤੋੜਵੇਂ ਖ਼ਰਚ, ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਸਮੇ ਤੋਂ ਮਿਤਰਤਕ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਲਈ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਖ਼ਰਚ ਮਿਰਤਕ ਦੀਆਂ ੩੪ ਪੀਹੜੀਆਂ ਤੱਕ ਝੱਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਖਾਣ ਲਈ ਖਿਲਾਰਿਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਹੀ ਹੈ। (ਪੜ੍ਹੋ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਲੇਖ) ਵੇਦਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧੌਣ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟੇ ਵਰਨ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਸੰਗਲਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰੜੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-- **ਬੇਦ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਭਾਈ ॥ ਸਾਂਕਲ ਜੇਵਰੀ ਲੈ ਹੈ ਆਈ ॥ ੧ ॥**੩੨੯]-੩੦

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪੁਸਤਕ " **ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ** " ਛੇਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ ਮਾਰਚ ੧੯੯੨- ਦੇ ੧੫੯ ਸਫ਼ੇ ਤੇ, ਰਾਮਾਨੁਜ ਦੇ ਜਬਾਨੀ ਵੈਸਨੋ ਮੱਤ ਦੇ ਅਮਲੀ ਮਾਰਗ ਪੱਖ ਵਿਚਲੇ ੧੬ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ:---੧--ਰੱਬ ਦਾ ਸਿਮਰਨ। ੨--ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਤੇ ਨਾਉਂ ਲੈਣਾ। ੩--ਡੰਡੌਤ ਕਰਨਾ। ੪-ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਚਰਨ ਸੇਵਾ। ੫--ਮੁਤਵਾਤਰ ਇੱਕ ਰਸ ਭਗਤੀ। ੬--ਜੀਵ ਅਰਪਣ। ੭--ਹੁਕਮ ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਸੇਵਾ। ੮--ਸਾਖੀਅਮ-ਸੰਗਤਿ। ਦੇਹੀ ਉਤੇ ਸੰਖ, ਤ੍ਰਿਸੂਲ ਆਦਿ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਉਂਣੇ। ੧੦--ਮੱਥੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਣਾ। ੧੧--ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ। ੧੨--ਹਰਿ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪੀਣਾ। ੧੩--ਹਰਿ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲੁਆਈਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲੈਣਾ ਤੇ ਛਕਣਾ। ੧੪--ਹਰੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੁਲਸੀ ਪੱਤ੍ਰ ਭੇਟ ਕਰਨੇ। (ਨੋਟ--ਹਰਿ ਜਾਂ ਹਰੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਥਵਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਹੀ ਨਾਂ ਹਨ]

ਏਥੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ, (ਜਿਵੇਂ ਭਰਮੀ ਸਿੱਖ ਸਾਹ ਅੰਦਰ ਲੈ ਜਾਣ ਲੱਗੇ " ਵਾਹ " ਅਤੇ ਸਾਹ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਸਮੇ ' ਗੁਰੂ " ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਭਾਵ, ਕਥਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਰਾਗਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਵਜਾ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਗੁਣਾ ਦਾ (ਗਾਉਣ ਵਜਾਉਣ ਦੁਆਰਾ) ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦਾ ਚਲਾਇਆ **ਕਰਮ ਕਾਂਡ** ਹੀ ਹੈ। ਉਪ੍ਰੋਕਤ ੧੪ ਨੰਬਰ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਜਿਕਰ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਵਾੜੀ ? ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸਰਦੀ ਸਮੇਂ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਰੁਮਾਲਿਆਂ, ਰਜਾਈਆਂ ਆਦਿ ਗਰਮ ਬਸਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ

Heater ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਸਮੇਂ Air Conditioning ਦਾ ਜਾਂ ਪੱਖੇ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਜਲ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਭੋਗ ਲਵਾਉਣਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦੇ ਚੌਰ ਦੀ ਅਸਲ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹਿ ਕੇ ਕੇਵਲ ਚੌਰ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਹਲਾਈ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਵਾਲੀ " ਸੇਵਾ " ਮੰਨ ਲੈਣਾ, ਆਦਿ, ਸੱਭ ਕੁਝ **ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡ** ਹੀ ਹੈ । ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਖ਼ਾਸ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਰਸ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਵੀ, (ਸ੍ਰੋਮਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਣਤ) ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਮੰਨਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ੯ਵੇਂ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਹੀ ਉਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਉਣੇ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਮੋਖ਼ਸ਼ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਕੇ ਕੋਈ ਉਚੇਚਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੈ । ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਡਾ **ਧਰਮੀ ਮੰਨਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਨਾ** ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਉੱਚਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ, ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਸਣੇ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੇ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਵੀ **ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਹੀ ਹੈ ।** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਏ ਹਨ --**ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਜਿਸ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਗਰੀਬੀ ਵਸਾਵੈ ॥ ਨਾਨਕ ਈਹਾ ਮੁਕਤੁ ਆਗੈ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ॥ ੧ ॥** [੨੭੮]-੧੨--**ਭਾਉ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨੀਚੁ ਸਦਾਏ ॥ ਤਉ ਨਾਨਕ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਏ ॥ ੨ ॥**[੪੭੦]-੧੩

" ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ " ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਲਿਖਤ " ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ--ਕਿਸੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਮੰਤ੍ਰ ਗ੍ਰਿਹਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਵੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਹੈ । ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਧੀ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਮੁਥਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜੋੜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਆਪਾ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਉਪਜਿਆ ਸੱਚਾ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ, ਨਿਸ਼ਕਪਟ, ਨਿਸ਼ਪਾਪ, ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ--**ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਹੋਹਿ ਦਾਸਤ ਭਾਇ ॥ ਤਉ ਜਗ ਜੀਵਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ੨ ॥** [੧੧੭੩]-੪ ----ਅਤੇ ਫਿਰ---**ਜਿੰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ** ॥ [ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ]

੨

ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਖਿਲਾਰਿਆ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਲੁੱਟ-ਜਾਲ

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨ ਇਛੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਥਵਾ ਦੁਖਾਂ ਮਸੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਨੇ ਪੂਜਾ, ਭੇਟਾ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਆਦਿ ਦੀ ਰੀਤ ਚਾਲੂ ਕਰ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਮਾਇਆ ਉਗਰਾਹੁਣੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਫਿਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੌਸ਼ਟਿਕ ਅਤੇ ਸੁਆਦਲੇ ਪਕਵਾਨ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਕਿਉਂਕਿ ਖਾਣਾ ਅਥਵਾ ਭੋਗਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਪੁਜਾਰੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣਾ ਲਈ । ਸੇਜਾ ਦਾਨ ਅਥਵਾ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਬਣ ਗਿਆ । ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤੀ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧਤ ਮਸਾਲੇ ਪਾ ਕੇ, ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ ਦਾ ਸੁਆਦਿਸ਼ਟ **ਮਾਸ-ਭੋਜਨ** ਅਤੇ **ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸ਼ਰਾਬ** ਨੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮੁਹਾਣੇ ਮੋੜ ਲਏ ਸਨ । ਭਾਵ, ਜੋ ਕੁਝ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਾਲੇ ਭਵਣਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਕੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ।

ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਆਰੇ ਹੇਠ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਅੱਧ ਵਿਚੋਂ ਕਟਾ ਲੈਣਾ ਮੋਖਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਸੀ । ਫਿਰ " ਕੰਨਿਆਂ ਦਾਨ " ਨੂੰ ਕਈ ਕੁਲਾਂ ਤਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਮੰਨ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਅੱਡ ਅੱਡ ਨਾ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਈ ਯੱਗਾਂ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਅਸਾਂ ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਪਰੋਹਿਤ-ਪੁਜਾਰੀ, ਜੋਗੀ, ਜੰਗਮ, ਸਰੇਵੜੇ, ਭਾਟੜੇ ਆਦਿ ਕਈ ਰੂਪਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਰਹੇ **ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਦੀ**, ਅਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਈ ਦਿਨ ਠਹਿਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਨਾਵਾਂ ਹੇਠ ਬਣੇ " ਦਰਸ਼ਨਾਂ " ਵਿਚਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ, ਕਾਮ-ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ " ਪੱਕਾ ਵਸੀਲਾ ", ਰਾਮਜਣੀਆਂ " ਦੀ ਭਰਮਾਰ, ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧਾਉਂਦੀ ਗਈ ਸੀ ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਧਰਮ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ । ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰੋਹਿਤ-ਵਾਦੀ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਝੂਠ-ਪੋਲ ਦੀ ਅਸਲੀਯਤ ਸਮਝੀ ਹੈ । ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨਾ ਤੋਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਭਰਮ ਅਤੇ ਮੋਖ-ਪਰਾਪਤੀ ਬਾਰੇ ਬਣੇ ਵਹਿਮ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਹੁਪੱਖੀ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸਿਧਾਂਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਜਾਲ ਵੀ ਬ੍ਰਹਾਮਣ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਨੀਤੀ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ ।

ਅਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਭੋਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਟ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੋਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਲਾਭ, ਅਥਵਾ ਸਵਰਗੀ-ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਅਥਵਾ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ, ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾ ਦੀ ਰੌਣਕ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ਼ਟ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਸਦਗਤੀ ਦੀ ਆਸ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਉੱਦਮ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ (ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦੁਖਾਦਾਈ ਰੂਪ) ਹੈ ।

੩

ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਪ ਤਪ ?

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਵਰਣਨ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਤਮਕ ਤਸੱਲੀ ਨਾ ਹੋਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਈ । ਸੋਂ ਧਰਮ-ਆਗੂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਰਮੀ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਫਲ ਦਾਇਕ ਧਾਰਮਕ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਦੀ ਕਾਢ (Invention) ਕਰਦਾ ਰਹੇ । ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਦੇ ਹਠ-ਜਪਾਂ ਨੂੰ, ਅਤੇ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਕਰੜੇ ਤੋਂ ਕਰੜੇ ਹੱਠ ਕਰਮ ਨੂੰ " ਤਪੱਸਿਆ " ਮਨ ਲਿਆ ਗਿਆ । ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਗਾਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਪੱਸਵੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ--

(੧) ਤਪੱਸਵੀ ਦੇ ਵਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਚੰਗੇ ਫਲ, ਅਤੇ ਸਰਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਬਣਿਆਂ ਅਨੁਭਵ,

(੨) ਤਪੱਸਿਆ ਦੁਆਰਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਅਥਵਾ ਕਰਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਪੱਸਵੀ ਨੂੰ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ,

(੩) ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਅਥਵਾ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਤਪੱਸਵੀ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ।

ਫਿਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਭਰਮ-ਜਾਲ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਜ਼ਮਾਏ ਹੋਏ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ । ਭਾਵ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਤਪੱਸਵੀ ਨੂੰ ਵਰ ਮੰਗਣ ਲਈ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ, ਅਦੁਭੁਤ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਖ਼ੂਬ ਪਰਚਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:--

੧) ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਸ਼ਿਵ, ਇੰਦ੍ਰ, ਨਾਰਦ ਆਦਿ ਮੁੱਖ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਕਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਮ-ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਹਨੂੰਮਾਨ ਰੂਪ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤਿਆਂ ਸਮੇਤ ਲੰਕਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅੱਗੋਂ ਰਾਵਣ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰ ਜੀਤ ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨਾਲ ਸਿੱਵ ਜੀ ਦਾ ਅਥਵਾ ਕੁਲ ਦੇਵੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਹਠ-ਜਾਪ ਵਾਲੀ ਤਪੱਸਿਆ ਅਤੇ ਹਵਨ ਅਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹੀ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਚਾੜ੍ਹ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਵੀ ਵਰ ਦੇਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

੨) ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਾਂਡੋਆਂ ਤੇ ਫ਼ਤਹ ਪਾਉਣ ਲਈ " ਦਰਯੋਧਨ " ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਪਤੀ **" ਜੈਦਰਥ "**, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਤੋਂ ਵਰ ਲੈਣ ਲਈ ਤਪ ਕਰਨ ਬੈਠ ਗਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਹਠ-ਤਪੱਸਿਆ ਤੋਂ ਸਿਵ ਜੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਦੇਵੀ " ਪਾਰਬਤੀ ' ਨੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਕਰਨ ਪੁੱਛਿਆ । ਅੱਗੋ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਹਨ---" ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜੈਦਰੱਥ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਉਹ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਂ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ " । ਤਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਗ਼ਲਤ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੀ ਕਿਉ ਕਰਨੀ ਹੈ ? ਪਰ ਸ਼ਿੱਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਲਈ ਜਪ ਜਾਂ ਤਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਸਾਡਾ ਧਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ "। ਸਾਡੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਜੈਦਰਥ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਵਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਰਜੁਨ ਦੇ ਲੜਕੇ ਅਭੀਮੰਨਯੂੰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤੀ । ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ।

੩) ਜੈਦਰਥ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਫਿਰ ਅਰਜੁਨ ਨੇ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਤਬਾਹੀ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ " ਦਿੱਵ ਅਸਤਰ " ਭਾਵ " ਪਸ਼ੂ ਪਾਤੀ ' ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਹਮ ਅਸਤਰ ਆਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਨਾ ਦਾ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਗ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦੇਵ ਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਸਕਣ ਦਾ " ਪਾਸ-ਪੋਰਟ " ਦੇ ਦਿੱਤਾ ।

੪) ਫਿਰ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਅਰਜੁਨ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦਾ ਜਪ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰ ਦਾ ਕਵਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ।

੫) ਏਧਰੋਂ ਸ਼ਿਵਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਗਾਂਧਾਰੀ ਨੇ ਦਰਯੋਧਨ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬੱਜਰ ਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

੬) ਰਾਮਾਇਣ ਗਾਥਾ ਦੀ T.V. ਤੇ ਵਿਖਾਈ ਗਈ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ, ਪੁਰਾਣਾ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਥਾ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਅਸਲ ਮੋਢੀ, " ਰਿਸ਼ੀ ਵਸ਼ਿਵਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਤਪ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਰਗਾਂ ਤੋਂ ਆਈ ਪਰੀ, ਉਸ ਦਾ ਤਪ ਭੰਗ ਕਰਦੀ ਵਿਖਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਗਾਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿਤ੍ਰ ਦੇ ਤਪ ਤੋਂ ਦੇਵਰਾਜ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਦਾ ਤਪ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਸੁਰਗਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਨਾ ਖੋਹ ਲਵੇ । ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਤਪ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ " ਮੇਨਕਾ " ਨਾਮੀ ਸੁੰਦਰ ਅਪੱਛਰਾਂ ਭੇਜੀ । ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਉਸ ਪਰੀ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਤਪ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਨਾਉਂਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਪ ਭੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲਿਆ । [ਮੇਨਕਾ ਗ੍ਰਭ-ਵਤੀ ਹੋਗਈ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਤੇ ਪਸ਼ੇਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਾਮਿੱਤ੍ਰ
ਚੁਪ ਕੀਤਾ ਹੀ ਖਿਸਕਦਾ ਬਣਿਆਂ । ਮੇਨਕਾ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁੰਦਰ ਕੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਵ-ਜਨਮੀ ਅਸਹਾਇ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪ ਸੁਰਗਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਉੱਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਈ । ਕਥਤਿ ਤੌਰ ਤੇ,--ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਬੱਚੀ ਦਾ ਪਾਲਨ ਪੋਸਨ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ " **ਕੰਨ੍ਹ** " ਨਾਮੀ ਮੁਨੀ ਜੀ ਦਯਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ । ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੇ ਆਇਆ ਰਾਜਾ ਦੁਸ਼ਯੰਤ ਉਸ ਬੀਬੀ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੰਧਰਵ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਿਆ । ਉਸ ਤੋਂ " ਭਰਤ " ਜਨਮਿਆਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾ **ਭਾਰਤ** ਪਿਆ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਨੇ, ਏਸੇ " ਭਰਤ " ਦੀ ਔਲਾਦ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦਾ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ " ਕੋਰੋ ਪਾਂਡੋ " ਪੈਦਾ ਕਰ ਵਿਖਾਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਤੋਂ ਹੀ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ]

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੭) ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਲਿਖੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ " **ਗਯ** " ਨਾਮੀ ਅਸੁਰ (=ਦੈਂਤ) ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਲਿਖਣਾ ਏਥੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ । **ਵਾਯੂ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ** ਇਸ ਅਸੁਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ " ਗਯਾਸੁਰ " ਨੇ **ਅਜੇਹਾ ਤਪ ਕੀਤਾ** ਜਿਸ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸ਼ਨੂ ਰੀਝ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰ ਦੇਣ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਏ । ਤਪੱਸਿਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਦੋਹਾਂ ਭਗਵਾਨਾਂ ਕੋਲੋਂ " **ਗਯ** " ਨੇ ਵਰ ਮੰਗਿਆ ਕਿ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਉਹ ਬੈਕੁੰਠ ਜਾਵੇ । ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ । ' **ਗਯਾਸੁਰ** ' ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ ਫਿਰਣ ਲੱਗ ਪਿਆ । ਉਸ ਦੀ ਵਡੀ ਦੇਹ ਨੂੰ (ਜੋ ੧੨੫ ਯੋਜਨ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ੬੦ ਯੋਜਨ ਚੌੜੀ ਸੀ ?) ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਦੇਖਦੇ ਅਤੇ ਵੈਕੁੰਠ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ । ਥੋਹੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਧਰਮ-ਰਾਜ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੂੰ ਜਾ ਸੁਣਾਈ । ਇਸ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ " **ਗਯ** " ਤੋਂ ਦਾਨ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ " ਆਪਣਾ ਸ਼ਰੀਰ ਸਾਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇ " । ਉਸ ਨੇ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ । ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਪੱਥਰ ਦੀ ਚਟਾਨ ਹੇਠ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ " ਗਯ " ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਰੀਰ ਦੱਬਿਆ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਭਰਵਾਏਗਾ ਉਹ ਆਪ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕੁੰਠ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰੇਗਾ । ਗਯ ਦੈਂਤ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਉਂ " ਗਯਾ " ਪੈ ਗਿਆ । ਸੋ ਜਿੜੇ ਪਰਾਣੀ ਗੰਗਾ ਤੋਂ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਉਹ ਗਯਾ ਤੀਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਨਿਰੋਲ ਝੂਠ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜੇ ਭਰਮ ਦੀ ਦੇਣ ਵੀ " **ਤਪੱਸਿਆ** " ਦੀ ਹੀ ਅਦੁਭਤ ਕਰਾਮਾਤ ਹੈ ।

੮) ਸ਼ੇਖ਼ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ, ਗੁਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਨਾਂ ਵਾਲੀ " ਤਪੱਸਿਆ ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਸ਼ੇਖ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤੀ । ਅਖੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੁੱਠੇ ਲਮਕ ਕੇ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਇੱਕ ਦਿਨ ਭਾਣਾ ਇਹ ਵਰਤਿਆ ਕਿ ਖੂਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਚਿੜੀਆਂ ਬੜਾ ਰੌਲ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ । ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਗ਼ੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ " ਹੇ ਚਿੜੀਓ ਤੁਸੀ ਮਰ ਜਾਉ " । ਚਿੜੀਆਂ ਝੱਟ ਮਰ ਗਈਆਂ । ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਅੱਲਾ ਨੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਭਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਤਸੱਲੀ ਕਰਿਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਕਿਹਾ " ਚਿੜੀਉ ਹੁਣ ਉੱਡ ਜਾਉ ", ਤਾਂ ਚਿੜੀਆਂ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਝੱਟ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਈਆਂ । ਫ਼ਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਕਰਾਮਾਤੀ ਬਣ ਕੇ ਹੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਬੇਲੋੜੀ ਜਾਣ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਤੋਂ ਮੁੜ ਆਏ ।

ਸੋ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਤਪ ਸਾਧਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਪਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਸ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਕਈ ਤਪੀ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਪ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਗਾਲ ਰਹੇ ਹਨ--

੯) ਤਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧਤਾ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੇ ਕਈ ਸਿੱਧ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ । [ਅੱਗੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਾਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਪੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ] ਤਪ ਕਰਨ ਦੇ ਕਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ । ਜਲ ਧਾਰਾ, ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਣੀਆਂ, ਪੁੱਠੇ ਲਟਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਸੁਕਾ ਲੈਣੇ, ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਸਲਾਖ਼ਾਂ ਪਰੋਈ ਫਿਰਨਾ ਆਦਿ ।

ਸੰਨ ੧੯੭੮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸ ਰੋਪੜ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ੨੫/੩੦ ਸਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜੋ ਸੜਕ ਤੇ ਲੇਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਕੋਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰ ਲੇਟ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਮਾਨੋਂ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮਿਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਦਾਸ ਦੇ ਬੁਲਾਉਣ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੇ ਚਾਕ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦਾਸ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੜਾ ਜਿਹਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਅਥਵਾ ਭਾਰ ਢੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੇੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਝੋਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਧੌਣਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਦੇਵੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਉਸ ਨਿਰਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ੩੦੦ ਮੀਲ ਤੋਂ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਮਿਣਦਾ ਹੋਇਆ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਾ ਰੋਪੜ ਪੁੱਜਾ ਹੈ । ਉਸ ਸਣਕੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਵੈਸ਼ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਤੱਕ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਕਠਨ ਤਪ ਅਰੰਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਘੋਰ ਤਪ ਤੇ ਦੇਵੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਲਾਂ ਸਮੇਤ ਤਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਵਰ ਦੇਣੇ ਹਨ । ਜਿਸ਼ ਨੱਗਰ ਜਾਂ ਸ਼ਹਰ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਲੰਘਦਾ ਸੀ ਹਿੰਦੂ ਪਰਵਾਰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਜੁੜਦੇ ਸਨ।

੧੦) ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਹੋਰ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਪ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਰਮੀ ਨੇ ਅਰੰਭਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀ ਕੋਈ ਅਮਰੀਕਨ ਫ਼ੋਟੋ ਗ੍ਰਾਫਰ ਭਾਰਤ ਪੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਤਪੀ ਦੀ ਬੜੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ Video ਫ਼ਿਲਮ ਬਣਾ ਲਈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪਰਤ ਕੇ ਬੜੀ ਮੋਟੀ ਰਕਮ ਦੇ ਵੱਟੇ, ਉਹ Vedio ਰੀਲ T.V. ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ 1996 ਵਿਚ T.V. ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਉਸ Documentary ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ T.V. ਤੇ ਵਿਖਾਇਆ।

ਉਹ ਅਨੋਖਾ ਤਪੱਸਵੀ, ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੇ (ਹਿੰਦੂ)-ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ਼ਾਨਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੇਟ ਕੇ ਪਾਸੇ ਪਰਨ ਲੋਟਨੀਆਂ ਖਾਂਦਾ (Roll ਕਰਦਾ) ਹੋਇਆ ਪੈਂਡਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਭਾਵ, ਤੀਰਥਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤਿਆਂ ਦੀ ਮਿਣਤੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਲਮਾਈ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰੀਰ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਨਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਗੋਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁਹਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਅਥਵਾ ਕਰੜੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਕੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਏ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਲੰਘਦਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ

ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਵੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੜ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਹਰ ਪੜਾਂ ਤੇ ਉਸ ਅਨੋਖੇ ਤਪੀਸਰ ਦੇ ਚਰਨੀ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਅਸੀਸਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਭੀੜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ । ਉਸ ਫ਼ਿਲਮ ਵਿਚ ਕਈ ਬੁਲਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ--' ਇਸ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਵਰਗਾ ਘੋਰ ਤਪ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਸ਼ਫ਼ਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ " ਆਦਿ । ਮਾਇਆ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜਾਂ ਵਧਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ । ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅੰਤ ਕਦੋ, ਕਿਥੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ?

ਤਪ ਸਾਧਨਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਾਧਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਰੋਗਤਾ ਗੁਆ ਕੇ ਜਿੰਦਗੀ ਨਰਕ ਬਣਾ ਲਈ ।

੧- **ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਸੋ ਭਰਮੈ ਨਾਹੀ ॥ ਪਗ ਲਗਿ ਰਾਮ ਰਹੈ ਸਰਨਾਂਈ ॥ ੪ ॥**[੬੯੧]-੧

ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਰੂਪ--

ਭਰਭੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਰ ਤੁਰ ਪਈ ਕਿ ਕਰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਭੁੱਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਦੇਵਤੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ? ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗਣ ਵਾਲੇ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਜੋਗੀ ਸਿੱਧ, ਜੈਨੀ ਆਦਿ ਕਈ ਫਿਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ । ਬੋਲਣ ਨਾਲ ਕਈ ਭੁੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਮੋਨੀ ਬਣ ਬੈਠੇ । ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਥਵਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਨ ਕੇ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਦਾ ਤਿਆਗ, ਭਾਵ, ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ, ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੇਵਨ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ, ਸੁਆਸ ਰੋਕੀ ਰੱਖਣੇ, ਸੁਆਸ ਦਸਮਦੁਆਰ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਯੋਗ ਆਸਣਾ ਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦ ਮੰਨਣਾ, ਬਿੰਦ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪਖੰਡ, ਗੱਲ ਕੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਕਿਸੇ ਦੈਵੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ, ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਤਿਆਗ ਦੇਣੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਹੈ ।

੨- **ਸੰਤ ਕੈ ਸੰਗਿ ਰਾਮ ਰੰਗ ਕੇਲ ॥ ਆਗੈ ਜਮ ਸਿਉ ਹੋਇ ਨ ਮੇਲ ॥**
ਅਹੰਬੁਧਿ ਕਾ ਭਇਆ ਬਿਨਾਸ ॥ ਦੁਰਮਤਿ ਹੋਈ ਸਗਲੀ ਨਾਸ ॥ ੧ ॥
ਰਾਮਨਾਮ ਗੁਣ ਗਾਇ ਪੰਡਿਤ ॥
ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਹੰਕਾਰੁ ਨ ਕਾਜੈ, ਕੁਸਲ ਸੇਤੀ ਘਰਿ ਜਾਹਿ ਪੰਡਿਤ ॥੧॥ਰਹਾਉ ॥[੮੯੧]-੧੭-੨੮

ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ, ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਉਚਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ----

(੧) ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਜਾਲ ਵਿਛਾਉਣ ਦਾ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਹੈ ।

(੨) ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਮਨੁੱਖ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਦੁਰਲੱਭ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਤਮਕ ਸਰਮਾਇਆ ਲੁਟਾ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ।

(੩) ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ' ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ' ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨੇ ਸਿੱਖ ਜਾਵੇ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਦਾ ਸਦੀਵੀ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।

੪

ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਆਉ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ, ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਧਰਮ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ ਬਾਰੇ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਾ ਪਰਖੀਏ ਕਿ, ਸਾਡੀ ਅਜੋਕੀ ਸਿੱਖੀ ਕਿਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਈ ਹੋਈ ? :--

੩- **ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ, ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ ॥ ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ ॥ ੧ ॥ ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ ॥ ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ ਰਾਹਉ ॥ ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰਪਾਤੀ ਰਹਿਓ ॥ ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ ॥ ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ ॥ ੨ ॥ ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ ॥ ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹਿ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ ॥ ੩ ॥ ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿਦੁਆਰਾ ॥ ੪ ॥ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ**

ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ ॥ ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ ॥ ੫ ॥ ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ॥ ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ ॥ ੬ ॥ ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਿਆ ਹੁਕਮੁ ਅਫਾਰਾ ॥ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨੁ ਚੋਆ ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ ॥ ੭ ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ ॥ ੮੭ ॥ ਤੇਰੋ ਸੇਵਕੁ ਇਹ ਰੰਗਿ ਮਾਤਾ ॥ ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥ ੧ ॥ [੬੪੨]-੩

ਪਦ ਅਰਥ:--ਪਾਠ ਪੜਿਓ=(ਵੇਦ ਆਦਿ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ) ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ (ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਮਰਯਾਦਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ । ਨਿਵਲਿ=ਖਲੋ ਕੇ ਗੋਡਿਆਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਾਹ ਬਾਹਰ ਵਲ ਖਿੱਚ ਕੇ, ਆਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਭਵਾਉਂਣ-ਇਸ ਨਾਲ ਪੇਟ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਸਾਫ਼ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਬਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ--ਭਾਵ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਕਰਮ । ਇਹ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਸਵੇਰੇ ਖ਼ਾਲੀ-ਪੇਟ ਕਰੀਦਾ ਹੈ । ਭੁਅੰਗਮ=ਭੁਇਅੰਗਮ, ਭੁਯੰਗਮ । ਪਿੱਠ ਗੀ ਕੰਗਰੋੜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸਰਪਣੀ ਵਰਗੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸੁਆਸ ਚਾੜ੍ਹਨਦੇ ਹਨ । ਸਾਧੇ=ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ (ਕਈਆਂ ਨੇ) । ਅਧਿਕ=ਬਹੁਤ ਵਧੀਕ । ਅਹੰਬੁਧਿ=ਹੰਕਾਰ ਭਰੀ ਮੱਤ । ਬਾਧੇ=ਬੱਝ ਗਏ । ੧ ।

ਰਹਾਉ ਦੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜੇਹੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਖ਼ੁਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਭੁੱਲੜ ਮਨੁੱਖ ਵੇਖੇ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋਦੜੀ ਕੀਤੀ ਹੈ--ਹੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀਓ ! ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਪੈਣੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ, (ਭਾਵ, ਖੋਟੇ ਖਰੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਕਲ) ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰੋ ।

ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵੇਦ (ਆਦਿਕ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹਦਾ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਿਵਲੀਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਰਸਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। (ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਮਾਦਿਕ) ਪੰਜਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸਾਥ ਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸਗੋਂ (ਅਜੇਹੇ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਮਨੁੱਖ) ਵਧੀਕ ਹੰਕਾਰ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ **। ੧ ।** ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਚੁੱਪ ਸਾਧੀ (-ਮੋਨੀ ਹੋਈ) ਬੈਠਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਰ-ਪਾਤੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ--(ਭਾਵ, ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ), ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਨੰਗਾ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤਾ ਰਟਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ) ਮਨ ਦੀ ਡਾਂਵਾਂ-ਡੋਲ ਹਾਲਤ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ **। ੨ ।** ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਾ ਵੱਸਿਆ ਹੈ, ਕੋਈ (ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਆਪਣੇ) ਸਿਰ ਤੇ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਵਾਲਾ ਕਥਿਤ) ਆਰਾ ਰਖਾ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਸੀਰ ਨੂੰ ਦੋ-ਫਾੜ ਚਿਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ) । ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮਨ ਦੀ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦੀ **। ੩ ।** ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੋਨਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ, ਵਧੀਆ ਘੋੜੇ, ਵਧੀਆ ਹਾਥੀ (ਅਤੇਇਹੋ ਜਿਹੇ) ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਕੋਈ ਮਨੁੱਖੱ ਅੰਨ, ਕੱਪੜੇ, ਜ਼ਿਮੀਂਨ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ **। ੪ ।** ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਵਿਚ, ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਫ਼ਡੰਡੌਤ ਕਰਨ ਵਿਚ, ਛੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਵੀ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਧਰਮੀ ਜਾਣਕੇ) ਹੰਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਉਮੈ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਬੰਧਨਾ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀਦਾ **। ੫ ।** ਜੋਗ-ਮਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੌਰਾਸੀ ਆਸਣ ਹਨ । ਇਹ ਆਸਣ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਥੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਮਰ ਤਾਂ ਲੰਮੀ ਭਾਵੇਂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਲੋਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ-ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁਕਮ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਸੁੰਦਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਸੇਜ ਮਾਣਦੇ ਹਨ, (ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ) ਚੰਦਨ ਤੇ ਅਤਰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਾਂ ਭਿਆਨਕ ਨਰਕ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ (ਅਡੰਬਰ) **। ੭ ।** ਹੇ ਭਾਈ ! ਸਾਧ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ) ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ--ਇਹ ਕੰਮ ਹੋਰ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਅਵਸਰ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਪੂਰਪਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ **। ੮ ।** ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰਾ ਸੇਵਕ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਉੱਤੇ ਦਇਆਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

੪- **ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਅੰਗਮ ਭਾਠੀ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ* ਕਰੈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ॥ ਅੰਧਾ ਭਰਿਆ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵੈ ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਕਦੇ ਨ ਲਹੈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਫੋਕਟ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ਜਿਉ ਬਾਜੀਗਰੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲੇ ॥ ੧ ॥ ਖਟੁ ਕਰਮ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ ॥ ਤੂ ਗੁਣ ਸਾਗਰੁ ਅਵਗੁਣ ਮੋਹੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮਾਇਆ ਧੰਧਾ ਧਾਵਣੀ ਦੁਰਮਤਿ ਕਾਰ ਬਿਕਾਰ ॥ ਮੂਰਖੁ ਆਪੁ ਗਣਾਇਦਾ ਬੂਝਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਰ ॥ ਮਨਸਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹਣੀ ਮਨਮੁਖ ਬੋਲ ਖੁਆਰ ॥ ਮਜਨ ਝੂਠਾ ਚੰਡਾਲ ਕਾ ਫੋਕਟ ਚਾਰ ਸੀਂਗਾਰ ॥ ੨ ॥ ਝੂਠੀ ਮਨ ਕੀ ਮਤਿ ਹੈ ਕਰਣੀ ਬਾਦਿ ਬਿਬਾਦੁ ॥ ਝੂਠੇ ਵਿਚਿ ਅਹੰਕਰਣੁ ਹੈ ਖਸਮ ਨ ਪਾਵੈ ਸਾਦੁ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਹੋਰੁ ਕਮਾਵਣਾ ਫਿਕਾ ਆਵੈ ਸਾਦੁ ॥ ਦੁਸਟੀ ਸਭਾ ਵਿਗੁਚੀਐ ਬਿਖੁ ਵਾਤੀ ਜੀਵਣ ਬਾਦਿ ॥ ੩ ॥ ਏ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਮਰਹੁ ਨ ਕੋਈ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਕਤਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈ ॥ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਮਰਹਿ ਮਰਿ ਜਾਈ ॥ ੪ ॥**[੧੩੪੩]-੩ >>>

[* Foot note:--ਕੁੰਭ=ਯੋਗਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਨਾਯਾਮ ਦੀ ਇਕ ਰੀਤਿ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਠਹਿਰਾਈਦੇ ਹਨ । ਕੰਭਕ=ਕੁੰਭ-ਘੜੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੀਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਭਰਨਾ ਅਤੇ **ਸੁਖਮਨ** ਨਾੜੀ ਵਿਚ ਰੋਕਣਾ ਯੋਗ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਭਕ ਹੈ। ਚੀਚੀ ਦੇ ਨਾਲਦੀ ਉਂਗਲ ਅਤੇ ਅੰਗੂਠੇ ਨਾਲ ਨੱਕ ਫੜਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । **ਸੁਖਮਨ**, ਅਥਵਾ **ਸੁਖਮਨਾ**=ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਨਾੜੀ, ਜੋ ਨੱਕ ਦੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੰਗਰੋੜ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਦਿਮਾਗ਼ ਤੀਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ " **ਪਿੰਗਲਾ** " ਅਤੇ ਖੱਬੇ " **ਇੜਾ** " ਹੈ । ਯੋਗੀ ਇਸ ਨਾੜੀ ਨੂੰ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਅਗਨਿ ਰੂਪ ਮੰਨਦੇ ਹਨ । ਜਦ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਚਾਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ (ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ) ਤਾਂ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਮਹਾਂਪਥ ਵੀ ਹੈ । " -- ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤੀਜੀ ਤੁਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ--

ਚੂਕੀਅਲੇ ਮੋਹ ਮਇਆਸਾ ॥ ਸਸਿ ਕੀਨੋ ਸੂਰ ਗਿਰਾਸਾ ॥ ਜਬ ਕੁੰਭਕੁ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ॥ ਤਹ ਬਾਜੇ ਅਨਹਦ ਬੀਣਾ ॥ ੩ ॥[੯੭੨]-੧-੧੦

ਭਾਵ, ਮੇਰੀਆਂ ਮੋਹ-ਭਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਹੁਣ ਮੁੱਕ ਗਈਆਂ ਹਨ, (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦੀ) ਸ਼ਾਂਤੀ (-ਸਸਿ) ਨੇ ਮੇਰੀ ਤਪਸ਼ (-ਸੂਤ) ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਨ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ (ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ, ਮਾਨੋ) ਇੱਕ-ਰਸ ਵੀਣਾ ਵੱਜ ਰਹੀ ਹੈ । ੩ । '

ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਨਾੜੀ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ:--

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਂਹਿਬ ਜੀ ਨੇ, ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਕਥਿਤ ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਰੋਕ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਸੁਣੀਂਦੇ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਨਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ ਵਿਚ ਇਉਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:--

ਤ੍ਰੈ ਸਤ ਅੰਗੁਲ ਵਾਈ ਅਉਧੂ ਸੁੰਨ ਸਚੁ ਆਹਾਰੋ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੋਲੈ ਤਤੁ ਵਿਰੋਲੈ ਚੀਨੈ ਅਲਖ ਅਪਾਰੋ ॥ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਮੇਟੈ ਸਬਦੁ ਵਸਾਏ ਤਾ ਮਨਿ ਚੂਕੈ ਅਹੰਕਾਰੋ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੋ ਜਾਣੈ ਤਾ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੋ ॥ ਸੁਖਮਨਾ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਬੂਝੈ ਜਾ ਆਪੇ ਅਲਖੁ ਲਖਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਤਿਹੁ ਤੇ ਊਪਰਿ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਏ ॥ ੬੦ ॥[੯੪੪]

ਅਰਥ:--ਹੇ ਜੋਗੀ ! ਦਸ ਉਂਗਲ-ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਅਫੁਰ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣਾ ਦਾ ਅਸਲੀ ਆਸਰਾ ਹੈ) ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ (ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ, ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ (ਭਾਵ, ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ) ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਗਿਆਨ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦਾ) ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਹਰ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਅਲੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਲਖਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਸਮਝ ਮਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ), ਤਦੋਂ ਗੁਰਮੁੀਖ (ਅਸਲੀ) ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, (ਭਾਵ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਇੜਾ ਪਿੰਗਲਾ ਸੁਖਮਨਾ ਸਰੀਰਕ ਨਾੜੀਆਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉਤਾਂਹ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਗਆਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਮਾਈਦਾ ਹੈ । ੬੦।

ਜਹ ਕਛੁ ਅਹਾ ਤਹਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਪੰਚ ਤਹ ਨਾਹੀ ॥ ਇੜਾ ਪਿੰਗੁਲਾ ਸੁਖਮਨ ਬੰਦੇ ਏ ਅਵਗਨ ਕਤ ਜਾਂਹੀ ॥ ੧ ॥[੩੩੪]-੧-੫੨

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਮਮਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਲਿਵ ਦੀ ਪਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਮਮਤਾ ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਇੜਾ-ਪਿੰਗਲਾ-ਸੁਖਮਨਾ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੇ ਰੋਕਣ ਆਦਿਕ ਦੇ ਨਿਸਫ਼ਲ ਕੋਝੇ ਕੰਮ ਤਾਂ) ਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਯਾਮ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਜਾਪਦੇ ਹੀ ਬੇਲੋੜਵੇਂ ਅਤੇ ਕੋਝੇ ਕੰਮ ਹਨ) । ੧ । **ਗੁੜ ਕਰਿ ਗਿਆਨ, ਧਿਆਨੁ ਕਰਿ ਮਹੂਆ, ਭਉ ਭਾਠੀ ਮਨ ਧਾਰਾ ॥ਸੁਖਮਨ ਨਾਰੀ ਸਹਜ ਸਮਾਨੀ, ਪੀਵੈ ਪੀਵਨ ਹਾਰਾ ॥ ੧ ॥**[੯੬੯]

ਜੋਗ ਮਤ ਵਿਚ ਸੱਜੀ ਨਾਸ ਦੀ ਨਾੜੀ, **ਪਿੰਗਲਾ** ਸੁਰ ਨੂੰ " **ਰਵਿ** " ਅਤੇ ਖੱਬੀ ਨਾਸ ਦੀ ਨਾੜੀ, **ਇੜਾ** ਸੁਰ ਨੂੰ **ਸਸਿ** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :--**ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ, ਰਵਿ ਸਸਿ ਗਹਨੈ ਦੇਉ ਰੇ** [੯੬੮]

ਜੋਗੀ ਲੋਕ ਸੁਆਸਾ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-- **ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ ਤੁਲਸੀ ਮਾਲਾ, ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਪਾਇਆ ॥** [੯੭੩] [ਖੇਚਰ=(ਖੇ- ਅਕਾਸ਼ । ਚਰ-ਚੱਲਣਾ) ਪ੍ਰਾਣ ਉਤਾਹ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਚਾੜ੍ਹਨੇ । ਭੂਚਰ=(ਭੂ-ਧਰਤੀ) ਪ੍ਰਾਣ ਹੇਠਾਂ ਉਤਾਰਨੇ । ਖੇਚਰ ਭੂਚਰ=ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਨੇ ਉਤਾਰਨੇ] {Foot note ends]

ਅਰਥ:--ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਛੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਮਾਇਆ ਦੀ ਕਾਲਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਗੁਣਾ ਦਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਹੈਂ, ਪਰ (ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਔਗਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

(ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸਾਰ ਕੇ) ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਕਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਚਾੜ੍ਹਦਾ (-ਪੂਰਕ= ਓਅੰ ਜਪ ਨਾਲ ਸੁਆਸ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚਣੇ, ਅਥਵਾ ਚਾੜ੍ਹਨੇ) ਅਤੇ ਸੁਆਸ ਉਤਾਰਦਾ (-ਰੇਚਕ=ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਾਣ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣੇ) ਅਤੇ ਸੁਆਸ ਟਿਕਾਉਂਦਾ (-ਕੁੰਭ=ਸੁਖਮਨਾ ਨਾੜੀ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਟਿਕਾਉਂਣੇ) ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ) ਫਸ ਕੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨੀ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਹੋਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿੱਬੜਦਾ ਹੈ । (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿ ਦੀ ਰਾਹੀਂ) ਇਹ ਮੈਲ ਧੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਕਦੇ ਉਤਰਦੀ ਨਹੀਂ (ਇਹ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਆਦਿਕ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ (ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਵਿਅਰਥ ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਦਾਰੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਅਞਾਣ ਮਨੁੱਖ) ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਮਦਾਰੀ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਚਮੁਚ ਉਸ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਧੰਧਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਭੈੜੀ ਮੱਤੇ ਲੱਗ ਕੇ (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਆਦਿਕ) ਵਿਅਰਥ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਮੂਰਖ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਦੀ ਕਾਰ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਨਹੀਂ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੋਕਟ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਡਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਹਸ਼ਾਂ ਮੋਹਣੀ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਧਰਮ ਦੇ) ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸਗੋਂ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਉਸ ਦਾ ਜੀਵਨ ਚੰਡਾਲ ਵਰਗਾ ਹੈ) ਉਸ ਚੰਡਾਲ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਨਿਰੀ ਠੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ) ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਿਗਾਰ ਵੀ ਫੋਕੇ ਹਨ **। ੨ ।** ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤਿ ਝੂਠ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਰਤੱਬ ਵੀ ਨਿਰਾ ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੂਲ ਹੈ ਤੇ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਝੂਠ ਵਿਹਾਜਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ) ਜੋ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰੀਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਫਿੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਜੀਵਨ ਫਿੱਕਾ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ) ਅਜੇਹੀ ਭੈੜੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਖ਼ੁਆਰ ਹੋਈਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਫਿੱਕੇ ਬੋਲ-ਰੂਪ) ਜ਼ਹਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਅਰਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **। ੩ ।** (ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਦੀ) ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਓ ! (ਇਸ ਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ) ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਨਾ ਸਹੇੜੋ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਿਆਂ ਹੀ ਸਦਾ ਦਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਉਹ ਸਦਾ ਜੰਮਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ । ੪ ।

੫- **ਅਸੁਮੇਧ ਜਗਨੇ*** **॥ ਤੁਲਾ ਪੁਰਖ ਦਾਨੇ ॥ ਪ੍ਰਾਗ ਇਸਨਾਨੇ ॥ ੧ ॥ ਤਉ ਨ ਪੂਜਹਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਨਾਮਾ ॥ ਅਪੁਨੇ ਰਾਮਹਿ ਭਜੁ ਰੇ ਮਨ ਆਲਸੀਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗਇਆ ਪਿੰਡੁ ਭਰਤਾ ॥ ਬਨਾਰਸਿ ਅਸਿ ਬਸਤਾ ॥ ਮੁਖਿ ਬੇਦ ਚਤੁਰ ਪੜਤਾ ॥ ੨ ॥ ਸਗਲ ਧਰਮ ਅਛਿਤਾ ॥ ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਇੰਦ੍ਰੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ॥ ਖਟੁ ਕਰਮ ਸਹਿਤ ਰਹਤਾ ॥ ੩ ॥ ਸਿਵਾ ਸਕਤਿ ਸੰਬਾਦੰ ॥ ਮਨ ਛੋਡਿ ਛੋਡਿ ਸਗਲ ਭੇਦੰ ॥ ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਗੋਬਿੰਦੰ ॥ ਭਜੁ ਨਾਮਾ ਤਰਸਿ ਭਵ ਸਿੰਧੰ ॥ ੪ ॥**[੮੭੩]-੧

ਪਦ ਅਰਥ:--ਅਸੁਮੇਧ ਜਗਨੇ=ਅਸੁਮੇਧ ਜੱਗ । [ਅਸੁ=ਅਸ਼ਵ, ਘੋੜਾ । ਮੇਧ=ਮਾਰਨਾ ਉਹ ਜੱਗ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੋੜਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਅਥਵਾ, ਜਿਸ ਜੱਗ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ] । ਤੁਲਾ=ਤੁਲ ਕੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ, ਸਾਵਾਂ । ਗਇਆ= ਗਯਾ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਪੁਰੀ, ਜੋ ਬਿਹਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਟਨੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਫਲਗੂ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੈ । ਇਸ ਥਾਂ ਪਿਤਰਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਪਿੰਡਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਅਣਹੋਣੀ ਗਾਥਾ ਘੜ ਕੇ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਬਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਉਪਰ ਤੀਜੇ ਲੇਖ ਦੇ ਅਠਵੇਂ ਪੈਰੇ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ । ਪਿੰਡ=ਚਉਲਾਂ ਜਾਂ ਜੌਂ ਦੇ ਆਟੇ ਦੇ ਪੇੜੇ ਜੋ ਪਿਤਰਾਂ ਨਿਮਿਤ ਮਣਸਦੇ ਹਨ । ਅਸਿ=ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਨਾਲ ਵਗਦੀ ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਮ । ਮੁਖਿ=ਮੂੰਹੋ । ਚਤੁਰ=ਚਾਰੇ (ਮੂਹੋਂ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਦਾ) । ੨ । ਅਛਿਤਾ=ਸੰਯੁਕਤ (ਸਮੇਤ, ਨਾਲ ਲਗਵੇਂ ਹੀ) । ਦ੍ਰਿੜਤਾ=ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖੇ । ਖਟੁ ਕਰਮ=ਛੇ ਕਰਮ (ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ , ਜੱਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਤੇ ਲੈਣਾ) । ੩ । ਸਿਵਾ ਸਕਤਿ ਸਣਬਾਧੰ=ਰਾਮਾਇਣ ਦੀ ਕਥਾ । ਭੇਦ=(ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿੱਥ ਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ। ਤਰਸਿ=ਤਰੇਂਗਾ । ਭਵਸਿੰਧ=ਭਵ ਸਾਗਰ, ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ । ੪ ।

*** [Fot Note** --ਵੇਦਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਖ਼ਾਤਰ ਇਹ ਜਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਉਹ ਰਾਜੇ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਚਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਇੱਕ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦਾ ਘੋੜਾ ਵੇਦਮੰਤ੍ਰਾਂ ਨਾਲ ਅਭਿਮੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਘੋੜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ

ਪਿੱਛੇ ਫ਼ੌਜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਘੋੜਾ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਹੜਾ ਰਾਜਾ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਮੰਨਣੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਏ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਯੁੱਧ ਛਿੜ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਜੇ ਘੋੜਾ ਛਡਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜੱਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਅੜ ਖਲੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਜਤ ਕਰਕੇ, ਘੋੜੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਗਈ ਫ਼ੌਜ, ਇੱਕ ਸਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਜੇਤੂ ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜਦ ਪਰਤ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਜਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਅਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚੋਂ ਘੋੜਾ ਲੰਘਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੀ ਦੱਸੀ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਗ-ਮੰਡਪ ਰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਵੇਦੀ, ਸਵਾ ਸਵਾ ਗਜ ਚੌੜੇ ਅਤੇ ਸੱਤ ਸੱਤ ਗਜ਼ ਲੰਮੇ ੨੧ ਥੰਭਿਆਂ ਉੱਪਰ ਰਚੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਹਵਨ ਲਈ ੧੮ ਕੁੰਡ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਚੁਪਾਏ ਕੱਟ ਕੇ ਹੋਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ (ਭਾਵ, ਕੁੰਡ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਭੁੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੰਧ (ਬੂ) ਰਾਣੀ ਸਮੇਤ ਰਾਜਾ ਲੈਂਦਾ ਸੀ । ਅੰਤ ਨੂੰ ਵੇਦਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਕੇ ਬੈਂਤ ਦੀ ਚਟਾਈ ਉਪਰ ਖੜਾ ਕਰਕੇ, ਰਾਜੇ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਝਟਕਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਭ ਪਾਸਿਓਂ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦੀ ਧੁਨੀ ਮਚ ਉਠਦੀ ਸੀ ।

ਜੇ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਦ ਰਾਤ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਰਾਣੀ ਸੌਂਦੀ ਸੀ । (ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਾਦੀ) ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ੧੦੦ ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਜੱਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇੰਦ੍ਰ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਏਸੇ ਲਈ ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਜਗਾਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਵਿਘਨ ਪਾਏ । ਵਾਲਮੀਕੀ ਰਾਮਾਇਣ ਦੇ ਬਾਲ-ਕਾਂਡ ਦੇ ੧੪ਵੇਂ ਅਧਯਾਇ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਅਸ਼੍ਵਮੇਧ ਜੱਗ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪਸ਼ੂ ਬਲੀਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਕੌਸ਼ੱਲਿਆ ਆਦਿ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਖੜਗ ਨਾਲ ਝਟਕਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁੱਤੀਆਂ ਸਨ । [ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਸਫ਼ਾ ੩੨]

ਵਿਚਾਰ--

ਅਸੁਮੇਧ ਜਗ ਕਰਨੇ, ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਬਰਾਬਰ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਗਇਆ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਗਤੀ ਲਈ ਪਿੰਡ ਭਰਨੇ, ਬਨਾਰਸ ਨੇੜੇ ਵਗਦੀ ' ਅਸਿ ' ਨਦੀ ਤੇ ਜਾ ਵੱਸਣਾ, ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਛੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ, **ਚਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਆਦਿ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ** ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਵਿਸਫ਼ਲ ਹਨ । ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ।

੬- **ਜਗਨ ਹੋਮ ਪੁੰਨ ਤਪ ਪੂਜਾ ਦੇਹ ਦੁਖੀ ਨਿਤ ਦੂਖ ਸਹੈ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਪਾਵਸਿ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਹੈ ॥ ੧ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਬਿਰਥੇ ਜਗਿ ਜਨਮਾ ॥ ਬਿਖੁ ਖਾਵੈ ਬਿਖੁ ਬੋਲੀ ਬੋਲੈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਨਿਹਫਲੁ ਮਰਿ ਭ੍ਰਮਨਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠ ਬਿਆਕਰਣ ਵਖਾਣੈ ਸੰਧਿਆ ਕਰਮ ਤਿਕਾਲ ਕਰੈ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਉਰਝਿ ਮਰੈ ॥ ੨ ॥ ਡੰਡ ਕਮੰਡਲ ਸਿਖਾ ਸੂਤੁ ਧੋਤੀ ਤੀਰਥਿ ਗਵਨੁ ਅਤਿ ਭ੍ਰਮਨੁ ਕਰੈ ॥ ਰਾਮਨਾਮ ਬਿਨੁ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਜਪਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸੁ ਪਾਰਿ ਪਰੈ ॥ ੩ ॥ ਜਟਾ ਮੁਕਟੁ ਤਨਿ ਭਸਮ ਲਗਾਈ ਬਸਤ੍ਰ ਛੋਡਿ ਤਨਿ ਨਗਨੁ ਭਇਆ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਕਿਰਤ ਕੈ ਬਾਂਧੈ ਭੇਖੁ ਭਇਆ ॥ ੪ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਜਤ੍ਰ ਕਤ੍ਰ ਤੂ ਸਰਬ ਜੀਆ ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰਾਖਿ ਲੇ ਜਨ ਕਉ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਨਕ ਝੋਲਿ ਪੀਆ॥ ੫ ॥** [੧੧੨੭]-੭-੮

ਪਦ ਅਰਥ:--ਜਗਨ=ਜੱਗ । ਹੋਮ=ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲਈ ਘਿਉ ਆਦਿ ਸਮੱਗ੍ਰੀ ਦਾ ਅਗਨੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ, ਸਾੜਨ (ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਵੀ ਹੋਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ), [ਅਜੇਹੇ ਕਥਿਤ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਹੈ--" **ਹੋਮ ਜਗ ਤੀਰਥ ਕੀਏ ਬਿਚਿ ਹਉਮੈ ਬਧੈ ਬਿਕਾਰਾ ॥ ॥॥ ੨ ॥** " [੨੧੪]-੧-੧੫੮ ਭਾਵ, ਅਜੇਹੇ ਕਥਿਤ ਧਰਮ-ਕਰਮਾ ਨਾਲ ਕੁਝ ਭਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਥਾਂ, ਸਗੋਂ ਮਨ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਨੇ " ਰਿਗ ਵੇਦ " ਅਤੇ 'ਯੁਜਰ ਵੇਦ ' ਵਿਚ ' ਹੋਮ ' ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿਮਾ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ]। ਗੁਰਮੁਖਿ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰ ਕੇ **। ੧ ।** ਬਿਖ-=(ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਜ਼ਹਰ । ਮਰਿ=ਮਰੈ, ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਗੁਣ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਭ੍ਰਮਨਾ=ਭਟਕਣਾ **। ੧। ਰਹਾਉ ।** ਵਖਾਣੈ=(ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ) ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਤਿ ਕਾਲ=ਤਿੰਨ ਵੇਲੇ (ਸਵੇਰੇ, ਦੁਪੈਹਰ, ਤੇ ਸ਼ਾਮ) । ਉਰਝਿ=ਉਲਝ ਕੇ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਫਸ ਕੇ **। ੨ ।** ਡੰਡ=(ਜੋਗੀ ਵਾਲਾ) ਡੰਡਾ । ਕਮੰਡਲ=ਖੱਪਰ, ਚਿੱਪੀ । ਸਿਖਾ=ਬੋਦੀ, ਚੋਟੀ । ਸੂਤੁ=ਜਨੇਊ । ਭ੍ਰਮਣ=(ਧਰਤੀ ਤੇ) ਭਉਣਾ **। ੩ ।** ਜਟਾ ਮੁਕਟੁ=ਜਟਾਂ ਦਾ ਜੂੜਾ । ਤਨਿ=ਸਰੀਰ ਉਤੇ । ਭਸਮ=ਸੁਆਹ । ਬਾਂਧੈ=ਬੱਧੇ ਹੋਏ (ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) । ਕਿਰਤ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ । ਕਿਰਤ ਕੇ ਬਾਂਧੈ=ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਧੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ । ਭੇਖ=ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਬਾਸ । ੪ ।

ਹਵਨਾਂ ਵਾਲੇ ਜਗ, ਤਪੱਸਿਆ, ਅਥਵਾ ਜੋਗੀਆਂ ਵਾਲਾ ਵੇਸ ਅਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨੰਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਖ ਸਹਾਰਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮਕਾਂਡ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਲਗ-ਪਗ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਗਰਾਂ ਨੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸਮਝ ਕੇ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਸੁਆਰ ਸਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਗੁਆ ਕੇ ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਕਰਨੇ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੱਧ ਘਾਤਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

੭- **ਬੇਦੁ ਪੁਕਾਰੈ ਮੁਖ ਤੇ ਪੰਡਤ ਕਾਮਾਮਨ ਕਾ ਮਾਠਾ ॥ ਮੋਨੀ ਹੋਇ ਬੈਠਾ ਇਕਾਂਤੀ ਹਿਰਦੈ ਕਲਪਨ ਗਾਠਾ ॥ ਹੋਇ ਉਦਾਸੀ ਗ੍ਰਿਹ ਤਜਿ ਚਲਿਓ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ ਨਾਠਾ ॥੧॥ ਜੀਅ ਕੀ, ਕੈ ਪਹਿ ਬਾਤ ਕਹਾ ॥ ਆਪਿ ਮੁਕਤੁ ਮੋ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੇ, ਐਸੋ ਕਹਾ ਲਹਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਤਪਸੀ ਕਰਿ ਕੈ ਦੇਹੀ ਸਾਧੀ ਮਨੂਆ ਦਹ ਦਿਸ ਧਾਨਾ ॥ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਚਜੁ ਕੀਨਾ ਹਿਰਦੈ ਭਇਆ ਗੁਮਾਨਾ ॥ ਸੰਨਿਆਸੀ ਹੋਇ ਕੈ ਤੀਰਥਿ ਭ੍ਰਮਿਓ ਉਸੁ ਮਹਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਬਿਗਾਨਾ ॥ ੨ ॥ ਘੂਘਰ ਬਾਧਿ ਭਏ ਰਾਮਦਾਸਾ ਰੋਟੀਅਨ ਕੇ ਓਪਾਵਾ ॥ ਬਰਤ ਨੇਮ ਕਰਮ ਖਟ ਕੀਨੇ ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਦਿਖਾਵਾ ॥ ਗੀਤ ਨਾਦ ਰਾਗ ਅਲਾਪੇ ਮਨਿ ਨਹੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਗਾਵਾ ॥੩॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਲੋਭ ਮੋਹ ਰਹਤ ਹਹਿ ਨਿਰਮਲ ਹਰਿ ਕੇ ਸੰਤਾ ॥ ਤਿਨ ਕੀ ਧੂੜਿ ਪਾਏ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ਜਾ ਦਇਆ ਕਰੇ ਭਗਵੰਤਾ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਤਰੀ ਮਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ॥ ੪ ॥ ਮੇਰਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਜਾਣੈ ਮੇਰੇ ਜੀਅ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ, ਬਿਸਰਿ ਗਏ ਬਕਬਾਇਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥** [੧੦੦੩]-੬-੧੫

ਪਦ ਅਰਥ:–ਬੇਦ ਪੁਕਾਰ=(ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਡੇ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ-ਫਿਰਕਿਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰਮਾਨੀਕ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ) ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । [ਜਿਵੇਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਵੱਸ ਹੋਏ, ਅਰਥਭਾਵ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮੁਕਾਈ ਬੈਠੇ ਕੇਵਲ ਜ਼ਬਾਨੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਕੀਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰ-ਬਾਣੀ ਪਾਠ ਵੀ ਲੋਕ ਵਿਖਾਵਾ ਅਥਵਾ-ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਖੰਡਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ--**ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਤ ਨਿਤ ਕਰਹਿ ਰਸਨਾ ਕਹਿਆ ਕਛੂ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ਚਿਤੁ ਜਿਨ ਕਾ ਹਿਰਿ ਲਇਆ ਮਾਇਆ ਬੋਲਨਿ ਪਏ ਰਵਾਣੀ ॥**[੯੨੦] ਅਖੰਡ ਪਾਠੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਸਹਿਜ ਪਾਠੀਆਂ

ਨੂੰ, ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ ਕੋਰੇ ਹਾਂ]। ਮਾਠਾ= ਸੁਸਤ, ਢਿੱਲਾ । ਕਾਮਾਮਨ=ਕਮਾਉਣਾ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ, ਅਮਲ ਕਰਨਾ [" **ਕਾਮਾਮਨ ਕਾ ਮਾਠਾ** ",-- ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੰਡਿਤ, ਗਿਆਨੀ, ਮੌਲਵੀ, ਭਾਈ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਸਤ ਹੈ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪਾਂਠ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨ ਚਾਹੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮੀ ਅਥਵਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਹਲੜ ਧਰਮ-ਆਗੂ, ਅਥਵਾ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਪਾਠੀ] । ਇਕਾਂਤੀ=ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਗੁਫ਼ਾ ਜਾਂ ਭੋਰੇ ਆਦਿਕ ਵਿਚ ਵੜ ਬੈਠਮ, ਇਕੱਲ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ (ਉਜਾੜ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ ?)। ਗਾਠਾ=ਗੰਢ । ਕਲਪਨ=ਮਾਨਸਕ ਦੌੜ-ਭੱਜ । ਉਦਾਸੀ=ਉਪਰਾਮ । ਗ੍ਰਿਹ=ਘਰ, ਗ੍ਰਿਹਸਤ । ਨਾਠਾ=ਨੱਠ-ਭੱਜ, ਭਟਕਣਾ **। ੧ ।** ਜੀਅ ਕੀ ਬਾਤ=ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ । ਮੁਕਤੁ=ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ । ਲਹਾ= ਲਹਾਂ, ਮੈਂ ਲੱਭਾਂ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਤਪਸੀ ਕਰਿ ਕੈ=ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਕੇ । ਦੇਹੀ ਸਾਧੀ=ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ । ਗੁਮਾਨਾ=ਹੰਕਾਰ ।ਬਿਗਾਨਾ=ਬੇ-ਗਿਆਨਾ, ਪੂਰਖਤਾ ਵਾਲਾ, ਦੁਰਮਤੀ । ੨ ।

੮- **ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਚਉਕਾ ਕੰਚਨ ਕੁਆਰ ॥ ਰੁਪੇ ਕੀਆ ਕਾਰਾ ਬਹੁਤੁ ਬਿਸਥਾਰੁ ॥ ਗੰਗਾ ਕਾ ਉਦਕੁ ਕਰੰਤੇ ਕੀ ਆਗਿ ॥ ਗਰੁੜਾ ਖਾਣਾ ਦੁਧ ਸਿਉ ਗਾਡਿ ॥ ੧ ॥ ਰੇ ਮਨ ਲੇਖੈ ਕਬਹੂ ਨ ਪਾਇ ॥ ਜਾਮਿ ਨ ਭੀਜੈ ਸਾਚ ਨਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਦਸ ਅਠ ਲੀਖੇ ਹੋਵਹਿ ਪਾਸਿ ॥ ਚਾਰੇ ਬੇਦ ਮੁਖਾਗਰ ਪਾਠਿ ॥ ਪੁਰਬੀ ਨਾਵੈ ਵਰਨਾਂ ਕੀ ਦਾਤਿ ॥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੇ ਦਿਨ ਰਾਤਿ ॥ ੨ ॥ ਕਾਜੀ ਮੁਲਾ ਹੋਵਹਿ ਸੇਖ ॥ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਭਗਵੇ ਭੇਖ ॥ ਕੋ ਗਿਰਹੀ ਕਰਮਾਂ ਕੀ ਸੰਧਿ ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਸਭ ਖੜੀਅਸਿ ਬੰਧਿ ॥ ੩ ॥ ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਲਿਖੀ ਸਿਰਿ ਕਾਰ ॥ ਕਰਣੀ ਉਪਰਿ ਹੋਵਗਿ ਸਾਰ ॥ ਹੁਕਮੁ ਕਰਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਕੇ ਸਿਫਤਿ ਭੰਡਾਰ ॥ ੪ ॥**[੧੧੬੮-੬੯]-੩

ਅਰਥ :- (ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ) ਸੋਨੇ ਦਾ ਚੌਕਾ (ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ) ਸੋਨੇ ਦੇ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਭਾਂਡੇ ਵਰਤੇ (ਚੌਕੇ ਨੂੰ ਸੁਚਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਦੁਆਲੇ) ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਪਾਏ (ਤੇ ਸੁੱਚ ਵਾਸਤੇ) ਇਹੋ ਜੇਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਖਿਲਾਰਾ ਖਿਲਾਰੇ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜੇ ਉਹ) ਗੰਗਾ ਦਾ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਜਲ ਲਿਆਵੇ, ਤੇ ਅਰਣ ਦੀਆਂ ਲੱਕੜਾਂ ਦੀ ਅੱਗ (ਤਿਆਰ ਕਰੇ), ਜੇ ਫਿਰ ਉਹ ਦੁਧ ਵਿਚ ਰਲਾ ਕੇ ਰਿਝੇ ਹੋਏ ਚੌਲਾਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਕਰੇ **। ੧ ।** (ਤਾਂ ਵੀ) ਹੇ ਮਨ ! ਅਜੇਹੀ ਸੁੱਚ ਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਡੰਬਰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭਿੱਜਦਾ (ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਦਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀ) ।੧।ਰਹਾਉ ।

ਜੇ ਕਿਸੇ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣ ਲਿਖ ਕੇ ਕੋਲ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਜੇ ਪਾਠ ਵਿਚ ਉਹ ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਜ਼ਬਾਨੀ ਪੜ੍ਹੇ, ਜੇ ਉਹ ਪਵਿਤ੍ਰ (ਮਿਥੇ) ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਤੀਰਥੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਖ ਵਖ ਵਰਨਾਂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੇ, ਜੇ ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਰਹੇ , (ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੋਈ ਉੱਦਮ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ) । ੨ ।

ਕਈ ਬੰਦੇ ਕਾਜ਼ੀ ਮੁੱਲਾਂ ਸ਼ੇਖ ਬਨ ਜਾਣ, ਕੋਈ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ ਬਣ ਕੇ ਭਗਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਲੈਣ, ਕੋਈ ਗ੍ਰਿਸਤੀ ਬਣ ਕੇ ਪੂਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਹਾ ਜਾਣ-ਪਰ ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ--ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਲਾ ਲਿਆ ਜਾਇਗਾ **। ੩ ।** ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਜੀਵ ਹਨ ਸਭਨਾ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਹੀ ਹੁਕਮ-ਰੂਪ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਉਸ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਉਤੇ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਸੁੱਚੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਭੇਖ ਆਦਿਕ ਉਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਡੇ ਮੂਰਖ ਹਨ । ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੁੜੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਪਰਵਾਣ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਰਣੀ) । ੪ ।

੯- **ਬਸਤ੍ਰ ਉਤਾਰਿ ਦਿਗੰਬਰੁ ਹੋਗੁ ॥ ਜਟਾ ਧਾਰਿ ਕਿਆ ਕਮਾਵੈ ਜੋਗੁ ॥ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਦਸਵੈ ਦੁਆਰ ॥ ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਆਵੈ ਮੂੜ੍ਹਾ ਵਾਰੋ ਵਾਰ ॥ ੧ ॥ ਏਕੁ ਧਿਆਵਹੁ ਮੂੜ੍ ਮਨਾ ॥ ਪਾਰਿ ਉਤਰਿ ਜਾਹਿ ਇਕ ਖਿਨਾਂ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਰਹਿ ਵਖਿਆਣ ॥ ਨਾਦੀ ਬੇਦੀ ਪੜ੍ਹਹਿ ਪੁਰਾਣ ॥ ਪਾਖੰਡ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਮਨਿ ਕਪਟੁ ਕਮਾਹਿ ॥ ਤਿਨ ਕੈ ਰਮਈਆ ਨੇੜਿ ਨਾਹਿ ॥ ੨ ॥ ਜੇ ਕੋ ਐਸਾ ਸੰਜਮੀ ਹੋਇ ॥ ਕ੍ਰਿਆ ਵਿਸੇਖ ਪੂਜਾ ਕਰੇਇ ॥ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਮਨੁ ਬਿਖਿਆ ਮਾਹਿ ॥ ਓਇ ਨਿਰੰਜਨੁ ਕੈਸੇ ਪਾਹਿ ॥ ੩ ॥ ਕੀਤਾ ਹੋਆ ਕਰੇ ਕਿਆ ਹੋਇ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਚਲਾਏ ਸੋਇ ॥ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਏ ॥ ਹੁਕਮੈ ਬੂਝੈ ਤਾਂ ਸਾਚਾ ਪਾਏ ॥ ੪ ॥ ਜਿਸੁ ਜੀਉ ਅੰਤਰੁ ਮੈਲਾ ਹੋਇ ॥ ਤੀਰਥ ਭਵੈ ਦਿਸੰਤਰ ਲੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਐ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗ ॥ ਤਉ ਭਵਜਲ ਕੇ ਤੂਟਸਿ ਬੰਧ ॥ ੫ ॥**[੧੧੬੯]-੪

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੂਰਖ ਮਨ ! ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਮਰ । ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਖਿਨ ਵਿਚ (ਭਾਵ, ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਵਿਘਨ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਏਂਗਾ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਕੱਪੜੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਨਾਂਗਾ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਏ (ਤਾਂ ਵੀ ਵਿਆਰਥ ਹੀ ਹੈ) । ਜਟਾ ਧਾਰ ਕੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਕਮਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦ । (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੋਗ ਭਾਵ, ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ) । ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣ ਚੜ੍ਹਾਇਆਂ ਵੀ ਮਨ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । (ਅਜੇਹੇ ਸਾਧਨਾਲ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ) ਮੂਰਖ ਭਟਕ ਭਟਕ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** (ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ) ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ (ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ) ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪਖੰਡ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਖੋਟ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ **। ੨ ।** ਜੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਬੰਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਉਚੇਚੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਦੇਵ-ਪੂਜਾ ਵੀ ਕਰੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਕੇ ਸਕਦੇ **। ੩ ।** (ਪਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕੀ ਵੱਸ ?) ਸਭ ਕੁਝ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੀਵ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ (ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਉਤੇ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਜੀਵ) ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ **। ੪ ।** ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਆਤਮਾ(ਵਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ) ਮੈਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੇ ਤੀਰਥਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ (ਵਿਰਕਤ ਰਹਿਣ ਲਈ) ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ (ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਇਆ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨ ਟੁੱਟਦੇ ਨਹੀਂ) । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੇਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਤਦੋਂ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਾਲੇ ਬੰਧਨ ਟੁਟਦੇ ਹਨ । ੫ ।

੧੦- **ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਭੈ ਮਤ ਸੁਨਿ ਕੈ, ਕਰੀ ਕਰਮ ਕੀ ਆਸਾ ॥ ਕਾਲ ਗ੍ਰਸਤ ਸਭ ਲੋਗ ਸਿਆਨੈ, ਉਠਿ ਪੰਡਿਤ ਪੈ ਚਲੇ ਨਿਰਾਸਾ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਰੇ ਸਰਿਓ ਨ ਏਕੈ ਕਾਜਾ ॥ ਭਜਿਓ ਨ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਜਾ * ॥ ੧ ॥ ਰਹਉ ॥ ਬਨ ਖੰਡ ਜਾਇ ਜੋਗੁ ਤਪੁ ਕੀਨੋ, ਕੰਦ ਮੂਲੁ ਚੁਨਿ ਖਾਇਆ ॥ ਨਾਦੀ ਬੇਦੀ ਸਬਦੀ ਮੋਨੀ, ਜਮ ਕੇ ਪਟੈ ਲਿਖਾਇਆ ॥ ੨ ॥ ਭਗਤਿ ਨਾਰਦੀ ਰਿਦੈ ਨ ਆਈ, ਕਾਛਿ ਕੂਛਿ ਤਨੁ ਦੀਨਾ ॥ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀ ਡਿੰਭ ਹੋਇ ਬੈਠਾ, ਉਨਿ ਹਰਿ ਪਹਿ ਕਿਆ ਲੀਨਾ ॥ ੩ ॥ ਪਰਿਓ ਕਾਲੁ ਸਭੈ ਜਗ ਊਪਰ, ਮਾਹਿ ਲਿਖੇ ਭ੍ਰਮ ਗਿਆਨੀ ॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਜਨ ਭਏ ਖਾਲਸੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਜਿਹ ਜਾਨੀ ॥ ੪ ॥**[੬੫੪]-੩

[* Foot note:-- ਰਘੁ ਪਤਿ ਰਾਜਾ ਦਾ ਅਰਥ ਰਘੁਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜਾ ' ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ' ਕਰਨਾ ਮਨ ਮਤਿ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਆਓਣ ਦੇਣੇ ਮਨਮੁਖਤਾ ਹੈ । ਕੇਵਲ

ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮੁਖਤਾਈਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੋਣੇ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੁਰਾਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਣੀ **ਸੁਦਕਸ਼ਨਾ** ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਸਜੁਧਿਆ ਦੇ ਰਾਜੇ **ਦਲੀਪ ਤੇ** ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਮ " **ਰਘੁ** " ਸੀ । ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਰਘੁਵੰਸ਼ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਦੂਰਦ੍ਰਿਟ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਨੇ ਜਿਸ ਕੁਲ ਵਿਚ " ਰੱਬ " ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਕੁਲ ਵਿਚ ਬੜੇ ਧਰਮਾਤਮਾ, ਤਿਆਗੀ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਅਥਵਾ ਵਡੇ ਤਪੱਸਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਦਰਸਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ **ਭਾਗੀਰਥ**, ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦਾਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨੀਲਾਮ ਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ **ਹਰੀਸ਼ ਚੰਦਰ**, ਸੁਰਗਾ ਪੁਰੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ **ਮਾਨਧਾਤਾ** ਆਦਿ ਕਈ ਪਰਤਾਪੀ ਰਾਜੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਾਦਵਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਜਪੀ ਤਪੀ ਅਤੇ ਸੂਰਬੀਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਲਿਖ ਲਏ ਸਨ ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾ ਰਘੁ ਦਾ ਅਰਰਥ=ਰੌਸ਼ਨੀ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਨੂਰ) ਹੈ । ਪਤਿ ਦਾ ਅਰਥ ਖ਼ਸਮ ਅਥਵਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ, ਰਾਜਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ--ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਜਗਤ-ਨਾਥ ਕਰਤਾਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸੋ ਏਥੇ **ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਜਾ** ਦਾ ਅਰਥ=**ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ** ਹੈ ।

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮਨ ! ਤੂੰ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਜੇ (ਭਾਵ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤੈਥੋਂ ਇਹ ਕਰਨ ਜੋਗ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਤ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖੀ, (ਇਹ ਆਸ ਰੱਖੀ ਕਿ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਸੌਰੇਗਾ), ਓਹ ਸਾਰੇ (ਆਤਮਕ) ਮੌਤ ਵਿਚ ਹੀ ਗ੍ਰਸੇ ਰਹੇ । ਪੰਡਿਤ ਲੋਕ ਵੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਜਗਤ ਤਿਆਗ ਗਏ **। ੧ ।** ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਜੋਗ ਸਾਧੇ, ਤਪ ਕੀਤੇ, ਗਾਜਰ-ਮੂਲੀ ਆਦਿਕ ਖਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਜੋਗੀ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ, 'ਅਲੱਖ ਅਲੱਖ ' ਆਖਣ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ, ਮੋਨਧਾਰੀ ਬਣ ਬਹਿਣਾ---ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਮੌਤ ਦੇ ਭੈ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ **। ੨ ।** ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਤਾਂ (ਧਾਰਮਿਕ ਚਿੰਨ੍ਹ) ਚੱਕਰ ਆਦਿ ਲਾ ਲਏ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜੋ ਰਾਗ ਰਾਗਨੀਆਂ ਤਾਂ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਾ ਪਖੰਡ-ਮੂਰਤੀ ਹੀ ਬਣ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ **। ੩ ।** ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਉਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸਹਿਮ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਰਮੀ ਗਿਆਨੀ ਵੀ ਉਸੇ ਹੀ ਲੇਖੇ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ(ਭਾਵ, ਉਹ ਵੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ) । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਸਮਝ ਲਈ ਹੈ ਉਹ (ਮੌਤ ਦੇ ਸਹਿਮ ਤੋਂ) ਆਜ਼ਾਦ (-ਖ਼ਾਲਸੇ) ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ੪ ।

੧੧- **ਅੰਤਰ ਮਲਿ, ਨਿਰਮਲੁ ਨਹੀ ਕੀਨਾ, ਬਾਹਰਿ ਭੇਖ ਉਦਾਸੀ ॥ ਹਿਰਦੈ ਕਮਲੁ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਚੀਨਾ, ਕਾਹੇ ਭੀਇਆ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥ ੧ ॥ ਭਰਮੇ ਭੂਲੀ ਰੇ ਜੈ ਚੰਦਾ ॥ ਨਹੀ ਨਹੀ ਚੀਨ੍ਹਿਆ ਪਰਮਾਨੰਦਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਖਾਇਆ, ਪਿੰਡੁ ਬਾਧਾਇਆ, ਖਿੰਥਾ ਮੁੰਦਾ ਮਾਇਆ ॥ ਭੂਮਿ ਮਸਾਣ ਕੀ ਭਸਮ ਲਗਾਈ, ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਤਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ੨ ॥ ਕਾਇ ਜਪਹੁ ਰੇ, ਕਾਇ ਤਪਹੁ ਰੇ, ਕਾਇ ਬਿਲੋਵਹੁ ਪਾਣੀ ॥ ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ, ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਨਿਰਬਾਣੀ ॥ ੩ ॥ ਕਾਇ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਰੇ, ਅਠਸਠਿ ਕਾਇ ਫਿਰਾਹੀ ॥ ਬਦਤਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਸੁਨੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਕਣ ਬਿਨੁ ਗਾਹੁ ਕਿ ਪਾਹੀ ॥ ੪ ॥**[੫੨੫]-੧

ਪਦ ਅਰਥ:--ਅੰਤਰ=ਅੰਦਰਲਾ (ਮਨ) । ਮਲਿ=ਮੈਲ ਵਾਲਾ, ਮਲੀਨ । ਭੇਖ=ਅਦਰਲੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਧਾਰਕਿ-ਪਹਿਰਾਵਾ । ਉਦਾਸੀ=ਵਿਰਕਤ, ਤਿਆਗੀ, ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ । ਹਿਰਦੇ ਕਮਲੁ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨ ਚੀਨ੍ਹਾ=ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਕਉਲ-ਫੁੱਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ **। ੧ ।** ਰੇ ਜੈ ਚੰਦਾ=ਹੇ ਜੈਚੰਦਾ, ਹੇ ਮਨੁੱਖ । ਨਹੀ ਨਹੀ ਚੀਨ੍ਹਿਆ=ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆਂ । ਪਰਮਾਨੰਦਾ=ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਨੰਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਪਿੰਡ=ਸਰੀਰ । ਮਸਾਣ ਭੂਮ=ਉਹ ਥਾਂ ਜਿਥੇ ਮੁਰਦੇ ਸਾੜੀਦੇ ਹਨ । ਭਸਮ=ਸੁਆਹ । ਤਤੁ=ਅਸਲੀਅਤ **। ੨ ।** ਕਾਏ=ਕਾਹਦੇ ਲਈ ? ਬਿਲੋਵਹੁ=ਰਿੜਕਦੇ ਹੋ । ਨਿਰਬਾਣੀ=ਵਾਸਨਾ-ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ **। ੩ ।** ਕੰਡਲ=ਪਿਆਲਾ, ਭਾਂਡਾ, ਖੱਪਰ , ਕਾਪੜੀਆਸ਼=ਟਾਕੀਆਂ, ਅਥਵਾ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ । ਕਣ=ਅੰਨ ਦੇ ਦਾਣੇ । ੪ ।

੧੨- **ਮਨਮੁਖੁ ਲਹਰਿ ਘਰੁ ਤਜਿ ਵਿਗੂਚੈ ਅਵਰਾ ਕੇ ਘਰ ਹੇਰੈ ॥ ਗ੍ਰਿਹ ਧਰਮੁ ਗਾਵਏ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨ ਭੇਟੈ ਦੁਰਮਤਿ ਘੂਮਨ ਘੇਰੇ ॥ ਦਿਸੰਤਰੁ ਭਵੈ ਪਾਠ ਪੜਿ ਥਾਕਾ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਹੋਇ ਵਧੇਰੈ ॥ ਕਾਚੀ ਪਿੰਡੀ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਉਦਰ ਭਰੈ ਜੈਸੇ ਢੋਰੈ ॥ ੧ ॥ ਬਾਬਾ ਐਸੀ ਰਵਤ ਰਵੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਘੋਲੀ ਗੇਰੂ ਰੰਗੁ ਚੜਾਇਆ ਵਸਤ੍ਰ ਭੇਖ ਭੇਖਾਰੀ ॥ ਕਾਪੜ ਫਾਰਿ ਬਨਾਈ ਖਿੰਥਾ ਝੋਲੀ ਮਾਇਆਧਾਰੀ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮਾਗੈ ਜਗੁ ਪਰਬੋਧੈ ਮਨਿ ਅੰਧੈ ਪਤਿ ਹਾਰੀ ॥ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਾ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਜੂਐ ਬਾਜੀ ਹਾਰੀ ॥ ੨ ॥ ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਨ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਬੂਝੈ ਬਾਹਰਿ ਪੂਅਰ ਤਾਪੈ ॥ ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵੀ ਕਿਉਕਰਿ ਚੀਨਸਿ ਆਪੈ ॥ ਨਿੰਦਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਨਰਕਿ ਨਿਵਾਸੀ ਅੰਤਰਿ ਆਤਸ ਜਾਪੈ ॥ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਭਰਮਿ ਵਿਗੂਚਹਿ ਕਿਉ ਮਲੁ ਧੋਪੈ ਪਾਪੈ ॥ ੩ ॥ ਛਾਣੀ ਖਾਕੁ ਬਿਭੂਤਿ ਚੜਾਈ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮਗੁ ਜੋਹੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਨ ਜਾਣੈ ਸਾਚੁ ਕਹੇ ਤੇ ਛੋਹੈ ॥ ਪਾਠੁ ਪੜੈ ਮੁਖਿ ਝੂਠੋ ਬੋਲੈ ਨਿਗੁਰੇ ਕੀ ਮਤਿ ਓਹੈ ॥ ਨਾਮੁ ਨ ਜਪਈ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕਿਉ ਸੋਹੈ ॥ ੪ ॥ ਮੂੰਡੁ ਮੁਡਾਇ ਜਟਾ ਸਿਖ ਬਾਧੀ ਮੋਨਿ ਰਹੈ ਅਭਿਮਾਨਾ ॥ ਮਨੂਆ ਡੋਲੈ ਦਹਦਿਸ ਧਾਵੈ ਬਿਨੁ ਰਤ ਆਤਮ ਗਿਆਨਾ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਛੋਡਿ ਮਹਾ ਬਿਖੁ ਪੀਵੈ ਮਾਇਆ ਕਾ ਦੇਵਾਨਾ ॥ ਕਿਰਤੁ ਨ ਮਿਟਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝੈ ਪਸੂਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨਾ ॥ ੫ ॥ ਹਾਥ ਕਮੰਡਲੁ ਕਾਪੜੀਆ ਮਨਿ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਉਪਜੀ ਭਾਰੀ ॥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਜਿ ਕਰਿ ਕਾਮਿ ਵਿਆਪਿਆ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਪਰ ਨਾਰੀ ॥ ਸਿਖ ਕਰੇ ਕਰਿ ਸਬਦੁ ਨ ਚੀਨੈ ਲੰਪਟੁ ਹੈ ਬਾਜਾਰੀ ॥ ਅੰਤਰਿ ਬਿਖੁ ਬਾਹਰਿ ਨਿਭਰਾਤੀ ਤਾ ਜਮੁ ਕਰੇ ਖੁਆਰੀ ॥ ੬ ॥ ਸੋ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਵੈ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥ ਛਾਦਨ ਭੋਜਨ ਕੀ ਆਸ ਨ ਕਰਈ ਅਚਿੰਤੁ ਮਿਲੈ ਸੋ ਪਾਏ ॥ ਬਕੈ ਨ ਬੋਲੈ ਖਿਮਾ ਧਨੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਤਲਮਸ ਨਾਮਿ ਜਲਾਏ ॥ ਧਨੁ ਗਿਰਹੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋਗੀ ਜਿ ਹਰਿ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ॥ ੭ ॥ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਰਹੈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਏਕਸੁ ਸਿਉ ਲਿਵ ਲਾਏ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਵੈ ਤਾ ਸਾਤਿ ਆਵੈ ਨਿਜ ਘਰਿ ਤਾੜੀ ਲਾਏ ॥ ਮਨੂਆ ਨ ਡੋਲੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਏ ॥ ਗ੍ਰਿਹੁ ਸਰੀਰ ਗੁਰਮਤੀ ਖੋਜੇ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਏ ॥ ੮ ॥ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਸਰੇਸਟ ਨਾਮਿ ਰਤੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥ ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਗਗਨ ਪਤਾਲੀ ਜੰਤਾ ਜੋਤਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥ ਸਭਿ ਸੁਖ ਮੁਕਤਿ ਨਾਮ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ ਸਚੁ ਨਾਮੁ ਉਰ ਧਾਰੀ ॥ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਛੂਟਸਿ ਨਾਨਕ ਸਾਚੀ ਤਰੁ ਤੂ ਤਾਰੀ ॥ ੯ ॥** [੧੦੧੨]-੭

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪਦ ਅਰਥ:--ਲਹਰ=(ਤਿਆਗੀ ਬਣਨ ਦ) ਲਹਿਰ (ਤਿਆਗ ਦਾ) ਜੋਸ਼ । ਵਿਗੁਚੇ=ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੇਰੈ=ਤੱਕਦਾ ਹੈ । ਦੁਰਮਤਿ ਘੁਮਨਘੇਰੈ=ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦੀ ਘੁਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿਚ (ਫ਼ਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) । ਦਿਸੰਤਰ=ਦੇਸ ਦੇਸ ਅੰਤਰ, ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਸ । ਕਾਚੀ ਪਿੰਡੀ=ਹੋਛੀ ਮਤਿ ਵਾਲਾ । ਉਦਰੁ=ਪੇਟ, ਢਿੱਡ । ਢੋਰੈ=ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ **। ੧ ।** ਰਵਤ ਰਵੈ=ਰਹਿਤ ਰਹੇ । ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੀ=ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਰਜੇਵਾਂ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** ਫਾਰਿ=ਪਾੜ ਕੇ । ਕਿੰਥਾ=ਗੋਦੜੀ । ਮਾਇਆਧਾਰੀ=(ਅੰਨ ਆਟਾ ਆਦਿਕ) ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਝੋਲੀ । ਪਰਬੋਧੈ=ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਤਿ ਹਾਰੀ=ਇੱਜ਼ਤ ਗੁਆ ਲਈ **। ੨ ।** ਨ ਬੂਝੈ=ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੀ । ਪੂਅਰ=ਧੂਣੀਆਂ । ਤਾਪੈ=ਤਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਧੂਣੀਆਂ ਬਾਲ ਕੇ ਉਸ ਅੱਗ ਦੇ ਸੇਕ ਵਿਚ ਬੈਠਦਾ ਹੈ । ਚੀਨਸਿ=ਪਛਾਣੇ । ਆਪੈ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ । ਅਠਸਠਿ= ਅੱਠ ਅਤੇ ਸੱਠ, ਅਠਾਹਠ । ਵਿਗੂਚੈ=ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਾਪੈ=ਪਾਪ ਦੀ **। ੩ ।** ਬਿਭੂਤ=ਸੁਆਹ । ਚੜਾਈ=ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਮਲ ਲਈ । ਮਗੁ=ਰਸਤਾ । ਜੋਹੈ=ਤੱਕਦਾ ਹੈ । ਛੋਹੈ=ਖਿੱਝਦਾ ਹੈ । ਮਤਿ ਓਹੈ=ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲੀ ਅਕਲ ਹੀ (ਭਾਵ, ਦੁਰਮਤਿ) **। ੪ ।** ਮੂੰਡ=ਸਿਰ । ਮੁਡਾਈ=ਮੁਨਾ ਲਿਆ । ਸਿਖ=ਚੋਟੀ, ਬੋਦੀ । ਮੋਨ ਰਹੈ=ਚੁੱਪ ਸਾਧੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ । ਧਾਵੈ=ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ਦੇਵਾਨਾ=ਪਾਗ਼ਲ । ਕਿਰਤੁ=ਪਿਛਲੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ **। ੫ ।** ਕਾਪੜੀਆ=ਲੀਰਾਂ ਦਾ ਚੋਲਾ ਪੁਹਨਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧੂ । ਕਾਮਿ=ਕਾਮ ਵਾਸਨਾ ਹੇਠ । ਵਿਆਪਿਆ=ਨਪਿਆ ਗਿਆ । ਸਿਖ=(ਅਨੇਕਾਂ) ਸੇਵਕ । ਲੰਪਟ=(ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ) ਖਚਿਤ । ਬਾਜਾਰੀ=ਮਸਖ਼ਰਾ । ਨਿਭਰਾਤੀ=ਭਟਕਣਾ ਦਾ ਅਭਾਵ, ਸ਼ਾਂਤੀ । ਖੁਆਰੀ=ਦੁਰਗਤੀ **। ੬ ।** ਛਾਦਨ=ਕੱਪੜਾ । ਅਚਿੰਤ=ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ, ਸੋਚਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ । ਖਿਮਾ=ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ । ਸੰਗ੍ਰਹੈ=ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਤਾਮਸ=ਤਮੋ ਗੁਣ, ਕ੍ਰੋਧ । ਧਨੁ=ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ । ਗਿਰਹੀ=ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ **। ੭ ।** ਲਿਵ=ਲਗਨ । ਨਿਜ ਘਰਿ=ਆਪਣੇ, ਉਸ ਘਰਿ ਵਿਚ ਜੋ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਹੈ । ਵਰਜਿ=ਰੋਕ ਕੇ । ਰਹਾਏ=ਰੱਖੇ । ਗ੍ਰਿਹ=ਘਰ । ਪਦਾਰਥੁ=ਸਰਮਾਇਆ । ੮।

ਭਾਵੇਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੋਵੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਹੋਵੇ, ਸ਼ਿਵ ਹੋਵੇ, ਉਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹਨ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਭਾਵੇਂ ਚੌਹਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ, ਪਾਤਾਲ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਸੱਭ ਜੀਵਾਂ ਅੰਦਰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਸਾਦ-ਥਿਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਦੀ ਰੌ ਜਾਰੀ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤਿ ਤੇਰੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਤਾਰੀ ਤਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਦੇ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ੯ ।

੧੩- **ਇਕਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ, ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਭੰਨਿ, ਸੀਤਲੁ ਜਲੁ ਹੇਂਵਹੀ ॥**
ਇਕਿ ਭਸਮ ਚੜਾਵਹਿ ਅੰਗਿ ਮੈਲੁ ਨ ਧੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਜਟਾ ਬਿਕਟ ਬਿਕਰਾਲ ਕੁਲੁ ਘਰੁ ਖੋਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਨਗਨ ਫਿਰਹਿ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੀਂਦ ਨ ਸੋਵਹੀ ॥ ਇਕਿ ਅਗਨਿ ਜਲਾਵਹਿ ਅੰਗੁ ਆਪੁ ਵਿਗੋਵਹੀ ॥
ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਰੁ ਕਿਆ ਕਹਿ ਰੋਵਹੀ ॥ ਸੋਹਨਿ ਖਸਮ ਦੁਆਰੁ, ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹੀ ॥ ੧੫ ॥[੧੨੮੪]-ਵਾਰ

ਪਦ ਅਰਥ:--ਇਕਿ=ਕਈ । ਵਖੰਡਿ=ਜੰਗਲ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ । ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹਿ=ਬੋਲਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮੋਨ ਧਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਕਰ=ਠੰਢ ਨਾਲ ਜੰਮਿਆਂ ਪਾਣੀ, ਸਖ਼ਤ ਠੰਢ । ਹੇਂਵਹੀ=ਸਹਾਰਦੇ ਹਨ । ਬਿਕਟ=ਔਖੀਆਂ, ਖਰਵੀਆਂ । ਬਿਕਰਾ=ਡਰਾਉਣੀ । ਆਪੁ=ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ । ਵਿਗੋਵਹੀ=ਖ਼ੁਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਛਾਰੁ=ਸੁਆਹ । ੧੫ ।

੧੪- **ਨ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੋਗੀ ਕੀਤੈ ਰੋਜਿ ॥**
ਨ ਭੀਜੈ ਰੂਪੀਂ ਮਾਲੀਂ ਰੰਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਤੀਰਥਿ ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਦਾਤੀਂ ਕੀਤੈ ਪੁੰਨਿ ॥
ਨ ਭੀਜੈ ਬਾਹਰਿ ਬੈਠਿਆ ਸੁੰਨਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਭੇੜਿ ਮਰਹਿ ਭਿੜਿ ਸੂਰ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਕੇਤੇ ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ ॥
ਲੇਖਾ ਲਿਖੀਐ ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਭੀਜੈ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੨ ॥[੧੨੩੭]-੧

ਪਦ ਅਰਥ:--ਨ ਭੀਜੈ=(ਪ੍ਰਭੂ) ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਨਾਦੀ=ਨਾਦ ਵਜਾਉਣ ਨਾਲ । **ਬੇਦੀ=ਵੇਦ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ, ਧਰਮ ਪੁਸਤਾਂ ਦੇ ਨਿਰੇ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ।**ਸੁਰਤੀ=ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣ ਨਾਲ । ਗਿਆਨੀ=ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ (ਨਿਰੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਜੋਗੀ=ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਨਾਲ । ਰੋਜਿ=ਹਰ ਰੋਜ਼, ਸਦਾ । ਰੰਗਿ=ਰੰਗ ਤਮਾਸ਼ੇ ਨਾਲ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲੀਲ੍ਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ " **ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਮਹਿ ਰੰਗੁ ਕੀਆ** "। ਭਵਿਐ ਨੰਗਿ=ਨੰਗੇ ਭਉਣ ਨਾਲ । ਪੁੰਨਿ=ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ । ਸੁੰਨਿ=ਸੁੰਨ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਰਹਿ ਕੇ । ਭੇੜਿ=ਭੇੜ ਵਿਚ, ਜੰਗ ਵਿਚ । ਭਿੜਿ=ਭਿੜ ਕੇ, ਲੜ ਕੇ । ਸੂਰ=ਸੂਰਮੇ । ਕੇਤੇ=ਕਈ ਬੰਦੇ । ਹੋਵਹਿ ਧੂੜ=ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲੇਖਾ=ਹਿਸਾਬ, ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਖ । ਲਿਖੀਐ=ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਹੋਣ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮਨ ਕੈ ਭਾਇ=ਮਨ ਦੀ ਭਵਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ।

੧੫- **ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਅਵਰੁ ਕਿ ਕਰੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਸਬਦ ਸੁਰਤਿ ਸੁਖੁ ਊਪਜੈ ਪ੍ਰਭ ਰਾਤਉ ਸੁਖ ਸਾਰੁ ॥ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਰਾਖੁ ਤੂੰ ਮੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਰੇ, ਸਾਚੀ ਖਸਮ ਰਜਾਇ ॥ ਜਿਨਿ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਾਜਿ ਸੀਗਾਰਿਆ ਤਿਸੁ ਸੇਤੀ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ।>>**

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਪਰੋਤਾ ਜਾਏ (ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ) ਮੈਂ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? (ਇਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ (ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ) ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਨੰਦ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ) ਰੱਖ, ਤੇਰਾ ਨਾਮ (ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ) ਆਸਰਾ ਬਣ ਜਾਏ **। ੧ ।** ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਰਨਾ ਸਹੀ ਕਾਰ ਹੈ । (ਹੇ ਮਨ !) ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ (ਦੇ ਚਰਨਾਂ) ਨਾਲ ਲਿਵ ਜੋੜ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

ਮਨ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਉਪ੍ਰੰਤ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਅਥਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਜਿਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਫਸਿਆਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:--

<< ਤਨੁ ਬੈਸੰਤਰਿ ਹੋਮੀਐ ਇਕ ਰਤੀ ਤੋਲਿ ਕਟਾਇ ॥ ਤਨੁ ਮਨੁ ਸਮਧਾ ਜੇ ਕਰੀ ਅਨਦਿਨੁ ਅਗਨਿ ਜਲਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਤੁਲਿ ਨ ਪੁਜਈ ਜੇ ਲਖ ਕੋਟੀ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥ ੨ ॥ ਅਰਧ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਈਐ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤੁ ਧਰਾਇ ॥ ਤਨੁ ਹੈਮੰਚਲਿ ਗਾਲੀਐ * ਭੀ ਮਨ ਤੇ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਇ ॥ ਹਰਿ ਨਾਮੈ ਤੁਲਿ ਨ ਪੁਜਈ ਸਭ ਡਿਠੀ ਠੋਕਿ ਵਜਾਇ ॥ ੩ ॥ ਕੰਚਨ ਕੇ ਕੋਟ ਦਤੁ ਕਰੀ ਬਹੁ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਦਾਨੁ ॥ ਭੂਮਿ ਦਾਨੁ ਗਊਆ ਘਣੀ ਭੀ ਅੰਤਰਿ ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮਿ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਸਚੁ ਦਾਨੁ ॥ ੪ ॥ ਮਨ ਹਠ ਬੁਧੀ ਕੇਤੀਆ ਕੇਤੇ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰ ॥ ਕੇਤੇ ਬੰਧਨ ਜੀਅ ਕੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ॥ ਸਚਹੁ ਓਰੈ ਸਭੁ ਕੋ ਉਪਰਿ ਸਚੁ ਆਚਾਰੁ ॥ ੫ ॥ ਸਭੁ ਕੋ ਊਚਾ ਆਖੀਐ ਨੀਚੁ ਨ ਦੀਸੈ ਕੋਇ ॥ ਇਕਨੈ ਭਾਂਡੇ ਸਾਜਿਐ ਇਕੁ ਚਾਨਣੁ ਤਿਹੁ ਲੋਇ ॥ ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ਧੁਰਿ ਬਖਸ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਇ ॥ ੬ ॥ ਸਾਧੁ ਮਿਲੈ ਸਾਧੂ ਜਨੈ ਸੰਤੋਖੁ ਵਸੈ ਗੁਰ ਭਾਇ ॥ ਅਕਥ ਕਥਾ ਵੀਚਾਰੀਐ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥ ਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸੰਤੋਖਿਆ ਦਰਗਹਿ ਪੈਧਾ ਜਾਇ ॥ ੭ ॥ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜੈ ਕਿੰਗੁਰੀ ਅਨਦਿਨੁ ਸਬਦਿ

ਸੁਭਾਇ ॥ ਵਿਰਲੇ ਕਉ ਸੋਝੀ ਪਈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨੁ ਸਮਝਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨ ਵੀਸਰੈ ਛੂਟੈ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ॥੮॥[੬੨]-੧੪

ਪਦ ਅਰਥ:--ਬੈਸੰਤਰਿ=ਅੱਗ ਵਿਚ । ਹੋਮੀਐ=ਅਰਪਨ ਕਰੀਏ (ਜਿਵੇਂ ਜੱਗਾਂ ਵਿਚ ਹਵਨ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਘਿਉ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ) । ਇਕ ਰਤੀ ਤੋਲ ਕਟਾਏ= ਰੱਤੀ ਦੇ ਤੋਲ ਬਰਾਬਰ, ਭਾਵ ਰਤੀ ਰਤੀ ਕਰਕੇ ਕਟਾ ਕੇ (ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਲਈਏ) । ਸਮਧਾ=ਹਵਨ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੁੱਕੀ ਲੱਕੜੀ । ਅਨਦਿਨ=ਹਰ ਰੋਜ਼ । ਕੋਟੀ=ਕਰੋੜਾਂ । ੧ । ਅਰਧ=ਅਧੋ ਅੱਧ, ਦੁ-ਫਾੜ । ਹੈਮੰਚਲਿ=ਹਿਮਾਲੇ (ਦੀ ਬਰਫ਼) ਵਿਚ (ਹਿਮ=ਬਰਫ਼ । ਹੈਮ=ਬਰਫ਼ ਤੋਂ ਬਣਿਆਂ)। ਨੈਕਿ ਵਜਾਇ=ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੇ । ੩ । ਕੰਚਨ=ਸੋਨਾ । ਕੋਟ-ਕਿਲ੍ਹੇ । ਦਤ ਕਰੀ=(ਕਰੀਂ) ਮੈ ਦਾਨ ਕਰਾਂ । ਗਰਬ=ਹੰਕਾਰ । ਬੇਧਿਆ=ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ । ੪ । ਮੋਖ=(ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ) ਖ਼ਲਾਸੀ । **ਸਚਹੁ=ਸੱਚ ਤੋਂ, ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ । ਓਰੈ=ਉਰੇ ਉਰੇ, ਘਟਆ । ਉਪਰਿ= (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਤੋਂ) ਉਤਾਂਹ ਵਧੀਆ । ਸਚੁ ਆਚਾਰ=ਸਦਾ ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ-ਰੂਪ ਕਰਮ**। ੫ । ਸਭ ਕੋ=ਹਰੇਕ ਜੀਵ । ਇਕਨੈ=ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਾਹੀਂ । ਭਾਂਡੇ ਸਾਜਿਐ=ਭਾਂਡੇ ਸਾਜੇ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, [ਸਾਰੇ ਜੀਵ-ਭਾਂਡੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਕਿਰਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿੰਦਨ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ--**ਨਿੰਦਉ ਨਾਹੀ ਕਾਹੂ ਬਾਤੈ ਏਹੁ ਖਸਮ ਕਾ ਕੀਆ** ॥[੬੧੧] ਤਿਹ ਲੋਇ=ਤਿੰਨਾ ਹੀ ਭਵਨਾਂ ਵਿਚ । ਕਰਮਿ=ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ । ਸਚੁ=ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ । ਬਖਸ=ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ । ੬ । ਸਾਧੁ= ਗੁਰਮੁਖਿ (ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਚੀ ਡਿੱਠ ਅਥਵਾ ਭੇਖ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਧ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ) । ਗੁਰ ਭਾਇ=ਗੁਰੂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਿਹਾਂ । ਅਕਥ ਕਥਾ=ਅਕੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਥਾ । ਪੈਧਾ=ਸਰੋਪਾ ਲੈ ਕੇ, ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ । ੬ । ਕਿੰਗੁਰੀ=ਬੀਨ, ਵੀਣਾ,ਜੀਵਨ-ਰੌ । ਸੁਭਾਇ=ਸਭਾਉ ਵਿਚ (ਜੁੜਿਆਂ) ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮਿਕ ਹੋਇਆਂ । ੮ ।

[* Foot not:--ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਕਰਮ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਤਪ ਅਥਵਾ ਤਪੱਸਿਆ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਥਿਤ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਨੂੰ ਮੁਢੋਂ ਹੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ-**ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੀਐ ਤਿਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਪਾਲਿ** ॥[੫੫੪] ਭਾਵ, ਜਿਸ ਦੁਰਲੱਭ ਮਨੁਖਾ ਦੇਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ-ਦੇਹੀ ਦੀ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਭਾਵ, ਕਦੇ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਰੀਰਕ ਅਰੋਗਤਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ ਹੋਵੇ । ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਹੀ ਹਨ । ਬਾਕੀ ਨੌ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪਾਂ ਨੇ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਉਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਹੈ । ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ " ਨਾਨਕ " ਅਖਵਾਏ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤਿ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਚਨ ਕਹਿਣ ਗੱਲ ਕੇਂਦ ਸੋਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ । ਬਰਫ਼ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਪਹਾੜ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਦੀ ਬਰਫ਼ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਬਿਖੜੇ ਥਾਂ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠੰਢ ਤੋਂ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲਣੇ (ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਥਾਉਂ ਲੈ ਆਉਣੇ) ਅਸੰਭਵ ਹਨ, ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲ ਤਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਅਣਹੋਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬਧ ਕਦੇ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਅ-ਸਿਖੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੇ ਕਦੇ, ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ, ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਅਤੇ ਹਮਾਲੀਆ ਵਿਚ ਤਪੱਸਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਕਰਮ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਵਾਲੀ ਭਿਆਨਕ ਚਤੁਰਾਈ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਵਿਯਕਤੀ --" ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹ ਬਿਧ ਮੋਹਿ ਆਨੋ ..... ਤਹ ਹਮ ਅਧਿਧਕ ਤਪੱਸਿਆ ਰਾਧੀ ....ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ ...." ਮੁਰ ਪਿਤ ਪੂਰਬਿ ਕਿਯਸਿ ਪਯਾਨਾ । ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਕੇ ਤੀਰਥਿ ਨ੍ਹਾਨਾ "। ਆਦਿ ਬਚਨਾਂ ਵਾਲੇ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ, ਜਾਂ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦੇ, ਪੱਕੇ ਦਲਾਲ ਹਨ ।

੧੬- **ਬਾਰਹ* ਮਹਿ ਰਾਵਲ ਖਪਿ ਜਾਵਹਿ ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ॥ ਜੋਗੀ ਕਾਪੜੀਆ ਸਿਰਖੂਥੇ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਗਲਿ ਫਾਸੀ ॥ ੧ ॥ ਸਬਦਿ ਰਤੇ ਪੂਰੇ ਬੈਰਾਗੀ ॥ ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ ਮਹਿ ਭੀਖਿਆ ਜਾਚੀ ਏਕ ਭਾਇ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਬ੍ਰਹਮਣ ਵਾਦੁ ਪੜਹਿ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ ਕਰਣੀ ਕਰਮ ਕਰਾਏ ॥ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਕਿਛੁ ਸੂਝੈ ਨਾਹੀ ਮਨਮੁਖੁ ਵਿਛੁੜਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ੨ ॥ ਸਬਦਿ ਮਿਲੇ ਸੇ ਸੂਚਾਚਾਰੀ ਸਾਚੀ ਦਰਗਹ ਮਾਨੇ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮਿ ਰਤਨਿ ਲਿਵ ਲਾਗੇ ਜੁਗਿ ਜੁਗਿ ਸਾਚਿ ਸਮਾਨੇ ॥ ੩ ॥ ਸਗਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਸਬਦਿ ਵਸੇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ਦੂਖ ਪਰਾਛਤ ਕਾਲ ਨਸੇ ॥ ੪ ॥**[੧੩੩੨]-੧੬

ਪਦ ਅਰਥ:--ਬਾਰਹ=ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਪੰਥ (ਹੇਤੂ, ਪਾਵ, ਆਈ, ਗਮਯ, ਪਾਗਲ, ਗੋਪਾਲ, ਕੰਥੜੀ, ਬਨ, ਧੁਜ, ਚੋਲੀ, **ਰਾਵਲ** ਅਤੇ ਦਾਸ)। ਰਾਵਲ=ਜੋਗੀ ਜੋ ਅਲੱਖ ਅਲੱਖ ਦੀ ਧੁਨੀ ਕਰ ਕੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ । ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖ਼ਾਸ ਫਿਰਕਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਦੋਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਚਹੁ ਛਿਅ ਮਹਿ=ਦਸ (ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ) ਵਿਚ। (ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ ਦੇ ਦਸ ਫ਼ਿਰਕੇ=ਤੀਰਥ, ਆਸ਼੍ਰਮ, ਵਨ, ਅਰਣਯ, ਗਿਰਿ, ਪਰਵਤ, ਸਾਗਰ, ਸਰਸਵਤੀ, ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰੀ) । ਸਿਰਖੂਥਾ=ਜੈਨ ਮਤ ਦਾ ਇਕ ਫਿਰਕਾ ਜੋ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਟੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਢੂੰਢੀਆ । **੧** । ਅਉਹਠ=ਹਿਰਦਾ । ਅਉਹਠਿ ਹਸਤ=ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ । ਭੀਖਿਆ=ਭਿੱਖਿਆ, ਦਾਨ । ਜਾਚੀ=ਮੰਗੀ, ਮੰਗ ਲਈ । ਏਕ ਭਾਇ=ਇੱਕ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ । **੧ । ਰਹਾਉ** । ਵਾਦੁ=ਝਗੜਾ, ਚਰਚਾ ਬਹਸ । ਕਿਰਿਆ ਕਰਮ=ਕਰਮ-ਕਾਂਡ । **੨** । ਸੂਚਾ ਚਾਰੀ=ਪਵਿਤ੍ਰ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ । **੩** । ਸੰਜਮ=ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉੱਦਮ । ਪਰਾਛਤ=ਪਾਪ । ਕਾਲ=ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ । ੪ ।

*[Foot Note:-- ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ੧੨ ਫਿਰਕਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਵਾਦੀ **ਬਾਰਹ** ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵਣਗੀਆਂ--(੨) ਬਾਰਾਂ ਵਾਰੀ ਓਅੰ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ " **ਬਾਰਹ ਲੇ ਉਰਿ ਧਾਰਿਆ** ॥ [੯੭੦] (੩) ਬਾਰਹ ਤਿਲਕ--ਵੈਸ਼ਨਵ ਲੋਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰਾਂ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ--ਮੱਥਾ, ਕੰਨ, ਢਿੱਡ, ਛਾਤੀ, ਦੋ ਅੱਖਾਂ, ਦੋ ਬਾਹਾਂ, ਦੋ ਮੋਢੇ, ਪਿੱਠ, ਅਤੇ ਕਮਰ । " ਬਾਰਹਿ ਤਿਲਕ ਮਿਟਾਇਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਿਲਕ ਨੀਸਾਣ ਚੜਾਇਆ ॥ " (ਭਾ:ਗੁ) (੪) ਬਾਰਹਿ ਪੰਥ-- ਚਾਰ ਵਰਣ, ਚਾਰ ਆਸ਼੍ਰਮ, ਚਾਰ ਇਸਲਾਮੀ ਫ਼ਿਰਕੇ । " ਬਾਰਹਿ ਪੰਥ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਚਲਾਯਾ ॥ (ਭਾ: ਗੁ) (੫) ਕਹਾਵਤ (Proverb)--ਬਾਰਹ ਵੰਨੀ--ਬਾਰਾਂ ਵਾਰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਾਉ ਦੇ ਕੇ ਨਿਖਾਰਿਆ ਹੋਇਆ । ਭਾਵ, ਅਤਿ ਸ਼ੁੱਧ ।]

੧੭- **ਜੋਗੀ* ਜਤੀ** ਤਪੀ ਸੰਨਿਆਸੀ, ਬਹੁ ਤੀਰਥ ਭ੍ਰਮਨਾ ॥**
ਲੁੰਜਿਤ ਮੁੰਜਿਤ ਮੋਨਿ ਜਟਾਧਾਰ, ਅੰਤਿ ਤਊ ਮਰਨਾ ॥ ੧ ॥[੪੭੬]-੫

ਪਦ ਅਰਥ:--ਜੋਗੀ=ਗੋਰਖਨਾਥ ਦੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗਭੇਸ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਤੇ ਹਠਯੋਗ ਦਾ ਅਭਿਆਸੀ (" **ਥਿਤਿਵਾਰੁ ਨ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨ ਕੋਈ (ਜਪੁ**)। ਜਤੀ=ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਮ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਿਆ । ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ । ਤਪੀ=ਮਨ ਨੂੰ ਹਠ ਨਾਲ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ । ਭ੍ਰਮਨਾ=ਭੌਣ ਵਾਲੇ । ਲੁੰਜਿਤ=ਸ੍ਰੇਵੜੇ ਜੋ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਮੋਚਨੇ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਪੁੱਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਜਿਤ=ਮੁੰਜ ਦੀ ਤੜਾਗੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੈਰਾਗੀ । ਮੋਨੀ=ਬੋਲਣਾ ਤਿਆਗੀ ਫਿਰਦੇ । ਜਟਾਧਾਰ=ਜਟਾਧਾਰੀ ਸਾਧੂ । ਅੰਤਿ ਤਊ=ਆਖ਼ਰ ਨੂੰ, ਤਾਂ ਵੀ, ਫਿਰ ਵੀ । ਮਰਨਾ=ਮੌਤ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ । (ਨੋਟ:--ਜੋ ਜੀਵ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਰੀਰ ਲੈ ਕੇ ਜੰਮਿਆਂ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ) । ਪਰ ਇਥੇ ਇਸ ਸਾਧਾਰਨ ਮੌਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ' ਮਰਨ ' ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਤੁਕ ਵਿਚ " ਜਨਮ ਮਰਨ ' ਲਿਖਆ ਹੈ । ੧ ।

*[Foot note:--**ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਜੋਗੀ**--(੧) **ਜੋਗੀ ਕਉ ਕੈਸਾ ਡਰੁ ਹੋਇ ॥ ਰੂਖਿ ਬਿਰਖਿ ਗ੍ਰਿਹਿ ਬਾਹਰਿ ਸੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**
ਨਿਰਭਉ ਜੋਗੀ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਵੈ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਜਾਗੈ ਸਚਿ ਲਿਵ ਲਾਵੈ ॥ ਸੋ ਜੋਗੀ ਮੇਰੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥ ੨ ॥
ਕਾਲੁ ਜਾਲੁ ਬ੍ਰਹਮ ਅਗਨੀ ਜਾਰੇ ॥ ਜਰਾ ਮਰਣ ਗਤੁ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰੇ ॥ ਆਪਿ ਤਰੈ ਪਿਤਰੀ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ ੩ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੋ ਜੋਗੀ ਹੋਇ ॥ ਭੈ ਰਚਿ ਰਹੈ ਸੁ ਨਿਰਭਉ ਹੋਇ ॥ ਜੈਸਾ ਸੇਵੈ ਤੈਸੋ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥[੨੨੩]
(੨) **ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਉਸਤਤਿ ਨਹ ਜਾ ਕਾ ਕੈ ਕੰਚਨ ਲੋਹ ਸਮਾਨੋ ॥ ਹਰਖ ਸੋਗ ਤੇ ਰਹੈ ਅਤੀਤਾਜੋਗੀ ਤਾਂਹਿ ਬਖਾਨੋ ॥ ੧ ॥** [੬੮੫]-੩

[Foot note:--ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ, ਜਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਜਤੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਛੇ ਲਿਖੀ ਹੈ । ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ-ਗੋਰਖ, -ਹਨੂਮਾਨ, ਭੀਸ਼ਮ-ਪਿਤਾਮਾ, ਲਛਮਣ, ਭੈਰਉ, ਦੱਤਾਤ੍ਰੇਯ ।**

" ਅਬ ਤੁਮ ਜਤੀ ਸੁਨਹੁ ਦੇ ਕਾਨਾ । ਲਛਮਨ ਗੋਰਖ ਅਰੁ ਹਨਮਾਨਾ । ਭੀਸ਼ਮ ਭੈਰਵ ਦੱਤ ਪੜਾਨੋ "।

ਸਿਵਾਏ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪੰਜੇ ਮਿਥਿਹਸਕ (ਕਲਪਤ-) ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤੱਰ ਹੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਕਥਿਤ ਜਤੀਆਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ---

(੧) " ਗੋਰਖ ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਕਿਸੇ ਚੇਲੇ ਜੋਗੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਸਮੇ " ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ " ਨੂੰ " **ਗੋਰਖ** " ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ--(ੳ) ਬਾ**ਬਾ ਗੋਰਖੁ ਜਾਗੈ ॥ ਗੋਰਖੁ ਸੋ ਜਿਨਿ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ ਕਰਤੇ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ** ॥[੮੭੭] (ਅ) **ਊਪਰਿ ਗਗਨੁ ਗਗਨ ਪਰਿ ' ਗੋਰਖੁ ' ਤਾ ਕਾ ਅਗਮੁ ਗੁਰੂ ਪੁਨਿ ਵਾਸੀ ॥ ... ੫** ॥ [੯੯੨]-੧੧ "

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ--ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਆਚਾਰਯਾ ਗੋਰਖਨਾਥ, ਦਾ ਜਨਮ ਗੋਰਖਪੁਰ ਨਗਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ' ਮਛੰਦ੍ਰ " ਲਿਖਆ ਹੈ । ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੀ ਨੌਂ ਨਾਥਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਹੈ । ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਕਨਪਾਟਾ ਪੰਥ ਏਸੇ ਨਾਥ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਹੈ ।

(੨) " **ਹਨੂਮਾਨ** " ਇਸ ਵਾਯੂ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਾਲ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ ।

(੩) '**ਭੀਸ਼ਮ-ਪਿਤਾਮਾ** " ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਨਦੀ " ਗੰਗਾ ਮੱਯਾ " ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ । ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਯੋਧਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਿਦਰ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬੜਾ ਫ਼ਜ਼ੂੱਲ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਝੂਠੇ, ਨਿਰਦਈ ਅਤੇ ਧੱਕੇ ਖੋਰ ਧੜੇ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲੜਿਆ । ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਏਹੀ ਅਦੁਤੀ ਜੋਧਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਫੇਫੜਿਆਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਸਮੇਤ ਛਾਤੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ, ਆਰ-ਪਾਰ ਹੋਏ ਸੈਂਕੜੇ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿੱਝਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ੧੮ ਦਿਨ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਸੇਜ ਤੇ ਪਿਆ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਹਾਲਾਂਕਿ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਇਹ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ (ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤੀਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਛੱਡੋ) ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਕੁਝ ਮਿੰਟਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਫੇਫੜੇ ਵਿਚਦੀ ਅੱਵ੍ਵਲ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਤੀਰ ਹੀ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ਹੋਣ ।

(੪) ' **ਲਛਮਣ** " ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੇ ਵੀਰ ਇਸ ਕਥਿਤ ਜਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਇਹ ਸੂਰਮਾ, ਹਵਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਖੀਰ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹੀ ਤੋਂ ਗ੍ਰਭਵਤੀ ਹੋਈ ਰਾਣੀ ਸਮਿਤ੍ਰਾ ਤੋਂ ਜਨਮਿਆਂ ਸੀ । ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਦਾ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਥੀ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(੫) **ਭੈਰਉਂ** " (**ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ** " (੮੭੪) ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਇਸ **ਭੈਰਉਂ** ਦੇ ਅੱਠ ਰੂਪ ਲਿਖੇ ਹਨ--ਅਸਤਾਂਗ, ਸੰਹਾਰ, ਰੁਰੁ, ਕਾਲ, ਕ੍ਰੋਧ, ਤਾਮ੍ਰਚੂੜ, ਚੰਦ੍ਰਚੂੜ ਅਤੇ " ਰੁਦ੍ਰ " । ਇਹ **ਰੁਦ੍ਰ** ਭਾਵ **ਰੋਂਦੂ,** " ਸ਼ਿਵ ਜੀ " ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਅਵਤਾਰ ਸੀ ਜੋ **ਕੁੱਤੇ** ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕੀਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

(੬) " **ਸੋਮ** " -- ਮਾਰਕੰਡਯ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ **ਅਤ੍ਰਿ** ਰਿਖੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ' **ਅਨਸੂਯਾ** ' ਦੇ ਵਰ ਮੰਗਣ ਤੇ, ਉਸ ਦੇ ਗਰਭ ਤੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ " **ਸੋਮ** " ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ " **ਦੱਤ** " ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਸ਼ਿਵ " **ਦੁਰਵਾਸ਼ਾ** " ਹੋ ਕੇ ਜਨਮਿਆ ਸੀ । ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਤੋਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਲਪਣਾ ਦੀ ਉਪਜ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇਵਤੇ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਥਵਾ ਉਪੱਦ੍ਰੀ ਦੈਂਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਨਾਲ ਬੜੀ ਵਚਿਤ੍ਰ ਗਾਥਾ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਦੇ ੨੭੩ ਸਫ਼ੇ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੋਮ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਜਤੀ ਨੇ **ਦਕਸ਼** ਦੀਆਂ ੨੭ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਰੋਹਿਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਇਤਨਾ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਨੇ ਗੁੱਸਾ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਾਸ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ । **ਦਕਸ਼** ਨੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਾਉਂਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ **ਸੋਮ** ਨਾ ਮੰਨਿਆਂ, ਤਾਂ **ਦਕਸ਼** ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਰ ਤੈਨੂੰ ਖਈ ਰੋਗ ਲੱਗਾ ਰਹੇ । ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਖਿਮਾ ਕਰੇ । ਦਕਸ਼ ਆਪਣੇ ਸਰਾਪ-ਰੂਪ ਤੀਰ ਨੂੰ ਮੋੜ ਤੇ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਖੀਣ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਖੇ-**ਇਸੇ ਲਈ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਵਧਦਾ ਅਤੇ ਘਟਦਾ ਹੈ** । [ਕੀ ਸਾਂਇਸ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਮਨੁੱਖ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਸ ਬਚਨ ਤੋਂ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਝੂਠ-ਜੰਜਾਲ ਹੀ ਪਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ '' **ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲਿ ਪਾਂਡੇ ਸਚੁ ਕਹੀਐ** ॥[੯੦੪]

ਇਸ ਅਨੋਖੇ " ਜਤੀ " ਦੇ ਅਨੋਖੇ ਆਚਰਨ ਦਾ ਨਮੂਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ, ਇੱਕ ਵਾਰ " **ਸੋਮ** " **ਜਤੀ** ਨੇ ਰਾਜਸੂ ਯੱਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦੇਵਗੁਰੂ " **ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ** " ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ " **ਤਾਰਾ** " ਨੂੰ ਚੁਰਾ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਆਖੇ ਤੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰਿਹਾ, **ਬ੍ਰਮਾ** ਦੇ ਕਹੇ ਵੀ ਨਾ ਮੋੜਿਆ । (ਪਾਠਕ ਵੀਰ, ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰੇ ਕਿ ਉਪੱਰ ਇਹ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਪ ਹੀ " ਸੋਮ " ਹੋ ਕੇ ਅਨਸੂਯਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਜਨਮਿਆਂ ਸੀ ? ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਆਚਰਨ ਬ੍ਰਹਮਾਂ ਦਾ ਆਣਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ? ਜਦ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਝੂਠ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਜੇਹੀ ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਦੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ? ਖ਼ੈਰ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬੀਬੀ " ਤਾਰਾ ' ਵਾਪਸ ਨਾ ਮੁੜੀ ਤਾਂ) ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪਈ । " ਸ਼ੁਕ੍ਰ " ਨੇ (ਜਿਸ ਦਾ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਨਾਲ ਵੈਰ ਸੀ) ਸੋਮ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਾਨਵ ਵੀ ਸੋਮ ਵੱਲ ਹੋ ਗਏ । ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਵੱਲ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਹੋਏ । ਐਸਾ ਘੋਰ ਯੁੱਧ ਮਚਿਆ ਕਿ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹਿੱਲ ਗਈ । ਸ਼ਿਵ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਨਾਲ " **ਸੋਮ " ਦੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ** । {ਇਹ ਜਤੀ ਭੀਸ਼ਮ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘ ਤੁਰਿਆ । ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਲੜਾਈ ਕਰਨੋਂ ਬਾਜ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ) ਜਦ ਅੱਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸੁਲਾਹ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਤਾਰਾ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤਿ ਨੂੰ ਦਿਵਾਈ । ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਦੇ ਵੀਰਯ ਤੋਂ ਤਾਰਾ ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਇੱਕ ਬਾਲਕ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉਂ " **ਬੁਧ** " ਰਖਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚੰਦ੍ਰਵੰਸ਼ ਚੱਲਿਆ । (ਕੀ ਚੰਦ੍ਰ ਵੰਸ਼ੀਏ ਫਿਰ ਹਰਾਮੀ ਪਿਉ ਦੀ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਏ ?) ਪੁਰਾਣਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਮ ਦੇ ਰਥ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਹੀਏ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਬੇਲੀ ਜਿਹੇ ਚਿੱਟੇ ੧੦ ਘੋੜੇ ਇਸ ਰਥ ਨੂੰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ । Fot note ends

੧੮- **ਸਭ ਹੂ ਕੋ ਰਸੁ ਹਰਿ ਹੋ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਾਹੂ ਜੋਗ ਕਾਹੂ ਭੋਗ ਕਾਹੂ ਗਿਆਨ ਕਾਹੂ ਧਿਆਨ ॥**
ਕਾਹੂ ਹੋ ਡੰਡ ਧਰਿ ਹੋ ॥ ੧ ॥ ਕਾਹੂ ਜਾਪ ਕਾਹੂ ਤਾਪ ਕਾਹੂ ਪੂਜਾ ਹੋਮ ਨੇਮ ॥ ਕਾਹੂ ਹੋ ਗਉਨੁ ਕਰਿ ਹੋ ॥ ੨ ॥
ਕਾਹੂ ਤੀਰ ਕਾਹੂ ਨੀਰ ਕਾਹੂ ਬੇਦ ਬੀਚਾਰ ॥ ਨਾਨਕਾ ਭਗਤਿ ਪ੍ਰਿਅ ਹੋ ॥ ੩ ॥ [੨੧੩]-੨-੧੫੫

ਅਰਥ:--ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਆਨੰਦ ਹੈ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜੋਗ ਕਮਾਉਂਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਮਾਨਣ ਦਾ ਚਸਕਾ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਚਰਚਾ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀਆਂ ਪਸੰਦ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡੰਡਾ-ਧਾਰੀ ਬਣਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਡ ਕੇ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੇ) ਜਪ ਪਸੰਦ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਉਂਣੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੇਵ-ਪੂਜਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਵਨ ਆਦਿਕ ਦੀ ਨਿੱਤ ਦੀ ਕਾਰ ਪਸੰਦ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਰਮਤਾ ਸਾਧੂ ਬਣ ਕੇ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ **। ੨ ।** ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠਣਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪਸੰਦ ਹੈ । ਪਰ, ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੩ ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹ ਆਏ ਹਾਂ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਪਾਂ ਤਪਾਂ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਤੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਗੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਦੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਜਪੀ ਤਪੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ, ਤਪੱਸਿਆ ਆਦਿ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਇਹ ਜਪੀ ਤਪੀ ਅਤੇ ਤਿਆਗੀ ਆਪਣੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਜਿਵੇ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:--

੧੯- **ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਪੜਿਆ ॥ ਤੇਤਾ ਕੜਿਆ ॥ ਬਹੁ ਤੀਰਥ ਭਵਿਆ ॥ ਤੇਤੋ ਲਵਿਆ ॥ ਬਹੁ ਭੇਖ ਕੀਆ ਦੇਹੀ ਦੁਖੁ ਦੀਆ ॥**
ਸਹੁ ਵੇ ਜੀਆ ਅਪਣਾ ਕੀਆ ॥ ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਇਆ ਸਾਦੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਬਹੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜਾ ਭਾਇਆ ॥ ਬਸਤ੍ਰ ਨ
ਪਹਿਰੈ ॥ ਅਹਿਨਿਸਿ ਕਹਰੈ ॥ ਮੋਨਿ ਵਿਗੂਤਾ ॥ ਕਿਉ ਜਾਗੈ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਸੂਤਾ ॥ ਪਗ ਉਪੇਤਾਣਾ ॥ ਅਪਣਾ ਕੀਆ
ਕਮਾਣਾ ॥ ਅਲੁ ਮਲੁ ਖਾਈ ਸਿਰਿ ਛਾਈ ਪਾਈ ॥ ਮੂਰਖਿ ਅੰਧੈ ਪਤਿ ਗਵਾਈ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਕਿਛੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ॥ ਰਹੈ
ਬੇਬਾਣੀ ਮੜੀ ਮਸਾਣੀ ॥ ਅੰਧੁ ਨ ਜਾਣੈ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਣੀ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੇ ਸੋ ਸੁਖੁ ਪਾਏ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਮੰਨਿ

ਵਸਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਏ ॥ ਆਸ ਅੰਦੇਸੇ ਤੇ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ਹਉਮੈ ਸਬਦਿ ਜਲਾਏ ॥ ੨ ॥ [੪੬੭]-ਵਾ-੯

ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪ ਹੀ ਬਣ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਵਿਥਿਆ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਸ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਆਮ ਜਣਤਾ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਹੀਨ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ-ਨੀਤੀ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦਿਆ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜੋ ਪਾਪੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਿਉਂਕਿ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੀ ਧਰਮੀ ਅਤੇ ਨਿਹਕਲੰਕ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਭਾਗਾਂ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੰਕਾਰੀ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਪ੍ਰੋਹਿਤ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ । ਉਪ੍ਰੋਕ ਸਲੋਕ ਵਿਚ, ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸੇਧ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਓਨਾ ਹੀ ਵੱਧ ਹੰਕਾਰੀ ਹੈ । ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨੀ, ਭੇਖਧਾਰੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਇਸ ਧਰਮ ਕਰਮ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋਏ ਖੱਜਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੱਡ ਅੱਡ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਕਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਥਿਤ ਧਰਮ ਕਰਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਨਿਸਫ਼ਲ ਨਿਸਫਲ ਖੇਚਲ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਾਟੋ-ਧਾੜ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਵੇਦਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ, ਪਰਸਪਰ ਪਿਆਰ, ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਅਤੇ ਸਾਂਵੀ-ਪੱਧਰੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੰਨਿਆਂ ਹੈ । ਸੁੱਚ ਸੰਜਮ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਕਰਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਣਾ ਲੈਣੀ ਹੈ:--

੨੦- **ਸਗਲੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚਿ ਸੰਜਮ ਜਪ ਤਪ ਤੀਰਥ ਸਬਦਿ ਵਸੇ ॥**
ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਮਿਲਾਇਆ ਦੂਖ ਪਰਾਛਤ ਕਾਲ ਨਸੇ ॥ ੪ ॥[੧੩੩੨]-੧੬

ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬੰਧਨਾ ਨੂੰ ਨਿਸਫ਼ਲ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ:--

੧= [੧੩੯]-ਵਾ-੪(੩)	੨= [੯੮]-੨-੧੨(੪)	੩= [੧੪੦]-ਵਾ-੪	੪= [੩੩]-੧੮-੫੧(੨)	੫= [੬੨]-੧੪(੬)	੬= [੭੧]-੨-੨੭(੮)
੭= [੭੦]-੨-੬(੫)	੮= [੧੯੯]-੯੬-੧੬੫(੨)	੯= [੧੪੯]	੧੦=[੩੯੬]-੧-੧੦੩	੧੧=[੫੭੧]-੬(੩)	੧੨=[੧੪੯]-ਵਾ-੨੬(੧)
੧੩=[੧੬੩]-੬੪-੧-੩੯(੪)	੧੪=[੨੦੨]-੧੧੧(੪)	੧੫=[੨੧੪]-੧੫੮(੪)	੧੬=[੨੧੬]-੧੬੪(੪)	੧੭=[੨੬੫]-ਅਸਟ-੩ (੧)	੧੮=[੨੬੪]-੨(੨)
੧੯=[੩੨੪]-੪(੪)	੨੦=[੩੨੪]-੫(੪)	੨੧=[੩੨੪]-੬(੪)	੨੨=[੮੯੦]-੧੩-੨੪(੨)	੨੩=[੨੫੨]-ਬਾਵ(੯)	੨੪=[੨੫੩]-ਬਾ-੧੬
੨੫=[੩੩੬]-੧-੫	੨੬=[੩੪੬]-੨	੨੭=[੩੫੮]-੨-੨੩(੩)	੨੮=[੪੦੫]-੨-੧੩੭(੨)	੨੯=[੩੩੨]-੧-੪੫(੪)	੩੦=[੬੭੪]-੧੩
੩੧=[੧੧੩੬]-੩	੩੨=[੪੧੮]-ਅਸ-੧੪(੮)	੩੩=[੨੧੧]-੪-੧੪੨(੪)	੩੪=[੨੧੬]-੧੬੪(੪)	੩੫=[੪੭੧[-੧੫	੩੬=[੪੭੬]-੫(੨)
੩੭=[੬੦੩]-੧੦(੨)	੩੮=[੬੮੪]-੫੭	੩੯=[੬੮੭]-੩(ਰਹਾ)	੪੦=[੮੩੬]-੬-੯(੬)	੪੧=[੮੫੦]-ਵਾ-੩(੨)	੪੨=[੪੮੮]-ਵਾ-੧੯(੧)
੪੩=[੬੪੫]-੧(੪)	੪੪=[੬੯੫]-੨(੮)	੪੫=[੫੫੧]-ਵਾ-੭(੧)	੪੬=[੮੩੪]-ਅਸਟ-੩(੭)	੪੭=[੧੨੨੯]-੨-੧੩੧(੨)	੪੮=[੭੩੨]-੪(੪)
੪੯=[੮੩੫]-੪(੬)	੫੦=[੧੨੨੩]-੭੨-੯੫(੨)	੫੧=[੧੩੦੫]-੩-੩੬(੨)	੫੨=[੧੩੫੫]-ਸ-੧੭	੫੩=[੧੩੮੯]-੧੨-੨੦	੫੪=[੨੦੧]-੧੦੭(੪)
੫੫=[੭੧੮]-੨(੪)	੫੬=[੮੬੬]-੧੨-੧੪	੫੭=[੯੨੭]-ਛੰਤ-੩(੩)	੫੮=[੯੩੪]-ਓ-੩੭	੫੯=[੯੮੬]-੬-੧(੨)	੬੦=[੯੫੨]-ਵਾ-੧੨(੨)
੬੧=[੧੦੪੨]-੫-੨੨(੧੩)	੬੨=[੧੦੧੨]-੪-੬(੭)	੬੩=[੧੧੧੯]-੧-੨(੨)	੬੪=[੧੧੯੧]-੧-੮(੮)	੬੫=[੧੧੪੭]-੨੫(੨)	੬੬=[੧੩੦੮]-੫-੫੦(ਰਹਾ)
੬੭=[੧੩੦੬]-੨-੩੯(੨)	੬੮=[੧੩੨੫]-੩(੮)	੬੯=[੧੧੪੨]-੧੨-੨੫(੪)	੭੦=[੧੨੮੫]-ਵਾ-੧੬	੭੧=[੧੩੦੧]-੮-੧੯(੧੬)	੭੨=[੧੨੪੧]-ਵਾ-੧੧
੭੩=[੧੨੪੦]-ਵਾ-੭(੧)	੭੪=[੧੨੯੮]-੩	੭੫=[੧੩੧੪]-ਵਾ-੪	੭੬=[੧੪੧੧]-੯	੭੭=[੧੪੧੭]-੩੭	੭੮=[੬੭]-੫-੨੨(੧)
੭੯=[੪੯੫]-੧-੨(੧)	੮੦=[੭੧੫]-੧-੧੮				

੨੧- **ਹੋਮ ਜਗ ਉਰਧ ਤਪ ਪੂਜਾ ॥ ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੀਜਾ ॥**
ਚਰਨ ਕਮਲ ਨਿਮਖ ਰਿਦੈ ਧਾਰੇ ॥ ਗੋਬਿੰਦ ਜਪਤ ਸਭਿ ਕਾਰਜ ਸਾਰੇ ॥ ੬ ॥[੧੩੪੯]-੩

੫
ਪਖੰਡੀ

ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦਾ ਧਰਮੀ ਬਣਿਆ ਮਨੁੱਖ, **ਪਖੰਡੀ** ਹੈ । ਆਉ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਖੰਡੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:---

੨੧- **ਬਾਨਾਰਸੀ ਤਪ ਕਰੈ ਉਲਟਿ, ਤੀਰਥ ਮਰੈ, ਅਗਨਿ ਦਹੈ, ਕਾਇਆ ਕਲਪੁ ਕੀਜੈ ॥ ਅਸੁਮੇਧ ਜਗੁ ਕੀਜੈ, ਸੋਨਾ ਗਰਭ ਦਾਨੁ ਦੀਜੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਊ ਨ ਪੂਜੈ ॥ ਛੋਡਿ ਛੋਡਿ, ਰੇ ਪਾਖੰਡੀ ਮਨ ਕਪਟੁ ਨ ਕੀਜੈ ॥ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਤ ਨਿਤਹਿ ਲੀਜੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੰਗਾ ਜਉ ਗੋਦਾਵਰਿ ਜਾਈਐ, ਕੁੰਭਿ ਜਉ ਕੇਦਾਰ ਨ੍ਹਾਈਐ, ਗੋਮਤੀ ਸਹਸ ਗਊ ਦਾਨ ਕੀਜੈ ॥ ਕੋਟਿ ਜਉ ਤੀਰਥ ਕਰੈ, ਤਨੁ ਜਉ ਹਿਵਾਲੇ ਗਾਰੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਊ ਨ ਪੂਜੈ ॥ ੨ ॥ ਅਸੁ ਦਾਨੁ, ਗਜ ਦਾਨ, ਸਿਹਜਾ ਨਾਰੀ ਭੂਮਿ ਦਾਨ, ਐਸੋ ਦਾਨੁ ਨਿਤ ਨਿਤਹਿ ਕੀਜੈ ॥ ਆਤਮ ਜਉ ਨਿਰਮਾਇਲੁ ਕੀਜੈ, ਆਪ ਬਰਾਬਰਿ ਕੰਚਨੁ ਦੀਜੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਊ ਨ ਪੂਜੈ ॥ ੩ ॥ ਮਨਹਿ ਨ ਕੀਜੈ ਰੋਸੁ, ਜਮਹਿ ਨ ਦੀਜੈ ਦੋਸੁ, ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਬਾਣ**

ਪਦੁ ਚੀਨਿ੍ ਲੀਜੈ ॥ ਜਸਰਥ ਰਾਇ ਨੰਦੁ ਰਾਜਾ ਮੇਰਾ ਰਾਮਚੰਦੁ, ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਮਾ, ਤਤੁ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ ॥੪॥[੯੭੩]-੪

ਅਰਥ:-ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਖੰਡੀ ਮਨ ! ਕਪਟ ਨਾ ਕਰ, ਛੱਡ ਇਹ ਕਪਟ। ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਿਮਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** (ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ !) ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਂਸੀ ਜਾ ਕੇ ਉਲਟਾ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰੇ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗੇ, (ਧੂਣੀਆਂ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜੇ, ਜਾਂ ਜੋਗ-ਅਭਿਆਸ ਆਦਿਕ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਕਰ ਲਏ, ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਮੇਧ ਜੱਗ ਕਰੇ, ਜਾਂ ਸੋਨਾ (ਫਲ ਆਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ) ਲੁਕਾ ਕੇ ਦਾਨ (-ਗਰਭ ਦਾਨ) ਕਰੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ **। ੧ ।** (ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਖੰਡੀ ਮਨ !) ਕੁੰਭ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜੇ ਗੰਗਾ ਜਾਂ ਗੁਦਾਵਰੀ ਤੀਰਥ ਤੇ ਜਾਈਏ, ਕੇਦਾਰਾ ਤੀਰਥ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਗੋਮਤੀ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹਜ਼ਾਰ ਗਊਆਂ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰੀਏ, (ਹੇ ਮਨ !) ਜੇ ਕੋਈ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਾਰੀ ਤੀਰਥ-ਜਾਤ੍ਰਾ ਕਰੇ, ਜ**ਾਂ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਹਿਮਾਲੇ ਪਰਬਤ ਦੀ ਬਰਫ਼ ਵਿਚ ਗਾਲ ਦੇਵੇ,** ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ **। ੨ ।** (ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਖੰਡੀ ਮਨ !) ਜੇ ਘੋੜੇ, ਹਾਥੀ, ਸੇਜ, ਵਹੁਟੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੀਨ ਆਦਿ ਦਾਨ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਜੇ ਸਦਾ ਹੀ ਅਜੇਹਾ (ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ) ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹੀਏ, ਜੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਵੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦੇਵੀਏ, ਜੇ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਲ ਕੇ ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਵੀ (ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ !) ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ **। ੩ ।** (ਹੇ ਜਿੰਦੇ ! ਜੇ ਸਦਾ ਅਜੇਹੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਨਾ ਤਾਂ ਫਿਰ) ਗਿਲ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਜਮ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਦੇਣਾ (ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹੀਂ ਕੰਮੀ ਜਮ ਨੇ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ), ਨਾਮਦੇਵ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਸਭ ਰਸਾਂ ਦਾ) ਮੂਲ-ਰਸ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਪੀਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (ਅਜੁਧਿਆ ਦੇ ਜਿਸ ਕਥਿਤ ਰਾਜੇ ਦਸ਼ਰਥ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਰੱਬ ਮੰਨ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋਕ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ-ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਹੈ (ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਥਿਤ ਭਗਵਾਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ, ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕਥਿਤ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਅਵਤਾਰ ਆਦ ਨਾਲ ਮੈਂ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ) । ੪ ।

੨੨- **ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਖੰਡ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਤਿਨ ਜਮੁ ਜਾਗਾਤੀ ਲੂਟੈ ॥ ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਤ ਜਿਤੁ ਛੂਟੈ ॥ ੧ ॥ ਸੰਤਹੁ ਸਾਗਰੁ ਪਾਰਿ ਉਤਰੀਐ ॥ ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੋ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕੋਟਿ ਤੀਰਥ ਮਜਨ ਇਸਨਾਨਾ ਇਸੁ ਕਲਿ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਭਰੀਜੈ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਸੋ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਿ ਲੀਜੈ ॥ ੨ ॥ ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਇਨ੍ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਏਕੁ ਅਖਰ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥ ੩ ॥**[੭੪੭]-੩-੫੦

ਅਰਥ--(ਸੰਤ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ, ਹੇ ਸੰਤੋ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ) ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ (ਜੀਵਨ ਵਿਚ) ਕਮਾ ਲਏ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪਾਰ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । **੧ । ਰਹਾਉ ।** (ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਮਿਥੇ ਹੋਏ) ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ, ਸਭ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕੰਮ ਹਨ, ਇਹ ਕੰਮ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਰਦੇ ਦਿੱਸਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸੂਲੀਆ ਜਮ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ (ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਆ ਘੇਰਦੀ ਹੈ) । (ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਵਾਸਨਾ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਛਿਨ-ਭਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਿਆਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ **। ੧ ।** ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ (ਕਰਦਿਆਂ ਤਾਂ) ਜਗਤ ਵਿਚ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜ ਜਾਈਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ (ਟਿਕ ਕੇ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ **। ੨ ।** ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਇਹ ਸਾਰੇ (ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ) ਅਤੇ (ਕੁਰਾਨ ਅੰਜੀਲ ਆਦਿਕ) ਇਹ ਸਾਰੇ (ਸ਼ਾਮੀ ਮਤਾਂ ਦੇ ਪੁਸਤਕ) ਨਿਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ (ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸੋਭਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੩ ।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਵਾਉਂਣੇ ਵੀ, ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਹੈ । ਮਿਥੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਮੱਗ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਘੋਰ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ, ਲੋਕ ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਹੰਕਾਰ-ਰੋਗ ਸਹੇੜਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਾ **ਪਖੰਡ** ਹੀ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਮਿਲਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲ ਲੈਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਹੋ ਸਕਣੀ ਹੈ।

੨੩- **ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆਚਾਰ ਵਧਾਏ ਮਨਿ ਪਾਖੰਡ ਕਰਮੁ ਕਪਟ ਲੋਭਈਆ ॥ ਬੇਸੁਆ ਕੈ ਘਰਿ ਬੇਟਾ ਜਨਮਿਆ ਪਿਤਾ ਤਾਹਿ ਕਿਆ ਨਾਮੁ ਸਦਈਆ ॥ ੬ ॥**[੮੩੬]-੬-੯

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਛੱਡ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਭੁਲਾ ਕੇ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਕੇ) ਅਜੇਹੇ ਕਿਰਿਆ ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡਾਂ ਨੂੰ ਵਾਧਾਈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੋਭ, ਵਲ-ਛਲ ਅਤੇ (ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਅਜੇਹੇ ਵਿਖਾਵੇ ਆਦਿਕ ਦਾ ਕਰਮ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਹੇਗਾ (ਖ਼ਸਮ-ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ) । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਕਹੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲਏ ਤਾਂ) ਜਿਵੇਂ ਬਾਜਾਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ, ਉਹ ਬੱਚਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਛਾਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਖ਼ਸਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) । ੬ ।

੨੪- **ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਲਗੇ ਪਛੁਤਾਣੇ ॥ ਜਮ ਦਰਿ ਬਾਧੇ ਆਵਣ ਜਾਣੇ ॥ ਕਿਆ ਲੈ ਆਵਹਿ ਕਿਆ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥ ਸਿਰਿ ਜਮਕਾਲੁ ਸਿ ਚੋਟਾ ਖਾਹਿ ॥ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਸਬਦ ਨ ਛੂਟਸਿ ਕੋਇ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਕੀਨੈ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥**[੮੩੯]-ਥਿ-੨

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜੇ ਜੀਵ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਆਖ਼ਰ ਪਛਤਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦਾ ਗੇੜ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਗਤ ਵਿਚ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਇਥੋਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੌਤ (ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ) ਤੇ ਉਹ (ਨਿੱਤ ਇਸ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਦੀਆਂ) ਸੱਟਾਂ ਸਹਾਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਆਤਮਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਪਖੰਡ ਕੀਤਿਆਂ (ਬਾਹਰੋਂ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਕੀਤਿਆਂ) ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ । ੨ ।

੨੫- **ਵਾਚਹਿ ਪੁਸਤਕ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨਾਂ ॥ ਇਕ ਬਹਿ ਸੁਨਹਿ ਸੁਨਾਵਹਿ ਕਾਨਾਂ ॥ ਅਜਗਰ ਕਪਟੁ ਕਹਹੁ ਕਿਉ ਖੁਲੈ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਤਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥ ੧ ੧ ॥ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ ਲਗਾਵਹਿ ਭਸਮੈ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲੁ ਸੁ ਹਉਮੈ ॥ ਪਾਖੰਡ ਕੀਨੇ ਜੋਗੁ ਨ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਅਲਖੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੧੨॥ ਤੀਰਥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰਹਿ ਉਦਿਆਨਾ ॥ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸੰਜਮੁ ਕਥਹਿ ਗਿਆਨਾ ॥ ਰਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇਆ ॥ ੧੩ ॥ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਭੁਇਅੰਗਮ ਭਾਠੀ ॥ ਰੇਚਕ ਕੁੰਭਕ ਪੂਰਕ ਮਨ ਹਾਠੀ ॥ਪਾਖੰਡ ਧਰਮੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ**

ਹਰਿ ਸਉ ਗੁਰ ਸਬਦ ਮਹਾ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ॥ ੧੪ ॥ [੧੦੪੩]-੫-੨੨

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣ ਆਦਿ (ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਬਹਿ ਕੇ ਕੰਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ) ਕਰੜਾ ਕਵਾੜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਸਲੀਯਤ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੀ। ੧।

ਪਰ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਪਾਠ ਜਾਂ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਚਲਣਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ--**ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਾਂ ਮਿਲੈ ਜਾ ਮਨੁ ਰਹੈ ਹਦੂਰਿ " ॥** ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਵੀ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਦਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਦੀ ਨਿਘੀ ਛਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਵੀ ਵਾਂਜਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਅਰਥ:--

(ਇਕ ਉਹ ਵੀ ਹਨ ਜੋ ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਲੱਕੜਾ ਬਾਲ ਕੇ) ਸੁਆਹ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਆਹ (ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ) ਮਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਚੰਡਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਹਉਮੈ ਵੱਸਦੀ ਹੈ। (ਸੋ, ਤਿਆਗ ਦੇ ਇਹ) ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। **੧੨।** (ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਕੇ) ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਰਤਾਂ ਦੇ ਨੇਮ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਤ ਸਤ ਸੰਜਮ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ (ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਏ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) **।੧੩।** (ਇਹ ਲੋਕ) ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਖੋਹਲਣਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ (ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਾਣ ਉਤ੍ਹਾਂ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਸੁਖਮਨਾ ਵਿਚ ਰੋਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਜੇਠਾਂ ਉਤਾਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਜੇਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਨਿਰਾ ਪਾਖੰਡ-ਧਰਮ ਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ, ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਮਹਾਨ (ਆਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ੧੪।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਕਹਿਣਾ ਪਖੰਡ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਖੰਡ-ਕਰਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੧= [੨੮]-੬-੩੯(੨)	੨= [੫੪]-੨(੧)	੩= [੮੮]-ਵਾ-੧੪(੩)	੪= [੧੯੪]-੭੧-੧੪੦(੪)	੫= [੨੩੪]-੯(੬)	੬= [੨੦੧]-੧੦੭(੪)
੭= [੩੮੧]-੩-੪੨(੪)	੮= [੪੪੦]-੨-੭-੫(੨)	੯= [੪੯੧]-੪-੬(੨)	੧੦=[੬੩੬]-੪(ਰਹਾ)	੧੧=[੭੩੧]-੪(ਰਹਾ)	੧੨=[੮੩੬]-੬-੯(੬)
੧੩=[੮੪੦]-ਥਿ-੧੩	੧੪=[੮੪੯]-ਵਾ-੨(੨)	੧੫=[੮੭੩]-੮-੧੧(੩)	੧੬=[੮੮੦]-੨	੧੭=[੯੦੩]-ਅਸ-੨(੩)	੧੮=[੯੦੭]-ਅਸ=੯
੧੯=[੯੧੦]-ਅਸ-੩(੪)	੨੦=[੯੮੧]-੨(੪)	੨੧=[੯੫੧]-ਵਾ-੧੧(੧)	੨੨=[੯੫੧]-ਵਾ-੧੧(੨)	੨੩=[੯੫੨]-ਵਾ-੧੨(੫)	੨੪=[੧੦੧੨]-੭(੬)
੨੫=[੧੧੬੯]-੪(੩)	੨੬=[੧੨੪੫]-ਵਾ-੨੨(੨)	੨੭=[੧੧੦੪]-੨-੮(੭)	੨੮=[੫੩੩]-੨੪(੧)	੨੯=[੭੩੮]-੧-੭(੪)	੩੦=[੯੦੫]-੬(੮)
੩੧=[੪੭੧]-ਵਾ-੧੬(੧)	੩੨=[੬੬੨]-੧-੬-੮(੪)	੩੩=[੭੨੯]-੧-੩(੧)	੩੪=[੩੬੪]-੧੨-੫੧(੩)	੩੫=[੩੮੧]-੩-੪੨(ਰਹਾ)	੩੬=[੪੮੫]-੪(੩)
੩੭=[੬੫੬]-੮(੨)	੩੮=[੯੦੯]-੨(੧੦)	੩੯=[੯੬੦]-ਵਾ-੭(੨)	੪੦=[੯੮੧]-੨(੭)	੪੧=[੧੧੦੨]-੧(੪)	੪੨=[੧੧੫੧]-੪੦-੫੩(੪)
੪੩=[੧੧੭੮]-੧-੩(੩)	੪੪=[੧੩੫੧]-੧(੫)	੪੫=[੧੪੧੭]-੪੧	੪੬=[੧੩੪੮]-੨(ਸ)	੪੭=[੮੭੩]-੮-੧੧(ਰਹਾ)	੪੮=[੪੯੧]-੪-੬(੪)
੪੯=[੬੩੫]-੨-੨(੨-੫)	੫੦=[੮੩੪]-੨(੬)				

੨੫- **ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਬਿਲਾਵਲੁ ਨ ਹੋਵਈ ਮਨਮੁਖਿ ਥਾਇ ਨ ਪਾਇ ॥ ਪਾਖੰਡਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ**
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣੇ ਥਾਇ ਨ ਕੋਈ ਪਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪੁ ਬੀਚਾਰੀਐ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥ ਆਪੇ ਆਪਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ
ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਵਸਿਆ ਮਨਿ ਆਇ ॥ ਜੰਮਣ ਮਰਣਾ ਕਟਿਆ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਇ ॥ ੧ ॥ [੮੪੯]-ਵਾਰ-੨

ਅਰਥ:--ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ (ਟਿਕੇ ਰਹਿਆਂ) ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ) ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਦਰਲੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਦੁਆਰਾ, ਕਥਿਤ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪਖੰਡ ਕਰਨੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਪਖੰਡ-ਕਰਮਾਂ ਨਾਲਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੧।

੬

ਧਰਮ ਕਰਮ

ਕਿਸੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਦੁਖ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਲਈ, ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ, ਮਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਨਿਵਾਸੀ ਹੋਣ ਲਈ, ਜਾਂ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸੰਬੰਧੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਖੰਡ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਵਾ ਦੇਣ ਲਈ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਸੁਰਗਾਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਮੱਲ ਲੈਣ ਲਈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਾਲਸਾ ਅਧੀਨ, ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਜਾਂ ਕਰਵਾਉਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ--**" ਸਭਿ ਫੋਕਟ ਨਿਸਚਉ ਕਰਮੰ "** ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤੇ ਹਨ:--

੨੬- **ਮ: ੧ ॥ ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ ॥ ਸਿਲ ਪੂਜਸਿ ਬਗੁਲ ਸਮਾਧੰ ॥ ਮੁਖਿ ਝੂਠ ਬਿਭੂਖਣ ਸਾਰੰ ॥**
ਤ੍ਰੈਪਾਲ ਤਿਹਾਲ ਬਿਚਾਰੰ ॥ ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕੁ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੁਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥
ਜੇ ਜਾਣਸਿ ਬ੍ਰਹਮੰ ਕਰਮੰ ॥ ਸਭਿ ਫੋਕਟ ਨਿਸਚਉ ਕਰਮੰ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਉ ਧਿਆਵੈ ॥
ਵਿਣੁ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਟ ਨ ਪਾਵੈ ॥ ੨ ॥ [੪੭੦]-ਪਉ-੧੪

[ਅਰਥ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਣ ਨੰ: ੧ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ]

ਖਿਆਲ ਰਹੇ ਕਿ ਜੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦਾ ਆਚਰਨ ਵੀ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਉਹੀ

ਬਚਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ---" **ਗਲਿ ਮਾਲਾ ਤਿਲਕ ਲਿਲਾਟੰ ॥ ਦੋਇ ਧੋਤੀ ਬਸਤ੍ਰ ਕਪਾਟੰ ॥**" ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਤਿਲਕ, ਧੋਤੀ ਜਨੇਊ ਆਦਿ ਅਜੇਹੇ ' ਸੰਦ ' ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜਜਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਠੱਗੀਆਂ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹੀ ਗੁਰੂ-ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵੀ ਓਵੇਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਧਰਮ ਪਰਚਾਰਕ ਲਈ ਲੋਕ ਕਹਾਵਤ ਹੈ--ਸ਼ਕਲ ਮੋਮਨਾਂ ਕਰਤੂਤ ਕਾਫ਼ਰਾਂ । ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਲੁਟੇਰਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਖੰਡਪਾਠੀ ਠੱਗ, ਬੇਜ਼ਬਾਨਾ, ਅਤੇ ਝੂਠਾ ਝਗੜਾਲੂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਨਿਤ-ਨੇਮ ਵੀ" **ਪੜਿ ਪੁਸਤਕ ਸੰਧਿਆ ਬਾਦੰ** " ਹੀ ਹੈ।

ਸੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਥਿਤ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਫੋਕਟ ਹਨ:--

੨੭- **ਨਾਨਕ ਨਾਉ ਖੁਦਾਇ ਕਾ, ਦਿਲਿ ਹਛੈ ਮੁਖਿ ਲੇਹੁ ॥ ਅਵਰਿ ਦਿਵਾਜੇ ਦੁਨੀ ਕੇ ਝੂਠੇ ਅਮਲ ਕਰੇਹੁ ॥ ੧ ॥**[੧੪੦]-ਵਾ-੬

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ--ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਮ ਮੂੰਹੋਂ ਸਾਫ਼ ਦਿਲ ਨਾਲ ਲੈ, (ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ) ਹੋਰ (ਧਰਮ-ਕਰਮ) ਦੁਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਖਾਵੇ (--ਦਿਵਾਜੇ) ਹੀ ਹਨ । (ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰਾ) ਝੂਠ ਦਾ ਪਸਾਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਪੰਜ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਰ ਲੜੀ ਚਲਾਈ ਰੱਖੀ । ਸਾਕਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ, ਯਾਰਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਤੇ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਜਨਾਂ ਵਾਲਾ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜ-ਰਤਨੀ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਕੌੜਾ ਵੀ ਕਰਾਇਆ, ਪਾਠੀਆਂ, ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਰਾਗੀਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਾ ਰੱਖੀ । ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਵਾਹ-ਵਾ ਸੁਣੀ । ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫੁੱਲੇ ਫਿਰਦੇ ਇਸ ਧਰਮੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਅੱਡੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦੀ । ਮੁਫ਼ਤ-ਖੋਰੇ ਇਉਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ--" ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਏਡਾ ਸਮਾਗਮ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਜਦ ਭਾਈ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿਮਾਣੇ ਸੇਵਕ ਨੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੱਡੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਪੰਜ ਜੈਕਾਰੇ ਬੁਲਾਏ ਸਨ । ਵਿਚਾਰੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੀ ਮੰਗ, ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਕਾਕੇ ਦੀ ਹੈ । ਭਾਈ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ (ਹੁਕਮ-ਨਾਮਾਂ) ਵੀ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਆਇਆ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਹੜੀ ਘਾਟ ਹੈ । ਐਸ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਬੜੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ । ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖ਼ਸ਼ਣਗੇ । ਵੇਖਿਉ ਮੁਡੇ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੀ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਹੈ "। ਝੋਲੀ ਚੁੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਕਿ", ਮੈਂ ਬੜਾ ਪੁੰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮੇਰੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਕਰ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਹੈ " । ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਉਂ ਹੈ:--

੨੮- **ਰੇ ਮਨ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਹ ਰਚਹੁ ਤਹ ਤਹ ਬੰਧਨ ਪਾਹਿ ॥ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਕਤਹੂ ਨ ਛੂਟੀਐ ਸਾਕਤ ਤੇਊ ਕਮਾਹਿ ॥**
ਹਉ ਹਉ ਕਰਤੇ ਕਰਮ ਰਤ ਤਾ ਕੋ ਭਾਰੁ ਅਫਾਰ ॥ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਊ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥
ਬਾਧੇ ਜਮ ਕੀ ਜੇਵਰੀ ਮੀਠੀ ਮਾਇਆ ਰੰਗ ॥ ਭ੍ਰਮ ਕੇ ਮੋਹੇ ਨਹ ਬੁਝਹਿ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਹੂ ਸੰਗ ॥ ਲੇਖੈ ਗਣਤ ਨ
ਛੂਟੀਐ ਕਾਚੀ ਭੀਤਿ ਨ ਸੁਧਿ ॥ ਜਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ ਤਿਹ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਿਰਮਲ ਬੁਧਿ ॥ ੯ ॥[੨੫੨]-ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ

ਪਦਅਰਥ:--ਸਾਕਤ--ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਜੀਵ । ਕਰਮ ਕਰਤ--ਪੁੰਨ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ, (ਕਿਸੇ ਲਾਲਸਾ ਵਸ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ, ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਭਾਈ ਕੋਲੋਂ ਪਾਠ ਕਰਵਾ ਲੈਣੇ, ਲੰਗਰ ਦੇ ਦੇਣੇ ਆਦਿ ਧਰਮ-ਕਰਮ) । ਅਫਾਰ--ਨਾ ਝਲਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਬਹੁਤ । ਭੀਤਿ--ਕੰਧ । ਸੁਧਿ--ਸਫ਼ਾਈ, ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ । ੯ ।

ਅਰਥ:--ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਾਏਂਗਾ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ ਪੈਣਗੇ । ਹਰੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਬੰਦੇ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਲਾਸੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । (ਤੀਰਥ, ਦਾਨ, ਵਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਆਦਿਕ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ (ਇਹ ਕਰਮ ਕਰ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਹਉਮੈ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਅਸਹਿ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਵਿਕਾਰ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮਿੱਠੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੌਤਕਾਂ ਵਿਚ (ਫਸ ਕੇ ਜੀਵ) ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਭਾਵ, ਆਤਮਕ ਮੌਤੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਦੇ ਡੈ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ) । ਭਟਕਣਾ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਹੈ । (ਅਸੀ ਜੀਵ ਇਤਨੇ ਮਾਇਆ-ਗ੍ਰਸੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੀਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਲੇਖਾ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਡਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋਤਿਆਂ) ਗਾਰੇ ਦੀ ਕੰਧ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਉਹ ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਗਾਰਾ ਹੀ ਬਣ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਮਨੁਖਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)

੨੯- **ਜੇਤੇ ਜਤਨ ਕਰਤ ਤੇ ਡੂਬੇ, ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਨਹੀ ਤਾਰਿਓ ਰੇ ॥**
ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਰਤੇ ਬਹੁ ਸੰਜਮ, ਅਹੰਬੁਧਿ ਮਨੁ ਜਾਰਿਓ ਰੇ ॥ ੧ ॥[੩੩੫]-੧-੫-੫੬

ਅਰਥ:--ਪਰਚਲਤ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਉਮੈ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਅਜੇਹੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਲੰਘਾਉਂਦੇ (ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ੧ ।

੩੦- **ਮਨਮੁਖ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮਿ ਨ ਲਗੋ ਪਿਆਰੁ ॥ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ਕੂੜੁ ਸੰਗ੍ਰਹੈ ਕੂੜੁ ਕਰੇ ਆਹਾਰੁ ॥**
ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਧਨੁ ਸੰਚਿ ਮਰਹਿ ਅੰਤੇ ਹੋਇ ਸਭੁ ਛਾਰੁ ॥ ਕਰਮ ਧਰਮ ਸੁਚ ਸੰਜਮ ਕਰਹਿ ਅੰਤਰਿ
ਲੋਭੁ ਵਿਕਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਜਿ ਮਨਮੁਖੁ ਕਮਾਵੈ ਸੁ ਥਾਇ ਨ ਪਵੈ, ਦਰਗਹਿ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ ॥ ੨ ॥[੫੫੨]-ਪਉੜੀ--੯

ਅਰਥ:--ਮਨਮੁਖ ਦਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮੋਹ ਹੈ (ਇਸ ਕਰ ਕੇ) ਨਾਮ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਰੂਪ) ਕੂੜ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੂੜ ਭਾਵ (ਨਾਸਵੰਤ ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਝੂਠ) ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖ਼ੁਰਾਕ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ) । (ਮਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ) ਵਿਹੁ ਰੂਪ ਮਾਇਆ-ਧਨ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਖਪਦੇ ਮਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਧਨ ਅਖ਼ੀਰ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸੁਆਹ ਵਾਂਗ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) (ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਆਤਮਕ ਕੰਮ ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ (ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਕਰਮਾਂ) ਨਾਲ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਲੋਭ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ ਮਨ ਦੇ

ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਖ਼ੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੩੧- **ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਧਾਤੁ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੁ ਨ ਆਇਆ ॥ ਸੰਧਿਆ ਤਰਪਣੁ ਕਰਹਿ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥ ੨ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੋ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਮਿਲਾਏ ॥ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀ ਜਨ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਏ ॥ ੩ ॥ ਇਹੁ ਜਗੁ ਅੰਧਾ ਸਭੁ ਅੰਧੁ ਕਮਾਵੈ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮਗੁ ਨ ਪਾਏ ॥ ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਅਖੀ ਵੇਖੈ ਘਰੈ ਅੰਦਰਿ ਸਚੁ ਪਾਏ ॥ ੪ ॥**[੬੦੩]-੧੦

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਖੁੰਝੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸੁਆਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਤਿੰਨੇਂ ਵੇਲੇ ਸੰਧਿਆ-ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਿੱਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਲ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਗਾਇਤ੍ਰੀ-ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੂਝ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ **। ੨ ।** ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਪਰ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਮਿਲਾਏ । (ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਵਾਲੇ) ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਾ-ਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ (ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਪੀ ਕੇ ਰੱਜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ **। ੩ ।** ਇਹ ਜਗਤ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਹੀ) ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕਦਾ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-(ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਮਿਲ ਪੈਣ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ੪ ।

ਗੁਰੂ ਮਿਲ ਪੈਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਗਿਆਨ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਚਿਟਕ ਲੱਗ ਜਾਣੀ । ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜੇਹੇ " **ਦਰਸ਼ਨਾਂ** ", ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਅਪਾਰ " **ਕਿਰਪਾ** " ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

੩੨- **ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧਾ ਬਹੁ ਕਰਮ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ॥ ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਪਾਏ ॥**
ਬਿਖਿਆ ਕਾਰਣਿ ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਕਮਾਵਹਿ ਦੁਰਮਤਿ ਕਾ ਦੋਰਾਹਾ ਹੇ ॥ ੯ ॥[੧੦੫੫]-੩-੧੨

ਅਰਥ:--(ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤੋਂ) ਬੇ-ਸਮਝ (ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ (ਹਰਿ-ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਕੇ) ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਇਆ (ਕਮਾਉਂਣ) ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੱਬ ਲੋਭ (ਨੂੰ ਹੋਰ ਚਮਕਾਉਂਣ ਵਾਲੇ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਖੋਟੀ ਮਤਿ ਦਾ ਦੁਚਿੱਤਾ-ਪਨ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੯ ।

ਲੋਭ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਟੇ ਸੁਖਣਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਭਰਮ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਬਸ ਫਿਰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਹੀ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਜ਼ੋਰ ਫੜਦੀ ਹੈ । ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋ--ਜਦ ਇਹ ਸੁਣ ਲਿਆ ਕਿ ਅਖੰਡ-ਪਾਠ ਕਰਾਉਣ ਨਾਲ ਮਨ ਇਛੇ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਭ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਲੱਗ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਰ ਧਰਮ ਕਰਮ ਲੋਭ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

੩੩- **ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਸਭ ਦੁਖੁ ਸੰਸਾਰਾ ॥ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ਵਧਹਿ ਵਿਕਾਰਾ ॥**
ਨਾਮੁ ਨ ਸੇਵਹਿ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖੁ ਪਾਇਦਾ ॥ ੭ ॥[੧੦੬੨]-੪-੧੮

ਅਰਥ:--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝਿਆ ਜਗਤ, ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦੁੱਖ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੈ । (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਧਾਰਮਕ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਹੋਰ) ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਗੋਂ) ਵਿਕਾਰ ਵਧਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਭਾਈ ! ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਿਮਰਦੇ ਤਾਂ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਨਾਮ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੁੱਖ ਹੀ ਸਹੇੜਦਾ ਹੈ । ੭ ।

੩੪- **ਅਨਿਕ ਕਰਮ ਕੀਏ ਬਹੁਤੇਰੇ ॥ ਜੋ ਕੀਜੈ ਸੋ ਬੰਧਨੁ ਪੈਰੇ ॥**
ਕੁਰੁਤਾ ਬੀਜੁ ਬੀਜੇ ਨਹੀਂ ਜੰਮੈ ਸਭੁ ਲਾਹਾ ਮੂਲੁ ਗਵਾਇਦਾ ॥ ੫ ॥[੧੦੭੫]-੧-੫

ਅਰਥ:--(ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਭਾਵੇਂ) ਅਨੇਕਾਂ ਬਥੇਰੇ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਜੀਵਨ-ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਫਾਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ । (ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਰਮ ਇਉਂ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਹਨ ਜਿਵੇ) ਬੇ-ਬਹਾਰਾ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਬੀਜ ਉੱਗਦਾ ਨਹੀਂ । ਮਨੁੱਖ ਰਾਸ ਪੂੰਜੀ ਹੀ ਗਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਖੱਟੀ ਕੀ ਕਰਨੀ ਸੀ । ੫ ।

੩੫- **ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਰਿ ॥**
ਨਾਨਕ ਜਮ ਪੁਰਿ ਬਧੇ ਮਾਰੀਅਹਿ ਜਿਉ ਸੰਨ੍ਹੀ ਉਪਰਿ ਚੋਰ ॥ ੧ ॥[੧੨੪੭]-ਪਉ-੨੬

ਅਰਥ:--ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਪਰਚਲਤ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਜਮਰਾਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਇਓਂ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਸੰਨ੍ਹ ਉਤੋਂ ਫੜੇ ਹੋਏ ਚੋਰ । ੧ ।

ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਫੋਕਟ ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:--

੧=[੧੪੦]-ਵਾ-੬(੨)	੨=[੨੧੧]-੩-੧੪੧ (੧)	੩=[੩੩੬]-੫੬(੧)	੪=[੪੪੫]-ਛੰ-੪-੧੧(੨)	੫=[੫੫੨]-੯(੨)	੬=[੧੨੩]-੨੩-੨੪(੩)
੭=[੬੦੩]-੧੦(੨)	੮=[੬੩੫]-੨(੧)	੯=[੬੮੨]-੧੯-੫੦(੨)	੧੦=[੬੮੪]-੫੭(੨)	੧੧=[੭੦੨]-੯-੧੩(੨)	੧੨=[੮੦੪]-੬-੧੧(੨)
੧੩=[੮੬੬]-੧੨-੧੪(੩)	੧੪=[੯੯੨]-੧੦(੩)	੧੫=[੯੦੫]-੫	੧੬=[੧੦੦੧]-੧-੧੦(੨)	੧੭=[੧੦੪੯]-੨(੧)	੧੮=[੧੦੯੫]-ਵਾ-੩
੧੯=[੧੨੦੩]-੨(੩)	੨੦=[੧੨੨੯]-੨-੧੦੩	੨੧=[੧੨੯੮]-੩	੨੨=[੧੨੪੭]-ਵਾ-੨੬(੧)	੨੩=[੧੩੧੪]-ਵਾ-੪(੨)	੨੪]-੧੩੭੩]-੧੬੫
੨੫=[੧੩੮੯]-੧-੨੦(੨)	੨੬=[੧੪੧੧]-੯	੨੭=[੧੪੧੭]-੪੧	੨੮]-੧੪੨੮]-੪੬	੨੯=[੬੯੯]-੫-੧੧	

੩੬- ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਪਾਵਹਿ ॥ ਜਮੁ ਨ ਛੋਡੈ ਬਹੁ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਤਾ ਮੁਕਤਿ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਪੀਜੈ ਹੇ ॥੧੧॥[੧੦੪੯]-੬

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੭

ਜਪ-ਤਪ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦੇ ਸੁੱਖਣਾ ਲੇਖ ਵਿਚ ਸੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪੰਡੋਰੀ ਵਾਲੇ " ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ-ਸਾਧਾ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਪ-ਤਪ ਅਥਵਾ ਉਚੇਚੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਮਿਥੀ ਹੋਈ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਸਬਦ-ਜਾਪ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਜਾਣੂੰ ਹੈ । ਗੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਦਾਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਬਣ ਗਈ । ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਇੱਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸੱਜਣ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਉੱਤੇ ਮੋਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ " **ਨਿਰੰਕਾਰ ਕੈ ਦੇਸਿ ਜਾਹਿ ਤਾ ਸੁਖਿ ਲਹਹਿ ਮਹਲੁ ॥** ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤੁਕ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪੜ੍ਹੀ । ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧੀ ਤਾਂ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖਿਆ " ਜੀਵਨ ਕਥਾ ਜੋਗੀ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ (ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ) ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ । ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਝਟ ਪਟ ਪੁਸਤਕ ਖ਼ਰੀਦ ਲਈ । ਲੇਖਕ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਿਆਰ, ਸ਼ਰਧਾ, ਸੇਵਾ ਭਾਵਣਾ ਅਤੇ ਸੁਭਾ ਤੋਂ ਨਿਮਰਤਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਉੱਚੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਸਰਦਾਰ ਚਿਤ੍ਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਏ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤਪ ਸਾਧਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ਕਈ ਦਿਨ ਭੋਰੇ-ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਬੰਦ, ਭੁੱਖੇ ਤਹਾਏ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮ੍ਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ।

ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਬਡਰੁਖੇ ਦੇ ਸ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਪੁੱਤ੍ਰੀ ਬੀਬੀ ਮਹਾਂ ਕੌਰ (ਆਪਣੀ ਮੰਗੇਤਰ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ), ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਆਪਣੇ ਭਾਈ " ਜੈ ਸਿੰਘ " ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ । ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ Reserve ਆਉਣ ਤੇ ਘਰ ਆਉਣ ਦੇ ਥਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਚਲੇ ਗਏ । ਨਗੀਨਾ ਘਾਟ, ਬੰਦਾ ਘਾਟ ਅਤੇ ਗੌਤਮ ਘਾਟ ਤੇ ਤਪ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ਼ਿਕਾਰ ਘਾਟ ਤਪ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਹਰਦਵਾਰ ਰਿਖੀਕੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਤਪ ਕੀਤੇ । ਲੱਖ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਪੱਥਰ ਦੇ ਰੋੜਿਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਾ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ । ਪਾਠ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਇੱਕ ਰੋੜਾ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਚਿਲੇ ਕੱਟਦੇ ਰਹੇ । ਫੇਰ ਜਦ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਲੁੱਛਦੀ ਮਾਤਾ " ਭੋਲੀ ਜੀ " ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਡੇਰਾ ਬਾਹਰ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਿੱਥੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੜੀਆਂ ਸੱਧਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਧੂ ਸਪੁੱਤ੍ਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਮਮਤਾ ਦੀ ਮੂਰਤਿ, ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਠੀ ਮਾਤਾ ਜੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਸਪੁੱਤਰ (ਸੰਤ) ਅਤਰ ਸਿੰਘ (ਜੀ) ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਖ ਬੈਠੇ । ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪੁੱਤਰ ਵਿਜੋਗ ਦੇ ਸੱਲ ਨਾਲ ਲੁੱਛਦੀ ਸੜਦੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ (ਮਾਂ ਲਈ) ਅਣ-ਦੱਸੀ ਥਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾ ਗਏ । ਸ਼ੰਕੇ:--

੧) ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਨ । ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ੯੬ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰਹਿ ਕੇ ਨਾ ਹੋਏ ਬਰਾਬਰ, ਅੰਨ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਚਿਲਾ ਕਟਣ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੀਨ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸੰਕਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ, ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਇਲਵਾ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਨ ਦੀ, ਸੰਤ-ਬਾਣੇ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ?--" **ਘਟਿ ਵਸਹਿ ਚਰਣਾਰਬਿੰਦ ਰਸਨਾ ਜਪੈ ਗੁਪਾਲ ॥ ਨਾਨਕ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਿਮਰੀਐ ਤਿਸੁ ਦੇਹੀ ਕਉ ਪਾਲਿ ॥ ੨ ॥**[੫੫੪] ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਜੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦੇਹੀ ਦੀ ਪਲਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਤਪਾ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨਾ ਕੀ ਗੁਰਮਤਿ ਹੀ ਹੈ ?

੨) ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਨੂੰ ਨਿਰਾ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰੋਂ ਦੌੜ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ--"" **ਅਪਦਾ ਕਾ ਮਾਰਿਆ ਗ੍ਰਿਹ ਤੇ ਨਸਤਾ ॥** " [੧੩੪੮] ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਉਦਾਸ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ:--

(੧) **ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਅਲਿਪਤੋ ਵਰਤੈ ਤਿਉ ਵਿਚੇ ਗਿਰਹ ਉਦਾਸੁ ॥** [੯੪੯]

(੨) **ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਸਿਆ ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਪਰਵਾਣੁ ਗਿਰਸਤ ਉਦਾਸਾ ਜੀਉ ॥** [੧੦੮]

(੩) **ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਨੁ ਜੀਤਿਆ ਗਤਿ ਮੁਕਤਿ ਘਰੈ ਮਹਿ ਪਾਇ ॥** [੨੬]

(੪) **ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਹ ਸਦਾ ਰਹੈ ਉਦਾਸੀ ਜਿਉ ਕਮਲੁ ਰਹੈ ਵਿਚਿ ਪਾਣੀ ਹੇ ॥** [੧੦੭੧]

(੫) **ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਰਧਾ ਆਪਿ ਹਰਿ ਲਾਈ ॥ ਵਿਚੇ ਗ੍ਰਿਸਤ ਉਦਾਸ ਰਹਾਈ ॥**[੪੯੪]

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਹ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਦਾਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੰਤਾ ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਛੇੜਨੀ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਸੰਤਾ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅਜੇਹੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦੇ ਤਿਆਗੀ ਸਿੱਖ ਜਪੀ ਤਪੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਹਾਸੋ-ਹੀਣਾ ਨਾ ਬਣਾਈ ਜਾਣ । ਸਹੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਪਹੇ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ । ਪੰਥ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚਾਲੇ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਇਸ ਚਾਲ ਨੂੰ ਰੋਕਣ

ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਪੰਥ ਨੂੰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਨਿਰਮਲ ਕਰਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਵਾਲਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹ ਉਪਰਾਲਾ ਅਰੰਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਪ-ਤਪ, ਜਾਪ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲਈਏ :---

੩੭- **ਸਭਿ ਜਪ ਸਭਿ ਤਪ ਸਭ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ਊਝੜਿ ਭਰਮੈ ਰਾਹਿ ਨ ਪਾਈ ॥**
ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਕੋ ਥਾਇ ਨ ਪਾਈ ॥ ਨਾਮ ਬਿਹੂਣੇ ਮਾਥੇ ਛਾਈ ॥ ੧ ॥ [੪੧੨]-੨

ਅਰਥ:--ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਜਪ ਅਤੇ ਸਾਰੇ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਤਪ ਸਾਧਦਾ ਹੈ (ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਆਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਬਾਰੇ) ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਵੀ ਵਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਨ ਦੀ ਜੁਗਤਿ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ (ਜਪ ਤਪ ਆਦਿਕ ਦਾ) ਕੋਈ ਵੀ ਉੱਦਮ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਰਸਤੇ ਤੇ ਭਟਕ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਸੁਆਹ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ੧ ।

੩੮- **ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਕ੍ਰਿਆ ਬਿਰਥੇ ॥ ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਣੇ, ਇਹਿ ਓਰੈ ਮੂਸੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** [੨੧੬]-੬-੧੬੪

ਅਰਥ:--ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਸਾਰੇ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕੰਮ ਵਿਅਰਥ ਹਨ । (ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਜਪ ਕਰਨੇਂ ਤਪ ਸਾਧਣੇ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਠ-ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ--ਇਹ ਸਾਰੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਤੋਂ) ਉਰੇ ਉਰੇ ਹੀ (ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ) ਠੱਗੀ-ਕਰਮ ਹਨ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੩੯- **ਜਾਪ ਤਾਪ ਅਨੇਕ ਕਰਣੀ ਸਫਲ ਸਿਮਰਤ ਨਾਮ ॥ ਕਰਿ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਆਪਿ ਰਾਖੇ, ਭਏ ਪੂਰਨ ਕਾਮ ॥ ੨ ॥**[੫੦੨]-੩-੨੯

ਅਰਥ:--(ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ) ਜੀਵਨ-ਸਫਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਾਮ ਸਿਮਰਦਿਆਂ ਸਾਰੇ ਜਪ ਤਪ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮ ਵਿਚੇ ਹੀ ਆ ਗਏ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਹੀ ਹੈ) । ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕਾਈ) ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੨ ।

੪੦- **ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਸੁਖ ਸਾਧਨ ਤੁਲਿ ਨ ਕਛੂਐ ਲਾਹਿ ॥**
ਚਰਣ ਕਮਲ ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਬੇਧਿਓ ਚਰਨਹ ਸੰਗਿ ਸਮਾਹਿ ॥ ੨ ॥ [੧੨੨੨]-੭੨-੯੫

ਅਰਥ:--ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ--ਜਪ ਤਪ ਅਤੇ (ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਹਠ-) ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਸੁਖ ਦੀ ਭਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਧਨ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ (ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿੱਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਜਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੨ ।

੪੧- **ਅਨਿਕ ਬਰਖ ਕੀਏ ਜਪ ਤਾਪਾ ॥ ਗਵਨ ਕੀਆ ਧਰਤੀ ਭਰਮਾਤਾ ॥**
ਇਕ ਖਿਨੁ ਹਿਦੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਜੋਗੀ ਬਹੁੜਿ ਬਹੁੜਿ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥ [੯੮]-੫-੧੨

੮

ਕਪਟੀ ਮਨੁਮੁੱਖ ਦਾ ਜਪ ਤਪ

੪੨- **ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਹਿ ਨਿਤ ਕਪਟੁ ਕਮਾਵਹਿ ਹਿਰਦਾ ਸੁਧੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਕਰਮ ਕਰਹਿ ਬਹੁਤੇਰੇ**
ਸੁਪਨੈ ਸੁਖੁ ਨ ਹੋਈ ॥ ੧ ॥ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥ ਕੋਰੈ ਰੰਗੁ ਕਦੇ ਨ ਚੜੈ ਜੇ ਲੋਚੈ
ਸਭੁ ਕੋਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਜਪੁ ਤਪ ਸੰਜਮ ਵਰਤ ਕਰੇ ਪੂਜਾ ਮਨਮੁਖ ਰੋਗੁ ਨ ਜਾਈ ॥
ਅੰਤਰਿ ਰੋਗੁ ਮਹਾ ਅਭਿਮਾਨਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਈ ॥ ੨ ॥ [੭੩੨]-੪

ਅਰਥ:--ਹੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ (ਮਨ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ, ਜਿਵੇਂ) ਭਾਵੇਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਪਿਆ ਤਰਲੇ ਲਏ, ਕਦੇ ਕੋਰੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ **। ੧ । ਰਹਾਉ ।** (ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਉਂਞ) ਜ਼ਬਾਨੀ ਰਾਮ ਰਾਮ ਉਚਾਰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਧੋਖਾ-ਫ਼ਰੇਬ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿ ਮਿਥੇ ਹੋਏ) ਅਨੇਕਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ **। ੧ ।** ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ (ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ) ਜਾਪ (ਧੂਣੀਆਂ ਦਾ) ਤਪਣਾ ਆਦਿਕ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ (ਆਤਮਕ) ਰੋਗ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਵਡਾ ਰੋਗ ਟਿਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫ਼ਸ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ੨ ।

੪੩- ਕਾਹੇ ਕਉ ਕੀਜੈ ਧਿਆਨ ਜਪੰਨਾ ॥ ਜਬ ਤੇ ਸੁਧੁ ਨਾਹੀ ਮਨ ਅਪਨਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ [੪੮੫]-੪

ਅਰਥ:-ਜਦ ਤਕ ਅੰਦਰੋਂ ਆਪਣਾ ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਦ ਤਕ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਾਂ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ? । ੧ । ਰਹਾਉ ।

੪੪- **ਹਿਰਦੈ ਕਪਟੁ ਨਿਤ ਕਪਟ ਕਮਾਵਹਿ ਮੁਖਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੁਣਾਇ ॥**
ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਮਹਾ ਗੁਬਾਰਾ ਤੁਹ ਕੂਟੈ ਦੁਖ ਖਾਇ ॥ ੪ ॥ [੧੧੯੬]-੪

ਅਰਥ:--(ਜੰਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਵੱਸਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਾ ਮੂਹੋਂ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ (ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ) ਠੱਗੀ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਲੋਭ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦਾ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰਾ ਬਣਿਆਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਇਉਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਦਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਨਿਰੇ ਤੋਹ ਹੀ ਕੁੱਟਣ ਦਾ ਵਿਅਰਥ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪ ।

੪੫- **ਕਿਆ ਜਪੁ, ਕਿਆ ਤਪੁ, ਕਿਆ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾ ॥ ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਭਾਉ ਹੈ ਦੂਜਾ ॥ ੧ ॥**੩੨੪]-੬

੯

ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਪਾਂ ਸਿਰਿ ਤਪ

੪੬- ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤਪਾਂ ਸਿਰਿ ਤਪੁ ਸਾਰੁ ॥ ਹਰਿਜੀਉ ਮਨਿ ਵਸੈ
ਸਭ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰੁ ॥ ਦਰਿ ਸਾਚੈ ਦੀਸੈ ਸਚਿਆਰੁ ॥ ੪ ॥ [੪੨੩]-੨-੨੪

ਅਰਥ:--ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੇਵਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤਪ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ) ਮਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਥਿਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ ॥ ੪ ॥

੪੭- **ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਹੋਰੁ ਕੋਈ ਨਾਹੀ ॥ ਜਬ ਲਗੁ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਨ ਕਮਾਹੀ ॥**
ਗੁਰ ਕੈ ਸਬਦਿ ਮਿਲਿਆ ਸਚੁ ਪਾਇਆ ਸਚੇ ਸਚਿ ਸਮਾਇਦਾ ॥ ੧੨ ॥[੧੦੬੦]-੨-੧੬

੪੮=- **ਕਿਸੁ ਹਉ ਸੇਵੀ ਕਿਆ ਜਪੁ ਕਰੀ ਸਤਗੁਰ ਪੂਛਉ ਜਾਇ ॥ ਸਤਗੁਰ ਕਾ ਭਾਣਾ**
ਮੰਨਿ ਲਈ ਵਿਚਹੁ ਆਪੁ ਗਵਾਇ ॥ ਏਹਾ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥
ਨਾਮੈ ਹੀ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸਚੈ ਸਬਦਿ ਸੁਹਾਇ ॥ ੧ ॥[੩੪]-੨੧-੫੪

ਅਰਥ:--ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ (ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ) ਮੈਂ ਕਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਜਪ ਕਰਾਂ (ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਾ । (ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਇੱਕ) ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਚਾਕਰੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਦੀ ਬਰਕਤਿ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ) ਨਾਮ ਮੰਨ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਸੋਹਣਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੧ ।

੪੯- **ਮਹਾ ਤਰੰਗ ਤੇ ਕਾਂਢੈ ਲਾਗਾ ॥ ਜਨਮ ਜਨਮ ਕਾ ਟੂਟਾ ਗਾਂਢਾ ॥**
ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਨਾਮੁ ਸਮੑਾਲਿਆ ॥ ਅਪੁਨੈ ਠਾਕੁਰਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ ॥ ੪ ॥[੧੩੪੮]-੩

ਅਰਥ:--(ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਪਿਆਰੇ ਮਾਲਕ-ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਵਸਾਇਆ ਇਹ ਹਰਿ-ਨਾਮ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਮਨੁੱਖ (ਸੰਸਾਰ-ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ) ਵਡੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ (ਬਚ ਕੇ) ਕੰਢੇ ਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਅਨੇਕਾਂ ਹੀ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਫਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੪ ।

੫੦- **ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਸਗਲੇ ਸਭਿ ਜਪ ਤਪ ਜਿਸੁ ਹਿਰਦੈ ਅਲਖ ਅਭੇਵਾ ॥**
ਨਾਨਕ ਰਾਮਨਾਮਿ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਏ ਸਹਜ ਸੇਵਾ ॥ ੫ ॥[੩੫੬]-੨੨

ਅਰਥ:--ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਲੱਖ ਤੇ ਅਭੇਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਸ ਪਏ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਨੋਂ ਸਾਰੇ ਜਪ ਤਪ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਨ ਅਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ । ੫ ।

੫੧= **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਜਪ ਤਪ ਜੇਤੇ ਸਭ ਊਪਰਿ ਨਾਮੁ ॥**
ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਨਾ ਜੋ ਜਪੈ ਤਿਸੁ ਪੂਰਨ ਕਾਮੁ ॥ ੩ ॥ [੪੦੧]-੧੮-੧੨੦

ਉਪ੍ਰੋਕਤ ੧੩ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਮਝੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ:--

੧= [੮੭]-ਵਾ-੧੩(੨)	੨= [੮੮]-ਵਾ-੧੩(੪)	੩= [੧੬੧]-੧੧-੩੧(੪)	੪= [੧੬੧]-੧੨-੩੨(ਰਹਾ)	੫= [੧੬੫]-੧-੭-੪੫(੨)	੬= [੨੨੨]-੪(੨)
੭= [੨੨੪]-੭(੧)	੮= [੨੧]-੧੯(੨)	੯= [੨੯]-੭-੪੦(੪)	੧੦=[੪੮]-੧੭-੮੭(ਰਹਾ)	੧੧-[੧੯੭]-੮੬-੧੫੫(੪)	੧੨=[੨੮੪]-੧੬(੪)
੧੩=[੩੨੪]-੬(੧)	੧੪=[੩੭੭]-੨੬(੪)	੧੫=[੫੪੫]-੭-੬(੨)	੧੬=[੬੯੨]-੪(੧)	੧੭=[੭੨੯]-੪(ਰਹਾ)	੧੮=[੭੩੨]-੪(੨)
੧੯=[੯੫੨]-ਵਾ-੧੨(੨)	੨੦=[੨੬੩]-੧(੫)	੨੧=[੨੬੩]-੧(੬)	੨੨=[੨੭੨]-੮(੨)	੨੩=[੧੮੭]-੩੬-੧੦੫(੩)	੨੪=[੭੨੯]-੨-੪(੧)
੨੫=[੧੧੪੨]-੧੫-੨੮(੪)	੨੬=[੧੩੭੬]-੨੨੩	੨੭=[੨੭੦]-੬(੭)	੨੮=[੨੮੨]-੧੫(੪)	੨੯=[੩੩੭]-੨-੧੦	੩੦=[੪੩੬]-੨(੨)
੩੧=[੫੦੩]-੨(ਰਹਾ)	੩੨=[੭੨੯]-੨-੪(੧)	੩੩=[੬੬੧]-੨-੪	੩੪=[੩੬੫]-੨੩(੫)	੩੫=[੩੮੭]-੧੮-੬੯(੩)	੩੬=[੬੭੩]-੧੦(੪)
੩੭=[੭੧੫]-੨-੧੭(੨)	੩੮=[੮੭੮]-੬(੩)	੩੯=[੯੧੫]-੭-੬(੩)	੪੦=[੫੦੯]-ਵਾ-੩(੧)	੪੧=[੬੧੫]-੧੨-੨੩(੩)	੪੨=[੪੯੮]-੩-੧੩(੨)
੪੩=[੮੮੮]-੭-੧੮(੩	੪੪=[੮੯੦]-੧੫-੨੬(੧)	੪੫=[੯੭੯]-੭(੨)	੪੬=[੧੦੩੦]-੪-੧੦(੩)	੪੭=[੧੩੧੦]-੭-੧੮(ਰਹਾ)	੪੮=[੧੩੧੨]-੧(੩)
੪੯=[੧੩੪੨]-੨(੭)	੫੦=[੧੨੦੭]-੧(੨)	੫੧=[੧੧੩੭]-੮(੨)	੫੨=[੯੬੬]-ਵਾ-੨੧	੫੩=[੧੦੬੨]-੪-੧੮(੯)	੫੪=[੧੨੪੪]-ਵਾ-੧੮

੫੨- **ਜਾਪ ਤਾਪ ਗਿਆਨ ਸਭਿ ਧਿਆਨ ॥ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵਖਿਆਨ ॥**
ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ ਕਰਮ ਧ੍ਰਮ ਕਿਰਿਆ ॥ ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਬਨ ਮਧੇ ਫਿਰਿਆ ॥
ਅਨਿਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਏ ਬਹੁ ਜਤਨਾ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਹੋਮੇ ਬਹੁ ਰਤਨਾ ॥
ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਇ ਹੋਮੈ ਕਰਿ ਰਾਤੀ ॥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ॥
ਨਹੀ ਤੁਲਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੀਚਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਇਕ ਬਾਰ ॥੧॥[੨੬੫]-੩

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੧੦

ਹਠਿ ਕਰਮ

ਜੋਗ ਸਾਧਨੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨੀ, ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ ਆਦਿ ਸਾਰੇ **ਹਠ-ਕਰਮ ਹਨ** । ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਸਮੇ ਦੀ ਬੰਦਸ਼ ਵਿਚ ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਖਾਸ਼ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹਠ-ਕਰਮ ਹੀ ਹੈ ।

ਸਿਖ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ । ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ) ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਈ ਭੰਡਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ । ਕਿਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਅਨੂਪਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਖਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਨਾਲ " ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ " ਵਾਲਾ ਅਮੋਲਕ ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੱਦ ਹੀ ਹੈ ਜੇ ਸਿੱਖ ਇਸ ਅਨੂਪਮ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ:--

੫੩- **ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ॥**
ਗੁਰੁ ਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ ਪਰਤਖਿ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ॥ ੫ ॥[੯੮੨]-੪

ਸਦੀਵੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਣਾ ਹੈ । ਬੜੇ ਦੁੱਖ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਧਾ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਮਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਭਰਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਦੇ ਜਾਪ ਕਰੀ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨੀ ਰ਼ੱਖ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ (ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਤੋੜੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਨੀਤੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ । ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵਾਲੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਕਈ ਥਾਂਈ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ ਹਨ । ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋ ਕੁਝ ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:-

੫੪- (ੳ) **ਸੰਤਹੁ ਸੁਨਹੁ ਸੁਨਹੁ ਜਨ ਭਾਈ ਗੁਰਿ ਕਾਢੀ ਬਾਹ ਕੁਕੀਜੈ ॥**
ਜੇ ਆਤਮ ਕਉ ਸੁਖੁ ਸੁਖੁ ਨਿਤ ਲੋੜਹੁ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਨਿ * ਪਵੀਜੈ ॥ ੫ ॥ [੧੩੨੬]-੬

*[ਫ਼ੋਟ ਨੋਟ:--ਸਰਨਿ ਪਵੀਜੇ=ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰ ਕੇ, ਹੰਕਾਰ ਦੁਰ ਕਰਕੇ, ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਹਜ਼ੁਰੀ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ --**ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥** (੬੪੧)] ਗੁਰੂ ਬਾਹਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕੂਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸੰਤੋ ! ਹੇ ਭਗਤੋ, ਹੇ ਭਰਾਵੋ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ । ਜੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰੋ । ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਹੋਈ ਜੀਵਨ-ਚਾਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਡੇ ਪਿਆਰੇ ਅਤੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ:--

੫੫- (ਅ) **ਗੁਰਸਿਖ ਮੀਤ ਚਲਹੁ ਗੁਰ ਚਾਲੀ ॥**
ਜੋ ਗੁਰੁ ਕਹੈ ਸੋਈ ਭਲ ਮਾਨਹੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਨਿਰਾਲੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੬੬੭]-੪

੫੬- (ੲ) **ਫਰੀਦਾ ਕੂਕੇਦਿਆ ਚਾਂਗੇਦਿਆ ਮਤੀ ਦੇਦਿਆ ਨਿਤ ॥**
ਜੋ ਸੈਤਾਨ ਵੰਞਾਇਆ ਸੇ ਕਿਤ ਫੇਰਹਿ ਚਿਤੁ ॥ ੧੫ ॥[੧੩੭੮]

ਕੂਕਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਤ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਧਾਂ ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ' ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ' ਨੇ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਭਲਾ ਕਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗਾਵਿਆ ਸੁਣਿਆ ਤਦ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੈ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਆਗਿਆ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਕੇ ਮੰਨੋਗੇ । ਜੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਵੀ ਚਲਾਈ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣੇ ਛੱਡ ਦਿਉ:--

੫੭- (ਸ) **ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਪੂਜਣ ਸਭਿ ਆਵਹਿ ਸਭਿ ਗਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਊਤਮ ਬਾਨੀ ॥ ਗਾਵਿਆ**
ਸੁਣਿਆ ਤਿਨ ਕਾ ਹਰਿ ਥਾਇ ਪਾਵੈ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੀ ॥ ੧ ॥[੬੬੯]-੫-੧੧

੫੮- (ਹ) **ਕਬੀਰ ਸਾਚਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ਜਉ ਸਿਖਾ ਮਹਿ ਚੂਕ ॥**
ਅੰਧੇ ਏਕ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਬਾਂਸੁ ਬਜਾਈਐ ਫੂਕ ॥ ੧੫੮ ॥[੧੩੭੨]

ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਅਕਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਪ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਦਲੀਲ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪੂਰੇ ਨਾ ਉਤਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਹਠ-ਕਰਮ ਹੀ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਹਠ ਕਰਮਾ ਬਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:--

੫੯- **ਮਨ ਹਠਿ ਕਿਤੈ ਉਪਾਇ ਨ ਛੁਟੀਐ, ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੋਧਹੁ ਜਾਇ ॥**

ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਸਾਧੂ ਉਬਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਇ ॥ ੬ ॥[੬੫]-੨-੧੯

ਅਰਥ:--ਬੇ-ਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ (ਆਦਿਕ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ) ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ (ਹਉਮੈ ਦੇ ਜ਼ਹਰ ਤੋਂ) ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੀਦਾ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਣਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ (ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ । ੬ ।

੯੦- **ਹੁਕਮੁ ਨਾ ਜਾਣਹਿ ਬਪੁੜੇ ਭੂਲੇ ਫਿਰਹਿ ਗਵਾਰ ॥ ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਹਿ ਖੁਆਰੁ ॥**
ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵਈ ਨਾ ਸਚਿ ਲਗੈ ਪਿਆਰੁ ॥ ੬ ॥[੬੬]-੩-੨੦

ਅਰਥ:--ਕਈ ਐਸੇ ਵਿਚਾਰੇ ਮੂਰਖ ਹਨ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੇ, ਉਹ (ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਕਾਰਨ) ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਗੁਰੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ (ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ) ਸਦਾ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਬਣਦਾ ਹੈ । ੬ ।

੯੧- **ਮਨਿ ਪਰਤੀਤਿ ਨ ਆਈਆ ਸਹਜਿ ਨ ਲਗੋ ਭਾਉ ॥ ਸਬਦੈ ਸਾਦੁ ਨ ਪਾਇਓ ਮਨ ਹਠਿ ਕਿਆ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥ ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਸੋ ਪਰਵਾਣੁ ਹੈ ਜਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚਿ ਸਮਾਇ ॥ ੧ ॥**[੫੪੯]-ਵਾਰ-੪

ਅਰਥ:--ਜੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ) ਪਰਤੀਤ ਨਾ ਬਣੀ, ਤੇ ਅਡੋਲਤਾ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਨਾ ਲੱਗਾ, ਜੇ (ਗੁਰੂ ਦੇ) ਸ਼ਬਦ-(ਗਿਆਨ) ਦਾ ਰਸ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਤਾਂ ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ ਸਿਫ਼ਤਿ ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਲਾਭ ? (ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਜੰਮਿਆ ਉਹ ਜੀਵ ਮੁਬਾਰਿਕ ਹੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਰਹਿ ਕੇ ਸੱਚ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਏ । ੧ ।

ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੀਜਾਣਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਮਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜਿੰਗਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਦੀ ਸੂਝ ਆਉਣੀ ਹੀ ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ--**ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ ॥ ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮੁ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ ॥ ੧ ॥**[੩੨੭]-੧-੧੯

੯੨- **ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਅਭਿਮਾਨੀ ਜਿਉ ਬਾਲਕ ਬਾਲੂ ਘਰ ਉਸਰਈਆ ॥**
ਆਵੈ ਲਹਰਿ ਸਮੁੰਦ ਸਾਗਰ ਕੀ ਖਿਨ ਮਹਿ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਢਹਿ ਪਈਆ ॥ ੭ ॥[੮੩੪]-੩-੬

ਅਰਥ:--(ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਦੇ ਹਠ ਨਾਲ (ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਧਾਰਮਿਕ) ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਧਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ) ਮਾਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਉਦੱਮ ਫਿਰ ਇਉਂ ਹੀ ਹਨ) ਜਿਵੇਂ ਬੱਚੇ ਰੇਤ ਦੇ ਘਰ ਉਸਾਰਦੇ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਘਰ ਇਕ ਖਿਨ ਵਿਚ ਕਿਣਕਾ ਕਿਣਕਾ ਹੋ ਕੇ ਢਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭ ।

੯੩- **ਮਨ ਹਠਿ ਕਰਮ ਕਰੇ ਸੋ ਛੀਜੈ ॥ ਬਹੁਤੇ ਭੇਖ ਕਰੇ ਨਹੀ ਭੀਜੈ ॥**
ਬਿਖਿਆ ਰਾਤੇ ਦੁਖੁ ਕਮਾਵਹਿ ਦੁਖੇ ਦੁਖਿ ਸਮਾਇਦਾ ॥ ੧੧ ॥[੧੦੫੯]੧-੧੫

ਮਨ ਹਠ ਕਰਮ

੧੧੧=[੨੨੬]-੧੨(੧)	੧੧੨=[੨੫੧]-ਵਾ-੫	੧੧੩=[੨੦]-੧੬(੧)	੧੧੪=[੬੨]-੧੪(੪)	੧੧੫=[੮੬]-ਵਾ-੧੦	੧੧੬=[੮੭]-ਵਾ-੨(੨)
੧੧੭=[੫੧੩]-ਵਾ੧੨(੨)	੧੧੮=[੫੯੩]-ਵਾ-੧੯(੨)	੧੧੯=[੮੫੦]-ਵਾ-੩	੧੨੦=[੯੦੫]-੫(੧)	੧੨੧=[੯੦੬]-੬	੧੨੨=[੯੭੦]-੫(੨)
੧੨੩=[੧੦੨੪]-੫(੩)	੧੨੪=[੧੦੮੯]-੧-੧੫(੨)	੧੨੫=[੧੨੮੫]-ਵਾ-੧੭	੧੨੬=[੪੯੬]-੪-੫(੩)	੧੨੭=[੫੮੬]-ਵ-੩(੨)	੧੨੮=[੫੮੬]-ਵਾ-੪(੧)
੧੨੯=[੧੦੫੫]-੧-੧੨(੯)	੧੩੦=[੧੦੫੯]-੧-੧੫	੧੩੧=[੭੮੭]-ਵਾ-੭(੪)	੧੩੨=[੩੯੫]-	੧੩੩=[੩੯]-੧-੬੫(੨)	੧੩੪=[੬੫]-੨-੧੯(੬)
੧੩੫=[੧੬੨]-੧੬(੩੯)	੧੩੬=[੫੫੬]-੨੪(੧)	੧੩੭=[੨੪੩]-ਛੰਤ-੨(੩)			

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ, ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ, ਕਿਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਕਰਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧੀ-ਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜੱਗ, ਦਾਨ, ਪੁੰਨ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ, ਜੋਗਾਭਿਆਸ, ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਕਿਸੇ ਕਰਾਮਤੀ ਲਾਭ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ) ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਹੋਮ, ਅਹੂਤੀਆਂ, ਪਸ਼ੂ ਪੰਖੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣੀ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤਪੱਸਿਆ, ਘਰ-ਘਾਟ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਤੁਰ ਪੈਣਾ, ਅੰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਭਾਂਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਤਿਆਗੀ ਬਣ ਬਹਿਣਾ, (ਛੂਤ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਅਥਵਾ ਅਰੋਗਤਾ ਲਈ ਹਾਨੀ ਕਾਰਕ ਗੰਦਗੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਿੱਟ ਦਾ ਭਰਮ, ਉਚੇਚੀ ਸੁੱਚਮ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੰਕਾਰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਬਦ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਗੁਣਾ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਣ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਢਾਲ ਲੈਣਾ, ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਅੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਮਾਤ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ।

ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣੇ ਦਾ ਨਿਤ ਨੇਮੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ, ਵੀ ਜੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈਣੋ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ । ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਮਰਯਾਦਾ ਨਾਲ ਮੰਤ੍ਰ-ਪਾਠ ਕਰਨੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਾਉਣਾ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਰੂਪ ਲਈ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ, ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਸੁੱਚਮ ਰੱਖਣੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲੇ ਹੀ ਉੱਚੇ ਸਮਝਣਾ, ਵਰਾਂ ਅਸੀਸਾਂ ਤੇ ਅਥਵਾ ਦਿਨਾਂ ਵਾਰਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਦਾ, ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦਾ, ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਮੱਸਿਆ, ਪੁੰਨਿਆਂ, ਲੋਹੜੀ, ਦੀਵਾਲੀ ਆਦਿ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਮੰਨ ਕੇ ਮਨਾਉਣਾ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੀ ਹੈ ।

ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਪੱਕਾ ਅਥਵਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੇ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਚਹੁਆਂ ਹੀ ਵੇਦਾਂ ਨੂੰ ਜਬਾਨੀ ਕੰਠ ਕਰੀ ਫਿਰਦੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਵੀ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਮਡਮੁੱਲੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਭੰਡਾਰ, ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ, ਅਥਵਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ

ਉੱਚਾ ਬਣੀ ਫਿਰਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ, ਬਿੱਪ੍ਰ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਨਿਰਾ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਨਿਰਮਾਣ ਕਿਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜਾ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਲੰਮੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪੈਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੬੪- **ਗੁਰ ਤੇ ਗਿਆਨੁ ਪਾਏ ਜਨੁ ਕੋਇ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਬੂਝੈ ਸੀਝੈ ਸੋਇ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਸਹਜੁ ਸਾਚੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਏ ਮੁਕਤਿ ਦੁਆਰੁ ॥ ੧ ॥ ਪੂਰੈ ਭਾਗਿ ਮਿਲੈ ਗੁਰੁ ਆਇ ॥ ਸਾਚੈ ਸਹਜਿ ਸਾਚਿ ਸਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗੁਰਿ ਮਿਲਿਐ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਗਨਿ ਬੁਝਾਏ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਸਾਂਤਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਏ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਪਵਿਤ ਪਾਵਨ ਸੁਚਿ ਹੋਇ ॥ ਗੁਰ ਤੇ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥ ਬਾਝੁ ਗੁਰੂ ਸਭ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਈ ॥ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਬਹੁਤਾ ਦੁਖੁ ਪਾਈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਵੈ ਸੁ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥ ਦਰਸਨਿ ਸਚੈ ਸਚੀ ਪਤਿ ਹੋਈ ॥ ੩ ॥ ਕਿਸ ਨੋ ਕਹੀਐ ਦਾਤਾ ਇਕੁ ਸੋਈ ॥ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਸਬਦਿ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਈ ॥ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਚੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਾਚੇ ਸਾਚਿ ਸਮਾਵਾ ॥ ੪ ॥**[੧੫੮]-੨

੧੧

ਵਰਤ ਰਖਣਾ

{ਨੋਟ--ਮੋਨੀ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਵਰਤ ਰੱਖਣਾ ਵੀ ਫੋਕਟ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਅਥਵਾ ਹਠ-ਕਰਮ ਹੀ ਹਨ }

ਖ਼ਾਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਵ੍ਰਤ (ਵਰਤ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਤਿਆਗ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਤ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨੀ ਕਠਨ ਹੈ । ਕੋਈ ਥਿਤ ਜਾਂ ਮਹੀਨਾ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਏਕਾਦਸੀ ਆਦਿਕ ਵਰਤ ਹਨ । ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਕਰਕੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ੪੦ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ੩੦ ਰੋਜ਼ੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਰਤ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੰਨ ਤੇ ਜਲ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਭੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਵਰਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ । ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਰੂਪੀ ਵਰਤ ਦਾ ਹੀ ਵਿਧਾਨ ਹੈ । ਸਿਹਤ ਅਥਵਾ ਅਰੋਗਤਾ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇ ਲਈ ਅੰਨ ਨਾ ਖਾਣਾ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਫਲ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਅੰਨ ਛੱਡਣਾ ਵਾਧੂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਨ ਵਾਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪਖੰਡ ਹੈ :--

੬੫- **ਅੰਨੁ ਨ ਖਾਇਆ ਸਾਦੁ ਗਵਾਇਆ ॥ ਬਹੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਦੂਜਾ ਭਾਇਆ ॥**[੪੬੭]-ਵਾਰ-੯

ਅਰਥ:--(ਜਿਸ ਨੇ) ਅੰਨ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤਿਆਗ ਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਹੋਰ ਹੀ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਨੇ (ਹੋਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀਆਂ ਵਾਂਗ) ਆਪਣੇ ਜੀਉਂਨ ਦਾ ਅੰਦ ਗੁਆ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਦੁੱਖ ਸਹਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

੬੬- **ਛੋਡਹਿ ਅੰਨੁ ਕਰਹਿ ਪਾਖੰਡ ॥ ਨਾ ਸੋਹਾਗਨਿ ਨਾ ਓਹਿ ਰੰਡ ॥ ਜਗ ਮਹਿ ਬਕਤੇ ਦੂਧਾਧਾਰੀ ॥ ਗੁਪਤੀ ਖਾਵਹਿ ਵਟਿਕਾ ਸਾਰੀ ॥ ੩ ॥ ਅੰਨੈ ਬਿਨਾ ਨ ਹੋਇ ਸੁਕਾਲੁ ॥ ਤਜਿਐ ਅੰਨਿ ਨ ਮਿਲੈ ਗੁਪਾਲੁ ॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਹਮ ਐਸੇ ਜਾਨਿਆ ॥ ਧੰਨੁ ਅਨਾਦਿ ਠਾਕੁਰ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ॥ ੪ ॥**[੮੭੩]-੮-੧੧

[ਦੂਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਲੇਖ ਵਿਚਲੇ ੧੯ ਨੰਬਰ ਤੇ ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ]

੬੭- **ਹਠੁ ਨਿਗ੍ਰਹੁ ਕਰਿ ਕਾਇਆ ਛੀਜੈ ॥ ਵਰਤੁ ਤਪਨੁ ਕਰਿ ਮਨੁ ਨਹੀ ਭੀਜੈ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਪੂਜੈ ॥ ੧ ॥**[੯੦੫]-੫

ਅਰਥ:--ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਨਾਲ, ਤਪ ਤਪਣ ਨਾਲ, ਮਨ ਨੂੰ ਏਕਾਗ੍ਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਔਖਿਆਂ ਕੀਤਿਆਂ, ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦੋ ਬਦੀ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਸਰੀਰ ਹੀ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦਾ) ਮਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ । (ਹਠ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ੧ ।

੬੮- **ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਇ ਹੋਮੈ ਕਰਿ ਰਾਤੀ ॥ ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ॥ ਨਹੀ ਤੁਲਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੀਚਾਰ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਇਕ ਬਾਰ ॥ ੧ ॥**[੨੬੫]-ਅਸਟ-੩

ਅਰਥ:--ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰਤੀ ਰਤੀ ਕਟਾ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦੇਵੇ, ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧੇਜ ਕਰੇ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਨਾਮ ਇੱਕ ਵਾਰੀ (ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖਾ-ਜਨਮ ਦੀ ਵਾਰੀ ਵਿਚ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਜਪਿਆ ਜਾਏ । ੧ ।

੬੯- **ਬਰਤ ਨੇਮ ਸੰਜਮ ਮਹਿ ਰਹਤਾ ਤਿਨ ਕਾ ਆਢੁ ਨਾ ਪਾਇਆ ॥ ਆਗੈ ਚਲਣੁ ਅਉਰੁ ਹੈ ਭਾਈ ਊਂਹਾ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਆ ॥ ੧ ॥**[੨੧੬]-੬-੧੬੪

ਅਰਥ :- ਮਨੁੱਖ ਵਰਤਾਂ ਸੰਜਮਾ ਦੇ ਨੇਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਦਮਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਡੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਜੇ ਭਾਈ ! ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਥ ਨਿਬਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਹੋਰ ਹੈ (ਬਰਤ ਸੰਜਮ ਆਦਿਕ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ੧ ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਰਤ :-

੭੦- **ਸਚੁ ਵਰਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਤੀਰਥੁ, ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਇਸਨਾਨੁ ॥ ਦਇਆ ਦੇਵਤਾ ਖਿਮਾ ਜਪਮਾਲੀ ਤੇ ਮਾਣਸੁ ਪਰਧਾਨ ॥ - -੧ ॥** ੧੨੪੫]-ਵਾਰ-੨੧

[ਇਸ ਗੁਰੂ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਦ ਸਤਵੇਂ ਕਾਂਡ ਦੇ ੯੬ ਨੰਬਰ ਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ]

੭੧- **ਏਕਾਦਸੀ ਇਕੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਵੈ ॥ ਹਿੰਸਾ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥ ਫਲੁ ਪਾਵੈ ਬ੍ਰਤੁ ਆਤਮ ਚੀਨੈ ॥**
ਪਾਖੰਡਿ ਰਾਚਿ ਤਤੁ ਨਹੀ ਬੀਨੈ ॥ ਨਿਰਮਲੁ ਨਿਰਾਹਾਰੁ ਨਿਹਕੇਵਲੁ ॥ ਸੂਚੈ ਸਾਚੇ ਨਾ ਲਾਗੈ ਮਲੁ ॥ ੧੩ ॥[੮੪੦]-ਥਿਤੀ

ਅਰਥ :- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਂਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਨਿਰਦਾਇਤਾ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਪਣੱਤ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਮੋਹ ਆਦਿਕ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ) ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਵਰਤ ਦਾ ਇਹ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਵਿਖਾਵੇ (ਦੇ ਵਰਤ) ਵਿਚ ਪਤੀਜ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ।

ਹੇ ਭਾਈ ! ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ੁਰਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ (ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬ੍ਰਤ-ਧਾਰੀ ਹੈ), ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁੱਧ-ਸਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਜੁੜ ਕੇ ਉਸ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ । ੧੩ ।

੭੨- **ਏਕਾਦਸੀ ਨਿਕਟਿ ਪੇਖਹੁ ਹਰਿਨਾਮੁ ॥ ਇੰਦ੍ਰੀ ਬਸਿ ਕਰਿ ਸੁਣਹੁ ਹਰਿਨਾਮੁ ॥**
ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਬ ਜੀਅ ਦਇਆ ॥ ਇਨਿ ਬਿਧਿ ਬਰਤੁ ਸੰਪੂਰਨ ਭਇਆ ॥ - - ੧੧ ॥[੨੯੯]-ਥਿਤੀ

ਅਰਥ : ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਵੱਸਦਾ ਵੇਖੋ, ਆਪਣਿਆਂ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ । ਇਹੀ ਹੈ ਏਕਾਦਸੀ ਦਾ ਵਰਤ । ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਦਇਆ-ਪਿਆਰ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਇਹੀ ਹੈ ਅਸਲੀ ਵਰਤ) । [ਏਕਾਦਸ਼ੀ ਅਰਥਾਤ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਥਿਤ ਦਾ ਵਰਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅੰਨ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ]

੭੩- **ਨਉਮੀ ਨੇਮੁ ਸਚੁ ਜੇ ਕਰੈ ॥ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਉਚਰੈ ॥ ਦਸਮੀ ਦਸੇ ਦੁਆਰ ਜੇ ਠਾਕੈ**
ਏਕਾਦਸੀ ਏਕੁ ਕਰਿ ਜਾਣੈ ॥ ਦੁਆਦਸੀ ਪੰਚ ਵਸਗਤਿ ਕਰਿ ਰਾਖੈ ਤਉ ਨਾਨਕ ਮਨੁ ਮਾਨੈ ॥
ਐਸਾ ਵਰਤੁ ਰਹੀਜੈ ਪਾਡੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤੁ ਸਿਖ ਕਿਆ ਦੀਜੈ ॥ ੨ ॥ [੧੨੪੫]-ਵਾਰ-੨੧

ਅਰਥ :- ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਚ ਧਾਰਨ ਦੇ ਨੇਮ ਨੂੰ ਨੌਮੀ ਦਾ ਵਰਤ ਬਣਾਏ, ਕਾਮ, ਕਰੋਧ ਤੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਲਏ, ਜੇ ਦਸ ਹੀ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਰੋਕ ਰੱਖੇ, ਇਸ ਉੱਦਮ ਨੂੰ ਦਸਮੀ ਦਾ ਵਰਤ ਬਣਾਏ, ਇੱਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਸਮਝੇ--ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਏਕਾਦਸੀ ਦਾ ਵਰਤ ਹੋਵੇ, ਪੰਜ ਕਾਮਾਦਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ - ਜੇ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਦੁਆਦਸੀ ਦਾ ਵਰਤ ਬਣੇ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਪਤੀਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਪੰਡਿਤ ! ਜੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤ ਨਿਬਾਹ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ । ੨ ।

੭੪- **ਕਬੀਰ ਹਰਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ਛਾਡਿ ਕੇ ਅਹੋਈ ਰਾਖੈ ਨਾਰਿ ॥**
ਗਦਹੀ ਹੋਇ ਕੈ ਅਉਤਰੈ ਭਾਰ ਸਹੈ ਮਨ ਚਾਰਿ ॥ ੧੦੮ ॥ [੧੩੭੦]

[ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੇ ਅਰਥ ਦੂਜੇ ਕਾਂਡ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਲੇਖ ੧੯' ਨੰਬਰ ਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ]

ਨੋਟ :- ਇੱਕ ਅਨ-ਪੜ੍ਹਤਾ ਦੂਜਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ, ਮੜ੍ਹੀ-ਮਸਾਣਾ ਆਦਿ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਚੇਤ ਤੇ ਕੱਤਕ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਵਾ ਚੌਥ, ਮਹਾਂ ਲੱਖਮੀ, ਨੌਰਾਤ੍ਰੇ ਆਦਿਕ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਖਣਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਜਹਾਲਤ-ਭਰੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਤੱਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਾਸਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਠੋਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਸਿੱਖ ਬੀਬੀਆਂ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਹੀਆਂ ਸਿੱਖ ਮਰਦ ਵੀ ਝੱਲੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿਨਗੇ । ਸਿੱਖ-ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ, ਗੁਰਪੁਰਬ ਭੁਲਾ ਕੇ ਮੱਸਿਆ ਪੁੰਨਿਆਂ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦਾਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਖੱਜਲ ਹੁੰਦੇ ਫਿਦੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਕਰਵਾ ਚੌਥ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਗੁਨ ਮਨਾਂਉਂਣ ਦੀ ਖ਼ੁਆਰੀ ਖੱਟ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

੭੫- **ਕਈ ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ ਕਈ ਪਉਨਅਹਾਰ ॥ ਕਈ ਕਰਤ ਕੋਟ ਮ੍ਰਿਤਿ ਕੋ ਅਹਾਰ ॥**
ਕਈ ਵਰਤ ਸਾਕ ਪੈ ਪੱਤ੍ਰ ਭੱਛ ॥ ਨਹੀ ਤਦਪ ਦੇਵ ਹੋਵਤ ਪ੍ਰਤੱਛ ॥ ੧੩੧ ॥[ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ]

ਪਦ ਅਰਥ :- ਅਗਨ ਹੋਤ੍ਰ--ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਨ ਵਾਲੇ । ਪਉਨ ਅਹਾਰ--ਹਵਾ ਦੀ ਖ਼ੁਰਾਕ, ਹਵਾ ਖਾਣੀ, ਸੁਆਸਾਂ ਨੂੰ ਚਾੜ੍ਹ ਲੈਣਾ । ਮ੍ਰਿਤਿ--ਮਿੱਟੀ । ਅਹਾਰ--ਖਾਣਾ । ਵਰਤ--ਅੰਨ ਛੱਡਣਾ । ਸਾਕ--ਸਾਗ, ਕੰਦ ਮੂਲ । ਪੈ ਪੱਤ੍ਰ ਭਛ--ਨਿਰਾ ਦੁਧ ਹੀ ਪੀਣ ਵਾਲੇ । ਨਹੀ ਤਦਪ--ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ । ਦੇਵ ਹੋਵਤ ਪ੍ਰਤਛ--ਪਰਮਤਮਾ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ਼ਨ (ਏਨੇ ਹਠ-ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਸੱਭ ਫੋਕਟ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੇ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ।

੭੬- **ਬ੍ਰਤ ਗੋਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲਿ ਨ ਮਾਨੈ ॥** [ਸਵੱਯੇ ੩੩ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦]

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਬਰਾਂ, ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਅਤੇ ਮਠਾਂ (ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ) ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੇ ।

੭੭- **ਇਕ ਮਨ ਹੋਇ ਇਕਾਦਸੀ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਵਰਤੁ ਪਤਿਬ੍ਰਤਿ ਭਾਇਆ** ॥(੧੧) [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੭]

ਅਰਥ :- ਇੱਕ ਮਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਪਤੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਪਾਉਣਾ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਲਈ ਇਕਾਦਸੀ ਦਾ ਵਰਤ ਹੈ ।

ਵਰਤ ਨੇਮ ਲਖ ਦਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਵਣਾ । ਲਉਬਾਲੀ ਦਰਗਾਹ ਪਖੰਡ ਨ ਜਾਵਣਾ ।੧੫। [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੧]

ਅਰਥ :-ਲਖਾਂ ਵਰਤ, ਨੇਮ, ਦਾਨ ਆਦਿ ਕਰਨੇ, ਅਜਿਹੇ ਪਖੰਡ (ਮਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ) ਉਸ ਲਉਬਾਲੀ (=ਵੇਪਰਵਾਹ ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣੇ ।

੭੮- **ਲਖ ਜਪ ਤਪ ਲਖ ਸੰਜਮਾ ਹੋਮ ਜਗ ਲਖ ਵਰਤ ਕਰੰਦੇ ॥**
ਗੁਰੁ ਸਿੱਖੀ ਸੁਖੁ ਤਿਲੁ ਨ ਲਹਮ ਲਹੰਦੇ ।੧੮। [ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਵਾਰ ੨੮]

ਅਰਥ:--ਲੱਖਾਂ ਜਪੀਏ, ਲੱਖਾਂ ਤਪੀਏ ਹਨ, ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸੰਜਮ ਲੱਖਾਂ ਵੀ ਵਰਤ ਆਦਿ ਰੱਖਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ ਗੁਰਸਿਖੀ ਦੇ ਫਲ ਦੇ ਇਕ ਤਿਲ ਮਾਤਰਰਰ੍ਹ ਬੀ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਦੇ ਫਲ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਇਹ ਵਰਤ ਨੇਮ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਅਜੇਹੇ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ

ਧਰਮ-ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁਕਾ ਸੀ । ਅਜੇਹੇ ਪਖੰਡ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਅਥਵਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਚੇਲਿਆਂ (ਮਹੰਤਾਂ, ਸਾਧਾਂ-ਸੰਤਾਂ ਕਥਿਤ ਮਹਾਂ-ਪੁਰਖ ਡੇਰੇ ਦਾਰਾਂ) ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਾੜਨੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਰਤ ਰੱਖਣੇ, ਮੱਸਿਆਂ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਦਿਹਾੜੇ ਮੰਨਣਾ ਆਦਿ **ਸੱਭ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਹੈ । ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ।**

ਵਰਤਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਦੀ ਖੰਡਣਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:---

੧= [੪੮]-੧੬-੨੬(੩)	੨= [੧੯੯]-੯੬-੧੬੫(੨)	੩= [੨੨੪]-੭-(੧)	੪= [੩੨੪]-੬(੩)	੫=[੧੩੭੦]-੧੦੮	੬= [੧੨੨੯]-੨-੧੩੧(੨)
੭=[੮੩੦]-੨	੮= [੩੯੨]-੩੮-੮੯(੨)	੯= [੮੭੯]-੧੦(੩)	੧੦=[੧੦੦੩]-੬-੧੫(੩)	੧੧=[੧੧੨੩]-੧(੩)	੧੨=[੬੭੪]-੧੩(੧)
੧੩=[੭੦੦]-੫-੧੧	੧੪=[੫੪੫]-ਛੰ-੩-੬	੧੫=[੭੧੫]--੨-੧੭(੨)	੧੬=[੭੧੮]-੨(੧)	੧੭=[੭੨੦]-੬(੨)	੧੮=[੭੩੨]-੪(੨)
੧੯=[੮੩੦]-੨(੧)	੨੦=[੮੪੧]-ਸਤਵਾਰ	੨੧=[੮੩੧]-੩(੧)	੨੨=[੩੩੭]-੨-੧੨-੬੩(੨)	੨੩=[੧੦੯੯]-ਵਾਰ-੧੩	੨੪=[੧੨੦੩]-੨(੩)
੨੫=[੧੩੨੫]-੩(੭)	੨੬=[੧੩੦੫]-੩-੩੬(੧)	੨੭=[੧੧੬੮]-੩(੨)	੨੮=[੧੦੪੨]-੫-੨੨	੨੯=[੧੨੨੯]-੨-੧੩੧	੩੦=[੧੨੪੦]-ਵਾ-੭(੧)
੩੧=[੭੫]-੨(੨)	੩੨=[੩੯੪]-੨-੯੬(੩)	੩੩=[੪੦੮]-੨-੧੫੧	੩੪=[੯੭੨]-੧੦(੩)	੩੫=[੮੪੭]-ਛੰ-੩(੨)	੩੬=[੧੧੫੩]-੧-੫੭-੮
੩੭=[੧੨੮੫]-ਵਾ-੧੭	੩੮=[੧੩੨੮]-੪(੩)	੩੯=[੮੭੩]੮-੧੧	੪੦=[੯੬੮]-੧	੪੧=[੧੩੯੨]-੯	

੭੯- **ਮਨਮੁਖਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝੈ ਬਪੁੜੀ ਨਿਤ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥**
ਵਰਤ ਨੇਮੁ ਸੁਚ ਸੰਜਮੁ ਪੂਜਾ ਪਾਖੰਡਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਇ ॥
ਅੰਤਰਹੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਬੇਧੇ ਜਉ ਹਸਤੀ ਛਾਰੁ ਉਡਾਇ ॥
ਜਿਨਿ ਉਪਾਏ ਤਿਸੈ ਨ ਚੇਤਹਿ ਬਿਨੁ ਚੇਤੇ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਪਰਪੰਚੁ ਕੀਆ ਧੁਰਿ ਕਰਤੈ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਕਮਾਇ ॥ ੧੯ ॥[੧੪੨੩]

੧੨

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਮ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ

Edmonton. Jan:10 1993

੧ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜਬ ਲਗ ਖਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ । ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈ ਸਾਰਾ ।
ਜਬ ਇਹ ਗਹੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ । ਮੈ ਨ ਕਰੋਂ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ।

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰ ਜੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਾਰ,

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹਿ ॥

ਉਪ੍ਰੋਕ ਮੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕੀ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਸੋ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਦੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਬਚਨਾਂ ਦਾ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਨਾਮਣੇ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਜਿਸ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ (ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਹੀ ਸਤਰਾਂ ਉੱਪਰ) ਭਾਵ, ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਹੀ " ਸ੍ਰਜਣ ਸੂਰਾ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ " ਕਿਹਾ ਸੀ ਫਿਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਬਚਨ ਵੀ ਉਸੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੀ ਸੀ ? ਹੋਰ ਪਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ । ਜੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨਿਆਰਾ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬਿੱਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਖ਼ਾਲਸਤਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਮੋਰਚੇ ਕੀ ਸਾਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾ ਨੂੰ ਝੂਠ ਅਤੇ ਅਰਥਹੀਣ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਰੂਪ ਇੱਕ ਗੁਸਤਾਖ਼ੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ ? ਕੀ, ਅਸੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਦੱਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਵਾਂਗੇ ਕਿ-- ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਨਿਆਰਾ ਪੁਣਾ ਵੀ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਵੀ ਧਾਰਨੀ ਵੀ ਹੋਗਏ ਪਰ ਅਸਾਂ ਤੇਜ-ਪ੍ਰਤਾਪ ਖੁਹ ਕੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ? ਦਾਸ ਨੂੰ ਤੌਖਲਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਕੇ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇਪਰਤੀਤੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ ।

ਇਸੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਈ ਸੁਹਿਰਦ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕੋਲ ਕੀਤਾ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋ ਕਈ ਗੁਰਮੁਖ ਪਿਆਰੇ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣੇ । ਅਤੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰਮੂਲ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਥੇਦਾਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅਥਵਾ ਕਈ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾ ਨੂੰ ਚਿਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ । ਉੱਤਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਇਆ । ਆਖ਼ਰ ੧੯੮੮ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, (ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਣ ਸਨ,) ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਇਸ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਾਂਗ ਹੀ Dubble Registered ਡਾਕ ਲਫ਼ਾਫ਼ੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ । ਪਰ ਓਧਰੋਂ ਵੀ ਉਹੀ ਚੁੱਪ-ਰੂਪ ਉੱਤਰ ਹੀ ਸੀ । ੧੯੮੯ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜੋ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅਖਬਰਾਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦ (ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅੰਕਾਂ) ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਗਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੁਸਤਕ " ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਤੋਂ ਸਚ ਦਾ ਮਾਰਗ " ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ ।

ਹੁਣ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

੧ = (ੳ) ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਖਰੜੇ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦੇ ਕਰਨ ਸਮੇ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੈ---- **ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪ ਪਾਠ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਪਾਠੀ ਕੋਲੋਂ ਸੁਣ ਲਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਾਠੀ ਆਪੇ ਇਕੱਲਾ ਬਹਿ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸੰਗਤ ਜਾਂ ਟੱਬਰ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਹੋਵੇ ।**(ਸਫ਼ਾ ੧੪-੧੫)- ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਦੀ ਘੋਰ ਖੰਡਣਾ ਜੇ SGPC ਆਪ ਹੀ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਡੀ ਹੋਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਅਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਰੇਟ ਅਨੁਸਾਰ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਪਾਠ ਬੁੱਕ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਕਈ ਥਾਂਈ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪਾਵਨ ਬੀੜਾਂ ਪਰਕਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਨਖਾਹ ਦਾਰ ਅਥਵਾ ਭਾੜੇ ਦੇ ਪਾਠੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪਾਠ ਕਰਾਉਦੇ ਹਨ । ਉਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਹੁੰਦਾ । ਪਾਠੀ ਵੀ ਦੋ ਘੰਟੇ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਲਈ ਘੜੀ ਦੀ ਸੂਈ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜੀ, ਰੱਖ ਕੇ ਸਮਾਂ ਟਪਾਉਂਦਾ ਹੈ - **ਚਿਤੁ ਜਿਨ ਕਾ ਹਿਰ**

ਲਇਆ ਮਾਇਆ ਬੋਲਨਿ ਪਏ ਰਵਾਣੀ ॥ [੬੨੦] ਭੋਗ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਏਡੀ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵਜੋ ਪੁਜਣ ਵਾਲਾ (ਪਾਵਨ) ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੇ ਹੱਥ ਲਗਦਾ ਹੈ ਓਦੋਂ ਤਾਂਈ ਕਈ ਵਾਰੀ ਘਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਉਥੱਲ ਪੁੱਥਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਕਨਾਮਾ ਇੱਕ ਬੇਲੋੜਾ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਤਿਕਾਰਤ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਕਿ, ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਤਕੜੀ ਰਕਮ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ **ਅਜੇਹੇ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਫਲ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ?** ਕੇਂਦਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਕਰਕੇ, ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਵੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਜੀ? ਕੀ ਆਪ ਜੀ ਕੋਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਦਸ ਸਕੋਗੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਜੇਹੇ ਮੰਤਰ ਪਾਠਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

(ਅ) ਕੀ ਅਜੇਹੇ ਮੰਤ੍ਰ ਪਾਠ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੀ ?

੨= (ਅ) ਦਾਨ ਪ੍ਰਥਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲੁਟ ਨੀਤੀ ਦੀ ਕਾਢ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਦਾਨ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਭੇਟਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਅਥਵਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤ ਨੇ ਭਰਪੂਰ ਖੰਡਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜੀ ਨੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਦਾਨ ਦੇ ਵੱਟੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਮੰਗਣ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੋਭਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਦੀ ਭਰਭੂਰ ਖੰਡਣਾ ਕਰਕੇ ਦਸਵੰਧ ਪ੍ਰਥਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਸੀ --**ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਉਪਜੈ ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ। ਦੇ ਦੇ ਮੰਗੈ ਸਹਸ ਗੂਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥** (੪੬੫-ਵਾਰ- ੬) ਦਾਨ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਸਗੋਂ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਸੱਭ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਘੋਸ਼ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜੇਹਾ ਕਰਕੇ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਲੇ ਹੁਕਨਾਮੇ ਦੀ ਉਲੰਙਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ - **ਉਸਤਤਿ ਨਿੰਦਾ ਦੋਊ ਪਰਹਰਿ**--(੧੯੬) , **ਲੋਕਾ ਨਾ ਸਾਲਹ** --(੫੫੫) ਅਤੇ ਅਜੇਹੀ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੁਕਮਾ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ੲ) ਬਹੁਤੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੀਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਐਣ ਸਾਹਮਣੇ, ਜਾਂਦਿਆਂ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਇੱਕ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰਨ ਆਏ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਚੌਹਾਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ ਕਾਮਨਾ ਦੀ ਛੇਤੀ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਲਾਲਾਸਾ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਅਮੀਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤਕੜਾ ਗੱਫਾ ਉਸ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਕੇਸਰੀ ਸਿਰੋਪਾ-ਰੂਪ ਪਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਭੇਟਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਘਟੀਆ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਪਟਕਾ, ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਦੋ, ਜਾਂ ਵੱਧ ਪਤਾਸ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੌਥੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਸਰਿਆ ਬਣਿਆ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਢੰਘ ਨਾਲ ਭੇਟਾ ਕਰ ਕੇ, ਤੇ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਖਿਸਕਣ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕੀ ਗੁਰੂਘਰ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ (ਰਾਜਾ ਰੰਕ ਬਰਾਬਰੀ) ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ? ਕੀ ਦਾਨ ਰਸਤੇ ਠੱਗੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਂਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ? ਕੀ ਗ਼ਰੀਬ ਦਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀਨ-ਭਾਵਨਾ ਉਤਪਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ? ਕੀ ਅੱਗੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਘੋਰ ਪਾਪ, ਸਰਬ ਉਚ ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਰੰਭ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ? :-

ੳ) **ਤੀਰਥ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ ॥** ਜਪੁ ॥

ਅ) **ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਅਨੇਕ ਨਾਵਣ ਕਿਉ ਅੰਤਰਿ ਮਲੁ ਧੋਵੈ ॥** (੨੪੩ - ੨)

ੲ) **ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ ॥ ਮਨੁ ਦੇ ਰਾਮੁ ਲੀਆ ਹੈ ਮੋਲਿ ॥ ੧ ॥** (੩੨੭-੧੯)

ਸ) **ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥**
ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥ ੪ ॥ (੬੪੨ -੩)

ਹ) **ਪੂਜਾ ਵਰਤ ਤਿਲਕ ਇਸਨਾਨਾ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਬਹੁ ਦੈਨ ॥ ਕਹੂੰ ਨ ਭੀਜੈ ਸੰਜਮ ਸੁਆਮੀ ਬੋਲਹਿ ਮੀਠੇ ਬੈਨ ॥** (੬੭੪- ੧੩)

(ਅਜੇਹੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਦਾਨ ਦੀ ਬਿਮਾਂਰੀ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਫੁਰਮਾਨ ਕਈ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ)

ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਗੋਲਕਾਂ ਰਖਣ ਦੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਮਨਾਹੀ ਹੋਣੀ ਪੁਰਾਤਨ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ :-

ਗੋਲਕ ਰਾਖਹਿ ਨਾਹਿ, ਨਹਿ ਛਲ ਕਾ ਕਰਹਿ ਵਪਾਰ । (ਤਨਖਾਹ ਨਾਮਾ, ਭਾਈ ਨੰਦਲ,ਾਲ ਜੀ ਗ: ਮਾ:--੪੫੨)

ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ ਗਰੀਬ ਕੀ ਰਸਨਾ ਕੋ ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੋਲਕ ਜਾਣੇ । (ਰਹਿਤਾਮਾ ਭਾਈ ਚੋਪਾ ਸਿੰਘ)

ਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਦੇ ਥਾਂ ਦਸਵੰਧ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਵਾਲੀਆਂ ਰਹਿਤਾਮਿਆ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

੧) ਦਸਵੰਧ ਗੁਰੂ ਨਹਿ ਦੇਵਹੀ, ਝੂਠ ਬੋਲ ਜੋ ਖਾਇ ॥ ਕਹਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਲਾਲ ਜੀ ! ਤਿਸ ਕਾ ਕਛੂ ਨ ਬਿਸਾਇ ॥(ਤਨਖਾਹ ਨਾਮਾ)

੨) ਦਸ ਨਖ ਕਰ ਜੋ ਕਾਰ ਕਮਾਵੈ। ਤਾਂ ਕਰ ਜੋ ਧਨ ਘਰ ਮੈਂ ਆਵੈ ॥ ੧੨ ॥
ਤਿਹ ਤੇ ਗੁਰ ਦਸਵੰਧ ਜੋ ਦੇਈ। ਸਿੰਘ ਸੁ ਜਸ ਬਹੁ ਜਗ ਮਹਿ ਲੇਈ। (ਰਤਿਨਾਮਾ ਭਾਈ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ)

੩) ਜੋ ਅਪਨੀ ਕਛੂ ਕਰਹੁ ਕਮਾਈ। ਗੁਰ ਹਿਤ ਦਿਹੁ ਦਸਵੰਧ ਬਨਾਈ ॥੨੫॥ (ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰਾਸ਼ਿ ੧, ਅੰਸੂ ੧੧)

ਦਾਨ-ਪ੍ਰਥਾ ਅਤੇ ਗਲਿਕਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਲੁੱਟ ਨੀਤੀ ਦੇ ਸ਼ਸਤਰ ਹਨ। ਗੁਰਬਲਣੀ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਥਵਾ ਪੁਰਾਤਨ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆ ਦੈ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਜੇ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਫੈਲੇ ?

੩=(ੳ) ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਛਪੜੀ ਹੋਣੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੈ ਕੇ ਕਥਿਤ ਰਜਨੀ ਦੇ ਕੋਹੜੀ ਪਤੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ, ਅ ਤੇ ਕਾਂਵਾਂ ਦਾ ਚਿੱਟੇ ਹੰਸ ਬਣ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਗੁਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਮਨਘੜਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ ?

(ਅ) ਦੁਖਭੰਜਨੀ ਬੇਰੀ ਹੇਠ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮਨ ਇੱਛੇ ਫਲ ਦਾਇਕ ਮੰਨਣਾ ਕੀ ਬੇਰੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ ? ਕੀ ਅਜੇਹਾ ਹੋਣਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਰੀਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੀ ? ਅਜੇਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਹੁਕਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਰਥ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ ਜੀ ?

(ੲ) ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਨ੍ਹਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖਾਂ ਰੋਗਾਂ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਟੁੱਬੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮੁੰਹੋਂ - **ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਤੇ ਸੱਭ ਉਤਰੇ ਪਾਪ ਕਮਾਤੇ** - ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣਗੇ। ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ, ਛੂਤ ਛਾਤ, ਭਿਟ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸੁੱਚਮ ਦੇ ਭਰਮ ਦੂਰ, ਕਰ ਵਾਲੀ ਜਿਸ ਅਪਾਰ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਸਰੋਵਰ ਲਾਏ ਸਨ ਉਸ ਅਨਮੋਲ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮਦਾਸ ਸਰੋਵਰ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਤਸੰਗਤ ਹੈ। ਉਸ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਧੋਣਾ ਹੈ। ਸਰੋਵਰਾਂ ਅਤੇ ਬਨਾਸਪਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਜਿਸ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਉਸੇ ਹੀ ਜਲ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਿਰਾਲੇ ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ --

ਪਾਪ ਕਰਹਿ ਪੰਚਾ ਕੇ ਬਸਿ ਰੇ ॥ ਤੀਰਥਿ ਨਾਇ ਕਹਹਿ ਸਭਿ ਉਤਰੇ ॥

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਬਹੁਰਿ ਕਮਾਵਹਿ ਹੋਇ ਨਿਸੰਕ ॥ ਜਮਪੁਰਿ ਬਾਂਧਿ ਖਰੇ ਕਾਲੰਕ ॥ ੨ ॥ (੧੩੪੮- ੨)

(ਸ) ਸਿਧੇ ਅਥਵਾ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬੇਰੀ ਅਤੇ ਜਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਐਨ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੇ ਸਰਬ ਉਚ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ੧੯੭੩ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਾਮਾਤੀ ਬੇਰੀ (ਪੌਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰਦੀ) ਆਪ ਹੀ ਸੁੱਕ ਗਈ ਸੀ । ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਹੰਤਾਂ ਦਾ ਉਤੱਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਥਵਾ ਬਿੱਪ੍ਰ ਦਾ ਚੇਲਾ, ਰੁੱਖ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਾਲੇ ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਭਰਮ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਘਾਬਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਕਿਤੋਂ ਨਵ-ਜਨਮੀ ਬੇਰੀ ਦੀ ਲਗਰ ਲੱਭ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਲਿਆ ਗੱਡੀ । ਸੇਵਦਾਰ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਅਚਾਨਕ ਭਾਣੇ ਬਾਰੇ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਟਾਖ਼ਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, ਕਰਾਮਾਤੀ ਬੇਰੀ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾਂ ਬੱਚਾ ਦੇ ਗਈ ਸੀ ।

ਇਹ ਹੈ ਸੱਚ ਦੇ ਢੰਡੋਰਚੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਰਬ ਉਚ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਪਾਵਨਤਾ । ਝੂਠ ਦੀ ਉਪਜ ਇਸ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਬੇਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੁਖੜੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਜਾਗ੍ਰਤ ਨੇ ਪਾਸਾ ਪਰਤਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਬੇਰੀ ਦੀ ਵਗਿਆਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਖ ਹੋਣ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਰਾਮਾਤੀ ਜਨਮ ੧੯੭੨ ਦੇ ਗੇੜ ਦਾ ਸਿੱਧ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਕੀਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ -- **ਕੂੜ ਠਗੀ ਗੁਝੀ ਨਾ ਰਹੈ ਕੂੜੁ ਮੁਲੰਮਾ ਪਲੇਟਿ ਧਰੇਹੁ ॥**(੩੧੧-ਵਾਰ-੨੦) ਅਤੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਆਚਰਨ ਬਾਰੇ ਕੀਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣੇਗਾ । ਕੀ ਆਪ ਜੀ ਕੋਈ ਸੇਧ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਜੀ?

੪= ਪੰਥ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਵਾਲਾ ਜਥੇਦਾਰ ਜਦ ਮਹੰਤ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਭੁਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਪੰਥ ਲਾਵਾਰਸ ਹੋ ਗਿਆ । ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ, ਭਾਵ ਜਨਮ ਤੋਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਮਰਨ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਕਾਰ (ਸਿਰਫ਼ ਰੂਪ ਵਟਿਆ ਹੈ) ਬ੍ਰਾਮਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹੋਏ ਹਨ ।

੫= ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

ੳ) ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਾਸੀ ਗਿਆਨੀ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਰਾ ਨੇ--**ਕ੍ਰਿਸ਼ ਭਗਵਾਨ ਤੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ**-- ਨਾਮਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਤੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੈ । ੧੯੭੪ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵਿਕ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਕਿਸੇ ਸਯਾਮ ਨਾਮੀ ਕਵੀ ਦੇ ਲਿਖੇ-- ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ--ਕਾਵ ਵਿਚੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਵੱਈਏ ਚੁਣ ਕੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਨੂੰ - **੧=** ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੁਰਲੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ । **੨=**ਕਲਗੀ ਧਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖ, ਵਿਧਾਤਾ, ਸੈਭੰ, ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ । **੩**-- ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਾਤ੍ਰ ਗ਼ਲਤ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ, ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ (ਮਾਤਾ) ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ੧੬੦੦੦ ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਾਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਝੂਠ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ-- ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਜੀ ਵਾਂਗ ਹੀ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ (ਨੋਟ :- ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੬੧੦੮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ੧੦/੧੦ ਪੁੱਤ੍ਰ ਅਤੇ ੧/੧ ਕੰਨਿਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਲਿਖੀ ਹੈ) **੪=** ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ **ਚੌਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ** ਦੇ ਭਗਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । **੫=** ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਨਮਤੀ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਤਰਕ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ **ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ** । **੬=** ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਸਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਪਾਂਡੋ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਝ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਤ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਟਿੱਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । **੭=** ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਨੀਤ ਨਾਲ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਥਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਮੌਜੂ ਉਡਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਇਸ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ? ਕਿਸ ਮਜਬੂਰੀ ਅਥਵਾ ਗੁਪਤ ਭੇਤ ਕਾਰਨ ਅਜੇਹੇ ਲਿਖਾਰੀ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ?

ਅ) ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ (ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ) ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਘਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬਰਾਹਮਣੀ ਰੰਗ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ । ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਭਿੰਰਾਂ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਹੈ । ਕੀ ਕੋਈ ਸੇਧ-ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ਜੀ? ---

੬= ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਥਵਾ ਸਿਆਸੀ ਮਤ-ਭੇਦ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਢਿੱਲ ਦੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਇੱਕ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਨਿਰਣਾ ਲੈ ਕੇ ਏਕਤਾ ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਦੇ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਆਪ ਜੀ ਤੇ ਹੈ । ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ, ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀਆਂ, ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਡੇਰੇ-ਵਾਦ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਅਥਵਾ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਪੰਥਕ--ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਖੰਡਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਬੇ-ਸ਼ੁਮਾਰ ਪੁਤਸਕਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਗੁਰਮਤਿ ਲਿਖਿਆ ਜਾ, ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, ਗਾਂਵਿਆਂ ਜਾਵੇ, ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਦਬ ਸਤਿਕਾਰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਲੜਾਈ ਝਗੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਥਵਾ ਬਾਬੇ ਰੋਡੇ (ਡੋਮਾ-ਵਡਾਲਾ) ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਢੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਘੜਮੱਸ ਖਾਨੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਂਦਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਹਾਸੋ ਹੀਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ, ਛਪਾਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸੱਪ ਦੀ ਵਰਮੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ, ੧੯੮੪ ਦੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਕਾਰਨ ਡੇਰੇ ਵਾਦ ਨੇ ਅਜੇਹਾ ਸਿਰ ਚੁਕਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੱਜ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਿਆ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਿਧੀਆਂ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਗੱਲ ਕੀਹ ਸਿਖੀ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ-- ਚੂੰ ਚੂੰ ਦਾ ਮੁਰੱਬਾ ਬਣਦੀ ਗਈ ।

੭= ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ -- ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਲਗਾਤਾਰ ਛੱਪ ਰਹੇ ਹਨ । ਪਤਾ ਨਹੀ ਅਜੇਹੇ ਬਚਨ ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਖ਼ਾਲਸਈ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹਨ, ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਹੇ ਵੀ ਸਨ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾਲ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮਝ ਕੇ ਉਚਾਰੇ ਹੀ ਹੋਣ ਪਰ ਅਜੇਹੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ, ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਛਾਪੀ ਜਾਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ - ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕੱਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ - ਦੀ ਉਲੱਙਣਾ ਅਨਭਵ ਹੋਈ । ਅਸਾਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਜਿਹੜੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਉ੍ਸ ਦਾ ਇਕ ਉਤਾਰਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ, ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਕੇ ਜੋਗ ਰਾਏ ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਸੰਭ੍ਰਤਾ ਘਾਟ ਅਥਵਾ ਖੁਨਾਮੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਕੋ । ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਅਥਵਾ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਧਾਈ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇ । ਚੇ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ।

ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਹੈ । ਛਪਾਈ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਣ ਲਈ ਜੁਲਾਈ (੧੯੯੩) ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ । ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚਲੀ ਜਾਂ ਪੈਰਾ ਨੰ: ੧੧ ਨਾਲ

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫ਼ਤਿਹ

ਸੰਬੰਧਤ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚਲੀ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਪੁਸਤਕ ਅਥਵਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਜਾਣੀ ਆਪ ਜੀ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ (ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਹਾ) ਹਰ ਹੁਕਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਗੀ । ਉੱਤਰ ਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਨੂੰ ਚਿਠੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਅੱਖਰ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਸਮਝ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪੰਥ ਦੇ ਗਿਆਨ ਗੋਚਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਿਚ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਗਾ । ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਸੇਧ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਉਡੀਕਵਾਨ,, ਦਾਦੂ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ ਤੀਰ ਝੁਕਾਉਣ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵਰਤਾ ਅਜੇਹੀਆਂ ਪੁੱਛਾਂ ਕਰ ਸਕਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੁਰ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੇ ਸੇਵਕ,

ਗੁਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਾਥੀ
ਮਿਤੀ ੧੦ ਜਨਵਰੀ ੧੯੯੩

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥

[ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵੈਨਕੂਵਰ, ਵਾਲੇ ਜਦ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਮੁੱਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਮੋੜਨ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰੋ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ **ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਪੈਰਾ ਨੰ: ੭ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ** ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਪ੍ਰੰਤ ਇਹ ਲੇਖ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਛਪਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ **ਇੰਡੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਟਾਈਮਜ਼]** ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਸੀ । ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਲੇਖ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ :-
--

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਟਕਸਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਚਾਲਕ ਸਨ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿਖ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ੁਧ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਂਣ ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ ।

ਸਿੱਖ ਅਖ਼ਬਨਾਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ--**ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ**--ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੇਠਾਂ ੧੧ ਬਚਨ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਏਡੇ ਗਿਆਤਾ, ਸੰਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ--ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ--ਲਿਖਣੇ ਕਿਵੇਂ ਝੱਲ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ? ਇਸ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜਾਣੂੰ ਇੱਕ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸ਼ੰਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ--

ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੜੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ, ਈਮਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਧਾਰਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ । ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਔਕੜ ਵਿਚ ਫਸਿਆਂ ਜਾਣ ਕੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿਆਸੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦ ਪਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ੧੯੮੨ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਦ੍ਰਾ-ਸਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਕੇ ਸਿਰ-ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਕੌਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਮੋਰਚਾ, ਪਹਿਲੇ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਕੁਰਸੀ-ਯੁੱਧ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਬੜਨ ਲੱਗਾ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਵੀ ਏਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਕੌਮ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੱਖਰੀ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੇਖਾਂ ਗਾ । ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗ-ਪਗ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਨ ਸਿਆਸੀ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਥਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ-ਸਰਾਂ ਦੀ ਛੱਤ ਸੀ ਅਤੇ ੧੫ ਦਸੰਬਰ ੧੯੮੩ ਤੋਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਟੇਜ ਤੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇਂਦੇ ਸਮੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖ-ਪੰਥ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ **ਪਿਆਰ** ਅਤੇ ਇੰਦ੍ਰਾ-ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਧੱਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਵਾਲੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ **ਘਿਰਣਾ** ਭਰਿਆ ਜੋਸ਼, ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜਿੰਨਾ ਅਸਰ-ਦਾਰ ਅਤੇ ਸਫ਼ਲ ਭਾਸ਼ਨ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਓਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੰਜ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਅਸਰ ਕਾਰਨ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਸਮੇ ਨਿਕਲੇ ਹੋਏ ਕੌੜੇ ਅਤੇ ਅਢੁਕਵੇਂ ਬਚਨ ਵੀ ਓਪਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਿਆ ਕਰਦੇ । ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ, ਟੇਪ ਹੋਈ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਜ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣ ਸਕੀਦਾ ਹੈ ਕਿ, **ਮੇਰੇ ਸੱਜਣ ਮੈਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਵੀ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਖਰਵੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰਾਂ ਪਰ ਜੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਏ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।**

ਉਸ ਭਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਸੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾਂ** ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਲਿਖ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਉਲੂ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।, ਇਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਕੋਝੇ ਭੁਲੇਖੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝ ਕੇ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਾਪ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਗੋਚਰਾ ਬਣਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣ ਗੇ ।

ਕਿਸੇ ਉਚੀ ਸੋਚਣੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਤੋਂ ਬਣੇ **ਬਚਨ,** ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ--ਮਾਤ੍ਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਨਮੋਲ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਵਾਲੀ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ **ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਣਾ ਫੱਬਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਸਤੇ ਸਵਾਏ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ, ਹੋਰ ਬਾਣੀ **ਕੱਚੀ** ਹੈ ਭਾਵ, **ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ** । ਸਿੱਖ ਲਈ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਹੀ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ ਮੰਨੀ ਜਾਣੀ ਲੋੜੀਏ । ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੇ ਪੁਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ੨੪-ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ (ਤੀਸਰਾ ਸਰੂਪ) ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ :-

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਕਚੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ॥ (੯੨੦)

{ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ--ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਉਲਟ । ਕਚੀ--ਹੌਲੇ ਮੇਲ ਦੀ, ਉੱਚੇ ਆਨੰਦ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀ, ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਾਲੀ }

ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਖਣ ਵਾਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼, ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਾਸਤੇ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਉੱਚੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਾਲੇ ਨਿਆਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ

ਐਸੇ ਬਚਨ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਾਸਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ) ਨੂੰ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ ਕਿਉਂ ਮੰਨੇ ? ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਜੇਹੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ । ਕਿਉਂਕਿ ਆਖਬਾਰੀ ਕਥਿਤ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੧੧ ਹੈ ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ੧੧ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਬਚਿਆ ਰਹੇ :-

(੧) **ਪਰ ਕਾ ਬੁਰਾ ਨ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤ ॥ ਤੁਮ ਕਉ ਦੁਖੁ ਨਾਹੀ ਭਾਈ ਮੀਤ ॥ ੩ ॥**[੩੮੩]-੧੧-੬੨

[ਹੇ ਵੀਰ ! ਹੇ ਮਿੱਤਰ ! ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾਹ ਚਿਤਵਿਆ ਕਰੋ (ਕਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਨਾਹ ਹੋਣ ਦਿਓ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੀ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪੋਹ ਸਕੇਗਾ -{ ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ }

(੨) **ਓਨਾ ਪਾਸਿ ਦੁਆਸਿ ਨ ਭਿਟੀਐ ਜਿਨ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧੁ ਚੰਡਾਲ ॥ ੩ ॥**[੪੦]-੨-੬੬

[(ਹੇ ਭਾਈ ! ਨਾਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚੰਡਾਲ ਕ੍ਰੋਧ ਵੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਪ੍ਰ:ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ **]**

(੩) **ਬਚਨੁ ਕਰੈ ਤੈ ਖਿਸਕਿ ਜਾਇ ਬੋਲੇ ਸਭੁ ਕਚਾ[੧] ॥** ੧= ਝੂਠ ।
ਅੰਦਰੁ ਥੋਥਾ ਕੂੜਿਆਰ[੨] ਕੂੜੀ ਸਭ ਖਚਾ[੩] ॥ [੧੦੯੯]-ਵਾਰ-੧੫ ੨= ਝੂਠਾ । ੩= ਗ਼ੱਪ ।

ਅਰਥ:- (ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਅਥਵਾ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਮਸਤ ਮਨੁੱਖ ਜੇ ਕੋਈ) ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਫਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਾਇਆ ਵਹੜਿਆ ਹੈ) ਉਹ ਝੂਠਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਖਾਲੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਸ ਦੀ ਨੀਯਤ ਮਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ , ਇਸ ਵਾਸਤੇ) ਉਸ ਦੀ (ਹਰਕ ਗੱਲ) ਝੂਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । (ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ

(੪) **ਮੰਦਾ ਕਿਸੈ ਨ ਆਖੀਐ ਪੜਿ ਅਖਰੁ ਏਹੋ ਬੁਝੀਐ ॥ ਮੂਰਖੈ ਨਾਲਿ ਨ ਲੁਝੀਐ ।**[੪੭੩]-ਵਾਰ-੧੯

(੫) **ਸੁਣਿ ਮਨ ਅੰਧੇ ਕੁਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ॥ ਬਿਨੁ ਬੋਲੇ ਬੂਝੀਐ ਸਚਿਆਰ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ।**[੬੬੨]-੪-੬

ਅਰਥ :- ਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕਤੇ (ਲਾਲਚੀ) ਤੇ ਝੂਠੇ ਮਨ ! (ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਸੁਣ । ਸੱਚਾ ਮਨੁੱਖ ਬਿਨਾ ਬੋਲਿਆਂ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਸੱਚੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਰੌਲਾ ਪਉਣ ਦੀ ਲੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ) ।

(੬) **ਕਬੀਰ ਸੂਖੁ ਨ ਏਹ ਜਗੁ, ਕਰਹਿ ਜੁ ਬਹੁਤੇ ਮੀਤ ॥**
ਜੋ ਚਿਤੁ ਰਾਖਹਿ ਏਕੁ ਸਿਉ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਨੀਤਿ ॥ ੨੧ ॥ [੧੩੬੫]

੭= **ਖਟੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੂਰਖੈ ਸੁਨਾਇਆ ॥ ਜੈਸੇ ਦਹਦਿਸ ਪਵਨ ਝੁਲਾਇਆ ॥ ੩ ।[**੧੧੩੬]-੫

ਅਰਥ:- ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੂਰਖ ਨੂੰ ਛੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ (ਮੂਰਖ ਵਿਚਾਰਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀਹ ਸਮਝੇ ? ਉਸ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੈ) ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਦਸੀਂ ਪਾਸੀਂ (ਹਰ ਪਾਸੇ) ਹਵਾ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ (ਭਾਵ ਸਭ ਵਿਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ।

੮= **ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ ॥ ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ[੧] ਮਸਟਿ[੨] ਕਰਿ ਰਹੀਐ ॥** [੮੭੦]-੧ ੧=ਮੰਦਾ ਮਨੁੱਖ । ੨= ਚੁੱਪ ।

੯= **ਅੰਧਾ[੧] ਆਗੂ ਜੇ ਥੀਐ ਕਿਉ ਪਾਧਰੁ[੨] ਜਾਣੈ ॥** ੧=ਅਕਲੋਂ ਅੰਨ੍ਹਾਂ, ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ । ੨= ਪੱਧਰਾ ਰਾਹ ।
ਆਪ ਮੁਸੈ[੩] ਮਤਿ ਹੋਛੀਐ[੪] ਕਿਉ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣੈ ।।[੭੬੭]-੨-੬ ੩=ਠਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੪= ਹੋਛੀ ਅਕਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ।

੧੦= **ਰੂਪੈ ਕਾਮੈ ਦੋਸਤੀ ਭੁਖੈ ਸਾਦੈ ਗੰਢੁ ॥ ਲਬੈ ਮਾਲੈ ਘੁਲਿ ਮਿਲਿ ਮਿਚਲਿ ਊਘੈ ਸਉੜਿ ਪਲੰਘੁ ॥**
ਭਉਕੈ ਕੋਪੁ ਖੁਆਰੁ ਹੋਇ ਫਕੜੁ ਪਿਟੈ ਅੰਧ ॥ ਚੁਪੈ ਚੰਗਾ ਨਾਨਕਾ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਮੁਹਿ ਗੰਧੁ ।[੧੨੮੮]-੨੩

ਅਰਥ:- ਰੂਪ ਦੀ ਕਾਮ- (ਵਾਸਨਾ) ਨਾਲ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਹੈ, ਭੁਖ ਦਾ (ਖਾਣ ਦੇ) ਸੁਆਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਲੱਬ ਦੀ ਧਨ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਲਵੀਂ ਇਕ-ਮਿਕਤਾ ਹੈ, (ਨੀਂਦਰ ਨਾਲ) ਊਂਘ ਰਹੇ ਨੂੰ ਸਉੜੀ ਥਾਂ ਭਾਵ ਬੁਹੜੀ ਥਾਂ ਵੀ ਪੰਘ ਹੈ । ਕ੍ਰੋਧ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, (ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ) ਅੰਨ੍ਹਾ (ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ) ਖੁਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬਦ-ਜ਼ਬਾਨੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ (ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਮੂੰਹ ਵਿਚ (ਮੰਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ) ਬੋ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਬੋਲਣ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦਾ) ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ । ੧ ।

੧੧= **ਮੂਰਖੁ ਹੋਇ ਨ ਆਖੀ[੧] ਸੂਝੈ[੨] ॥ ਜਿਹਵਾ ਰਸੁ ਨਹੀ ਕਹਿਆ ਬੂਝੈ ॥** ੧=ਅਖਾਂ ਨਾਲ । ੨=ਸੁਝਦਾ ਨਹੀਂ ।
ਬਿਖੁ[੩] ਕਾ ਮਾਤਾ[੪] ਜਗ ਸਿਉ ਲੂਝੈ[੫] ॥ ੬ ॥ [੪੧੪]--੫ ੩= ਮਾਇਆ । ੪= ਮਸਤ ਹੈ । ੫= ਝਗੜਦਾ ਹੈ ।

ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਕਥਿਤ **ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨਾ** ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸੱਚ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬਚਨ ਕੁਝ ਸੁਆਰਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਛਾਪੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਅਥਵਾ ਮਨੁਖੱਤਾ ਨੂੰ ਲਾਹੇਵੰਦੀ ਸੇਧ, ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੰਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਖਬਾਰੀ **ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ** ਕਿਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ? ਅਰਥਾਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਹੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਮਨਮੁੱਖ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ, ਮਹਾਂ-ਪਾਪੀ ਅਤੇ ਹਤਿਆਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਅਜੇਹੇ ਪਾਪੀ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਦਰਸਨ ਨਾ ਕਰਾਈਂ :-

੧੨= **ਜਿਨਾ ਗੁਰੁ ਗੋਪਿਆ[੧] ਆਪਣਾ ਤੇ ਨਰ ਬੁਰਿਆਰੀ[੨] ॥** ੧= ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੨= ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ । ੩= ਸ਼ਲਾ, ਰੱਬ ਕਰਕੇ । ੪= ਮਹਾਂ ਪਾਪੀ । ੫= ਹਤਿਆਰੇ
ਹਰਿ ਜੀਉ[੩] ਤਿਨ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਨਾ ਕਰਹੁ ਪਾਪਿਸਟ[੪] ਹਤਿਆਰੀ[੫] ॥ [੬੫੧]-ਵਾ-੨੩

ਆਉ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਵੇਖੀਏ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਨ, ਕਿਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕ ਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਰਹੇ ? :-

ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚਲਾ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, **ਸਿੱਖ ਪੱਕਾ ਸਿੱਖ ਬਣੇ, ਹਿੰਦੂ ਪੱਕਾ ਹਿੰਦੂ ਬਣੇ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੱਕਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੇ ।** ਇਸ **ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ** ਵਿੱਚਲੇ ਸ਼ਬਦ **ਪੱਕਾ** ਦੇ ਵਰਤਨ ਢੰਗ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਧਰਮੀ-ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੂਝ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ **ਕੱਟੜ, ਮੁਤੱਸਬੀ** ਭਾਵ, ਜਿਹੜਾ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਝੱਲ ਹੀ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਚੇ-ਪਿੱਲੇ, ਮਲੇਛ ਅਥਵਾ ਕਾਫ਼ਰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੀ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਬੱਸ **ਪੱਕੇ** ਹੋਣ ਦੀ ਹੀ ਤਾਕੀਦ ਹੈ । ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ

ਤੇ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਨ ਤੁੱਲ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਧਰਮ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬੰਧਨਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਨਿਆਰਾ ਧਰਮ, ਕੇਵਲ ਸੁੱਚ-ਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਰਹਿਣੀ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜੁਗਤ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਧਰਮ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ।(੧੩) **ਦੇਖਹੁ ਅਚਰਜੁ ਭਇਆ । ਜਿਹ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਸੁਨਤ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧਿ ਸੋ ਰਿਦੈ ਗੁਰਿ ਦਇਆ** ॥ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਜੋਤਿ ਹੀ ਸਾਰੇ ਥਾਂਈ ਵਿਚਰ ਰਹੀ ਹੈ :-

੧੪= **ਜੋ ਅੰਤਰਿ ਸੋ ਬਾਹਰਿ ਦੇਖਹੁ ਅਵਰੁ ਨਾ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਜੀਉ ॥**
ਗੁਰਮੁਖਿ ਏਕ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰਿ ਦੇਖਹੁ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਸਮੋਈ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ [੫੯੯]-੫-੧੧

ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਇੱਕ ਨੂਰ ਦੀ ਹੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕੋਲ ਕਿਹੜੀ ਕਸਵੱਟੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅੰਤਰਯਾਮਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ **ਕੱਚਾ** ਜਾਂ **ਪੱਕਾ** ਅਥਵਾ **ਭਲਾ** ਜਾਂ **ਮੰਦਾ** ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ? :-

੧੫= **ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਰੁ ਉਪਾਇਆ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਸਭ ਬੰਦੇ ॥**
ਏਕ ਨੂਰ ਤੇ ਸਭੁ ਜਗੁ ਉਪਜਿਆ ਕਉਨ ਭਲੇ ਕੋ ਮੰਦੇ ॥ ੧ ॥
ਲੋਗਾ, ਭਰਮਿ ਨ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ ॥
ਖਾਲਿਕੁ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਕੁ, ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਸ੍ਰਬ ਠਾਂਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥[੧੩੪੯]-੩

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ (ਕਲਗੀਧਰਜੀ) ਆਪਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਫੁਰਮਾਨ ਵਿੱਚ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਈ ਵੰਡ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮਿੱਠੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾ-ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਇੱਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਇੱਕ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਮਾਨਣ ਵਾਲਾ (ਇੱਕੋ ਪਰਵਾਰ) ਦਰਸਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤ੍ਰ ਦੀ ਜ਼ਾਤ-ਧਰਮ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ, ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦਾ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ :-

ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਕਬਿਤ-- ੮੫

੧੬= **ਕੋਊ ਭਇਓ ਮੁੰਡੀਆ[1] ਸੰਨਿਆਸੀ ਕੋਊ ਜੋਗੀ ਭਇਓ ,**
ਕੋਊ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਕੋਊ ਜਤੀ ਅਨਮਾਨਬੋ ॥
ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਕੋਊ ਰਾਫਿਜ਼ੀ[2] ਇਮਾਮ ਸ਼ਾਫੀ,[3]
ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤ ਸਬੈ ਏਕੈ ਪਹਿਚਾਨਬੋ ॥
ਕਰਤਾ ਕਰੀਮ ਸੋਈ ਰਾਜ਼ਿਕ ਰਹੀਮ ਓਈ,[4]
ਦੂਸਰੋ ਨ ਭੇਦ ਕੋਈ ਭੂਲ ਭ੍ਰਮ ਮਾਨਬੋ ॥
ਏਕ ਹੀ ਕੀ ਸੇਵ ਸਬ ਹੀ ਕੋ ਗੁਰਦੇਵ ਏਕ,
ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸਬੈ ਏਕੈ ਜੋਤ ਜਾਨਬੋ ॥

੧=ਵੈਰਾਗੀ ਸਾਧੂ ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੇ ਚੇਲੇ ।
੨= ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ, ਸ਼ੀਅੱਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ।
੩= ਸੁੱਨੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਖ਼ਲੀਫ਼ਾ ।
੪= ਸਭ ਦਾ ਕਰਨਹਾਰ, ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਸਭ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸੱਬ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਹੈ ਸੋ ਦੁਜੈਗੀ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਧਰਮਾ ਦੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚ **ਪੱਕਾ** ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ **ਗੁਰਮੁਖ** ਮੰਨੀਏ ਜਾਂ **ਮਨਮੁਖ** ? ਨਿੰਦਕ ਹੋਏ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ?

ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਾਡਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਬਾਪ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹਾਂ, **ਤੂੰ ਸਾਂਝਾ ਸਾਹਿਬੁ ਬਾਪੁ ਹਮਾਰਾ** ॥ (੯੭) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾਂ ਲੱਦੇ ਇੱਕ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸੱਧਰ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ । ਏਸੇ ਉੱਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਖਾਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਾਨ ਲੇਵਾ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਰਸਤਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਤੀ ਹਜ਼ਾਰ (੩੫੦੦੦) ਮੀਲ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ । ਫਿਰ ਉਸ ਮਹਾਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ **ਪੱਕੇ** ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਫੁੱਟ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਿਉਂ ਦੇਵੇ ? ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਥਵਾ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧੁਰ-ਕੀ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪਰਚਲਤ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਸਰਬ ਸਾਂਝਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ, **ਖਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੂਦ ਵੈਸ ਉਪਦੇਸੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ** ॥ (੭੪੭) ਸਾਂਝੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿੱਖਰਵਾਂ ਰੂਪ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਡੱਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ :-

੧੭= **ਕੋਈ ਬੋਲੈ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕੋਈ ਖੁਦਾਇ ॥ ਕੋਈ ਸੇਵੈ ਗੁਸਈਆ ਕੋਈ ਅਲਾਹਿ ॥ ੧ ॥**
ਕਾਰਣ ਕਰਣ ਕਰੀਮ ॥ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਰਹੀਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਕੋਈ ਨਾਵੈ ਤੀਰਥਿ ਕੋਈ ਹਜ ਜਾਇ ॥ ਕੋਈ ਕਰੈ ਪੂਜਾ ਕੋਈ ਸਿਰੁ ਨਿਵਾਇ ॥ ੨ ॥
ਕੋਈ ਪੜੈ ਬੇਦ ਕੋਈ ਕਤੇਬ ॥ ਕੋਈ ਓਢੈ ਨੀਲ ਕੋਈ ਸੁਪੇਦ ॥ ੩ ॥
ਕੋਈ ਕਹੈ ਤੁਰਕੁ ਕੋਈ ਕਹੈ ਹਿੰਦੂ ॥ ਕੋਈ ਬਾਛੈ ਭਿਸ਼ਤ ਕੋਈ ਸੁਰਗਿੰਦੂ ॥ ੪ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਹੁਕਮ ਪਛਾਤਾ ॥

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪ੍ਰਭ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਤਿਨਿ ਭੇਦ ਜਾਤਾ ॥ ੫ ॥ [੯੯੫]-੯

ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮੂਲੇ, ਪਾਲਣ-ਹਾਰ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਏ ਕਿਰਪਲੂ ਪ੍ਰਮਤਮਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖਰੋ ਵੱਖਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਵੱਖ ਵੱਖ ਨਾਮਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਮਿਥੇ ਕੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤ-ਭਾਵ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਜੀਉਣ ਦੀ ਮੱਤ ਲੈ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ । ਭਾਵ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਉਚੇ ਅਤੇ ਸੁਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾ ਵਾਲਾ ਪਰਉਕਾਰੀ ਜੀਵਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈ ਸਕਣ ਵਾਲਾ ਅਸਲ ਧਰਮ ਹੈ ।

ਭੁਲਣ ਵਿਚਿ ਕੀਆ ਸਭੁ ਕੋਈ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਨ ਭੂਲੈ - ਮ: ੧ -੧੩੪੩ - ੪ ॥ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲੋਂ ਭੁੱਲ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ । **ਭੁਲਣ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਅਭੁਲੁ ਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰੁ** ॥(ਮ: ੧ - ੬੦ -੧੨)। ਕਰਤਾਰ ਜਾਂ ਕਰਤਾਰ-ਰੂਪ ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਹੀ ਅਭੁੱਲ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮਝਣ ਸਮੇਂ ਭੁੱਲ ਤਦ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤਿ ਤਿਆਗ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਲਕ ਨਾਲ ਅਰਥ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਸਮਝੀਏ । ਅੱਡ ਅੱਡ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਟਪਲਾ ਵੀ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਮਨਮੱਤੀ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਣ ਗੁਰ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਅਨਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ :-

੧੮= **ਸੋ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਜੋ ਬਿੰਦੇ ਬ੍ਰਹਮੁ ॥ ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਕਮਾਵੈ ਕਰਮੁ ॥**
ਸੀਲ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਰਖੈ ਧਰਮੁ ॥ ਬੰਧਨ ਤੋੜੈ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤੁ ॥
ਸੋਈ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਪੂਜਣ ਜੁਗਤੁ ॥ ੧੬ ॥
ਖਤ੍ਰੀ ਸੋ ਜੁ ਕਰਮਾ ਕਾ ਸੂਰੁ ॥ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਾ ਕਰੈ ਸਰੀਰੁ ॥
ਖੇਤੁ ਪਛਾਣੈ ਬੀਜੈ ਦਾਨੁ ॥ ਸੋ ਖਤ੍ਰੀ ਦਰਗਹ ਪਰਵਾਣੁ ॥
ਲਬੁ ਲੋਭੁ ਜੇ ਕੂੜੁ ਕਮਾਵੈ ॥ ਅਪਣਾ ਕੀਤਾ ਆਪੇ ਪਾਵੈ ॥ ੧੭ ॥ [੧੪੧੧]

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਨ ਮਹਾਂਵਾਕਾਂ ਤੋ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾ ਲੈਣੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਥਵਾ ਖੱਤ੍ਰੀ ਨੂੰ **ਪੱਕਾ** ਬ੍ਰਹਮਣ ਅਥਵਾ **ਪੱਕਾ** ਖੱਤ੍ਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ--**ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀ ਮਹਾਪੁਰਖ ਬਲਦੇ ਸਾਝੀ ਸਗਲ ਜਾਹਾਨੇ** ॥[੬੪੨]-੧੨ ਵਾਲੇ ਪੱਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ-ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਖੰਡਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਅਜੇਹੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਚਾਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਨਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦਾ ਉਗ੍ਰ ਪਾਪ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਬਦ ਦੇ ਪਦ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖੇ ਹਨ :-

ਪਦ ਅਰਥ :- ਬਿੰਦੇ - ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਹਮ - ਪਰਮਾਤਮਾ । ਸੰਜਮ - ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਜਤਨ । ਸੀਲ - ਚੰਗਾ ਮਿਠਾ ਸੁਭਾਉ । ਸੰਤੋਖੁ - ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤ੍ਰਿਪਤੀ । ਰਖੈ - ਨਿਬਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਬੰਧਨ - ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਫਾਹੀਆਂ । ਮੁਕਤੁ - ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ । ਪੂਜਣ ਜੁਗਤ - ਪੂਜਣ ਦੇ ਲਾਇਕ । ੧੬ । ਸੂਰ - ਸੂਰਮਾ । ਕਰਮਾ ਕਾ ਸੂਰ - (ਕਾਮਾਦਿਕ ਬਲੀ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ) ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਣ ਵਾਲਾ ਸੂਰਮਾ । ਪੁੰਨ - ਭਲੇ ਕਰਮ । ਪੁੰਨ ਦਾਨ - ਭਲੇ ਕਰਮ ਵੰਡਣੇ । ਸਰੀਰ - (ਭਾਵ) ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ । ਖੇਤੁ - ਸਰੀਰ-ਖੇਤ । ਦਾਨ - ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ (Note :- ਗੁਰੁ ਅਥਵਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਦਾਨ ਗਰੁਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੈ) । ਦਰਗਹ - ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ । ਆਪੇ - ਆਪ ਹੀ । ੧੭ ।

੧੯= **ਸੋ ਭਗਉਤੀ ਜੋੁ ਭਗਵੰਤੈ ਜਾਣੈ ॥ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ ॥**
ਧਾਵਤੁ ਰਾਖੈ ਇਕਤੁ ਘਰਿ ਆਣੈ ॥ ਜੀਵਤੁ ਮਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੈ ॥
ਐਸਾ ਭਗੁਤੀ ਉਤਮੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਵੈ ਸੋਇ ॥ ੨ ॥ [੮੮]-੧੪

ਅਰਥ :- ਭਗਉਤੀ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਂਦਾ ਹੈ), ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ (ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਲ) ਦੌੜਦੇ (ਮਨ) ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਰੱਖਦਾ ਹੈ,ਤੇ ਇੱਕ ਟਿਕਾਣੇ ਲਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਊਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ (ਮਾਇਆ ਵਲੋਂ) ਮਰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਤੋੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ) । ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਗਉਤੀ (ਭਗਤ) ਉਤੱਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਉਹ ਸਦਾ-ਥਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਛੜਦਾ) ।੨।

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਭਗੌਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਚਾ ਭਗਤ ਬਣਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

[੧੪੧] ਮਾਝ ਮਹਲਾ * ੧ * ਵਾਰ (੭)

੨੦= **ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ[੧] ਪੰਜਿ ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥** ੧= ਵਕਤ, ਸਮੇ ।
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ[੨] ॥ ੨= ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ ।
ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸ ਮਨ ਪੰਜਵੀ ਸਿਦਫਤਿ ਸਨਾਇ[੩] ॥ ੩= ਵਡਿਆਈ ।
ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿ ਕੈ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ[੪] ॥ ੩ ॥ [੧੪੧]-ਵਾ-੧ ੪=ਪਾਂਇਆਂ, ਇਜ਼ੱਤ ।

ਅਰਥ :- (ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪੰਜ ਵਕਤ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜੇ ਹੀ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦੇ (ਵਖੋ ਵਖਰੇ) ਪੰਜ ਨਾਮ ਹਨ (ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਅਸਲ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਇਉਂ ਹਨ -) ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਿਮਾਜ਼), ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੂਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ ਤੀਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਤੀਜਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਨੀਅਤਿ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣਾ ਇਹ ਚੌਥੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨੀ ਇਹ ਪੰਜਵੀਂ ਨਮਾਜ਼ ਹੈ । (ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨਿਮਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ) ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਬਨਾਉਣ-ਰੂਪ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾਏ (ਭਾਵ, ਤਾਂ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ।

ਰੱਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ, ਭਾਵ, ਪੰਜੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ, ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਦਿ ਸੱਭ ਕੁਝ ਛੱਡ-ਛਡਾ

ਕੇ ਕੀ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੇਗਾ ? ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਖੌਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ-ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ-ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ (ਅਜੋਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨੇ ਕੁ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ ਪਏ ।(ਬਹੁਤੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ੯੦ % ਮਰਯਦਾ ਬ੍ਰਾਹਣੀ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਫਿਰਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਆਰਾ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ)

ਆਉ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ **ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ** ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਈਏ :-

੨੧= **ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥**
ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲ ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ ॥
ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥
ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥
ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ ਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਵੈ ॥ ੧ ॥ [੧੪੧]-ਵਾਰ-੮

ਅਰਥ : ਅਸਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜੇ (ਉਹੋ ਜਿਹਾ) ਬਣੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਾਏ । (ਅਸਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਲਈ) ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਂ (ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ) ਮਜ਼ਹਬ (ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਣ) ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ, (ਫਿਰ) ਜਿਵੇਂ ਮਸਕਲੇ ਨਾਲ ਜੰਗਾਲ ਲਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ (ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦਾ) ਧਨ (ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨਾਲ) ਵੰਡ ਕੇ ਵਰਤੇ (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌਲਤ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰੇ) (ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਾਲੇ) ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਤੁਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੇ, ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁਕਾ ਦੇਵੇ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਅਜੇਹੀ ਸਿਖਿਆ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਾਹ ਜਾਏ) ਰੱਬ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨੇ, ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਮੰਨੇ ਤੇ ਖ਼ੁਦੀ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ , ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ) ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣੇ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾ ਅਖਵਾਏ । ੧ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ, ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਣ ਦੀ, ਕੁਰਾਬਨੀਆਂ ਦੇਣ ਆਦਿ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ)

ਇਹ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੀ ਬਿਬੇਕ-ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਗੁਰ-ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਝਰਨੇ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਵਹਿ ਤੁਰਦੀ ਕਿ, ਹੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੀ ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀਓ ! ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਣਾ ਲੈ, ਭਗੌਤੀ ਬਣਾ ਲੈ ਆਪਣਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਲੈ । ਮੈਨੂ , ਜੈਦਿਉ ਬਣਾ ਲੈ, ਮੈਨੂ ਸਦਨਾ ਬਣਾ ਲੈ, ਮਰਦਾਨਾ, ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਅਥਵਾ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਲੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂ ਉਚੀ ਰਹਿਣੀ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੈ ਉਹ ਅਖੀਆਂ ਪਰਦਾਨ ਕਰ **ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸੰਦੋ ਮਾ ਪਿਰੀ** । ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਪੰਜ ਵੈਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਸਭ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਜਾਨਣ ਦੀ ਬੁੱਧ ਬਖ਼ਸ਼ । ਸਰਬੱਤ ਕਾ ਭਲਾ ਲੋਚਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸੁਚੇ-ਆਚਰਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦੇ, ਹੇ ਬਾਬਾ ! ਤੇਰਾ ਉਪਕਾਰ ਹੋਵੇ, ਮੇਰੀ ਨਿਮਾਣੇ ਦੀ ਇਹ ਪੁਕਾਰ ਸੁਣ ਲੈ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ।

ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਧਰਮ ਦੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਖ਼ਾਸ ਕਰਮਕਾਂਡੀ ਬੰਧਣਾ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਅਗਿਆਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਨਮੁਖ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਉੱਚਾ-ਸੁੱਚਾ ਆਚਰਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚੱਲਤ ਅਖੌਤੀ ਧਰਮਾ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ, **ਹਿੰਦੂ ਪੂਜੈ ਦੇਹੁਰਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਮਸੀਤ ॥ ਨਾਮੇ ਸੋਈ ਸੇਵਿਆ, ਜਹ ਦੇਹੁਰਾ ਨ ਮਸੀਤਿ ॥**੮੭੪ -੩-੭ । **ਨਾ ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਅਲਹ ਰਾਮ ਕੇ ਪਿੰਡੁ ਪਰਾਣ ॥**

ਗਿਅਨ ਦੇ ਅਥਾਹ ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਅਜੇਹੇ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਬੇਅੰਤ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਥਾਇ ਸਾਖੀਆਂ ਬੋਲ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁੱਚ-ਆਚਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਮਨ-ਮੁਖ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ :-

੨੨= **ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਆਖਿਆ ਸੁਖਾਵੈ ਨਾਹੀ ਤਿਨਾ ਮੁਹ ਨੂੰ ਸਚਾ ਭਗਤ ਬਣਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ।**

[੧੪੧] ਮਾਝ ਮਹਲਾ * ੧ * ਵਾਰ (੭)

੨੦= **ਪੰਜਿ ਨਿਵਾਜਾ ਵਖਤ੧ ਪੰਜਿ** ਪੰਜਾ ਪੰਜੇ ਨਾਉ ॥ ੧= ਵਕਤ, ਸਮੇ ।
ਪਹਿਲਾ ਸਚੁ ਹਲਾਲ ਦੁਇ ਤੀਜਾ ਖੈਰ ਖੁਦਾਇ੨ ॥ ੨= ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ ।
ਚਉਥੀ ਨੀਅਤਿ ਰਾਸ ਮਨ ਪੰਜਵੀ ਸਿਦਫਤਿ ਸਨਾਇ੩ ॥ ੩= ਵਡਿਆਈ ।
ਕਰਣੀ ਕਲਮਾ ਆਖਿ ਕੈ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਸਦਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਜੇਤੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੈ ਕੂੜੀ ਪਾਇ੪ ॥ ੩ ॥ [੧੪੧]-ਵਾ-੧ ੪=ਪਾਂਇਆਂ, ਇਜ਼ੱਤ ।

ਅਰਥ :- (ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਹਨ, (ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਪੰਜ ਵਕਤ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜੇ ਹੀ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦੇ (ਵਖੋ ਵਖਰੇ) ਪੰਜ ਨਾਮ ਹਨ (ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਤ ਵਿਚ ਅਸਲ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਇਉਂ ਹਨ -) ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸਵੇਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਿਮਾਜ਼), ਹੱਕ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੂਜੀ ਨਿਮਾ**ਜ਼ ਹੈ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਸਭ ਦਾ** ਭਲਾ ਮੰਗਣਾ ਤੀਜੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ ਤੀਜਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਨੀਅਤਿ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਰੱਖਣਾ ਇਹ ਚੌਥੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਕਰਨੀ ਇਹ ਪੰਜਵੀਂ ਨਮਾਜ਼ ਹੈ । (ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਨਿਮਾਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ) ਉੱਚਾ ਆਚਰਨ ਬਨਾਉਣ-ਰੂਪ ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾਏ (ਭਾਵ, ਤਾਂ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ) ।

ਰੱਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਅਡੰਬਰ, ਭਾਵ, ਪੰਜੇ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ, ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਦਿ ਸੱਭ ਕੁਝ ਛੱਡ-ਛਡਾ ਕੇ ਕੀ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰੇਗਾ ? ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਖੌਤੀ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਧਰਮ

ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ **ਸੀ । ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਾਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲੇ ਮ**ਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ-ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ-ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰੀ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ (ਅਜੋਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਨੇ ਕੁ ਸ਼ਬਦ **ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨੀ** ਪਏ ।(ਬਹੁਤੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ੯੦ % ਮਰਯਦਾ ਬ੍ਰਾਹਣੀ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਫਿਰਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਆਰਾ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ)

ਆਉ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਈਏ :-

੨੧= ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵਣੁ ਮੁਸਕਲੁ **ਜਾ ਹੋਇ ਤਾ ਮੁਸਲਮਾਣੁ ਕਹਾਵੈ ॥**
ਅਵਲਿ ਅਉਲਿ ਦੀਨੁ ਕਰਿ ਮਿਠਾ ਮਸਕਲ ਮਾਨਾ ਮਾਲੁ ਮੁਸਾਵੈ ॥
ਹੋਇ ਮੁਸਲਿਮੁ ਦੀਨ ਮੁਹਾਣੈ ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਵੈ ॥
ਰਬ ਕੀ ਰਜਾਇ ਮੰਨੇ ਸਿਰ ਉਪਰਿ ਕਰਤਾ ਮੰਨੇ ਆਪੁ ਗਵਾਵੈ ॥
ਤਉ ਨਾਨਕ ਸਰਬ ਜੀਆ ਮਿਹਰੰਮਤਿ ਹੋਇ ਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਵੈ ॥ ੧ ॥ [੧੪੧]-ਵਾਰ-੮

ਅਰਥ : ਅਸਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਵਾਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ ਜੇ (ਉਹੋ ਜਿਹਾ) ਬਣੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਖਾਏ । (ਅਸਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਲਈ) ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਂ (ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ) ਮਜ਼ਹਬ (ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਣ) ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ, (ਫਿਰ) ਜਿਵੇਂ ਮਸਕਲੇ ਨਾਲ ਜੰਗਾਲ ਲਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ (**ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਦਾ) ਧਨ (ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨਾਲ) ਵੰਡ ਕੇ ਵਰਤੇ (ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੌਲਤ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਦੂਰ ਕਰੇ) (ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਾਲੇ) ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ** ਤੁਰ ਕੇ ਮੁ**ਸਲਮਾਨ ਬਣੇ**, ਤੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਮੁਕਾ ਦੇਵੇ (ਭਾਵ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਦੇ ਅਜੇਹੀ ਸਿਖਿਆ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਾਹ ਜਾਏ) ਰੱਬ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮੰਨੇ, ਕਾਦਰ ਨੂੰ ਹੀ (ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਮੰਨੇ ਤੇ ਖ਼ੁਦੀ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ , ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਰੱਬ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ) ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬਣੇ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾ ਅਖਵਾਏ । ੧ । (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ, ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਣ ਦੀ, ਕੁਰਾਬਨੀਆਂ ਦੇਣ **ਆਦਿ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿ**ਸੇ ਥਾਂ ਸਿਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ)

ਇਹ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੀ ਬਿਬੇਕ-ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਗੁਰ-ਸਿੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਝਰਨੇ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਵਹਿ ਤੁ ਦੀ ਰੰਗ਼ਣ ਦੀ ਢੱਲ੍ਹਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਆਭਾ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਪਾਂ ਅਪਰਾਧਾਂ ਵਾਲੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਅਨ੍ਹੇਰਾ ਮਿਟਦਾ ਹੋਵੇ । ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਮੋਘ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਲੈ ਕਿ ਹੀ ਬਾਬਾ, ਧਰਤ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸੋਧਨ ਚੜਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੋ ਕ੍ਰੋੜ ਤੱਕ ਪੁਜ ਗਈ ਸੀ । ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦਾ ਪੱਕਾ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਸਿਧਾਂਤ **ਨਿਰਵੈਰਤਾ** ਅਤੇ **ਖਿਮਾਂ** ਦਾ ਹੈ :-

੨੪= **ਵਵਾ ਵੈਰੁ ਨ ਕਰੀਐ ਕਾਹੂ ॥ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮ ਸਮਾਹੂ ॥....**
ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਮਿਟੇ ਤਿਹ ਮਨ ਤੇ ॥ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗੁਰਮੁੱਖ ਜੋ ਸੁਨਤੇ ॥ [੨੫੯]-੪੬
੨੫= **ਗੁਰਮਖਿ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਗਵਾਵੈ ॥ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਗਲੀ ਗਣਤ ਮਿਟਾਵੈ ॥**
ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਖਸਮ ਪਛਾਤਾ ॥ [੯੪੨]-੩੭

ਅਰਥ:- ਗੁਰਮੁਖਿ (ਭਾਵ, ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਤਰੁਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ (ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਿੱਚ ਵਸਦੇ ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਰੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਗਣਤ ਰਖਣੀ (ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵਿਰੁਧ ਕਿਸੇ ਵੈਰ ਦਾ ਕੋਈ ਲਿਖਤੀ ਯਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀੰ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਣਾ) ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

੨੬= **ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਲਾਗੇ ਨਾਮ ਸੁਆਦਿ ॥ ਕਾਹੇ ਜਨਮ ਗਵਾਵਹੁ ਵੈਰਿ ਵਾਦਿ ॥ ੨ ॥**[੧੧੭੬]-੧੩

ਅਰਥ:-(ਹੇ ਭਾਈ ! ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪਵੋ, ਕਿਉਂਕਿ) ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇ ਸੁਆਦ (ਭਾਵ, ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ) ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਸਕੀਦਾ ਹੈ । ਐਵੇਂ ਵੈਰ - ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗਵਾ ਰਹੇ ਹੋ ।

੨੬= **ਮਨਿ ਤਨਿ ਵਸਿਆ ਸਚਾ ਸੋਈ ॥ ਬਿਖੜਾ ਥਾਨੁ ਨਾ ਦਿਸੈ ਕੋਈ ॥**
ਦੂਤ ਦੁਸਮਣ ਸਭਿ ਸਜਣ ਹੋਏ ਏਕੋ ਸੁਆਮੀ ਆਹਿਆ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥ [੧੦੭]-੩੬

ਭਾਵ, ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਤਨ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਦੂਤ (ਕੋਈ ਦੋਖੀ) ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸੱਜਣ ਹੀ ਸੱਜਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ, **ਤੂੰ ਨਿਰਵੈਰੁ ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਨਿਰਮਲ ॥ ਜਿਨ ਦੇਖੇ ਸਭ ਉਤਰਹਿ ਕਲਮਲ ॥** (੧੦੮) । ਭਾਵ, ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਾਰਨ ਤੇਰੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਵੀ ਵੈਰ ਆਦਿਕ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹਨ । ਤੇਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕੀਤਿਆਂ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਕਲਮਲ ਭਾਵ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਹੇ ਨਾਮ ਰਸੀਏ ਗੁਰਮੁਖ ਜਨਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤਾਂ ਹੋ ਹੀ ਇਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ :-

੨੭= **ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸਭਿ ਸੁਖ ਪਾਈ ॥**
ਓਹੁ ਆਪਿ ਤਰਿਆ ਕੁਟੰਬ ਸਿਉ ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਤਰਾਈ ॥
ਓਨਿ ਹਰਿ ਨਾਮਾ ਧਨੁ ਸੰਚਿਆ ਸਭ ਤਿਖਾ ਬੁਝਾਈ ॥
ਓਨਿ ਛਡੇ ਲਾਲਚ ਦੁਨੀ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
ਓਸੁ ਸਦਾ ਸਦਾ ਘਰਿ[੧] **ਅਨੰਦੁ ਹੈ ਹਰਿ ਸਖਾ ਸਹਾਈ ॥** ੧= ਹਿਰਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ।
ਓਨਿ ਵੈਰੀ ਮਿਤ੍ਰ ਸਮ[੧] **ਕੀਤਿਆ ਸਭ ਨਾਲਿ ਸੁਭਾਈ**[੨] **॥** ੧= ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ । ੨=ਚੰਗੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲਾ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਹੋਆ ਓਹੀਅਲੁ[3] ਜਗ ਮਹਿ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਜਪਾਈ ॥ ੩=ਪਰਗਟ, ਉੱਘਾ, ਨਾਮਣੇ ਵਾਲਾ ।
ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ ॥ ੩ ॥ [੧੧੦੦]-੧੬

ਕਿਡੇ ਅਨਰਥ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ **ਸੰਤ** ਵੀ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਾਲੀ ਘਟੀਆ ਭਾਸਾ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸਗੋਂ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਧੁਨੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, **ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਕੈ ਗ੍ਰਿਹਿ ਪੀਸਉ ਨੀਤਿ ॥ ਜਿਸੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਵੈਰੀ ਸਭ ਮੀਤ ॥ ੫ ॥**(੨੪੦) ।

ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਸਦਾ ਲਈ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿਧਾਂਤ **ਖਿਮਾਂ** ਹੈ :-

੨੮= **ਖਿਮਾ ਗਹੀ ਬ੍ਰਤੁ ਸੀਲ ਸੰਤੋਖੰ ॥ ਰੋਗੁ ਨ ਬਿਆਪੈ ਨ ਜਮ ਦੋਖੰ ॥**
ਮੁਕਤ ਭਏ ਪ੍ਰਭ ਰੂਪ ਨ ਰੇਖੰ ॥ ੧ ॥[੨੨੩]-ਅਸਟ- ੭

ਅਰਥ :- (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਗਤ) ਖਿਮਾਂ ਗੁਣ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਸਹਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੀਲ ਭਾਵ ਮਿਠਾ ਸੁਭਾਉ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਦਾ ਬ੍ਰਤ ਰਖਦਾ ਹੈ (ਭਾਵ, ਸੰਤੋਖ ਅਤੇ ਮਿਠਾ ਬੋਲਣਾ ਉਸ ਦੇ ਨਿਤ ਦੇ ਕਰਮ ਹਨ) । (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਭਗਤ ਉੱਤੇ ਕਾਮਾਦਿਕ ਕੋਈ) ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਅਜੇਹੇ ਭਗਤ ਮੁਕਤਿ (ਭਾਵ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ) ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰੂਪ-ਰੇਖ ਰਹਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧ ।

੨੯= **ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਹਮ ਕਉ ਸਰੀਰ ਸੁਧਿ ਭਈ ॥ ਹਉਮੈ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਸਭ ਅਗਨਿ ਬੁਝਈ ॥**
ਬਿਨਸੇ ਕ੍ਰੋਧ ਖਿਮਾ ਗਹਿ ਲਈ ॥ ੭ ॥ [੨੩੩]-੮

ਅਰਥ :- (ਹੇ ਭਾਈ !) ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ (ਦਾ ਲਾਭ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੂਝ ਆ ਗਈ ਹੈ । (ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਹਉਮੈਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅੱਗ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਕ੍ਰੋਧ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਦਾ (ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਣ) ਖਿਮਾ ਧਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

੩੦= **ਖਿਮਾ ਵਿਹੂਣੇ ਖਪਿ ਗਏ ਖੂਹਣਿ ਲਖ ਅਸੰਖ ॥ ਗਣਤ ਨ ਆਵੈ ਕਿਉ ਗਣੀ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮੁਏ ਬਿਸੰਖ ।**[੯੩੭]-੪੯

ਪਦ ਅਰਥ :- ਖਿਮਾ ਵਿਹੂਣੇ - ਖਿਮਾ-ਗੁਣ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇਂ (ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਣਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ) । ਖੂਹਣ - ਅਖਯੌਹਿਣੀ [ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸੇਨਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ੨੧੮੭੦ ਰਥ, ੨੧੮੭੦ ਹਾਥੀ, ੬੫੬੧੦ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਅਤੇ ੧੦੯੩੫੦ ਪੈਦਲ ਸਪਾਹੀ ਹੋਣ ---ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ] ਅਸੰਖ - ਅਣਗਿਣਤ । ਕਿਉ ਗਣੀ - ਗਿਣਨ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ? ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਬਿਸੰਖ - ਅਣਗਿਣਤ ।

੩੧= **ਮਨੁ ਮੋਤੀ ਜੇ ਗਹਿਣਾ ਹੋਵੈ ਪਉਣੁ[1] ਹੋਵੈ ਸੂਤ[2] ਧਾਰੀ ॥** ੧= ਸੁਆਸ । ੨= ਧਾਗਾ ।
ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ਕਾਮਣਿ[3] ਤਨਿ ਪਹਿਰੈ ਰਾਵੈ ਲਾਲ[4] ਪਿਆਰੀ ॥੧॥ [੩੫੯] ੩= ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ । ੪=ਪ੍ਰਭੂ-ਪਤੀ ।

ਅਰਥ:- ਜੇ ਜੀਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁੱਚੇ ਮੋਤੀ ਵਰਗਾ ਗਹਿਣਾ ਬਣਾ ਲਏ (ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਬਣਾਨ ਲਈ ਧਾਗੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ) ਜੇ ਸੁਆਸ ਸੁਆਸ (ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਮੋਤੀ ਪ੍ਰੋਣ ਲਈ) ਧਾਗਾ ਬਣੇ, ਜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਨੂੰ ਸਹਾਰ ਲੈਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵ - ਖਿਮਾ - ਨੂੰ ਜਿਵ-ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਪਹਿਨ ਲਏ, ਤਾਂ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । [੩੫੬] ਆਸਾ ਮਹਲਾ * ੧ * (੩+੩੭)

੩੨= **ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਮਨੈ ਮਹਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਖਿੰਥਾ[1] ਖਿਮਾ ਹਢਾਵਉ** ॥ ੧= ਗੋਦੜੀ । ੩=ਮਨ ਦੀ ਅਡੋਲਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ।
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨਉ ਸਹਜ[2] ਜੋਗ ਨਿਧਿ[3] ਪਾਵਉ ॥ ੧ ॥ [੩੫੯]-੩-੩੭ ੪=ਜੋਗ(ਦੀ ਕਮਲਈ ਦਾ) ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ।

੩੩= **ਸਚੁ ਵਰਤੁ, ਸੰਤੋਖੁ ਤੀਰਥੁ, ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਇਸਨਾਨ ॥**
ਦਇਆ ਦੇਵਤਾ, ਖਿਮਾ ਜਪਮਾਲੀ, ਤੇ ਮਾਣਸ ਪਰਧਾਨ ॥ [੧੨੪੫]-ਵਾ-੨੧

੩੪= **ਸੂਹਾ ਵੇਸੁ[1] ਸਭੁ ਉਤਾਰਿ ਧਰੇ ਗਲਿ ਪਹਿਰੇ ਖਿਮਾ ਸੀਗਾਰੁ ॥**[੭੮੬]--੧ ੧=ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਭੇਖ ,ਬਾਣੇ ॥

ਜਿਸ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਲੈਣ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੁਝ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਾ(ਸ਼ਾਇਦ ਵਿੱਕਰੀ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿਚ) ਰਹੇ ਹੋ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ? :-

੩੫= **ਅਲਪ ਅਹਾਰ ਸੁਲਪ ਸੀ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਸਯਾ ਛਿਮਾ ਤਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥...੧॥**

ਹਾਜ਼ਰਾ-ਹਜ਼ੂਰ ਸਰਬ ਗੁਣਾ-ਭਰਪੂਰ ਦਸਾਂ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਹੀ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਖਿਮਾ ਹੈ ਭਾਵ ਖਿਮਾ ਬਿਹੀਣ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਜਿਥੇ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਓਥੇ ਸੰਤਤਾਈ ਨਹੀਂ । ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਝੂਠੀਆਂ ਜੋੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ :-

੩੬= **ਕਬੀਰਾ ਜਹਾ ਗਿਆਨੁ ਤਹ ਧਰਮੁ ਹੈ ਜਹਾ ਝੂਠੁ ਤਹ ਪਾਪੁ ॥**
ਜਹਾ ਲੋਭੁ ਤਹ ਕਾਲੁ ਹੈ ਜਹਾ ਖਿਮਾ ਤਹ ਆਪਿ ॥ ੧੫੫ ॥ [੧੩੭੨]

ਹਥਿਆਰ ਇੱਕਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਾਟੇ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਦੇ ਸਿਆਸੀ ਭਾਸ਼ਨਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਹੋਣਾ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਾ ਤੋ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਂਜ ਹੈ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸੰਤ ਸਨ । ਕਦੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਸੀਤਲਤਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾ ਤਿਆਗਿਆ ਹੈ ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦਨ ਦੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਜਹਿਰੀ ਸੱਪ ਚਿੰਬੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੀਤਲਤਾ ਨਹੀਂ ਗੁਆਂਦਾ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਕ੍ਰੋੜਾ ਅਸੰਤ ਭਾਵ ਮੰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਘੇਰਾ ਆ ਪਾਉਣ ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਸੰਤਤਾਈ ਵਾਲੇ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦਾ :-

੩੭= **ਕਬੀਰ ਸੰਤੁ ਨ ਛਾਡੈ ਸੰਤਈ ਜਉ ਕੋਟਿਕ ਮਿਲਹਿ ਅਸੰਤ ॥**
ਮਲਿਆਗਰੁ ਭੁਯੰਗਮ ਬੇਢਿਓ, ਤ ਸੀਤਲਤਾ ਨ ਤਜੰਤ ॥ ੧੭੪ ॥ [੧੩੭੩]

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਪਦ ਅਰਥ :- ਸੰਤਈ - ਸੰਤ ਦਾ ਸੁਭਾਓ-, ਚਿੱਤ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ । ਜਉ- ਭਾਂਵੇਂ । ਕੋਟਿਕ - ਕ੍ਰੋੜਾਂ । ਅਸੰਤ - ਵਿਕਾਰੀ ਬੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਮਲਿਆਗਰੁ - ਚੰਦਨ ਦਾ ਬੂਟਾ । ਭੁਯੰਗਮ - ਸੱਪ । ਬੇਢਿਓ - ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ।

ਉਂਜ ਵੀ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਰੰਭੇ ਗਏ ਸਿਆਸੀ ਘੋਲ ਵਿੱਚ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਬੋਲੇ ਗਏ ਬਚਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਭੁਲਣਾ, ਕੌਮੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ । ਸੰਤ ਜੀ ਅਜੇਹੀ ਭੁੱਲ ਕਦੇ ਕਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਕਦੇ ।

ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਟੱਲ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਿਆਰੇ ਚਲਨ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣ ਜਾਏ ਗਾ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਓਦੋਂ ਹੀ ਥਾਲੀ ਵਿੱਚ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਮਿਲਿਆਹੀ ਇਸੇ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਸੀ - **ਜਬ ਲਗ ਰਹੇ ਖਾਲਸਾ ਨਿਆਰਾ** (ਸਿਰਫ਼) **ਤੱਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਆ ਮੈਂ ਸਾਰਾ** ॥ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਬਚਨਾ ਦੀ ਮਹਤਤਾ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਰਥ, **ਧੱਕੇ ਖਾਣਾ** ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿਤਵਿਆ ਤਖ਼ਤ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਲਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੇਹੜਾ ਉਸ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਜਹਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਦਰ ਮਿਲੇਗਾ :-

੩੮= **ਤਖ਼ਤਿ ਬਹੈ ਤਖਤੈ ਕੀ ਲਾਇਕ ॥ ਪੰਚ ਸਮਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਇਕ ॥**
ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਸਹਸਾ ਭਰਮੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥ ੧੪ ॥
ਤਖਤਿ ਸਲਾਮੁ ਹੋਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥ ਇਹ ਸਾਚੁ ਵਡਿਆਈ ਗੁਰਮਤਿ ਲਿਵ ਜਾਤੀ ॥
ਨਾਨਕ ਰਾਮੁ ਜਪਹੁ ਤਰੁ ਤਾਰੀ ਹਰਿ ਹਰਿ ਅੰਤਿ ਸਖਾਈ ਪਾਇਆ ॥ ੧੫ ॥[੧੦੩੯]-੧-੧੮

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੀਸਰੇ ਸਰੂਪ ਸਮੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਪਾਵਨ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮਾਝਾਈ :-

੩੯= **ਤਖਤਿ ਰਾਜਾ ਸੋ ਬਹੈ ਜਿ ਤਖ਼ਤੈ ਲਾਇਕ ਹੋਈ ॥ ਜਿਨੀ ਸਚੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸਚੁ ਰਾਜੇ ਸੇਈ ॥**
ਏਹਿ ਭੂਪਤਿ ਰਾਜੇ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਦੁਖੁ ਹੋਈ ॥ਕੀਤਾ ਕਿਆ ਸਾਲਾਹੀਐ ਜਿਸੁ ਜਾਦੇ
ਬਿਲਮ ਨ ਹੋਈ ॥ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਬੂਝੈ ਸੁ ਨਿਹਚਲ ਹੋਈ ॥ ੬ ॥[੧੦੮੮]

ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦ ਖਾਲਸਾ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਲਾਇਕ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਵਾਲਾ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ । ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿ ਨਿਆਰੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ । ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਫੱਕਾ ਮਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਫ਼ਰੰਗੀ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਤੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਤੇਜ-ਪਰਤਾਪ ਦੇਖ ਕੇ ਠਠੰਬਰ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਕਰ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਭਲਾਈ ਮੰਨੀ ਸੀ । ਪਰ ਇਹ ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਓਨਾ ਚਿਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਆਪਣਾ ਨਿਆਰਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਨਿਆਰਾ ਆਚਰਨ ਸਾਂਭੀ ਰਖਣਾ ਸੀ । ਅਰਥਾਤ ਆਚਰਨ ਦੇ ਡਿਗਦਿਆਂ ਹੀ ਤੇਜ-ਪਰਤਾਪ ਖੁੱਸ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਬਚਨ ਵੀ ਉਸੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਜ-ਤਖ਼ਤ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ :-

੪੦= **ਮਾਈ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਹਰਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਾਧਾ ॥**
ਬਚਨੁ ਗੁਰੂ ਜੋ ਪੂਰੈ ਕਹਿਓ ਮੈ ਛੀਕ ਗਾਂਠਰੀ ਬਾਧਾ ॥ ੧ ॥[੧੨੦੪-੧

ਅਰਥ:-(ਹੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ) ਮਾਤਾ ! (ਮੈਨੂ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਰਹਣ ਵਾਲੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਾਧ (ਭਾਵ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ) ਵੀ ਅਟੱਲ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । (ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ) ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਿਹਾ (ਹਰ) ਬਚਨ ਬੜਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ ।

ਕਿਉ ਕਿ ਪਹਾੜ,ਧਰਤੀ,ਪਾਣੀ,ਹਵਾ ਸੱਭ ਕੁਝ ਨਾਸ-ਵੰਤ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੈ - **ਗਿਰਿ ਬਸੁਧਾ ਜਲ ਪਵਨ ਜਾਇਗੋ, ਇਕਿ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ ॥** (੧੨੦੪) ਪਰ ਅਸਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ (ਜਬ ਲਗ ਰਹੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨਿਆਰਰਾ.... ਤਬ ਲਗ....) ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਤਾ ਬੋਲੀ ਪਰ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਏਸੇ ਬਚਨ ਦੀ ਅਟਲਤਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਭ ਕੁਝ ਗੁਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਆਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅੰਤ੍ਰਯਾਮਤਾ ਵਾਲੀ ਦਿਬ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੋਗ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਤੇ ਕੇਵਲ **ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ** ਹੀ ਹੈ । ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਮੁੱਖਵਾਕ ਇਹ ਹੋਇਆ :- **ਜਬ ਇਹ ਗਹੇ ਬਿੱਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ॥ ਮੈਂ ਨ ਕਰੂ ਇਨ ਕੀ ਪਰਤੀਤ ।** ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਤਾਂਈ ਵੀ ਇਸ ਬਚਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਪਰ ਬਿੱਪ੍ਰ ਜੀ ਤਾਂ ਓਸੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਇਸ ਅਨਮੋਲ ਮਹਾਂਵਾਕ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਉਸੇ ਰੀਤ ਨੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਬੁੱਧ ਧਰਮ ਦਾ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਾਜ ਖੇਹ ਵਿੱਚ ਰਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਆਪਣੀ **ਪੱਤ੍ਰੀ** ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਵੜਿਆ (ਪੱਤ੍ਰੀ ਵਾਚ ਕਰ ਸ਼ੁਭ ਨਹੂਰਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਭਰਮ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੀ)।

ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਪੱਕੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਦੁਸ਼ਮਣ, ਚਲਾਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ, ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੇਦਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਉਹ ਕਥਾਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਆਚਰਨ-ਹੀਨ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਣੀ ਅਰੰਭ ਦਿਤੀ ਕਿ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਈਸ਼ਵਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਰਾਜੇ ਨਿਹਕਲੰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ, ਬਾਲਮੀਕ ਰਮਾਇਣ ਦੇ ਬਾਲ ਕਾਂਡ ਦਾ ੪੫ਵਾਂ ਅਧਿਆਇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਅ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ **ਸੁਰਾ** ਭਾਵ **ਸ਼ਰਾਬ**

ਪੀਣ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਵਤੇ **ਸੁਰ** ਕਹਾਏ ਸਨ । ਫਿਰ ਓਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ੫੨ਵਾਂ ਕਾਂਡ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਨਵਾਸ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਗੰਗਾ-ਮਯਾ ਦੇ ਸੁਖਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਰਾਮ ਬਨਵਾਸ ਤੋਂ ਮੁੜਕੇ ਅਯੋਧਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ (ਸੀਤਾ) ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਵਸਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਊਆਂ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ **ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਘੜਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ** ਭੇਟਾ ਕਰੇਗੀ (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੨੧੯) । ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਸਕੰਧ ੧੦ ਦੇ ੨੨ ਵਿਚੋਂ ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਚੀਰ-ਹਰਨ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਲੀਲ੍ਹਾ ਸੁਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾ ਨੂੰ ਨਗਨ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਮਾਨੁਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਹਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਫਿਰ ਮਹਾਰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਮਾਰੂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਵਰਤਿਆ । (ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਯਾਮ- ਕਵੀ ਦਾ ਲਿਖਆ) **ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ** (ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਹੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਕਾਰਨ) ਜੋ **ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ** ਦਾ ਉਘਾ ਭਾਗ ਹੈ ਦਾ ਸਵੈਯਾ ੩੨੯ ਜਿਸ ਵਿਚੱ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀਆਂ ਹੀ ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਸ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਲਈ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉੱਦੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਾਇਆ । ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਉਹ ਭਾਗ ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ੧੬੧੦੮ ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਤੀ ਅਤੇ ਹਰ ਰਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ੧੦/੧੦ ਕਾਕੇ ਅਤੇ ੧/੧ ਕਾਕੀ ਦਾ ਪਿਤਾ ਹੋਣਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਗਾਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਢੁੱਕਦੇ **ਕਿਸ਼੍ਨਾਵਤਾਰ-ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਵੈਯੇ ੨੧੧੨ ਤੋਂ ੨੧੧੬** ਤੱਕ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ ਸੁਣਾਏ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਭਗਵਾਨ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਰਾਮਜਣੀਆਂ (ਮੰਦ-ਕਰਮੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਭਾਵ ਕੰਜਰੀਆਂ) ਦਾ ਨਾਚ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਪੋਸਤ, ਅਫ਼ੀਮ, ਭੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਚਾਰੇ ਨਸ਼ੇ ਇਕੋ ਸਮੇ ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਅਰਜੁਨ) ਬ੍ਰਹਮਾ (ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣ-ਹਾਰ ਕਥਿਤ ਦੇਵਤਾ) ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੂਰਖ ਕਹਿਦੇ ਹਨ ਕਿਉਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਇਕ ਅਠਵਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ? ਯਥਾ ਰਾਜਾ ਤਥਾ ਪਰਜਾ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਨ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਰਾਖੇ ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ (**ਬ੍ਰਾਮਣ ਦੇ ਆਪਣੀ ਹਥੀਂ ਲਿਖੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਾਲਾ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ-ਭਗਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ** ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਤੋ ਅਜੇਹਾ ਲਾਭ ਲਿਆ ਕਿ ਸੀਸ਼ ਮਹਲਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਮੰਦਿਰ ਬਣ ਗਿਆ । ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਝੁਰਮਟ ਵਿੱਚ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਤਾਜ-ਤਖ਼ਤ ਅਜੇਹਾ ਮਸਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਸੁੱਧ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਚੇਲਿਆਂ, (ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਡੋਗਰੇ ਭਰਾਵਾਂ) ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਥਵਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੁਜਾਰੀ ਥਾਪ ਦਿੱਤੇ । ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸੱਤ ਥਾਂਈਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੱਖ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਤੇਜ ਪਰਤਾਪ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣ ਦੀ ਅਮੋਘ- ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਤਾੜਨਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ **ਬਿਪ੍ਰੱਨ ਕੀ ਰੀਤ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਫੈਲਣੀ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਈ** । ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੇ ਤੇਜ-ਪਰਤਾਪ ਦਾ ਸੂਰਜ ਵੀ ਢਾਲੇ ਪੈ ਗਿਆ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਿਪ੍ਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇ - ਪਰਤੀਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਗਿਆ- ਆਪਨੀ ਪਰਤੀਤਿ ਆਪ ਹੀ ਖੋਵੈ ਬਹੁਰਿ ਉਸ ਕਾ ਬਿਸਵਾਸ ਨ ਹੋਵੈ -੨੬੮॥

ਇਸ ਅਸਲ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਅਸਲੀ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਰੋਗ ਵੱਲ ਪੰਥ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਜਾਣਾਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੀ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ । **ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਰਨਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਸੁਣਨਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ।**

ਇਨ੍ਹਾਂ ੧੧ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਨੌਂਵੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਦੀਵੀ ਸਚਾਈ ਦੀ ਝਲਕ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵੀ ਵਿਗੜੀ ਹੋਈ ਹੈ , **ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ, ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਰ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਯਕੀਨਨ ਮੌਤ ਹੈ** - ਮੈਂ ਨਹੀ ਡਰਦਾ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੇ ਇਸ ਬਚਨ ਵ੍ਰਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਅਥਵਾ ਭੈ ਦਾ ਅਨਭਵ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਏਹੀ ਬਚਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ - ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੌਤ ਅਟੱਲ ਸਤਿਯ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਰਿਆ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਮਰ ਜਾਵੇ - ਅਥਵਾ, **ਸੋ ਮੂਆ ਜਿਸ ਮਨਹੁ ਬਿਸਾਰੈ** ॥(੨੯੨) **ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ** ॥(੩੪੯) **ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਸੋ ਮੂਆ ॥** (੪੦੭) **ਨਾਨਕ ਜਿਤੁ ਵੇਲਾ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰਾ ਸੁਆਮੀ ਤਿਤੁ ਵੇਲੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ਮੇਰਾ ॥** (੫੬੨) **ਇਹੁ ਮਿਰਤਕੁ ਮੜਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਸਭੁ ਜਗੁ, ਜਿਤੁ ਰਾਮਨਾਮੁ ਨਹੀ ਵਸਿਆ ॥** (੧੧੯੧) **ਜਿਨ ਕਉ ਬਿਸਰੈ ਮੇਰੋ ਰਾਮ ਪਿਆਰਾ ਸੇ ਮੂਏ ਮਰਿ ਜਾਂਹੀ ॥** (੧੨੬੮) **ਮਤੁ ਜਾਣਹੁ ਜਗ ਜੀਵਦਾ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਮੁਇਆਸੁ ॥** (੬੪੩) **ਤੁਧ ਚਿਤਿ ਆਏ ਮਹਾ ਅਨੰਦਾ ਜਿਸੁ ਵਿਸਰਹਿ ਸੋ ਮਰਿ ਜਾਏ** ॥ ੭੪੯) **ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਨੀ ਨ ਸੇਵਿਓ ਸਬਦਿ ਨ ਕੀਤੋ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਅੰਤਰਿ ਗਆਨੁ ਨ ਆਇਓ ਮਿਰਤਕ ਹੈ ਸੰਸਾਰਿ ॥** (੮੮) **ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਮੂਏ ਜਿ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹਿ ਭਗਤਿ ਜੀਵੇ ਵੀਚਾਰੀ ॥** (੯੧੧) **ਜਿਤੁ ਘਟਿ ਨਾਮੁ ਨ ਊਪਜੈ ਫੂਟਿ ਮਰੈ ਜਨੁ ਸੋਇ ॥(** ੩੩੫)

ਸਭਿ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭੈੜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦੁਬਿਧਾ ਖੜੀ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ **ਅਠਵਾਂ** ਅਤੇ **ਆਖਰੀ** ਹਨ । ਜਿਵੇਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਭੈੜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਸ਼ਲੀਲ ਅਤੇ ਵਿਅਰਥ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦੇ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤੱਰ ਨਾਮਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਿੱਚ ਚਲਾਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਓਵੇਂ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਾਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹੇ ਦਸ ਕੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਚਾਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੁਸ਼ਮਨੀ ਹੈ । ਮੂਰਖ ਸੱਜਣ ਅਕਲਮੰਦ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਾਲੋ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹਾਨੀ ਕਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਅਠਵਾਂ ਬਚਨ ਇਉਂ ਹੈ - **ਮੈਂ ਬੰਬ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਇਕੱਲਾ ਇਕੱਲਾ ਬੰਬ ਹੈ** । ਗੁਰੂ-ਬਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ--

੪੧- **ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰ ਆਪਣੇ ਦਿਉਹਾੜੀ ਸਦਵਾਰ ॥**
ਜਿਨਿ ਮਾਣਸ ਤੇ ਦੇਵਤੇ ਕੀਏ ਕਰਤ ਨ ਲਾਗੀ ਵਾਰ ॥ ੧ ॥[੪੬੨]-੧

ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰੀ ਸਦਕੇ ਹੋਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੇ **ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਦੇਵਤਾ**

ਬਣਾਂਦਿਆਂ ਢਿੱਲ ਨਾ ਲਾਈ। ਭਾਵ, ਗੁਰੁ ਤਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਣ ਭਰਨ ਆਇਆ ਸੀ ਏਧੁਰ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਮ ਸੇਵਕ (ਜਿਸ ਨੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੇਵਤਾ ਬਣਨਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਸਗੋਂ ਅਜੇਹ ਬੰਬ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਭੱਲ ਕਾਰਨ ਫ਼ੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਸਮੇਤ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਦੀ ਕੋਈ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ। ਸੱਜਣ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜੋ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਾਰ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ, ਬਸ ਮਾਸ ਦਾ ਲੋਥੜਾ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। (ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ।

੧੧ਵੇਂ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਬਚਨ ਵਿੱਚ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦਾ ਉਪੁਦੇਸ਼ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਝਟ-ਪਟ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਇਹ ਪੜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਾਲਾ ਬੰਬ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਭਲਾ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਘਰਦਿਆਂ ਬਾਹਰਦਿਆਂ ਲਈ ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਉਂ ਬਣੇਂ ? ਏਧਰੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਿਖ ਪਰਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਲ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤਦੋਂ ਅਖਬਾਰ ਦਾ ਇਹ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ ਸਾਕਾਰ ਹੋਇਆ ਦਿੱਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ - ਕੁਝ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਓਸੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿਚ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਬਹੁ-ਮੁੱਲੀ ਪਨੀਰੀ ਆਪਣੇ ਪਰਾਏ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬੁਲਾਈ ਜਾਂਣ ਵਾਲਾ ਬੰਬ ਬਣੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅਜੇਹਾ ਗੁਰ ਸਿੱਖ-ਬੱਚਾ ਜਿਸ ਓਪਰੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਅਚਨਚੇਤ ਜਾ ਵੜੇ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਿੜਦਾ। ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰੀ ਅਤੇ ਮਿਠ-ਬੋਲੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਥਾਂ **ਬੰਬ** ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲਾਲਚੀ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਸਲ ਨੁਹਾਰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਘੋਰ ਜ਼ੁਲਮੀ ਅਤੇ ਅਣਖ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਜਵਾਨ ਉਮਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੋਈ ਅਣਚਾਹੇ ਬਚਨ ਨਿਕਲ ਵੀ ਗਏ ਸਨ (ਜਿਸ ਦਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ) ਤਾਂ ਸਜਣਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਲੁਕਾ ਲੈਣੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨੇ। ਅਜੇਹੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਲਈ ਸਖਤ ਹਾਨੀ ਕਾਰਕ ਬਚਨ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਕਹੇ, ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਅੱਗੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਭੁਲ ਹੋਈ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾ ਆਸ ਹੈ ਆਪ ਜੀ **ਬੰਬ** ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ **ਦੇਵਤੇ** ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕਰੋਗੇ।

ਆਖ਼ਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣੀ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਹੇਗੀ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਛਪਿਆ ਪਰ, ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਉਤੋਂ ਅਥਵਾ ਟਰਾਂਟੋ ਤੋ ਨਸ਼ਰ ਹੋ ਰਹੇ TV ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਸੀ ਕਿ :-

ਸਿੱਖ ਬਦਲੇ ਲੈਣਾ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਅਖੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਆ, ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ਬਾਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਤੇ ਸਾਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਬਦਲਾ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਲਿਆ ਸੀ -

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਵੱਲ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਲਈਏ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਚਾਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਾਇਆ ਸਗੋਂ **ਜ਼ੁਲਮ** ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਤੇ ਟੰਗਿਆ ਸੀ। ਨੀਚ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼-ਘਾਤੀ, ਕਾਤਲ ਅਤੇ ਠੱਗ, **ਸੱਜਣ** ਨੂੰ, ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਨ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਚਾਹਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਾਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਿਆ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ **ਭਾਈ-ਸੱਜਣ** ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੰਦੇ ਖਾਣੇ ਕੌਡੇ ਨੂੰ **ਭਾਈ ਕੌਡਾ** ਬਣਾਇਆ, ਚੋਰ ਡਾਕੂ **ਭੂਮਿਏ** ਨੂੰ **ਭਾਈ ਭੂਮੀਆ ਜੀ** ਬਣਾਈਆ। ਰੁਹੇਲ ਖੰਡ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾ ਨੂੰ ਅੱਲਾ ਦੇ ਫਕੀਰ ਬਣਾਇਆ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਚੋਂ, ਨੂਰ ਸ਼ਾਹ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਠੱਗ ਨਿਸਤਾਰਾ, ਭੂਮੀਆਂ ਚੋਰ ਆਦਿ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੂੰ ਗੰਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੀ ਸੜ੍ਹਾਂਦ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਮੈਲਕ ਧੋਂਦੇ ਹੋਏ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਸਫਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ।

ਤੱਤੀ ਲੋਹ ਤੇ ਬੈਠੇ ਤਸੀਹੇ ਝੱਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਪੀਰ ਮੀਆਂ-ਮੀਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜੁਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕੇ **ਜੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਕਰਕੇ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤਾਂ ਖਿਮਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਫਿਰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ? ਕੌਣ ਆਖੂ, ਕਿ " ਜਹਾਂ ਖਿਮਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਹ ਆਪਿ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਸਾਡਾ ਝਗੜਾ ਜ਼ਾਲਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਹੈ। ਇੱਕ ਜ਼ਾਲਮ ਨੂੰ ਮਾਰੋਗੇ ਤਾਂ ਸੈਕੜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਜਨਮ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਉਸ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਿਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ**।ਫਿਰ ਉਸੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਸਪੁੱਤ੍ਰ, ਛੇਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਦਲਾ ਭਾਵਣਾ ਵਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਜੇਹਾ ਤਾਂ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਮਹਾਂ ਪਾਪ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਘਾਲਣਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਗੁਰੂ ਤੋ ਬੇਮੁੱਖਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਨਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੈ।

ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀਣਤਾ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ

(ਜ਼ਾਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀ ਸਗੋਂ) ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਗ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਪ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣਾ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਹੈ । ਜਾਲਮ ਰਾਜਾ ਆਪਣਾ ਸ਼ਕਤੀ ਸ਼ਾਲੀ ਰਾਜ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੁਚ-ਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਧਰਮੀ ਰਾਜਾ **ਭਗਵਾਨ** ਬਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਪੂਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਦਲੇ ਭਾਵਣਾ ਨਾਲ ਮੁਗ਼ਲ ਸਮਰਾਟਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਰਾਜ ਮਹਲਾਂ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਧੋਖੇ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੇ ਬਿਧੀਚੰਦਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਕੋਲ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਚਾਰ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਲੜਾਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਹੇੜੀ । ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਾਲਿਆ ਅਤੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਨ ਜਦ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ (ਪਵਿੱਤ੍ਰ) ਜਾਨ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੋ ਆਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਹੈਠੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰਕਤ ਤੇ ਉੱਤਰ ਅਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਢਾਲਾ ਮਾਰਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾ ਸਹਾਰ ਕੇ ਪੈਂਦੇ ਖ਼ਾਨ ਡਿੱਗ ਪਿਆ । ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰੋ ਬਦੀ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਗਈ । ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਨੇ ਝਟ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਅਕਿਰਤਘਣ ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਦਾ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ--- " ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ! ਕਲਮਾ ਪੜ੍ਹ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਸਮਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ "। ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਨੇ ਅਖੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਕਿਹਾ--" ਹੇ ਮਿਹਰਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ! ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਕਲਮਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਰਸੂਲ ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਅੱਲਾਹ ਹੈਂ ।

ਮੁਗ਼ਲ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਤੰਗ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨਿਤ ਦੀਆਂ ਛੇੜਖ਼ਾਨੀਆਂ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਔਕੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਪੁੰਜ, ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਰਪਾਨਾ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਸੂਰਮੇ ਦਲ ਭੰਜਨ, ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੀ ਛੱਡ ਗਏ । ਕੀਰਤ ਪੁਰ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰੀਦ ਕੇ ਓਥੇ ਜਾ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ । ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਆਚਰਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਸਰੀਏ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਦੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜਦਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕੀੜੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੈਣਗੇ ? ਹੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖੋ ! ਆਪਣੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਵਿੱਕਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉੱਚੇ ਅਤੇ ਸੁੱਚੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੋ ।

ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ ਪਰ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਵੀ ਆਪ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ । ਸਗੋਂ ਜਾਨ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਵੈਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਵੈਰ ਭਾਵਣਾ ਮਿਟਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ । ਬੁਰੇ ਦਾ ਸਦਾ ਭਲਾ ਕੀਤਾ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ, ਖਿਮਾ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਝ ਸਾਖੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

(੧) ਜੀਊਂਦਾ ਅਥਵਾ ਮੁਰਦਾ ਲਿਆ ਕੇ ਅਉਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੌਂਹ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਅਣਗਿਣਤ ਵੈਰੀ ਫੋਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸੈਦ ਖਾਂਨ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਜੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ । ਭਖਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇ ਉਸ ਨੇ ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਨਾਲ ਹੱਥੋ ਹੱਥ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਇਛਿਆ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜਾ ਛੇੜਿਆ ਤੇ ਸੈਦ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ । ਰੱਬੀ ਨੂੰਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸੈਦ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਸੁੱਤੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਪਈ । ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉੱਤਰਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਕਾਬ ਨੂੰ ਜਾ ਸਿਰ ਲਾਇਆ । ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ । ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਉਂਚ-ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਧਾਰਨੀ, ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ, ਸੈਦ ਖਾਂਨ ਦੀ ਇਹ ਭੇਟਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਫੌਜ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਸੀ । ਸੈਦ ਖਾਨ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਆਪਣਾ ਸੀ । ਹਿਰਦ ਦੀ ਭੇਟਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈ । ਸੈਦ ਖ਼ਾਨ ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੀਰ-ਸੈਦ-ਖਾਨ ਬਣ ਗਿਆ । ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਭਾਵਣਾ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ । ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਹਉਮੈ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਤੀ ਗਈ । ਨਿਰਮਲ ਹਿਰਦੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੁ ਆ ਬਿਰਾਜਿਆ ।

(੨) ਅਣਗਿਣਤ ਵੈਰੀ ਫੌਜ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦ ਪੁਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਆ ਪਾਇਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਕੋਲ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕੀਤੀ---ਦਾਤਾਰ ਜੀਓ ! ਅਸੀਂ ਮਸਾਂ ਹੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘਾਇਲ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਸੇਵਕ ਘਨਈਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲ ਪਿਆ ਕੇ ਮੁੜ ਤਾਜ਼ੇ ਕਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਘਨਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ । ਅੱਜ ਬਦਲਾ ਲਊ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਘਨਈਏ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਲਾਉਣ ਲਈ ਲਈ ਜ਼ਹਰ ਦੀ ਪੁੜੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ । ਪਰ ਨਿਰਵੈਰ ਅਤੇ ਖਿਮਾਂ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦਸਮ-ਗੁਰੁ-ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਗੋਂ ਫੱਟਾਂ ਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਕਾਰੀ ਮਲ੍ਹਮ ਦੀ ਡੱਬੀ ਵੀ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ । ਵੈਰੀ ਅਤੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਾਲ ਸਮਾਨਤਾ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ, Red Cross ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘਨਈਆ ਤੋਂ **ਭਾਈ ਘਨਈਆ ਜੀ** ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ।

(੩) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਾਤਲ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਮੱਸੇ ਰਘੜ ਵਾਲੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ । (ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਮੌਤ ਵੀ ਬਦਲਾ ਲਊ ਭਾਵਣਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪਾਪ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੋਈ ਸੀ) ਪਰ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਵੈਰ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜੀ ਜ਼ਫ਼ਰ-ਨਾਮਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਔਰੰਗ-ਜ਼ੇਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਜਾਗ ਪਈ । ਉਸ ਨੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ । ਨਿਰਵੈਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਔਰੰਗ-ਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ, ਸਾਬੋ ਕੀ ਤਲਵੰਡੀ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਆਗਰੇ ਪੁਜੇ ਤਾਂ ਬੁਢੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮੌਤ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ।

(੪) ਓਥੇ ਹੀ ਸੁਣ ਲਿਆ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਪੁੱਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਖ਼ਾਤਰ ਜੰਗ ਛਿੜ ਪਈ ਹੈ । ਕਲਗ਼ੀਧਰ ਦੇ ਬਚਿਆ ਦੇ ਕਾਤਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਪਏ ਸਨ । ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਸਮਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਬਦਲਾ ਲਊ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੰਗ ਸਮੇ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਕੁਟਲ ਨੀਤੀ ਵਰਤਦੇ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਾਰਸਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਣਾ ਸੀ । ਪਰ ਨਿਰਵੈਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਅਸਲੀ ਹਕਦਾਰ, ਔਰਮਗ-ਜ਼ੇਬ ਦੇ

ਵੱਡੇ ਪੁੱਤ੍ਰ, ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਤਖਤ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅੱਖ ਨੇ ਤਾਂ ਹਰ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ । ਕੀ ਪਤਾ ਕਿਸ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹ ਵਿਚਲੀ ਆਤਮਾ ਨੇ ਜਾਗ ਕੇ, ਡਾਕੂ, ਕਾਤਲ, ਲੁਟੇਰੇ, ਠੱਗ, ਆਦਮ-ਖਾਣੇ ਤੋਂ, ਭਗਤ-ਬਾਲਮੀਕ, ਭਾਈ ਸੱਜਣ, ਭਾਈ ਕੌਡਾ, ਭਾਈ ਦੁਨੀ ਚੰਦ, ਭਾਈ ਭੂਮੀਆਂ, ਭਾਈ ਬਿਧੀਚੰਦ, ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਬੇਅੰਤ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਅਥਵਾ ਹਰੀ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਬਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

੪੨= **ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਸੋਈ ਆਖੀਐ ਜਿਥਹੁ ਹਰਿ ਜਾਤਾ ॥ ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਪਾਇਆ ਸਭੁ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥ ਬਾਹਰਿ ਮੂਲਿ ਨ ਖੋਜੀਐ ਘਰ ਮਾਹਿ ਬਿਧਾਤਾ ॥ ਮਨਮੁਖ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਨੀ ਤਿਨੀ ਜਨਮ ਗਵਾਤਾ ॥ ਸਭ ਮਹਿ ਇਕੁ ਵਰਤਦਾ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਪਾਇਆ ਜਾਈ ॥ ੧੨ ॥** [੯੫੩]-ਵਾਰ

ਅਰਥ :-(ਉਂਞ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਭਾਵ, ਰੱਬ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਥਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ) ਉਹੀ ਸਰੀਰ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਕਿਹਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੱਬ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾਵੇ, (ਸੋ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ) ਮਨੁਖਾਂ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਰੱਬ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਜੋਤਿ ਦਿਸਦੀ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲੱਭਨ ਦੀ ਉਕੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, (ਇਸ ਸਰੀਰ-) ਘਰ ਵਿਚ ਸਿਜਣਹਾਰ ਵੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਹਰਿ ਮੰਦਰ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਉਹ ਆਪਣਾ ਜਨਮਮ (ਮਨ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਤੁਰਿਆਂ ਹੀ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

੪੩= **ਕਾਇਆ ਨਗਰਿ ਬਸਤ ਹਰਿ ਸੁਆਮੀ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥**[੭੨੦]-੪

੪੪= **ਹਰਿ ਮੰਦਰੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਾਜਿਆ ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਹਰਿ ਤਿਸ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ਰਾਮ ॥**[੫੪੨]-ਛੰਤ-੪

੪੫= **ਇਸੁ ਗੁਫ਼ਾ ਮਹਿ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰਾ ॥ ਤਿਸੁ ਵਿਚ ਵਸੈ ਹਰਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ॥**[੧੨੪]-੨੪-੨੫

੪੬= **ਘਰਿ ਮਹਿ ਧਰਤੀ ਧਉਲੁ ਪਤਾਲਾ । ਘਰ ਹੀ ਮਹਿ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਸਦਾ ਹੈ ਬਾਲਾ ॥**
ਸਦਾ ਅਨੰਦਿ ਰਹੈ ਸੁਖਦਾਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਣਿਆ ॥ ੨ ॥ [੧੨੬]--੨੭-**੨੮**

ਜਿਸ ਮਨੁਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਜੀਊਂਦੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਆਤਮਾ ਵਸਦੀ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ ਉਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਰੱਬ ਦਾ ਘਰ ਢਾਉਣਾ ਹੈ । (ਮਰੀ ਹੋਈ ਅਤਮਾ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਰ ੧੧ ਸਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ । ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਤੀਰ ਨਾਲ ਜੀਉਂਦੀ ਆਤਮਾ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਿਨਸਿਆ) ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਨਿਰਵੈਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਬਦਲੇ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਜੇਹੀ ਭਾਸਾ ਉਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿਖੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਉਨ ਦਾ ਲਾਭ ਦੱਸਦਿਆਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਂਹ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੇ ਕਿ :-

੪੭= **ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਚਿੰਤ ਬਿਰਾਨੀ ਛਾਡੀ ॥ ਅਹੰਬੁਧਿ ਮੋਹ ਮਨ ਬਾਸਨ ਦੇ ਕਰਿ ਗਡਹਾ ਗਾਡੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਨਾ ਕੋ ਮੇਰਾ ਦੁਸਮਨ ਰਹਿਆ ਨਾ ਹਮ ਕਿਸ ਕੇ ਬੈਰਾਈ ॥ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਸਾਰੁ ਪਸਾਰਿਓ ਭੀਤਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥ ੨ ॥**[੬੭੧]-੩

ਅਰਥ:- ਸਾਧ-ਗੁਰੂ (ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪਰਾਈ ਆਸ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਹਉਮੈ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ, ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਾਸਨਾਂ - ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਨੱਪ ਦਿੱਤਾ (ਸਦਾ ਲਈ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ) ੧।ਰਹਾਉ। (ਸਾਧ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ) ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ (ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ) ਮੈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੈਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ । ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗਤ-ਪਸਾਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਸਭਨਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪ ਹੀ ਆਪ ਪਸਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਸੋ ਵੇਰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ?)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਵੈਰ ਭਾਵਣਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਗੋਂ ਸਿੱਖ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨੇ ਹੈ । ਅਜੇਹੇ ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਕਿਸ ਜੁਗ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ?

੪੮= **ਛੋਡਹੁ ਕਪਟੁ ਹੋਇ ਨਿਰਵੈਰਾ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਿ ਨਿਹਾਰੇ ॥**
ਸਚੁ ਧਨੁ ਵਣਜਹੁ ਸਚੁ ਧਨੁ ਸੰਚਹੁ ਕਬਹੂ ਨ ਆਵਹੁ ਹਾਰੇ ॥ ੧ ॥[੧੨੨੦]

ਅਰਥ:- ਹੇ ਭਾਈ ! (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ) ਨਿਰਵੈਰ ਹੋ ਕੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ) ਠੱਗੀ ਕਰਨੀ ਛੱਡੋ, ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਤੁਹਾਡੇ) ਨਾਲ (ਵੱਸਦਾ ਹੋਇਆ, ਤੁਹਾਡੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਧਨ ਦਾ ਵਣਜ ਕਰੋ, ਸਦਾ ਨਾਮ ਧਨ ਹੀ ਜੋੜੋ । ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹਾਰੋਗੇ ।੧।

੪੯= **ਫ਼ਰੀਦਾ ਖਾਲਕੁ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਲਕ ਵਸੈ ਰਬ ਮਾਹਿ ॥**
ਮੰਦਾ ਕਿਸ ਨੋ ਆਖੀਐ ਜਾ ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥ ੭੫ ॥ [੧੩੮੧]

ਪਦ ਅਰਥ :- ਖਾਲਕ - ਖਲਕਤ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ । ਮਾਹਿ - ਮਹਿ, ਵਿਚ । ਤਿਸੁ ਬਨੁ - ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋ ਬਿਨਾ ।

ਗਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਜੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲੱਭਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਛੀ ਵਧੀਕੀ ਦਾ ਉਤੱਰ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਦੇਵੇ :-

੫੦= **ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨ੍ਹਾ ਨਾ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ ॥**
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ਚੁੰਮਿ ॥ ੭ ॥ [੧੩੭੮]

ਅਰਥ :- ਹੇ ਫ਼ਰੀਦ ! ਜੋ (ਮਨੁੱਖ) ਤੈਨੂੰ ਮਕੀਅ: ਮਾਰਨ(ਭਾਵ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਦੇਣ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤ ਕੇ ਨਾ ਮਾਰੀਂ (ਭਾਵ ਬਦਲਾ ਨਾ ਲਈਂ , ਸਗੋਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ (ਸ਼ਾਂਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ) ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ ।

[੭੨੯] ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੮ ੧ ੮ (੧)

੫੧= **ਹਮ ਨਹੀਂ ਚੰਗੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀ ਕੋਇ ॥ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਤਾਰੇ ਸੋਇ ॥ ੪ ॥ [੭੨੮]**-੧

ਅਰਥ:- ਨਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਜੋ ਮਨੁੱਖ (ਹਉਮੈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਮਾੜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਅਜੇਹੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਵਿਕਾਰ-ਲਹਿਰਾਂ ਤੋਂ) ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

੫੨= **ਨਾ ਹਮ ਚੰਗੇ ਆਖੀਅਹਿ ਬੁਰਾ ਨ ਦਿਸੈ ਕੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀਐ ਸਚੇ ਜੇਹੜਾ ਸੋਇ ॥ ੮ ॥**[੧੦੧੫]-੨

ਅਰਥ:- ਹੇ ਨਾਨਕ ! (ਪ੍ਰਭੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ) ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਕੀਤੀ) ਉਹ ਸਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਰਗਾ ਹੀ ਬਣ ਗਿਆ । (ਅਜੇਹੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਸਭ ਤੋਂ) ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਤੇ ਸਾਥੋਂ ਭੈੜਾ ਕੋਈ ਮਨੱਖ (ਜਗਤ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ੮ ।

ਕਿਡੀ ਦੁਖਦਾਈ ਸਥਿਤੀ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਲੀਡਰ ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਏ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲੋ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਦੱਸ ਕੇ, ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਰਬੰਸ-ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਅਦੁਤੀ ਰਹਿਬਰ ਆਖਦਾ ਥੱਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਛੇਂਵੇਂ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖਂ ਆਪ ਹੀ ਬਦਲੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਆਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਝੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਨਿਮਰਤਾ, ਨਿਰਮਾਣਤਾ, ਨਿਰਵੈਰਤਾ, ਖਿਮਾ, ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਜਿਹੇ ਉੱਚ ਗੁਣਾ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਧੁਰਾ ਹੀ ਸੁੱਚ-ਆਚਾਰ ਹੋਵੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਬਦਲੇ ਭਾਵਣਾ ਵਾਲਾ ਆਖਣਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੈ । ੧੨-ਵੇਂ ਨੰਬਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਫੁਰਮਾਨ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ :- **ਜਿਨ ਗੁਰ ਗੋਪਿਆ ਆਪਣਾ ਤੇ ਨਰ ਬੁਰਿਆਰੀ । ਹਰਿ ਜੀਉ ਤਿਨ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਨ ਕਰਹੁ ਪਾਪਿਸਟ ਹਤਿਆਰੀ** ॥ ਪਰਮ-ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰੂਪ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ : -

[੨੭੯]ਗਉੜੀਸੁਖਮਨੀ ਮਹਲਾ ੫ (੧੩)

੫੩= **ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਅਤਤਾਈ ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਖਿਨੁ ਟਿਕਨੁ ਨ ਪਾਈ ॥**
ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਮਹਾ ਹਤਿਆਰਾ ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਪਰਮੇਸੁਰਿ ਮਾਰਾ ॥
ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਰਾਜ ਜੇ ਹੀਨੁ ॥ ਸੰਤ ਕਾ ਨਿੰਦਕੁ ਦੁਖੀਆ ਅਰੁ ਦੀਨੁ ॥
ਸੰਤ ਕੈ ਨਿੰਦਕੁ ਕਉ ਸਰਬ ਰੋਗ ॥ ਸੰਤ ਕੇ ਨਿੰਦਕੁ ਕਉ ਸਦਾ ਬਿਜੋਗ ॥
ਸੰਤ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਦੋਖ ਮਹਿ ਦੋਖੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਭਾਵੈ ਤਾ ਉਸ ਕਾ ਭੀ ਹੋਇ ਮੋਖੁ ॥ ੩ ॥

ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਕਤ- ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੇਂ ਨਰਵੈਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ! ਤੇਥੋਂ ਕੁਰਬਾਨ , ਤੇਰੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸੰਤਾਂ ਤੋ ਸਦਕੇ ।

ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਅਰਥ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਤਿ ਨੂੰ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਮਨਮੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਨਮੁਖਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚੋ ਵਣਗੀ ਮਾਤ੍ਰ :-

੫੫= **ਸੇ ਮਨਮੁਖ ਜੋ ਸਬਦੁ ਨ ਪਛਾਣਹਿ ॥ ਗੁਰ ਕੇ ਭੈ ਕੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਹਿ ॥**
ਭੈ ਬਿਨੁ ਕਿਉ ਨਿਰਭਉ ਸਚੁ ਪਾਈਐ ਜਮੁ ਕਾਢਿ ਲਏਗਾ ਸਾਹਾ ਹੇ ॥੬॥ [੧੦੫੪]-੨--੧੧

ਆਸ਼ਪਣੇ ਨਿਰਵੈਰ ਸਤਿ(ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੈ ਤੇ ਅਸਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦਾ ਚੇਤਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਹੀ ਦੂ-ਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂਘਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀ ਕੇ ਆ ਵੜਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਆਏ ਆਪਸ ਵਿਚ ਗਾਹਲੋ ਗਾਹਲੀ, ਘਸੁਨੌ ਘਸੁੱਨੀ, ਕੇਸੋ ਕੇਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਚਾਕੂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵੀ ਕੱਢ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਦਿਆਂ ਲਾਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਥਵਾ ਅੰਦਰ ਡੱਕਣ ਲਈ ਪੁਲਸ ਭਾਂਵੇਂ ਜੁਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਆ ਵੜੇ । ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਰਾਬੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਪਰਬੰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਅਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਗੋਲਕ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ, ਸਭ ਭੰਡਾਰ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਗਏ ਹਨ ਆਦਿ ਕਈ ਕੁਝ .... ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਭੁੱਲੇ ਹੋਏ ਹੋ ।

੫੬= **ਮਨਮੁਖ ਸਦਾ ਕੂੜਿਆਰ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣਿਆ ॥ ਵਿਸਟਾ ਅੰਦਰਿ ਵਾਸੁ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਣਿਆ ॥**
ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਦੁਖੁ ਪਾਇ ਆਵਣ ਜਾਣਿਆ ॥ ਨਾਨਕ ਪਾਰਖੁ ਆਪਿ, ਜਿਨਿ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਪਛਾਣਿਆ ॥[੧੪੪]-ਵਾ-੧੩

੫੭= **ਮਨਮੁਖੁ ਅਗਿਆਨੁ ਦੁਰਮਤਿ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥ ਅੰਤਰਿ ਕ੍ਰੋਧ ਜੂਐ ਮਤਿ ਹਾਰੀ ॥**
ਕੂੜੁ ਕੁਸਤੁ ਓਹੁ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ॥ ਕਿਆ ਓਹੁ ਸੁਣੈ ਕਿਆ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵੈ ॥
ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ ਖੁਇ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥ ਮਨਮੁਖੁ ਅੰਧਾ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥ [੩੧੪]-ਵਾਰ-੨੬

ਹੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਤਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਬੰਬ ਬਣ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਰ ਦੀ ਸਮਝ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ ?)

ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਗੁਰੂ ਦਾ ! ਕਿ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਗੁਰੂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ, ਭਾਵ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਾਲੀ ਦੁਬਾਜਰੀ ਆਦਤ ਤਿਆਗ ਦਿਉ । ਜਿਵੇ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਮਾਨ, ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ-ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹੀ ਰਾਮ ਜੀ ਆਪਣੀ ਨੇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਵਣ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਨਾ ਲੱਭੇ ਦੇ ਰਿਛਾਂ ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਘਾਤ ਅਤੇ ਬੇਨਿਯਮੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲੁਕ ਕੇ ਬਾਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ । ਫਿਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜੋੜ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਜੇਹੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਵਾਲੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨ ਮਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :-

੫੮= **ਗੁਰੂ ਜਿਨਾ ਕਾ ਅੰਧਲਾ ਸਿਖ ਭੀ ਅੰਧੇ ਕਰਮ ਕਰੇਨਿ ॥ ਓਇ ਭਾਣੈ ਚਲਨਿ ਆਪਣੈ ਨਿਤ ਝੂਠੋ ਝੂਠੁ ਬੋਲੇਨਿ ॥**
ਕੂੜੁ ਕੁਸਤੁ ਕਮਾਵਦੇ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਸਦਾ ਕਰੇਨਿ ॥ ਓਇ ਆਪਿ ਡੁਬੇ ਪਰਨਿੰਦਕਾ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਡੋਬੇਨਿ ॥ [੯੫੧]-੯

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮੁਖੀ, **ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ** ਅਤੇ **ਸੰਤ** ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਜਿਹੇ ਬਚਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਸੱਚ ਦੀ ਸੇਧ ਮਿਲਣੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਹੀ ਸਗੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖਰ ਅਖਰ ਤੋਂ ਅਹੰਕਾਰ, ਤੰਗਦਿਲੀ, ਘਿਰਣਾ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦੀ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਨੂੰ **ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ** ਦੱਸ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਤ ਜੀ) ਦੇ ਪਾਵਨ ਨਾਮਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਤਤਾਈ ਨੂੰ ਬਨਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਾਪ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਏ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਹੰਕਾਰ ਗ੍ਰਸੀ (ਅੱਡ ਅੱਡ

ਧਰਮਾ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ) ਫੁੱਟ ਵਾਲਾ ਗੁਰਮਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪਰਚਾਰ, ਬਾਬੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸੰਤ-ਸੁਭਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇਹੀ ਸਿਖਿਆ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਣ ਆਉਂਦੇ ? ਕਿ ਜਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ? ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਨਿਰਣਾ ਕਰੀਏ ਕਿ ਕੀਹ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਾਂ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਸੱਭ ਕੁਝ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ? ਕੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰੇਗੀ ? :-

੫੯= **ਆਠ ਪਹਰ ਨਿਕਟਿ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਕੀਆ ਮੀਠਾ ਮਾਨੈ ॥ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਸੰਤਨ ਆਧਾਰੁ ॥ ਹੋਇ ਰਹੇ ਸਭ ਕੀ ਪਗ ਛਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਸੰਤ ਰਹਤ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥ ਉਆ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਵਰਤਣਿ ਜਾ ਕੈ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥ ਅਨਦ ਰੂਪ ਕੀਰਤਨੁ ਬਿਸ੍ਰਾਮ ॥ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਜਾ ਕੇ ਏਕ ਸਮਾਨੈ ॥ ਪ੍ਰਭ ਅਪੁਨੇ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਨੈ ॥ ੨ ॥ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ਅਘ ਕਾਟਨਹਾਰਾ ॥ ਦੂਖ ਦੂਰਿ ਕਰਨ ਜੀਅ ਕੇ ਦਾਤਾਰਾ ॥ ਸੂਰਬੀਰ ਬਚਨ ਕੇ ਬਲੀ ॥ ਕਉਲਾ ਬਪੁਰੀ ਸੰਤੀ ਛਲੀ ॥ ੩ ॥** [੩੯੨]-੩੭

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜਵਾਨੀ ਤੱਕ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵਣੀ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਦਵੀ ਦੇ ਉਹ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ-ਸੰਤਤਾਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਮਰਯਾਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੋਣੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ :-

੬੦= **ਸਸਤ੍ਰਿ ਤੀਖਣਿ ਕਾਟਿ ਡਾਰਿਓ ਮਨਿ ਨ ਕੀਨੋ ਰੋਸੁ ॥ ਕਾਜੁ ਉਆ ਕੋ ਲੇ ਸਵਾਰਿਓ ਤਿਲੁ ਨ ਦੀਨੋ ਦੋਸੁ ॥ ੧ ॥ ਮਨ ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਰਉ ਨਿਤ ਨੀਤਿ ॥ ਦਇਆਲ ਦੇਵ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਸੁਨਿ ਸੰਤਨਾ ਕੀ ਰੀਤਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਚਰਣ ਤਲੈ ਉਗਾਹਿ ਬੈਸਿਓ ਸ੍ਰਮੁ ਨ ਰਹਿਓ ਸਰੀਰਿ ॥ ਮਹਾ ਸਾਗਰੁ ਨਹ ਵਿਆਪੈ ਖਿਨਹਿ ਉਤਰਿਓ ਤੀਰਿ ॥ ੨ ॥ ਚੰਦਨ ਅਗਰ ਕਪੂਰ ਲੇਪਨ ਤਿਸੁ ਸੰਗੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥ ਬਿਸਟਾ ਮੂਤ੍ਰ ਖੋਦਿ ਤਿਲੁ ਤਿਲੁ ਮਨਿ ਨ ਮਨੀ ਬਿਪਰੀਤਿ ॥ ੩ ॥ ਊਚ ਨੀਚ ਬਿਕਾਰ ਸੁਕ੍ਰਿਤ ਸੰਗਲਨ ਸਭ ਸੁਖ ਛਤ੍ਰ ॥ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰੁ ਨ ਕਛੂ ਜਾਨੈ ਸਰਬ ਜੀਅ ਸਮਤ ॥ ੪ ॥ ਕਰਿ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਪ੍ਰਚੰਡ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਅੰਧਕਾਰ ਬਿਨਾਸ ॥ ਪਵਿਤ੍ਰ ਅਪਵਿਤ੍ਰਹ ਕਿਰਣ ਲਾਗੇ ਮਨਿ ਨ ਭਇਓ ਬਿਖਾਦੁ ॥ ੫ ॥ ਸੀਤ ਮੰਦ ਸੁਗੰਧ ਚਲਿਓ ਸਰਬ ਥਾਨ ਸਮਾਨ ॥ ਜਹਾ ਸਾ ਕਿਛੁ ਤਹਾ ਲਾਗਿਓ ਤਿਲੁ ਨ ਸੰਕਾ ਮਾਨ ॥ ੬ ॥ ਸੁਭਾਇ ਅਭਾਇ ਜੁ ਨਿਕਟਿ ਆਵੈ ਸੀਤੁ ਤਾ ਕਾ ਜਾਇ ॥ ਆਪ ਪਰ ਕਾ ਕਛੁ ਨ ਜਾਣੈ ਸਦਾ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ॥ ੭ ॥**[੧੦੧੭/੧੮]-੩

ਅਰਥ:- ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ, ਕਿਰਪਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ (ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕ) ਸਦਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੁ (ਉਹ ਸੰਤ ਜਨ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ) ਸੰਤ-ਜਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਮਰਯਾਦਾ ਸੁਣ **।੧।ਰਹਾਉ ।**

(ਸੰਤ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲਾ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ) ਤੇਜ਼ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਕੱਟ ਸੁਟਿਆ (ਰੁੱਖ ਨੇ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿੱਚ (ਉਸ ਉੱਤੇ) ਰੋਸ ਭਾਵ ਕੋਈ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਸਵਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਭਰ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਨਾਂਹ ਦਿੱਤਾ ।੧।

(ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਬੇੜੀ ਦੀ ਲੱਕੜ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਨੱਪ ਕੇ (ਭਾਵ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜ ਕੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ - ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚ) ਬਹਿ ਗਿਆ,(ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਵਿਚ (ਪੈਂਡੇ ਦਾ) ਥਕੇਵਾਂ ਨਾਹ ਰਿਹਾ, ਭਿਆਨਕ ਸਮੁੰਦਰ (ਦਰਿਆ ਵੀ) ਉਸ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ (ਬੇੜੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ) ਝੱਟ ਉਸ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰਲੇ ਕੰਢੇ ਜਾ ਉਤਰਿਆ (ਭਾਵ, ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ) **।੨।**

(ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ) ਚੰਦਨ ਅਗਰ ਕਪੂਰ ਨਾਲ ਲੇਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਤੇ (ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ) ਗੂੰਹ ਮੂਤਰ (ਸੁਟਦਾ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ) ਪੁੱਟ ਕੇ ਰਤਾ ਰਤਾ (ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ) ਮਨ ਵਿੱਚ ਧਰਤੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਂਦੀ **।੩।**

ਕੋਈ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਨੀਵਾਂ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਕਰੇ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਕਰੇ (ਆਕਾਸ਼ ਸਭਨਾ ਨਾਲ) ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਭਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਖਾਂ ਦਾ ਛਤਰ ਬਣਿਅ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । (ਆਕਾਸ਼) ਨਾਂਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਨਾਂਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੈਰੀ, (ਆਕਾਸ਼) ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇੱਕ-ਸਮਾਨ ਹੈ **।੪।**

ਸੂਰਜ ਤੇਜ਼ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਰਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਸਭ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਦੁਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਭਾਵ, ਮੰਦੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਅਥਵਾ ਧੁੱਪ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ) **।੫।**

ਠੰਡੀ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ-ਭਰੀ ਹਵਾ ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਸਭਨਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇ) ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ ਚਾਹੇ ਮੰਦੀ ਸਭ ਨੂੰ) ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਰਤਾ ਵੀ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ **।੬।**

ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੀ ਜਾਂ ਮੰਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਅੱਗ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅੱਗ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਪਰਾਇਆ ਹੈ । ਅੱਗ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਂ ਵਿੱਚ ਅਡੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ **।੭।**

ਸੰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਬਣਾਏ ਨੇਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨੇਮ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ, ਅਥਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਧਰਤੀ, ਸੂਰਜ, ਹਵਾ, ਬੱਦਲ, ਅੱਗ ਆਦਿ ਦਾ ਸੁਭਾ ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਏਹੋ ਹੀ ਸੰਤ ਦਾ ਸੁਭਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਸੰਤ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮੰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਤਦੇ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ :-

੬੧= **ਸੋਈ ਸੰਤੁ ਜਿ ਭਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਸੰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਕੈ ਏਕੈ ਕਾਮ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥**[੮੬੭]-੧੬

ਸੰਤ ਅਤੇ ਰਾਮ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹਾ ਸੰਤ ਲਖਾਂ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇੱਕ ਅੱਧ ਹੀ ਹੰਦਾ ਹੈ :-

੬੨= **ਰਾਮ ਸੰਤ ਮਹਿ ਭੇਦੁ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ਏਕੁ ਜਨੁ ਕਈ ਮਹਿ ਲਾਖ ਕਰੋਰੀ ॥**
ਜਾ ਕੈ ਹੀਐ ਪ੍ਰਗਟੁ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਆ ਅਨਦਿਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਰਸਨ ਰਮੋਰੀ ॥ ੩ ॥[੨੦੯]-੧੩

ਦੇਗ਼ ਤੇਗ਼ ਫਤਹਿ

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਸੰਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਕੁਝ ਝਲਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਅਸਾਂ ਕਰ ਲਏ ਹਨ । ਸੋ ਹੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਪਿਆਰੇ ਵੀਰ ਜੀ ! ਇਸ ਨਿਮਾਣੇ ਨੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਹੀ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਸੋ ਠੀਕ ਨਿਰਣਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ । ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਸੰਤ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਜੋੜੋ । ਸੱਜਣ ਸੁਆਮੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੰਤ ਵੀ ਮਿੱਠ ਬੋਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ **ਅਨੰਦ** ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੁਜਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੇ ਸਬਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਸੰਵਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਅਨੰਦ ਆ ਗਿਆ-ਅਨੰਦ ਆ ਗਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਸੱਭ ਝੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਕੰਨ-ਰਸ, ਨੇਤ੍ਰ-ਰਸ ਅਥਵਾ ਜ਼ਬਾਨ-ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਅਨੰਦ ਸਮਝਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਅਸਲ ਅਨੰਦ ਜਿਸ ਦੀ ਸੋਝੀ ਗੁਰੂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ :-

੬੩= **ਆਨੰਦੁ ਆਨੰਦੁ ਸਭੁ ਕੋ ਕਹੈ ਆਨੰਦ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ॥ ਜਾਣਿਆ ਆਨੰਦੁ ਸਦਾ ਗੁਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਪਿਆਰਿਆ ॥ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਕਿਲਵਿਖ ਕਟੇ ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਸਾਰਿਆ ॥ ਅੰਦਰਹੁ ਜਿਨ ਕਾ ਮੋਹੁ ਤੁਟਾ ਤਿਨ ਕਾ ਸਬਦੁ ਸਚੈ ਸਵਾਰਿਆ ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਏਹੁ ਅਨੰਦੁ ਹੈ, ਆਨੰਦੁ ਗੁਰੂ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ॥ ੭ ॥**[੯੧੭]

ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਬਚਨ ਸਿਰਫ਼ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜੋ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਉ । ਰਾਜ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਉਚੇ ਅਤੇ ਸੁਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੁਚ-ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸੰਤ-ਸੂਰਮੇ ਨੂੰ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ । ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਜਿਸ ਉਚੇ ਆਚਰਨ ਤੇ ਪਰਭਾਵਤ ਹੋ ਕੇ, ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ **ਸਗ** ਭਾਵ, **ਕੁੱਤੇ** ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ, ਤੰਗ ਦਿਲ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕਾਜ਼ੀ ਨੂੰਰ ਮੁਹੱਮਦ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁੱਚੇ ਆਚਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ੇਰ ਮਰਦ ਲਿਖਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹੀ ਆਚਰਨ ਮੋੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਲੱਗੋ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ ਲਾਉ । ਅਜੇਹੀ ਮੱਤ ਦੇਣੀ ਅਥਵਾ ਅਜੇਹਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੋਕਾਂ ਤਾਂਈ ਪਚਾ ਸਕਣ ਜੋਗ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਅਵਸਰ ਦਾ ਲਾਭ ਲਵੋ । ਇਹ ਸਮਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੈ । ਕੱਚੀ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਹੀਨ ਬੋਲੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੀਹ ਲਾਭ ? ਫਿਰ ਗੁਰ ਤੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅਨਮੋਲ-ਬਚਨ ਲਿਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾ ਪਾਉ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰੋ । ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਦੀ ਖੰਡਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਚੀ ਬਾਣੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:--

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥ ਬਾਣੀ ਤ ਕਚੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ ॥ ਕਹਦੇ ਕਚੇ ਸੁਣਦੇ ਕਚੇ ਕਚੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ ॥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਤ ਕਰਹਿ ਰਸਨਾ ਕਹਿਆ ਕਛੂ ਨ ਜਾਣੀ ॥ ਚਿਤੁ ਜਿਨ ਕਾ ਹਿਰਿ ਲਇਆ ਮਾਇਆ ਬੋਲਨਿ ਪਏ ਰਵਾਣੀ ॥ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ ॥ ੨੪ ॥[੯੨੦]

Dated-Feb:20,1996